

T.C.
İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yeni Türk Dili Anabilim Dalı

140491

Doktora Tezi

Tuhfetü'l-Mü'min
(Metin-İnceleme-Sözlük)

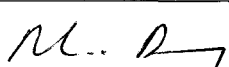
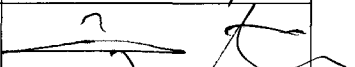
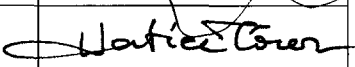
Selcen ÇİFÇİ
2502970347

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Muhammet YELTEN

İstanbul 2003

TEZ ONAYI

Enstitümüz **TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI** Ana Bilim Dalında 2502970373 numaralı **SELCEN ÇİFTÇİ’NİN** hazırladığı “**TUHFETÜ’L MÜ’MİN (METİN-İNELEME-SÖZLÜK)**”konulu **YÜKSEK LİSANS / DOKTORA TEZİ, SINAVI**, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği’nin 28.Maddesi uyarınca **11.11.2003 SALI** günü saat **.14.00’da** yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **Kabulü**.....’ne **OYBİRLİĞİ/OYÇOKLUĞUYLA** karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ(*)	İMZA
PROF.DR.MUSTAFA ÖZKAN	Kabul	
PROF.DR.MUHAMMET YELTEN	Kabul	
DOÇ.DR.MUSA DUMAN	Kabul.	
YRD.DOÇ.DR.GÖKSEL ÖZTÜRK	Kabul	
YRD.DOÇ.DR.HATİCE TÖREN	Kabul	

ÖZ

Tuhfetü'l-Mü'min, XV. yüzyılda yaşamış olan Hisarî tarafından Hicrî 906 (Miladî 1500) tarihinde yazılmıştır. Mesnevi tarzında yazılan eser 2646 beyitten oluşmaktadır. Dinî konuları, bazen doğrudan didaktik bir anlatımla, bazen de hikâyelerle manzum şekilde işlemektedir. Bu konular; ayet, hadis ve kıssalarla desteklenmiştir. Eserin başlangıç bölümlerinde insanın, cennetin, cehennemin, dünyanın ve diğer mahlûkatın yaratılışı anlatılmıştır. Daha sonra; Musa, İdris, Cercis, Yahya Bin Zekeriya Peygamberlerin kıssaları yer almıştır. Eserin son bölümlerinde ise dindar insanların kıssaları yer almaktadır.

Bu çalışmayla, daha önce kaynaklarda yer almayan Tuhfetü'l-Mü'min ve Hisarî gün ışığına çıkarılmıştır. Eser, imlâ, ses bilgisi, şekil bilgisi yönleriyle incelenmiştir. Şekil bilgisi bölümünde eklerin fonksiyonları ayrıntılarıyla ele alınmıştır. Eserde geçen bütün kelimeler, sözlük bölümünde ele alınmıştır.

ABSTRACT

Tuhfetü'l-Mü'min is written by Hisarî, lived in 15th century, in 906 year in Muslim calender, (1500 AD). The work is consist of 2646 couplets in mesnevi kind. It treats the religious subjects sometimes in direct, didactic way and sometimes in verse with stories. These subjects are supported with the verses of the Koran, hadiths and stories. In the beginning chapters of the work the creations of the man, the heaven, the hell, the earth and the other creatures are explained. After that, there are the stories of the prophets Moses, Idris, Cercis, Yahya bin Zekerya. In the final chapters of the work the stories of pious people are explained.

With this study, Tuhfetü'l-Mü'min and Hisarî, not mentioned in written source before, are come to light. The work is examined in the aspects of orthography, phonetic, morphology. In the part of morphology the functions of affixes are studied in great details. All the words in the work are explained in the dictionary part.

ÖN SÖZ

Eski Anadolu Türkçesi; Eski Türkçe, Orta Türkçe, Yeni Türkçe ve Modern Türkçe diye devrelere ayrılan Türk dilinin Orta Türkçe devresine tekabül etmektedir. Orta Türkçe devresi XI-XVI. yüzyıllar arasındır. Eski Anadolu Türkçesi de Orta Türkçe devresinin Anadolu sahasındaki son üç asrını kapsar. Eski Anadolu Türkçesinin ayırıcı özelliği - Köktürk Yazıtlarını istisna edecek olursak - Oğuzcaya dayalı ilk yazı dili olmasıdır¹. Bu yazı dilini XII. yüzyıldan XV. yüzyıla kadar eserler yoluyla takip edebilmekteyiz.

Eski Anadolu Türkçesi metinleri üzerinde yapılacak fonetik ve morfolojik araştırmalar, bugünkü Türkiye Türkçesiyle ilgili çalışmalara da ışık tutabilecek mahiyettedir. Bu sebeple çalışmamıza konu olan türdeki araştırmalar, daha başladıkları ilk zamanlardan itibaren önem taşımışlardır². Örneğin, Gürer Gülsevin'in "*Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*" adlı eserinde³, dönemin morfolojisi incelenmiş, eklerin fonksiyonları üzerinde ayrıntıları ile durulmuştur. Biz de çalışmamızın "Ekler" bölümü için bu çalışmadan geniş ölçüde yararlandık. Yakın zamanlarda yapılan Eski Anadolu Türkçesi ile ilgili akademik araştırmalarda olduğu gibi detay çalışmalarına ağırlık verilmesi Türkçenin fonetik ve morfolojik meselelerine daha geniş ve zengin bir perspektifle bakabilmemize imkân tanıyacaktır. Başka bir ifadeyle; Türkiye Türkçesini, dil akademik disiplini altında daha iyi anlayıp değerlendirebilmek için mutlaka Eski Anadolu Türkçesinin iyi anlaşılması gerekmektedir.

Bu sebeplerden dolayı tez konusu olarak Eski Anadolu Türkçesiyle yazılmış olan Hisarî'nin Tuhfetü'l-Mü'min adlı eserini tercih ettik. Eser, sade bir Türkçeyle

¹ Zeynep Korkmaz, *Eski Türkçede Oğuzca Belirtiler*, Ankara, Türk Dili Üzerine Araştırmalar I.cilt, 1995, s. 205-216

² Zeynep Korkmaz, *Marzuban-nâme Tercümesi*, Ankara, DTCF. Yayınları, 1973; Mecdut Mansuroğlu, *Das Altosmanische*, Wiesbaden, PhTF. I, 1959, s. 160-282; F.Kadri Timurtaş, *Eski Türkiye Türkçesi, XV. Yüzyıl, Gramer-Metin-Sözlük*, İstanbul, Enderun Kitabevi, Muhammet Yelten, (Şirvanlı Mahmud) *Târih-i İbn-i Kesîr Tercümesi*, Ankara, TDK yayınları, 1998, Mustafa Özkan, (Mahmud b. Kâdî-i Manyâs) *Gülüstan Tercümesi*, Ankara TDK yayınları, 1993

³ Gürer Gülsevin, *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, Ankara, TDK Yayınları, 1997

yazılmıştır. Hisarî, Tuhfetü'l-Mü'min'i pek çok kaynaktan yararlanarak kaleme almıştır. Telif bir eser olması dil özelliklerinin belirlenmesinde daha sağlıklı sonuçlar vermektedir.

Çalışmamızın 'Giriş' bölümünde Hisarî ve Tuhfetü'l-Mü'min'i farklı yönleriyle ele aldık. 'İmlâ' ve 'Ses Bilgisi' bölümlerinde örnekleri, Arap harfli orijinal şekilleriyle birlikte gösterdik. 'Şekil Bilgisi'nde eklerin fonksiyonlarını ortaya çıkarmaya çalıştık. Sözlük bölümünde ise dönemin kelime hazinesini çıkarmaya yardımcı olacak şekilde metinde geçen ve madde başı olabilecek bütün kelimeleri inceledik.

Metinde geçen ayet ve hadislerin değerlendirilmesinde, geniş bilgileri ile esere ışık tutan Doç. Dr. Yaşar KOÇAK ve Öğr. Gör. Metin CEYLAN'a yardımlarından dolayı teşekkür ederim.

Bu çalışmada her zaman desteğini gördüğüm ve farklı bilimsel yaklaşımlarıyla bana yeni ufuklar açan, acemiliklerimizi büyük bir olgunlukla karşılayan hocam Prof. Dr. Muhammet YELTEN'e sonsuz şükranlarımı sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZ (ABSTRACT)	iii
ÖNSÖZ	iv
İÇİNDEKİLER	vi
METİNDE KULLANILAN TRANSKRİPSİYON ALFABESİ.....	x
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: HİSARÎ VE TUHFETÜ'L-MÜ'MİN	1-44
1.1. HAYATI	1
1.2. KİŞİLİĞİ VE DÜNYA GÖRÜŞÜ	3
1.3. TUHFETÜ'L-MÜ'MİN	11
1.3.1. ESERİN ADI	11
1.3.2. NÜSHA ÖZELLİKLERİ	11
1.3.3. ESERİN YAZILIŞ TARİHİ	12
1.3.4. ESERİN KONUSU	13
1.3.5. NAZIM BİÇİMİ	18
1.3.6. VEZİN VE KAFİYE	19
1.4. ESERDEKİ PEDAGOJİK VE DİDAKTİK UNSURLAR	20
1.4.1. ESERİN TÜRK EĞİTİM TARİHİNDEKİ YERİ.....	20
1.4.2. ESERİN EĞİTİM AÇISINDAN DİLİ VE ÜSLUBU.....	22
1.4.3. EĞİTİM-ÖĞRETİM MATERYALİ OLARAK TUHFETÜ'L- MÜ'MİN.....	28
1.4.4. EĞİTİM-ÖĞRETİM İLKE VE YÖNTEMLERİNİN UNSURLARI.....	29
2. BÖLÜM: DİL İNCELEMESİ	45-143
2.1. İMLÂ	45
2.1.1. Ünlülerin Yazılışı	46
2.1.1.1. a ünlüsünün yazılışı	46
2.1.1.2. e ünlüsünün yazılışı	47
2.1.1.3. ı, i ünlülerinin yazılışı	48
2.1.1.4. o,ö ünlülerinin yazılışı	50

2.1.1.5 u, ü ünlülerinin yazılışı	51
2.1.2. Ünsüzlerin Yazılışı	52
2.1.2.1. ç ünsüzünün yazılışı	52
2.1.2.2. p ünsüzünün yazılışı	52
2.1.2.3. t ünsüzünün yazılışı	53
2.1.2.4. s ünsüzünün yazılışı	53
2.1.2.5. ñ ünsüzünün yazılışı	54
2.1.3. Bitişik Yazılan Kelimeler	54
2.1.4. Şeddenin Kullanılışı	55
2.1.5. Tenvinin Kullanılışı	55
2.1.6. Tuhfetü'l-Mü'min'in İmlâsının Değerlendirilmesi	56
2.2. SES BİLGİSİ	57
2.2.1. Ünlüler	57
2.2.1.1. Ünlü Değişmeleri	57
2.2.1.2. Ünlü Uyumları	58
2.2.1.2.1 Kalınlık- İncelik Uyumu	58
2.2.1.2.2. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu	60
2.2.1.2.2.1. Kelimelerde	60
2.2.1.2.2.2. Eklerde	61
2.2.1.2.3. Ünlü Düşmesi	66
2.2.1.2.4. Ünlü Türemesi	67
2.2.1.2.5. Birleşme	67
2.2.2. Ünsüzler	68
2.2.2.1. Ünsüz Değişmeleri	68
2.2.2.2. Ünsüz Uyumu	72
2.2.2.3. İki Ünlü Arasında Sedalılaşıma	73
2.2.2.4. Ünsüz Düşmesi	73
2.2.2.5. Hece Düşmesi	74
2.2.3. Tuhfetü'l-Mü'min'in Ses Bilgisi Açısından Değerlendirilmesi	75
2.3. ŞEKİL BİLGİSİ	76
2.3.1. Yardımcı Sesler	76

2.3.2. Yapım Ekleri	77
2.3.2.1. İsimden İsm Yapma Ekleri	77
2.3.2.2. İsimden Fiil Yapma Ekleri	83
2.3.2.3. Fiilden İsim Yapma Ekleri	85
2.3.2.3.1. Fiilimsiler	87
2.3.2.3.1.1. Mastarlar	87
2.3.2.3.1.2. Sıfat-fiiller	88
2.3.2.3.1.3. Zarf-fiiller.....	90
2.3.2.3.1.3.1. Zaman Zarf-fiilleri.....	90
2.3.2.3.1.3.2. Hâl Zarf-fiilleri.....	91
2.3.2.3.1.3.3. Bağlama Zarf-fiilleri.....	92
2.3.2.5. Fiilden Fiil Yapma Ekleri	93
2.3.2.5.1. Geçişli-Geçişsiz	93
2.3.2.5.2 Edilgenlik	95
2.3.2.5.3 Dönüşlülük	97
2.3.2.5.4. İşteşlik	97
2.3.3. Çekim Ekleri	98
2.3.3.1. İsim Çekim Ekleri	98
2.3.3.1.1. Çokluk Ekleri	98
2.3.3.1.2. İyelik Ekleri	101
2.3.3.1.3. İsim Hal Ekleri	103
2.3.3.1.3.1 Yalın Hâl	103
2.3.3.1.3.2 Tamlama Hâli	105
2.3.3.1.3.3 Belirtme Hâli	108
2.3.3.1.3.4 Yönelme Hâli	109
2.3.3.1.3.5 Bulunma Hâli	112
2.3.3.1.3.6 Ayrılma Hâli	114
2.3.3.1.3.7 Vasıta Hâli	118
2.3.3.1.3.8 Eşitlik Hâli	120
2.3.3.2. Fiil Çekimi	122
2.3.3.2.1. Zaman ve Tasarlama Ekleri	122
2.3.3.2.1.1. Duyulan Geçmiş Zaman	122

2.3.3.2.1.2. Görülen Geçmiş Zaman	124
2.3.3.2.1.3. Geniş Zaman	125
2.3.3.2.1.4. Şimdiki Zaman	127
2.3.3.2.1.5. Gelecek Zaman	127
2.3.3.2.1.6. Dilek-Şart Kipi	128
2.3.3.2.1.7. İstek Kipi	130
2.3.3.2.1.8. Emir Kipi	132
2.3.3.2.2. Ek-fiil	134
2.3.3.2.2.1. Duyulan Geçmiş Zaman	134
2.3.3.2.2.2. Görülen Geçmiş Zaman	134
2.3.3.2.2.3. Geniş Zaman	135
2.3.3.2.2.4. Şart Çekimi	136
2.3.3.2.3. Birleşik Çekim	137
2.3.3.2.3.1. Hikâye Birleşik Çekim.....	137
2.3.3.2.3.2. Şartlı Birleşik Çekim.....	139
2.3.3.2.4. Kişi Ekleri	141
2.3.4. Tuhfetü'l-Mü'min'in Şekil Bilgisi Açısından Değerlendirilmesi.....	143
METNİN OLUŞTURULMASINDA TUTULAN YOL	144
3. BÖLÜM: TRANSKRİPSİYONLU METİN	145-378
SÖZLÜK HAZIRLANIRKEN TUTULAN YOL.....	379
EK-1: SÖZLÜK	380-548
ÖZEL ADLAR DİZİNİ.....	549
SÖZLÜK BÖLÜMÜNÜN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	551
SONUÇ	552
BİBLİYOGRAFYA	553
ÖZGEÇMİŞ	556

METİNDE KULLANILAN TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

ا, آ	a, e, ā
ب	b
پ	p
ت	t
ث	s
ج	c, ɟ
ح	ħ
خ	ħ
د	d
ذ	z
ر	r
ز	z
س	s
ش	ʃ
ص	ʂ
ض	ɖ, ʒ
ط	ʈ
ظ	ʈ
ع	ʕ
غ	ɡ
ف	f
ك	k, g, ŋ
ل	l
م	m

ن	n
و	v, o, ö, u, ü, ū
ه, هـ	h
ی	y, ɪ, i
ء	' (hemze)

KISALTMALAR

a.	: Arapça
a.g.e.	: Adı geçen eser
b	: Beyit
Bkz.	: Bakınız
DTCF	: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
f.	: Farsça
PhTF.I.	: Philologiae Turcicae Fundamenta I
TDK	: Türk Dil Kurumu
v	: Varak
y.t.	: Yayın tarihi yok
yun.	: Yunanca
y.y.	: Yayın yeri yok

GİRİŞ

1. BÖLÜM : HİSARÎ ve TUHFETÜ'L-MÜ'MİN

1.1. HAYATI

Hisarî'yi, şuara tezkirelerinde¹ ve klâsik kaynaklarda taradık. Ama mevcut eserlerin hiçbirinde Hisarî hakkında bir bilgiye ulaşamadık. Eserde kendinden bahsettiği bölümlerden hareketle hayatı hakkında bilgiler verebiliyoruz.

Hisarî, Sultan II. Bayezid zamanında yaşamış bir şairdir ve eserini padişaha sunmuştur.

Zamânında ki Sultân Bāyezîd Hân

Beg idi kişvere ol cümle yiksân (5a/79)

Bu nazma geldi fazlından İlāhuñ

İnāyeti irişdi pādişāhuñ (5a/80)

Eserde, hayatı hakkında çok fazla bilgi vermez. Nerelidir? Babasının adı nedir? Yazarlık dışında bir mesleği var mıdır? Daha önce yazdığı bir eseri var mıdır? Bu soruların hiçbirine cevap alamamaktayız. Tuhfetü'l-Mü'min'de daha önceki eserlerinden bahsetmemesi onun tek eserinin Tuhfetü'l-Mü'min olduğunu göstermez. Ancak şu andaki bilgiler ışığında Hisarî'nin elimizdeki tek eseri Tuhfetü'l-Mü'min'dir.

Hayatı hakkında en çok zikrettiği şey, vebaya yakalanması ve bütün ailesini bir veba salgınında kaybetmesidir. Bu olay, onun dünyasını tamamen değiştirmiş, hayatında kapanmaz yaralar açmış olmalıdır. Zaten, kendi de vebaya yakalanmış, günlerce ölüm ile yaşam arasında gidip gelmiştir. Sonunda iyileşmiş, ama çocuklarını kaybetmiştir.

¹ Agah Sırrı LEVEND, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988.

Ah ol t̃ā'ūn ki emr-i Ḥaḡ dururlar
Neler çekdüm ben andan çok şükürler (42a/806)

Oğullar hern benātum şaldı yire
Benüm 'aḡlum başuma Tañrı dire (42a/807)

Oğullar gitdi defn oldı tūrāba
Bu dūnyā urnusı döndi serāba

Oğul diyü nice yıldur yilerem
'İvaz vir diyüben ḡaḡdan dilerem

Çocukları ölen insanların bunu hamd ile karşılayıp sabretmeleri hâlinde Allah'ın cennette bu kişilere dâru'l-hamd adında bir ev vereceği ile ilgili bir kıssayı anlatır ve devamında da

Şükür kim gendü virdi gendü aldı
Rızā-yı ḡaḡḡ-ıdı kim eyle kıldı

İlāhī Ḥālīḡ-ı Perverdigārum
Ki sensin dūnye āḡir yādigārum (41b/795)

Ol evden bī-naşīb itme ḡūluñi
Çıkarma ḡalbi içinde bilüñi (41b/796)

diyerek bu kıssanın kendisine de uygulanmasını ister.

Tuhfetü'l-Mü'min'i ömrünün son demlerinde yazmıştır.

Bu Ḥişārī pīr olup 'acz-ile ḡaldı nā-tüvān
Ḳalmışa ez'āf olur seb'amiye bir ḡasenāt (5b/88)

1.2. KİŞİLİĞİ VE DÜNYA GÖRÜŞÜ

Eserinden öğrenebildiğimiz kadarıyla, Hisarî, mizacı itibariyle alçakgönüllü, mütevazı bir kişiliğe sahiptir. Dünya işlerine, gelip geçici gördüğünden heves ve itibar etmemektedir. Eser boyunca en çok vurguladığı temalardan birisi de bu dünyada yapılacakların tamamının öteki dünyaya hazırlıktan başka bir şey olmadığıdır. Mizacında ve bu tür konulara önem vermesinde yaşlılığının da etkisi olabilir. Hisarî'nin günahların ve sevapların karşılığı olarak vurguladıklarının pek azı insanın dünyadaki günlük yaşayışıyla ilgilidir, maddîdir. Ele aldığı konulardan bazılarını şu şekilde sıralayabiliriz:

İnsanın ilminin artırılması (46a/876)

İnsanın çocuklarının asiliklerinin kaldırılması, iyi huylu olması (56b/1081-57a/1092)

Dünya ve ahiret için ne istenirse verileceği (73b/1441)

Allah'ın gazabından kurtulma (73b/1442)

Belâların defedilmesi (77a/1517)

İki cihanda eziyet çekilmesi (4a/56)

Kişinin kazandığı malın haram, hâlinin ise harap olması (7a/122)

Allah'ın bir şehri helâk etmesi (15b/283)

Zındık olma (46a/874)

İnsanın bin türlü belâyaya uğraması (49a/931)

Ellerin kesilmesi (109a/2182)

Recmedilme (109a/2184)

Hız. Musa'nın Karun'u ve askerlerini yerle bir etmesi (110b/2216)

Firavun'un askerleri ile birlikte Kızıldeniz'de boğulması (111a/2228)

Hisarî'nin bir veba salgınında çocuklarını kaybetmesi, üzerinde derin izler bırakmıştır. Bunu kendisi sık sık dile getirmekte ve arkasından, bu kitabın okuyucularından başka, kendisine dua edecek kimsenin bulunmadığını ve dolayısıyla kul olarak kendisini çok zayıf hissettiğini dile getirmektedir:

Ah ol t̃ā'ūn ki emr-i Ḥaḡ dururlar
Neler çekdüm ben andan çok şükürler (42a/806)

Oğullar hem benātum şaldı yire
Benüm 'aḡlum başuma Tañrı dire(42a / 807)

Za'if nā-tüvān ḡaldum İlāhī
Esirge biz faḡīri yā İlāhī (42a / 808)

Niçe yıldur gözüm nem-gīn olupdur
Ciger biryān gönül ḡam-gīn olupdur (42a / 809)

Halk yokdur ki cānumı añalar
Yire yüz koyıcaḡ kıla du'ālar (42a / 810)

Bölüm (bâb) sonlarında kendisini "hakîr, fakîr, mücrim" bir kul olarak âciz göstermesinde, bu tür eserlerdeki geleneksel mütevazılığın etkisi olduğu kadar Hisarî'nin bu alçak gönüllülüğünü duyarak ifade ettiğini söyleyebiliriz. Ayrıca bu tür ifadeler eski dönemlerdeki kültürün nazik ifade kalıplarıdır. Ancak, Hisarî, kişiliği bakımından, geleneksel nazik üslûbun dışında, mütevazı bir kişilik taşımaktadır; kendi yaptıklarını eleştirdiği beyitlere rastlamamız da bunu ifade etmektedir. Burada hem alçak gönüllü bir kişiliğin izleri hem de samimî pişmanlık duyguları gözlenmektedir:

'Aşī vü mücrīm faḡīrdür
Terahḡum kıl Hisārī gey ḡaḡīrdür (60b /1162)

Gice gündüz işi cürm-i ḡaḡādur
Ki Mevlādan aña 'afv 'aḡādur (60b / 1163)

İlāhî sen 'ināyet kıl fakîre

Zelîl ü 'aşı vü mücrîm haķîre (11b / 208, 17b / 327)

Nideyüm bu güneherün elinden

Yüzüm kara durur gendü dilümden (60b / 1169)

Yefekkürde kalup itdüm hisābı

Mezelletle yazaram bu kitābı (61a / 1170)

Eyü yavuz 'ömür vardı fenāya

Ki yıl bigi yılüp düşdi 'anāya (61a / 1171)

Gice gündüz Haķa lāyık işüm yok

Ve illā yüz karaları katı çok (61a / 1172)

Varıcaķ nedîm ol hāzrete ben

Ki cān gidüp tehî kalıcağın ten (61a / 1173)

Cihāna hizmet-içün gelmişidük

Hayr şer her ne varsa bilmişidük (61a / 1174)

Ki nefsün yolına düşdüm giderem

Dilüm dir dünyenün terkin iderem (61a / 1175)

Hisarî'nin dünya görüşünü yansıtan önemli bir nokta, çok nazik bir üslûba sahip olmasına rağmen Safevîliğe ağır eleştirilerde bulunmuş olmasıdır. Doğrudan "Safevîler" diye söz etmemekte, ancak, "Erdebîl şūfiyem" (22a / 413) sözünden

Safevîler anlaşılmaktadır. Çünkü Erdebil şehri, Safevîliğin kurulduğu şehirdir.² Hisarî'nin bu düşünceleri, katı medrese taraftarı birisinin düşünceleriyle de örtüşmektedir. Bununla birlikte, sadece bu beyitlere bakılarak Hisarî'nin, dönemindeki şeyhlik müessesesinin tamamına mı yoksa sadece Safevîliğe mi karşı olduğunu kestirmek güçtür:

*Aduñ şūfî koyup zerķi şatarsın
Mürâyılık ile halkı utarsın (22a / 410)*

*Saṇā nide virür ol tevbe kardaş
Ne iş-kim işleseñ Haḳḳa olur fâş (22a / 411)*

*Mürîd oldum diyü şeyḥe gidersin
Bu vech-ile 'imāme'i nidersin (22a / 412)*

*Karabaşam ya Erdebîl şūfiyem
Ki gendü zu 'muṇa dirsın şafiyem (22a / 413)*

*Bu tâc-ı hırḳanuñ yolını nitdün
Haḳuñ emrin tutup ne işler itdün (22a / 414)*

*Nidersin ol 'āzîzlere varuban
'İnāyet eyledüm diyü turuban (22a / 415)*

*Mesācidde namāz kılnmaz oldı
İmām kanda cemā'ate ne oldı (22a / 416)*

Tefāḥürdesin uş kanı namāzuñ

² Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, "Erdebil maddesi" İstanbul , Milliyet Yayınları, 1986, C. 7, s. 3755.

Ḳanı dergāh-ı Ḥaḳḳa çok niyāzuñ (22a / 417)

Cemī[°] ḳavl ü fī[°]lün dūnye oldı

Ḳanı şeyḥün bulara daḥı n'oldı (22a / 418)

Ki dāyim tırmadın dūnyā bicerür

Murādı nefsidür ol yola varur (22b / 419)

Ta[°]aşsubla tekebbürlük işidür

Ḳuru yire çü şalduğı başıdur (22b / 420)

İşi pes çar iderler her ölüyi

Özine tābi[°] ider her delüyi (22b / 421)

Ḥaḳīkat bu mıdur şeyḥem diyesin

Ki nefis bicerüben envā[°] yiyesin (22b / 422)

Libās idinesin post-ı semürı

Murabba[°] giyesin idüp sürürı (22b / 423)

Şeker şerbetlerin her dem içesin

Gicelerde nefiseler ḳuçasın (22b / 424)

Bu mıdur pes riyāzetden mürekkeb

Şufîlik i delü nefisine merkeb (22b / 425)

Ki begler ḳapusın her dem ḳovasın

Biceresin tırup nefsün ḳovasın (22b / 426)

*Bunun~ıla mıdur şayhlık şatasın
Resûlün sünnetin arda atasın (22b / 427)*

*Şahābe nenün~ üzre di dirildi
Teba'ı tābi'ın kavline n'oldı (22b / 428)*

*Bu 'aşr içinde olan şeyh-ı hāzır
Mürîdün fi'line olmadı nāzır (22b / 429)*

Hisarî, Erdebil şeyhlerini doğrudan eleştirmenin dışında, dünyadaki düşünce, hâl ve tavırlarını doğru bulmadığı bazı insanları da eleştirmektedir. Bu eleştirilerini ayet ve hadislerle desteklemektedir. Dinen doğru olmayan pek çok davranış içerisinden Hisarî'nin bunları tercih etmiş olması, onun görüşlerini, daha çok önem verdiklerini yansıtmaları bakımından kayda değerdir. Hisarî'nin beğenmediği, dinen de doğru bulmadığı insanların özellikleri şunlardır:

Nefsine ve dünyaya önem verenler:

*Anunçün olmadun~ Haq bahtiyârı
Ki nefsüne virüpsin ihtiyârı (1b / 6)*

*Gidermedün özünden zişt kârı
Elünle yakduñ uş dünyāda nârı (1b / 7)*

İmanlarından ve inanç değerlerinden şüphesi olanlar:

*Haber virdi nebî gider gümânı
Kimün varsa gümânı yok imânı (12a / 210)*

Dört yerde ve durumda gülenler:

*Gülerse her ki dört yirde hatâsı
Öküşdür degme gez olmaz devâsı (34b / 661)*

*Yigirmi biş yılun itdügi hayrın
Yoyar Tañrı işit sen bunı ta Ğyin (34b / 662)*

*Biri meyyitde hem kabre varurken
Biri mescidde bir Qur'ân okurken (34b / 663)*

*Biri Ğâlimler-ile oturıcak
Bularun zikr-i Ğilmine varıcak (34b / 664)*

Yaptığı kötü işleri unutanlar ve bunlardan pişmanlık duymayanlar:

*Bir oldur kim zamân-ı mâzide ön
Unıdur itdügi Ğıyânını şon (32a / 613)*

*Ögine getürüp Hağdan dilemez
Niçe Ğıyân idüp durur bilemez (32a / 614)*

*Peşimân olmaz añduķca günâhın
Ki nâliş idüben añmaz İlâhın (32a / 615)*

Mal biriktirenler, malını yemeyenler, cimri olanlar:

*Ki bunca mālı cem' itdi yimedi
Yüzüme anda kir gele dimedi (38b / 741)*

*Mirâş idüp çü aldı alıcılar
Kim ola anda aña yarıcılar (38b / 742)*

Büyüklik taslayanlar:

*Özini bunda ol paşa şanurdı
Elile virmedüklerin alurdı (38b / 743)*

*Ki ŧimdi bildi uŧda beg kimimiŧ
Bu fānī beglerinden ol yigimiŧ (38b / 744)*

İpekli giyenler:

*Dağı bir kimse dünyāda ħarīr ol
Giyerse olur uħrāda faķīr ol (43b / 830)*

*Beķāda geymez ol cennet ħarīrin
Resūlullah didi dīnle delīlin (43b / 831)*

Taklitçi olanlar:

*Ĥalāyıkā baķup olma muķallid
Ki Ĥālīķ ħizmetinde ol muvaħħid (55b / 1061)*

İkiyüzlüler ve ŧirke düşenler:

*Ĥuŧūŧā kim bu dünyā adamını
Görürsin nicedür her bir demini (55b / 1062)*

*Mürāyılık bulara pīŧe olmiŧ
Bed işleri ķamu endīŧe olmiŧ (55b / 1063)*

*Riyādan ŧaķla kim ŧirk ŧağīrdür
Bunı pīŧe iden anda faķīrdür (55b / 1064)*

1.3. TUHFETÜ'L-MÜ'MİN

1.3.1. ESERİN ADI

Müminin hediyesi anlamına gelen eserin adı iki yerde geçmektedir.

Kitābu tuhfetü'l-mü'min

Ez-güftār-ı Hisārî el-fakîr (başlık)

Kitāb-ı tuhfetü'l-mümindî ismin

Oğursan bilesin her resme resmin(5a/76)

Hisarî, eserinin müminlere hediye olduğunu söyler:

Çıkarup Türkçe nazma getürdüm

Okıyan mü'mine tuhfe getürdüm (129b/2619)

1.3.2. NÜSHA ÖZELLİKLERİ

Tuhfetü'l-Mü'min'in Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya 1701'de kayıtlı olan tek bir nüshası vardır. Kitap, cedveli, zencirekli şemseli şirâzelidir. Kitabın cildi, miklebi kopmuş, siyah renkli deriden yapılmıştır. Ebatları 18 x 13 x 2,5 şeklindedir. Eserin bazı sayfaları kayıptır. Hisarî eserinin sonunda beyit sayısını 3305 olarak verir.

Çü 'ağd oldı şadef içinde dürden

Yazılup nazma geldi cümle irden (130a/2633)

Ki üç bîn üç yüz dahı biş oldı

'Adedde beyti dürden pes biş oldı (130a/2631)

Bu durumda 25 sayfa kayıp olmalı. Kayıp sayfaların bazılarını metnin altına düşülen ayaklardan, bazılarını da konunun bir anda kopmuş olmasından çıkardık.

Ancak düzenli olarak ayak düşülmediği için kayıp sayfaların tamamını tespit edemedik. Ayaklara örnek verecek olursak:

4b'ye düşülen ayak "*şerî^çün*" dır. Ama 5a'nın ilk kelimesi "*nebinün*" dır.

10b'ye düşülen ayak elif ile başlayan bir kelimeyken 11a'nın ilk kelimesi "*didi*" dir.

75b'ye düşülen ayak "*ziyāde*" dir. Ama 76a'nın ilk kelimesi "*ki*" dir.

123b'ye düşülen ayak mim ve güzel he'li bir kelimeyken 124a'nın ilk kelimesi "*bizüm*" dır.

127b'ye düşülen ayak kef mim'li bir kelimeyken 128a'nın ilk kelimesi "*kaçan*" dır.

87b'den 88a'ya geçildiği zaman konu kopması var. 87b'de İdris Peygamber, Azrail ile konuşmakta ve öbür dünyayı görmek istediğini söylemektedir. Bunun için de Azrail'den bir süreliğine canını almasını ister. 88a'ya geçildiğinde ise bir anda cehennem tasviri karşımıza çıkar. Demek ki İdris Peygamber'in isteği kabul olunmuş cehennem ona gösterilmiştir.

95b'de Bestam'dan rivayet olunan bir kıssa anlatılırken 96a'ya geçildiğinde Zekeriya Peygamberin kıssasının sonları anlatılmaktadır. Bu da arada bazı sayfaların kopmuş olduğunu göstermektedir.

1.3.3. ESERİN YAZILIŞ TARİHİ

Hisarî, Tuhfetü'l-Mü'min'i Hicri 906 (M. 1500³)'da Sefer ayının aşr-ı evveli'nde tamamlamıştır. Bu tarih Milâdî takvime göre Mayıs ayının ikinci haftasının Cuma gününe tekabül etmektedir.

Yazıldı târîhi işbu kitābun

Toğuz yüz altısında Muşafānuñ (130b/2641)

³Faik Reşit Unat, *Hicrî Tarihleri Milâdî Tarihe Çevirme Kılavuzu*, Ankara, Maarif Matbası, 1943.

Sefer ayının ʿaşr-ı evveli hem

Tamām oldu bu söz vallahu aʿlem (130b/2642)

1.3.4. ESERİN KONUSU

Dinî konular ele alınmaktadır: Dünyanın, insanların, bütün varlıkların yaratılışı ve yaratılış hikmetleri; peygamberlerin hayatlarından kesitler; Hz. Musa'nın Allah ile doğrudan konuşması; bazı rahiplerin İslâm dinine uyan hâl ve hareketlerinin hikâye şeklinde anlatılması; bazı ayet ve hadislerin manzum şekilde açıklanması eserin genel olarak konusunu oluşturur.

Eserde geçen konuları kitaptaki sırasına göre anlatacak olursak:

1-17 Allah'ı zikir, Allah'ın ululuğu

17-37 Niyaz, tevhid, münacaat

38-82 Peygamberimize övgü, kaside

83-89 Dua

90-104 Sıfat-ı Bahariye bölümü yer alır. Burada yazar bahar tasviri yapar.

105-126 İki hadis Arapça orijinalleri de verilerek açıklanır.

127-145 Mahlukatin yaratılışı anlatılır.

146- 190 Bir grup Yahudi ile Peygamber efendimizin sohbeti yer alır. Peygamberimiz ibadetler ve ibadetlerin faziletlerini anlatır. Bunun üzerine Yahudiler "Doğru söyledin." diyerek İslâmiyeti seçerler.

191-208 4 rek'atlık tetavvu namazının nasıl kılınacağı ve bu namazın karşılığında verilecek sevaplar anlatılır.

209- 230 Öldüğü zaman domuz şeklini alan bir adamın hikâyesi yer alır.

230 - 243 Hisarî, Allah'ın affediciliğine sığınmak için yakarışlarda bulunur.

244 - 256 Bahar tasviri

257 - 362 Musa peygamberin Tur dağında Allah ile konuşması yer alır. Bu bölümde mahlûkatın yaratılışı, Allah'a isyan eden insanların helâk edilişi, Adem ile Havva'nın cennetten sürülüşü anlatılır.

363 - 385 Peygamberimizin kızı Fatıma'ya namaz ve faziletlerinden bahseder.

386 - 404 Mescitler ve mescitte namaz kılmanın sevapları anlatılır.

405- 451 Şeyhlikten, sufilikten bahseder. Erdebil sufilerine benzeyen şeyhleri eleştirir. Sakal kesenlere kızar.

452 - 473 Vakit namazları ve sevapları anlatılır.

474 - 494 Peygamber efendimiz ile Cebrail arasındaki konuşma verilir. Cebrail namazın faydalarını anlatır.

494 -536 Dünyanın, denizlerin, dağların yaratılışı anlatılır.

537 - 609 Kâinattaki varlıkların vasıflarının insanoğlunun uzuvlarıyla aynı olduğu anlatılır.

610-638 Müminin vasıfları (işlediği günahları unutması, işlediği sevapları hatırlaması, malı üstünlük aracı olarak görmemesi, mala değer vermemesi)

639-659 Allah'ın yüceliği ve besmelenin sevabı

660-665 Gülünmeyecek durum ve yerler

666-691 Allah için dost edinmek ve düşmana buğzetmek

692-728 Köpeğin vasıfları, yaşantısı ve onun gibi yaşamamanın iyiliği

729-744 Yazarın kendisi hakkında yazdıkları

745-773 Salavat getirmenin sevabı

774-782 Hayır ve şer yularları hakkında

783-797 Çocuğu ölenlere müjdeler

798-813 Veba (taun) hakkında

814-831 Müzik ve eğlencenin dindeki yeri hakkında

832 İpekli giymenin günah olduğu

833 İçki içenin cennet içkisini içemeyeceğı

834-854 Oruç ve sevabı

855-867 Dua ve misafire ikram

868-888 İlim tahsili hakkında

889-904 Bedeni sorumluluklar hakkında

905-918 Müzik aletinin parçalanmasının sevabı hakkında

919-925 Bismillahirrahmanirrahim demenin sevabı ve fazileti hakkında

926-932 İçki içene selam verip vermeme hakkında

933-942 Kibirle bıyık uzatma hakkında

943-955 Selam verme hakkında

956-960 Allah'ın birliği ve eşsizliği (dua)

961-979 Allah'ın bağışlayıcılığı ve öldükten sonra onun huzuruna varma hakkında

980-996 Kabir azabından korunma için dua

997-1065 Ramazan'ın fazileti hakkında

1066-1080 Dünya malına kıymet vermeme

1081-1095 Kafirun ve İhlas surelerinin okunması hakkında

1096-1154 Yasin suresinin okunması hakkında

1155-1167 Allah'ın tekliği, rahman ve rahim ve herşeye kadir oluşu (dua)

1168-1194 Musa Aleyhisselam'ın, Hz. Peygamber'in ve ümmetinin fazileti hakkındaki münacaattır.

- 1195-1240 Musa Peygambere vahiy gelmesi
- 1241-1270 Allah'ın verdiği emanetlere sahip çıkma
- 1271-1320 Hz. Peygamber ümmetinin faziletleri hakkında
- 1370-1381 Hz. Musa'nın münacaatının sonu
- 1382-1389 Yazarın bağışlanma dileyen münacaatı
- 1388-1399 Yazarın Hz. Muhammed'den şefaât dilemesi
- 1400-1546 Hz. Muhammed'in ümmetine farz kılınanları İsrailoğullarına yaptırmak için Hz. Musa'nın Allah'tan dileği
- 1547-1549 Cimriliğin azabı hakkında
- 1550-1552 Cömertliğin sevabı hakkında
- 1553-1563 Fakirlere sadaka verme hakkında
- 1564-1570 Allah'ın Hz. Musa'dan razı olması hakkında
- 1571-1576 İlim hakkında
- 1577-1626 Faydasız ilim ve haramdan elde edilenin zekâtı hakkında
- 1627-1657 Allah'ın keremi, cömertliği ve Allah'ı zikretme hakkında
- 1658-1675 Kin tutmama, mümine güzel söyleme, kimsenin kötülüğünü istememe

1676-1691 Yazarın kendi dertlerini dile getirmesi

1691 Hz. Musa'nın münacaatının sonu

1692-1939 Şehid edilen İdris, Cercis, Yahya ve Zekeriya Aleyhisselam'ın hikâyeleri

1940-2039 Habil Aleyhisselam'ın katli

2040-2106 Habil Aleyhisselam'a mersiye

2107-2124 Adem Aleyhisselam'a mersiye

2125-2287 Ac bin Unuk'un hikâyesi ve helâkı

2288-2400 Rahip Cerih'in hikâyesi

2401-2508 Başka bir rahibin hikâyesi

2509 Kardeşlik hakkında

1.3.5. NAZIM BİÇİMİ

Eser mesnevî türünde kaleme alınmıştır.

Dibâce: 1. beyit ile 16. beyit arasındaki bölümdür. Bu bölümde Hisarî genel bir giriş yapar. Dünya işlerine daldığını, ibadetlerinde eksiklikler bulunduğu için cehennemlik olduğunu söyler. Allah'ın affediciliğine sığınmaktan başka bir çare de görmez.

Tevhid : 17. beyit ile 37. beyit arasındaki bölümdür. Burada Allah'ın sıfatlarından, özellikle de affediciliğinden bahseder. Tevhid ve Münacaat bölümleri iç içedir. Münacaat bölümü ayrıca verilmemiştir.

Na't : Peygamber efendimizin vasıflarının anlatıldığı ve övüldüğü bölümdür. 38. beyitle başlar. Ancak 4b-5a arasındaki varak kayıp olduğundan 73. beyitte konu kopar.

Sebeb-i Telif: 4b-5a arasında yer alan kayıp sayfalarda eserin yazılış sebebi anlatılmış olmalı. Çünkü 5a'da yer alan ilk beyitlerde yazılış sebebi ve eserin adı yer almaktadır.

Oқыяылар дініні муһкем иде

Şırāt-ı müstakīm içinde gide (5a/75)

Kitāb-ı tuḥfetü'l-müminin

Oқursañ bilesin her resme resmin (5a/76)

Eserin sunulduğu kişiye medhiye : Eser Sultan II. Bayezid'e sunulmuş olmalıdır. 79. beyit ile 89. beyit arasında II. Bayezid'e övgü yer almaktadır.

Zamānında ki Sultān Bāyezīd Ḥān

Begidi kişvere ol cümle yiksān (5a/79)

Bu nazma geldi fażlından İlāhuñ

İnāyeti irişdi pādişāhuñ (5a/80)

1.3.6. VEZİN VE KAFİYE

Eser mesnevî türündeki diğer eserlerde de sık sık kullanılan aruzun **mefa'ilün mefa'ilün fa'ulün** kalıbıyla ve **aa-bb-cc-dd-ee-...** kafiye düzeniyle yazılmıştır. Hisarî de Tuhfetü'l-Mü'min'in son bölümünde eserin veznini söylemektedir.

Müfā'ılün müfā'ılün fa'ulün

Eserde zaman zaman farklı vezinler ve kafiyeleler de kullanılmıştır. 83.-89. beyitler arasındaki 7 beyitte ve 1388.-1399. beyitler arasındaki 12 beyitte **fâilâtün fâilâtün fâilün** kalıbı kullanılmıştır. Bu kalıbın kullanıldığı beyitlerdeki kafiye düzeni de farklıdır. Eserin kafiye düzeni aa-bb-cc-dd-ee-... şeklindeyken buralarda **aa-ba-ca-da-..** düzeniyle yazıldığı görülür. Ayrıca 487. - 494. beyitler arasındaki kafiye düzeni **aa-ba-ca-da-...** şeklindedir.

1.4. ESERDEKİ PEDAGOJİK VE DİDAKTİK UNSURLAR

1.4.1 ESERİN TÜRK EĞİTİM TARİHİNDEKİ YERİ

Türk eğitim tarihinde dinî ilimlerin tahsil edildiği en eski⁴ öğretim kurumlarının (medreselerin) tarihi XI. yüzyıla uzanmaktadır. XI. yüzyılın ilk çeyreğinde Nişabur'da kısmen düzenli eğitim veren medreselerin bulunduğu kabul edilmektedir.⁵ Bunlara kabul edilen yeni dinin (İslâmiyetin) etkisiyle Abbâsî medreselerinin kaynaklık ettiği düşünülmektedir.⁶ Ancak bazı kaynaklar ise ilk Türk medreselerinin Nizamü'l-Mülk döneminde Bağdat'ta kurulduğunu ileri sürmektedir.⁷ Bu zamandan günümüze kadar medrese gibi örgün eğitim kurumlarının yanı sıra geleneklere ve törelere bağlı yaygın eğitim kurumları da var olagelmıştır.

Yaygın eğitim kurumlarını oluşturan bir şekilde eğitici ve yönlendirici araçlar, her dönemde doğal olarak, bugün televizyon ve gazetenin kitleler üzerinde

⁴ En eski derken, özellikle yerleşik düzene geçmiş bulunan Uygurlar döneminde din adamlarının ve çeşitli kademelerdeki bürokratların yetiştiği, niteliği hakkında ayrıntılı bilgimizin olmadığı birtakım eğitim-öğretim kurumlarını ve Köktürklerin gelişmiş bir edebî dile sahip olmalarını sağlayan bazı eğitim kurumlarının bulunması gerektiği gerçeğini göz ardı etmiyoruz.

⁵ Reşat Genç, *Karahanhılar Devlet Teşkilatı*, İstanbul, y.y., 1981; Selami Sönmez, *Anadolu'daki Selçuklu ve Beylikler Dönemi Medreseleri*, Erzurum, Basılmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1992; Bayraktar Bayraklı, *İslâm'da Eğitim*, İstanbul, y.y., 1980, s. 101; Mustafa Ergün, "Örgün Eğitimin Kurulmasında Medreselerin Rolü", Ankara, Türkiye İ. Din Eğitimi Semineri 1981, s. 55.

⁶ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, Ankara, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayını, 1985, s.15.

⁷ Hisham Nashabe, *Muslim Educational Institutions: A General Survey Followed By A Monographic Study of All Madrasah Al-Mustansiriyyah in Baghdad*, Beyrut, y.y., 1989, s.23.

kazanmış olduğu kapsamlı etki gücü gibi toplumda önemli bir etki odağı olmuştur. Yine, bugün nasıl ki üniversitede okuyan öğrenci sayısı sınırlıysa, eski dönemlerde de medreseye gidenlerin oranı da sınırlıydı. Hatta çok daha fazla sınırlı. Medreseye gidemeyenlerin ihtiyaç duyduğu bilgi ve kitabî kültür boşluğunu ise halk hikâyelerinin, masalların ve destanların dışında, büyük çoğunluğu dinî muhtevalı olan eserler doldurmaktaydı. Bu eserlerin arasında **Kara Davud Hikâyeleri**, **Kırk Vezir Hikâyeleri**, Türkistan'da Süleyman Bakırganî'nin **Bakırgan Kitabı**, Ahmed Yesevî'nin **Divân-ı Hikmet'i**, İlmihâl kitapları, Kerbela Vaka'sı (Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in şehid edilmesi) Hacı Bayram Veli'nin müridlerinden Yazıcıoğlu Mehmed'in **Muhammediye'si** ve Yazıcıoğlu Ahmed'in **Envâru'l-Aşıkîn** gibi eserleri vardır. Bunlardan **Envâru'l-Aşıkîn**, konusu itibariyle çalışma materyalimiz olan Hisarî'nin **Tuhfetü'l-Mü'min** ile çerçeve itibariyle aynı görünmektedir. **Envâru'l-Aşıkîn**'de de mevcudatın düzeni, büyük peygamberlerle Allah'ın konuşması, bazı meleklerin konuşması birçok ayet ve hadislere dayanılarak verilmektedir. Bu itibarla, dinî muhtevalı eserlerin önemli bir kısmı eğitim tarihimizde yerini almıştır.

Camiler ve köy odaları yaygın eğitimin, halk eğitiminin önemli mekânlarındandı. Camiler ibadet yeri olmanın dışında, topluma dinî-ahlâkî bilgi ve nasihatlerin verildiği yerlerdi. Bir tür açık hava konferansı yeri gibiydi.⁸ Yakın zamanlara, yirmi otuz yıl öncesine kadar yukarıda sayılanlara benzer eserler, köy odalarında okuma yazma bilen ve kiraati düzgün birisi veya aynı zamanda köyün öğretmeni de sayılan kadrosuz yaşlı imamlar tarafından huşu içinde, büyük bir inanmayla okunurdu. Hisarî'nin bu eseri de bu mekânlarda okunan eserlerden olmalıdır. Dolayısıyla eğitim tarihimiz ve Türk eğitim bilimi açısından benzeri diğer eserler gibi büyük bir değer taşıdığı düşünülmelidir.

Bugün bilimsel araştırma alanlarının çokluğu ve bilimin daha sistematik hâle gelmesi, deneysel çalışmalarla daha somut ve kesin bilgilerin elde edilmesi, interdisipliner çalışmaların çoğalması eğitim alanına da yansımış ve modern eğitim yöntemlerini, tekniklerini ortaya çıkarmıştır. Bununla birlikte, modern eğitimin

⁸ Yahya Akyüz, a. g. e. s. 87.

köklerinin, geleneksel eğitim anlayışlarından ve uygulamalarından beslendiği de unutulmamalıdır. Amasyalı Hüseyin Oğlu Ali'nin 1453 yılında yazdığı **Tariku'l-Edeb** adlı eserinde ifade ettiği şu düşünceler, 20. yüzyılın en meşhur eğitimcilerinden ikisi olan Bloom⁹ ve Hilgard'ın araştırmalardan elde ettikleri bulgularla birebir uygunluk göstermektedir: *"Bazı zihinler, birçok tekrardan sonra anlayabilir. Hiçbir çocuktan ümit kesilmemelidir. Çünkü alıştırma yapa yapa birçok zor anlayan çocuklar, zeki olanları bile geçebilirler."*¹⁰ Eğitim tarihimizde bunun başka örnekleri de vardır. 1890'da ilk baskısını yaptığı çok önemli Türkçe özel öğretim yöntemlerinden bahseden eseriyle Hüseyin Ragıp (Baydur) bunlardan biridir.¹¹

Yukarıda vurgulanmaya çalışılan dayanaklardan hareketle, bu bölümde Tuhfetü'l-Mü'min'de bulunan eğitim-öğretim unsurları, eserin modern eğitim anlayışlarına yaklaşan veya modern anlayıştan çok uzakta kalan yönleriyle değerlendirilmektedir. Bu değerlendirme, bize tarih içerisindeki geleneksel eğitim anlayışımızın bir yönü hakkında ışık tutacaktır. Buna benzer bir eserin daha önce böyle bir incelemeye tâbi tutulduğuna literatür taramasında rastlanılmamıştır.

1.4.2 ESERİN EĞİTİM AÇISINDAN DİLİ VE ÜSLÛBU

Eğitim-öğretim materyallerinde metinler hedef kitlenin dil düzeyi dikkate alınarak oluşturulur.¹² Tuhfetü'l-Mü'min'in geniş halk kitleleri tarafından okunacağı göz önünde bulundurulmuştur. Özellikle hedef kitlenin temel okur-yazarlık düzeyinde bulunduğu dikkat edilerek halkın kullandığı kelimelere ve ifade tarzlarına büyük ölçüde yer verilmiştir. Halk ifade tarzını (plain-folks talk) kullanarak ikna ediciliğini artırmaya çalışmıştır:

⁹ Benjamin Bloom, **İnsan Nitelikleri ve Okulda Öğrenme**, Çev: Durmuş Ali Özçelik, İstanbul, y.y., 1977.

¹⁰ Yahya Akyüz, a. g. e. s. 103.

¹¹ Hüseyin Ragıp, **İptidailerde Türkçenin Üsul-i Tedrisi**, Dersaadet, Matbaa-i Âmire, 1890.

¹² Firdevs Güneş, **Okuma Yazma Öğretimi ve Beyin Teknolojisi**, Ankara, Ocak Yayınları, 1997, s. 129.

Anadan toğma itdüm yarlıgadum
Senün̄ ḥaṣmūnī rahmetle şıgādum (757. b)

Meṣābiḥdür bular cümle i kardaş
Tutarsañ ola îmān saña yoldaş (773. b)

Benüm cürmüm öküşdür tevbe itdüm
Yoluña düşüben şıdķ-ıla gitdüm (797. b)

Yazar, konuların da bir gereği olarak halkın fazla bilmediği ve kullanmadığı Arapça ve Farsça kelimelere yer vermiş, hatta konu başlıklarının bir kısmını Farsça ifade etmiş; birkaç Arapça şiiri ara metin olarak kullanmıştır. Bu tür ifadeleri halkın anlaması güçtür; ancak bilen birisinin hem okuyup hem açıklaması gerekecektir:

Bu Hişārī pīr olup ʿacz-ile kaldı nā-tüvān
Ḳalmıṣa ezʿāf olur sebʿamiye bir ḥasenāt (88. b)

Hikāyet-i zāhid-i diger goftem (119 v)

Cümle uzunlukları, geniş okuyucu kitlelerinin kolayca anlamalarına imkân verecek şekildedir. Cümlelerin çoğu beş altı kelimeliktir. Manzum bir metin olmasından dolayı devrik cümlelerin bulunması ise doğal olarak akıcılığı ve sazla terennüm edilecek bir metin olmamasına rağmen lirizmi artırmaktadır.

Cümlelerin çoğu **ki** bağlacı ile birleştirilmiş birleşik cümledir. Birleşik cümlelerin anlaşılması ise, sıfat-fiillerle ve zarf fiillerle kurulmuş ve uzatılmış basit cümlelerden daha kolaydır.

Batı dilleriyle yapılan eğitim-öğretimde metinlerdeki kelimelerin uzunluk ve kısalıkları, metin güçlüğünü belirleyen kriterlerden biri olarak kabul edilmektedir.

Ancak Türkçede dilimizin yapısı gereği fazla uzun kelime bulunmadığından eser bu yönüyle değerlendirilmemiştir.

Yazar, hitap cümlelerini sıkça kullanarak üslûbu daha sıcak ve canlı hâle getirmeye dikkat etmiştir. Bunların içerisinde belâgat soruları (retorik sorular) da bulunmaktadır:

*Eyâ Mūsâ işit her şehri nitdüm
Ki hardalla için toptolu itdüm (289. b)*

*Zamân-ı vâhid içre iki gişi
Yaratmadum bil i Mūsâ bu işi (304. b)*

*Eyâ Mūsâ bu ol atañ degüldür
Senün atañ henüz pes âb u kildür (314. b)*

*Ne yüz-ile göresin hazretini (retorik soru)
Ya neyledün resülün sünnetini (381. b)*

*Mülevveş kaldun uşda şöyle murdâr
Varacak yirün oldı anda pes nâr (382. b)*

*Nidersin ol ‘âzîzlere varuban (retorik soru)
‘Înâyet eyledüm diyü turuban (415. b)*

*Tefâhürdesin uş kanı namâzun
Kanı dergâh-ı Hakkâ çok niyâzun (417. b)
Bu mıdur pes riyâzetden mürekkeb (retorik soru)
Sufflîk i delü nefsine merkeb (425. b)*

Bunuñ-ıla mıdur şayhlık şatasın (retorik soru)

Resülün sünnetin arda atasın (427. b)

Selefde Haq resüli yolımıdur

Bu bed'atler olaruñ kavlimidür (431. b) (retorik soru)

Okuyucuyu muhatap alan hitap cümlelerinin yanı sıra bazı olaylar veya örnekler üçüncü kişiler üzerinden anlatılmaktadır:

Göresin bir gişi Haqqı severse

Anuñ yolında gey 'ābid olursa (686. b)

Gerek durur anuñ-ıla dōst olmağ

Bunuñ bigileri sevmek durur haq (687. b)

Yazar, bazen okuyucuya emir kipiyle hitap etmektedir. Bu da katı ve çok klâsik bir didaktizm yöntemidir. Retorik sorularla da kuvvetlendirilen bu hitap tarzına Köktürk Yazıtları'nda da rastlanmaktadır.¹³ Yanı sıra daha nazik hitaplar da bulunmaktadır:

Aşırdan ön arı abdest alasız

Gıll u gışdan içünüz pāk kılasız (459. b)

İdüp niyyet çü dört rek'at namāzı

Kılup ol Hālīka idüp niyāzı (460. b)

Okı her rek'atinde fātiha bir

Dağı on ayete'l-kürsī bile dir (461. b)

¹³ Muharrem Ergin, *Orhun Abideleri*, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 1976.

*Çü on biş bil ya kevşer sūresini
Okı üç kerre kılyā sūresini (462. b)*

*Ve hem üç kerre ihlāsı okıgıl
Ale't-tertīb namāzı böyle kılgıl (463. b)*

*Okı on biş bu tesbīhi tamām et
Dilersen kurtılasın hōş selāmet (195. b)*

*Rükū'a in dahı on kez okıgıl
Başun kaldur girü on kerre digil (196. b)*

*Ki andan secdeye var on dahı di
Götür başun girü on kaydını yi (197. b)*

*Resūlden çün yine mervīdür bu
İşit gey dinle fāsīd işleri kı (209. b)*

*Girü dinle işit işbu hadīsi
Gider kalbuñdağı buğz u habīsi (386. b)*

O dönemlerde modern anlamda hikâye türü gelişmemiştir. Bunun gibi mesnevî tarzı ve öğretici, nasihat verici hikâyelerde tasvirlerin daha kalın çizgilerle çizildiğini görüyoruz. Bu da yazarın edebî endişeden ziyade bilgileri daha kısa yoldan etkili şekilde aktarmayı hedeflediğini göstermektedir. Dolayısıyla eserin üslûbu, edebî olmaktan çok didaktiktir.

Yazar, bazen kendi alçak gönüllülüğünü ortaya çıkararak yumuşak bir üslûpla okuyucularına hitap etmektedir. Kendi eksikliklerinin de çok olduğunu fakat bunlardan kurtulmak için bu eseri yazdığını ve bu eserde yazılanları okuyanların da

yazan kadar sevaba nail olacaklarını vurgulamaktadır. Aynı zamanda bir öğrenci olarak kabul edilen okuyucularla bu şekilde diyalog kurmak doğru ve etkili bir öğretim yöntemidir. Yazar böyle davranarak bir tür euphemism¹⁴ yoluna başvurmuştur. Euphemism ise hedef kitleyle benzer özellikleri paylaşarak, ortak paydaların olduğunu vurgulayarak (onlar gibi konuşma, onlar gibi giyinme) iletişimi kuvvetlendirmenin, kitleleri ikna etmenin, inandırmanın etkili yollarından biridir.

Siyāh-rūdur Hişārī yā İlāhī

Zelīl ü hōr inen çoğdur günāhı (240. b)

Ne yüzle varısardur hāzretūne

Ūmīzi var durur pes rahmetūne (241. b)

Hāk inşāf vire kullarına her dem

Cihānda bu fakīrdan olmaya kem (449. b)

Cemī'inden ziyādedür günāhum

Görüyorur benüm püşt ü penāhum (449. b)

Hişāriye 'ināyet kıl İlāhī

Ẓa'if kalmışlaruñ sensin penāhı (714. b)

Hezārān 'āşī kuluñ var ziyāde

Benüm bigi çü kalmış piyāde (715. b)

Günāh deryāsi mevci aldı bizi

Sefīne ğarkā vardı Tañrı sizi (724. b)

¹⁴ Euphemism: Üslûbu nazikleştirme.

Maşûn itsün ‘azîm zünûb zeleden
Hilâf-ı şer‘ işden hem hıyelden (725. b)

‘Aşî vü mücrîm fakîrdür
Terahhüm kıl Hisârî gey hakîrdür (1162. b)

Gice gündüz işi cürm-i haţâdur
Ki Mevlâdan aña ‘afv ‘aţâdur (1163. b)

İlâhî sen ‘ināyet kıl fakîre
Zelîl ü ‘aşî vü mücrîm hakîre (208b., 327. b, 362. b, 609. b, 637. b., 659. b)

Cemî‘i kûllarunla aña rahm it
Ki rahmet hisşesinden dağı sehm it (328. b)

‘Ināyet Hağdan ola cümlemüze
Şefâ‘at ol Habîbden kamumuza (361. b)

Fakîri dağı hâliş kûllarunla
Kopar haşr ü kıyâmet yiglerünle (385. b)

1.4.3 EĞİTİM-ÖĞRETİM MATERYALİ OLARAK TUHFETÜ'L-MÜ'MİN

Metnin türü ve konusu: Mesnevî türü, olayların uzun hikâye tarzında anlatılması için uygundur. Metin türünün tahkiyeli (kurgusal, fiction) olması eğitim-öğretim açısından büyük önem taşımaktadır. Tahkiyesiz (kurgusal olmayan, non-fiction) metinlerin anlaşılması daha güçtür.¹⁵ Olaylar zinciri ve olaylarda bulunan entrika unsurlar, okuyucudaki merakı kamçulamaktadır.

¹⁵ Rüya Güzel Özmen, **Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu**, Ankara, Nobel Yayınevi, 2001, s. 19-20.

Mesnevî türünün kullanılmasıyla, metin uzunluğu gibi bir eğitim dezavantajı ortaya çıkmış olsa da metnin içerik çerçevesinin benzer fakat farklı hikâye epizotlarından oluşması, hem aralıklı zamanlarda okumaya imkân vermekte hem de metin uzunluğunun sürekliliğini ortadan kaldırmaktadır.

Eğitici-öğretici metinlerdeki konuların okuyucu kitlenin düzeyine, ilgi alanlarına uygun olması gerekir. Okuyucuların hoşlanmalarını ve ihtiyaçlarını göz önüne almalıdır.¹⁶ Eserdeki hikâyelerin menkıbevî, masalımsı motifler taşıması, okuyucunun ilgisini artırmaktadır. Konular, o devir insanının yaşayışına ve kültür özelliklerine uygun düşmekte, bu da daha kolay anlaşılmasını sağlamaktadır. Ayrıca bu tür metinler, okuyucunun belli bir inanç çerçevesinde hayal gücünün artmasına da yardımcı olmaktadır.¹⁷

1.4.4 EĞİTİM-ÖĞRETİM İLKE VE YÖNTEMLERİNİN UNSURLARI

Dinî bilgilerin verilisinde ayetlerin, hadislerin ve rivayetlerin kaynak olarak gösterilmesi, bilgilerin ve aktarılacak istenen düşüncelerin okuyucu üzerinde etkili olmasını sağlamaktadır. Kaynakların inanılır ve güvenilir olmaları ise mesajların iletilmesinde, öğretimin amacına ulaşmasında önemli bir etkidir. Bu yöntem, 1938'de Propaganda Analiz Enstitüsü (Institute for Propaganda Analysis) tarafından belirlenen sekiz temel propaganda tekniğinden birisidir.¹⁸ Bu teknikte (testimonial technique), kabul görmüş, saygınlığı bulunan bir kurumla, sembolle, kişiyle veya düşünceyle amaçlar doğrultusunda organik bir bağ kurma vardır. Bir bilgi, güvenilir bir kaynağa bağlanır, onunla ilişkilendirilir: Filâncadan duydum, kitapta yazıyor, istatistiklere bakılabilir vs....:

Hız Peygamberden rivayettir: (7A),

¹⁶ Firdevs Güneş, a. g. e. s. 170.

¹⁷ Rüya Güzel Özmen, a. g. e. s. 23.

¹⁸ Burns, Roe, Ross, *Teaching Reading in Today's Elementary Schools*, Boston USA, Houghton Mifflin Company, 1988, p. 252; <http://www.propagandacritic.com>, 08. 04. 2003.

Peygamberimizden rivayet olunur ki (10 B)

Ayet (17A)

Hz. Peyygamber şöyle buyurdu: (20B)

*Hz. Ebu Bekir (r.a.) den rivayet olunmuştur ki: O da Peygamberimizin (s.a.v.)
şöyle buyurduğunu rivayet eder. (24 A)*

Katade Gurami Halid (r.a.)'den rivayet edilmiş ki (27 B)

Allah (c.c.) şöyle buyuruyor (27 B)

Hadīs-i sebʿadan menkūldur bu

Kelām-ı Haḫdur itne ḫann-ile su (603. b)

Buñā rāvī durur yine muḫaḫḫaḫ

Ebu Hureyre didi anlayu baḫ (840. b)

Resūlullah didi bañā faḫḫdūr

Meḫābiḫden çü naḫl oldı ḫaḫḫdūr (841. b)

Hadīs-i mevʿiza naḫli durur bu

Resūlullah diñiḫ itne buñā su (942. b)

Kaynağı belirtilmeden kulaktan kulağa taşınma bilgileri de verilmektedir:

Nakledillir ki (8B)

Bazı filozoflar şöyle demişlerdir: (18 B)

Ayrıca, gerçek yer ve eşya isimlerinin kullanılması da kaynak gösterme gibi, mesajların etkisini ve inandırıcılığını güçlendirmektedir:

Çü rāvīdür ḫatade bil selefden

Ki Haḡ rāzī ola bilgil olardan (527. b)

Didi gūn içi on dört bīn fersaḡ

Yir olmışdur işit gey anlayu baḡ (528. b)

Bulardan bīnī Hindistān ilidür

Sekiz bīn fersaḡı Rum milketidür (529. b)

Çü üç bīn fersaḡını Fārs ilin bil

‘Arab iline bīn fersaḡ daḡı kıl (530. b)

Daḡı bīn fersaḡı Türk-ile Şīnin

Olupdur illeri budur i mü’min (531. b)

Ṭaberistan denizi evvelidür

Bukirmān baḡrile bil kim ikidür (533. b)

Üçünci baḡre ‘Ummān ad olupdur

Deniz dördünciye Kulzum dinipdür (534. b)

Bişinci baḡr-i Hindistāna dirler

Baḡr-i altıncıya Rum ad iderler (535. b)

Bir kavramın daha iyi öğrenilmesini sağlamak amacıyla örneklere çokça yer vermek gerekir. Eserde de sevap ve günah kavramları farklı hikâyelerle, değişik örneklerle defalarca vurgulanmaktadır.¹⁹ Her mealden, hikâyeden, rivayetten sonra yazarın yaptığı içeriği, çoğu zaman da cümleleri ve uyakları aynı olan dualar ise

¹⁹ "Belleme ve okumak, kıraat ve yazı temrinleri tekrarla kuvvet bulur... Öğretmen için nisyanın bidayette pek çabuk olduğunu bilmek de faidelidir..": Hıfzırrahman Raşit Öymen, N. Erkman, **Umumi Öğretim Usulleri**, Ankara, Maarif Vekaleti Yayını, 1941, s. 21.

okuyucular için önemli bir tekrar ve pekiştirme sağlamakta, okuyucunun okuduklarına inanma ve uyma derecesini artırmaktadır:

İlāhî sen 'ināyet kıl faķîre

Zelîl ü 'āsî vü mücrîm haķîre (208. b, 327b., 362.b, 609.b, 637.b, 659.b)

Cemî'î kûllaruñla añā rahm it

Ki rahmet hişşesinden dahı sehm it (328. b)

'Ināyet Haķdan ola cümlernüze

Şefâ'at ol Habîbden kamumuza (361. b)

Faķîri dahı hālîş kûllaruñla

Kopar haşr ü kıyāmet yiglerünle (385. b)

Hikâyelerin bir kısmının sorulu cevaplı diyaloglara dayanması eserin didaktik yönünü yoğunlaştırmaktadır. Günümüz eğitiminde de geçerli olan soru-cevap yöntemini müellif, amacı yönünde etkili şekilde kullanmıştır:

Didiler yine bir nesne şoralum

Cevābın nice virürsiz görelüm (173. b)

Neçün farz oldu saña ümmetüne

Otuz gün ac olmak milletüne (174. b)

Eyitdi vakti kim Adem atayı

Ki cennetden sürerler hem Havâyı (175. b)

Di faẓlın her nebî-kim geldi evvel

Cemî'isi çeküpdi dünyeden el (180. b)

*Piyanber didi kim her bir nebîler
Birer vardı du'âsı dilediler (181. b)*

*Didi yâ-Rab zamân-ı mâzîde sen
Ki halk itmezden öndin rûh-ile ten (261. b)*

*Didi dinle eyâ Mûsâ işitgil
Ne halk itdüm muqaddem anı bilgil (265. b)*

*Didi Fâtıma buyur i ata bir
İki gözüm nûrî ben dinleyüm dir (366. b)*

*Didiler yâ resûl cennet çemeni
Nedür ne yirde olur digil anı (390. b)*

*Ya otın nice otlarlar diyüvir
Bilelüm yâ resûl anı buyur bir (391. b)*

*Didi denizlerün köpükleridür
Didi girçek didün i sözleri dür (498. b)*

*Didi köpükleri neden yaratdı
Didi mevc-i bihârdan pes var itdi (499. b)*

Yazar bir hikâyeyi anlatmaya başlarken okuyucunun dikkatini çekmek için konunun ilginç ve önemli olduğunu vurgulamaktadır.²⁰ Böylece okuyucuyu

²⁰ "Bir dersin işlenişinde ilk basamak dikkati çekmedir. Öğretmen dersin başında öğrencilerin dikkatini konuya ve kazandırılacak davranışlara çekmek için olgu, olay, anı, espri, fıkra, şarkı gibi etkinliklerden bir ya da birkaçını kullanabilir. Olgu, olay, anı, espri, fıkra, şarkı gibi etkinlikler, hem

uyarmakta, okuyacaklarının kendisi için çok önemli olduğunu belirterek motive etmektedir. Bu yaklaşım da günümüzde okuma metinlerinden önce verilen kısa hazırlık çalışmalarının daha ilkel ve sistemsiz bir örneğini bize sunmaktadır:

İşitgil yine bir dürlü hikāyet

‘Acāyib söz durur işbu rivāyet (257. b)

Buyurdı ḥazret-i şāh-ı nübüvvet

Ṭutarsāñ çekmeyesin anda zaḥmet (363. b)

Didi kızum agāh ol bu haberden

Diyeyüm anı saña dīnle irden (364. b)

Ḥadīşde geldi bu aḥbār mutlak

Ol ‘Abdullah selāmı anlayu baḳ (495. b)

İşit sen Ḥaḳ resūlinden bunı hem

Beşāretler virür ol şāh-ı a‘zam (639. b)

Oñat taşdıḳ-ile dīnle ḥadīsi

Gider ḳalbuñdaḡı buḡz u ḥabīsi (640. b)

Ne dir dīnle girü Ḥaḳḳuñ resūli

Bilesin nicedür işbu uşūli (660. b)

İşitgil bu sözi ne dir ‘Alīden

konu ve kazandırılacak davranışlarla hem de öğrencilerin yaşına, cinsiyetine, psikolojisine ve sahip olduğu kültürel değerlere uygun olmalı; bunlara ters düşen etkinliklere yer verilmemelidir. Ayrıca bu basamakta yanıtı olmayan, fakat konu ve davranışlarla ilgili olan sorular da dikkati çekme için kullanılabilir." : Veysel Sönmez, **Program Geliştirmede Öğretmen El Kitabı**, 5. bs., Ankara, Anı Yayıncılık, 1994, s. 136.

Emîrû'l-mü'minîn hem ol velîden (692. b)

Gey işit ne didi ol Murtaẓâyı

Velîler serveri ol müctebâyı (693. b)

İşidûn Tañrı Ğilmin okuyanlar

Ğamel idübenin toğru varanlar (868. b)

Resûlden pes olupdur bu rivāyet

Ebu Hureyre râvîdür be-ğāyet (869. b)

Kimesne ger okusa Ğilmi kardaş

Bu keşret Ğilmi-çün olur işi fāş (870. b)

Okuyucuya yazarın gösterdiği maddî ve manevî ödül ve cezalar, okuyucuyu motive etmektedir. Ödül ve ceza yöntemiyle motivasyonu sağlamak, eski bir eğitim-öğretim yöntemidir. Kaşgarlı Mahmud da **Divanü Lugati't-Türk**'te Arapları Türkçeyi öğrenmeleri için ikna ederken Türkçeyi bilirlerse Türklerin oklarından korunabilecekleri tehdidini ve ayrıca Buharalı bir imamdan işittiği hadisi kullanmıştır.²¹ Bu tür eserlerde de davranış değişiklikleri meydana getirmenin etkin bir aracı olarak başta cehennem azabı olmak üzere şiddetli cezaların bildirilmesi ve iyi amellerin karşılığında ise cennetin gösterilmesi okuyucuyu motive etmektedir. Bu şekilde okuyucu, yazarın aktardığı bilgilerin, düsturların kendisi için bir ihtiyaç

²¹ "Onlarla birlikte çalışanı, onlardan yana olanı aziz kıldı ve Türkler yüzünden onları her dileklerine eristirdi. Bu kimseleri kötülerin - ayak takımının - şerrinden korudu. Okları dokunmaktan korunabilmek için, akılı olana düşen şey, bu adamların tuttuğu yolu tutmak oldu. Derdini dinletebilmek ve Türklerin gönlünü almak için onların dilleriyle konuşmaktan başka yol yoktur. Bir kimse kendi takımından ayrılıp da onlara sığınacak olursa o takımın korkusundan kurtulur; bu adamla birlikte başkaları da sığınabilir.... And içerek söylüyorum, ben, Buhara'nın -sözüne güvenilir- imamlarının birinden ve başkaca Nişaburlu bir imamdan işittim, ikisi de senetleriyle bildiriyorlar ki Yalavacımız kıyamet belgelerini, ahir zaman karışıklıklarını ve Oğuz Türklerinin ortaya çıkacaklarını söylediği sırada "Türk dilini öğreniniz; çünkü onlar için uzun sürecek egemenlik vardır." buyurmuştur. Bu söz (hadis) doğru ise -sorgusu kendilerinin üzerine olsun- Türk dilini öğrenmek çok gerekli (vacip) bir iş olur; yok, bu söz doğru değilse, akıl da bunu emreder.": Kaşgarlı Mahmud, **Divanü Lugati't-Türk**, Çev: Besim Atalay, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayını, 1985, s. 3-4.

olduğuna inanmaktadır. Yapacağı işin, soyut veya somut bir ihtiyacını karşılayacağını düşünen birey daha kolay motive olacak, o işi yapmaya daha fazla istek duyacaktır²²:

Zîrâ mescidlerün içi tamâmet

Ki ravza hem gülistândur be-ğâyet (397. b)

Vuzûsuz kim girür-ise ezâdur

Namâz kılmak içinde pes sezâdur (398. b)

Mesâcidde namâz kılmak vefâdur

Namâz kılmasa çıksa gey cefâdur (399. b)

Negatif ve pozitif abartmaların kullanılması da iletişimde, eğitimde algılamayı artırıcı bir yöntemdir.²³ Fizikî özellikler birbirine göre algılanmaktadır; büyük veya küçük olmanın ölçüsü görecedir. Olayların ve nesnelerin gerçek hayatta veya düşünülenden çok küçük ya da çok büyük oluşları, hafızanın işini kolaylaştırarak öğrenmede kalıcılığı sağlamaktadır:

Cebel-i kâf didükleri nedendür

Ne resme hılkı dür mi yâ ‘Adendür (507. b)

Didi kâf-ı cebel vaşfin işitgil

Bu kudretten haber gey yahşı algıl (508. b)

Yeşil ol tağ zümürred dür mücellâ

Olup bu ‘âlemi tutmuş muşaffâ (509. b)

²² Fritz Hinrichs, *Motivation in Education* <http://www.gbt.org/text/motivation.html>, 02.08.2003.

²³ Akif Ergin, *Öğretim Teknolojisi-İletişim*, Ankara, Anı Yayıncılık, 1998, s. 68.

Ki biş yüz yıl durur anuñ 'ulāsı
Havālisin dağı biñ it kıyāsı (510. b)

Yidi kat yirden aşığa ne vardur
Didi sevr-i cihān zahrinde vardur (516. b)

O sevrün dört biñ ulu hem başı var
Ferāhı ş'ol-ķadar şanma anı tar (517. b)

Ki biş yüz yıl mesāfet itse adam
Nihāyet bulmayup urımaya dem (518. b)

Ol öküzün adı hem Ferķatandur
Çü levni dağı aħmer bil nedendür (519. b)

Huzānuñ ķudretidür bu 'acāyib
Neler vardur dağı bundan ġarāyib (520. b)

Anuñ altında var bir ulu şahre
Anuñ altında māhī anla ķehre (521. b)

O māhī baħr-i 'umķuñ pes içinde
Olup dört biñ yıl u yoldur dibinde (522. b)

O baħrün altı yille havādur
Yilün altı çü zulmetle fenādur (523. b)

Dehānından çıkanın Hāk Te'āla
Yaradur bir yeşil ķuş biñ devāle (750. b)

*Ḳanatların mükellelden çü beyzā
İder hem dürr-ile yāḳūt-ı ḥamrā (751. b)*

*Ḳaçan açsa ḳanatların yitişür
Biri şarkā biri ğarba irişür (752. b)*

Aynı şekilde, tezat oluşturan unsurların da aynı beyitlerde, aynı epizotlarda kullanılması da abartmalara, uç örneklerin meydana getirdiği etkiye benzer bir etkiyi meydana getirmektedir:

*Kimi ʿazb-ı fūrāt sâ'ig şarābı
Kimin milḥ ü ücāc ḳıldum bu ābı (538. b)*

*Ne tatlu acıya ider duḥūlı
Acı da ḳanda bula milḥe yolu (540. b)*

*Daḥı aʿzā pes ademde yididür
İkişer el ayaḳ diz bir yüzidür (541. b)*

*Bu yirlerde vü göklerde ne-kim var
Cemīʿi ʿuzvu ademde daḥı var (550. b)*

*Bu nefs-i ādemīde iki ʿālem
Olupdur biri zāhir bāṭınī hem (551. b)*

*Ẓiyā hem nūr-ı zulmet riḳḳat-ile
Ki cemʿ itdi yidiyi diḳḳat-ile (556. b)*

Ẓiyā şemse aya çün nūr virdi

Zulm leyle çü rıkkat m̃'a irdi (560. b)

Žiyā yüze virildi nūr göze

Ƙara şaça virildi gel bu söze (566. b)

Bu ʿālernde şular var tatlu acı

Kimi tuzlu ƙořar bilgil i ĥācı (588. b)

O tatlu şu senün ağzuñ yeridür

Acı şu ya ƙulařlaruñ yiridür (589. b)

Niçe nefsün murādın gice gündüz

Viresin her dilegin cümle düpdüz (711. b)

Ki řarřdan ġarba varınca baʿūdı

Ola mü'min ide añā řuʿūdı (925. b)

Ne şems ü ne ƙamer leyl ü nehārı

Ne ĥalk ide idüp ƙıř u bahārı (1247)

Ne encümle felekler ne melāyik

Ne enbiyā vü evliyā yık-ā-yık (1248)

Tezat kavramların yanı sıra, anlatılan hikâyelerde nitelikleri tezat oluşturan kişilikler de yan yana getirilmektedir: Zahid Rahip Cerih'in ve bir başka zahid rahibin hikâyesinde bir zahidin iffetsiz kadının iftirasına uğraması, müslüman din adamlarının başından geçen ibretli hikâyeler yerine müslüman olmayan fakat hâl ve tavırları İslama uyan din adamlarının başından geçen hikâyelerin anlatılması buna örnek teşkil eder. Bu motiflendirme de halk hikâyelerindeki zıt motiflere benzemektedir: Sevenlerle sevmeyenler, zalimlerle mazlumlara, iyilerle kötüler gibi.

Bu durum Kerem ile Aslı hikâyesinde daha belirgin olarak karşımıza çıkmaktadır: Kerem müslümandır, Aslı Hristiyan ve Aslı'nın babası da bir keşiş; Kerem Türk'tür, Aslı ise Ermeni'dir. Bu tür motifler, okuyucunun hikâye kişileriyle kolayca özdeşleşmelerinin, kendilerini onlardan birinin yerine koymalarının yolunu açmaktadır. Böylece okuyucu, eseri izlenimlerinin yönlendirmesiyle takip etmektedir ve bundan da büyük bir haz duymaktadır. Sadece temel okur yazarlığı bulunan toplumumuz, izlenimci (empresyonist) karakterlidir.²⁴ Çoğu zaman da okunan dinler; dinlerken hüzünlenir ya da sevinir. Yazar, bilerek veya benzer örneklerden hareket ederek okuyucuların izlenimci karakterini, mesajlarını daha etkili biçimde iletme için değerlendirmektedir. Ancak günümüz eğitiminde kontrolsüz şekilde izlenimci okumanın, bireyin psiko-sosyal gelişimini olumsuz etkilediği bilinmekte ve izlenimlerin kontrol edilmesi gerektiği, metin gerçekliği ile yaşanan gerçekliğin birbirinden ayırt edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Bilgilerin, olayların numaralandırılarak anlatılması da eğitici öğretici bir değer taşımaktadır. Modern öğretim tekniklerinden cluster tekniği²⁵ kadar etkili olmasa da, onun ilkel bir tipi olarak anlamayı etkilemektedir. Bu şekilde sınıflandırılan bilgilerin öğrenilmesi daha kolaydır. Bu yöntem, yazılı ve basılı modern eğitim materyallerinde hemen hemen istisnasız şekilde kullanılmaktadır:

Anuñçün kelbün on dürlü hısâli

Ki vardur dinle gelgil işbu hâli (696. b)

Bir oldur kim anuñ hîç mâli olmaz

İkinci halk içinde kadri kalmaz (697. b)

Üçünci her ne yirde ger tursasa

Bisât olur aña kıanda yatarsa (698. b)

²⁴ Sadık Tural, **Zamanın Elinden Tutmak**, Ankara, Ecdad Yayınları, 1991, s.4-20.

²⁵ http://chnm.gmu.edu/courses/westernciv/writing/types_of_writing/research.html, 29 Tem 2003; <http://english.ttu.edu/kairos/3.1/news/paradigm/organize.html>, 03 Aug 2003.

Budur dördünci ekşer ac olurlar pes
Anı döger tamāmet her ne var kes (699. b)

Bişinci şāhibi dögerse gitmez
Kapusını koyup terkini itmez (700. b)

Pes altıncı talar issi ‘adūsın
Yapışmaz dōstına şağlar namūsın (701. b)

Yidinci issini bekler uyumaz
Gicelerde katına kimse kırmaz (702. b)

Sekizinci budur ekşer ‘amelde
Sükūt idübenin olur hāzerde (703. b)

Toğuzuncı ne-kim virseñ kanā‘at
İdüp yir az u çok olmaz nedāmet (704. b)

Onıncı kankı yirde cān virürse
Soñına nesnesi kıalmaz ölürse (705. b)

Didiler yā resūl buyur bilelüm
Nedür ol biş anı digil kılalum (891. b)

Didi evvel ölümdür sekri dağı
İkinci kabır-i zulmetdür bil āhır (892. b)

Üçüncü Münkır ü Nekır su’āli

Dağı dördünci mîzân vezne hâli (893. b)

Bişincidür sırât üzre tecāvüz

Kim ola geçe anı gey katı uz (894. b)

Gerekdür size biş nesne emānet

Dönüp hıfz idün i şāhib-i kerāmet (109. b)

Bir ol kim Allahuñ farzın tutasın

Bu emrin işlenüz gitmeñ ötesin (110. b)

Birin fevt itmeñüz yirlü yirince

Ki kesbün pāk ola hem yolun ince (111. b)

İkinci kimesne incitmeyesiz

Haķuñ buyruğını terk itmeyesiz (112. b)

Üçünci nefis kifāfinca kazanğıl

Ya ehlüne yiyecek kut algıl (113. b)

Bunı kaşd itme kim mālum çokala

Yıgılup ehli evlāduma kala (114. b)

Budur dördünci nefis incitmegil sen

Kulağunda tutu i hulk-ı ahsen (115. b)

Çok işleme bu rızkıçün işüñi

Ki tā ağırtmağıl anda başuñi (116. b)

Bişinci rızkı kesbden bilmeyesiz

Yalan söyleyübenin almayasız (117. b)

Yazarın en çok başvurduğu yöntem ise nasihat ve tembihlerle dolu kuru didaktizmdir. Diğerlerine göre bu tür doğrudan anlatım (takrir) yönteminin eğitim-öğretim değeri zayıftır. Zaten klâsik eğitim sistemimizin en çok eleştirilen yönü de budur: "*Düz anlatım yöntemi: Öğrenciden etkin katılım istenmeksizin, bilginin tümüyle anlatıma dayalı olarak sunulduğu yöntemdir. Bu yöntem, genellikle eğitimciler tarafından beğenilmemesine ve çok eleştirilmesine rağmen, çok eskiden beri eğitimde kullanılagelen klâsik bir öğretme yöntemidir.*"²⁶ Bugün bile öğretmenlerimizi modern metotlara göre yetiştiriyor olmamıza rağmen ders plânlarında ve bunların uygulanmasında ağırlığı doğrudan anlatımın aldığını; kuru nasihat ve uyarılarla eğitim-öğretim yapılmaya çalışıldığını görürüz. Buradan şu sonuca kolayca ulaşmak mümkündür: Geleneğin toplum hafızasına yüzyıllar içerisinde yerleştirdiği değerlerin izlerini ancak yine yüzyıllar silebilecektir:

Müsülmân kardaşuñâ dutma kîni

Dilersen̄ haş idesin sen-de dîni (1663. b)

Özüñe ne şanursañ bir gişiye

Anı şankim gönül nûrı ışıya (1664. b)

Bıçağı gendü tenüñe urursañ

Acır olmasa sen anı görürsen̄ (1665. b)

Bir aher kardaşa dahı urasın

Ne hâşıl ola bu işden göresin (1666. b)

Kimesnenün̄ ziyānlığın dileme

²⁶ Akif Ergin, a. g. e. s. 97.

Yaramaz aşdına diřũñ bileme (1667. b)

Özũñe ne řanursañ bellũ bayık

Bir aher şardaşa gr anı lāyık (1668. b)

Tarih içerisinde, sadece medreselerde değil, evlerde, konaklarda, köy odalarında, pazarda ve sokakta Türk toplumunun nasıl bir eğitim aldığını, bu eğitimi alırken hangi materyallerin kullanıldığını bilmemiz, eğitim-ğretimimizi daha modern yöntemlerle yönlendirmemiz için gerekli görülmelidir. Tuhfetü'l-Mü'min gibi pek çok eserin eğitim değerleri bakımından gözden geçirilmesi, Türk eğitim tarihinin de aydınlanmasını sağlayacaktır.

2. BÖLÜM: DİL İNCELEMESİ

2.1. İMLÂ

Bilindiği gibi bugüne kadar çeşitli alfabeler kullandık. İlk alfabemiz kendi düşünce hayatımızdan çıkan ve *Orhun Kitabeleri*'nde olgunluk çağını yaşayan "*Köktürk Alfabesi*"dir. Köktürk Alfabesinde, harflerin yazımı çeşitli kurallara bağlanmıştır. Meselâ, sekiz ünlüyü karşılamak üzere dört harf vardır. Kelime başındaki a, e ünlüsü harf olarak gösterilmemektedir. Harf olarak gösterildiği zaman da bir uzunluğa işaret etmektedir.

Daha sonraki devrelerde kullandığımız Uygur Alfabesi eski bir Soğd Alfabesine dayanmaktadır. Türkçenin sekiz ünlüsünü üç harfle karşılayan bu alfabeyi kullanmak zor olmuştur.

İslâmiyeti kabul ettikten sonra Arap Alfabesini kullanmaya başladık. Tıpkı Uygur Alfabesinde olduğu gibi ünlü sayısının çokluğu ve bu ünlüleri karşılayacak harflerin azlığı en büyük problemimiz olmuştur. Meselâ, Türkçedeki o, ö, u, ü sesleri Arap Alfabesinde sadece vav (و) harfiyle karşılanmaktadır. Üstelik bu sesler her zaman harfle karşılanmamaktadır. Bazen harfle bazen hareke ile karşılandığı için imlâyı doğru tespit etmek oldukça güçtür. Ünlülerin yanında ünsüzlerde de problemler vardır. Meselâ, Arap Alfabesinde g ve ñ ünsüzlerini karşılayacak harf yoktur. Bu ünsüzler k'nin de katılımıyla kef (ك) harfi tarafından karşılanmaktadır. Bu durumda bundan beş yüzyıl önce yazılmış bir metni nasıl okumamız gerekir? En akılcı çözüm dildeki genel eğilimlere bakmaktır. Bu yüzden, Eski Anadolu Türkçesindeki karakteristik özellikler -kelime başındaki ünsüzlerin sedalılaşması, ünlülerde yuvarlaklaşma eğilimi gibi - metnimizdeki imlânın temelini oluşturmuştur.

2.1.1. Ünlülerin Yazılışı

2.1.1.1. a ünlüsünün yazılışı

başta

med-elif ile yazılışı

آرى

arı 65b/1267

آز

az 16a

üstünlü elif ile yazılışı

آند

anda 8b/147

لجيه

acıya 28a/540

ortada

üstünlü elif ile yazılışı

يَرَانَه

yazana 89b/1778

وَلَر

var 26a/499

üstünlü güzel he ile yazılışı

اُولَمَيَّه سِرْ

olmayasız 17a/319

üstün ile yazılışı

قَرَّ

kınar 8b/144

يَتَمِّيَه

yatmaya 68b/1338

sonda

üstünlü elif ile yazılışı

بَڤَا

baña 65b/1267

طَڤُوڤَا

tapuña 70b/1381

üstünlü güzel he ile yazılışı

صَڤْمَه

şanma 3b/47

اَرْدِيڤَه

ardınca 15a/274

2.1.1.2. e ünlüsünün yazılışı

başta

üstünlü elif ile yazılışı

اَسْنَدَلَه

esenlikle 58b/1127

اَسِرْگَه

esirge 42a/808

ortada

üstünlü elif ile yazılışı

يُجَالِيڤِي

yüceligi 15b/288

گُورَسِيڤ

göresin 70b/1380

üstünlü güzel he ile yazılışı

دِيرِيڤِي

diregi 25b/485

أَيْلَهُ كُلِّ

eylegil 13b/245

üstün ile yazılışı

كُوكُلَر

gönüller 38/732

دَلَرَسَكْ

dilersen 68b/1335

sonda

üstünlü elif ile yazılışı

الْوَكَا

elüne 53a/1010

نَفْسُوكَا

nefsüne 1b/6

üstünlü güzel he ile yazılışı

نِيْجِه

niçe 17a/317

بِلَمْعَه

bilemce 128a/2588

2.1.1.3. ı ve i ünlülerinin yazılışı

başta

esreli elif ile yazılışı

اِئْمَزْسَه

itmezse 4a/56

اِشِيَه

ışıya 60b/1161

esre elif ye ile yazılışı

اَيْلَكَ

ilde 69b/1358

اَيْشِيَه

ışıya 34a/654

ortada

esreli ye ile yazılışı

اَقِيدَنَّ

akıdan 3b/49

اِشِيدُوب

işidüp 47a/895

esre ile yazılışı

يَتِشْدُرُ

yitişdür 31b/607

بَغِشْلَر

bağışlar 11b/202

sonda

esreli ye ile yazılışı

كِشِي

gişi 16b/304

قَالِي

kaldı 23b/445

esreli güzel he ile yazılışı

لِه

ki 16b/311

esre ile yazılışı

يُولِي

yolı 23a/437

يَكْرِمُ

yigirmi 24b/467

2.1.1.4. o, ö ünlülerinin yazılışı

başta

ötreli elif vav ile yazılışı

أُودُنْ

odun 106b/2127

أُولَمْ

ölüm 38b/740

ötreli elif ile yazılışı

أُقِ

okı 94b/1887

أُدَانَهْ

ödene 24b/467

ortada

ötreli vav ile yazılışı

كُوكْ

gök 29a/553

يُوقْسُولْدُ

yoksuldur 88b/1754

ötre ile yazılışı

قُوپُ

kopup 63b/1233

كُورَسِينْ

göresin 70b/1380

sonda

ötreli vav ile yazılışı

قُو

qo 35b/677

2.1.1.5. u, ü ünlülerinin yazılışı

başta

ötreli elif vav ile yazılışı

اُوچِه

uça 47b/904

اُوچُنْجِي

üçünci 6b/113

ötreli elif ile yazılışı

اُوغْرَاسَه

uğrasa 105b/2112

اُسْتُمَه

üstüme 94a/1877

ortada

ötreli vav ile yazılışı

بُوْرُو

buyurur 52b/1004

دُوْرْتُوْبَن

dürtüben 123b/2496

ötre ile yazılışı

صُنُقْلُو

şınuklu 69a/1351

گُوْدُوْز

gündüz 60b/1163

sonda

ötreli vav ile yazılışı

دِيُو

diyü 1b/4

صَاحُو

saçu 72b/1423

2.1.2. Ünsüzlerin Yazılışı

Türkçedeki p, ç, g, ñ gibi ünsüzleri karşılayacak harflerin bulunmadığı Arap alfabesi ile yazılmış metnimizde imlâyı doğru olarak tespit etmek oldukça güçtür. Örneğin, kef (ك) harfinin hem "k" hem "g" hem de "ñ" ve be (ب) harfinin hem "b" hem de "p" ünsüzlerini karşılaması yazımı zorlaştırmaktadır.

2.1.2.1. **ç ünsüzünün yazılışı:** "ç" ünsüzü kelime başında çim (چ) ile, kelime sonunda cim (ج) ile, kelime içinde hem cim (ج) ile hem de çim (چ) ile gösterilebilmektedir.

başta

چَغَرْدِي

çağırdı 16a/300

ortada

كَجَرْدِي

geçerdi 50b/964

صَاحُو

saçu 72b/1423

sonda

أَغْلَجَ

ağaç 96a/1914

2.1.2.2. **p ünsüzünün yazılışı:** "p" sesi hem be (ب) hem de pe (پ) ile gösterilebilmektedir.

başta

پاشا

paşa 38b/743

ortada

یپالز

yapalar 48b/923

sonda

گورپ

görüp 4a/61

تورپ

turup 22b/426

2.1.2.3. **t ünsüzünün yazılışı:** İnce ünlülü kelimelerin başında (ت) ile, kalın ünlülü kelimelerin başında ise (ط) ile gösterilir. Ancak "tañrı" kelimesi klişeleşmiş olarak (ت) ile yazılır.

طاغ

tağ 26b/509

تیرکچہ

türkçe 129b/2619

تائری

tañrı 34b/662

2.1.2.4. **s ünsüzünün yazılışı:** İnce sıradan ünlülü kelimelerde sin (س) ile, kalın sıradan ünlülü kelimelerde sad (ص) ile yazılır.

سکیز

sekiz 24b/569

صَتِيدُر

şatıdur 98a/1959

Ama bazı örneklerde kalın sıradan ünlülü kelimelerde hem sad (ص) ile hem de (س) ile yazıldığı görülür.

سَوَقَر

sokar 19a/351

صَوَقَر

şoکار 40b/777

سَاحِي

saçı 25b/488

صَاحِيَه

şaça 29b/566

سَوَجَلُو

suçlu 8b/144

صُجَيْنَه

şuçu-ne 99b/1995

-sA Şart kipi eki her zaman sin (س) ile yazılır.

يُورُوسَه

yürüse 4a/52

بَصْسَه

başsa 4a/52

2.1.2.5. **ñ ünsüzünün yazılışı:** Türkçeye özgü bir ünsüz olan ve bugün (ñ) harfiyle karşıladığımız nazal n, Eski Anadolu Türkçesinde Arap alfabesinde kef (ك) ile bir yerde de sağır kef (كُ) ile karşılanmıştır.

غِدَرْمَدُكُ

gidermedün 1b/7

عَطَاكُ

‘aṭaṅ 71a/1393

2.1.3. Bitişik Yazılan kelimeler

بَنَدَنِي

ben daḥı 70b/1377

اُولَدَنِي

ol daḥı 115a/2303

اَنُوْغَدَنِي

anuñ daḥı 126b/2561

نَدَنَلُو

ne deñlü 46a/880

نَدِرْ

ne dir 7a/121

صُيْجِنَه

şuçı ne 99b/1995

2.1.4. Şeddenin Kullanılışı

عَمَلَلَرِي

ʿamelleri 72a/1411

قَوْلَارُمِي

qūllarumı 77b/1525

بَلَلُو

bellü 85b/1692

يُوزُمِّي

yüzüm mi 124a/2505

2.1.5. Tenvinin Kullanılışı

اِيْمَانَا

imānen 53a/1009

جهر

cebren 55a/1057

سیران

sırran 55a/1057

2.1.6. Tuhfetü'l-Mü'min'in İmlâsının Değerlendirilmesi

1. Eser üzerinde yapılan incelemeler sonucunda, ünlülerin ve ünsüzlerin yazımının diğer Eski Anadolu Türkçesi metinleri ile paralellik gösterdiği belirlenmiştir.
2. Eserde, Arap imlâsının yanında Uygur imlâsının da yer aldığı görülür. Uygur imlâsını yer almasıyla ilgili şu örnekleri verebiliriz:

2.1. Kelime içinde 'e' ünlüsü zaman zaman üstünlü elif ile karşılanmaktadır.

يُجَالِيكِي

yüceligi 15b/288

گۆرەسین

göresin 70b/1380

2.2. Kalın ünlü kelimelerin başında س ünsüzünün kullanıldığı olur.

سوقار

soğar 19a/351

سودلو

suçlu 8b/144

2.3. 'ç' ünsüzü چ ile karşılanabilmektedir.

اڭاج

ağaç 96a/1914

2.4. 'p' ünsüzü پ ile karşılanabilmektedir.

گۆرپ

görüp 4a/61

2.2. SES BİLGİSİ

2.2.1. ÜNLÜLER

2.2.1.1. Ünlü Değişmeleri

i/e değişmesi: Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde bugün e ile söylenen bazı kelimeler i'li şekilleriyle karşımıza çıkar:

بیڭ

biş 6b/109

دی

di- 87a/1726

گیجه

gice 115a/2310

گیرچک

girçek 26b/501

گیر

girü 32a/610

یدینچی

yidinci 28a/536

e-i değişimi: Metnimizde e'li bugün i'li olan şekiller de vardır:

ایو

eyü38b/739

گیسو

geysü 4b/67

گیمز

gey- 43b/831

گیه سید

giy- 22b/423

2.2.1.2. Ünlü Uyumları

2.2.1.2.1 Kalınlık - İncelik Uyumu (BüyükÜnlü Uyumu - Palatal Uyum)

Kalınlık-incelik uyumu, kelime içinde ünlüleri kalın ve ince sıraya göre ayarlayan, Eski Türkçeden beri gelişmiş bir uyumdur.

Türkçe Kelimelerde: Metnimizde yer alan Türkçe kelimelerde uyum sağlam bir şekilde yer almaktadır.

سَوَّكُسِنْدَن

sevgüsinden 13a/237

بَاشِنْدَادُر

başındadır 40b/778

Bugün sadece ince ünlü bulunduran ve uyumu bozan *ki* ilgi eki bile metnimizde uyuma girmiştir.

اَنَدَاكِ

andaki 74b/1468

اَلِنْدَكِي

elindeki 4a/55

-ken zarf-fil eki, uyumu bozan eklerdendir ve metnimizde de daima ince şekliyle karşımıza çıkmaktadır.

تَوَّغَارْكَنْ

toğarken 9a/156

قُرُومُشْكَنْ

kurumışken 18a/338

Bugün Türkiye Türkçesinde uyuma girmeyen kelimelerin bazıları metnimizde geçmektedir. Bu kelimeleri de bugünkü kurallara istinaden uyumsuz şekliyle yazdım:

اِنَّمَا يُوب

inanmayup 90a/1784

Yabancı kaynaklı kelimelerde: Kalınlık-İncelik uyumu, yabancı kaynaklı kelimelere ek getirilirken karşımıza çıkar. Kelimenin son ünlüsüne göre ekin kalın ya da ince sıradan ünlü aldığı görülür.

ki ilgi eki yabancı kaynaklı kelimelere getirilirken de uyuma girmiştir.

قَبْرِ دَكِي

qabirdeki 25b/482

قَلْبُو كَدَغِي

qalbuñdağı 20b/386

تَنَاصُور دَقِي

tanavvurdağı 123a/2480

İnce ünlü bulunduran Arapça ve Farsça kaynaklı bazı kelimelere İlk eki getirilirken kalın sıradan ünlü bulundurduğu görülür. Bu ekteki kalın ünlü sebebiyle kelimenin son ünlüsünü kalın sıradan yazdım.

صُفِيلَقْ

şufîlık 22b/425, 23a/440

شَیْخَلَقْ

şayhlık 22b/427

مُرَايَلَقْ

mürâyılık 55b/1063, 22a/410

جَمَادِي

comardlık 111b/2240

رَحْمَتِ الْعَزِيزِ

rahmatlığın 73a/1429

حَسْرَتِ الْغَوْكَا

hasratlığına 105b/2109

2.2.1.2.2. Düzlük - Yuvarlaklık Uyumu (Küçük Ünlü Uyumu - Labial Uyum)

Düzlük-Yuvarlaklık uyumunun iki yönü vardır. Bir kelime düz bir ünlü (a, e, ı, i) ile başlıyorsa takip eden hece düz ünlü (a, e, ı, i) alır. Bir kelime yuvarlak bir ünlü (o, ö, u, ü) ile başlıyorsa takip eden hece ya düz geniş (a,e) ya dar yuvarlak ünlü (u, ü) alır.

Bugün düz ünlü bulunduran bazı kelime ve eklerin Eski Anadolu Türkçesinde karşımıza yuvarlak ünlüyle çıkması, bu devrin en belirgin özelliğidir. Bu yuvarlaklaşma eğilimi eklerde ve kelimelerde olmak üzere iki ana başlık altında ele alınmıştır.

2.2.1.2.2.1. Kelimelerde

Kelime sonunda bulunan g, ğ erimesi sonucu oluşanlar:

ayru 35b/671	<	adıg
ķamu 53a/1011	<	ķamuğ
ķapu 75a/1478	<	ķapıg
ķapu 70b/1381	<	ķapıg

Şu kelimelerde de g, ğ düştüğü halde yuvarlaklaşma meydana gelmemiştir.

arı 65b/1267	<	arıg

acı 31a/588 < acığ
kati 61a/1172 < katığ

Dudak ünsüzlerinin ünlüyü yuvarlaklaştırması
yavuz 38b/739 (<yabız)

2.2.1.2.2.2. Eklerde yuvarlaklaşma

Yuvarlak olanlar:

Ünlüsü Eski Türkçe devresinden beri yuvarlak olanlar:

dUk : Sıfat-fiil eki
varduķını 96a/1915
geydükleri 108a/2161

Ur : Geçişlilik-ettirgenlik eki
artur- 1b/b
geçür- 115a/2312

dUr : Geçişlilik-ettirgenlik eki
toldur- 73b/1439
gezdür- 103a/2055

sUn : Emir eki
ayırmasun 89a/1762
gelsün 94b/1887

GU : Fiilden isim yapma eki
sevgü 13a/237

bıçku 96a/1919

Ünlüsü sonradan yuvarlaklaşmış olanlar:

(U)m : I. teklik iyelik eki

şuçum 116a/2339

dilüm 61a/1175

dilim 85b/1690, 93b/1858 (İki örnekte kafiye zorlamasıyla dar ünlü kullanılmıştır.)

(U)mUz : I. çokluk iyelik eki

yolumuz 106a/2122

işümüz 124a/2500

(U)ñ : II. teklik iyelik eki

işün 7a/116

başun 7a/116

(U)ñUz : II. çokluk iyelik eki

dilünüz 18a/330

hisābuñuz 100a/1999

(n)Uñ : İlgi hâli eki

karıncanun 2b/26

denizlerün 26a/498

lU : İsimden isim yapma eki

dertlü 12a/214

tatlu 88b/1757

sUz : İsimden isim yapma eki

tevbəsüz 19a/352

hayırsuz 75b/1486

dUm : Görülen geçmiş zaman I. teklik kişi

içdüm 88b/1757

kopardum 15b/283

duñ : Görülen geçmiş zaman II. teklik kişi

sevdüñ 72a/1408

ivdüñ 123b/2498

dUķ : Görülen geçmiş zaman I. çokluk kişi

didük 10b/184

tutduk 114a/2287

Uz : Ek-fiil geniş zaman I. çokluk kişi

fakirüz 13a/236

acuz 122a/2466

AvUz : İstek kipi I. çokluk kişi

cekevüz 123a/2486

Ur : Geniş zaman

çagırur 104a/2077

ödenür 24b/469

U : Zarf-fiil eki

diyü 5b/86
ağlayu 19a/351

UbAn : Zarf-fiil eki
varuban 22a/415
düşüben 41b/797
olıban 72a/1413 (Bir örnekte dar ünlü almıştır.)

Up : Zarf-fiil eki
unıdup 89a/1767
dimeyüp 46b/882

Ünlüsü düz olan ekler

I : Belirtme eki
kızumı 94b/1887
resûli 3a/38

I : III. teklik iyelik eki
şuçı 96a/1918
yüzi 70a/1367
yüzü 11a/200 (tek örnek)

dI : Görülen geçmiş zaman III. teklik kişi
sürdi 113a/2271
kodu 104a/2080

cI : İsimden isim yapma eki
şefâ^catçı 130b/2644

mİş : Duyulan-farkına varılan geçmiş zaman
kürümüş 92a/1831
çürümüş 92a/1831

sIn : Fiil çekimi II. teklik kişi eki
bulursın 39b/762
görürsün 39b/762

sIn : Ek-fiil geniş zaman çekimi II. teklik kişi eki
kūlısın 10b/186
resūlisin 10b/186

sIz : Fiil çekimi II. çokluk kişi
virürsüz 10a/173

gIl : Emir II. teklik kişi
görgil 111b/2235
tutğıl 24a/453

Ilk : İsimden isim yapma eki
yıllık 15a/275
körlik 47b/907

Bir örnekte yuvarlak ünlü bulundurur.

eylük 81b/1608

tekebbürlük 22b/420

IcI : Fiilden isim yapma eki
alıcılar 38b/742
içici 120a/2415

IncA : Zarf-fiil eki
bulınca 104a/2080
ölince 72b/1419

IcAk : Zarf-fiil eki
oturacak 34b/664
göricek 84a/1657

2.2.1.2.3. Ünlü Düşmesi

Vurgusuz orta hece düşmesi

Türkçe kelimelerde en vurgusuz hece orta hecedir. Eski Anadolu Türkçesinde de orta hecedeki dar ünlüler vurgusuzluk yüzünden düşebilmektedir.

ağzı 112b/2259	<	ağız
ayrıl- 20b/384	<	ayrıl
benze- 39b/753	<	benize
boynı 120a/2419	<	boyun
buyruk 6b/112	<	buyuruğ
eydür 59b/1149	<	eyit-
eylük 81b/1608	<	eyülük
oğlı 41a/784	<	oğul

i- fiili ile yapılan birleşlik zaman şekillerinde

dirlerdi 90a/1784	<	idi
geçürmişdi 115a/2312	<	imiş
gelürsen 4b/72	<	ise

i-fiili -ken zarf-fiil ekini aldığında

uyurken 102a/2037	<	i-ken

2.2.1.2.4. Ünlü Türemesi

Başta

Türkçe kaynaklı bir kelime r,l ünsüzleriyle başlamaz. Bu yüzden, r,l ünsüzlerinden biriyle başlayan bazı yabancı kaynaklı kelimelerin başına dar bir ünlü gelebilmektedir. limon > ilimon, ramazan > ıramazan gibi. Halk ağzlarında karşılaştığımız bu özellik metnimizde bir örnekte karşımıza çıkmaktadır:

ırzā 37a/709 < rızā

İçte

Türkçede lp, lç, lk, rt, nt, st gibi gruplar dışında tek hecede ünsüz çifti bulunmaz. Yabancı kaynaklı kelimelerde Türkçeye uymayan ünsüz grupları yer aldığı anda araya dengeleyici bir dar ünlü girer. Metnimizde bu tür örnekler yer almaktadır.

fikir 118a/2377 < fīkr
zikir 118a/2377 < zīkr
cömür 61a/1171 < cōmr

2.2.1.2.5. Birleşme

Ünlüyle biten bir kelimeden sonra ünlüyle başlayan bir kelime veya ek geldiğinde ünlülerden biri düşerek iki kelimenin birleşmesi olayıdır.

ancağ 8a/142 < an-ca ök
böyle 24b/463 < bu öyle
gendüz 128a/2593 < kentü öz
neçün 95b/1910 < ne uçun
şöyle 113b/2282 < şu öyle
nitdi 125b/2534 < ne itdi
niderler1751 < ne iderler
noldı 22b/428 < ne oldı

2.2.2. ÜNSÜZLER

2.2.2.1. Ünsüz Değişmeleri

k > h değişmesi

Metnimizde bir örnekte görülür:

dağı 35a/671 < dağı

k > g değişmesi

Kelime başındaki k'lerin g'ye dönmesi yani sedalılışması Eski Anadolu Türkçesinin karakteristik özelliklerinden biridir.

geç- 56a/1074

geçür- 20a/379

gel- 94b/1878

gelecek 20a/375

gemi 99b/1989

gendü 111a/2226

geñez 19b/365

geñsüz 114b/2298

gerek- 119a/2392

getür- 91b/1819

gey- 108a/2161

gey 15b/287

geysü 4b/67

gez 90a/1788

gez- 49a/933

gezdür- 102b/2051

gibi 12b/226

gice 10a/178

gider- 20b/386

gir- 89b/1772

girçek 26a/498

giriş- 112a/2247

gişi 15b/284

girü 71b/1402

git- 12a/216

gizle- 96a/1912

göbek 91b/1821

göç- 114b/2295

gök 29b/552

gökcek 120a/2417

gölge 84a/1661

göm- 103a/2059

gönder- 59b/1146

gönül 30b/586

gör- 12b/225

göster- 104b/2090

götür- 102b/2045

göyün- 99b/1995

göz 75a/1474

güc 102b/2048

gül- 18b/347

gümiş 119a/2391

gün 124b/2511

güneş 8b/151

güt- 98b/1971

güzel 120a/2414

b:b ve b > v değişmesi

başta

Eski Türkçede kelime başındaki b'ler korunmuştur.

bağ- 4a/58

barmak 3b/49

baş 20a/370

bat- 79a/1555

Ancak dört örnekte sızıcılaşarak v'ye dönmüştür.

var 3a/34 < bar

var- 12b/226 < bar-

vir- 38b/743 < bir-

viribi- 107a/2143 < biribi-

kelime ortasında

deve 76b/1501 < tebi

yavuz 104a/2084 < yabız

kelime sonunda

ev 122a/2464 < eb

sev- 3a/38 < seb-

t > d değişmesi

kalın ünlü kelimelerde

dahı 8a/141

daķ- 126b/2552

daķıl- 119a/2394

t : t

tağ 6a/96

tağıl- 57b/1100

tağla- 105a/2106

taķ- 49a/932

tal 76a/1491

tal- 1b/9

tala- 36b/701

tamar 31a/593

tanu 16b/311

tañ- 52b/1006

tañıř- 94b/1886

tañla- 48a/910

tanuķ 116b/2340

tap- 91a/1802

tapıcı 90b/1791

tapu 70b/1381

tar 48b/924

tara- 120a/2417

tarak 91b/1815

taş 56a/1073

tať- 62b/1203

tať 89a/1771

taşra 89a/1765

tatlu 28a/540

taťur- 49a/930

ťobuķ 107b/2149

ťoę- 98a/1959

ťoęru 8a/139

ťoęur- 97b/1948

ťoķ 120b/2432

ťoķsan 72b/1424

ťoķu- 91b/1820

ťoķun- 106a/2115

ťoķuz 7b/128

ťol- 6a/96

ťolan- 102b/2046

ťoldur- 73b/1439

ťolu 16b/301

ťopraķ 119a/2395

ťoy- 114a/2291

ťoyla- 53b/1026

ťoyur- 106b/2128

ťur- 109b/2197

ťurak 41b/798

ťut- 22a/414

ťutaķ 96b/1928

ťuy- 112b/2259

hem d'li hem t'li şekilliler

duz 107b/2152

tuз 46b/887

ince ünlülü kelimelerde

t > d

degül 17a/314

dek 39a/745

del- 14a/254

delim 30a/576

delü 23a/438

deñiz 26a/498

deri 28b/547

deve 76b/1501

di- 11a/198

dik- 86a/1698

dil 5a/77

dil- 96a/1919

dile- 32a/614

dilek 74a/1448

dinle- 55b/1066

dir- 32b/623

direk 92a/1831

diril- 18a/332

diş 30a/571

dişi 97b/1948

diz 28b/544

diz- 90b/1793

dizil- 80a/1579

dög- 36b/700

dök- 3b/43

dön- 57b/1099

dördünci 101a/2022

dört 111a/2221

döşen- 3b/44

dur- 46b/887

dut- 34b/665

düğün 94b/1885

düken- 23b/451

düket- 56a/1078

dün 1b/9

dür- 56b/1086

dürlü 100a/2004

dürt- 123b/2496

dürüş- 93b/1859

düş- 107b/2150/1802

düz- 91a

t : t

tü 49a/937

Türk 4b/70

Türkçe 129b/2618

tüt- 122b/2469

2.2.2.2. Ünsüz Uyumu

Ünsüz uyumu, kök veya gövdeye getirilen ekin sedalı veya sedasız olması ile ilgili bir konudur. Bugün Türkiye Türkçesinde sedasız ünsüzle biten kök veya gövdeye ek getirilirken ekin başındaki ünsüz de sedasız olmaktadır.

Eski Anadolu Türkçesi döneminde ünsüz uyumunun tam olarak gelişmediği görülür.

dA: Bulunma hali eki
cennetde 41b/793
işde 34b/658

dAn Ayrılma hali eki
gökden 63b/1227
kudretten 26b/508

dİ Görülen geçmiş zaman
yaratdı 8b/152
eyitdi 10a/175

dUr Geçişlilik-Ettirgenlik eki
irişdür 20b/383
yetişdür 31b/607

dUğ Sıfat-fiil eki
dutduğ 37b/723

çekdügi 4a/61

2.2.2.3. İki Ünlü Arasında Sedahlılışma

t > d

giderler 80b/1587	git-
güderdi 98b/1971	güt-
ider 5b/89	it-er
işidüp 10a/172	işit-üp
yudandur 80b/1591	yut-andur

k > g

yüregün 12a/214	yürek-ün
etegin 23b/441	etek-in
dilegin 54b/1041	dilegin
emegüm 93b/1857	emek-üm

ķ > ğ

yanmağa 67b/1314	yanmak-a
turağı 41b/798	turak-ı
bıçağı 84a/1665	bıçak-ı
ayağun 129a/2609	ayak-un

Az görülmekle birlikte iki ünlü arasında kalıp ķ > ğ olmadığı örnekler de vardır:

vardukını 96a/1915

barmağum 129a/2613

urmağa 23b/444

2.2.2.4. Ünsüz Düşmesi

ıraq 4a/59	<	yıraq
getür- 86b/1710	<	keltür-
otur- 12a/211	<	oltur-

2.2.2.5. Hece Düşmesi

çokdur 13a/240	<	çok turur
kardeş 22a/411	<	karındaş

2.2.3. Tuhfetü'l-Mü'min'in Ses Bilgisi Açısından Değerlendirilmesi

1. Bilindiği gibi kelime başında sedasız ünsüzlerin sedalılışması Eski Anadolu Türkçesinin en karakteristik ses hadisesidir. Eserimizde de bu hadise geniş olarak yer almaktadır. kel- > gel-, tört > dört gibi

2. Bugün Türkiye Türkçesinde kelime içinde iki ünlü arasında kalıp sedalılışmayan ünsüzler metnimizde sedalılışmış şekilleriyle yer almıştır.

işidüp 10a/172 işit-üp
yudandur 80b/1591 yut-andur

Bugün Türkiye Türkçesinde kelime içinde iki ünlü arasında kalıp sedalılışan ünsüzler metnimizde sedalılışmamıştır.

vardukını 96a/1915
barmağum 129a/2613
urmağa 23b/444

3. Bilindiği gibi Türkiye Türkçesinde ki ilgi eki 'Kalınlık-İncelik Uyumu'na aykırı ekler arasında yer alır. Ama metnimizde Türkçe kelimelerde ekin uyuma girdiği görülmüştür.

اندَقِ

andakı 74b/1468

4. Türk dili kaynaklı bir kelime 'r' ile başlamaz. Bu yüzden 'r' sesi ile başlayan yabancı kaynaklı kelimeler Anadolu ağızlarında başına bir dar ünlü alır. ramazan > ıramazan gibi. Metnimizde bu örnekte bu ses hadisesi tespit edilmiştir.

ırzā 37a/709 < rızā

2.3. ŞEKİL BİLGİSİ

2.3.1. Yardımcı Sesler

Ünlüler

Eski Anadolu Türkçesinde yardımcı ünlüler, kalınlık-incelik uyumuna uyar. Düzlük yuvarlaklık uyumuna uyan örnekler de vardır.

üç-ü-nci 6b/113

bil-i-n- 18a/332

Ünsüzler

Türkçede iki ünlü yan yana gelmez. Ünlü ile biten heceye ünlü ile başlayan bir ek geldiğinde araya yardımcı ünsüz girer.

y ünsüzü: Türkçedeki asıl yardımcı ünsüz budur.

ağlayuban 105a/2106

dördünciye 28a/534

s ünsüzü: Üçüncü teklik iyelik eki, ünlü ile başlayan bir kelimeye eklendiğinde araya s sesi girer. Bu ünsüz sadece üçüncü teklik iyelik ekinde ortaya çıktığı için ekin aslî unsurudur.

anası 48a/912

işlemesi 19b/365

n ünsüzü: 3. teklik iyelik eki kendisinden sonra ünlüyle de başlasa ünsüzle de başlasa herhangi bir ek aldığı anda n sesi ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden bu sese kaynaştırma demek doğru değildir. (Geniş bilgi için bkz. İyelik ekleri)

yolını 22a/414

yolına 7a/123

yolında 7b/132

yolından 106a/2117

2.3.2. YAPIM EKLERİ

2.3.2.1. İSİMDEN İSİM YAPMA EKLERİ

An : Kalıplaşmış örneklerde görülür. Eski bir çokluk ekidir. Ama eklendiği kelimeye çokluk fonksiyonu göstermez. Nitekim “oğlanlar 98a/1956, erenler 116a/2324” örneklerinde ekin üstüne yeni çokluk eki getirilmiştir.

oğlan 9b/163, 98a/1956, 117b/2357

eren 116a/2324

ArU : Yön bildiren kelimeler yapar.

içerü 89a/1767, 115b/2315, 120a/2413

ilerü 68a/1327, 68a/1328

ez : İşlek değildir. Bir örnekte görülür.

geñez 19b/365

CA : Aslında eşitlik ekidir. Yapım eki olarak da kullanılabilir.

aķça 23b/443, 80b/1584

Dil isimleri yapar.

Türkçe 129b/2619

‘Arabça 105a/2107

cAk : Sıfat, zarf ve küçültme ismi yapar.

gökcek 120a/2417

ķonşıcaķ 122b/2470

CI : Bir meslekte çalışan kişiyi gösterir, bir işi sürekli yapmayı anlatır.

yarıcılar 38b/742

şefā‘atçi 130b/2644

cugaz : Küçültme ekidir.

bilcügezüm 130a/2635

CUk : Küçültme ekidir.

veledcük 114a/2283

cigercük 94a/1869

zenbılçük 122b/2464

daş, taş : Ortaklık ve beraberlik bildiren isimler yapar.

yoldaş 4b/57, 13a/235, 24a/452

kardeş 22a/411

karındaş 24a/452

kartaş 98b/1966

di : Zaman zarfı yapar.

imdi 8a/139, 123b/2496

şimdi 38b/744, 116b/2336

dın : Aslında eski bir ayrılma hâli ekidir. Belirli kelimeleri zarflaştırır

öndin 78b/1547, 72b/1416

şöndin 78b/1547

düz : Zaman zarfı yapar

gündüz 10a/178, 32b/627

ıl : Renk adlarına eklenir.

yaşıl 16a/290

In : İsimlerden zarf yapar

yaqın 4a/59, 63b/1232

uzun 4a/62

kek : Kalıplaşmış bir örnekte görülür.

irkek 97b/1948

Kı İlgi ekidir.

İsimlerden sıfat yaptığı için "sıfat yapan ki" de denen ilgi eki kI yapım eklerinin içinde yer almasına rağmen sözlükte madde başı olacak şekilde yeni bir kelime türetmez. Bu özelliği ile çekim eklerine yakındır.

Girü diñle işit işbu hadîşi / gider qalbuñdağı buğz u habîşi 20b/386

Ya istiskā iderse ol ʿaziz kûl / çevürdüğü elindeki ridādur 4a/55

Halāş ola kabirdeki ʿazābdan / muʿaqqab olmaya her bir ʿikābdan 25b/482

Bularuñ gönli vāsiʿdür semādan / dağı arzum içindeki havādan 30b/587

ʿAdedince tenindeki kılınuñ / bağışlar nūrını Haq bilgil anuñ 48a/915

Muḥarrem onıdur andağı oruc / dutan gişilere hiç olmaya güc 74b/1468

Didi qarnı içindeki gulāma / atañ kimdür diyüvir ḡaş u ʿāma 118b/2384

layın : Zarf yapar.

buncılayın 31a/597

İlk : En işlek eklerden biridir.

İsimlerden ve sıfatlardan soyut isim yapar.

comardlık 111b/2240

dôstlık 64b/1250

esenlik 58b/1127

eylük 81b/1608

ḡasratlık 05b/2109

körlik 47b/907
miskînlik 37a/708
mürâyılık 22a/410, 55b/1063
rahmatlık 73a/1429
rûsvâyılık 100a/2006
tekebbürlük 22b/420
ʿulâlık 30a/569
yaramazlık 40b/779, 84b/1671
yücelik 15b/288
ziyânlık 84b/1667

İsimlerden sıfat yapar

aralık 48b/924
yılık 15a/275

Meslek veya meslek hâline getirilmiş uğraşları gösteren isimler yapar.

şufîlik 22b/425, 23a/440
şayhlik 22b/427

IU : Metnimizdeki en işlek isimden isim yapma eki budur. İsimlerden sıfat yapmıştır.

aklu 120a/2419
adlu 67a/1303
başlu 12a/213, 12a/214
bağlu 18b/343, 70b/1381
bellü bayık 7b/127, 84b/1668
denlû 16a/296
dertlû 71b/1396
devletlû 50b/958
dürlû 34a/656, 9b/168, 88b/1751

eksüklü 70b/1377

gereklü 51b/979, 7b/126

günāhlu 85a/1680

kanatlu 99a/1976

kanlu 129b/2622

kutlu 21a/392

sevāblu 81a/1601

sevgülü 26a/496, 65a/1265

şınuklu 69a/1351

şiddetlü 96b/1930

tatlu 28a/540, 31a/588, 76a/1492, 88b/1757

tavklu 120a/2419

tuzlu 31a/588

uşlu 23a/438

yaşlu 12a/213, 12a/214

yazuklu 70b/1378

yirlü 6b/111

yüzlü 20b/383

zahımlu 115a/2311

+mİş : "Altı ve yedi" sayı isimleri üzerinde kalıplaşmış olarak görülür. Çok eskiden "on" anlamını taşımaktaydı.

yitmiş 15a/276

altmış 20a/376

(İ)ncİ Sayı sıfatları türetir. Zarf yapar.

şāninci 28b/546

ikinci 6b/112

üçünci 6b/113, 28a/534

dördüncü 7a/115

bişinci 7a/117

altıncı 28b/547

yidinci 28a/536

sekizinci 37a/703

tokuzuncı 37a/704, 66a/1277

onuncı 37a/705, 66a/1277

ndü "iki" sayı isminin üzerine gelip zaman bildiren isim yapmıştır. Metnimizde kalıplaşmış tek örnekte görülür.

ikindü 9a/153

ra : Zaman ve yön zarfı yapar

şöñra 15a/273, 15b/286, 87b/1738, 93a/1854

taşra 17b/323, 87a/1718, 109b/2198

içre 1b/8, 5b/84, 48a/918, 123b/2495

rAk : Karşılaştırmalı sıfat veya zarf türetir.

yigirek 6b/107, 36a/685

sul : Tek örnekte görülür.

yoksul 37b/716

sUz : Yokluk ekidir.

Yokluk bildiren sıfatlar yapar.

hayırsuz 75b/1486

Yokluk bildiren zarf yapar.

amelsüz 81a/1594

geñsüz 114b/2298

habersüz 116a/2328

şusuz 19a/353

şeksüz 19a/354

ta^çlimsüz 80a/1576

tercümansuz 62b/1201

tevbesüz 19a/352

vużüsuz 21b/398

(ş)Ar : Üleştirme sayı sıfatı türetir.

birer 10b/181

ikişer 28b/541, 124b/2513

2.3.2.2. İSİMDEN FİİL YAPMA EKLERİ

+A-

beñze- 39b/753, 80b/1582

dile- 6b/108, 10b/181, 11a/195

göz+e-t- 49a/934, 127b/2574, 104b/2091

il+e-t- 104b/2091

uz+a-t- 14a/252, 99b/1992, 49b/934

+(A)l-

çokal- 108a/2155

diril-18b/340

+(A)r-

ağar- 3a/31

başar- 18a/338

karar- 121a/2436

kızar- 123a/2479

şarar- 121a/2436

yeşer- 18a/338

+dA-

alda-n- 114a/2291

iste- 123b/2497

+I-

ış- 34a/654, 75a/1473

kağı- 80b/1587

+IA-

bağışla- 11b/202

başla- 34a/648

bağla- 334/633

bekle- 36b/702

birle- 74a/1451

boğuzla- 95a/1892

boyla- 121a/2443

çağla-66a/1286

gizle- 96a/1912

gözle- 121b/2450

işle- 6b/110

izle- 96a/1914

otla- 21a/389

şakla- 14b/267

tağla- 105a/2106

tañla- 39b/761

toyla- 89b/1778

yarakla- 75a/1473

2.3.2.3. FİLDEN İSİM YAPMA EKLERİ

-GU

sevgü 13a/237

bıçku96a/1919

-Im

adım 75b/1482

alım virim 98a/1959

ölüm 38b/740

yarım 83a/1642

yıldırım 47b/904

-In

ekin 87a/1719

düğün 94b/1885

-Inç

sevinç 123a/2481

-(A)k

bıçak 84a/1665

dilek 74a/1448

tarak 91b/1815

turak 41b/798

tutak 96b/1928

uzak 85a/1678

yumşak 123a/2483

-(U)k

açuk 85a/1682
ayruk 31b/605
buyruk 6b/112
konuk 106b/2125
tanuk 116b/2340
yazuk 123a/2483
bölük 112a/2251
çürük 119b/2407
yülük 23a/430
kıruk 23a/430

-mur

yağmur 18a/337

-v

ayru 35a/671
koğu 44b/851
korğu 94a/1870
şaçu 72b/1423
tapu 70b/1381
tolu 16a/291
umu 53a/1011
yazu 90a/1784
bilü 41b/796
ölü 22b/421
şatı 98a/1959

-(y)IcI

alıcılar 38b/742

içici 120a/2415

(ırağ) idici 121b/2447

tapıcı 90b/1791

yarıcılar 38b/742

yıkıcı 38a/732

2.3.2.3.1. FİİLİMSİLER

Fiilden geçici olarak isim, sıfat ve zarf yapan eklerdir. Yapım ekleri içinde yer alan fiilimsiler sözlükte madde başı olmazlar. Yani yeni kelime türetmezler. Bu sebeple yapım ekleri içinde yer almaları tartışma konusudur. Ama klâsik gramer kitaplarında yapım ekleri bölümünde yer aldığı için biz de fiilimsileri bu bölüm içinde ele aldık.

2.3.2.3.1.1. Mastarlar

-mAk : En işlek mastar ekidir. Fiillerden geçici isim yaparlar.

Dahı bulmağ dilersen ger âhîret / ʿaşaşdan kırtıla cânuñ ferâğat83a/1639

Kemâl-i maʿrifet bilmekdür anı /pes ihlâş-ıla seven anı kanı 1b/2

Buyurdu Mûsaya Allahu Hâlık / severmisin işitmek bellü bayık 67b/1317

Günâh işlese her kim gülmegile / cahîme girür ol ağlamağıla 19a/350

Şarâbın içmege kim kâyıl ola / ölüm acısı benden zâyıl ola 88b/1760

Kalıcı isim yaptığı da olur.

Tevekkülle bu gice şabr idelüm / yimek olmayıcağ bārī nidelüm 122b/2468

Gelür taşra didi oturma tiz tür / gir ahir tenevvüre bir etmegün gör 123a/2478

-mAklik : mAK mastarı ile lıK ekinin birleşmesinden oluşur ve mAk mastarı ile aynı görevde kullanılır.

Bu dördüncü hac-ı Mekke ider / bişinci cum^{ca} kılmaklığa gider 65b/1274

Bu dördü terk idenler bellü bayık / olur mü'min dimeklik aña lāyık 32a/612

Şalāt-ı ^{ci}şā cesre pes devādur / sırāt geçmeklige anda revādur 47b/903

Dağı havz-ı Muhammedden dilerseñ /şarāb içmeklige dişüñ bilersen 84a/1658

Gice gündüz dimez olurdu t̄alib / anı görmeklige halk oldu rāğīb 86a/1704

-mA : mAK kadar geniş kullanılmamıştır.

Anuñ işlemesi inen geñezdür / kim iderse şevāb çok ^{ci}avrat erdür 19b/365

Nitekim Hāḡ Resūli de buyurdu / işitmesi harāmdur didi gördi 42b/816

Diler ^{ci}Azrā'il anı görmesini / bu İdris şöhetine irmesini 86a/1706

Velākin buyıdı anda nedāmet / yire gömmesine yok nezāket 103a/2059

İki na^{ci}lnlarum kaldı içeri / anuñçün girmeye uş t̄urdum örü 89a/1767

2.3.2.3.1.2. Sıfat-fiiller

-AcAk : Gelecek zaman sıfat-fiil ekidir.

Varacaḡ yir çü oldur āḡir-i tām / niçeler gitdi kaldı bir kurı nām 19a/359

Hışārīnūñ yatacaḡ yiri yokdur / ne-deñlü dirisen ^{ci}işyānı çokdur 70a/1364

Üçüncü nefis kifāfinca kazangıl / ya ehlüne yiyecek k̄ut algıl 6b/113

Ne kim geçmiş gelecek var günāhı / ki maḡfūr ide anı pādişāhı 20a/375

Didi zāhid ki i beg Hāḡ ^{ci}alīmdür / idecegūñ baña cürm ü elīmdür 116b/2338

-An : Geniş zaman sıfat-fiil ekidir.

Ya bir göze içinden leşkerini / içürüp k̄anduran pes Murtaḡādur 4a/53

Günāhın ağlayanlar anda şāddur / ^{ci}azāb-ile elīmden ol azāddur 19a/349

O nebiler güzīnidür h̄ulāşa / anı sevmeyenūñ işi hebādur 3a/39

Dağı hayyāt u k̄atrān u caḡīmi / zākūm yiyenleri içen ḡamīmi 88a/1741

Kalıcı isim de yapar.

Unıdup taşra çıktı ol aradan / bunı hûd göreyorur Hâk yaradan 89a/1765

-AsI : Gelecek zaman sıfat-fiil ekidir.

Toğuzuncı cenâbetden yunası / onuncı oldu mescidler binâsı 66a/1277

Ki nefsi anı bıraktı hââyâ / iresi midür ol ya^ñnî ^çatâyâ 126a/2541

Kalıcı isim de yapar.

Didi zâhid bize zenbîl bahâsı / gelüp ulaşmadı yoksa yiyesi 122b/2467

Mu^çanber saçlarının geysüsini / ta^harrük itdüren bād-ı şabâdur 4b/67

-dUk : Görülen geçmiş zaman sıfat-fiilidir.

Nire vardu^ğnı hiç bilmediler / ki ğayıb oldu^ğnı görmediler 96a/1915

Özini bunda ol paşa şanurdu / elile virmedüklerin alurdu 38b/743

Ya istiskâ iderse ol ^çazîz kûl / çevürdü^ği elindeki ridâdur 4a/55

Ŧut imdi istedü^ğün al elünle / temâşâ eyle bak bir gör gözünle 123b/2497

-mİş : Geçmiş zaman sıfat-fiilidir.

Didiler kim şada^ğte yâ peyanber / biz azmı^ş kûllara oldu^ğ çü reh-ber 9a/158

Hîşâriye ^çinâyet kıl İlâhî / za^çif kalmı^şların sensin penâhı 37b/714

Bağışlar feyzini kara yire Hâk / ki ölmü^ş yir dirilüp tuta revnâk 18b/340

Anu^ñ yarlıgaya geçmi^ş günâhların/elünden koma zinhâr togru rāhın 53a/1013

-mAz : Geniş zaman sıfat-fiilinin olumsuzudur.

Recâ dutdum ki anda fark idesin / dükenmez rahmetüne ğark idesin 23b/451

Da^ğı hulkı yaramaz gişilerün / başındadır yular zahmetinden anu^ñ 40b/778

Didi ol beg Ceri^he i utanmaz / Hâku^ñ hı^şmı senün ^çaynu^ña gelmez 116a/2332

2.3.2.3.1.3. Zarf-fiiller

2.3.2.3.1.3.1. Zaman Zarf-fiilleri

Orijinal Zarf-fiil eki olanlar

-(y)IcAk

Halk yokdur ki cānumı añalar / yire yüz koyıcaķ kıla du^ʕālar 42a/810

Sen anı süricek cennetden el-ḥaķ / cihāna bırađıcaķ gökden i Ḥaķ 105a/2100

Tevekkülle bu gice şabr idelüm / yimek olmayıcaķ bārī nidelüm 122b/2468

Yetimler göricek ikrām eyle / mesākinleri dağı bile toyla 84a/1657

Ki raḥmuñdan ayırma bunları sen / bu cānı ayrılup ḳalıcađın ten 20b/384

-Inca

Sevābını vire ehli'l-ḳubūra / ki şarḳdan ğarba varınca irüre 51a/966

Başın ḳaldırdı dizi üzre ḳodı / ifāķat pes bulınca yatdı ḳaldı 104a/2080

Bunuñ üzre geçince bir niçe gün / gelüp şeyṭān didi ḥimmet-i dūn 125a/2520

Ağacı yardılar ḳoyup ḥızārı / irince başına pes ḳıldı zārı 96b/1922

-All

Sehel vaḳtidi miskīn Adem anda / ferāğat bulalı işbu cihānda 105a/2102

-mAdIn

Dağı bir ṭā'ife on gün orucı / dutarlar baña olmadın borucı 74b/1467

Nicedür ḥālüm uş tevbe ideyüm / saña yalvarmadın bārī nideyüm 127b/2575

Sıfat-fiil ve hâl eklerinin birleşmesinden türetilenler

-dUk-dA

Buyurur bir gişi vitrūñ şonında / ḥalāş olup namāz ḳılduķda anda 19b/367

Dađı yā Mūsā giceler ḳıyāmı / idenler ḥaḳuñ olduķda niyāmı 77a/1521

Cihānda yok durur bir müslim illā / çü meclisden rücū^ʕ itdükde ammā 50a/949

-dUk-In-cA

Felek devir itdügince zıkr-i adı / okunsun hayrıla dillerde yādı 5a/82

Mukassem olduğınca pes yir içer / naşibi dükenücek tizde göçer 114b/2295

-mAzdAn öndin, ilerü

Yaratmazdan ilerü ‘arşı kürsî / semavâtı dahı hem yidi ferşi 68a/1328

İki rek‘at namâz kılurlar anlar / çü gün toğmazdan öñdin pāk tenler 72b/1416

Didi yā-Rab zamān-ı māzide sen / ki halk itmezden öñdin rūh-ile ten 14b/261

Sūal itmezden öñdin ne dilerse / virürem ol kûla kıanda giderse 77a/1518

2.3.2.3.1.3.2. Hâl Zarf-fiilleri

-ken : i- fiilli ile kullanılır. Ünlü uyumuna girmez.

Kurumışken nebât anda yeşerür / bu işleri gör āhir kim başarur 18a/338

Giderken bâdiye içre o server / görür ölmüş yatur hem erba‘ın er 95b/1907

Kolayumda yürürken nāgehānî / ki ben de düşdüm uşda bî-gümānî 120b/2423

Didiler kim giderken kabre varıp / yürüdünüz bize geldi ğarāyib 129a/2608

(y)V

Meger varmışdı Tūra Mūsā bir gün / münācāt eyleyü gelür āna on 14b/258

Beni kûllar gibi yidüp alasin / süriyü aşğa şehre varasin 126a/2551

Hadîşde geldi bu aḥbār muṭlaḳ / ol ‘Abdullah selāmı anlayu bak 26a/495

Karındaş arayu ṭağa vardı / düşüp bir yirde yatur anı gördi 126a/2543

(y)ArAk

Bakarak bir sa‘at anuñ yüzine / gelüp derḥāl yapışur pes özine 125a/2525

Anası ol arada seyr iderek / gelüp ṭaşrada ṭurdu pes giderek 115b/2314

-dUkCA

Yaḳar dil karşı anduḳca memātı / bilür tiz de ki fevt olur ḥayātı 14a/253

Kim olduğca saʿid ola cihānda / ölümünde saʿid hıfz u amānda 57a/1091
Bu gez bir dānesin bir yılda yirdi / yidükçe artardı karşı derdi 16a/297
Her igne başına geçdükçe dāyim / Huzāyı tesbîh ider idi kâyim 86a/1699

2.3.2.3.1.3.3. Bağlama Zarf-fiilleri

-Up : İki fiili birbirine bağlar. Ünlüsü devamlı yuvarlaktır. İlk fiilin yapılmasından hemen sonra ikinci fiilin yapıldığını veya yapılacağını anlatır.

Unıdup taşra çıkdı ol aradan / bunı hōd göreyorur Hāk yaradan 89a/1765
Çağırup taşradan didi oğul gel / açup kapuyı beni içerü al 115b/2315
Cerîhe ʿözr idüp öpdı elini / ayağına düşüp kuçdı bilini 118b/2388
Yimeyüp gitdiler ikisi bile / ki dört gün yürüdiler ilden ile 87a/1723

Bir yerde dar ünlülü şekliyle kullanılmıştır.

Didiler kim giderken kabre varıp / yürüdünüz bize geldi garāyib 129a/2608

-UbAn :

Didi ş'ol kimseler gaybet iderler / dönüp halka kaçıyuban giderler 80b/1587
Bularda az olur havf u İlähî / añuban ağlaya pes pādişāhı 81b/1606
Irakdan gördi bir karkā oturur / yir eşüben ayakların baturur 102b/2052
Çü tağı delüben geçdi başına / başından irdi boğazı tüşına 107a/2145

Bir yerde dar ünlülü şekliyle kullanılmıştır.

Muhammed ümmeti gibi olalar / ki mağfūr olıban rahmet bulalar 72a/1413

-UbAnIn :

Dağı baş kaldurubanın selāmet / okuya ayete'l-kürsî tamāmet 20a/370
Bulara iltifāt hiç eylemedi / yüzine bakubanın söylemedi 110b/2219
Bişinci rızkı kesbden bilmeyesiz / yalan söyleyübenin almayasız 7a/117
ʿAzāzile yiter uydum dimezsiz / ölem diyübenin hiç ğam yimezsiz 37a/712

2.3.2.5. FİLDEN FİİL YAPMA EKLERİ

2.3.2.5.1. GEÇİŞLİ-GEÇİSSİZ

Prof. Dr. Osman Nedim TUNA geçişlilik-geçişsizlik konusunda yazdığı bir makalede bu ekleri klâsik gramerlerden farklı şekilde ele almıştır.¹ Biz de bu ekleri bu çalışmadan yola çıkarak inceledik.

Anlamlarına göre iki şekilli ettirgenler

git- (I) Bir yerden başka bir yere geçmek
gönder- 59b/1146

(II) Yok etmek, ortadan kaldırmak
gider- 1b/7, 20b/386

Şekilleri birbirinde farklı veya ilgileri açık olmayan köklerden yapılan ettirgenler

git- 8a/143	gönder- 59b/1146
git- 8a/143	gönder- 102b/2045
gel- 89a/1769	getür- 86b/1710
gör- 12b/225	göster- 104b/2090
kal- 7b/132	bırak- 64a/1236

Değişmelikler

k	dur	kalk- (yok)	kaldur- 11a/196
n	k	yan- 69b/1360	yak- 63a/1222
ul	al	kurtul- 95b/1908	kurtar- 106b/2126
n-	t-	düken- 16a/294	düket- 16a/298

¹ Osman Nedim Tuna, **Türkçede Transtive-Causative 'Geçişli-Ettirgen' Fiiller ve Bunlarla İlgili Morfoloji ve Öğretim Meselelerinin Çözümü**, İstanbul, TDED XXIV-XXV 1986, s.381-428.

EKLER

-It-

akıt- (3b/49)

eyit- (35a/667)

-Ar-

çıkār- (41b/796)

ķopar- (15b/283)

-Ur-

artur- 46a/876

batur- 102b/2052

bitür- 54b/1048

geçür- 115a/2312

içür- 52a/993

irür- 114a/2286

ķaçur- 38b/735

taŗur- 49a/930

toğur- 97b/1948

toyur- 106b/2128

yetür-, yitür- 59a/1129, 111b/2240

-t-

ağlat- 105a/2099

ağrıt- 7a/116

ķaynat- 91b/1814

ķurut- 18a/336

uğrat- 115a/2307

uzat- 49a/934

yeŗsert- 3b/50

-dUr-

azdur- 17a/321

bildür- 63a/1223

didür- 3b/48

gezdür- 103a/2055

göyündür- 112a/2245

güldür- 63a/1223

itdür- 93a/1853

ķandur- 4a/53

oldur- 46a/873

öldür- 94b/1887

sevündür- 69b/1355

ıoldur- 73b/1439

şoldur- 18a/336

yandur- 90b/1795

yapdur- 118b/2389

yetişdür- 31b/607

yidür- 3b/50

2.3.2.5.2. EDİLGENLİK /MEÇHULLUK

II : Asıl edilgenlik eki budur.

açıl- 123b/2494

añıl- 4b/68

bozıl- 57b/1100

büzil- 44a/838

daķıl- 119a/2394

dikil- 95b/1903

dizil- 80a/1579

dökül- 96b/1929

iril- 97a/1936
ögül- 82b/1626
şaçıl- 95a/1893
seçil- 76a/1495
şoyul- 91b/1816
viril- 29b/566
yapıl- 119a/2395
yaradıl- 84a/1655
yarıl- 33b/644
yazıl- 44a/838
yıkıl- 119a/2394
yığıl- 6b/114
yidil- 126b/2555
yoyıl- 49a/929
ayıl- 104a/2081
boğul- 70b/1377
yorıl- 102b/2049
yumıl-, yumul- 107a/2141, 112b/2255

(İ)n : Sonu ünlüyle veya l ünsüzü ile biten fiillerde kullanılır.

bilin- 18a/332
bölün- 108a/2162
döşen- 3b/44
öden- 24b/469
yarlıgan- 40a/771
din- 28a/534
aldan- 114a/2291
boyan- 12b/222
söylen- 100b/2013

okın- 68a/1323

2.3.2.5.3 DÖNÜŞLÜLÜK

avın- 94a/1876

urın- 6a/100

idin- 22b/423

eşin- 102b/2053

sevin- 121a/2442

tolan- 102b/2046

gizlen- 96a/1917

eglen- 58b/1126

yun- 65b/1271

2.3.2.5.4. İŞTEŞTLİK

bulış- 125b/2536

iriş- 39a/752

yitiş- 39a/752

-mA- : Olumsuzluk ekidir. Olumsuzluk eki iş, oluş veya hareketin gerçekleşmediğini anlatır. Fiilden fiil yapan ekler içinde yer alsa da sözlükte madde başı kelime türetmez.

gör-me- 38a/730

ko-ma- 34b/658

Fiilin gösterdiği anlamın hissi olarak olumlu veya olumsuz olmasının önemi yoktur.

2.3.3. ÇEKİM EKLERİ

2.3.3.1. İSİM ÇEKİM EKLERİ

İsim çekim ekleri çokluk, iyelik ve hâl ekleridir.

2.3.3.1.1. ÇOKLUK EKLERİ

+lAr

Bugün Türkçede çokluk için kullanılan ek +lAr ekdir. Bu ek, eklendiği kelimenin son ünlüsüne göre ünlü uyumuna girer. İyelik ve hâl eklerinden önce kullanılır:

İsimlerde

"İsim+çokluk" dizilişinde olanlar:

Kök veya tabanı çokluk yapar:

Ne-kim cisminde varsa her kılınuñ / şağışınca yılanlar eyler anuñ 49a/935

Ki zirā Hakkā vaşl oldı oğullar / kurutdı bilcügezüm ol tıfıllar 130a/2635

Yahūdiler işidüp didi şaddak / ne-kim söyler-iseñ sözün durur haq 10a/172

İsimleri kategorize eder:

Anuñçün var oldı çarh-ı a^czam / anuñçündür ferişteher mu^cazzam 15a/269

Bu ^cālemde şular var tatlu acı / kimi tuzlu koçar bilgil i hāc 31a/588

Eger olmasa yā Mūsā mesākīn / ğanīler olmayaydı bunda sākīn 79a/1553

İsimlerine üzerine gelir ve tamlayan eki almaksızın belirtili isim tamlaması yapar:

Okıyanlar dīnini muhkem ide /şırāt-ı müstaķīm içinde gide 5a/75

Dağı Allah yaza bir yıl tamāmın / ^cibādet eyleyen kūllar şevābın 52b/1002

Didi tağlar qararı ne iledür / buyur anı dağı i sözleri dūr 26b/505

Piyanber didi kim her bir nebīler / birer vardı du^cası dilediler 10b/181

isim+lAr isim+I kalıbıla en üstünlük derecesi yapar:

Hak olsun rāzī ol Ahmed resūlden / o cānlar cānı ol devletlü kıldan 25b/484
Saña lāyık ne işüm var İlāhī / ki sensin pādişāhlar pādişāhı 37b/720

Zaman zarfı türündeki kelimelere eklenerek bugün +lArI şeklinde
kullandığımız zarflar yapar:

Üçünci her ramazān ola şāyim / giceler ekşeri olmaya nāyim 65b/ 1273

Bugün çokluk şekli kullanılmayabilecek bazı şekillerde de kullanılabilir:

İrem bağına dönmiş her taraflar /gören gişi alur bundan sebaqlar 6a/101

Ne gökden yire yağmurlar yağaydı / ne yirde dürlü ağaqlar biteydi 63a/1213

"isim+çokluk+iyelik" dizilişinde olanlar:

Kök veya tabanı çokluk yapar:

Eger vird itsen i mü'min ü şādık / ʿamellerün ola pes Hakka lāyık 59a/1135

Hulāşa kullarum ger olmayaydı / baña ʿışk-ıla hizmet kılmayaydı 63a/1214

Yine oldu ciger ateşde biryān / buñadan gözlerümüz oldu giryān 70a/1371

Didi Bārī-i Teʿālā siz bilünüz / meleklerüm benüm gey işidünüz 79b/1564

Türk dilinde sayı sıfatlarından sonra gelen isimler çokluk eki almazlar. Fakat

Eski Anadolu Türkçesinde az da olsa çokluk eki almış kelimeler vardır.

Tuhfetü'l-Mu'minin'de de bu örneklerle rastlanmıştır.

İki naʿlınlarum kaldı içeri / anuñçün girmeye uş tırdum örü 89a/1767

Arapça kurallara göre çokluk hâle gelmiş kelimelere de eklenebilir:

Alur hayrātların bunca ʿibādet / Huzāya eylemiş gibi be-gāyet 53b/1028

"isim+çokluk+iyelik+hâl" dizilişinde olanlar:

Hayır başına birin on yazaram / hayırsuz kullarumdan ben bizerem 75b/1486

Bu tuzlu gözleründendür akar ol / koqlar şu dahı enfünden bulur yol 31a/590

Yazana okuyana rahmet eyle / ulu cennetleründe bizi toyla 89b/1778

‘Aşānı ur bu bahre tā göresin / benüm ‘ibretlerümi sen bilesin 112a/2250

"isim+çokluk+hâl" dizilişinde olanlar:

‘Alevî şıhlara döndi bularda / ki bed‘at işler ider hem olarda 2a/434

Didi denizlerün köpükleridür / didi girçek didün i sözleri dür 26a/498

Bu yirlerde vü göklerde ne-kim var / cemî‘i ‘uzvu ademde dağı var 29a/550

"isim+çokluk+yardımcı fiil" dizilişinde olanlar:

Yaramaz ol gişidür kesb-i kârı / günâhlar ide güle anda bārī 81b/1609

Cihân virür cinândan hoş haberler / kamu eşyâ turup Allahı birler 5b/93

Şefā‘at menba‘ısın lutfı eyle / keremler eyleyüben bizi toyla 69b/1363

Zamirlerde çokluk

Türk dilinde kişi zamirlerini +z eki çokluk yapar. ben/biz, sen/siz. Ancak, 3. teklik kişinin çokluk şekli +lAr ile yapılır.

Karīb olup siz andan yimeyesiz / ki baña sonra ‘āşī olmayasız 17b/319

Didi Hâk kim belī ‘āşī olurlar / olar dağı baña cāfī olurlar 67b/1313

Girü söz evveline biz geledüm / Kelīmün hem kelāmını diyelüm 71b/1400

Zirā iderdi anlar her şehir-gâh / delim tevbe vü istiğfâr u hem âh 76b/1508

Diğer zamirlerin çokluk şekilleri isimlerde olduğu gibi +lAr eki ile yapılır.

Bular yitmiş biñ ü yıl bākī kaldı / içinde biri baña ‘āşī oldu 15b/281

Şolar kim ‘ilmi ‘amelçün okuya / çü mü‘min ola âhîr kim ne diye

Zirā bunlar baña hayru’l-ümemdur / bularun evliyâsı derde emdür 68b/1339

+An

Eski Türkçe devrelerinde çokluk bildiren +An eki birkaç kelimede kalıplaşmış olarak yer almıştır. Bu yüzden bu örneklerde çokluk fonksiyonu

göstermez. Çokluk fonksiyonu göstermediği için de bu ekten sonra +lAr eki gelebilir.

Şalāt'il-^ʿaşrı kılan bahtulu cān / anadan toğma olur hem-çü oğlan 9b/163

Turup ol bir pare et gibi mechūl / yatan oğlan cevāb virdi tutup yol 92b/1838

Çün Adem vahy-ı Hālîkî işitdi / diyüp oğlanlarına gör ki nitdi 98a/1956

Bu ʿālemde anı gören erenler / ki māyil olmaya ger görse zenler 116a/2324

+z

Bu ek de +An eki gibi eski bir çokluk ekidir. İkizlik eki olarak da adlandırılan +z eki bugün kalıplaşmış olarak birkaç kelimedede görülür.

Ki kısım itdüm kimin elde ayakda / kimi gözde kulağda gayrı yirde 31b/595

Başın kaldırdı dizi üzre kodı / ifākat pes bulınca yatdı kaldı 104a/2080

Günāh itdüm katūnda yüz qarara/bu derd ile benüm benzüm şarara 121a/2436

2.3.3.1.2. İYELİK EKLERİ

İyelik ekleri, isimlere eklenerek bir kişiye ait olmayı bildirir. Ekleri şunlardır:

1. teklik iyelik	+(U) m
2. teklik iyelik	+(U) ñ
3. teklik iyelik	+(s)I (n)
1. çokluk iyelik	+(U) mUz
2. çokluk iyelik	+(U) ñUz
3. çokluk iyelik	+lArI (n)

Ünlü ve ünsüzle biten kelimelere eklenmesi şu şekildedir:

	ünlüyle bitenlerde	ünsüzle bitenlerde	ünsüzle bitenlerde
1. teklik kişi	atam 118b/2386 tevbern 127a/2562	şuçum 116a/2339	yüzüm 5b/87 dilim 93b/1858
2. teklik kişi	atañ 17a/314 tevbeñ 127b/2577	ahuñ 128a/2584	yüzün 21a/392
3. teklik kişi	atası 78a/1538 geysüsi 4b/67	şuçı 96a/1918	gözi 12a/213 yüzü 11a/200
1. çokluk kişi	anamuz 97b/1947 cümlemüz 114a/2286	yolumuz 106a/2122	dilümüz 37b/723
2. çokluk kişi	ikinüz 12a/219	borcuñuz 24a/457	dilünüz 18a/330
3. çokluk kişi	ataları 67b/1319 gövdeleri 41a/789	borçları 25a/473	yirleri 9a/157

Üçüncü teklik eki kendisinden sonra ek aldığıda diğer eklerden farklı bir durum ortaya çıkmaktadır. Bunun için kaynaştırma sesini örneklerle inceleyelim.

Bilindiği gibi Türkçede ünlü ile biten kelimelere ünlü ile başlayan bir ek geldiğinde "y" ünsüzü araya kaynaştırma olarak girer.

acı-y-a 28a/540

gişi-y-e 20a/376

İyelik eklerine ek geldiği durumlar

1. teklik iyelik baş-um-a 42a/807

2. teklik iyelik baş-uñ-a 23b/443

3. teklik iyelik baş-ı-n-a 46b/883 (baş-ı-y-a değil)

3. teklik iyelik eki kendisinden sonra ek aldığına araya y ünsüzü değil n ünsüzü girmektedir. Üstelik sadece ünlü ile başlayan eklerde değil ünsüzle başlayan ekler geldiğinde de n ortaya çıkmaktadır.

baş-ı-n-da 57b/1106

el-i-n-den 60b/1169

Bu konu üzerinde pek çok çalışma yapılmıştır. Osman Nedim Tuna da çalışmalarda bulunmuştur.² Osman Nedim Tuna 3.teklik iyelik ekinin -(s)I(n) olduğunu, ünlü ile biten kelimelerde s'nin, isim çekim eklerini aldığına da n'nin ortaya çıktığını söylemektedir. Bu sesin ortaya çıkışı ile ilgili denilebilir ki üçüncü teklik iyelik ekinde ortaya çıkan -n- sesi kökence ne olursa olsun bugün artık varlığını ortaya koymakta ve zamir n'si diye adlandırılmaktadır.

2.3.3.1.3. İSİM HÂL EKLERİ

Hâl eklerinin temel görevi, isimle fiil arasında ilgi kurmaktır. Tamlama hâli dışındaki bütün hâl ekleri isimle fiil arasında ilgi kurarlar. Tamlama hâli ise isimle isim arasında ilgi kurar.

2.3.3.1.3.1 YALIN HÂL

Yalın hâl eksizdir. Kök veya tabanlara gelir.

ŞEKİLLERİ

kök ve tabanlarda

Çü zenbîlçüklerin bırağdı gitdi / güneş gâyib olunca eve yitdi

Ne cennet yaradaydum nâ hû şamu / semavât u zemîn cümle şamu

çokluk eki almış kelimelerde

Yahūdîler işidüp didi şaddağ / ne-kim söyler-iseñ sözün durur hağ 10a/172

² Osman Nedim Tuna **Türk Dilbilgisi (Fonetik, Morfoloji)**, İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türk Dili Edebiyatı Bölümü Ders Notları: 3. Malatya 1986.

Eger yirlerde enhār cārī ise / ademde var tamarlar kanıysa 30a/577
iyelik eki almış kelimelerde
Ki cümle t̄alibi maṭlūbına Ḥaḫ / irürsin yüzümüz anlara toprak 119a/2398
Aşırdan öñ arı abdest alasız / ğıll u ğışdan içünüz pāk kılasız 24b/459
İşi faḫr u faḫīrleri severdi / ki şanma aç anı gōñli ğınādur 4b/63

zamirlerde kullanışı

Şalavāt çok virürem Aḫmede ben / teraḫḫum eyle baña rabbena sen
65a/12567
Dizāruñ ruzı eyle biz faḫīrüz / ki raḫmuñ umaruz ḥōr-ı ḫaḫīrüz 13a/236
Ḳarīb olup siz andan yimeyesiz / ki baña şonra ʿāşī olmayasız 17a/319

KULLANILIŞLARI

Fiilin fâili durumundadır.

Tūtīler şāḥ üzre otururlar / ğidā bu cāna şekker getürürler 6a/97
Ki ben daḫı bulara her murādın / virem hem dünya vü āḫırde zādın 82b/1633
Gözi görüp ḫulaḫları işide / dili söyleye bunı daḫı ide 92b/1836

Nesne yapar.

Yetimler göricek ikrām eyle / mesākinleri daḫı bile toyla 84a/1657

Zaman zarfı yapar.

Dimez ki Ḥaḫ yolında ben daḫı hem / dün ü gündüz ideyim bilimi ḫam
32b/627

Belirtisiz isim tamlamasında tamlayan görevinde kullanılır.

Oḫıyanlar dīnini muḫkem ide / şırāt-ı müstaḫīm içinde gide 5a/75
Gey işit ne didi ol Murtażāy / velīler serveri ol müctebāy 36b/693
Ḳıyāmet günine dek şāḫibini / dilerler istiʿānetle bil anı 39a/745

2.3.3.1.3.2 TAMLAMA HÂLİ

Tamlama eki +(n)Uñ ekidir. Ekin ünlüsü dar yuvarlaktır. Ünsüzle biten kelimeler +Uñ, ünlüyle biten kelimelere +nUñ şeklinde gelmesi Göktürkçe ile Eski Anadolu Türkçesinin arasındaki bağı göstermektedir.

ŞEKİLLERİ

İsimlerle kullanılışı

Kök hâlinde isimlerde

Münâcâtın qarıncanuñ bilen ol / ki meşğül olsa yirde hâla kala 2b/26

Mağâmı Mağmūd olsun ol ulunuñ / saʿadet-nik ü baht-müşfik velinün 25b/487

Didiler vir haber bize şalātuñ / nedür aşı daşı şavm u zekātuñ 8b/148

İyelik eki almış isimlerde

Ki bu mü'min kılumunñ gönli baña / yir ü gökden uludur didi saña 30b/586

Ki bu rahmetlerünñ haddi yokdur / egerçi kim günāhum katı çokdur 42b/813

İzāzülzili üç kerre okuya / kabir ʿazābınunñ kaydını yiye 55a/1052

Ebu Bekre dimiş bunu piyanber / dünümüzün çirāğı yüzi enver 24a/454

Anun niʿmetlerinün şükrini bil / ne emr olur saña nehyin daşı kıl 8a/141

Çokluk eki almış isimlerde

Didi denizlerün köpükleridür / didi girçek didün i sözleri dür 26a/498

O tatlu şu senün ağzun yeridür / acı şu ya kulakların yiridür 31a/589

Zamirlerde kullanılışı

Tamlama hâli eki +(n)Uñ ben zamirine eklendiğinde benzetme yoluyla ben+iñ > benüm şeklini almıştır. Aynı benzetme biz zamirinde de görülür: biz+uñ > bizüm

Şahıs zamirleri

İşidüp didi yā-Rab baña bildür / benüm ʿaczüm budur müşkilüm oldur 34a/647

Eyā seyyid çü tēc-ı enbiyāsın / senün meyl ü maḥabbetün Ḥaḳadur 3b/41

Anuñ gönli cihetlerden beridür / ki şanma yimez içmez ol gedādur 4b/63

Bizüm ḥālümüz olmışdur mükedder / arada yaʿnī insānuz muşavver 37b/722

Anuñ-içün sizün mürde dilünüz / ḥacer-veş qurımışdur gey bilünüz 18a/330

Olaruñ gibiden şaḳla yüzün / anı sevmek ki medḥ ider özüni 83b/1653

İşaret zamirleri

Diye ben daḥı bunca māl direyim / bunuñ bigi ḳatı münʿim olayım 32b/623

Şunuñ gibi ki hīç vech-ile andan / günāḥ gelmemiş ola her ṭarafdan 54b/1047

KULLANILIŞLARI (FONKSİYONLARI)

Bilindiği gibi hâl ekleri isim ile fiil arasında ilgi kuran eklerdir. Fakat tamlama hâli bir hâl eki olmasına rağmen isim ile isim arasında ilgi kurar. Edatlara eklendiğinde ise isim ile fiil arasında ilgi kurduğu görülür.

Eklendiği kelime veya kelime grubuyla başka bir kelime veya kelime grubu arasında ilgi kurar. Kurulan bu tamlamaya da belirtili isim tamlaması denir.

O nebiler güzīnidür ḥulāşa / anı sevmeyenün işi hebādur 3a/39

İzāzülzili üç kerre oḳuya / ḳabir ʿazābınun ḳaydını yiye 55a/1052

Anuñ-içün sizün mürde dilünüz / ḥacer-veş qurımışdur gey bilünüz 18a/330

Belirtili isim tamlamalarında bazen tamlanan yani ikinci unsur düşer.

Didi-kim bu Cerīḥ-i zāhidündür / kime bühtān ideyüm kim anuñdur 117b/2359

Belirtili isim tamlaması araya unsur alır veya unsurlar yer değiştirir.

Yigirmi biş yılun itdügi ḥayrın / yoyar Tañrı işit sen bunu taʿyin 34b/662

Oruc benüm durur yokdur riyâsı / günâh-kâr kûllaruñ oldur devâsı 75a/1471

Çü her günü o günleruñ işitgil / ki altı yüz biñ bu yılca bilgil 53b/1023

Edatlarla kullanılışı

nuñ birle

Dağı virdüm tavâf hacc u ʿumre / bunuñ birle şevâbı dağı Merve 74b/1466

nuñ gibi

Bunuñ gibi şevâb kanda bulasın / demidür fırsatı geçürmeysesin 20a/379

Şunuñ gibi ki hiç vech-ile andan / günâh gelmemiş ola her taraftan 54b/1047

nuñ içün

Anuñ-içün kaçır şeytân laʿîn uş / ş'ol evde okuna Kır'ân dağı hûş 40a/765

nUñ ile

Havâyı anuñ-ıla mahrem itdüm / ikisin cennet içre hem-dem itdüm 17a/316

Şu yirde kim size rahmum irişe / kim ola kim sizüñ-ile girişe 112a/2247

nUñ üzre

Bunuñ üzre geçince bir niçe gün / gelüp şeytân didi himmet-i dün 125a/2520

Şahâbe nenüñ üzre di dirildi / tebaʿ-ı tâbiʿin kavline n'oldı 22b/428

Tuhfetü'l-Mü'min'de bugün kullanmadığımız bazı yapılar da görülür.

Türkiye Türkçesinde tamlama eki -mA ve (y)Iş isim-fiil ekleri üzerine gelirken -mAk ekin üzerine gelmediği görülür. Tuhfetü'l-Mü'min'de tamlama eki -mAk isim-fiilinin üzerine gelmiştir.

Otin otlamağun maʿnisi budur / bu tesbîhi okun kim haşı budur 21a/396

Baňa bu taʿlîmi Kârün dimişdi / bu bühtân itmegün kaydın yimişdi 109b/2192

Bugün eksiz kullandığımız bazı şekiller tamlama ekiyle karşımıza çıkar:

Biri kabrũñ ʿazābından hālāşı / bulup olmaya anda Hākka ʿāşı 48b/920

Bularũñ yurdı heb tahte's-şerādur / elũñ çekmek cihāndan pes revādur
56b/1080

2.3.3.1.3.3 BELİRTME HÂLİ

+(y)I

ŞEKİLLERİ

isimlerde

Kök ve tabanlarda

Ünsüzle biten kelimelere gelmesi

Resûli sev ki ol fahr-i ʿulādur / ki rencūr olana ʿayn-ı şifādur 3a/38

Girü dinle hadîş i karındaş / dilersen ola imān saña yoldaş 24a/452

Ünlüyle biten kelimelere gelmesi

Her eşyâyı yaratdı bir kısmından / virüp ismin müyesser itdi andan 29b/558

Bu söz çün Şaʿlebi eyledi evkār / gelüp perdeyi kaldurdı dil-efkār 125a/2523

Çokluk eki almış kelimelerde

İşi fakr u fakîrleri severdi / ki şanma aç anı gönli ğinādur 4b/63

Kurumışken nebāt anda yeşerür / bu işleri gör āhir kim başarur 18a/338

İyelik eki almış kelimelerde

Oķı gelsün anı öldür göreyim / kızumı ben saña şimdi vireyüm 94b/1887

Eger bir dahı āh itsen aduñı / divān-ı enbiyādan yoyar anı 96b/1927

İşitdün bunca halkdan birini Hāk / müsülmān eyledi bir zümre ancak 8a/142

Dahı didi resûl-i şāh-ı aʿzam / evũñuzi maķābir itmenüz hem 40a/764

zamirlerde

Bu t̃ul-ıla emeller aldı beni / H̃aḫuñ emri res̃ulũñ şer'î ḫanı 81a/1177
Severmisin seni unıtmayam ben / ne ḫâlde olur-ısañ her sa'at sen 83b/1646
Ḳalur bir dāne ḫardal gendüye zād / alup aḡzına anı ḫıldı feryād 16a/299
Bizi nefsũñ belāsından em̃in ḫıl / temennāmuz budur senden hem̃in bil
13a/233
Benümle söz diyen sizi görürem / her işlerde sizi ben ḫurtaruram 112a/2243
‘Azābumdan oları dūr iderven / ḫabirleri içini nūr iderven 73a/1431
Havā yüzinde anları mu'allāḫ / ki ḫalk itdüm içi cümle muṭabbāḫ 15a/277
Bulardan ḫaldı bir zümre yirinde / ḫodı H̃aḫ buları islām yolında

KULLANILIŞLARI (FONKSİYONLARI)

Cümlede ve kelime grupları içinde belirli nesne görevinde kullanılır.

Żiyā hem nūr-ı z̃ulmet riḫḫat-ile / ki cem' itdi yidiyi diḫḫat-ile 29a/556
Hem ayı gice z̃ulmetde iden nīm / ya bunca mu'ciz işleri iden kim 69a/1350
İcāzet oluban zāhidi aldı / ki ḫırnaḫ içerüye girdi geldi 120a/2421

Yönelme hâli yerine kullanılmıştır.

Daḫı didi res̃ul kim yā ‘Alī bil / ta'āmı milḫ-ile başla tamām ḫıl 43a/825

2.3.3.1.3.4 YÖNELME HÂLİ

(DATİVE)

ŞEKİLLERİ

isimlerde

kök ve tabanlarda

ünsüzle biten kelimelerde

Bunuñ-ıla mıdur şeyḫlık şatasın / res̃ulũñ sünnetin arda atasın 22b/427

Bu dördünci ḫac-ı Mekke ider / bişinci cum'a ḫılmaḫlıḡa gider 65b/1274

ünlüyle biten kelimelerde

Bişinci baħr-i Hindistāna dirler / baħr-i altıncıya Rum ad iderler 28a/535

‘Arabdan bir gişi geldi ƙapuya / yüz urdı cān u dilden ol ƙapuya 12a/212

çokluk eki almış kelimelerde

İ şāh-ı her dü-‘ālem dīn ƙirāğı / şefā‘atūn gūnāhlara devādur 4b/73

Haƙı sevenlere budur kerāmet / daħı mi‘rāc-ı kesb vech-i hālet 96b/1931

iyelik eki almış kelimelerde

1. teklik iyelik

Hızāya vaşl ideyüm bākī ‘ömrüm / bu itdügüm işüme ola cürmüm 121b/2454

2. telik iyelik

Daħı dir kim resūl-i şāh-ı a‘zam / tut i miskīn ki budur zaħmuña em 60a/1153

3. teklik iyelik

Gelūn gūlzārına ƙudsūn girelüm / açılmış ne-ki var güller direlüm 5b/90

Adam düzdüğine niçün ƙaparsın / varup secde ƙıluban yir öpersin 91a/1802

1. çokluk iyelik

‘İnāyet Haƙdan ola cümlemüze / şefā‘at ol Haƙıbdan ƙamumuza 19b/361

3. çokluk iyelik

Haƙ inşāf vire ƙūllarına her dem / cihānda bu faƙırdan olmaya kem 23b/449

zamirlerde

şahıs zamirlerinde

Taƙarrüb hāşıl ola uhrevīde / baña anda bulına çok nevāle 2a/18

Didi Mūsāya pes ol yüce sübhān / namāzuñ hüccet ola saña bürhān 35a/673

Muħammed dōstlığına var itdüm / aña ümmetlerini yār itdüm 64b/1250

Bize firdevs bağından haber vir / ferāḥ kılmāğa cānı gör ne var bir 13b/246

Girü dir kim bu aradan daḥı destūr / size yokdur yetürem bunda mestūr 59a/1129

Tevāzzu^c eylese anlara bir dem / ḥarāb idüp çü ^cömrin eyleye kem 49a/928

işaret zamirlerinde

Bu yol gey ince yoldur i ulular / sülūk ider buña uşlu delüler 23a/438

Kimesne ger selām virse bulara / muşafiḥe idüp baksa bulara 48b/927

İşāret itdi kim bunlara elile /yire ḥasf oldılar cümle var-ıla 92b/1844

KULLANILIŞLARI

Fiilin yöneldiği ismi gösterir.

^cArabdan bir gişi geldi kapuya / yüz urdı cān u dilden ol tapuya 12a/212

İdersen^c i^ctibār dünyāya bir dem / daḥı miskīnlige hīç urmağıl dem 37a/708

Müsülmān kardaşuña dutma kīni / dilerseñ ḥaş idesin sen-de dīni 84a/1663

Senün^c miḥmānuñ oldur da^cvet itsen^c / evüne iledüben ^cizzet itsen^c 45a/860

.... için anlamı verir.

^cAmel itse birine on yazılır /günāhları daḥı cümle büzilür 44a/838

Daḥı dir kim resūl-i şāh-ı a^czam / tut i miskīn ki budur zaḥmuña em 60a/1153

Aḥiret yolına yokdur zevāde / anuñ-içün inildüm var nevāde 61a/1178

Tuhfetü'l-Mü'min'de işlek olarak kullanılan -mAK+lıK+A kalıbında kullanılan yönelme hâli eki de için anlamı verir.

Muḥammed dōstlığına var itdüm / aña ümmetlerini yār itdüm 64b/1250

Bu dördünci ḥac-ı Mekke ider / bişinci cum^ca kılmaklığa gider 65b/1274

Şalāt-ı ^cişā cesre pes devādur / şırāt geçmeklige anda revādur 47b/903

Daḥı ḥavz-ı Muḥammedden dilerseñ /şarāb içmeklige dişün bilerseñ 84a/1658

Bulunma hâli yerine kullanılışı

Çü ben daḥı saña eksüklü kûlam / günāh deryāsına ḥāṣā boḡulam 70b/1377

Onıncı kankı yirde cān virürse / ṣonına nesnesi kalmaz ölürse 37a/705

Edatlarla kullanılışı

... A dek

Gelüp bir ağacı gördi yazıda / kim ol araya dek irdi izi-de 96a/1911

Huzāyı tesbîḥ ider taḥmid-ile / kıyāmet günine dek tehlîl-ile 52a/992

... A deḡin

Kıyāmet günine deḡin be-ḡāyet / yaz i kalem ilā ḡayrı'l-nihāyet 34a/646

...A karşı

Urınmış tēc-ı zer çigdem şakāyık / güle karşı okur bülbül ḥakāyık 6a/100

2.3.3.1.3.5 BULUNMA HÂLİ (LOCATIVE)

ŞEKİLLERİ

isimlerde

kök ve tabanlarda

Gidermedüñ özüñden zışt kārı / elünle yaḡduñ uş dünyāda nārı 1b/7

Ki kısım itdüm kimin elde ayakda / kimi gözde kulaḡda ḡayrı yirde 31a/595

çokluk eki almış kelimelerde

Gicelerde Ḥaḡuñ faẓlın umarlar / anuñçün gündüzün şāyım olurlar 10a/178

Bu yirlerde vü göklerde ne-kim var / cemî'î ʿuzvu ademde daḥı var 29a/550

iyelik eki almış kelimelerde

Taḡarrüb bulasın benüm ḡatumda / ne dirseñ ḥāşıl ola ḥazretümde 63b/1230

Dün ü gün senün emründe dāyim / oluram hizmetünde şöyle kāyim 35a/672
Anuñ altında var bir ulu şahre / anuñ altında mähî añla çehre 27a/521
Yazılmış ellerinde var kitābı / cehennemden beridür yok ʿiķābı 76b/1503

zamirlerde

Şalavāt vir Habībe sen de dāyim / dilersen kim ola dīn sende kāyim 43a/829
Taķarrüb hāşıl ola uhrevide / baña anda bulına çok nevāle 2a/18
Virelüm ʿişkıla aña selāmı / ki bunda kıoyalum işbu kelāmı 13b/243
Bularda menhî oldı söz bil anı / zikir tesbîh-ile açgıl dehānı 43a/822

KULLANILIŞLARI

Bulunma hâli, bir yerde bulunmayı anlatır. Fiilin nerede cereyan ettiğini gösterir.

Ki kısm itdüm kimin elde ayakda / kimi gözde kulaķda ğayrı yirde 31a/595
Didi Tanrı resûli bu sözinde / semîʿ ol gezme yabanda yazıda 49a/933
Ki bir şavmaʿada ol gice gündüz / geçürmişdi delim yılları düpdüz 115a/2312
Hitāb-ı ʿizzet irdi Mūsaya hem / elünde kalanın sen görmegil kem 64a/1240

"Bir şey hakkında, bir şey konusunda" anlamı verir.

Senün neñ var İlāhundan diyüvir / yimek içmekde niʿmetde ğaber vir
91a/1806

Boyunca, süresince anlamı verir.

Yigirmisin ğayātında virürem / yigirmisin memātında virürem 57b/1103

"içinde" anlamı verir

İkinci naʿrada virdi canını / cüzā kıldı çü rûhından tenini 128a/2594

Zaman zarfı yapar:

İsimlere eklenerek zaman zarfı yapar.

Bu eşnâda buyurdu Hâk Teâlâ / ki cem^c itdüm kimin telh kim zülâle 28a/537
Ki cum^ca gicesinde iki rek^cat / namâz kılop tûtalar Hâkka minnet 55a/1050

Zaman bildiren isimlere gelerek zaman zarfı yapar.

Gicelerde Hâkuñ faẓlın umarlar / anuñçün gündüzün şâyim olurlar 10a/178
Şehîd olur eger ol günde ölse / fenâdan ol beķâyâ rihlet itse 60a/1158

Sıfat-fiillerin üzerine gelerek "....dığı zaman" anlamında zarf yapar. Sıfat-fiil + hâl eki şeklindeki yapılara "sahte zarf-fiil" denir.

Buyurur bir gişi vitrûñ şomında / halâş olup namâz kılduķda anda 19b/367
Dağı yâ Mûsâ giceler kıyâmı / idenler halkuñ olduķda niyâmı 77a/1521
Cihânda yok durur bir müslim illâ / çü meclisden rücû^c itdükde ammâ 50a/949

"Bir şeyin biri, bir şeyden bir" anlamlarında kesir sayılarında kullanır

Çü yitmezse gücün her bir günine / bârî her haftada bir kez kılına 11b/203
Ya ayda bir kılasın bu namâzı / ya hûd yılda bir işle işbu râzı 11b/204

2.3.3.1.3.6 AYRILMA HÂLİ

+Dan

ŞEKİLLERİ

isimlerde

kök ve tabanlarda

Girü mervî durur bu Muştafâdan / dü âlem güneşi ol Murtaẓâdan 32a/610
Adı reyyân durur oruc tûtanlar / girürler ol kapudan arı tenler 75a/1478
Didi Mûsâ sarık kankı kûlûndur / didi bilmedügi yirden alandur 82a/1616
İkinci külli nâs diler çü Hâkdan / cehennemden halâş ola beşerden 101a/2018

çokluk eki almış kelimelerde

Şalavât virmek âña çok şevâbdur / ya ümmeti kamlardan şerefdir 64b/1244

Bu  avrat  on ılardan od diley  / gel r dir y  f l na var-mı diy  122b/2474
Bunun bigi-d r isti z  kel mı / idenlerden olur bilgil tam mı 40a/772
Da ı ma   m olur seksen g n el- a  / cemi i fitnelerden an layu ba  52a/987

iyelik eki almı  kelimelerde

 Az bumdan  ik bumdan  a arlar / cih na n r-ı tev idi  a arlar 66a/1283
Buları cennet mden  a ra s rd m / bira un yire diy p pes buyurdum 17b/323
Ve ill   avmın i it i s zid r /  ula un dan  ı arma eylegil d r 44b/844
 l h  rahmet eyle  amumuza / bu  avn nden ir rgil c numuza 114b/2286
 kind  va tı oldur adem evvel / yidi bu day a acından urub el 9a/153
Bu  ar um g lgesinden  oram anı / kim n  albinde varsa  ı d k ni 84a/1661
Buyurdı c riye bend itdi b b  / yigid n g zlerinden a dı  b  120b/2433

zamirlerde

 ah s zamirleri

 amer  a  eyleyen zehir-n k  uzuya/did ren yimemek benden rev dur 3b/48
Didi  dr s ki i erv   em ni / ki budur   cet m senden hem ni 87b/1736
Da ı dir kim ben anlardan beriyem /  ef  at itmezem andan giriyem 49b/941
 ey  in  errini def  eyle bizden / an n vesv sını ref  eyle bizden 13a/234
Buyurdı kim  a an sizden bir n z / ki bir meclise gelse gey bil n z 49b/944
  irde r    olam ben olardan / ki tevbe     l olmu dı bulardan 76b/1507

  aret zamirleri

 uz n n  udretid r bu  ac yib / neler vardur da ı bundan  ar yib 27a/520
Zam n andan gir  itdi tec v z / yaratdum bir gi i anda  ılavuz 17a/312
Bulardan  aldı bir z mre yirinde /  odı  a  buları isl m yolında 7b/132
Da ı evl  durur bunlardan an la / eger anlamaz-ısa  b ri  an la 48a/910

d n   l k zamiri

Bil r ki an n      ni meti  ok / ki gend den uludur eks gi yok 32b/622

soru zamiri

Didi köpükleri neden yaratdı / didi mevc-i bihârdan pes var itdi 26a/499

KULLANILIŞLARI

Fiilin gösterdiği hareketin yerini veya bitiriliş noktasını bildirirken kullanılır.

Revân barmağlarından mǎ-zülâli / ağıdan eşkere şanma hafâdur 3b/49

Önine baksa ardından görürdi / bilürdi kâfirün kaçdı ezâdur 4a/58

Atayum tamdan uşda öz başumı / oñara Hâlıkum ba-şad işümi 121b/2452

Bir şey sebebiyle, bir şey yüzünden alamları verir.

Ahaddan bil işünden bilme mǎlı / sebebdür rızķına kesbün helâli 7a/118

Bu korkudan işit anda niderdi / dükenmesün dir anı kut iderdi 16a/294

‘Azâbîdür başında ol Huzâyî / yaramazlıkdan olur mı cüzâyî 40b/779

Başum sarhōş durur mevt acısından / dile ayırmasun Hâķ cennetinden
89a/1762

...daAn başka anlamı verir.

Senün neñ var İlāhundan diyüvir / yimek içmekde ni‘metinde haber vir

...dAn beri anlamı verir.

Dahı ol evde bir direk kurumış / var-ıdı niçe yıllardan çürümiş 92a/1831

Benüm dahı oğullarum cihāndan / gidüp inilerem haylî zamāndan 106a/2116

Bir bütünün bir kısmının anlatıldığı belirtili isim tamlamalarında tamlayan görevinde kullanılır.

İşitdün bunca halkdan birini Hâķ / müsülmān eyledi bir zümre ancak 8a/142

Bulardan biñ Hindistān ilidür / sekiz biñ fersahı Rum milketidür 27B/529

İçinden, arasından anlamı verir.

Seçile ehl-i cennet ehl-i nârdan / ırak ola o yirde yâr yârdan 76a/1495

Daha sonra anlamı verir:

Ki andan secdeye var on dağı di / götür başuñ girü on kaydını yi 11a/197

Daha çok anlamı verir.

Fakîr sevgülüdür baña ğınâdan / zelîl sevgülüdür ʿizz ü ʿulâdan 81b/1603

Vasita hâli yerine kullanıldığı olur.

Âh idüben Zekeryâ nevha kıldı / bu nevhadan yir ü gök içi tıldı 96b/1923

Edatlarla kullanılışı

dAn ayru

Oruc tutup dağı itdüm taşadduk / senün zikründen ayru hiç işüm yok 35a/671

İlâhî rahmetünden ayru tutma / zaʿıfca kûllarunı red itme 85b/1689

dAn ğayrı

Şehâdet iderüz kim Tanrı birdür / ki andan ğayrı yok illâ ki oldur 10b/185

Turup İdris ʿibâdet eyledi çok / katında ʿAzra’ilden ğayrı hiç yok 86b/1714

dAn girü

Zamân andan girü itdi tecāvüz / yaratdum bir gişi anda kılavuz 17a/312

Bu maʿniden girü sen hisse algıl / muʿayyendür gey anla dağı bilgil 78b/1549

dAn ön(din)

Didi yâ-Rab zamân-ı mâzîde sen / ki halk itmezden öndin rûh-ile ten 14b/261

Ki cennetle cehennemden ön itdüm / yidi yüz yıl ilerüden yaratdum 68a/1329

Canı çıkmazdan öndin meskenin ol / ki görmeyince bulmaz cennete yol

76a/1499

dAn yaña

Qoyuvirdiler ol ma^cşūme kŭlŭ / anasından yaña ^cazm itdi yolu 116b/2345

Didi vŭ qaçdı tağdan yaña gitdi / işit-kim işbu sevdā aña nitdi 125b/2534

Qaçan Selmān anuñ ahuñ işitdi / añulcāk tŭrdı andan yaña gitdi 128a/2585

dAn şon̄(ra)

Bulardan şon̄ qalemi halk itdŭm / qalem ardınca pes levhi yaratdum 16b/308

Pes eyle kim gerekdŭr cum^ca gŭni / namāz-ı cum^cadan şon̄ diñle bunı 24a/458

Hayātdan şon̄ra hem bākŭ bu ^cömrŭm / geçe Hāk hizmetinde budur emrŭm
87b/1739

2.3.3.1.3.7 VASITA HÂLİ

+(D)IA, +(y)IA

Vasita hâli ile edatının ekleşmiş şeklidir. Eklendiği kelimeyi birliktelik veya vasita bakımından fiili bağlar.

ŞEKİLLERİ

isimlerde

kök ve tabanlarda

Helāk itdiler anlar ūmmetini / cihānda bir du^cāla milletini 10b/182

Bu seb^c ūzre sŭcūd Hākka gerekdŭr / teveccŭhle ^cibādāt yigirekdŭr 28b/542

Eger katl-i şŭtŭr mise nedāmet / bulurlardı çŭ tevbeyle felāhat 103b/2069

İşitdiler bunı pes yār aħbāb / nebīle hāzır olan cŭmle aşhāb 129a/2614

çokluk eki almış kelimelerde

Çŭ ba^cş ide anı rŭz-ı kıyāmet / şehīdlerle aña vire kerāmet 57a/1092

Saña ikrām itdŭm añlar-ısañ / kerāmeti nebīlerle bilŭr-ıseñ 78a/1544

iyelik eki almış kelimelerde

Ne-kim var ins ü cin ervāh-ı eşyāh / ki ʿışķuñla ķamu ķalbi melādur 3b/42
Gidermedūñ özünden zişt kārı / elūñle yakduñ uş dünyāda nārı 1b/7
Pes imdi mü'mine vācib durur ol / Hāķuñ buyruķıla yahşı vara yol 33a/632
Faķirlerūñ benātıla muvāfık / olup her işlerinde yār şādık 79a/1559

zamirlerde

İle edatı zamirlere bağlanırken tamlama eki alır. İle edatının ekleşmiş şekli olduğu için vasita hâli de zamirlerde tamlama ekinden sonra gelir.

Benümle söz diyen sizi görürem / her işlerde sizi ben ķurtaruram 112a/2243
Ki dört gündür senūñle seyr iderem / Hāķuñ emri ile bile giderem 87a/1728
ʿAķā ola añā nūr u İlāhī / sırāt üzre anuñla bula rāhı 9b/169
Resūlullah dahı buyurmış-ıdı / bizümledür Huzā bil dimiş-idi 112a/2241
Olaruñla olayum yā İlāhe / ķabūl itdüm didi Bārī Teʿāla 68a/1325

KULLANILIŞLARI

Vasita anlamıyla ismi fiile bağlar

Gidermedūñ özünden zişt kārı / elūñle yakduñ uş dünyāda nārı 1b/7
Ne-kim var ins ü cin ervāh-ı eşyāh / ki ʿışķuñla ķamu ķalbi melādur 3b/42

Birlikte anlamı verir.

Cemīʿi ķūllaruñla añā raķm it / ki raķmet hışşesinden dahı sehm it 7a/120
Olaruñla olayum yā İlāhe / ķabūl itdüm didi Bārī Teʿāla 68a/1325
İki şaķ oldı ağaķla teni-de / döküldi ʿāleme anuñ ķanı-da 96b/1929
Yire batdı hemān taķtıla derhāl / girüp yalvardı ķārūn anda fi'l-hāl 110a/2209

'sayesinde' anlamı verir

Helāk itdiler anlar ümmetini / cihānda bir duʿāla milletini 10b/182
Budur dördünci odıla Halilūñ / var-ıdı hükmi emrile celilūñ 99b/1994
Velī hükmi-ile döner cümle edvār / ki bir gez kün dimekle oldılar var 57b/1099

2.3.3.1.3.8 EŞİTLİK HÂLİ

+CA

ŞEKİLLERİ

isimlerde

kök ve tabanlarda

Çü her şehriñ ferâhı ki anda vardı / ki yitmiş biñ bu dünyâca olurdu 15a/278

Yaratdum anda bir yaşılcı kuşu / ğidâ itdüm yimekti dâyim işi 16a/290

Diyüvirsün size bilün şahîhce / dile gelsün ol oğlan pes faşîhce 117a/2354

çokluk eki almış kelimelerde

Selâm vire yazar dîvânına Hâk / teninde her olan kıllarca el-hâk 50a/950

Eger yirler ü göklerce günâhı / olursa ‘afv iderem bil bu râhı 77b/1524

iyelik eki almış kelimelerde

Komaz bir zerresini Hâk bağışlar / hadîşüñ mucibince her kim işler 11b/202

‘Alîdür uş bilemce yâr-ı şâdık / nice bir olasın sen ‘abdu abk 128a/2588

zamirlerde

İşitdün bunca halkdan birini Hâk / müslmân eyledi bir zümre ancak 8a/142

Ebu Bekir didi Hâk râzî olsun / nebî buyurdu pes böylece kılsun 24b/465

Kılurlar her ne var şey’ün özüñi / iki gendüce olıcağ bil anı 73a/1426

KULLANILIŞLARI

.... kadar anlamı verir.

Üçüncü nefis kifâfince kazanıl / ya ehlüne yiyecek küt alıl 6b/113

Denizler kum ağaç yapraklarınca / günâhuñ olsa bular sağışınca 11b/201

Çü her şehriñ ferâhı ki anda vardı / ki yitmiş biñ bu dünyâca olurdu 15a/278

Selâm vire yazar dîvânına Hâk / teninde her olan kıllarca el-hâk 50a/950

Okısa her ki bir sūre-i ihlās / okumışca sūlūs Kur'ānı ol hāş 59a/1138

... göre anlamı verir.

Komaz bir zerresini Hāk bağışlar / hadişün mucibince her kim işler 11b/202

... olarak, bir şekilde anlamı verir.

İçünde hıkd u kīnün terkin eyle / qarındaş mü'mine yahşıca söyle 84a/1659

Şu miqdār oldı-kim lahmı şoyuldı / hemān kupaşuruca vü 'azmı kaldı
91b/1816

Diyüvirsün size bilün şahihce / dile gelsün ol oğlan pes faşihce 117a/2354

Ebu Bekir didi Hāk rāzī olsun / nebī buyurdı pes böylece kılsun 24b/465

... dUk sıfat-fiil üzerine gelerek sahte zarf-fiil (quasi gerundium) yapar

Muķassem olduğınca pes yir içer / naşibi dūkenücek tizde göçer 114b/2295

Felek devir itdügince zıkr-i adı / okunsun hayrıla dillerde yadı 5a/82

Sıfatın niteliğinde yakınlık bildirir.

Bu Mevlāmuñ za'ifce kūlıyam uş /ne gelse yüce Hāzretten olur hōş 61b/1184

Yaratdum anda bir yaşılca kuş / gıdā itdüm yimekdı dāyım işi 16a/290

Gelün i Hākka vaşl olan yarenler / tevekkülle geçen arıca cānlar 114a/2288

Bulunma hāli yerine kullanıldığı görülür.

Okuya rek'atinde fātiha bir / yanınca gayrı bir sūre dağı dir 11a/192

Daķılmış boynına bir yidilür / öñince Sa'd-ı gāzī bile gelür 126b/2555

Birin fevt itmeñüz yirlü yirince / ki kesbün pāk ola hem yolun ince 6b/111

'Alidür uş bilemce yār-ı şādık / nice bir olasın sen 'abdu abķ 128a/2588

Ayrılma hāli yerine kullanıldığı görülür.

Anuñ ardınca aķ bir dāne lülü / yaratdum tül u 'arızı söyle ulu 15a/274

2.3.3.2. FİİL ÇEKİMİ

2.3.3.2.1. ZAMAN ve TASARLAMA EKLERİ

2.3.3.2.1.1. DUYULAN-FARKINA VARILAN GEÇMİŞ ZAMAN

	-mİş	-(y)UpdUr
1. teklik	-mİşAm	
2. teklik	YOK	
3. teklik	-mİş	-(y)UpdUr
1. çokluk	YOK	
2. çokluk	YOK	
3. çokluk	-mİşlar -mİş dUrUAr	-(y)Up dUrUAr

Bugün Türkiye Türkçesinde, geçmiş zamanda meydana gelen bir oluş veya kılışın bizzat görülmediği, başkası tarafından nakledildiği durumlarda veya geçmiş zamanda gerçekleşmiş, fakat söyleyen tarafından sonradan fark edilmiş bir oluş veya kılışı anlatırken 'Duyulan-Farkına varılan geçmiş zaman' kullanılmaktadır.

Eserimizde ise *-mİş* eki 1. teklik kişide 'Görülen Geçmiş Zaman' anlamlı, 3. teklik ve çokluk kişide ise 'Duyulan-Farkına varılan geçmiş zaman' anlamlı kullanılmıştır.

1. mİş

1. teklik kişi

Umaram ʿafvunı tutmışam ümiz / İlāhī rahmetünden itme nevmiz 37b/718

Bu ilde olmuşam üftāde miskīn / ol ilde cennetünde eyle sākīn 69b/1357

Saṇa dutmışam uş her dem ümizüm / bilürsin nicedür içümde odum 85a/1684

Bunı tenbih içinden yazmışam uş / hikāyetdür bu daḥı eylenüz güş 124a/2508

Nedāmet birle aldum u avāre / apuda almıam pes yzi ara 127b/2584

3. teklik kii

Pes adam ekli heb andan yoyulmı / teni esved yzi hem bile dnmı 12b/224

Dahı ol evde bir direk urumı / var-ıdı nie yıllardan rmı 92a/1831

Dimı bu anda olsa emr-i āl / iine varmaya dinle bu hāl 42a/802

Bunu isnādıdur Zeyd Bin Huab / atasından iitmi ol dahı heb 115a/2303

3. okluk kii

Dimılar pes bunu abār iinde / buyurmıdur neb ayār iinde 47a/889

Arabca pes dimılar bu szi-de / yiyp oyıl eger varsa duı-da 107b/2152

Zirā terk-i aām itmi dururlar /  ehvetden dahı gemi dururlar 44b/847

2. -Up dUr(Ur)

-Up zarf-fiil eki ile dUrUr bildirme eklinin birlemesinden meydana gelen ve 'Duyulan-Farkına varılan zaman' anlamlarında kullanılan bu yapıyı '-mıtır' eklinde aktrabiliriz. Ayrıca bazı yerlerde grlen gemi zaman anlamında da kullanılmıtır.

Sadece 3. teklik ve okluk kiide kullanılmıtır.

3. teklik kii

Gresin bir gii fı u dalālet / alupdur iini rāh- cehālet 36a/688

 atli Hābil nice olupdur / bu ābil nitdi āa Hā bilpdr 97b/1944

Bizm pes imz Hāa alupdur / bu nef-i m beni byle alupdur

127b/2581

Tek rnekte ekin nls dardır:

nci bahre Ummān ad olupdur / deniz drdnciye alzum dinipdr
28a/534

3. çokluk kişi (tek örnek)

Bular nefesine kûl olup dururlar / şalât-ı hamsı terk idüp dūrūrler 23a/432

2.3.3.2.1.2. GÖRÜLEN GEÇMİŞ ZAMAN

	-d
1. teklik	-dUm
2. teklik	-dUñ
3. teklik	-dI
1. çokluk	-dUķ
2. çokluk	-dUñUz
3. çokluk	-dIIAr

1. teklik iyelik

Pes ol cümle ulu şehri **ķopardum** / ğazabla ğün biribirine urdum 15b/283

Birini ğayrı ümmetlere **virdüm** / ʿaṭā vü baḥṣiṣüm hem eyle **ķıldum** 67b/1311

Ölüm şerbetlerin içdüm cihānda / acısın dahı **ṭaṭdum** ṭaṭlu cānda 88b/1757

2. teklik iyelik

Gidermedüñ özünden zişt kārı / elüñle **yaķduñ** uş dünyāda nārı 1b/7

Elinden göge uçdı levhüñ üçi / ne oldu añladuñ mı Mūsā şuçı 64a/1238

Didi Mūsā ki yā-Rab ne sebebeden / Muḥammed ümmetini **sevdüñ** irden

72a/1408

3. teklik kişi

Şu denlü yidi ḥattā az **ķaldı** / ki mecmūʿı dükenür anı **bildi** 16a/296

Bu adem oğlını aḥsen **ķamudan** / **yaratdı** Ḥālīķ-ı kevineyn ğü irden 30a/568

Şükür kim gendü **virdi** gendü aldı / rızā-yı Ḥaķķ-ıdı kim eyle **ķıldı** 61b/1185

Ğü bir ğün **ķörmedi** teninde ağrı / bu kibr-ile fenāda **sürdi** fahri 113a/2271

1. çokluk kişi

Be-hāyim hāzletin dutduķ hāķıķat / dilümüz hāķ bu bāıl dir faķıķat 37b/723

Yahūdiler didiler hōķ budur hāķ /ne-kim didũnse didũk cũmle řaddaķ 10b/184

Tamām itdũk mũnācāt-ı Kelimi / hāķadan Hāķ maķũn itsũn dilimi 85b/1690

2. çokluk kişi

Metnimizde iki örneği vardır. İki de çokluk ifadesi taşımaz. Saygı ifadesi taşır.

Beli dir kıız resũle hāķ didũnũz / güzel sözdür bu kim şekker yidũnũz

128b/2604

Didiler kim giderken ķabre varıp / yürüdũnũz bize geldi ğarāyib 129a/2608

3. çokluk kişi

İkisin atdılar dũnyā içine / ķınadum ben buları ol şuçına 17b/324

Fecir toğdı vũ andan gün dağı hem / oturdılar ikisi bile derhem 86b/1715

Yemĩn itdi velĩ inanmadılar / bu işi āna bũhtān şanmadılar 116b/2341

Yimeyũp gitdiler ikisi bile / ki dũrt gün yürüdiler ilden ile 87a/1723

2.3.3.2.1.3. GENİŞ ZAMAN

	-(V)r
1. teklik	-rAm, rvAN
2. teklik	-rsIn
3. teklik	-r
1. çokluk	-rUz
2. çokluk	-rsIz
3. çokluk	-rIAr

1. teklik kişi

(V)rAm

Umaram faķlum uķ ire viķāle / Hũzānun rahmetile ittiķāle 2a/17

Girü derd ile inlerem nevâda / bu âhum dūdı seyr ider semâda 70a/1370

Cezâsı çün benümdür ben virürem / oruc tutanların kaydın görürem 75a/1472

Benümle söz diyen sizi görürem / her işlerde sizi ben kurtaruram 112a/2243

1. teklik kişi (V)rvAn

‘Azābumdan oları dūr iderven / kabirleri içini nūr iderven 73a/1431

Yazarvan ecir min şām erba‘ın yıl / namāzın dağı kılan anlayı bil 73b/1436

Dimişdür kim bu ben sizün-ileven / cehennemden ‘azābdan kurtarurvan
112a/2246

2. teklik kişi (U)rsIn

Aduñ şūfî koyup zerķi şatarsın / mürāyilik ile halkı utarsın 22a/410

Bunuñ gibi şevāb kanda bulursın / hadiş-i şah durur cümle görürsin 39b/762

Adam düzdüğine niçün taparsın / varup secde kıluban yir öpersin 91a/1802

3. teklik kişi (U)r

Didi bir gün oruc tutan recebden / ki biñ yıl şavm şevābın alur andan 52b/998

İrağdan çağırur feryād idüben / ata neylediler baña diyüben 104a/2077

‘Alî dir kim sekiz yüz yıl borucu / ödenür kim kılurısa i hācı 24b/469

Kabirde eglenür görmez serābı / şanasın gözlerine geldi hābı 58b/1126

1. çokluk kişi

Dizāruñ rûzı eyle biz fakîrüz / ki rahmuñ umaruz hōr-ı hakîrüz 13a/236

Şehādet iderüz kim Tañrı birdür / ki andan gayrı yok illā ki oldur 10b/185

2. çokluk kişi

Didiler yine bir nesne şoralum / cevābın nice virürsiz görelüm 10a/173

3. çokluk kişi

İşidüp iki yār anda tururlar / kim ol meyyit huzūrına gelürler 12b/221

Bular sevmez beni her dem kaçarlar / günāh şuyını başına saçarlar 77b/1526
İşā ahir olunca pes gelürler / namāza tırmış eşhābı görürler 128a/2590

2.3.3.2.1.4. ŞİMDİKİ ZAMAN

Bugün Türkiye Türkçesinde şimdiki zaman eki olarak kullanılan -yor eki metnimizde kullanılmamıştır. Onun eski şekli olan "yorur" da üç yerde kullanılmıştır. Bilindiği gibi -yor eki XV. y.y.ın sonlarında ekleşmeye başlamıştır. Bu dönemde şimdiki zaman, geniş zaman ve istek ekleriyle karşılanmıştır.

	-(y)A yor(ur)
1. teklik	YOK
2. teklik	YOK
3. teklik	-(y)A yor(ur)
1. çokluk	YOK
2. çokluk	YOK
3. çokluk	YOK

Cemī'inden ziyādedür günāhum / görüyorur benüm püşt ü penāhum 23b/450
Unıdup taşra çıkdı ol aradan / bunı hōd göreyorur Hāḫ yaradan 89a/1765
Şuçum yokdur bu işde hem günāhum / görüyorur Huzā püşt ü penāhum
116b/2339

2.3.3.2.1.5. GELECEK ZAMAN

	-IsAr	-sA gerek
1. teklik	YOK	
2. teklik	YOK	
3. teklik	-IsAr	
1. çokluk	YOK	
2. çokluk	YOK	

3. çokluk	YOK	

Bugün Türkiye Türkçesinde 'Gelecek Zaman' eki (y)AcAk'tır. Ancak metnimizde bu ek gelecek zaman eki olarak kullanılmamıştır.

-IsAr

Ne yüzle varısardur hâzretüñe / ümîzi var durur pes rahmetüñe 13a/241

‘İvaz dūzahda şusuz yanısardur / ‘azābın çeke çeke kanısardur 19a/353

Cehennem odına kaçan şokısar / anı göyündürüp nice yakısar 112a/2245

Dağı cennetlere reyyān giriser / benüm rahmetlerüm bir bir göriser 76a/1498

Bir yerde dar olması gereken ünlüsü geniştir.

Hebā ola kamu ‘ilm ü ‘amālün / dağı yok olasar cümle kemālün 66b/1292

-sA gerek

1. teklik iyelik

Dağı bîn bîn şevāb virsem gerekdür / günāhların dağı yoysam gerekdür 73a/1433

3. teklik iyelik

Cennet evidür yirün ger eylesen bunda ‘amel / yoksa hilāfin idesin kamu seni alsa gerek 107b/2154

Çapu durur ölüm veli külli nās girse gerek / n'olaydı ben bileydüm kanda yolum irse gerek 107b/2153

2.3.3.2.1.6. DİLEK-ŞART KİPİ

	-sA
1. teklik	-sAm
2. teklik	-sAn̄
3. teklik	-sA
1. çokluk	YOK
2. çokluk	-sAn̄lz

3. çokluk	-sAlAr

Dilek-Şart kipi almış olan fiil şart bildirdiği sürece ana cümlemin yüklemi olamamaktadır. Yani özne, nesne, dolaylı tümleç ve zarf tümleci almasına rağmen yargı bildirmez ve zarf-fiiller gibi yan cümlemin yüklemi olur

1. teklik kişi

Eger kaçsam beni oda yakarsın / seni sevsem beni makbûl idersin 97a/1934
 Eger ben gâlib olsam ne sözün var / ırağ ol dinme bânâ yoluna var 108b/2170
 Didi bârî-i Teâlâ Dâvud bil / ne emr itsem saña sen anı gey kıl 45a/859

2. teklik kişi

Çü yitmiş biş olur her rekâtinde / riâyet eylesen i cân-ı zinde 11a/199
 Yüzümüz dâyima senden yanadır / hidâyet eylesen bize revâdur 18b/344
 Buyurdi hâzret-i şâh-ı nübüvvet / tutarsa çekmeyesin anda zahmet 19b/363
 Anuñcün didiler sûre-i müncî / okursan bulasın kabır içre tunci 59a/1133

3. teklik kişi

Yürüse ol gubâr üzre belürmez / taşâ başsa iz iden müctebâdur 4a/52
 Kimün kurbânı yansa hâk anuñdı / ki yanmasa aña bâtıl dinürdi 99b/1987
 Taşadduk eyler-ise Hâk yolına / fakîre virse ne girse eline 7a/123
 Günâh işlese her kim gülmegile / cahîme girür ol ağlamağıla 19a/350

2. çokluk kişi

Kaçan sizden birünüz kesb-i kârı / kim itmek dilesenüz hûb-ı arı 6b/108

3. çokluk kişi

Eyâ Mūsâ işitgil yevm-i baʿsda / kaçan cemʿ olsalar maḥlûk anda 76a/1494
 Eger vażʿ itseler tevḥîd şevâbı / ağır gele yir ü gökden ḥisâbı 63b/1227
 Ne ḥâcet diseler cümle görürdi / ne itseler taleb anı virürdi 79b/1563

2.3.3.2.1.7. İSTEK KİPİ

	-A
1. teklik	-AyIm, -Am
2. teklik	-AsIn
3. teklik	-A
1. çokluk	-AvUz, -AlAr
2. çokluk	-AsIz
3. çokluk	-AlAr

1. teklik kişi -AyIm

Diye ben dahı bunca māl direyim / bunun bigi katı mün'im olayım 32b/623
Benüm cānumı kabz eyle ki Hālık / ölüm taṭını taṭam bellü bayık 87b/1737
Okı gelsün anı öldür göreyim / kızumı ben saña şimdi vireyüm 94b/1887
Bu cīfe'i niçe bir gezdüreyüm / demidür kim yire ben de gömeyüm 103a/2055

-Am

Nice ketm ideyüm bu zātı şimdi / ne tedbir eyleyü tedbir kılam 102b/2044
Sa'adet defterinden yoyam anı / şekāvet defterine koyam anı 67a/1300
Ki ben dahı saña virem necātı / kıyāmet miḥnetinden bir berātı 78a/1541
Yaratdum Muṣṭafānuñ cānını ön / vücūda getürem çünkim anı şon 14b/266

2. teklik kişi

Şeker şerbetlerin her dem içesin / gicelerde nefiseler kuçasın 22b/424
Beni kullar gibi yidüp alasın / süriyü aşğa şehre varasın 126a/2551
Anuñ ümmetini sevgil dahı hem / eger sevmeyesin oldı işün kem 66b/1291
Haḫuñ dergāhına ḫanda iresin / kemāl-i zātını nice göresin 84b/1674

3. teklik kişi

Ya bir dervîşe virdüm-idi zirķi / diye böyle şata halk içre zerķi 32b/619
Kaçan olsa kıyâmet külli insân / çağıra nefsi nefsi diyü yiksân 66b/1293
Atayum tamdan uşda öz başumı / oñara Hâlıkum başed işümi 121b/2452
Müheyyâdur kâmusı cümle bârı / ki dinlerse canuñ görmeye nârı 6a/102
Şalâti'z-zuhri kim kılursa el-haķ / cehennem zecrini göstermeye Haķ 9a/162

1. çokluk kişi

-AlUm

Didiler yine bir nesne şoralum / cevâbın nice virürsiz görelüm 10a/173
Didiler yâ resûl buyur bilelüm / nedür ol biş anı digil kılalum 47a/891
Didiler kim Cerihe gel varalum / şecer kanda anı dağı görelüm 118a/2374
Ki şöhet idelüm hiç çekme teşvîş / çü bundan yig dağı nice ola iş 121a/2441

-AvUZ

Bu gice yimege yokdur ğıdâmuz / kim acuz ne ile iftâr idevüz 122a/2466
Dile-kim Haķ bize çok vire niçmet / niçe bir çekevüz biz zıll u nıçmet
123a/2486

2. çokluk kişi

Bişinci rızķı kesbden bilmeyesiz / yalan söyleyübenin almayasız 7a/117
Karîb olup siz andan yimeyesiz / ki baña şonra ʿâşî olmayasız 17a/319
Aşırdan oñ arı abdest alasız / ğıll u ğışdan içüñüz pāk kılasız 24b/459
İkinci kimesne incitmeyesiz / Haķuñ buyruğını terk itmeyesiz 6b/112

3. çokluk kişi

Ki cümle enbiyâ nefsüm diyicek / şefâatin umalar Murtażānuñ 26a/493
Anı mirâş idübenin alalar / nesi kaldı dağı anı göreler 37a/706
Şırât üzre kademleri başalar / ya yıldırım ya kuş bigi geçeler 76b/1505
Taleb itmeyeler illâ ki benden / dileyeler cemîl gey ahseninden 82b/1632

2.3.3.2.1.8. EMİR KİPİ

1. teklik	YOK
2. teklik	eksiz, gIl
3. teklik	sIn
1. çokluk	YOK
2. çokluk	ñ, ñUz
3. çokluk	YOK

2. teklik kişi

Ḳanadun üstine al tiz yire ḳo / zarar gelmeye çünkim şād ola ol 122a/2461

Bağışla sen anı nūr u nebīye / ne sözi var yüzi ḳara ne diye 60b/1165

Bu söz dahı çü mervīdür işitgil / hikāyetdür selefden bunı bilgil 8b/146

Didiler yā resūl buyur bilelüm / nedür ol biş anı digil ḳılalum 47a/891

Üçünci nefis kifāfinca ḳazanğıl / ya ehlüne yiyecek ḳut alğıl 6b/113

Hiṭāb itdi ki yazğıl yā ḳalem ön / ne-kim geldi geliserdür dahı şon 33b/645

3. teklik kişi

Haḳ olsun rāzī ol Aḥmed resūlden / o cānlar cānı ol devletlü ḳūldan 25b/484

Aña imān getürenler şalavāt / çok eylesin ki hayradur delālet 66b/1289

Felek devir itdügince zıkr-i adı / okunsun hayr-ıla dillerde yādı 5a/82

Girü toprak balçıkdan yapılsun / gerekmez şöhet uşda Tañrı bilsün 119a/2395

Kimün varsa şafası Muştafadan / bu peygārmı işitsün Murtażadan 6a/104

2. çokluk kişi

Huzā itsün sizi her dem selāmet / iki ʿālemde görmeñ hiç nedāmet 129a/2617

Otin otlañ içinde sebzesinden / temāşā idüp aluñ gülşeninden 21a/389

Görür çünkim buları Hâk resûli / didi hâlûn nedür söyleñ uşûli 127a/2571
Gelûn gülzârına kudsûn girelüm / açılmış ne-ki var güller direlüm 5b/90
Selâm virûn ‘ale’l-kavme tamâmı / dağı ‘inde’r-rücû‘ virûn selâmı 49b/945

Bular da şaff-ı ahirde bulur yir / uyarlar hem namâza dinleñüz bir 128a/2591
Bir ol kim Allahuñ farzın tutasın / bu emrin işleñüz gitmeñ ötesin 6b/110
Dağı didi resûl-i şâh-ı a‘zam / evûñüzi maķābir itmeñüz hem 40a/764
Bunı tenbih içinden yazmışam uş / hikāyetdür bu dağı eyleñüz gūş 124a/2508

2.3.3.2.2. EK-FİİL

2.3.3.2.2.1. EK-FİİL DUYULAN GEÇMİŞ ZAMAN

1. teklik	YOK
2. teklik	YOK
3. teklik	i-miş
1. çokluk	YOK
2. çokluk	YOK
3. çokluk	YOK

3. teklik kişi

İîşidüp Mūsā bildi efḍalü'l-kār / buyırmış ki ola gişi ḥaqqıçün yār 35b/684
Huzāvendā kerīmā ne buyurmuş / za'îf kûlları kaydın niceyimiş 57b/1097
İşidüp beg Cerîhe kıldı aḥsend / didi bühtân-ırmış saña i ferzend 118a/2368
Ki şimdi bildi uşda beg kimimiş / bu fânî beglerinden ol yigimiş 38b/744

2.3.3.2.2.2. EK-FİİL GÖRÜLEN GEÇMİŞ ZAMAN

1. teklik	i-dUm
2. teklik	YOK
3. teklik	i-dİ
1. çokluk	YOK
2. çokluk	YOK
3. çokluk	YOK

1. teklik kişi

Şükür kim Ḥaḥ Te'ālā anı yazmış / günāh-kār kûlıdum yolından azmış
106a/2117

Gice k̄ayim çü gündüz şāyim idüm / bu iş üzre hemişe dāyim idüm
121b/2449

3. teklik kişi

Atam varıdı dir gitdi cihāndan / severdüm yā resūl ben anı cāndan 12a/216
K̄atı yumşak u pāk ü nāzūk idi / diyeydün ele almak yazuk-ıdı 123a/2483
K̄atı ağlar gözi de yaşluyıdı / ki derdile çigeri başluyıdı 12a/212
Velākin buyıdı anda nedāmet / yire gömmesine yok nezāket 103a/2059
Huzūri yog-ıdı ʿālemde anuñ / mizācı zaʿf-ıdı ol arı cānuñ 94a/1871
Sürerler nāra mālī ile anı / harām-ıdı o kesbi hilli kanı 7b/124

2.3.3.2.2.3. EK-FİİL GENİŞ ZAMAN

1. teklik	Am
2. teklik	sIn
3. teklik	eksiz
1. çokluk	Uz
2. çokluk	YOK
3. çokluk	YOK

1. teklik kişi

K̄arabaşam ya erdebil şūfiyem / ki gendü zuʿmuña dirsın şafiyem 22a/413
Dağı dir kim ben anlardan beriyem / şefāʿat itmezem andan giriyem 49b/941
Didi-kim ben ferişte ʿAzrā'ilem / senünle bile gezdüm görme elem 87a/1727
Müsülmānam diyü dünyā içinde / yürürsın bī-namāz u yaʿnī sende 20b/380

2. teklik kişi

Murād-bağş pādīşāh u bī-naẓırsın / irür eşyāya cūduñ yā İlāhe 2b/30
K̄ulısın hem resūlisin İlāhuñ / seni sevdi yaratdı pādīşāhuñ 10b/186

Hışāriye ʿināyet kıl İlāhī / zaʿīf kalmışların sensin penāhı 37b/714

Kerīm ü enbiyā vü dü-cihānsın / kerāmetle dahı hem mürselinsin 78a/1543

Muķır mısın günāhuña tamāmet / diyüvir zāhid toğrusın olma nedāmet
116b/237

3. teklik kişi

Pes imdi vācib olan saña ş'oldur / kim uşda gitdügün bir toğru yoldur 8a/139

Yüzümüz dāyima senden yanadur / hidāyet eylesen bize revādur 18b/344

Benüm mihmān senün mihmān nicedür / senün ʿizzün belı her dem yücedür

Birine on ḥasene virür el-ḥaķ / ʿaceb midür bu dahı anlayu baķ 59b/1141

1. çokluk kişi

Dizārun rūzı eyle biz faķirüz / ki rahmun umaruz ḥôr-ı ḥaķirüz 13a/236

2.3.3.2.2.4. EK-FİİL ŞART ÇEKİMİ

1. teklik	YOK
2. teklik	i-sAñ
3. teklik	i-sA
1. çokluk	YOK
2. çokluk	YOK
3. çokluk	YOK

2. teklik kişi

Meşābihden çü menķıldur bilürsen / Ḥaķun emrini tutgıl gey er-isen 24a/453

ʿAmelde ḥaş isen devlet senündür / ḥilāfı ise pes zillet senündür 114b/2299

3. teklik kişi

Suʿāline cevāb ider aña Rab / ne maķşud var-ısa ḥāşıl olur heb 9b/166

Buyurdum Ādeme varsa yakınũ / ſu buğday ağacından gey saķınũ 17a/318
Meſābihden bular naķl oldu añla / eger fehmiñ yoğ-ısa bārī tañla 39b/761
Murādum vir baña elbette yoksa / ne deñlü bu iſe göñlũñ tok-ısa 120b/2432
Kim elin uzadup zencire irse / dir-idi haķdur iſũñ her kim-ise 99b/1992

Ek-fiilin olumsuzu

Ŗaķiħdür ger degülse yevm ü beyzā / tutanlar hayra ire cümle eſyā 54b/1040
Uzun kām̄et degül hem mu^ctedildür / ſanī^catı anũñ ħilm ü hayādur 4a/62
Eyā Mūsā bu ol atañ degüldür / senũñ atañ henüz pes āb u kildür 17a/314
Eger mağfūr degülse anda meyyit / ki raħmet ide Allah eylece it 51a/972
Nedāmet katl-i nāķa pes degüldi / köſek kaçduğına maħzũn olurdı 103b/2068
Didi Haķ emrine ķāyil degülsün / zekevat emri durur anũñ bilürsin 108a/2165

2.3.3.2.3. BİRLEŖİK ÇEKİM

2.3.3.2.3.1. HİKĀYE BİRLEŖİK ÇEKİMİ

Görülen Geçmiş Zamanın Hikāyesi

1. teklik kiſi

Ya bir dervīſe virdümidir zirķi / diye böyle ſata ħaķ iķre zerķi 32b/619

Duyulan-Farkına varılan Geçmiş Zamanın Hikāyesi

3. teklik kiſi

Ĥüseyñi perde tutmıſ kim ħicāzı / ſadā tolmıſıdı tağıla yazı 6a/96
Ki zīrā Ĥaķķũñ emrin tutmamıſdı / buyurduğı yire ħiķ gitmemiſdi 7b/125
Yatur meyyit-i ġarāyib ölmıſıdı / siyāħ ħūka dönüben ķalmıſıdı 12b/223
Meger varmıſdı Tūra Mūsā bir ġün / münācāt eyleyü ġelür āña on 14b/258
Resūlullah daħı buyurmıſ-ıdı / bizümledür Ĥuzā bil dimiſ-idi 112a/2241
Çü ba^czısı beyān olunmıſ-ıdı / ġirüde ol daħı bilinmiſ-idi 71b/1402

1. çokluk kiſi

Cihāna ħizmet-iķün ġelmiſidük / ħayr ſer her ne varsa bilmiſidük 61a/1174

İstek kipinin hikâyesi

1. teklik kişi

Ki mühlet virmeyeydüm ʿaşıleri / helāk idüp kıraydum cāfileri 63a/1215

Cihānda dinmese ger kûl tevḥid / yıķaydum ʿālemi olaydı tehdid 63a/1221

Ne cennet yaradaydum nā hū tamu / semavāt u zemīn cümle ķamu 64b/1246

Yaratmayaydum işbu bārī-i gāhı / cihān içinde cümle kār-ı gāhı 64b/1249

3. teklik kişi

Geniş zaman anlamlı:

Ne gökden yire yağmurlar yağaydı / ne yirde dürlü ağaçlar biteydi 63a/1213

Şart anlamlı

Hulāşa kûllarum ger olmayaydı / baña ʿışķ-ıla ḥizmet kılmayaydı 63a/1214

Didi Şaʿleb belāya uğradum uş / n'olaydı olmayaydı gözlerüm tuş 125a/2529

Kız olmayayıduñ denkim piyanber / rızā virüp olaydı bize reh-ber 127b/2580

Geniş Zamanın Hikâyesi

1. teklik kişi

İrağ olmaz-ıdum Perverdigārum / rızāsın gözler-idüm bir ü bārūñ 121b/2450

Helāk itmez-idüm ol ķavmi anda / işit bu sözümi yā Mūsā sen-de 111a/2223

Atam varıdı dir gitdi cihāndan / severdüm yā resül ben anı cāndan 12a/216

Eger ʿizzüm ḥaķı bir kerre baña / çağırsa ben meded iderdüm aña 111a/2222

2. teklik kişi

Hediyyeden ķabül idüp alurduñ / yimedüñ sen taşadduk yā ribādur 3b/46

Yimezdüñ nān-ı hınṭa pes cihānda / ki ķurş u şaʿir ḥubz saña ğıdādur 3b/45

3. teklik kişi

Κoķular hem-cünān ķurb u baʿidden / alurdı ol resüle cān fidādur 4a/60

Özini bunda ol paşa şanurdu / elile virmedüklerin alurdu 38b/743
Uyumazdı okumayınca ol pāk / elif lām mimü tenzilü tebārek 59b/1150
Putına itmeyen secde görürdi / ʿālī od içine yandururdu 90b/1796
Şunuñ gibi Huzādan kōrkār-ıdı / ki dāyim ihtiyātla aġlar-ıdı 94a/1867
Ki her bār ol ikizler toġururdu / zeker ünsā gelenini bilürdi 97b/1950
Kimesne karnını toymuramazdı / elinden nesnesin kırtarumazdı 106b/2126

3. çokluk kişi

Di fazlın her nebī-kim geldi evvel / cemiʿisi çeküpdi dünyeden el 10a/180
Pes ol-dem Adem-i şafī gidüpdi / ki hac u Mekkeye sefer idüpdi 103b/2072

2.3.3.2.3.2. ŞART BİRLEŞİK ÇEKİMİ

Duyulan-Farkına varılan Geçmiş Zamanın Şartı

3. teklik kişi

Eger olsa ʿamelleri taʿaşşub / yazılmışsa kitābları taġayyüb 76b/1506

Görülen Geçmiş Zamanın Şartı

1. teklik kişi

Ne miqdār itdüm-ise ben talebler / bu nefsüm yolına çekdüm emekler
61b/1181

2. teklik kişi

Yahūdiler didiler hōş budur haķ / ne-kim didünse didük cümle şaddaķ
10b/184

3. teklik kişi

Ne yire tamdısa Hābil kınından / çoraķ olup kıurıdı sebzi derhem 102b/2047
Daġı ben tamuya girdüm ü çıķdum / ne emr itdise Hālık anı gördüm 89b/1772

Geniş zamanın Şartı

1. teklik kişi

Baňa ola anuñ çok dürlü nef'i / okursam def' ola anuñla ef'i 63b/1224
İşit Yahyā nebīnūñ hālını sen / ki dirsem cān-ıdı ʿālem aña ten 93b/1866

2. teklik kişi

Kitāb-ı tuḥfetü'l-mü'mindi ismin / okursañ bilesin her resme resmin 5a/76
Dağı evlā durur bunlardan aña / eger añlamaz-ısañ bārī taña 48a/910
Eger on kerre iḥlāşı okursañ / sevābın cümle mevtāya virürseñ 51a/976
Bıçağı gendü tenüñe urursañ / acır olmasa sen anı görürseñ 84a/1665
Alup işbu kıızı ʿavrat iderem / buyurmazsañ seni ben qatlı iderem 95a/1889

3. teklik kişi

Dü kevnūñ ol şefi' idür ne ğam pes / şefā'at kim umar-ısa nidādur 3a/40
Haḫūñ emrini dutmazsa ʿadāvet / idesin bu durur ba'z u ḫaḫīḫat 36a/690

2.3.3.2.4. KİŞİ EKLERİ

Metnimizde iki tip kişi ekine rastlanmaktadır.

1. tip kişi ekleri (Zamir kaynaklı)

1. teklik kişi	-Am, -vAn
2. teklik kişi	-sIn
3. teklik kişi	eksiz
1. çokluk kişi	-Uz -AvUz
2. çokluk kişi	-sIz
3. çokluk kişi	-lAr

	1. teklik kişi	2. teklik kişi	3. teklik kişi	1. çokluk kişi	2. çokluk kişi	3. çokluk kişi
Duyulan Geçmiş Zaman	yazmışam 124a/2508	yok	dimiş 42a/802	yok	yok	dimişler 107b/2152
Geniş Zaman	konaram 45a/862 giderem 61a/1175 yanarvan 69b/1360 idervan 73a/1431	utarsın 22a/410 görürsi 39b/762	çağırur 104a/2077 ödenür 24b/469	umaruz 13a/236 iderüz 10b/185	virürsüz 10a/173	şacırlar 77b/1526 giderler 66a/1282
İstek Kipi						

2. tip kişi ekleri (İyelik kaynaklı)

1. teklik kişi	-m
2. teklik kişi	-ñ
3. teklik kişi	eksiz
1. çokluk kişi	-k, -k
2. çokluk kişi	-dUnUz
3. çokluk kişi	-lAr

	1. teklik kişi	2. teklik kişi	3. teklik kişi	1. çokluk kişi	2. çokluk kişi	3. çokluk kişi
Görülen	didüm	didün	didi	didük	didünüz	didiler
Geçmiş Zaman	68a/1330	26a/498	33b/641	10b/184	128b/2604	58b/1125
Şart Kipi	kaçsam 97a/1934 ölürsem 121b/2453	okursañ 51a/976 virürseñ 51a/976	başsa 4a/52 irse 99b/1992	yok	yok	olsalar 76a/1494 diseler 79b/1563

2.3.4. Tuhfetü'l-Mü'min'in Şekil Bilgisi Açısından Değerlendirilmesi

1. Yapım ekleri bölümünde, sözlükte madde başı yapan ekler incelenmiştir. Fiilden fiil yapma ekleri Osman Nedim Tuna'nın ele aldığı biçimde verilmiştir.
2. Fiilden isim yapan ekler arasında yer alan 'Fiilimsiler', kalıplaşmış az sayıda örnek hariç, sözlükte madde başı olmazlar. Bu yüzden yapım eklerinin içinde yer almaları tartışma konusudur. 'Fiilimsiler'in bu özelliğini ilgili bölümde söyledik. Ancak burada genel kabuller çerçevesinde 'Fiilimsiler'in yerini değiştirmedik ve fiilden isim yapan ekler arasına aldık.
3. Çekim ekleri bölümünde isim çekim eklerinin özellikle de hâl eklerinin kullanılışlarını ayrıntılı bir biçimde ele aldık. Eklerin kendi görevlerinde ve farklı görevlerde kullanılışları gibi.
4. Çekim ekleri kelimeyi cümle içinde anlamlı kılar. Bu yüzden çekim eklerinin daha iyi anlaşılabilmesi için örnekleri cümle içinde verdik.

METNİN OLUŞTURULMASINDA TUTULAN YOL

1. Metin, transkribe edilirken transkripsiyon işaretleri kullanıldı.
2. Tuhfetü'l-Mü'min, manzum bir eser olduğu ve mesnevî nazım biçimiyle yazıldığı için beyitler gösterildi. Orijinal metinde beyitler ikiye bölünmüş bir safyada tek satır hâlinde yazılmışken okuma kolaylığı sağlamak için, beyitleri alt alta yazıldı.
3. Metin, Eski Anadolu Türkçesinin genel dil özellikleri göz önünde bulundurularak okundu.
4. -Up zarf-fiil eki metinde genellikle -ub şekliyle yazılmıştı. Bunun bir imlâ hususiyeti olduğu düşünülerek -up şeklinde yazıldı.
5. Eklerin yazımında birlik sağlamak için metinde ayrı yazılmış ekler kelimeye bitişik yazıldı.
6. Metinde geçen Arapça ayet ve hadis ve Arapça ibareler transkribe edildi ve metinde ilgili yerlere yazıldı.
7. Ayet, hadis ve Arapça ibarelerin anlamları sonnot şeklinde verildi.
8. Metinde geçen ve çoğu Farsça olan başlıklar da transkribe edildi ve anlamları dipnot şeklinde verildi.

3. BÖLÜM: TRANSKRİPSİYONLU METİN

1B

Kitābu tuhfetü'l-mü'min

Ez-güftār-ı Hişārī el-fakīr

El-ḥakīrū ale'l-raḥmeti

El-baṣīrū menḵūl mine'l-eḥadīs

1. Yine zıkr idelüm ol zü'l-celālī
Kim artura dıl ü cāndan kemālī
2. Kemāl-i ma'rifet bilmekdür anı
Pes ihlāş-ıla seven anı kanı
3. Muvahḥid ol çü şıdk-ıla muvahḥid
Aḥaddur gayr yok olma muḵallid
4. Bizüz 'āşī vü cāfī efkarü'n-nās
Bize ilzām idüpdür diyü ḥannās
5. Baṣīret komadı ḡaflet ḥicābı
Ki zulmet perdesi tıtdı bu bābı
6. Anuñçün olmaduñ Ḥaḵ baḥtiyārı
Ki nefsüne virüpsin ihtiyārı
7. Gidermedüñ özüñden zışt kārı
Elünle yaḵduñ uş dünyāda nārı
8. Fenā içre kazanduñ ḥayr u şer bış
Beḵā milkinde yarın eyledüñ iş
9. Dün ü gün ma'şiyetle ḵalmışiken
Yem ü bî-ḵa'ri içine ḵalmışiken

2A

10. Girü rahmetleri dāyım bizedür
Ki çok ḥamd u ṣenā āña sezadur

11. Zîrâ ğaffârıdur zenb-i zemîmũ
Dağı settârıdur ʿayb-ı ʿazîmũ
12. Görür kûllarınũ ʿaybın başına
Kağup fâş eylemez her bir işine
13. Virür rızkın dimez kâfir bu mü'min
Bu ʿâşî yâhû fâsık zulmı taʿyîn
14. Cemî'ine virür niʿmet yidürür
Ki her eşyâya ol zikrin didürür
15. Pes ol Hâlık kim Allahu aḥad¹ dur
Fenâ olmaz vallahü'ş-samed²dür
16. Ezel oldur ebed oldur tüvânâ
Ki her mâzî vü müstakbelde dânâ
- Der-tazarru^c fakîr ü diğer-beyân
Tevhîd Bârî Te'âlâ celle celâle
17. Umaram faşlum uş ire vişâle
Huzânun rahmetile ittîşâle
18. Takarrüb hâşıl ola uhrevîde
Baña anda bulına çok nevâle
19. Çü kalmış bir zelîl kûlam cihânda
Ki Mevlâ rahm ide bağa bu hâle
- 2B
20. Münevver ide bu kalbün çirâğın
İmân nûrına ırmeye zevâle
21. Amânında tuta ol Hâlık u Rab
Bırakmaya bu kalbi infi'âle
22. Şeyâtîn kim kaşd ider-ise
Hakũñ ʿavnile benden ol ne ala

23. Şıgınmışam yüce Perverdigāra
Za‘ifler ne sebebden yolda kıala
24. Bu maḥlūkāta rızkını muḳassem
İden oldur Huzā celle celāle
25. Daḥı eşyā vüçüdında kemālin
Bilen ol bī-ḥuṭūr ḥayrun ye ḍalle³
26. Münācātın ḳarıncanūn bilen ol
Ki meşğūl olsa yirde ḥāla kıala
27. Dü ‘ālem luṭfi cūdında çü zerre
Dü kevnūn Ḥālıkı Bārī Te‘āla
28. Kime kim ‘avnūn irse pes taḳarrüb
Bulup ḳatūnda irmez infişāle
29. Eyā fażl-ı kerem vāşıf saḥānūn
İrürmez birini binde kemāle
30. Murād-baḥş pādişāh u bī-naẓırsın
İrür eşyāya cūduñ yā İlāhe
- 3A
31. Ḥaḳırūndür Ḥişāri i Huzāyā
Ağardı za‘if-ile döndi hilāle
32. Kim ola virdügüne ḳāni‘ olmaz
Şükür senden gelene pes rızāla
33. Bu ḥavfi terk idüp dutdum recāyı
Ḳatı fikr-ile vardum pes meāle
34. Didūn lâ taḳneṭü⁴ çün raḥmetūnden
Ümizüm var durur bu naşş u fāla
35. İlāhi müslimīn ü mü’mīnātuñ
Yoyıvir zenbini ‘afv u devāle
36. Maḥabbet toḥmın ek gönüllerine
İmānın tāze it zıkr ü ḥafāla

37. Tecellî it uyar dînũn çirāğın

Sür andan gıll u gış koma qarala

Fi-medh-i resûl ‘aleyhi's-selām ve ba‘dı mu‘cize-i o*

38. Resûli sev ki ol fahr-i ‘ulādur

Ki rencūr olana ‘ayn-ı şifādur

39. O nebîler güzînidür hulāşa

Anı sevmeyenũn işi hebādur

40. Dü kevnũn ol şefi‘idür ne gam pes

Şefā‘at kim umar-ısa nidādur

3B

41. Eyā seyyid çü tāt-ı enbiyāsın

Senũn meyl ü maḥabbetũn Ḥaḳadur

42. Ne-kim var ins ü cin ervāḥ-ı eşyāḥ

Ki ‘ışķuñla ḳamu ḳalbi melādur

43. Dürer-bāruñ ḳaçan dürler dokerse

Şan ol nāfe Ḥotan ‘anber-güşādur

44. Döşenmedũn firāş geymedũn atlās

Libās egnũnde şāl-ıla ‘abādur

45. Yimezdũn nān-ı hınṭa pes cihānda

Ki ḳurş u şa‘ir ḥubz saña ğidādur

46. Hediyyeden ḳabûl idüp alurduñ

Yimedũn sen taşadduḳ yā ribādur

47. Olup mu‘cizlerũn ḥayyuñ içinde

Biri āḥū şütür şanma ‘aşādur

48. Ḳamer şaḳ eyleyen zehir-nāk ḳuzuya

Didüren yimemek benden revādur

* Peygamber efendimizin övülmesi ve onun bazı mucizeleri hakkındadır.

49. Revān barmaqlarından mā-zülālī

Akıdan eşkere şanma hafādur

50. Kuru hurmā ağaçların yeşerden

Yimişler yidüren kân-ı şafādur

51. Elinde seng-rîz hem sūsmārī

Ki nuṭka getüren ol Muṣṭafādur

4A

52. Yürüse ol ğubār üzre belürmez

Ṭaşa başsa iz iden müctebādur

53. Ya bir göze içinden leşkerini

İçürüp kanduran pes Murtaẓādur

54. Ya bir pāre eti bī-cān yaturken

Hayāta getüren izz ü Huzādur

55. Ya istiskā iderse ol ʿazîz kûl

Çevürdügi elindeki ridādur

56. Kim itmezse itāʿat ol resûle

Aña her dü-cihān renc ü ʿanādur

57. Ğamāma hem ğazāda yoldaş-ıdı

O muhriḳ günüçün zıll u ʿatādur

58. Öñine baksa ardından görürdi

Bilürdi kāfirün kaşdı ezādur

59. Yakın yirden ırakdan işidürdi

Bu işler nicedür ne mācerādur

60. Koḳular hem-cünān kurb u baʿidden

Alurdi ol resûle cān fidādur

61. ʿAzîm muʿcizlerin görüp Ebu Cehl

Hasedden çekdügi her dem cefādur

62. Uzun kâmet degül hem muʿtedildür

Şanîʿatı anuñ hilm ü hayādur

4B

63. İŖi faķır u faķırleri severdi
Ki Ŗanma aē anı gōnli ġinādur
64. Bu nev^c-ile dirilürdi cihānda
Bilürdi kim bu mülk içi fenādur
65. Anuñ gōnli cihetlerden beridür
Ki Ŗanma yimez içmez ol gedādur
66. Çü mi^crāci gicesi ol resülün
Sülük-ı seyri bil kim müntehādur
67. Mu^canber Ŗaçlarınuñ geysüsini
Taħarrük itdüren bād-ı Ŗabādur
68. Adı añlsa pes ism ü Muħammed
Ŗalavāt virmek aña çok vefādur
69. Zirā kim ol resül-i kāyinātuñ
Ŗefā^cati cināna ħüb rehādur
70. Eyā Ŗāh-ı cihān faħr-i ^cArabsın
^cArab nedür ^cAcem Türke Ŗadādur
71. Aña ümmet olur-ısañ bürāzer
Saña sünnetleri Ĥaķķ-ı edādur
72. Ferāyiz hem sünen-i Aħmede sen
Gelürsen ħams-i evķāta Ŗalādur
73. İ Ŗāh-ı her dü-^cālem dīn çirāġı
Ŗefā^catün günāhlara devādur

5A

74. Nebinün ħavlidür bu cümlesi hem
Ki Ŗirindür degül ħiē bir yiri kem
75. Okıyanlar dīnini muħkem ide
Ŗırāt-ı müstaķim içinde gide
76. Kitāb-ı tuħfetü'l-mümindi ismin

- Oğursāñ bilesin her resme resmin
77. Bu gün söyleriken dil olma ebkem
Olur ‘ömrün yarın şusen bigi kem
78. Kime kıldı vefā işbu sitem-kār
Kamusı çarḥ elinden oldu evkār
79. Zamānında ki Sultān Bāyezīd Hān
Beg-idi kişvere ol cümle yiksān
80. Bu nazma geldi fazlından İlāhuñ
‘Ināyeti irişdi pādişāhuñ
81. Cihānuñ revnākı ol bahtlu cān
Eben ‘an-ced-i selāṭin-i āl-i ‘Osmān⁵
82. Felek devir itdüğince zıkr-i adı
Oğunsun ḥayr-ıla dillerde yādı

Du‘ā-i nāme
Berāy-ı ‘ālem-penāh

83. Bulmadum baḥr-i ḡamuñ herḡiz kenārına necāt
Şāh durur bu ‘ukdenün ref‘ine ḥall-i müşkilāt
5B
84. Her ḥasūduñ zulmet içre ḳalsun İskender bigi
Hızır-veş nüş eylegil şubḥ-ı mesā āb-ı ḥayāt
85. Sen Süleymānsın seriründe i şāh-ı mu‘teber
Mūri-veş ḥūr-ı ḥakīr ‘adū-yı nākışāt
86. Terbiyet bulam diyü ḳıl bigi olmışam ḥayāl
İntizārūm ḥadden aşdı beni idiser memāt
87. Kimden umarsam ḥimāyet yüzümi ḥāk eyleyüp
Dir ḳafāsın dönderüp el-bākīyātü’ş-şālihāt⁶
88. Bu Hışārī pīr olup ‘acz-ile ḳaldı nā-tüvān

- Qalmışa ez‘āf olur seb‘amiye bir ĥasenāt
89. Dest-gır ol bī-riyā ‘abduña qaldum māziden
Yevm ü leyle midĥatũn tekrār ider i pāk zāt

Sıfat-1 bahāriye

90. Gelũn gũlzārına qıdsuñ girelũm
Açılmış ne-ki var gũller direlũm
91. Çemende seyr idelũm řaĥn-ı baĥın
Teferrũc eyleyelũm her metā‘ın
92. Aqarşular reyāĥın sebze-pũřdur
Ki ĥũb-rũlar mũzeyyen zevĥ-ı ĥôřdur
93. Cihān virũr cināndan ĥôř ĥaberler
Qamu eřyā şurup Allahı birler

6A

94. şecer ezĥārı gũnāgũn açılmış
Havāya nũr-ı raĥmetler şaçılmış
95. Gũlistān naĥmedũr qışlar avāzı
Tolup ‘ālemlere virũrdi sāzı
96. Ĥüseynĩ perde tũtmıř kim ĥicāzı
řadā tũlmıř-ıdı taĥ-ıla yazı
97. Tũtĩler řāĥ ũzre oturlar
Ġıdā bu cāna şekker getũrũrlar
98. Öter qumrı vũ tarrāc u ũgeyik
Ki meddāĥ-ı Ĥuzādur hep yik-ā-yik
99. Benefşe lāle vũ nesrĩn tamāmet
Açılmış vaşf olunmaz bī-nihāyet
100. Urınmış tāc-ı zer qıgdem řaĥāyık
Gũle qarşu oqur bũlbũl ĥaĥāyık

101. İrem bağına dönmüş her taraflar
Gören gişi alur bundan sebağlar
102. Müheyyâdur kâmusı cümle bârı
Ki diñlerse canuñ görmeye nârı
103. Teferrüc eyle gel bu bezmi-gāhı
Ne halk itmiş girü şun^c u İlāhî
104. Kimuñ varsa şafası Muştafâdan
Bu peygāmı işitsün Murtaẓâdan

6B

Ḳale'n-nebiyyü 'aleyhi's-selām iza en yeküne kesbuhu tayyiben fe-aleyhi en-
yehfeza hamsete eşyāin⁷

105. İşit mervî çü kimdendür tamāmet
Nebîdendür ḥaḳîḳat bu rivāyet
106. Buyurmuşdur resûl-i fahr-i 'âlem
Güzîn-i enbiyâ ol hûb-ı âdem
107. Aña ümmet olana yigirekdür
Bunu hıfz ide dîne gey gerekdür
108. Kaçan sizden birüñüz kesb-i kârı
Kim itmek dilesenüz hûb-ı arı
109. Gerekdür size biş nesne emānet
Dönüp hıfz idün i şāhib-i kerāmet
110. Bir ol kim Allahuñ farzın tutasın
Bu emrin işlenüz gitmeñ ötesin
111. Birin fevt itmeñüz yirlü yirince
Ki kesbün pâk ola hem yoluñ ince
112. İkinci kimesne incitmeyesiz
Ḥaḳuñ buyruğın terḳ itmeyesiz
113. Üçünci nefis kifāfinca ḳazangıl

- Ya ehlũne yiyecek kũt alğıl
114. Bunı kãşd itme kim mālum çokala
Yıgılup ehli evlāduma kãla

7A

115. Budur dördünci nefis incitmegil sen
Kulağũnda tutu i hũlk-ı ahsen
116. Çok işleme bu rızkıçũn işũni
Ki tã ağırtmağıl anda başũni
117. Bişinci rızkı kesbden bilmeyesiz
Yalan söyleyũbenin almayasız
118. Ahaddan bil işũnden bilme mālı
Sebebdür rızkına kesbũn helālī
119. İlāhī sen ʿināyet kıl fakīre
Zelīl ü ʿaşı vũ mücrīm hākīre
120. Cemīʿi kũllaruñla aña rahm it
Ki rahmet hışşesinden dağı sehm it

Rũviye ʿani'n-nebiy (a.s) men iktesebe malen min ismin fetaşaddaķa bihi ev-
enfekahu fi-sebīlillahi teʿalā zalike kulli (mā) elkāhu'llahu teʿalā fi'n-nāri
cemʿu'l-latā'if ⁸

121. Ne dir işit resũl-i şāh-ı aʿzam
Ki ʿişyān-ıla kesb itse gişi hem
122. O emri terk idüp kazansa mālı
Harām olup harāba vardı hālī
123. Taşadduķ eyler-ise Hāk yolına
Fakīre virse ne girse eline

7B

124. Sũrerler nāra mālı ile anı

- Harām-ıdı o kesbi hılli kani
125. Ki zırā Hakkūn emrin tutmamışdı
Buyurduğı yire hıç gitmemişdi
126. Çü kesbün dahı yolu incedür bil
Gereklü saña neyse anı gey kıl

Qıle el-halku ʿala ʿaşereti eczāin, tisʿatu minhā eş-şeyātīnu ve'l insu şümme
cuʿile el-insü mietü ve hamsete ve ʿişrine şınfen felmietü minha ye'cüc ve
me'cüc ile āhir'il-ḥadıṣi cemʿu'l-latā'if⁹

127. Hikāyet oldı mahlūkı Hāhık
Kim on şınf itdi anı bellü bayık
128. Toğuzın kıldı cinn-ile şeyātın
Velı bir şınfın insān urdı adın
129. Bu bir şınfı dahı gey anılayu bil
Ki yüz yigirmi biş kıldı eyā dıl
130. Yüzin Ye'cüc-ile Me'cüc kıldı
Yigirmi biş gürühı girü qaldı
131. Yigirmi dört gürühın ehl-i küffār
Kılupdur cāyı-gāhın eyledi nār
132. Bulardan qaldı bir zümre yirinde
Qodı Hāq buları islām yolında

8A

133. Girü yitmiş üç itdi buları Hāq
Nazar eyle bu hikmet işlere bak
134. Bu yitmiş iki zümresi be-gāyet
Kim aldı buları kibr ü dālālet
135. Kimi müfsid kimisi ehl-i bidʿat
Olupdur terk iderler farz u sünnet

136. Bularuñ cāyı-gāhın eyledi nār
Cehennem içre qala niçe yıl zār
137. Pes ancaq bir bölügi qaldı mü'min
Ki sürdiler içinden kibr-ile kīn
138. Dün ü gün Hāq yolın terk itmedi hep
Sezā itdi buları cennete Rab
139. Pes imdi vācib olan saña ş'oldur
Kim uşda gitdügün bir togru yoldur
140. Gerekdür saña itgil zikrullah¹⁰
Diyelüm şıdķ-ıla el-ḥamdülilah¹¹
141. Anuñ ni'etlerinün şükrini bil
Ne emr olur saña nehyin daḥı kıl
142. İştüñ bunca ḥalkdan birini Hāq
Müsülmān eyledi bir zümre ancaq
143. İder yitmiş üç ol bir bölügi-de
Ki tā bir zümresi cennete gide

8B

144. Sürer yitmiş ikisin nār içine
Qınar her birini suçlu suçına
145. İlāhī sen 'ināyet kıl faķire
Zelīl ü 'āşī vü mücrīm ḥaķire

Ve ķile cāet cemā'etün mine'l-yehūdi 'inde-resūlillahi (a.s) fe ķālū yā
muḥammed aḥbirnā 'an ḥazihi's-şalati'l-ḥamsi efrādallahu te'ālā ala-
ümmetike¹²

146. Bu söz daḥı çü mervīdür işitgil
Ḥikāyetdür selefdən bunı bilgil
147. Meger bir gün resūlullah ḳatına

- Gelür birkaç yahūdī anda yine
148. Didiler vir haber bize şalātuñ
Nedür aşlı dağı şavm u zekātuñ
149. Ki biş vaḳti İlähuñ farz idüpdür
Saña hem ümmetüñ anı tutupdur
150. Ki her vaḳtün bize ta‘lîmin eyle
Neden ma‘lûm olupdur anı söyle
151. Didi zuhruñ budur vaḳti olıcak
Güneş bir dem zevâlden ayrılıcak
152. Çü tesbîh ider aña her ne var şey
Ki hizmet-çün yaratdı buları Hayy

9A

153. İkindü vaḳti oldur adem evvel
Yidi buğday ağacından urub el
154. Kaçan aḥşam namâzı sâ‘at oldı
Günâhına girü pes tevbe kıldı
155. ‘İşâ vaḳtinde cümle enbiyâ hem
Namâzın anda kıldı aşfiyâ hem
156. Duhâ oldur kim anda gün toğarken
Ki karnından ‘azâzîlün çıkarken
157. Sücûd iderler aña ehl-i küffâr
Anuñçün oluptur yirleri nâr
158. Didiler kim şadaḳte yâ peyanber
Biz azmış kûllara olduñ çü reh-ber
159. Didiler kim girü biş vaḳt namâzuñ
Sevâbın bize bildür bu niyâzuñ
160. Ki farz oldı saña hem ümmetüñe
Neden kāyim olurlar sünnetüñe
161. Ne buyurdı yine gör ümmeti-çün

Didi işbu şevābı milleti-çün

Ḳale'n-nebiyyü (a.s) men şalla şalate'zühri ḥarremallahu te'ālā 'aleyhi-ʿazabe
cehenneme yevme'l-kıyameti ve men şalla şalate'l-ʿaşri ḥarace min zünūbihi
ve şāre ke-yevmi veledethü ümmühü ve men şalle

9B

şalate'l-mağribi lem yeselillahu te'ālā 'aşere şeyen ve men şalle şalate'l-ʿışāi
ḥarremellahu te'ālā 'aleyhi-zūlmeye'l-ḳabri ve zūlmeye'l-kıyameti ve'n-nāri ve
yü'tillahu te'ālā nuran ve yücāviz bihi-ʿale's-şıraṭi ve men şalla şalate'l-fecri
fi'l-cemā'ati erbāine yevmen e'ṭahullahu te'ālā berāteyni beratün mine'n-nāri
ve berātün mine'n-nifāḳi fe ḳalū şadaḳte ya muhammed¹³

162. Şalāti'z-zuhri kim kılsa el-ḥaḳ
Cehennem zecrini göstermeye Ḥaḳ
163. Şalāt'il-ʿaşri kılan bahtlu cān
Anadan toğma olur hem-çü oğlan
164. Şabī-veş ḳalmaya zerre günāhı
Kim elden ḳomaya bu toğru rāhı
165. Şalāt-ı şāmı her kim kıldı ʿādet
Duʿāsı heb olur anuñ icābet
166. Su'āline cevāb ider āna Rab
Ne maḳşūd var-ısa ḥāşıl olur heb
167. Şalātını ʿışānuñ kim ki kıldı
Özini bile kim ne ḳadre irdi
168. Çü görmez zūlmet ü ḳabr ü kıyāmet
Daḥı nār u caḥīm dürlü nedāmet
169. ʿAtā ola āna nūr u İlāhī
Şırāṭ üzre anuñla bula rāhı

10A

170. Şalāti'l-fecre kırk gün kim varursa
Ki icmā^c-i cemā^catle kılursa
171. Eline vireler iki berāti
Cehennem görmeye bula necāti

Şıratı yıldırım gibi geçe hem
Na^cimde süre zevkıla şafā hem*

172. Yahūdiler işidüp didi şaddağ
Ne-kim söyler-iseñ sözün durur hağ
173. Didiler yine bir nesne şoralum
Cevābın nice virürsiz görelüm
174. Neçün farz oldu saña ümmetüne
Otuz gün ac olmak milletüne
175. Eyitdi vaqti kim Adem atayı
Ki cennetden sürerler hem Havāyı
176. Meger buğday ağacın yidi aldı
Otuz gün ol anuñ cevfinde kaldı
177. Sebeb yidügiçün farzu İlāhī¹⁴
Ki evlādına kaldı işbu rāhı
178. Gicelerde Hağun fāzlın umarlar
Anuñçün gündüzün şāyım olurlar
179. Didiler şadağte¹⁵ yā Muḥammed
Ḥaber virgil bize bir dağı Aḥmed
180. Di fāzlın her nebī-kim geldi evvel
Cemī^cisi çeküpdi dünyeden el

* Kırmızı kalemle metne eklenmiş

10B

181. Piyanber didi kim her bir nebîler
Birer vardı du‘âsı dilediler
182. Helāk itdiler anlar ümmetini
Cihānda bir du‘āla milletini
183. Çü ben haşr olıcağ idem şefā‘at
Du‘ām ümmetüme ola icābet
184. Yahūdîler didiler hûş budur hâk
Ne-kim didünse didük cümle şaddak
185. Şehādet iderüz kim Tanrı birdür
Ki andan ğayrı yok illā ki oldur
186. Kûlî-sın hem resûli-sın İlāhuñ
Seni sevdi yaratdı pādişāhuñ
187. Heb oldılar muvaḥḥid ehl-i cennet
Ki bildiler tarîk u farz u sünnet
188. Huzānuñ ‘avni anlara mu‘āvin
Olup öğrendiler hem dîn ü āyin
189. İlāhî sen ‘ināyet kıl fakîre
Zelîl u ‘āşî vü mücrîm hâkîre
190. Anı rahmetlerünle şād eyle
Kim in‘āmuñ hūnına dahı toyla

Rüviye ‘ani'n-nebiyyi (a.s) ennehü kâle innallahe te‘ālā ḥalaka meleken
kâ‘imen taḥte'l-‘arşi velehu erbe‘ün ¹⁶

11A

191. Didi her kimse dört rek‘at tetavvu‘
Kılursa ol namāz idüp tazarru‘
192. Okuya rek‘atinde fātiḥa bir
Yanınca ğayrı bir sūre dahı dir

193. Kaçan-ki fâriğ olsa kırâ'atından
Müyesser olduğu yir âyetinden
194. Diye tesbîh-ile el-ḥamdülillah¹⁷
Ki andan ğayrı yok illahuvallah¹⁸

Subḥānallahi ve'l-ḥamdulillahi vela ilāhe illālahu vallahu ekber¹⁹

195. Okı on biş bu tesbîhi tamâmet
Dilersen kurtulasın hûş selâmet
196. Rükû'a in daḥı on kez okıgıl
Başuñ qaldur girü on kerre digil
197. Ki andan secdeye var on daḥı di
Götür başuñ girü on kaydını yi
198. Girü on di sücûd it bu kelâmı
Başuñ qaldur di on eyle tamâmı
199. Çü yitmiş biş olur her rek'atinde
Ri'âyet eylesen i cân-ı zinde
200. Olur dört rek'atinde üç yüzü hem
Hisâb it var girü vallahu a'lem

11B

201. Denizler kum ağaç yapraklarınca
Günāhuñ olsa bular şağışınca
202. Komaz bir zerresini Hâk bağışlar
Ḥadîşuñ mucibince her kim işler
203. Çü yitmezse gücün her bir günine
Bārî her haftada bir kez kılına
204. Ya ayda bir kılasın bu namâzı
Ya hûd yılda bir işle işbu rāzı
205. 'Amel iden bunu qalmaya mahrûm

- Ol ola dünya vü 'ukbāda merhūm
206. Hākuñ rahmetlerine ol sezādur
Kıla işbu tetavvū'ı revādur
207. Ola anuñ her ne var maqşūdı hāşıl
Huzādan rahmet ola āna vāşıl
208. İlāhî sen 'ināyet kıl fakîre
Zelîl ü 'āşî vü mücrim hākîre

Rüviye 'ani'n-nebiyyi (a.s) fi-yevmin yeclisune el-eşhābu ma'a'n-nebiyyi (a.s) cā'e'l-'arabiyyü ilā babeil-mescidi ve hüve yebki fe kâle resûlullah (a.s) yā 'arabiyyü ma yübkike? kâle'l-'arabiyyü yā resûllallahi kâd mate ebî ve leyse lî kefenün vela ġassālün ġümme iltefete resûlullahi ilā-Ebî Bekrin ve 'Ömerin (r.a) ilā ahiri'l-ħadîs²⁰

- 12A
209. Resûlden çün yine mervîdür bu
İşit gey dînle fâsîd işleri қо
210. Haber virdi nebî gider ġümānı
Kimūñ varsa ġümānı yok imānı
211. Meger bir ġün peyanber mescidinde
Otururdu şahābî cümle anda
212. 'Arabdan bir ġişi geldi қapuya
Yüz urdı cān u dilden ol қapuya
213. Қatı aġlar ġözi de yaşlu-y-ıdı
Ki derd-ile çigeri başlu-y-ıdı
214. Resûl eydür yüregün başlu ġördüm
Özün dertlü ġözün yaşlu ġördüm
215. Nedendür dökdüğün sen bunca yaş
Cevāb virdi nebîye қodı baş
216. Atam var-ıdı dir ġitdi cihāndan

- Severdüm yā resūl ben anı cāndan
217. Anuñçün bir gişi bulunmadı uş
Yuyup techîz ü tekfîn eyleye hōş
218. ‘Arabdan hāli çün bildi peyanber
Özi göynüp cevāb virdi o server
219. Ebābekre buyurdi ‘Ömer-ile
Didi turuñ ikinüz dahı bile
- 12B
220. Varup techîz ü tekfîni idüñüz
Ki defn idüp girü tîz de gelüñüz
221. İşidüp iki yār anda tururlar
Kim ol meyyit huzūrına gelürler
222. Görürler anı kim bir hāle varmış
Vücūdı cümle kapkara boyanmış
223. Yatur meyyit-i ğarāyib ölmüş-idi
Siyāh hūka dönüben qalmış-ıdı
224. Pes adam şekli heb andan yoyılmış
Teni esved yüzi hem bile dönmiş
225. Tecessüs idüben girü giderler
Varup gördüklerin i‘lām iderler
226. Resūl hazretleri gendüsi vardı
Didükleri gibidür eyle gördi
227. Çü tebs olup hūka dönmiş tamāmet
Yatur meyyit zelîl olmuş be-ġāyet
228. Özi göynüp Huzāya Haq resūli
Münācāt eyleyüp dir kim bu kûlı
229. Ki sitr eyle bunun ‘aybın İlāhî
Didi i her dü-‘ālem pādîşāhı
230. Du‘ası pes kabûl oldu resūlün

O meyyit şekli adam oldu bilün

13A

231. ‘İnāyet Hākdan ola cümlemüze
Hidāyet Hāk ola cümlemüze
232. Huzāya biz k̄ulūnı itme nevmiz̄
Umaruz rah̄metünı itme nevmiz̄
233. Bizi nefsün belāsından emîn kıl
Temennāmuz budur senden hemîn bil
234. Şeyātın şerrini def̄ eyle bizden
Anun̄ vesvāsını ref̄ eyle bizden
235. İmān-ıla kelāmūn yoldaş eyle
Bu h̄un-ıla İlāhı bizi toyla
236. Dināruñ ruzı eyle biz fak̄irüz
Ki rah̄muñ umaruz h̄ôr-ı hak̄irüz
237. Resūlūn sevgüsinden sen ayırma
İlāhı togru yoldan bizi ırma
238. Saña bizden varan cürm ü haṭādur
Kerīm işi dāyim ‘afv ü ‘aṭādur
239. Bizi yem rah̄metinde gark̄ eyle
Maḥabbet mevcile müstağrak̄ eyle
240. Siyāh-rūdur Hişārı yā İlāhı
Zelil ü h̄ôr iken çokdur günāhı
241. Ne yüzle varısardur ḥazretüne
Ümizi var durur pes rah̄metüne

13B

242. Anı bağışla nūr-ı Muṣṭafāya
Ki togru ümmet eyle Murtażāya
243. Virelüm ‘ışk-ıla aña selāmı
Ki bunda kıyalum işbu kelāmı

Şıfat-ı bahāriye

244. Yine söyle eyā tūṭī şeker hūr
Dehānuñdan şaçılan heb olur nūr
245. Münevver eylegil bu bezmī-gāhı
Haḳıḳatdür sözüñ cümle İlāhī
246. Bize firdevs bağından haber vir
Ferāḥ kıлмаға cānı gör ne var bir
247. Görelüm biz daḥı köşk ü kuşūrın
Bilelüm nicedür her bir uşūlin
248. Ki bunca mürge baḳ şahn-ı behişte
Laṭif elhān-ıla olmış sirişte
249. İder kumrı terennümler daḳāyık
Oḳur bülbül daḥı dürr-i haḳāyık
250. Benefşe lājiverd itmiş libāsin
Ki zerden eylemiş cigdem ḳabāsin
251. Yaḳasın ḡonce ḳāk itmiş yiri tar
Ki anı zulm-ıla incitmiş ḳatı hār
- 14A
252. Şusen ağızında uzatmış zübābın
Kim eydür baḳ cigerde lāle ḳanın
253. Yaḳar dil ḳarşu āñduḳca memātı
Bilür tiz de ki fevt olur ḥayātı
254. Bu ḥavfı kim ne bilsün her ki bildi
Niçe şır ü peleng bağırını deldi
255. Fenādur bu cihān şanma beḳādur
Anuñ terki çü mü'mine revādur
256. Beḳā iste sen ol ol milke mālīk

Fenānuñ terkin ur kim oldı hālik

Münācāt mūsā (a.s) ҡale li-rabbihi te‘ālā ya rab
Men evvellü maḥlūḳın ḥalaḳtahu? ҡale te‘ālā rūh

Muḥammed (a.s) sümme ḥalaḳtu dūrreten beydā' tūluhu
Ḥamse mi'ete senetin ve ‘arḍuhā kezalik sümme ba‘de

Dūrretin ḥalaḳtu seb‘ine elfe medinetin fi'l-hevā'
Ba‘ḍuhā fevḳa ba‘ḍın ‘arḍuhā küllü medinetin miḡlū kezalik

Ed-dünyā seb‘ine merreten ve ḥalaḳtu fī-küllü medīnetin
Seb‘ine elfe ricālin lā mine'l-cinni ve lā mine'l-insi

Vela mine'l-melāiketi ҡultü ҡünū ve kāmū ve ya‘budūneni
Küllü vāḥidin minhüm seb‘ine elfe āmīn sümme reculin vāḥidin minhüm

‘Aṣānī fe-ḍarabtu tilke'l-medayine küllehā ba‘ḍuhā ba‘ḍan
Fec‘altuhā dekken dekkā ilā ahiri'l-ḥadīs cem‘u'l-latā'if²¹

14B

257. İşıtgil yine bir dürlü hikāyet
‘Acāyib söz durur işbu rivāyet
258. Meger varmışdı Tūra Mūsā bir gün
Münācāt eyleyü gelür aña on
259. Ne söylerse işidürdi cevābın
Bilürdi her işüñ nedür şevābın
260. Girü bir gün münācāt eyleriken
Su‘āl idüp Huzāya söyleriken

261. Didi yā-Rab zamān-ı māzide sen
Ki halk itmezden öndin rūḥ-ile ten
262. Ne variken zemīn ü ne felekler
Ne ḥayvān u ne insān u melekler
263. Bulardan ön ne halk itdün İlähī
Baña bildür i maḥlūḳuñ penāhı
264. Ḥiṭāb oldum Kelīme nāzil oldu
Ne şordısa cevābın anda buldı
265. Didi dinle eyā Mūsā işitgil
Ne halk itdüm muḳaddem anı bilgil
266. Yaratdum Muṣṭafānuñ cānını ön
Vücūda getürem çünkim anı şon
267. Koyup bir nūr-ı kandil içine uş
Ki şaklaram niçe yıldur anı hōş
- 15A
268. Anuñçün kāf-ı nūrdan oldu ʿālem
Anuñ-içün vücūda geldi ādem
269. Anuñçün var oldu çarḥ-ı aʿzam
Anuñçündür ferişteher muʿazzam
270. Anuñçün oldu pes cennāt ü ğilmān
Anuñçün nāzil oldu çünki Furḳān
271. Anuñçün oldu ḥavrā heb muşavver
Anuñçün mihr ü māh oldu münevver
272. Anuñçün heft ü encüm oldılar var
Anuñçün devr ider bu cümle edvār
273. Egerçi şonra geldi ol mükerrem
Ki rütbetde ḳamudandur muḳaddem
274. Anuñ ardınca aḳ bir dāne lülü
Yaratdum ṭul u ʿarzı şöyle ulu

275. Çü biş yüz yıllık u yol durur uzunı
Bu zıkr olan gibidür dahı ini
276. Anuñ ardınca yitmiş biñ ulu şehir
Yaratdum yoğ-ıdı henüz dahı dehr
277. Havā yüzinde anları mu‘allak
Ki halk itdüm içi cümle muṭabbak
278. Çü her şehriñ ferāhı ki anda vardı
Ki yitmiş biñ bu dünyāca olurdı

15B

279. ‘Adedde her şehirde bī-nihāyet
Yaratdum ‘abdı yitmiş biñ tamāmet
280. Ne cinn ü ne melek hōd degül insān
‘İbādet eyler-idi cümle yiksān
281. Bular yitmiş biñ ü yıl bākī kaldı
İçinde biri baña ‘āşī oldu
282. Ġāzab itdüm bulara ḳahrūm-ıla
Egerçi halk itdüm luṭfūm-ıla
283. Pes ol cümle ulu şehri ḳopardum
Ġāzabla çün biribirine urdum
284. Bu şehri heb helāk itdüm anuñçün
Sebeb bir gişi ‘āşī olduğıçun
285. Çü ḳahr itdüm buları cümle anda
Birinüñ ḳalmadı hem cānı tende
286. Bulardan şonra biñ pāre medīne
Yaratdum birbiri üstinde yine
287. Havā yüzinde vü her şehri muḥkem
Ki ḳıldum ṭūl-ı ‘arzın gey ulu hem
288. Pes on dünyāca vardı her yöresi
Yüceligi yir ü gökce arası

289. Eyā Mūsā işit her şehri nitdüm
Ki ħardalla için toptolu itdüm

16A

290. Yaratdum anda bir yaşılca kuşu
Ġıdā itdüm yimekdı dāyim işi
291. Didüm bu biñ ulu şehri anuñçün
Ki ħardalla tolu itdüm senüñçün
292. Yiyessin ħut idüp bunca daneyi
Ķaçan-kim dükedesin buğıdayı
293. Bilesin kim fenā olur ħayātuñ
İrişe göresin anda memātuñ
294. Bu ħorħudan işit anda niderdi
Dükenmesün dir anı ħut iderdi
295. Yır-idi günde dört biş dāne ħardal
Ġıdāsın aluban ħeker-idi el
296. Şu deñlü yidi ħattā az ħaldı
Ki mecmū^cı dükenür anı bildi
297. Bu gez bir dānesin bir yılda yirdi
Yidükçe artar-ıdı ħarşu derdi
298. Ki bunca yıl Ġıdā itdi anı ħôş
Düketdi ħutını mecmū^cı ol ħuş
299. Ķalur bir dāne ħardal gendüye zād
Alup ağzına anı ħıldı feryād
300. Ķağırdı ħünki yitmiş yıl selāmet
Yidi anı daĥı āĥir tamāmet

16B

301. Ķü biñ tolu şehir ħardalı anda
Düketdi yidi heb i cān-ı zinde
302. Olup ^cömrini anda eyledi kem

- Anuñ ardınca işitgil dağı hem
303. Çü seksen biñ gişi de cümle nūrdan
Ki halk itdüm buları dağı irden
304. Zamān-ı vāhid içre iki gişi
Yaratmadum bil i Mūsā bu işi
305. Pes evvel halk itdüm birini bil
Arada geçdi çün seksen biñ yıl
306. Birini dağı virüp rūḥ-ile fer
Bu vech-ile yaratdum bunca biñ er
307. Bulardan şon kalemī halk itdüm
Kalem ardınca pes levḥi yaratdum
308. Anuñ ardınca halk itdüm ʿarşı
Bulardan şonra kürsī-y-ile ferşi
309. Geçer yitmiş biñ ü yıl çün arada
Yaratdum gök meleklerin burada
310. Geçince yitmiş ü biñ yıl bu devlen
Yaratdum heşt ü cennet ḥūr-ı ḡilmān
311. Girü yitmiş ü biñ yıl geçdi bārı
Ki halk itdüm yidi tamuda nārı
- 17A
312. Zamān andan girü itdi tecāvüz
Yaratdum bir gişi anda kılavuz
313. Buña da ad virdüm nām-ı Ādem
Ki on biñ yıl sürer ḥoş ʿıyş-ıla dem
314. Eyā Mūsā bu ol atañ degüldür
Senüñ atañ henüz pes āb u kildür
315. Nice müddet girü çarḥ itdi devrin
Yaratdum Ādemi ben anda taʿyīn
316. Havāyı anuñ-ıla maḥrem itdüm

- İkisin cennet içre hem-dem itdüm
317. Niçe yıllar cinānda ʿıyş iderler
İşitgil kim bular anda niderler

Vela takrabā hazihi'ş-şecerete fetekunā mine'z-zālimin²²

318. Buyurdum Ādeme varsa yakınū
Şu buğday ağacından gey saķınū
319. Kārīb olup siz andan yimeyesiz
Ki baña şonra ʿāşī olmayasız
320. Gelüp şeytān bulara itdi iğvā
ʿAleyhi'l-laʿne çok kopardı gavğa
321. Yidürdi ol ağacından al idüben
İkisin azdurur gendü gidüben
17B
322. Kālurlar ʿākıbet mağbūn u maḥrūm
Yüridiler niçe yıl ḥōr u mezmūm
323. Buları cennetümden taşra sürdüm
Bıraķūn yire diyüp pes buyurdum
324. İkisin atdılar dünyā içine
Kınadum ben buları ol suçına
325. Senūn atañ durur ol nām-ı Ādem
Kim işitdūn eyā Mūsā didi hem
326. Bu söz daḥı tamām oldu ʿale'l-ḥaķ
Ki ne rūşen beyān oldu vü muṭlaķ
327. İlāhī sen ʿināyet kıl faķīre
Zelīl ü ʿāşī vü mücrim ḥaķīre
328. Cemīʿi kūllaruñla aña raḥm it
Ki raḥmet ḥişşesinden daḥı sehm it

Ve kıle ḥalaḳalluhu te‘ālā nura Muḥammedin ve emerallahu te‘ālā
En yescüde feseceḍ ve baḳıye fi sücūdihi mi'ete senetin

Sümme ḳassemallahu te‘ālā nūra Muḥammedin (a.s) ‘ala-‘aşareti eczâ'in
Fe ḥalaḳa mine'l-evveli el-‘arşa ve mine's-sāni el-ḳaleme

Ve mine's-salıḥi el-levḥa ve mine'l-rabi‘i eş-şemse ve
Mine'l-ḥamisi el-ḳamere ve mine's-sadisi el-kevakibe

Ve mine'l-sābi‘i el-melāikete ve mine's-samini el-kürsiyye ve mine't-tāsi‘i
Nure'l-mü'mine ve mine'l-‘aşiri Muḥammede (a.s) ilā ahiri'l-ḥadīs²³

18A

329. İşidüp dînleye dāyim kelāmın
Aña muḥkem ide dil iştıyākın
330. Anuñ-içün sizüñ mürde dilünüz
Ḥacer-veş ḳurımışdur gey bilünüz
331. Pes ‘ālim şöḫbetile Ḥaḳ Te‘āla
Bıraḳur nūr-ı rahmet birle jāle
332. Ki nerm olur girü ḳalbün dirilür
Ḥaḳı bilmek nedür anda bilinür
333. Bularuñ ‘ilmi durur cān dimāğın
Münevver eyleyen ḳalbün çirāğın
334. Buları her kim ider gendüye dōst
Dü ‘ālem içre ol ḳül olmaya süst
335. Dile ‘ālimlerün ‘ilmi şafası
Virür lezzet ider Ḥaḳ āşināsı
336. Nitekim Ḥaḳ yiri öldürmişiken

- Kurudup kâmusın soldurmuşiken
337. Bu rahmet yağmurı rū-yı zemîne
Kaçan-kim gök yüzinden gele ine
338. Kurumışken nebât anda yeşerür
Bu işleri gör âhir kim başarur
339. Tamâm yir yüzi bir dürlü dahı levn
Olur anda mu'attar girü bu kevn

18B

340. Bağışlar feyzini kara yire Hâk
Ki ölmüş yir dirilüp tuta revnâk
341. 'İlim dahı bunun bigi durur uş
Nice takrîr kıldum ben anı hûş
342. Budur temsîli uş kıldum tamâmet
Sizi Hâk eylesün dâyim selâmet
343. İlâhî cümle bağlu dilleri sen
Açup rahmûn nûr-ıla eyle mesken
344. Yüzümüz dâyima senden yanadur
Hidâyet eylesen bize revâdur
345. İşidenler içini eyle pür-nûr
Harâb olmuş evini eyle ma'mûr

Kâle ba'ḍu'l-ḥükemâ'i men eznebe dâhiken
Fevallahi deḥale fi'n-nâri bâkiyen

Ve men eṭâ'e ve huve yebki fevallahi deḥale
El-cennete dâhiken ilâ ahiri'l-ḥadîs²⁴

346. Ne dir ba'zı efâzıl ba'zı ahyâr
Sâna pend eylerü gey dinle i yâr

347. Ki her kim bunda çok güldi vü anda
K̇alur maḣrūm gey işiti bunı sende
348. Cihānda çok gülenler ʿişret-ile
Çok ağlar āhiretde fūrkat-ile

19A

349. Günāhın ağlayanlar anda şāddur
ʿAzāb-ile elimden ol azāddur
350. Günāh işlese her kim gülmeg-ile
Caḥīme girür ol ağlamağ-ıla
351. Tazarruʿ itse her kim ağlayu Ḥaḳ
Soḳar cennete şādān dīnleyü baḳ
352. Günāhuñ aşlı tevbe eylemekdür
Ki tevbesüz gidene neylemekdür
353. ʿİvaz dūzaḥda şusuz yanısardur
ʿAzābın çeke çeke ḳanısardur
354. Pes imdi mü'min olan Ḥaḳ yolunuñ
Fidāsı cānı ola şeksüz anuñ
355. Gide ḳalbinden ol ḡill-ıla ḡışı
Ḥaḳa tāʿat ola her demde işi
356. Enāniyyet vücūdın terk ide
Riyāzetle çü nefsin ḳahr ide
357. Kim irişe ānā feyz ü İlāhī
ʿInāyet ide her dem pādişāhı
358. Vaṭan aşlına vara ola ḳāyim
Ki feyzi ire Ḥaḳḳuñ ānā dāyim
359. Varacak yir çü oldur āḫir-i tām
Niçeler gitdi ḳaldı bir ḳurı nām

19B

360. Eger biñ yıl yürürseñ bu cihānda

- İledürler seni cebrile anda
361. 'İnāyet Hākdan ola cümlemüze
Şefā'at ol Habībden kamumuza
362. İlāhī sen 'ināyet kıl fakīre
Zelīl ü 'āşī vü mücrīm hākīre

Rüviye 'an-fatıma (r.a) 'an resulillah 'aleyhhi's-selām²⁵

363. Buyurdi hāzret-i şāh-ı nübüvvet
Tutarsañ çekmeyesin anda zahmet
364. Didi kızum agāh ol bu haberden
Diyeyüm anı saña dīnle irden
365. Anuñ işlemesi iñen geñezdür
Kim iderse şevāb çok 'avrat erdür
366. Didi Fātıma buyur i ata bir
İki gözüm nūrı ben dīnleyüm dir
367. Buyurur bir gişi vitrūn şonında
Halāş olup namāz kıldukda anda
368. Gerekdür kim iki secde İlāha
İdüp yüz yire kıya pādīşāha
369. Kim evvel secde kim itdügi rūdur
Yidi-gez okuya tesbīhi budur

20A

Subbūhun kuddūsun rabbuna ve rabbū'l-melāiketi ve'r-rūhi²⁶

370. Dahı baş kaldurubanın selāmet
Okuya ayete'l-kürsī tamāmet
371. Girü kıya başın Hākka sücūda
Yidi tesbīh diye hayyu vücūda

372. Götürüp başını bunı okuya
Taḥiyyāt u selām kaydını yiye
373. Çü sağına vire evvel selāmı
Solına ba^cdehu ide tamāmı
374. Huzā vire āna bunca şevābı
İçüre rahmetinden nev^ca anı
375. Ne kim geçmiş gelecek var günāhı
Ki mağfūr ide anı pādişāhı
376. Dahı altmış gişiye ol selāmet
Şefā^cat ide kavminden tamāmet
377. Dahı ol gice ya gündüz olursa
Şehādet bu her kim-ki ölürse
378. Eger sağ kalur-ısa bu cihānda
Sa^cid olup ola hıfz-ı amānda
379. Bunun gibi şevāb kanda bulasın
Demidür fırsatı geçürmeysin
- 20B
380. Müsülmānam diyü dünyā içinde
Yürürsin bī-namāz u ya^cnī sende
381. Ne yüz-ile göresin ḥazretini
Ya neyledün resülün sünnetini
382. Mülevveş kaldun uşda şöyle murdār
Varacak yirün oldı anda pes nār
383. İlāhī kara yüzlü kullaruña
İnāyet kıl irişdür yiglerüne
384. Ki rahmuñdan ayırma bunları sen
Bu cānı ayrılup kalıcagın ten
385. Fakīri dahı ḥālīş kullaruñla
Kopar ḥaşr ü kıyāmet yiglerünle

Ḳāle resūlullah (a.s) īzā deḡaltūm riyāḡe'l-cenneti fe'rta^ḥha
ḡile ya resūlallah ve mā riyāḡu'l-cenneti, ḡale el-mesācidü ḡile ve mā er-ret^ḥu
fihā ḡāle en yeḡülü subḡanallahi ve'l-ḡamdulillahi ve lā ilāhe illalllah va'lluhu
ekber ve lā havla vela ḡuvvete illā billahi'l-^ḥaliyyi'l-^ḥazīm²⁷

386. Girü diñle işit işbu ḡadīsi
Gider ḡalbuñdaḡı buḡz u ḡabīşi
387. Didi-kim ol resūl-i ḡāḡ-ı a^ḥzam
Peyanberler ḡüzini ḡüb-ı adem

21A

388. Ki sizden birinüz dir her kim ölse
Gelüp cennet ḡemenlerine girse
389. Otın otlañ içinde sebzесinden
Temāḡā idüp aluñ ḡülşeninden
390. Didiler yā resūl cennet ḡemeni
Nedür ne yirde olur digil anı
391. Ya otın nice otlarlar diyüvir
Bilelüm yā resūl anı buyur bir
392. Bizüm ata vü anamuz özündür
Daḡı ḡutlu yüzün ḡatlu sözüñdür
393. Didi cennet ḡemenlerine girmek
Otın otlayuban sebzini dirmek
394. Anuñ ma^ḥnisi bu durur cihānda
Ne-kim varsa mesācid cümle anda
395. Bulardur dünyāda cennet miḡāli
İḡi sebzедür fikr it me'āli
396. Otın otlamaḡuñ ma^ḥnisi budur
Bu tesbīḡi oḡuñ kim ḡaşı budur

Subḥanallahi ve'l-ḥamdulillahi ve lā ilāhe illallāh huva'lluhu ekber vela havla
vela kuvvete illā billahi'l-ʿaliyyi'l-ʿazīm ²⁸

397. Zīrā mescidlerūn içi tamāmet
Ki ravza hem gülistāndur be-ḡāyet

21B

398. Vużūsuz kim girür-ise ezādur
Namāz kılmak içinde pes sezādur
399. Mesācidde namāz kılmak vefādur
Namāz kılmasa çıksa gey cefādur
400. Bürāzer Tañrı evidür mesācid
İçine girseñ olğıl anda sācid
401. Anuñ ḥaqqın edā itmek ne durur
İki rekʿat namāz kılmak bu durur
402. Taḥiyyat mescide itmek revādur
Ki mü'min olana bu iş sezādur

Li-küllü şey'in taḥiyyetün ve taḥiyyetü'l-mescidi rekʿatāni ²⁹

403. Kılursañ sen namāzı Ḥaḡ katında
Saña yār ola āḥir milketinde
404. Ḥaḡuñ rahmın dilerseñ kıl namāzı
Münācāt idüben eyle niyāzı
405. Eger terk eylesen işüñ hebādur
Ne iş kim işlesen renc ü ʿanādur
406. Müsülmānmı diyeler ol gişiye
Ḥaḡuñ emrin şımak ola işi ya
407. Hevā vü nefsine uya niçe yıl

Yilüp āhir ala anı katı sil

22A

408. Kırı tevbe ider lafza lisānūñ
Hakikatde yirinde her fi'ālūñ
409. İli yimeklige rāgıb olursın
Elūñle virmedüğünü alursın
410. Aduñ şūfī koyup zerķi şatarsın
Mürāyılık ile halkı utarsın
411. Saña nide virür ol tevbe ķardaş
Ne iş-kim işlesen Hakķa olur fāş
412. Mürīd oldum diyü şeyhe gidersin
Bu vech-ile 'imāme'i nidersin
413. Karabaşam ya erdebil şūfiyem
Ki gendü zu'muña dirsın şafiyem
414. Bu tāk-ı hırķanūñ yolını nitdūñ
Hakūñ emrin tutup ne işler itdūñ
415. Nidersin ol 'āzizlere varuban
'İnāyet eyledüm diyü turuban
416. Mesācidde namāz kılınmaz oldu
İmām ķanda cemā'ate ne oldu
417. Tefāhürdesin uş ķanı namāzuñ
Ķanı dergāh-ı Hakķa çok niyāzuñ
418. Cemī' ķavl ü fi'lūñ dünye oldu
Ķanı şeyhūñ bulara dahı n'oldı

22B

419. Ki dāyim turmadın dünyā bicerür
Murādı nefsidür ol yola varur
420. Ta'aşşubla tekebbürlük işidür
Ķuru yire çü şalduğı başıdur

421. İşi pes çar iderler her ölüyi
Özine tâbi^c ider her delüyi
422. Hâkikat bu mıdur şeyhem diyesin
Ki nefis bicerüben envâ^c yiyesin
423. Libās idinesin post-ı semûrı
Murabba^c giyesin idüp sürûrı
424. Şeker şerbetlerin her dem içesin
Gicelerde nefiseler kuçasın
425. Bu mıdur pes riyâzetden mürekkeb
Şufîlik i delü nefsine merkeb
426. Ki begler kapusın her dem kovasın
Bicesin turup nefsün kovasın
427. Bunun-ıla mıdur şayhlık şatasın
Resûlün sünnetin arda atasın
428. Şahâbe nenün üzre di dirildi
Teba^c-ı tâbi^cin kavline n'oldı
429. Bu ʿaşr içinde olan şeyh-ı hâzır
Mürîdün fiʿline olmadı nâzır

23A

430. ʿAzizler tâcın urur ecnebiye
Şağal yülük kırık işleri diye
431. Selefde Hâk resûli yolımıdur
Bu bedʿatler olaruñ kavlimidür
432. Bular nefsine kûl olup dururlar
Şalât-ı hamsı terk idüp dürürler
433. İşi şâh dir turur şâh dir oturur
Şeriʿat yolını bozup götürür
434. ʿAlevî şıhlara döndi bularda
Ki bedʿat işler ider hem olarda

435. Kānı şavm u itā^ʿat çok riyāzet
Kānı zühd-ile taqvā hem bıdā^ʿat
436. Kānı Bestām u ad hem Baṣrī yolu
Bular ze'n-nūn katında nefsi kolu
437. Neden yiyüp içerdı ol ʿazizler
Bular daḥı şanur ol yolu izler
438. Bu yol gey ince yoldur i ulular
Sülūk ider buña uşlu delüler
439. Yolını pes varımazlar tamāmet
Nitekim cehd iderlerse be-ğāyet
440. Kuru ad eylediler şufilığı
Biri yol varımaz kānı azığı
- 23B
441. Selefde şeyḥ etegin kim tıtarısa
Ki kırk yıl terbiyetden ne utarsa
442. Kim andan lāyık olurlardı tāca
Anı sen bulımazsın vara kaçā
443. Bir iki aḳçañ alur ol ḥalifen
Urur tācı başuña uş vazifen
444. Dimez ki evliyā kisveti bayık
Olur mı herkese urmaḳa lāyık
445. Zamānumuz bunı getürdi uşda
Niceler ḳaldı çıkamaz yokuşda
446. Riyāzet ḳanda zühdüñ yolu ḳanda
Hevā-yı nefesine heb oldı bende
447. Didügüm daḥı ḥaḳ sözdür bilürler
Niçe yirde muḳayyeddür görürler
448. İlāhī cümle tālībi murāda
İrürüp zühdini eyle ziyāde

449. Hâķ inşâf vire ķıllarına her dem
Cihânda bu fakîrden olmaya kem
450. Cemî'inden ziyâdedür günâhum
Görüyorur benüm püşt ü penâhum
451. Recâ dutdum ki anda fark idesin
Dükenmez rahmetüne ğark idesin

24A

Rüviye 'an ebâbekr şıddık radıyallâhu 'anhu 'ani'n-nebiyyi 'a.m. ennehu ķale
men kâne lehu şalatü fevâtun keşiretin yenbeĝi lehu ba'e's-şalâti'l-cum'ati
ķable şalâti'l-'aşri in yuşalli erba'a rek'atin bi-niyeti'l-fâyeteti yakra'u fi-küllü
rek'atin surete'l-fâtiĥati merreten ve ayete'l-kürsî 'aşere merrâtin ve innâ
'âteynâ ĥamse 'aşere merrâtin ve ķulyâ selâse merrâtin ve ķulĥüvallâhu eĥad
selâse merrâtin ķale ebubekr radıyallâhu 'anhu ķale resulallâh 'a.m. ilâ
âĥirihi³⁰

452. Girü dinle ĥadîsi i ķarındaş
Dilersen ola imân saña yoldaş
453. Meşâbihden çü menķıldur bilürsen
Ĥaķuñ emrini tütĝıl gey er-isen
454. Ebu Bekre dimiş bunı piyanber
Dünümüzün çirâĝı yüzi enver
455. Ki nazm oldu ĥadîşden pes bu peygâm
'Amel idüp çü gönlün it buña râm
456. Buyurdı kim kaçan sizden birünüz
Ĥavâyid çok namâz ķalsa görünüz
457. Ĥisâb it gör ne miķdâr deynünüz var
Ne yıldan u ne aydan borcuñuz var
458. Pes eyle kim gerekdür cum'a ĝünü
Namâz-ı cum'adan şon dinle bunı

24B

459. Aşırdan öñ arı abdest alasız
Ğıll u ğışdan içünüz pāk kılasız
460. İdüp niyyet çü dört rek^cat namāzı
Kılup ol Hālīka idüp niyāzı
461. Okı her rek^catinde fātiha bir
Dahı on ayete'l-kürsī bile dir
462. Çü on biş bil ya kevşer sūresini
Okı üç kerre kulyā sūresini
463. Ve hem üç kerre ihlāşı okıgıl
Ale't-tertib namāzı böyle kılğıl
464. Bu dört rek^cat namāz niyyet fevāyid
İdüp eyle şürū^c kıl sen tamām it
465. Ebu Bekir didi Hāk rāzī olsun
Nebī buyurdı pes böylece kılsun
466. Ki hīç bir gişi yok illā kılsa
Şevābı ş'ol-қadardur kim alursa
467. Çü yüz yigirmi yıllık pes namāzı
Ödene ol kılun şakla bu rāzı
468. 'Ömer dir dört yüz ü yılun ödenür
Dir 'Osmān altı yüz yılun ödenür
469. 'Alī dir kim sekiz yüz yıl borucu
Ödenür kim kılar-ısa i hācı

25A

470. Şahābiler su'al itdi resūlden
Bularun 'ömri azdur ölür irden
471. Ki yüz dahı yaşamaz ne ziyāde
Nice olur edā borcu burada
472. Didi Tañrı resūli kim hemini

- Ata ana oğul kavm-i karîni
473. Dahı konşıları cümle karâbet
Ödenür borçları kılun emânet

Ve bu hadîs kabir ʿazabından halâş olmakı bildürür cebra'il ʿaleyhi's-selâm
delili ʿa.m.

474. Girü bir gün resûl-i şâh-ı server
Şorar Cibrîle dir kim ol peyanber
475. ʿAzâb-ı kabirden ider su'âli
Didi kardaş nicedür di bu hâli
476. Nice itmek gerek andan halâşı
Bulara ümmet ider dürlü ma'âşî
477. Didi kim ol emîn vahyî mutabbak
Buyurdi kim kılursa böyle el-hak
478. İki rekʿat namâz niyyet iderler
ʿAzâb-ı kabir-içün turup kırlarlar
479. Oğuya rekʿatinde fâtiha bir
Ki biş gez ayete'l-kürsî dahı dir

25B

480. Dahı biş gez izâzülzil oğuya
ʿAzâb-ı kabir-içün ol kaydı yiye
481. İki rekʿat namâzı kim kılursa
Didigüm bigi ahsen vech oğursa
482. Halâş ola kabirdeki ʿazâbdan
Muʿakḳab olmaya her bir ʿikâbdan
483. Didi te'kid-ile elbette elbet
Ki zinhâr itme i mü'min bunı fevt
484. Hak olsun râzî ol Ahmed resûlden

- O cānlar cānı ol devletlũ kũldan
485. Dağı āl-i şaḥābī dīn diregi
Olardur der-aḥir ḥalk yigregi
486. Bulardan ḥōšnũd olsun Ḥaḳ Teāla
Maḳāmın cennet itsũn bīn devāle

Şi'r

487. Maḳāmı Maḥmũd olsun ol ulunũ
Saādet nīk ü baḥt müşfik velinũ
488. O buldı ḳurb u ev ednā maḳāmın
Saḳı leyl ü duḥā yüzidũr anũ
489. Dũ çeşmi ḳũnki mazāge'l-başardur
Ḥalāvetde sözi kevşer o cānũ
490. Yir ü gök ehlinũ ol seyyididũr
Fazīleti muāyyen Muştafanũ
26A
491. Ne kim gelmiş cihānda enbiyādan
Kemālātı ziyāde ol şafānũ
492. Yakın ivme ki ḥaşr olsa göresin
Tefāḥürin nicedũr müctebānũ
493. Ki cümle enbiyā nefsũm diyicek
Şefāatin umalar Murtażānũ
494. Ḥişārī niçe yıl tekrār idersen
Dükenmez midḥatı kân-ı vefānũ

ve fi'l ḥaber-i ennehũ 'Abdullah bin Sellām etā ilā-Resũlillahi (a.s) ve ḳāle:
yā Muḥammedu min eyyi şey'in ḥalaḳallahũ tebāreke ve teāla el-arḍa ḳāle
min zebedi'l-bahri kāle şadaḳte ilā-āḥiri'l-ḥadīş³¹

Ve bu hadîs Hz. Resûl'den ʿAbdullah bin Selâm yerlerin ve göklerin ve azanun etdüğü suâlden beyân ider³²

495. Hadîsde geldi bu aḥbâr muṭlaḳ
Ol ʿAbdullah selâmı anlayu baḳ
496. Gelür bir gün resûle dir ḥabîbüm
Benüm sevgülü dildâr u refîkum
497. Neden yaratdı Bârî-i Teʿâla
Bu yirleri düzüp celle celâle

Ḳavluhu teʿâlâ: ḥalaḳa sebʿa semâvâtın ve mine'l-arḍi mişluḥünne (el-âye)³³

498. Didi denizlerün köpükleridür
Didi girçek didün i sözleri dūr
499. Didi köpükleri neden yaratdı
Didi mevc-i biḥârdan pes var itdi
26B
500. Didi bahri neden ḥaḳ itdi Allah
Diyüvir bileyüm anı da billah
501. Zülûmetden dir ol bahri yaratdı
Didi girçek didün ḳudretdür itdi
502. Suʿâl idüp girü dir yâ Muḥammed
Beşîr ü hem nezîr Maḥmûd Aḥmed
503. Bu yirler ne ile dutdı ḳarârı
Ki muḥkem ḥaḳ idüp yokdur ferârı
504. Didi yirler taḳarrür taḒlar-ıla
Bulup dutdı nizâmı baḒlar-ıla
505. Didi taḒlar ḳarârı ne iledür

- Buyur anı daḥı i sözleri dūr
506. Didi ḳāf-ı cebeldūr anı dutan
Didi girçek didūñ i ʿāleme ten
507. Cebel-i ḳāf didükleri nedendūr
Ne resme ḥılḳı dūr mi yā ʿAdendūr
508. Didi ḳāf-ı cebel vaşfin işitgil
Bu ḳudretten ḥaber gey yahşı algıl
509. Yeşil ol taḡ zümürred dūr mücellā
Olup bu ʿālemi tutmış muşaffā
510. Ki biş yüz yıl durur anuñ ʿulāsı
Ḥavālisin daḥı biñ it ḳıyāsı
- 27A
511. Bu altıncısı İblīs-i laʿinūñ
Mekānıdur bile aḡvānı anuñ
512. Bişincide çü şeytāndur mekānı
Daḥı dördünci ḥayyātuñ bil anı
513. Üçüncide ʿaḳāribler tururlar
İkincide çü cinniler tururlar
514. Bu dünyādur tamām ins ü vuḥūşuñ
Yiridūr cānavarlar daḥı ḳuşuñ
515. Didi girçek didūñ i Ḥaḳ resūli
Buyurgıl nicedūr işbu uşūli
516. Yidi ḳat yirden aşaḡa ne vardur
Didi şevr-i cihān zahrinde vardur
517. O şevrūñ dört biñ ulu hem başı var
Ferāḥı ş'ol-ḳadar şanma anı tar
518. Ki biş yüz yıl mesāfet itse adam
Nihāyet bulmayup urımaya dem
519. Ol öküzūñ adı hem Ferḳatandur

- Çü levni dağı aḥmer bil nedendür
520. Huzānuñ kudretidür bu ʿacāyib
Neler vardur dağı bundan ġarāyib
521. Anuñ altında var bir ulu şahre
Anuñ altında māhī anla çehre

27B

Ve rüviye ʿan-Ḳatāde ġurāmi ḥālīd (r.a.) eddünyā erbaʿa ʿaşere ālāfin
(fehşh)³⁴

522. O māhī baḥr-i ʿumḳuñ pes içinde
Olup dört biñ yıl u yoldur dibinde
523. O baḥrūñ altı yille havādur
Yilūñ altı çü zülmetle fenādur
524. Anuñ altında olur pes cehennem
Beyān itdüm dağı kalmadı mübhem
525. Cehennem altı pes taḥte's-şerādur
Dağı esfel cevāb virmek ḥaṭādur
526. Huzā bilür nihāyet dağı ne var
Bu deñlü dir viren dillerde aḥbār
527. Çü rāvidür Ḳatade bil selefdin
Ki Ḥaḳ rāzī ola bilgil olardan
528. Didi ġün içi on dört biñ fersaḥ
Yir olmışdur işit gey anlayu baḥ
529. Bulardan biñ Hindistān ilidür
Sekiz biñ fersaḥı Rum milketidür
530. Çü üç biñ fersaḥını Fārs ilin bil
ʿArab iline biñ fersaḥ dağı kıl
531. Dağı biñ fersaḥı Türk-ile Şinin
Olupdur illeri budur i mü'min

Ḳavluhu te‘ālā: ve'l-baḥru yemudduhu min ba‘dihi seb‘ate ebhurin (el-āye)³⁵

28A

532. Yidi itdi denizleri daḥı Ḥaḳ
Nazar it ḥikmete sen dinleyü baḳ
533. Ṭaberistan denizi evvelidür
Bukirmān baḥrile bil kim ikidür
534. Üçünci baḥre ‘Ummān ad olupdur
Deniz dördünciye Ḳulzum dinipdür
535. Bişinci baḥr-i Hindistāna dirler
Baḥr-i altıncıya Rum ad iderler
536. Yidinci baḥr-i maḡribdür tamāmet
Ögünde tut bunı olgıl selāmet

Ḳāle te‘ālā: ve huvellezi saḥḥara lekum el-baḥre (el-aye) ve ḳālallahu te‘ālā
‘azze ve celle cema‘utu fi'l-baḥri mā beyne muḥtelifeyni ḥazā ‘azbun furātin
sā'yiḡun şarabuhu ve hazā milḥun ucācin ve ce‘altü beynehuma berzeḥan
lāyaḥtaliṭu eḥaduḥuma bi'lāḥeri ³⁶

537. Bu eṣnāda buyurdı Ḥaḳ Te‘āla
Ki cem‘ itdüm kimin telḥ kim zülāle
538. Kimi ‘azb-ı fūrāt sā’iḡ şarābı
Kimin milḥ ü ucāc kıldum bu ābı
539. Bularuñ ortasında berzaḥ itdüm
Ki ḥalt olmaya ḥāyiller yaratdum
540. Ne tatlu acıya ider duḡulı
Acı da ḳanda bula milḥe yolu

28B

541. Daḥı a‘zā pes ademde yididür
İkişer el ayak diz bir yüzidür

Ḳavluhu te‘ālā: leterkebenne ṭabaḳan ‘aṇṭabaḳin tefekker yā ibne ādem
ḥalaḳtuke veṣavvartuke ‘alā-seb‘ati ā‘zāin ve sebi‘ne mefāṣıl³⁷

542. Bu seb‘ üzre sücūd Ḥaḳḳa gerekdür
Teveccühle ‘ibādāt yigirekdür
543. ‘İbādāt-ı yedeyn olan du‘ādur
Bu ricleyne olan ḥizmet Ḥuzādur
544. ‘İbādāt dizlere ḳa‘de namāzdur
Yüzün de ḥizmeti secde niyāzdur

Nev‘i Diger

545. Rivāyet muḥtelif a‘zā-i adem
Yididür ol yididen bir dimāğ hem
546. Çü sāninci ‘urūḳ sāliṣi ‘aṣabdur
Ki rābi‘ ‘aẓm ü ḥāmis laḥm-ı erdür
547. Daḥı altıncı dem yidi deridür
Ḥaḳ emrini tutan bil-kim velidür
548. Buyurdı bu sözi ehl-i işāret
Bu sözler mü’mine oldı beṣāret

29A

549. Yaratdı Ḥaḳ Te‘ālā Ādemi pes
Yidi a‘zānuñ üzre her ne var kes

Ḳalallahu te‘ālā: senūriyehüm āyātunā fi’l-āfāḳi ve enfüsihim (el-aye)³⁸

550. Bu yirlerde vü göklerde ne-kim var
Cemi‘i ‘uzvu ademde daḥı var

551. Bu nefis-i âdemîde iki ʿâlem
Olupdur biri zâhir bâtınî hem
552. Bu gög-ile çü yirler arasında
Bir ʿâlem var işit dînle i bende
553. Bu nefis-i ademî kübrâ'-i ʿâlem
Bu yir ü gök durur şugrâ-yı ʿâlem
554. Haberde bu durur Bârî Teʿâla
Yaratdı Âdemi ahsen cemâle

Kavluhu teʿâlâ fi-aḥseni takvîmin (el-aye)³⁹

555. Yidi nesne'i kısm itdi teninde
Leṭâfet hem melâḥat kısmın anda
556. Ziyâ hem nūr-ı zulmet rikḳat-ile
Ki cemʿ itdi yidiyi diḳḳat-ile
557. Kaçan ḥalk itdi bâr-ı ʿâlemi heb
Ki takṣim itdi eşyâ kısmını Rab

29B

558. Her eşyâyı yaratdı bir kısmından
Virüp ismin müyesser itdi andan
559. Leṭâfet cennete virdi muʿayyen
Melâḥat ḥūr-ı ʿîyne oldı andan
560. Ziyâ şemse aya çün nūr virdi
Zulm leyle çü rikḳat mâ'a irdi
Kavluhu teʿâlâ: ve ceʿale's-şemse dıyâen ve'l-ḳamere nūran (el-aye)⁴⁰
561. Dahı diḳḳat havāya oldı kısmet
Ḥuzānuñdur ʿatâ kime ne minnet
562. Müzeyyen oldı pes ʿâlem-i şugrâ
Gök ü yir kısmet aldı ḥüsn-i tuḡrâ

563. Pes imdi hilkat-i Havvā'-i Adem
Olup oldu bular kübrā'-i ʿālem
564. Tezeyyin oldu bu aksam bularda
Nice kim göklere oldu ya yirde
565. Letāfet rūha virildi tamāmet
Melāhat hadd-ile buldı ziyāfet
566. Ziyā yüze virildi nūr göze
Kara şaça virildi gel bu söze
567. Çü rikkat kalbe olmışdur muḳassem
Daḥı diḳkat çü sırra ol müfehhem

30A

568. Bu adem oḡlını aḥsen ḳamudan
Yaratdı Hālīḳ-ı kevneyn çü irden
569. Eger var-ısa göklerde ʿulālīḳ
Varu ademde ḳāmet bellü bayıḳ
570. Felekde var-ısa şems ü ḳamer-de
Ademde var durur iki baṣar-da
571. Kevākib ger var-ise gök yüzinde
Ademde var durur diṣler i bende
572. Felek iderse pes biñ dürlü edvār
Ademde çok olur bu seyr-i sālār
573. Eger göklerde ḳatre çok olursa
Ademde göz yaşı var kim görürse
574. Eger göklerde berḳ-ı lemʿa vardur
Ademde daḥı dürlü lemḥa vardur
575. Eger yirlerde zelzele görürseñ
Ademde daḥı lerze var bilürseñ
576. Eger yirlerde görürseñ ḳarārı
Ademlerün delim vardur vaḳārı

577. Eger yirlerde enhār cārī ise
Ademde var ʔamarlar ʔanıyısa
578. Eger yirlerde biterse nebātāt
Dağı eşcār-ı envā^c it firāsāt

30B

579. Ademün dağı var durur şu^cūrı
Bitüp zātında bulmışdur zuhūrı

Nev^ci āher

580. Bu göklerde Hākuñ^c arşı var-ısa
Bu yirde himmeti mü'min bilürse

Ve in kāne fi's-semā'i-el ^carşe fe-himmetu'l-mü'mini a^clā ve ā^czām⁴¹

581. Uludur Allahuñ^c arşından el-ḥaḳ
Bu ^cibretlere gel eyle naẓar baḳ
582. Semāda çünki cennetdür müzeyyen
Ki ḳalb-i mü'min andan zeyn-i mu^cayyen
583. Zīrā cennet maḥall şehvet oldı
Maḥall-i ma^crifet ḳalb dağı buldı
584. Bu cennet belki maḥlūkuñ^c yiridür
Gönül beyti çü Hālḳuñ^c evidür

Ḳālallahu te^cālā: lā-yese^cani arḁi velā semā'i velākin yese^cani ḳalbu'l-
mü'mini⁴²

585. Didi Bārī Te^cālā bu kelāmı
İşit gey dīnle i mü'min imāmı

586. Ki bu mü'min kûlumuñ gönli baña
Yir ü gökden uludur didi saña
587. Bularuñ gönli vâsi'dür semâdan
Dağı arzum içindeki havâdan

31A

588. Bu 'âlemde şular var tatlu acı
Kimi tuzlu kıkar bilgil i hâcı
589. O tatlu şu senüñ ağzuñ yeridür
Acı şu ya kulaqlaruñ yiridür
590. Bu tuzlu gözleründendür aķar ol
Kıkar şu dağı enfünden bulur yol

Kavluhu te'âlâ: ve fi-enfûsiküm efelâ tubşirün (el-âye)

tefekker yâ ibni âdem hâlaķtuke veşavvartuke 'alâ-seb'ati â'zâin ve sebi'ne
mefâşıl⁴³

591. Didi Bârî Te'âlâ adem oğlın
Yaratdum yidi a'zâ üzre resmin
592. Ki yitmiş dürlü itdüm ben mefâşıl
Dağı yüz kırk sekiz 'azm oldı hâşıl
593. Tamarlar üç yüz altmış eyledüm pes
Bu nev'-ile yaratdum her ne var kes
594. Ve yüz biñ yigirmi dört biñ bu tende
Kılını hâşıl itdüm bilgil anda
595. Ki kısm itdüm kimin elde ayakda
Kimi gözde kulaķda gayrı yirde
596. Hayât pes rûh-ı vâhiddür bu emre
Taħarrük itdüren a'zâ-yı seyre
597. Girü buncılayın kürs-ile 'arşum

Dağı cennet tamular bile ferşüm

Sekiz

Yidi

31B

598. Semā arz u bihār enhār nebîdür
Melâyyik ins ü cin yâhûd şabîdür
599. Tâ ‘arşdan ferşe varınca nihâyet
Felekden tâ semek varınca gâyet
600. Süreyyâdan şerâya tâ varınca
Zemîn altında ne varsa qarınca
601. Bularuñ Hâlıkı birdür çü kâhhâr
‘Azîzdür ba‘zıya ba‘zıya cabbâr
602. Bu terkîbi bu ecsâm gey letâfet
Olup dillerde olmışdur feşâhat
603. Hadîş-i seb‘adan menkûldur bu
Kelâm-ı Hâkdur itme zann-ile su
604. ‘Amel itsen bu şirîn sözler-ile
Buña ‘ibret dutarsañ gözler-ile
605. Bulasın hâk-ıla kurb u vişâli
Kim ayruk görmeyesin infişâli
606. Çü kalbün çekmeye hiç infi‘âli
Kayurmayasın anda pes me’âli
607. Huzâyâ rahmet eyle cümlemüze
Bu gufrânun yetişdür cānumuza
608. Anuñçün derdüm öküş pâdişāhum
Saña irer benüm toğrı vech-i rāhum
609. İlāhî sen ‘ināyet kıl fakîre
Zelîl ü ‘âşî vü mücrim hâkîre

32A

Ve rüviye ʿani'n-nebiyyi (a.s) ennehū kâle: ʿālāmetü şakāvetin erbaʿatün, nisyānū'z-z-züubi'l-māḍiyeti vehiye ʿindellahi maḥfūzetün ve zikru'l-ḥasenāti'l-māḍiyeti ve hüve lāyedri e-kubilet ʿindallahi teʿālā emrudet ve'n-naẓaru ilā men hüve fevḳahu fi'd-dünyā ve'n-naẓaru ilā e-kubilet men hüve dünehu fi'd-dīni (şadaḳa resūluhu)⁴⁴

610. Girü mervî durur bu Muştafādan
Dü ʿālem güneşi ol Murtaẓādan
611. Buyurdi kim şekāvete ʿālāmet
Bu dört nesne ider āna delālet
612. Bu dördi terk idenler bellü bayıḳ
Olur mü'min dimeklik āna lāyıḳ
613. Bir oldur kim zamān-ı māẓide ön
Unıdur itdügi ʿiṣyānını şon
614. Ögine getürüp Hāḳdan dilemez
Niçe ʿiṣyān idüp durur bilemez
615. Peşimān olmaz ānduḳca günāhın
Ki nālîş idüben ānmaz İlähın
616. Huşūşa ol günāhı Hāḳ katında
Bilimez cümle hıfz olmışdur anda
617. İkincisi budur itdügi ḥayrın
Dil ile ḥalka söyler karşı taʿyin

32B

618. Fülān vaḳtde ben itdüm bunca iḥsān
Ḥayırlar eyledüm dir cümle yiksān
619. Ya bir dervîşe virdüm-idi zirḳi
Diye böyle şata ḥalk içre zerḳi
620. Anı bilmez ki ol ḥayrın daḥı Hāḳ

- Ḳabûl itdimi yâ red itdi muṭlaḳ
621. Üçünci ol ki bir erbâbı görse
Ziyâde ol gışinûn mālî olsa
622. Bilür ki anuñ öküş ni'ḥmeti çok
Ki gendüden uludur eksügi yok
623. Diye ben dahı bunca māl direyim
Bunuñ bigi ḳatı mün'ḥim olayım
624. Baña cümle diyeler ḥôca-i zâd
Ulular arasında ola bir ad
625. Budur dördünci pes olmaya ḥayrı
Ki dāyim rişk-ile çok ide şerri
626. Naẓar itmez aña kim ola 'ābid
Ḳatı mü'min ola dindār u zāhid
627. Dimez ki Ḥaḳ yolında ben dahı hem
Dün ü gündüz ideyim bilimi ḥam
628. Bularuñ bigi bir ehl-i sa'ādet
Olayım terk idüp buğz u şeqāvet
- 33A
629. Emr-i nehyin dutayım kim İlāhum
Ola ḥoşnūd benden pâdişāhum
630. Bunuñ bigi fikirleri keser pes
İdinür bu cihānı dest-ile res
631. Şeqāvetdür bular cümle gışide
Şeqāvetdür her 'işyānuñ başı-da
632. Pes imdi mü'mine vācib durur ol
Ḥaḳuñ buyruğıla yaḥşı vara yol
633. Maḥabbet bağlamaya bu cihāna
Anı ḥôr itmeye şoñra zamāne
634. Ola anuñ dünyede faḳr ihtiyārı

- İde Hâk buyruğıla kalbin arı
635. Kātı dindār ola vü her riyādan
Şaķına süre bu fi'li aradan
636. Bulardur ehl-i islāma 'alāmet
Kim iderse bunı ola selāmet
637. İlāhî sen 'ināyet kıl faķîre
Zelil ü 'āşî vü mücrîm haķîre
638. Cemî'î kûllaruñla aña raķm it
Ki raķmet hişşesinden daķı sehm it
Ve ruviye 'ani'n-nebiyyi (a.s.) ennehü kâle izā kâle'l-'abdu
Bismillahirraķmanirraķķim ketebellāhu te'ālā 'ibādeti seb'ami'eti 'āmin

33B

liennellāhe te'ālā lemmā ḥalaka'l-ķaleme nazarallahu te'ālā ileyhi bi'l-heybeti
fenşakķka'l-ķalemü feķāle yā ķalemu uktub feķāle yā ḥāliķi bimā huve
ektubu feķāle 'izze ve celle uktub bimā hüve kâinun ilā-yevmi'l-ķiyāmeti
şümme kâle'l-ķalemu yā rab bieyyi şey'in ibtidāu ķālallahu te'ālā
Bismillahirraķmanirraķķim feketebe'l-ķalemu bi-müddeti seb'am'ietî senetin
mîn-sinîne'd-dünyā fe ķālellāhu te'ālā bi-'izzeti ve celālî eyyu 'abdin min-
ümme'ti Muḥammedin (a.s.) yaķrau Bismillahirraķmanirraķķim ektubu lehu
sevābe seb'ām'ite senetin (ilā ahiri'l-ḥadîş)⁴⁵

639. İşit sen Hâk resûlinden bunı hem
Beşāretler virür ol şāh-ı a'zam
640. Oñat taşdıķ-ile dinle ḥadîşî
Gider ķalbuñdaķı buğz u ḥabîşî
641. Didi bir ķûl ki bismillahi dise
Bu ismi cān birle dile alsa
642. Divānına yazar ol ķûluñ el-ḥaķ
Yidi yüz yıl 'ibādet müzdini Hâk

643. Anuñçün hame-i Perverdigārı
Kaçan halk itdi kudret birle anı
644. Nazar eyledi heybet birle aña
Ki şak olup yarıldı iki yaña
645. Hiṭāb itdi ki yazgıl yā kalem õñ
Ne-kim geldi geliserdür daḥı şõñ
- 34A
646. Kıyāmet günine deḡin be-ḡāyet
Yaz i kalem ilā ḡayri'l-nihāyet
647. İşidüp didi yā-Rab baña bildür
Benüm ʿaczüm budur müşkilüm oldur
648. Ne yazup başlayalum ibtidāya
Buyurgıl ben kûluña i Huzāya
649. Didi ʿizzün ḥaḳiçün ismimi uş
Yaz evvel levḥ üzre sen anı ḥôş
650. İşidüp çünki bismillahı inşā
İder levḥ üzre evvel anı peydā
651. Yidi yüz yıl çeker levḥ üzre resmin
Tamām itdi yazup Tañrınuñ ismin
652. Pes eydür Ḥaḳ Teʿālā ḳanḳısı kûl
Muḥammed ümmetinden birisi ol
653. Oḳursa her ki bismillahı bir gez
Sevābı çok eger ḥarfi durur az
654. Benüm ʿizzüm ḥaḳiçün ol gişiye
Ki raḥmum nûrı ḳalbinde ışıya
655. Yidi yüz yıl ʿibādet müzdini heb
Divānına yazaram didi ol Rab
656. İderem ben aña her feth-i bābı
Virürem bunca çok dürlü sevābı

34B

657. Anuñçün bu durur ism-i mu'azzam
Okuyan şıdķ-ıla olur mükerrem
658. Çü sen de besmeleyi koma elden
Her işde başla anı cān u dilden
659. İlāhî sen 'ināyet kıl fakîre
Zelîl ü 'āşî vü mücrîm hākîre

Ḳāle'n-nebiyyi (a.s.) men-ḡaḡake fî- erba'ati mevāḡie ḡabîṡe 'ameluhu ḡamse
ve 'işrine senetün ḡalfe'l-cenāzeti ve fîl-ḡubûri ve fîl-mescidi ve 'inde
ḡıra'āti'l-ḡur'āni ve 'inde zālîke'l-'ilmi (ilā letāyîfî'l-ḡadîṡve letāyîf)⁴⁶

660. Ne dir dînle girü Ḥaḡḡuñ resûli
Bilesin nicedür işbu uşûli
661. Gülerse her ki dört yirde ḡaṡası
Öküşdür degme gez olmaz devāsi
662. Yigirmi biş yılun itdüḡi ḡayrın
Yoyar Tañrı işit sen bunı ta'yin
663. Biri meyyitde hem ḡabre varurken
Biri mescidde bir Ḳur'ān okurken
664. Biri 'ālimler-ile oturıcak
Bularuñ zîkr-i 'ilmine varıcak
665. Bunuñ bigi mevāzi'de gelenler
İşidüp bu ḡadîṡi dutmayanlar

35A

Şalleytü leke ve sumtu ve taṡadduḡtu ve ḡālallahu te'ālā li-Musā emma's-
salātu feleke ḡucetu burḡānin ve emme's-ṡavmu feleke cennetun ve emma's-
ṡadaḡatu feleke zıllun ve'z-zîḡru nūrun fe-eyyin amelte li ve ḡāle ilahi
fedlleni 'alā 'ameli'l-lezi huveleke fe ḡāle yā mūsā hel velleyte li-veliiyyen ve

hel ʿadevte li-ʿaduvven fe ʿarefe Mūsā (s.a.) enne efdale'l-ʿemāli el-ḥubbu
fi'llāhi ve'l-buğḍin fi'llāhi (Cemʿü leṭāyif)⁴⁷

666. Haberde didiler yine muḥakḳak
Ḥiṭāb itdi Kelīme bir gün ol Ḥaḳ
667. Didi Mūsā cihānda nitdūn
Benüm emrüm eyit kim nice tıtdūn
668. Baña lāyık ne işledūn ḥaber vir
Benümçün dünyede nitdūn eyit bir
669. Cevāb virüp didi yā İlāhī
Ki sensin kamu maḥlūḳūn penāhı
670. Saña lāyık namāz kıldum teṭavvuʿ
Senünçün eyledüm bunca tazarruʿ
671. Oruc tıttı daḥı itdüm taṣadduḳ
Senün zıkründen ayru hiç işüm yok
672. Dün ü gün senün emründe dāyım
Oluram ḥizmetünde şöyle kāyım
673. Didi Mūsāya pes ol yüce sübhān
Namāzuñ ḥüccet ola saña bürhān
- 35B
674. Eger şavmuñ var-ısa ola cenne
Cehennem odına āna ne menne
675. Taṣadduḳ dir-iseñ senünçün anda
Olur sāye kıyāmet ḥurḳatında
676. Eger zıkr idesin heb nūr olur ol
Kıyāmet zulmetinde varasın yol
677. Bu aʿmālün saña durur ḳo anı
Diyüvirgil bileyüm baña ḳanı
678. Bu söz itdi Kelīmi pes taḥayyür

- İşidüp benzini kıldı tağayyür
679. Didi ʿacz-ile yā-Rab bilmezem uş
Saña lâyıķ ne var idem anı hōş
680. Ne iş işleyeyüm ben saña lâyıķ
Buyurgıl i Huzāya bellü bayıķ
681. Hitāb idüp Kelīme didi bilgıl
Benümçün hıç dōst dutduñmı digil
682. İdesin sen anı pes yār-ı şādıķ
Benümçün olasin aña muvāfıķ
683. Benümçün hıç düşmen eyledüñmi
Anı düşman idüp haķ söyledüñmi
684. İşidüp Mūsā bildi efđalü'l-kār
Buyımış ki ola gişi haķķiçün yār
- 36A
685. Maḥabbet kılsa Tañrıçün gerekdür
ʿAdāvet dahı Haķçün yigirekdür
686. Göresin bir gişi Haķķı severse
Anuñ yolında gey ʿābid olursa
687. Gerek durur anuñ-ıla dōst olmaķ
Bunuñ bigileri sevmek durur haķ
688. Göresin bir gişi fısk u dālālet
Alupdur içini rāh-ı cehālet
689. Diyesin haķ sözi sen aña muḥkem
İşüñ cümle ḥaṭā durur diyü kem
690. Haķuñ emrini dutmazsa ʿadāvet
İdesin bu durur baʿz u haķıķat
691. İlāhi sen ʿināyet kıl fakīre
Zelil ü ʿāşī vü mücrim haķīre

Ve rüviye ʿan-ʿAliyyi İbni Ebi Tālib (keremallāhu vechehu) ennehu k̄āle tūbā limen k̄āne ʿıyşuhu ke-ʿıyşî'l-kelbi li-enne fi-ʿıyşî'l-kelbi ʿaşeretü hışalin yecibu küllühü ʿale'l-mü'minine evvelehu leyse mālün ve's-şāni leyselehu kadrün beyne'l-ḥalkı ve's-şalisü el-arḍü külluhā bisāṭun ve'r-rābiʿu ekşeru evḳātihi yekūnu cāiʿen ve'l-ḥāmisu in ḍarabehu şāhibuhu lā-yetrükü babehu ve's-sadisü ye'ḥuzu'l-ʿadüvve ve yetrükü eş-şādiḳa ve's-sabiʿu yehfazü şāhibehu fi'l-leyli ilā āhiri (el ḥadiş cemüʿ leṭāyif)⁴⁸

36B

692. İşitgil bu sözi ne dir ʿAliden
Emirü'l-mü'minîn hem ol veliden
693. Gey işit ne didi ol Murtażâyı
Veliler serveri ol müctebâyı
694. Didi her dem aña olsun beşâret
Ki vardur ol gişide bu işâret
695. Ne-kim itse cihānda gişi bigi
Ola anuñ ʿıyşı kelbün ʿıyşı bigi
696. Anuñçün kelbün on dürlü hısālî
Ki vardur diñle gelgil işbu ḥālî
697. Bir oldur kim anuñ hiç mālî olmaz
İkinci ḥalk içinde kadri ḳalmaz
698. Üçünci her ne yirde ger ṭurursa
Bisāṭ olur aña ḳanda yatursa
699. Budur dördünci ekşer ac olurlar pes
Anı döger tamāmet her ne var kes
700. Bişinci şāhibi dögerse gitmez
Ḳapusını ḳoyup terkini itmez
701. Pes altıncı ṭalar issi ʿadūsın
Yapışmaz dōstına şaḳlar namūsın
702. Yidinci issini bekler uyumaz

Gicelerde kıtına kimse kımaz

37A

703. Sekizinci budur ekşer ʿamelde
Sükût idübenin olur hâzerde
704. Tokuzuncı ne-kim virseñ kanâʿat
İdüp yir az u çok olmaz nedâmet
705. Onuncı kanķı yirde cân virürse
Şonına nesnesi kıalmaz ölürese
706. Anı mirâş idübenin alalar
Nesi kıaldı daķı anı göreler
707. Budur mü'minlere her dem ʿalâyim
Özüni fakır tut olma behâyim
708. İdersen iʿtibâr dünyâyâ bir dem
Daķı miskînlige hiç urmaķıl dem
709. Ferişte tabʿ olup var-ısa ʿaķlun
Haķun ırzâsı olsun fikr ü naķlun
710. Dün ü gün cânunı it Haķķa mâyil
Niçe nefsun ola arada hâyil
711. Niçe nefsun murâdın gice gündüz
Viresin her dileğin cümle düpdüz
712. ʿAzâzile yiter uydum dimezsın
Ölem diyübenin hiç ğam yimezsın
713. Saña çünkü bu çarķ virmez amânı
Kim oldu bu cihânda şâzumânı

37B

714. Hişâriye ʿinâyet kııl İlâhî
Zaʿîf kıalmışların sensin penâhı
715. Hezârân ʿâşî kıulun var ziyâde
Benüm bigi çü kıalmış piyâde

716. Senũñ rahmuñ umaram i Huzāya
Ki senden ʿavn irer yoqsula baya
717. Kulũñ işi dāyim sehv ü haṭādur
Ki Mevlādan āña ʿafv ʿaṭādur
718. Umaram ʿafvunı tutmışam ümiz
İlāhî rahmetũñden itme nevmiz
719. Senũñ rahmetlerũñe yok nihāyet
Benüm cürm ü güneherüm be-ğāyet
720. Saña lâyıķ ne işüm var İlāhî
Ki sensin pâdişāhlar pâdişāhı
721. Muhammed nûrî haķķıçün bağışla
Saña lâyıķ ne ise anı işle
722. Bizüm hālümüz olmuşdur mükedder
Arada yaʿnî insānuz muşavver
723. Behāyim hażletin dutduķ haķıķat
Dilümüz haķ bu bâṭıl dir fařıḥat
724. Günāh deryāsı mevci aldı bizi
Sefine ğarkā vardı Tañrı sizi
- 38A
725. Mařũn itsün ʿazım zũnüb zeelden
Hilāf-ı şer işden hem hıyelden
726. Muḥařşal ola maķřũdı kamunuñ
ʿAzābın görmeye mü'min řamunuñ
727. İlāhî umaruz senden himāyet
Kerem kıl yā kerim eyle ʿināyet
728. Cemîʿi kũllaruñla bize raḥm it
Bu raḥmet hişşesinden daḥı sehm it

Ez-hāl-i fakīruhu nibištehu būd*

729. İ mağrūr olan er işbu cihāna
Saña neyleye dirsın bu zamāna
730. Çü senden görmişem nev^c-i cefāyı
Ki zerre görmedüm hergiz vefāyı
731. Adın dimez dilüm pes ol gişinũ
Anuñ yüzine bakma varsa dīnũ
732. İçi pürdür hased nev^c tamāmet
Gönüller yıkıcı kibri be-gāyet
733. Tama^c-kār u denī hem bī-himāyet
Gözi döndüğine ider ^cadāvet
734. Çü Hākka tevfiż itdüm intikāmin
Alivire diyelüm yā-hū āmin
- 38B
735. Anuñ bed çehresinden bizdi cānum
Sözi zehrī kaçurdi tende kanum
736. Beni ol mübtelā itdi cihānda
Taḥayyür baḥrine düşdi bu cānda
737. Huzā inşāf virsin her gişiye
Münāfık kalbi pes kanda ışıya
738. Şikāyetden ne diyem fāyide yok
Ki zālīme Huzādan ire bir ok
739. Tūrāba vardı uş gitdi cihāndan
Eyü yavuz gider biz daḥı andan
740. Ölüm daḥı getürmezdi diline
Neler geldi gör āḥir bu yolına
741. Ki bunca mālī cem^c itdi yimedi

* Fakirin (Yazanın) kendi hali hakkında yazdıkları

Yüzüme anda kir gele dimedi

742. Mirās idüp çü aldı alıcılar
Kim ola anda aña yarıcılar
743. Özini bunda ol paşa şanurdu
Elile virmedüklerin alurdu
744. Ki şimdi bildi uşda beg kimimiş
Bu fānī beglerinden ol yigimiş

Nevī^c āher enne eḥādişe meşābihin menḵūl kerde^{*}

39A

745. Kıyāmet günine dek şāhibini
Dilerler isti^cānetle bil anı
746. Ne-kim tesbīḥ iderler tā kıyāmet
Virürler şāhibine bī-nihāyet

Ḳāle'n-nebiyyü (°a.s) izā ḳāle'l-°abdu bi-niyyetihi ḥālişeten lā ilāhe illāllah
Muḥammedün resūlullah ḥalākallahu tebāreke ve te°ālā min-femihi ṭayrān
aḥḍarun lehu cenāḥāni ebyedāni mükellelāni bi'd-dürri ve'l-yāḳuti fe izā
enşerehuma belāḡa'l-meşriḳa ve'l-maḡriba feyusma°u lehu devi ke'd-devi'n-
nahli taḥte'l-°arşi⁴⁹

747. Daḡı dir Ḥaḳ resūli şāh-ı kevneyn
Kim anuñ menzidür Ḳabe ḳavseyn
748. Ḳaçan bir ḳūl dise niyyet idüben
Ki ḥāliş zıkr-ile tevḥid diyüben
749. Muḥammed resūlullahı bile
Bu cān u ḳalb-ile getürse dile
750. Deḡānından çıkanın Ḥaḳ Te°āla

^{*} Diğer bir çeşit ışıklar hakkında nakledilmiş hadisler.

- Yaradur bir yeşil kuş bîñ devāle
751. K̇anatların mükellelden çü beyzā
İder hem dürr-ile yāķūt-ı ħamrā
752. K̇açan açsa k̇anatların yitişür
Biri şarkā biri ġarba irişür
- 39B
753. Varup ʿarş altına ider niyāzı
Ki naħl ünine benzer avāzı
754. Diye-kim Ḣaķ Teʿālā sākin olġıl
Murāduñ nedür i kuş diyüvirgil
755. Diye ol kuş nice sākin oluram
Benüm ħaşmuma ġufrānuñ dilerem
756. Ĥitāb-ı ʿizzet ire kuşa sākin
Olup ʿafv eyledüm dir Ḣaķ ġünāhın
757. Anadan toġma itdüm yarlıġadum
Senüñ ħaşmūñ rahmetle şıġadum
758. Pes andan sākin olup döne ol kuş
Varup tesbîħ ide ħaşmıçun ħôş
759. K̇ıyāmet ġünine deġin tamāmet
Ḣaķı tesbîħ ider her dem selāmet
760. K̇açan k̇opsa k̇ıyāmet anda gelür
Elin tutup alur cennete varur
761. Meşābihden bular naķl oldı añla
Eger fehmüñ yoġ-ısa bārī tañla
762. Bunuñ gibi şevāb k̇anda bulursın
Ĥadîş-i şaħ durur cümle görürsin
763. İlāhî sen ʿināyet kıl fakîre
Zelil ü ʿāşî vü mücrim ħaķîre

40A

764. Dağı didi resûl-i şâh-ı a'zam
Evünüzi maķābir itmenüz hem
765. Anuñ-içün kaçır şeytān la'în uş
Ş'ol evde okuna Kur'ān dağı hōş
766. Huşūşa kim Baķar sūresi ola
Dağı ğayrısı sūre ola n'ola
767. Dağı rāvī enesdür Muşafādan
Nebīler mihteri kân-ı şafādan
768. Didi bir ķl dise tevḥīd kelāmın
Muḥammed resûlullah tamāmın
769. Aña vācib olur cennet maķāmı
Meşābihden bu naķl oldı tamāmı
770. Dağı dir Hāķ resûli i bürāzer
Ki Kur'ān okusa bir er ya yazar
771. Çü zan itse beni Hāķ yarlığadı
Ya yarlığanmadum dise bu yādı
772. Bunuñ bigi-dür istihzā kelāmı
İdenlerden olur bilgil tamāmı
773. Meşābihdür bular cümle i ķardaş
Tutarsañ ola imān saña yoldaş

Ķāle'n-nebiyyi (ʿa.m.) inne'l-ḥalka'l-ḥaseni zimāmün min-raḥmetillahi ta'ālā
fi-enfi şāḥibihi ve'z-zimāmu bi-yedi melekin

40B

ve'l-melekü tecürrihu ile'l-ḥayri ve'l-ḥayru yecürrihu ile'l-cenneti ve inne'l-
ḥalka'ş-şey' i zimāmün min-ʿazābillahi ta'ālā fi-enfi şāḥibihi ve'z-zimāmu
biyedi'ş-şeytāni yecürrihu ile'ş-şerri ve'ş-şerrü yecürrihu ile'n-nāri (şadaķa
resulullah)⁵⁰

774. Dahı dir dīn çirāğı Hāḡ resūli
Şalavāt vir āna bil bu uşūli
775. Çü bu hulk-ı ḡasen adem başında
Yulardur rahmetinden Hāḡḡuñ anda
776. Yularuñ ipi bir melek elinde
Yider ider delālet ḡayra anda
777. ḡayır çeker iledür bil behişte
Şoḡar cennete anı ol ferişte
778. Dahı hulkı yaramaz gişileruñ
Başındadır yular zaḡmetinden anuñ
779. ‘Azābidür başında ol Huzāyi
Yaramazlıḡdan olur mı cüzāyi
780. Yularuñ bil-ki şeyṡān ḡāyıdıdur
Ki şerre çekmek anı zāyididür
781. Çü şer dahı çeker anı caḡıme
Şoḡar ṡamuya iledür ḡamıme
782. Ki şaddaḡ yā resūl giṡek buyurduñ
Dürer-bāruñ şadef dürrini diduñ

41A

Ḳāle'n-nebiyyi (‘a.m) izā māte veledu ibni ādem yeḡulūllahu ta‘ālā li-
melāiketihī ḡabaḡtum rūḡa veledi ‘abdi yeḡulūne ne‘am ḡabaḡtum ḡemereti
fuādihi ve ḡurrete ‘aynihi ḡālū ne‘am ḡālallahu ta‘ālā māzā şana‘a ‘abdi
yeḡulūne ḡamedeke ve şabere ve fi-rivāyetin ḡamedeke vesterce‘a
yeḡulūllahu ta‘ālā ebnū beyten fi'l-cenneti ve semmuhu beyte'l-ḡamdi⁵¹

783. Girü didi resūl virbi şalavatı
Dilersen bulasın oddan necāti
784. Ḳaçan olsa gişinuñ oḡlı pes Hāḡ

- Meleklerine dir k̄ulum nider bak
785. Ki kabz itdüm oğulları canını
Akıtdum yaş yirine hem kanını
786. Melekler dir na^cam yā rabbenā sen
Ayırdūñ cānların qoduñ qurı ten
787. Didi kabz itdüm ayırdum canını
Gönülleri yimişin bilūñ anı
788. Dağı gözlerinūñ nūrını aldum
Benüm emrüm ne ise eyle kıldum
789. Ne işler ol k̄ulumūñ hāli nedür
Qurı gövdelerinde cānı nedür
790. Diyeler kim melekler hamd iderler
Saña şükr-ile şabr idüp tururlar
- 41B
791. Rivāyet rāvi dir bir nev^ca dağı
İşitgil anı da dīnle i āhī
792. Diyeler hamd ider ^cabduñ i Hālīk
Kim istircā^c iderler bellü bayık
793. Diye Bārī Te^cālā dār-ı hāmdı
Yapuñ cennetde āna gide derdi
794. Çü dārü'l-hamd koyalar ev adını
Meşābihdür işit i ulu dīni
795. İlāhī Hālīk-ı Perverdīgārum
Ki sensin dünya āhir yādigārum
796. Ol evden bī-naşib itme k̄uluñı
Çıkarma kalbi içinde bilūñi
797. Benüm cürmüm öküşdür tevbe itdüm
Yoluña düşüben şıdık-ıla gitdüm

Ḳale'n-nebiyyü 'a.m. eṭ-ṭa'ūnu zecrūn ürsile 'ālā ṭa'ifetin min beni isra'ile ev
'ālā men kāne ḳablekūm fe izā semi'tūm bihi bi-arḍın felā taḳdimu 'aleyhi ve
izā veḳaabi bi-arḍın ve entūm bihā felā taḥricū ḳararen minhu meṣābih⁵²

798. Girü dir her dü-‘ālem dīn çerāğı
Za‘if ḳalmışlaruñ gönli ṭurağı
799. Ki bu ṭā‘ūn ki var ‘ālemde oldı
Selefde Beni İsrā’ ile geldi
- 42A
800. Güzeşte enbiyā ümmetlerine
Viribidi bunı ol bārī yine
801. Musallaṭ eyledi Hāḳ bu ‘ināyeti
Çekerler şimdi de dürlü ‘ikābı
802. Dimiş bu ḳanda olsa emr-i ‘ālī
İçine varmaya dīnle bu ḥālī
803. Eger yiründe olsa it ḳararı
Şaḳın kim ḳıl ḥazer itme ferārī
804. Vebā olduğı yire varmayasın
İçinde ger olursañ gitmeyesin
805. Meṣābiḥdür bu sözler i bürāzer
Eger ṭutmayasın ḳalduñ dil-āzer
806. Ah ol ṭā‘ūn ki emr-i Hāḳ dururlar
Neler çekdüm ben andan çok şükürler
807. Oğullar hem benātum şaldı yire
Benüm ‘aḳlūm başuma Tañrı dire
808. Za‘if nā-tüvān ḳaldum İlāhī
Esirge biz faḳīri yā İlāhī
809. Niçe yıldur gözüm nem-gīn olupdur
Ciger biryān gönül gam-gīn olupdur

810. Halk yokdur ki cānumı aṅalar
Yire yüz koyıcaḡ kıla duḡalar

42B

811. Ümizüm sensin Allah'um ʿināyet
İdüp rahmetlerün eyle be-ḡāyet
812. Zīrā yüz bīn ola vardur günāhum
Esirge ben ḡulūnı yā İlāhum
813. Ki bu rahmetlerünün ḡaddi yokdur
Egerçi kim günāhum ḡatı çokdur

Ḳāle istimāʿül melāhī ḡarāmūn ke'd-ḡarbi'l-ḡaṣbi ve'd-defi ve'l--mezmāri ve ḡayri ḡalike ḡāle ʿaleyhi's-selāti ve's-selām istimāʿu ṣavti melamī ḡarāmūn maʿsiyetün ve'l-cülūsü ʿaleyhā fiṣḡun ve't-telezzüzü biḡā mine'l-kūfri ve'l-ḡadīṣü ḡerece yaḡrucu et-teṣdīdü ve't-taflīdu'z-zenbi feinsemiʿahu baḡteten yekūnu maʿzūrun ve ecibu in tecehhede en yesmeʿahu bimā rūviye ʿan resūlillāhi ṣallallahu ʿaleyhi vesellem daḡele eṣbaʿayni fī-üzūneyhi li-ellā yesmaʿa ṣavtahu iḡtiyāren⁵³

814. Dimişler der-ḡaḡīḡat bu sözi-de
Semiʿ ol ger ne yaban ne de yirinde

815. Melāhīnün semāʿı gey ḡarāmdur
Daḡ u mizmār ḡaṣab ḡalmak tamāmdur

816. Nitekim Ḳaḡ resūli de buyurdı
İṣitmesi ḡarāmdur didi ḡördi

817. Melāhī nesneler ḡatı günāhdur
Otursa kim anuñ fiṣḡına rāhdur

818. Telezzüzü daḡı oldı kūfürden
İraḡ olsun melāhī mü'min erden

43A

819. Kelāmdan menhîdür çekgil lisānuñ
İşit bu sözleri şād eyle cānuñ
820. Yidincisi mesācidde harāmdur
Kelām-ı dünyeyi terk it tamāmdur
821. Yidi yirde çü dilün ebkem eyle
Harām oldu belî Haḡ zikri söyle
822. Bularda menhî oldu söz bil anı
Zikir tesbîh-ile açgıl dehānı
823. Kelām-ı dünya ger söyler olursāñ
Bu menhiyyātı vird eyler ölürseñ
824. Duʿāñ maḡbūl degüldür kırk gün el-ḡaḡ
Hadîsün nakli budur añlayu baḡ
825. Daḡı didi resūl kim yā ʿAlî bil
Taʿāmı milḡ-ile başla tamām kıl
826. Ki yitmiş dāʿa bil-kim ol devādur
Cüzām u barş u emrāza şifādur
827. Cünün-ile vecaʿ batn-ı marāzdan
Daḡı dendān u ʿayn u birle serden
828. Ne-kim varsa marāz cümle bedende
Giderür ʿavn-i Haḡ irerse anda
829. Şalavāt vir Habîbe sen de dāyim
Dilersen kim ola dîn sende ḡāyim

43B

830. Daḡı bir kimse dünyāda ḡarîr ol
Giyerse olur uḡrāda faḡîr ol
831. Beḡāda geymez ol cennet ḡarîrin
Resūlullah didi dînle delîlin

Ḳāle'n-nebiyyü 'aleyhi's-şleātu vesselām menlebise'l-ḥarīre fi'd-dünyā
velemyel bishu fi'l-āhireti⁵⁴

832. Daḥı dünyāda ḥamr iḥen raḳībi
Şarāb-ı cennet iḥre yok naşībi

Ḳāle'n-nebiyyü 'a.m. men şeribe'l-ḥamre velem yeşrib fi'l-cenneti⁵⁵

833. Bunı da ol Ḥabībullah buyurdı
Za'if ümmetleri kaydını yidi

Ḳāle'n-nebiyyü 'a.m. nevmuşşıyami 'ibādetün ve nefesühü tesbīhün ve
du'āhu müstecābün ve zenbuhu ma'fūrun ve 'amelehu muḍā'afu meşābihin
şadaḳa resulullahi⁵⁶

834. Girü mervī durur bu söz nebīden
Peyanberler güzini Hāşimiden

835. Didi şāyimler uyursa bilünüz
'İbādet yazılır nevmi görünüz

836. Nefesi tesbīḥ olur Ḥaḳ ḳatında
Du'ālar dilese maḳbūldür anda

44A

837. Daḥı zenbini hep maḡfūr iderler
O 'ālemde anı mesrūr iderler

838. 'Amel itse birine on yazılır
Günāhları daḥı cümle büzilür

839. Meşābih naḳlidür bil bunı yiksān
Tutarsañ Ḥaḳ ḳatında olduñ insān

‘An ebu hureyre raḍiyallāhu ‘anhū ḳāle ḳāle resūlullāhi ‘a.m. kullu ‘ameli
ibni ādemīn yuḍā‘ifu’l-ḥāsenete bi-‘aṣri emṣālihā ilā-seb‘a mi‘eti ḍa‘fīn
ḳalallāhu ta‘ālā elā e’ṣ-ṣavmu fe innehu li ve enā ecriye bihi yede‘u ta‘āmehū
ve ṣehvetehū min ecli’ṣ-ṣıyāmi feraḥtāne ferḥaten ‘an-iftārihi ferḥaten ‘inde
likā‘i rabbihi ve ḥulufu femi’ṣ-ṣıyāmi eṭyabu ‘indellāhi min rayhi’l-miski e’ṣ-
ṣavmu cūnnetūn mine’n-nāri ṣadaḳa⁵⁷

840. Buña rāvi durur yine muḥaḳḳaḳ
Ebu Hureyre didi añlayu baḳ
841. Resūlullah didi baña faṣīḥdür
Meṣābihden çü naḳl oldı ṣaḥīḥdür
842. Çü bir a‘māl ki ider adem oḅlı
Birine on olur ger itse şuḅlı
843. Yidi yüze varınca bī-nihāyet
Olur yirine za‘fı pes be-ḡāyet
- 44B
844. Ve illā ṣavmın işit i sözi dür
Ḳulaḡuñdan çıkarma eylegil dür
845. Buyurđı Ḥaḳ Te‘ālā ṣavmınuñ ben
Virürem ecriñi gey añlaḡıl sen
846. Oruc benüm durur ecri benümdür
Oruc tutan benüm mü’mīn ḳūlumdur
847. Zırā terk-i ṭa‘ām itmiş dururlar
Çü ṣehvetden daḡı geçmiş dururlar
848. Benüm eclimiçün ol bī-riyādur
Bu şāyimler işi şanma hebādur
849. Daḡı dir ferḥatān var şāyim içün
Biri iftāridur pes ḳāyim içün
850. Birisi hem müṣāhede cemāldür

- Likā'-i Rabbe irene kemāldür
851. Dahı dir şāyimün ağzı koķusı
Ki yigdür Hālķa şakla namūsı
852. Hotan miskinden atyebdür Huzāya
Çü bundan bın dahı ne var hedāye
853. Dahı cünne durur şavmun tamuya
Hicāb maķcūb olur dutan kamuya
854. Cehennem odı seni görmeye hem
İdersen bu cihānda gözlerün nem

45A

- Evhāl-lāhu ta'ālā ilā-dāvude 'a.m. feķāle yā dāvud ekrim dayfi ve dayfüke ve
ķāle dāvud yā rab ma dayfi ve ma dayfüke ķale'l-lāhu ta'ālā da'avte fehüve
dayfüke ve innezele fe hüve dayfi in ekremte dayfeke feleke'l--cennetü ve in
ekremtü dayfi feleke er-rü'yetü şadaķa⁵⁸
855. Girü vahy itdi bir gün Hāk Te'ālā
Didi Dāvuda ol celle celāle
856. Didi mihmānuma ikrām eyle
Senün mihmānuña hem eyü söyle
857. Didi Dāvud nebī-kim yā İlāhī
Nedür ol didüğün buyur kemāhī
858. Benüm mihmān senün mihmān nicedür
Senün 'izzün belı her dem yücedür
859. Didi bārī-i Te'ālā Dāvud bil
Ne emr itsem saña sen anı gey kıl
860. Senün mihmānuñ oldur da'vet itsen
Evüne iledüben 'izzet itsen
861. Rızāñ-ıla anı alup varursın
Ziyāfet eyleyüp hālin görürsin
862. Şu mihmān kim olur nāzil ķapuña

Ƙonaram diye vara hem ƙatuña

45B

863. Benüm zayfum olardur yahşı anla

Aña ʿizzet idegör sözi dinle

864. Elün ile iletdüğün senündür

Yabandan nāzil olanlar benümdür

865. Senün mihmānuña cennet kemāldür

Benüm mihmānuma rü'yet cemāldür

866. Nebī didi eyā ümmet olanlar

Anuñ şerʿin dutup toğru varanlar

867. Ki şaddaƙ yā resūlullah buyurdun

Dürer-bārundan uş şekker yidürdün

Revā ebi hüreyre raḍiyallāhu ʿan-hu ʿanin nebiyyi ʿa.m. ennehū ƙāle men taʿalleme'l-ʿilme li-eclil keşreti feƙad māte cāhilen ve men taʿalleme'l-ʿilme li-eclil münāzarati ve'l-cedel feƙad māte münāfıƙan ve men taʿalleme'l-ʿilme li-ecli't-tekebbürü feƙad māte zındıƙan ve men taʿalleme'l-ʿilme li-eclil ʿameli feƙad māte mü'mīnen şadaƙa⁵⁹

868. İşidün Tañrı ʿilmin okuyanlar

ʿAmel idübenin toğru varanlar

869. Resūlden pes olupdur bu rivāyet

Ebu Hureyre rāvidür be-ğāyet

870. Kimesne ger okusa ʿilmi ƙardaş

Bu keşret ʿilmi-çün olur işi fāş

46A

871. Olur āhır ol er cāhil ölümün

Bizi sen şaƙla andan yā-hū āmin

872. Dağı her kimse ʿilmi okur-ısa

- Münāzara cidāle fāhir ise
873. Bu niyyet anı oldurur münāfık
Huzā k̄amusına çün vire tevfiķ
874. Dahı her kimse kibr-içün okusa
Olur āhir o zındıķ pes kim-ise
875. Şolar kim ‘ilmi ‘amelçün okuya
Çü mü’min ola āhir kim ne diye
876. İlāhī her gişinūn ‘ilmin artur
‘Amel birle çü k̄albin eyle pür-nūr
877. Çü ‘āmil eyle ‘ilm-ile buları
Ki cennet gülşeninde bula yārı

Ḳāle'n-nebiyyi ‘a.m. men talebe'l-‘ilme kâne keffāretün li-mā meḍā k̄āle men
sū'ile ‘an ‘ilmin şümme keteme ülcime yevme'l-ḳıyāmeti bi-licāmin mine'n-
nāri⁶⁰

878. Ne-dir dīnle resūl-i şāh-ı kevneyn
Dinümüzün çirāğı nūr-ı ‘ayneyn
879. Sebīlullah taleb iden bu ‘ilmi
Kefāretdür günāhlarına ḥilmi
880. Ne-deñlü var-ısa geçmiş günāhı
Anı ‘afv eyleye ol pādişāhı

46B

881. Eger s̄ā'il su'āl itse ‘ilimden
Dīninūn fāydasın bil cān u dilden
882. Dimeyüp ‘ālim olan ketm iderse
Ḳıyāmet ḥālī n'ola ol giderse
883. Başına uralar bir od licāmı
Pes ağızında ola od-ıla kāmı

884. Meşābihdūr ḥadīṣ ṣaḥ ḥaberdür
Kulağından gidermez ol-ki erdür
885. Su'āl olındı bu çünki resūlden
Nedür ol olmaya men'î ḥelālden
886. Didi şudur anuñ men'î ḥarāmdur
Biri oddur daḥı men'î ḥarāmdur
887. Daḥı tuzdur ki red itsen ḥarāmdur
Şaḫın red itme bunları hemān dur
888. Meşābihden çü nakli nazma geldi
Er olan bu kelāmı cümle bildi

Ḳavluhu 'a.m. men şalla şalāte'l-vitri ekeremallāhu ta'ālā bişelāşe ḥıṣālın
evveluhu yetummu bi'r-rek'ati'l-ülā takşiri şalātin yevme külliha ve bi's-şānī
yaḥfuẓu 'alā el islāmi ve yaḥrucuḥu mine'd-dünyā müslimātin ve bi's-şāliseti
yeşkilu'l-lāhu ta'ālā mizānehu yevme'l-ḳiyāmeti ve yerzuḳuḥu şefā'ate bi-
nebiyyihi muḥammedin 'a.m. 'aleyhi's-selām şadaḳa resulullāhi⁶¹

47A

rüviye fi'l-aḥbāri 'anī'n-nebiyyi'l-muḥtari ennehu ḳāle resulullāhi 'a.m. ve'n-
nāsu beyne ḥamse'ukūbāti li-ebdānin yerāhā⁶²

889. Dimişler pes bunı aḥbār içinde
Buyurmuşdur nebī aḫyār içinde
890. Dir olur nās içinde biş 'ukūbāt
Ki lā-büd her gişi görür olur māt
891. Didiler yā resūl buyur bilelüm
Nedür ol biş anı digil ḳılalum
892. Didi evvel ölümdür sekri daḥı
İkinci ḳabr-i zulmetdür bil āḫir
893. Üçünci Münkir ü Nekir su'āli

- Dahı dördünci mizân vezne hâli
894. Bişincidür şırât üzre tecāvüz
Kim ola geçe anı gey katı uz
895. İşidüp bu bekri itdi bañayı
Cemî'isi şahâbiler şadâyı
896. Çü nâzil oldu Cebra'il gelüben
Hakûn vahyin Muhammede kıluban
897. Didi-kim yâ resûl Tanrı selâmı
İdüben virbidi işbu peyâmı
898. Digil bu bekre kim bilmez mi anı
Ki her dâ'ûn devâsından beyânı
- 47B
899. Ki her derdün delim vardur devâsı
Bu şayru olanın olur şifâsı
900. Şalât-ı şubhı pes mevte devâdur
Şalât-ı zuhrî kabre nûr revâdur
901. Şalât-ı 'aşr Münkir ü Nekîrün
Su'âline cevâbdur her haķîrün
902. Şalât-ı ğarb şaķilidür mizânun
Günâhını yoyar şâhib-günâhın
903. Şalât-ı 'ışâ cesre pes devâdur
Şırât geçmeklige anda revâdur
904. Çü yıldırım gibi geçe şırâtı
Ya kuşlar gibi uça bil bu yadı

Rüviye 'an 'osmānūbnū 'afvān 'ani'n-nebiyyi 'a.m. ennehū kâle men kesere
tanbūran fekeenemā iştērā sittine raķabetin bi-rıdāi'llāhi ta'ālā ve kâne
hayren lehu 'aşarete ālāfi dirhemin yeteşaddaķu lil-fuķarā'i⁶³

905. Rivāyet eyledi ‘Osmān nebiden
Dinümüzün çirāğı Hāşimiden
906. Didi bir kimesne tanbūr uşatsa
Hākuñ ırzāsı içün bir iş itse
907. Nenün gibi şevābı var işitgil
Bu şeytān körligine bir iş itgil
- 48A
908. Çü altmış kıl azād itmiş gibidür
Hākuñ buyruğını tutmuş gibidür
909. Dağı on bin derāhim Hāq yolında
Taşadduk eylemiş gibidür anda
910. Dağı evlā durur bunlardan anla
Eger anlamaz-ısañ bārī tanıla
911. Dağı bin hac maqbūlün şevābın
Alur dağı ziyād bil anı ta‘yin
912. Dağı mağfūr olur cümle günāhdan
Ata vü anası hem kavmi andan
913. Kelāmullah içinde cümle ayāt
Bularuñ şağışınca bī-nihāyet
914. Medīne yaradur cennetde el-hāq
Virür ol kula Allah anlayu bak
915. ‘Adedince tenindeki kılınuñ
Bağışlar nūrını Hāq bilgil anuñ
916. Dağı yitmiş yılun beyte’l-harāmda
Mücāvirün şevābın alur anda
917. Dağı cesr-i şırātı ol tamāmet
Şu yıldırım gibi geçe selāmet
918. Hisābını dağı asān vire ol
Ki rızkın cennet içre yiye gey bol

48B

İzā hāle'l-‘abdu bismillahi'r-raḥmāni'r-raḥīm ‘aṭāhullāhu ta‘ālā erba‘a ḥıṣālın
evveluhu yencū mine'l-‘azābi'l-ḳabri⁶⁴

919. Kaçan bir kûl çü bismillahi dise
Huẓā dört haşşa virür her kim-ise
920. Biri ḳabrũñ ‘azābından ḥalāşı
Bulup olmaya anda Hakk’a ‘āṣi
921. İkinci hem kitābın sağ yanından
Vireler ol kûluñ min külli andan
922. Üçünci haşr ola şādıklar-ıla
Kıyāmetde ola şālihler-ile
923. Bu dördünci cennetde iki ḳaşr
Yapalar ol gişiye görmeye ḳahr
924. Çü her ḳaşruñ ulu kırk ḳapısı var
Aralık yirlerin şanma anuñ tar
925. Ki şarkdan ğarba varınca ba‘ūdı
Ola mü’mîn ide aña şu‘ūdı

Ḳāle'n-nebiyyü ‘a.m. menselleme şāribe'l-ḥamri evşāfehu ev‘āneḳahu aḥbet
allāhu ‘amelehu erba‘ine senetin⁶⁵

926. Girü didi bunu Tañrı resûli
Şarāb içenlerũñ yokdur uşûli
927. Kimesne ger selām virse bulara
Muşafihe idüp baksa bulara

49A

928. Tevāzzu‘ eylese anlara bir dem
Harāb idüp çü ‘ömrin eyleye kem

929. Çü kırk yıllık yoyıla kamu müzdi
Her a^cmāline şeytān ola düzdi
930. Dağı kim şāribi hamra yidürse
Ki bir lokma az u çokdan taṭursa
931. Havāle eyleye Bārī Te^cāla
O kūla hayya ^caḳreb bīn belāla
932. Dağı cehennemūn mā'i şadīdin
İçürüp boynına taḳa ḥadīdin

Ḳāle'n-nebiyyü ^ca.m. menselleme şāribe'l-ḥamri evşāfehu ev^cāneḳahu aḥbet
allāhu ^camelehu erba^cine senetin⁶⁶

933. Didi Tañrı resūli bu sözinde
Semī^c ol gezme yabanda yazıda
934. Ki her kimsene bıyığın uzatsa
Vaḳār u ^cucb idüp kibri gözetse
935. Ne-kim cisminde varsa her kılınūn
Şağışınca yılanlar eyler anūn
936. Şoḳarlar ol gişi pes teninde
Etin sūnūkların şorurlar anda
937. Dağı her tü başına bir günāhı
Yazarlar pes dīvānına kemāhı

49B

938. Du^cāsı müstecāb olmaz dağı ol
Ḥaḳūn rahmetlerine bulmaya yol
939. Ferişteler aña isim koyalar
Necs-i mel^cūn diyüben çaḳıralar
940. Dağı Allah ḳatında ^cad olına
Yahūdī ḳavm-i naşrānī dīnile

941. Dağı dir kim ben anlardan beriyem
Şefâ'at itmezem andan giriyem
942. Hadis-i mev'iza nakli durur bu
Resûlullah dimiş itme buña su

Ḳāle 'a.m. izāateytüm el-mecālise fesellemū 'ale'l-ḳavmi fe izāreca'tum
fesellemū 'ale'l-ḳavmi⁶⁷

943. Didi Tañrı resûli añla bilgil
Ne-kim emr eyler-ise eyle kılğıl
944. Buyurdı kim kaçan sizden birünüz
Ki bir meclise gelse gey bilünüz
945. Selām virün 'ale'l-ḳavme tamāmı
Dağı 'inde'r-rücū' virün selāmı
946. Selām-ı şāninün çokdur şevābı
Selām ola neden dinle bu bābı
947. Çü meclisden bir er tırdı gidüben
Selām virmedi ol nisyān idüben

50A

948. Resûl didi āña böyle kelāmı
Vaşiiyetüm ḳanı nitdün selāmı
949. Cihānda yok durur bir müslim illā
Çü meclisden rücū' itdükde ammā
950. Selām vire yazar dīvānına Hāḳ
Teninde her olan ḳıllarca el-ḫāḳ
951. Ki her tü başına Bārī Te'āla
Yazar bīn bīn ḫasen bil bil devāle
952. Dağı bīn bīn derece ref' ider hem
Dağı bīn bīn günāhın maḫv ider hem

953. O meclis mağfiretin ister anuñ
İlā yevmi'l-kıyām şāz eyle cānuñ
954. Dağı didi resūl bir gişi varsa
Meşālih ecliçün bāzāra girse
955. Okuya bu duʿāyı bī-riyā ol
Sevāblar hāşıl olup vara ol yol

Lāilāhe illallāhu vaḥdehu lā şerīkelehu lehū'l-mülkü ve lehū'l-ḥamdü yuḥyi
ve yümütü ve hüve ḥayyün lā yemütü biyedihī'l-ḥayri ve hüve ʿalā-küllī şey'in
ḳadīrun⁶⁸

956. Dīvānına yazalar biñ biñ anda
Hasenden bī-kıyās i cān-ı zinde
- 50B
957. Dağı biñ biñ günāhı maḥv olına
Vire biñ biñ derece ol ḳūlına
958. Bu mervīdür Ḥasan Başri kim andan
Rażi olsun Ḥaḳ ol devletlü cāndan
959. Didi yok mü'minden bir gişi pes
Maḳābir arasına gire bir kes
960. Okuya bu duʿā'i ehl-i ḳabre
Sevābından alalar anda bahre

Allāhümme rabbihazihi'l-ecsādi'l-bāliyeti ve'l-ʿzāmi'n-neḥireti elletī ḥaracet
min'd-dünyā vehiye biki mü'mineten ürsile ʿaleyhā ruḥan minke selāmen
minnā⁶⁹

961. Ve illā yarlıgar Tañrı ölenin
Fenādan ol beḳāya hem varanın

962. Adem şafî zamânından berüsin
Huzā pes yarlıgar mü'min kâmusın
963. Dahı râvidür Ahmed râzî eydür
Hak andan râzî olsun bu da geydür
964. Didi bir gün bu Yahyâ Bin Zekeryâ
Geçerdi Dānyāl kabrinden ol yâ
965. İşitdi bir avāz kabrūn içinden
Bu tesbîhi okurdu dînler andan

51A

966. Sevâbını vire ehli'l-kubûra
Ki şarkdan garba varınca irüre
967. Huzā idhâl ide kırk nev^ca nûr
Yatan ehli'l-kubûr bula sürür
968. Dahı vâsi^c ide kabri içini
İmân-ıla giden mü'min kûlını
969. Dahı her meyyite cennetde el-hak
Dereceler vire gey anlayu bak
970. Okuyan kâriye i'âlalar ide
Bu altmış enbiyâ hayrın i bende
971. Dahı halk ide Hak harfî başına
Melekler zîkr-i tesbîh ide yine
972. Kıyâmet günine dek bi-nihâyet
O kûla vireler hayrın tamâmet
973. Budur kim müstehâb kabri ziyâret
İden ihlâş okuya seb^ca merrât
974. Eger mağfûr degülse anda meyyit
Ki rahmet ide Allah eylece it
975. Eger mağfûr ise meyyit kabirde
Seni Hak yarlıgaya bilgil anda

976. Eger on kerre ihlāşı okursāñ
Sevābın cümle mevtāya virürsenñ

51B

977. ‘Adedince olaruñ saña i‘tā
Olına çok hayırlar anı bil yā
978. Dağı dir resūl bir kimesne hem
Ziyāret qabr-i mü’min itdügi dem
979. Okuya bu du‘āyı tut ögünde
Gereklüdür saña zıkr it dilünde

Allāhümme innī es'elüke bi-ḥaqqı muḥammedin ‘aleyhi allāhümme ve āli
muḥammedin ‘aleyhi allahümme lātü‘azzib hazā'l-memāti⁷⁰

980. ‘Azābın ref‘ ide Haq ol qabirden
Ki nefh-i şūr olunca çünki irden
981. Dağı bir kimse okursa ‘ale'l-qabr
Haq andan ref‘ ide ‘azāb-ıla qahr
982. O bir kerre çü bismillahi dise
Ve ‘alā milleti resūlillahi dise
983. Ki kırk yıl ref‘ ola zulmet hicābı
O qabr issi asān vire cevābı
984. Dağı dir ḥazret-i Aḥmed i qardaş
Şalavāt vir aña kim sır ola fāş
985. Okursa bir gişi el-kehfi bir gez
Olur on biñ yılañ hayrın çok u az
986. Dağı her ḥarfine on biñ dīnārı
Taşadduq eylemişce bārī

52A

987. Dağı ma‘şūm olur seksen gün el-ḥaḥ

- Cemî'î fitnelerden anlayu bak
988. Dahı dir kim okusa Hâk kelâmın
Yazar her âyete şöyle devâmın
989. Ki bîñ bedir gâzâsında şehîdüñ
Şevâbın vire hem Kur'ân mecidüñ
990. Dahı dir kim okusa Hâk kelâmın
İşit nice olur anuñ şevâbın
991. Ki her harf başına kârî kim okur
Çıkar altmış melek ağzından ol nūr
992. Huzâyı tesbîh ider tahmid-ile
Kıyâmet günine dek tehlîl-ile
993. Bağışlar şâhibine ol şevâbı
İçüre havz-ı kevşerden şarâbı
994. Dahı dir kim kaçan hatm olsa Kur'ân
Cemî'î 'âlem olur anâ fermân
995. İlâha 'âşî olmasa hemânda
Dahı şirk eylemese ol devâmda
996. Ki mağfûr ola ol elbette elbet
Girüp cennetlere görmeye zahmet

Der-fadileti fadl-ı ramadan*

52B

997. Buyurdi Hâzret-i Hâkkuñ resûli
İşit gör ne didi ol ulu kûlî
998. Didi bir gün oruc tutan recebden
Ki bîñ yıl şavm şevâbın alur andan
999. İki gün tutanı Hâk yarlıgar bil
Çü yitmiş yıl günâhın 'afv ider bil

* Ramazanın fazileti hakkındadır.

1000. Daḥı şa‘bān ayından kim tutarsa
İki gün ac olup ḥayrın utarsa
1001. Anadan toḡma olup her günāhın
Bağışlaya Huzā kim varsa rāhın
1002. Daḥı Allah yaza bir yıl tamāmın
‘İbādet eyleyen kullar şevābın
1003. Eger üç tutar-ısa Hālīk-ı Rab
Açar kapuların cennetler gey heb
1004. Buyurur kankı kapudan dilerseñ
İçine gir ḥūriye diş bilersen
1005. Ziyāde tutsa bundan daḥı ta‘yin
Virür ol kula yüz şehīd şevābın
1006. Daḥı yüz derece ref‘ ider āña
Hūriler vire gören kıla taña
1007. Daḥı didi resūlullah tamāmı
Şalavāt virbi āña hem selāmı

53A

1008. Ki bir kimsene irse şehir-i şavma
Ramazān ayı dir ya‘nī bu kavme
1009. Oruc tutsa imānen dirü billah
Daḥı hem ihtisāb ḥavfun min Allah

Velem yeşrik bi-lī billāhi şey'en neveytü ve diye ferdā ya‘nī şavmen⁷¹

1010. Hāk anı yarlıgar elbette elbet
Elüne girse ol gün eyle ragbet
1011. Niçeler irmedi girdi türāba
Kamu umuları döndi serāba
1012. Didi daḥı nebī bir kimse el-ḥāk

- Katında üç gişi iftār ide Hāk
1013. Anuñ yarlıgaya geçmiş günāhlarn
Elünden koma zinhār togru rāhın
1014. Dağı dir bunı pes şāyim olana
Yidürse az u çokdan pes Hāk bilene
1015. Anuñ ecri dağı şāyim gibidür
Hākuñ ol sevgülü şādık kıldur
1016. Dağı bir kimse-kim Zi'l-hicce onın
Tutup Hākka çevürse anda yōnin
1017. Bağışlaya Huzā ol yıl varanın
Evinde hac idenlerüñ şevābın

53B

1018. Dağı dir kim-ki tutsa altı günin
Bu Şevvāl ayınuñ resm-i umūrın
1019. Ramazān ayı şevkı derdi için
Dağı her aydan anuñ şerfi için
1020. Çü altı yüz bīn ü yıldan ziyāde
Ki fazl-ı şavm alur kalma piyāde
1021. Hem altı yüz bīn ü hedye bedene
Kim itmişce şevābı var idene
1022. Dağı altı yüz ü bīnde rakabe
Azād itmiş gibidür Hāk Çalapa
1023. Çü her günü o günlerüñ işitgil
Ki altı yüz bīn bu yılca bilgil
1024. Kimesne itmeye idrāk şevābın
‘Amel iden göre dağı ziyādın
1025. Dağı bir kimse terviye güninde
Oruc tutsa işitgil sen i bende
1026. On iki bīn yıl ‘ibādet eylemişce

- Sevābı var daḥı ac ʔoylamışca
1027. Daḥı her kim ʕarefe gün ʔutar ol
Yigirmi dört biñ sevābı-ı ʕām utarsa ol
1028. Alur ḥayrātların bunca ʕibādet
Ḥuzāya eylemiş gibi be-ḡāyet

54A

1029. Daḥı bayram günü ʔutsa ve gelse
Muşallāda namāz kılınca ʔalsa
1030. ʕibādet eylemiş gibidür el-ḥaḥ
Ki altmış biñ yılūñ ḥayrın ala baḥ

Ḳāle'n-nebiyyü ʕa.m. yā ʕālī li-ḳavli cebrā'il ʕa.m. şum min-küllī şehrin selāşe
eyyāmin⁷²

1031. Resūlullah didi kim yā ʕAlī bir
Senūñçün bu Cibrīl gör ki ne dir
1032. Didi kim her ayūñ içinde üç gün
Oruc ʔut-kim yiyessin anda çok ḥūn
1033. Çü evvel güne on biñ yıl sevābı
Yazalar saña anda bu kitābı
1034. Otuz biñ yıl ikinci gün taʕyin
Yazalar ḥayrını pes eyle saʕyin
1035. Üçünci günine yüz biñ yılūñ hem
Sevābın yazalar fi'l-cümle derhem
1036. Didi kim yā resūl işbu sevābı
Baña mı yoksa ʕāmdur vir cevābı
1037. Didi Tañrı resūli işbu ʕāmdur
Virür şāyimlere bunı tamāmdur
1038. Dimişler bunı müzhirde daḥı heb

Virür dir mäh tutan üç gün aña Rab

54B

1039. Buña eyyām-ı beyz dirler tamāmet
Tutanlar olalar her dem selāmet
1040. Şahīhdür ger degülse yevm ü beyzā
Tutanlar hayra ire cümle eşyā
1041. Dağı bir kimse bir mü'min gişinün
Revā itse dilegin bir işinün
1042. Dīvānına yazar ol kûluñ el-ḥaḫ
Yidi biñ ʿibādet müzdini Ḥaḫ
1043. Nehārı şāyim olmuş gibi ola
Leyālī kāyim olmuş gibi ola
1044. Muʿāvenet ide Bārī Teʿāla
Mesāfetde şırātı yaḫşı ala
1045. Dağı didigi bir müslim āḫisin
Şalāḫına Ḥaḫ-içün sen varasın
1046. Şevābı Tañrıya bir yıl berü baḫ
Ki ḫizmet eylemiş gibidür el-ḥaḫ
1047. Şunuñ gibi ki hīç vech-ile andan
Günāḫ gelmemiş ola her taraḫdan
1048. Dağı bir kimse bir ḫaṭve vara yol
İşin bitürmege bir müslimün ol
1049. Yazılur ol gişiye ḫaṭveye bir
Ki yitmiş nevʿa ḫayrı anda hem dir

55A

1050. Ki cumʿa gicesinde iki rekʿat
Namāz kılup tutalar Ḥaḫḫa minnet
1051. Okuya rekʿatinde fātiḫa bir
Bile bir ayete'l-kürsī dağı dir

1052. İzāzülzili üç kerre okuya
 Ḳabir ʿazābınũ kaydını yiye
1053. Kılursa kim bunu elbette elbet
 Ḳabir içinde hiç çekmeye zahmet
1054. Daḥı dir baʿzı ʿālim bil ḥaḳīḳat
 Tutuban ḡayrı işden ol ferīḳat
1055. Kaçan şuglı bu ḥalkũn ola bişe
 Çü sen de bişi it gendũne pişe
1056. Kaçan ḥalk itse şuglın çok ʿamelde
 Ferāyizi tamām eyle çü sen-de
1057. Kaçan nās itse iḥlāşı cebren
 Şalāḥa sen de meşḡul ol çü sırran
1058. Kaçan nās ola meşḡul ʿayb-ı nāsa
 Çü sen de nefsũnũn ʿaybını başa
1059. Kaçan ḥalk olsa meşḡul bu fenāya
 Ki sen de şugluñı eyle bekāya
1060. Kaçan nās ḥalk rızāsını görürse
 Çü sen de Ḥaḳ rızāsın gör olursa

55B

1061. Ḥalāyıkā bakup olma muḳallid
 Ki Ḥālīḳ ḥizmetinde ol muvaḥḥid
1062. Ḥuşūşā kim bu dünyā adamını
 Görürsin nicedür her bir demini
1063. Mürāyılık bulara pişe olmuş
 Bed işleri kamu endişe olmuş
1064. Riyādan şakla kim şirk şaḡirdür
 Bunu pişe iden anda faḳirdür
1065. İlāhī it ʿināyet ḳülleruñā
 Baḡışla her birini yiglerũne

Enne alike taħlīṣ dūnyā be-nivīṣte būd*

Ḳāle'n-nebiyyü 'a.m. e'd-dūnyā dārun men-lādāreleh ve mālūn men-lāmālelehu velelā yecma'u men-lā'aḳlelehu ve 'aleyhā yucādi men-lā'ılmeleh ve 'aleyhā yehsedu men-lāfıḳhaleh ve 'aleyhā yes'ā men-lāyakinelehu⁷³

1066. Didi Tanrı resūli dīnle bunı
'Amel iden giṣinūn ola dīni

1067. Bu dūnyā evidir kimseye ḳalmaz
Bu dūnyā mālın issi dutıbilmez

1068. Bu dūnyā durur ḥālī degüldür
Bu dūnyā mār durur mālı degüldür

56A

1069. Bunı cem' idenūn bil 'aḳlı yoḳdur
Buña gönül virenūn naḳlı yoḳdur

1070. Buña ḥased idenūn fıḳhı yoḳdur
Buña sa'y idenūn yakını yoḳdur

1071. Buña cānın virenūn zıhni yoḳdur
Taḥassür idenūn hıç fehmi yoḳdur

1072. Bu dūnyāya didiler bī-vefādur
Buña gelenlerūn işi cefādur

1073. Bu mihmān-ḥānedür anla i ḳardaṣ
Ne ḥāşıl ola bundan bir ḳuru taş

1074. Bunūn yolu meger bir ḳantarādur
Geçüp gitmek bu evden pes revādur

1075. Niçeler yildi irmedi uçına
Girelden pes bu dūnyānuñ içine

* Ahlakımı güzelleştirir, dünya şöyle yoḑrulmuştur.

1076. Āhır olup işi vardı hebāya
Bırakdı öz canını bu ʿanāya
1077. Niçeler yıl gibi yildi yile yıl
Dükenmedi niçe ay u niçe yıl
1078. Fenā olup düketdi ʿömrini heb
Yire şokdı buları Hālîk-ı Rab
1079. Neler geldi vü gitdi i bürāzer
Kimi Firʿavn u Nemrūd kimi Āzer

56B

1080. Bularuñ yurdı heb tahte'ş-şerādur
Elüñ çekmek cihāndan pes revādur

Ḳāle'n-nebiyyi ʿa.m. men ḳare'e ḳul yā eyyuhe'l-ḳāfirūn ve ḳulhūvallāhu eḥad
fi-fārīdatihi min-ferāidi'l-lāhi taʿālā ḡafarallāhu lehu ve lī-vālideyhi ve mā
vildāni ve in kāne şaḳiyya maḥa ismuhu min düyūlizi'l-eşḳıya'i ve ketebehu
fi-divāni's-süʿedāi ve ehya'allāhu saʿiden ve ematehu saʿiden ve
baʿaṣehullāhu taʿālā şehīden⁷⁴

1081. Buyurmuşdur yine ol şāh-ı aʿzam
Piyanber ol mükەرrem hūb adem
1082. Lebinden saçılan dürdür be-ḡāyet
Dut imdi şerʿini itme hıyānet
1083. Didi her kim okur-ısa namāzda
Farīza ola ḳılduḡı niyāzda
1084. Ki evvel fātiḥa zam ide ḳulyā
Şevābı çok durur sen anı bil ya
1085. Ki şāni rekʿatinde biri ihlāş
Okursa ol namāzı ola çün hāş
1086. Şevābı dür delim pes bī-nihāyet

- Ki dāyim okı bunı el-emānet
1087. Huzā yarlıgaya bunca günāhın
Olursa seng ü hāre mişl-i āhın
- 57A
1088. Dağı atañ var-ısa yāhūd anañ
Ki evlāduñ cemī'î heb kabīleñ
1089. Ki cümle olalar merhūm u mağfūr
Cemī'î yarlıgaya yüce fağfūr
1090. Dīvān-ı eşkıyādan yoya anı
Sa'îd okına ismi tende cānı
1091. Kim oldukça sa'îd ola cihānda
Ölüminde sa'îd hıfz u amānda
1092. Çü ba'ş ide anı rüz-ı kıyāmet
Şehidlerle aña vire kerāmet
1093. İlāhî sen 'ināyet kıl fakīre
Zelīl ü 'āşî vü mücrim haķīre
1094. Günāh-kārdur velî ol yüzi kara
Kūluñdur seni koyup kime vara
1095. Özin dergāhuña tevfiż idüpdür
Günāh deryāsına düşüp gidüpdür

Ḳāle'n-nebiyyi 'a.m. menḳara'a yāsīn külle yevmin felehu ṣemānune
raḥmeten 'işrūne fi-ḥayātihi ve 'işrūne 'inde mevtihi ve 'işrūne fi-ḳabrihi ve
tuviḳḳu bi-tuviḳḳu min nūrin vebīhe bi tāci'l-veḳāri ve yemurru 'alā-
şirātın fi-evveli zümretin kelberḳı'l-lāmi'î ve'l-ḥāṭifi feyekūnu fi'l-cenneti
min-rüfekāi muḥammedin 'a.m. ilā leffi'l-ḥadīs⁷⁵

57B

1096. Yine dinle bunı şāh-ı nebīden
Mükerrem ol muṭahhar Hāşimiden

1097. Huzāvendā kerīmā ne buyurmuş
Za‘if kulları kaydın niceyimiş
1098. Anuñ emrindedür bu cümle ‘ālem
Nebīdür ger velīdür kamu adem
1099. Velī hüküm-ile döner cümle edvār
Ki bir gez kün demekle oldılar var
1100. Yine bir kerre yok dise tağılur
Parākende olup cümle bozılur
1101. Buyurdi sūre-i yāsīn bir gez
Okursa günde her kim bu huka gez
1102. Huzā dir seksen āna rahmetüm var
Ki rahmet olana göstermeyem nār
1103. Yigirmisin hayātında virürem
Yigirmisin memātında virürem
1104. Yigirmisini kabrinde virürem
Yigirmisini ba‘ında virürem
1105. Kaçan kopsa kıyāmet gün kabirden
Ki tavk olur anuñ boynına nūrdan
1106. Dahı bir tāt olur başında anuñ
Bu cümle nūr durur şāz eyle cānuñ

58A

1107. Şırāt-ı zümre-i evvel içinde
Geçe ş’ol yıldırım bigi o bende
1108. Tuta ol cennet içre meskeni hūb
Refīk ola nebīye ola maḥbūb
1109. Bu rütbet ḥāşıl olur her gışiye
Kim okursa bunu āna ışıya
1110. Ki zīrā dir resūli kā’inātuñ
Olur kalbi her eşyā-i benātuñ

1111. Çü yāsīn daḥı kalb olur kelāma
Kelāmullah-ı Kur'ān-ı 'azīme
1112. Ve her kim gözedüp Ḥaḳḳuñ rızāsın
Okursa cān-ile sūre-i yāsīn
1113. Ola maḡfūr günāhından tamāmet
Hidāyet ola ecri bī-nihāyet
1114. Yigirmi iki ḥatmūñ ol şevābın
Bula her kim okursa bunı ta'yin
1115. Daḥı bir mü'minūñ ḥālāt-ı nez'ı
Olcaḳ dünyeden āhire 'azli
1116. Okunsa sūre-i yāsīn ḳatında
Ki 'Azrā'il gelicek ḥāletinde
1117. Okunan sūre ḥarfı birine on
Melekler nāzil olurlar yekūmūne

58B

1118. Dutarlar ol arada heb şufūfı
Ṭaleb maḡfiretin ider çü şāfı
1119. Du'ā'i merḥametle anı Ḥaḳdan
Dilerler tā bitisi ola aḳdan
1120. Daḥı ḡaslinde ḥāzır hem namāzın
Bile ḳılurlar ol nāz u niyāzın
1121. Daḥı okurlar anda pes du'āsın
Ḳalurlar tā tamām olunca yāsīn
1122. Ve hem ḳanḳı müsülmānuñ ḳatında
Okınsa mevt sekrāt ḥāletinde
1123. Canını ḳabz itmez ḳābızı'r-rūḥ
Ki Ḥaḳdan olmayınca işbu meftūḥ
1124. Gelür cennet şarābından laṭif āb
İçürürler ḳanınca şan gelür ḥāb

1125. Alurlar rûhını Hakkâ olur vâşıl
Bulur anda vaţan kim didiler aşıl
1126. Kabirde eglenür görmez serâbı
Şanasın gözlerine geldi hâbı
1127. Kabirden dahı reyyân haşr olur ol
Cinâna hem esenlikle bulur yol
1128. Hıyâz-ı enbiyâya ihtiyâcı
Hiç olmaya eyâ mü'min ü hâcı

59A

1129. Girü dir kim bu aradan dahı destûr
Size yokdur yetürem bunda mestûr
1130. Okuram sûre-i mülki ziyâde
Anuñ ecri beni kormı piyâde
1131. Mu'âvindür baña ol Hakk kelâmı
Suvâl-ile cevâb ola tamâmı
1132. Bu nev^c -ile necât bulur anda
Meleklerüñ suvâlinde o bende
1133. Anuñçün didiler sûre-i münçî
Okursañ bulasın kabir içre tünçî
1134. 'Azâb-ı kabri sen hiç görmeyesin
'İkâb-ile mu'akkaş olmayasın
1135. Eger vird itsen i mü'min ü şâdık
'Amellerüñ ola pes Hakkâ lâyıķ
1136. Olasın Hâlıkun hıfzı içinde
Ten ü cân u dilün ola çü zinde
1137. Resûl Hâşimî didi girü hem
Tut i miskîn ki budur derdüne em
1138. Okısa her ki bir sûre-i ihlâş
Okumışca şülûş Kur'ânı ol hâş

1139. Şevāb virür āna pūşt ü penāhum

Dağı yazar dīvānına İlāhum

59B

1140. ‘Adedince cihānda ehl-i şirkūn

Oğuyan kārīye fikr eyle ‘aqlūn

1141. Birine on ḥasene virür el-ḥaḳ

‘Acebmīdür bu dağı ānlayu baḳ

1142. Girü bir gez okursa ecir bilün

‘Adedince cihānda ehl-i dīnūn

1143. Melekler hem keteb her enbiyāca

Cihāna heb gelenler evliyāca

1144. Bularūn şağışınca birine on

Şevāb yazılır olma himmet-i dūn

1145. Dağı a‘ṭā olur ecir ziyāde

Şehīdūn yüz nefer varmış cihāda

1146. Duḥān ḥāmīmi her kim okusa şeb

Ki yitmiş biñ ferīşte gönderür Rab

1147. Dilerler isti‘ānet birle anı

Şabāḥ olunca maḡfūr ola cānı

1148. Dağı cum‘a gicesi okuyan er

Ki maḡfūr ola hergiz görmeye nār

1149. Çü rāvi Cābir eydür ol nebīden

Resūlü ber-güzīn-i ademīden

1150. Uyumazdı okumayınca ol pāk

Elif lām mimü tenzilü tebārek

60A

1151. İzāzülzili kim okursa ta‘yin

Şevāb-ı nıṣf-ı ḥatmūn ala kısmın

1152. Ve kulyā sūresini kim okursa

- Sevāb-ı rub^c-ı Ḵur'āndur alursa
1153. Daḥı dır kim resūl-i şāh-ı a^czam
Tut i miskīn ki budur zaḥmuṇa em
1154. Kim okursa şabāḥ üç kerre bunı
Sevinüp şād ola bīn kerre cānı

E^cuzubillāhi's-semi^cu'l-^calīmun mine's-şeyṭāni'r-racīmi⁷⁶

1155. Daḥı üç āyeti sūre-i ḥaşruṇ
Aḥirinden okı ḥūb ola neşruṇ

Hüvallahüllezī lāilāheillāhu ^calīmu'l-ğaybi ve's-şehādeti hüve'r-raḥmānu'r-
rahīmi⁷⁷

1156. Müvekkel eyleye ol ḵāriye Ḥaḳ
Ki yitmiş bīn ferişte añlayu baḳ
1157. Dilerler āna Ḥaḳdan isti^cānet
Gün aḥşāma varınca bī-nihāyet
1158. Şehīd olur eger ol günde ölse
Fenādan ol beḳāya rihlet itse
1159. Gicesi daḥı bu mezkūr evrād
Okunsa ḥāşşa budur vech-i ḥālāt

60B

1160. Merātib hem menāzil kesb ḥāşıl
Olur ol er tamām maḳşūda vāşıl
1161. Huzādan ola tevfiḳ her gişiye
Ki rahmet nūri ḳalbinde ışıya
1162. İlāhī ^cāşī vū mücrīm faḳīrdür
Terahḥum ḳıl Hisārī gey ḥaḳīrdür

1163. Gice gündüz işi cürm-i hatâdur
Ki Mevlâdan âna ʿafv ʿatâdur
1164. Günâh-kâr kûllarunla âna rahm it
Ki rahmet hisşesinden hisşe sehm it
1165. Bağışla sen anı nûr u nebîye
Ne sözi var yüzi kara ne diye
1166. Hem-ân-dem rahmuña tutmuşdur ümiz
Kerem kıl yâ kerim eyleme nevmiz
1167. Çü dünyâ uhrevide sensin Allah
Diyelüm ʿışk-ıla el-ḥamdülillah

Münâcât-i mūsâ ʿa.m. fî-beyân-ı faḍîleti ḥadret-i resûl ʿa.m. ve ümmetihi*

1168. Nideyüm yine yandım bir firâka
Başum alup gidem meger ʿirâka
1169. Nideyüm bu günehlerün elinden
Yüzüm kara durur gendü dilümden

61A

1170. Tefekkürde kalup itdüm hisâbı
Mezelletle yazaram bu kitâbı
1171. Eyü yavuz ʿömür vardı fenâya
Ki yıl bigi yılüp düşdi ʿanâya
1172. Gice gündüz Hâka lâyıḳ işüm yok
Ve illâ yüz karaları katı çok
1173. Varıcaḳ nedîm ol ḥazrete ben
Ki cân gidüp tehî kalıcaḳın ten
1174. Cihâna ḥizmet-içün gelmişidük
Ḥayr şer her ne varsa bilmişidük

* Musa Aleyhisselam'ın Hz. Peygamber (s.a.v.)'in ve ümmetinin fazileti hakkında münacatıdır.

1175. Ki nefsiñ yolına düşdüm giderem
Dilüm dir dünyenün terkin iderem
1176. Huşuşa div şeytānum ziyāde
Hakun yolunda uş kaldum piyāde
1177. Bu tül-ıla emeller aldı beni
Hakun emri resulün şer'i kanı
1178. Ahiret yolına yokdur zevāde
Anuñ-içün inildüm var nevāde
1179. Ogullar gitdi defn oldu türāba
Bu dünyā umusu döndi serāba
1180. Oğul diyü nice yıldur yilerem
İvaz vir diyüben Hakdan dilerem

61B

1181. Ne miqdār itdüm-ise ben talebler
Bu nefsiñ yolına çekdüm emekler
1182. Sonumda bir halef kala naşibüm
Var-ısa vire dirdüm ol Habibüm
1183. Çü kısmet yokmıdur ben bilmedüm hiç
Ne tedbir itdüm-ise kıldı der-piç
1184. Bu Mevlāmuñ za'ifce kılıyam uş
Ne gelse yüce hazretten olur hoş
1185. Şükür kim gendü virdi gendü aldı
Rızā-yı Hak-ıdı kim eyle kıldı
1186. İvazın dilerem ahirde Hālık
Vire kullarına hem bellü bayık
1187. Kul anuñ fazl anuñdur rahmet anuñ
Atā vü mağfiret hem himmet anuñ
1188. Anuñ emrine kimse māni' olmaz
kKim ola virdüğine kani' olmaz

1189. Diyelüm ʿışk-ıla el-ḥamdülillah⁷⁸
Diyelüm şevk-ıla el-şükrülillah⁷⁹
1190. Diyelüm derd ile el-mülkülillah⁸⁰
Diyelüm dü-cihān el-ʿizzülillah⁸¹
1191. Diyelüm qahrına eş-şabrulillah⁸²
Diyelüm ʿafvına estagfirullah⁸³

62A

1192. Diyelüm lutfına fazlu min Allah⁸⁴
Beyānidur anuñ pes kulhuvallah⁸⁵
1193. Adū-yı dīni pes qahr iden Allah
Delilidür anuñ naşru min Allah⁸⁶
1194. Bu esnāda dilüme geldi bir söz
Diyeyüm Hāḫ oñarursa qatı uz

Ḳul lemmā belāḡa mūsā bin ʿimrān ʿa.m. erbaʿine senetin evhāallāhu taʿālā
ile'r-rūḫi emīni cibrīl ʿa.m.⁸⁷

1195. Ḳaçan-kim Mūsā peygāmbere yitişdi
Tamām ʿömri anuñ kırka irişdi
1196. Ki vahy itdi Huzāvendī tebārek
Didi Cibrīl āmin i mübārek
1197. İriş Mūsā Kelīme it selāmı
Ki ʿimrān oḡlına eyle peyāmı
1198. Digil ḳalbini pāk itsün cihāndan
Daḫı mālı maḫabbet sevgüsinden
1199. Şiyābın pāk itsün her vesāḫdan
Cevāriḫin maʿāşī vü zeelden
1200. Varup Ṭūr taḡına itsün mesāfet
Bu arada delim çeksün riyāzet

1201. Dilerse kim münâcât tercümansuz
İre bî-vāsita envā^c diye söz

62B

1202. Hâkūn vâhyile pes Cibrîl geldi
Kelîme Hâk selâmin dahı kıldı
1203. İşidüp tûrdı pes Mûsâ peyanber
Şu tatmaz kırk şabâhın hem o server
1204. Yuyup sevbîn tenin gûsl eyledi hem
Vuzû birle özine eyledi em
1205. Teveccüh eyledi yitmiş gişile
Ki Tûr tağına vara anda bile
1206. Beni İsrâ'ilûn kavmi varurlar
O tağun esfelinde otururlar
1207. Şu^cud itdi Mûsâ Tûr-ı sināya
Çıkup meşgûl olur hamd ü senāya
1208. Münâcât eylerü Hâkdan gelür on
İşit gey dinle olma himmet-i dūn
1209. Didi ismā^c eyâ Mûsâ bin 'imrân
Veyâ şāhib cebel hem Tûr libnân
1210. İşitgil bu kelāmı niçe elvân
Benem mülkümde mālîk ferd ü rahmân
1211. Ben ü sen yok arada tercümānum
Ki Mevlādan ne dir dinle kelāmum
1212. İşidüp Mûsâ ser secdeye qodı
Sücūdında bu tesbîhi okudı

63A

1213. Ne gökden yire yağmurlar yağaydı
Ne yirde dürlü ağaçlar biteydi
1214. Hülāşa kûllarum ger olmayaydı

- Baňa ʿıŝk-ıla hı̇zmet kılmayaydı
1215. Ki mühlet virmeyeydüm ʿaşıleri
Helāk idüp kıraydum cāfileri
1216. Cihānda olmasa ŝükrān-ı nıʿmet
Helāk olaydı heb küfrān-ı nıʿmet
1217. Ki habs olaydı kaṭre gök yüzinde
Cihānda kalmayaydı kimse zinde
1218. Eger tevbe idenler olmayaydı
Günāh-kār cihānda gülmeyeydi
1219. Helāk olup yire ḥasf ola-y-ıdı
Olaruñ yüzini kim göre-y-ıdı
1220. Eger ŝālihler olmasa cihānda
Helāk olaydı zālimler hemānda
1221. Cihānda dinmese ger kûl tevḥid
Yıkaydum ʿālemi olaydı tehdid
1222. Musallaṭ eyleyeydüm ʿāleme ben
Cehennemı yakaydı dînle bil sen
1223. Didi Mūsā ki Rabbüm baňa bildür
Bir ʿilm öğret anuñla beni güldür

63B

1224. Baňa ola anuñ çok dürlü nefʿi
Okursam defʿ ola anuñla efʿi
1225. Didi Mūsāya kim kıl lâ İlāhe
Ki tevḥidi buyurdu Haḫ Teʿāla
1226. Anuñla yoyılır cümle günāhuñ
Seni yarlıgaya ol pādişāhuñ
1227. Eger vazʿ itseler tevḥid şevābı
Ağır gele yir ü gökden ḥisābı
1228. Severmisin benüm kurb u vişālüm

- Rızām-ile dahı dürlü hıṣālüm
1229. Şalavāt Ahmede vir ümmetine
Girürsen pes anuñ zimmetine
1230. Taḳarrüb bulasın benüm ḳatumda
Ne dirsen ḥāşıl ola ḥazretümde
1231. Gözüñüñ ḳara vü ağından aḳreb
Deḥānuñ rıḳ-ı ḥulḳumuñdan aḳreb
1232. Yakın olam bulardan gey bilürsen
Şalavāt sen Ḥabībüme virürsen
1233. Kelāmuñ kim ḳopup gelür zübāna
Dahı aḳreb olam bilgil ʿayāna
1234. Şalavāt vir Muḥammede ziyāde
Anuñ fazlından olma sen piyāde
- 64A
1235. Ḳaçan ism-i Muḥammedi işitdi
Elinden levḥini yabana atdı
1236. Bırakdı Tevrîti yire elinden
ʿAzîm sözler gelür Mūsā dilünden
1237. Toḳuz levḥi var-ıdı dürr-i aḥmer
Üçi târî olup ḳaldı müfekker
1238. Elinden göge uçdı levḥüñ üçi
Ne oldu añladuñmı Mūsā şuçı
1239. Yedinde altı levḥi bâḳî ḳaldı
Mūsā bu ḥikmeti tā neydi bildi
1240. Ḥiṭâb-ı ʿizzet irdi Mūsaya hem
Elünde ḳalanın sen görmegil kem

Ḳavluhu taʿālā feḥuzmā âteytüke ve kün mine'ş-şâkirîn⁸⁸

1241. Ol altı levh idi saña virilen
Tut anı şükr it Hakkâ dil-ilen
1242. Alup altısını oldu peşimân
Bu itdügi işe yavlağ perîşân
1243. Didi yâ-Rabbî kim durur Muḥammed
Baña ʿarz eyledüğün yaʿnî Aḥmed
1244. Şalavât virmek aña çok sevâbdur
Ya ümmeti kâmulardan şerefdür

64B

1245. Didi yâ Mūsâ Aḥmed olmayaydı
Ya ümmeti cihâna gelmeyeydi
1246. Ne cennet yaradaydum ne hû tamu
Semavât u zemîn cümle kamu
1247. Ne şems ü ne kamer leyl ü nehârı
Ne halk ide idüp kış u bahârı
1248. Ne encümle felekler ne melâyik
Ne enbiyâ vü evliyâ yik-â-yik
1249. Yaratmayaydum işbu bârî-i gâhı
Cihân içinde cümle kâr-ı gâhı
1250. Muḥammed döstliğına var itdüm
Aña ümmetlerini yâr itdüm
1251. Eyâ Mūsâ Muḥammed fazlına sen
Muḥır olmaz-ısañ nidem saña ben
1252. Aña çok çok şalavât virmez-iseñ
Kim efdaldür Muḥammed bilmez-iseñ
1253. Oda yandurayım seni bilürsen
Halîlüm daḥı İbrâhîm olursañ
1254. İşidüp Mūsâ Hakkdan bu ʿitâbı

Didi yā rabbenā itme ʿazābı

1255. Şehādet birle ikrār eyledüm uş
Muhammed fażlına kim ol durur hōş

65A

1256. Şalavāt çok virürem Aḥmede ben
Terahḥum eyle baña rabbenā sen
1257. Senün katunda benmi yā Muhammed
Ḥabībün kanımızdur yāḥū Aḥmed
1258. Benimi çok seversin yāḥū anı
Baña digil bileyüm anı kanı
1259. Didi ḥallāk u ʿālem sen Kelīmüm
Muhammeddür katumda bil ḥabībüm
1260. Saña oldu münācāt Ṭūr u sīnā
Aña oldu münācāt ʿarş u bīnā
1261. Cebelden eyledün sen bir münācāt
Ol ʿarşum üzre itdi dürlü ḥācāt
1262. İrūpdür Kābe kavseyne Muhammed
Daḥı akreb durur baña çü Aḥmed
1263. Taḥarrüb oldu senden baña ol hem
Şaḥīḥ söz bu durur vallahu aʿlem
1264. Didi Mūsā ki Rabbüm baña bildür
Beni İsrā'ilün kavmini güldür
1265. Bularmı sevgülüdür gayrı ümmet
Muhammed ümmetimi kanı millet
1266. Didi kim ben Muhammed ümmetini
Severem hem Ḥalilün milletini

65B

1267. Baña sevgülüdür cemʿinden anlar
Olardur Ḥaḳ yolında arı cānlar

1268. Didi Mūsā ki yā-Rab ne sebebden
Seversin bunları aşı-ı beşerden
1269. Didi kim on hışāl vardur bularda
Bulunmaz ol hışāl ğayrı beşerde
1270. Didi Mūsā baña bildür İlāhum
O hāşşa ne durur i pādişāhum

Ḳālallahu ta‘ālā lekerāmeti ümmeti muḥammedin ‘a.m. vele ‘aşere hışālin⁸⁹

1271. didi kim biri oldur ol hışālũ
Yunup pāk olmağıdur aşı-ı hālũ
1272. İkincisi şalavāt-ı hamsı dāyim
Kılup her vaqt içinde ola kāyim
1273. Üçünci her ramazān ola şāyim
Giceler ekşeri olmaya nāyim
1274. Bu dördünci hac-ı Mekke ider
Bişinci cum‘a kılmaqlığa gider
1275. Hem altıncısı ‘aşure günidür
Bu didügüm Muḥarremũ onıdur
1276. Yidincisi riyāzi’l-cennet oldı
Sekizinci zekātın virmek oldı

66A

1277. Toḳuzuncı cenābetden yunası
Onuncı oldı mescidler bināsi
1278. Didi Mūsā ki yā-Rabbī ne durur ol
Riyāzi’l-cenneti didũ idi ş'ol
1279. Baña digil anı dahı bileyüm
Senũ emrũ nedür anı kılayım
1280. Didi Hāḳ kim riyāzi diyeyüm ben

- İşitgil añlayu gey dînlegil sen
1281. Muḥammed ümmetidür kim İlâhın
Añarlar zıkr-ile ol pâdişâhın
1282. Yiyüp ni‘metlerüme şükr iderler
Benüm rahmetlerüm umup giderler
1283. ‘Azābumdan ‘ikābumdan kaçarlar
Cihāna nūr-ı tevḥīdi şaçarlar
1284. Hem ‘ālim meclisinde otururlar
Olaruñ şoḥbetinde dem ururlar
1285. Kulak urup çü dînlerler kelāmı
Haḳuñ emrinde olurlar tamāmı
1286. Bularuñ zenbi ger tağlar olursa
Akarşular gibi çağlar olursa
1287. O meclisde turup mağfūr olurlar
Benüm rahmum-ıla merḥūm olurlar
- 66B
1288. Eyā Mūsā Muḥammed ümmetile
Cihāna rahmet oldu milletile
1289. Aña imān getürenler şalavāt
Çok eylesin ki ḥayradur delālet
1290. Sev ol Muḥammedi komağıl elden
Ki nefsünden ziyāde cān u dilden
1291. Anuñ ümmetini sevgil daḥı hem
Eger sevmeyesin oldu işüñ kem
1292. Hebā ola kamu ‘ilm ü ‘amālüñ
Daḥı yok olasar cümle kemālüñ
1293. Kaçan olsa kıyāmet külli insān
Çağıra nefsī nefsī diyü yiksān
1294. Muḥammed çağıra kim ümmetümi

- Bağışla yâ İlâhî milletümi
1295. Kim inkâr eylese Aḥmed resûle
Anuñ hiç bir işi gelmez uşûle
1296. Üzerine anuñ dürlü ʿazābı
Musallaṭ eylerem her bir ʿikābı
1297. Ki mevfiḳde daḥı idem cefālar
Zelil ola kaçan bula vefālar
1298. Daḥı benümle anuñ arasında
Ḥicāb maḥcūb idem her yöresinde

67A

1299. Anuñ ḥayrın idem şerre mübeddel
Saʿādetden şekāvete mübeddel
1300. Saʿādet defterinden yoyam anı
Şekāvet defterine koyam anı
1301. Daḥı olsa kaçan ḥaşr u kıyāmet
Ḥalāyık zenbine ola nedāmet
1302. Ḥalilüm bakmaya oğlına ol dem
Ki nefsum diye cümle enbiyā hem
1303. Berī olasın anda ümmetünden
Daḥı Hārūn adlu ihvatundan
1304. Şefāʿat ide Aḥmed ümmetine
Günāh-kār yüzi kara milletine
1305. Muḥammed ümmeti bir ḥayr iderse
Birine on olur toğrı giderse
1306. Daḥı ondan yidi yüze varınca
Ola bir ḥayrı hem iḥsān kılınca
1307. Günāhı bir olur olmaz ziyāde
Eyā Mūsā şalavāt vir ol ada
1308. Zīrā kim ol ḥabībündür muḥarreb

Kerāmet anda olmuşdur mücerreb

1309. Eyā Mūsā benüm rahmetlerümi
Ki biñ cüz' eyledüm şefkatlerümi

67B

1310. Tokuz yüz toksan tokuzını hem
Muhammed ümmetine eyledüm em
1311. Birini ğayrı ümmetlere virdüm
‘Atā vü bahşışüm hem eyle kıldum
1312. Didi Mūsā ki yā-Rab saña ‘işyān
Olar itmediler mi saña nisyān
1313. Didi Hāk kim belī ‘āşī olurlar
Olar dağı baña cāfī olurlar
1314. Ki şöyle kim ğazabum katı olur
Cehennem yanmağa dağı dem urur
1315. Kaçan biri dise tevḥīd kelāmın
Ki hışmum sākin olup olur emīn

Lāilāheillāllah muḥammed resūlullah⁹⁰

1316. İşidüp secde kıldı Mūsā pes dir
Beni ümmet ü Muhammede kılvir
1317. Buyurdu Mūsaya Allahu Ḥālīķ
Severmisin işitmek bellü bayıķ
1318. Muhammed ümmetinün sen kelāmın
Ata bilinde virdügi cevābın
1319. Ataları anaları bilinde
Cevāb virdiler anda şanki zinde

68A

1320. Didiler lebbeyk Allahümme lebbeyk

Şerikūñ lā vezirūñ lā ve sa'cdeyk⁹¹

1321. Ol icābet niye oldu zamāyir
Ki hacc itmege olaydı şe'āyir
1322. Kıyāmet günine dek bu icābet
Ki lā-būd hacca olmışdur delālet
1323. Kaçan işitdi Mūsā bu kelāmı
Okınan telbiyeleri tamāmı
1324. Didi yā-Rab beni ol ümmet-ile
Kopar beni yarın ol millet-ile
1325. Olaruñla olayum yā İlāhe
Kabul itdüm didi Bārī Te'āla
1326. Dağı 'izzüm celālüm haqqıçün
Muhammedün 'azīm ol hulķ-içün
1327. Muhammedden ilerü nesne bir şey
Yaratmadum didi ol Hālīķ u Hay
1328. Yaratmazdan ilerü 'arşı kürsi
Semavātı dağı hem yidi ferşi
1329. Ki cennetle cehennemden öñ itdüm
Yidi yüz yıl ilerüden yaratdum
1330. Halaktüke didüm min nūrī vechi
Anuñ nūrından itdüm dağı 'arşı
- 68B
1331. Dağı kürsi güneş encüm kamerdür
Feriştehler dağı levh-i kalemdür
1332. Dağı mü'minlerüñ nūrı tamāmet
Dağı cennet giren olur selāmet
1333. Buları nūr-ı Aḥmedden yaratdum
Cemī'in birbirile yār itdüm

1334. Şalavāt vir aña sen dahı bir çok
Ki rūhūñ ol şevāb-ıla ola tok
1335. Şalavāt vir benüm nūruma her dem
Dilersen kim iresin nūruma hem
1336. Eyā Mūsā anı āhir zamānda
Getürdüm dünyeye kim hikmet anda
1337. Ki çok yatmayalar tahtında hākūñ
Anuñcün getürdüm ümmetin şon
1338. Senūñ kavmūñ gibi hāk-i zemīnde
Ziyāde yatmaya i cān-ı zinde
1339. Zīrā bunlar baña hayru'l-ümemdur
Bularuñ evliyāsı derde emdür
1340. Eger Aḥmed ve ümmet olmayaydı
Cihāna gayrıları hiç gelmeyeydi
1341. Muḥammed şonına hiç bir nebīyi
Getürmedüm dahı bir enbiyāyı

69A

1342. Ki ḥatm oldı nübüvvet anuñ-ıla
Sev anı yā Mūsā sen cānuñ-ıla
1343. Muḥammed ḥātemidür enbiyānuñ
Dahı ser-çeşmesidür aşfiyānuñ
1344. Güzīn-i mihteridür enbiyānuñ
Şefi'i devletidür aşfiyānuñ
1345. Mu'ini nāşırıdur enbiyānuñ
Ḥabībidür refiķı aşfiyānuñ
1346. Muḥammed enbiyāya tāt olupdur
Cemī'i pes aña muḥtāt olupdur
1347. Muḥammeddür refiķı her vücūduñ
Ṭabībi ḥasta-dilūñ cümle cūduñ

1348. Muḥammede didi Ḥaḳ ḡünki levlāk
Sen olmasañ yaratmayaydum eflāk
1349. Daḡı rüz-ı kıyāmet kim durur ol
Şefi^c olan bu ʿāşī kŭllara ol
1350. Hem ayı gice zŭlmetde iden nīm
Ya bunca mu^cciz işleri iden kim
1351. Muḥammeddür Muḥammed cān Muḥammed
Şınuklu dillere dermān Muḥammed
1352. Muḥammed ḡün şefi^c durur cihānda
Daḡı mü'minlere ḡaşr-ı zamānda

69B

1353. Benüm derdüme dermān yā Muḥammed
İdersen ḡôş durur Maḡmūd-ı Aḡmed
1354. Zelilem derdüme eyle devāyı
Ḥaḡîrem nefis-iḡŭn oldum hevāyī
1355. Cihānda görmişem cevr ü cefāyı
Sevündür anda bu ben bī-nevāyı
1356. Şıḡındum saña Allahu Ḥālīḳ
Ki raḡmuñdan umaram bellü bayıḳ
1357. Bu ilde olmuşam üftāde miskīn
Ol ilde cennetünde eyle sākīn
1358. Bu ilde derd ile yandı cigerler
Ol ilde raḡmuñı itdüm fikirler
1359. Benüm cürmümi ʿafv eyle İllāhī
Eyā her dü-cihānuñ pādişāhı
1360. Cihāna dem uraldan zār u giryān
Yanarvan nitekim ateşde biryān
1361. Yüzüm ḡara durur Ḥaḳ ḡazretinde
Şefā^cat eyle Aḡmed furşatında

1362. Ne-diyem yā resūl eyle himāyet

Bu mücrim kullara eyle ʿināyet

1363. Şefāʿat menbaʿısın lutfı eyle

Keremler eyleyüben bizi toyla

70A

1364. Hişārīnūn yatacak yiri yokdur

Ne-denlū dir-isen ʿişıyānı çokdur

1365. Cihānda ne-ki varsa yüzi kara

Bilürem Hāk şalarsın anı nāra

1366. Olardan ben katı mücrim günāh-kār

Kulūnām zār u giryān hem dil-efgār

1367. Hūlāsa kullaruñ yüzi şuyına

Bağışla ben fakīri şimdi yine

1368. İlāhī Hālīk u Perverdigārum

Ki sensin dün̄ye āhīr yādigārum

1369. Dilerem itmeyesin anda nevmiz

Bu rahmuñ kapusına dutdum ümiz

Tetimmeʿi münācātı mūsā ʿa.m. fī-beyāni faḍileti muḥammed ʿa.m. ve
üm̄metihi*

1370. Girü derd ile inlerem nevāda

Bu āhum dūdı seyr ider semāda

1371. Yine oldu ciger ateşde biryān

Buñadan gözlerümüz oldu giryān

1372. Cihānda Hākka yarar itmedüm iş

Anuñçün çekerem bunca teşvış

1373. Dün ü gündüz maʿāşiler işimdür

* Musa Aleyhisselam'ın Hz. Muhammed (s.a.v.) ve ümmetinin üstünlüğü(fazileti) hakkındaki münacatının sonudur.

Fikirler kim iderem cümle şūmdur

70B

1374. Baña eyle Huzāyā bir ʿināyet
Ki ʿışķuñ göñlümi ala be-ğāyet
1375. Kime-kim reh-bīn olsañ yā İlāhī
İrer maķşūdına ol ķūl kemāhī
1376. Kimi-kim redd idesin ḥāzretūnden
Naşīb olamı aña rahmetūnden
1377. Çü ben daḥı saña eksüklü ķūlam
Günāh deryāsına ḥāşā boğulam
1378. ʿInāyet eyle baña yā İlāhī
Yazuklu ķūllaruñ sensin penāhı
1379. Elüm tut bulayum ğamdan necātı
İmān-ıla bulam āḥir memātı
1380. Ne-diyem ne yüzüm vardur ḳatūnda
Umaram ḥōş göresin hem ḳapuñda
1381. Eli baḡlu yüzi ḳara ṭapuña
Beni sürme ki geldüm ḥāzretūne

Münācātı fakīrül-ḥaķīr berāyı ḥāsten gunāh ez bāri-yi taʿālā celle celāluhu*

1382. İlāhī ol Ḥabībūñ ḥaķķiçün
Daḥı Mūsā Kelīmūñ naķliçün
1383. Muḥammede gelen Furķān ḥaķķiçün
İçinde okunan Ḳurʿān ḥaķķiçün

71A

1384. Ulu cāmiʿlerūñ ḥaķķı içün
İçinde okınan Ḳurʿānuñ içün

* Ben fakir ve zelil olanın Allahu Tealadan günahlarının bağışlanma dileğini ifade eden münacatıdır.

1385. Ulu ‘arşuñ haķı Allah meded kıl
Daķı ferşuñ haķı Allah meded kıl
1386. Bağışla bu fakır ‘işıyanını sen
Kime yalvarayım yā-Rab varup ben
1387. ‘Ömür sermāyesi vardı ziyāna
Havāda bād oluban rāyigāne

H̄āsteni el-fakīru'l-hakīr şefā‘at ez-ḥadret-i resūl ‘aleyhi's-selām*

1388. Biyā biyā vü i raḥmet-i ‘ālī Huzā meded
Ve fi'l-yevm-i maḥşer-i ṭalib-i bī-nevā meded
1389. Ümiz-i mücrimān u her dü-‘ālem hem nebī
Ve fi'l-kāri‘ati vü server-i enbiyā meded
1390. Aşl-ı ‘Arab Hāşim ü mekkī vü hem medenī
Ve fi şefi‘ ü dü kevne olan reh-nümā meded
1391. Meb‘ūs u İlāhī berāy-ı pes reh-ber-i ümem
Daķı Habīb-i Haķķ u benām-ı Muştafā meded
1392. İrer şefā‘atūñ kamu eşyāya çü senūñ
An rüzūñı nefsi vü diye bay u gedā meded
1393. Bī-red durur ‘atāñ sā’ili komağıl maḥrūm
‘Alī cenābuña der-ḥāst iden şehe meded

71B

1394. Dırāz u ṭul u emel daķı dāyire-i ecel
Alup içine ‘ömür çü bulmadı rehā meded
1395. Kaldum baḥr-i ‘amīķ zenb ü ‘azīm içinde pes
Luṭf it yapış bu elüme gel i şafā meded
1396. Olgıl şefi‘ bu ‘āşīye hem reh-ber-i refiķ
Anda ki dertlülere idesin sen devā meded

* Fakir ve zelil olanın Hz. Peygamber (s.a.v.)den şefaatinı talep etmesidir.

1397. ‘İnāyet it ki yoyıla bu dilün̄ kaçaveti
Tola şevk-ı İlāhī ola vü muşaffā meded
1398. Anuñ̄ haqqı ki ‘arş üzre koduñ̄ kadem-i şerīf
Alup ğubārını itdiler ü tütīyā meded
1399. ‘Ömr-i ħirmenin Hişārī ħavf-ile yile virdi
Senden umar uş bu gün ol faķırūñ̄ recā meded

Ḳale mūsā ‘a.m. yā rab femā emerte bihi ümmete muḥammedin ‘a.m.
ya‘melūne ḥattā a‘amele bimışli ‘amelihim ve āmiru benī isra'ile ḥattā
ya‘lemūne bi ‘amelihim⁹²

1400. Girü söz evveline biz geledüm
Kelīmūñ̄ hem kelāmını diyelüm
1401. Şu resme haqq-ile ħurb-ı vişāli
Ki bulmışdı yog-ıdı infişāli
1402. Çü ba‘zısı beyān olunmış-ıdı
Girüde ol daḥı bilinmiş-ıdı

72A

1403. Anuñ̄ tetimmesidür bunı daḥı
Diyelüm şıdķ-ıla dīñle bil āḥī
1404. Semī‘ ol işidüp dīñle nicedür
Kelīmūñ̄ mertebesi gey yücedür
1405. Bu daḥı enbiyānuñ̄ mürselidür
Ki devrinde gelen bīñ bīñ velidür
1406. Cemī‘inden ulu efḍal bizümdür
Nebīmüz Ḥaķ resūli şāh-ı dīndür
1407. Cihāna her ne-kim gelmiş nebīnūñ̄
Güzīdesi durur pes enbiyānuñ̄
1408. Didi Mūsā ki yā-Rab ne sebebden

- Muḥammed ümmetini sevdün irden
1409. Olar ne işlediler saña lāyık
Haş oldılar katunda bellü bayık
1410. Baña di-ki çü ben de ümmetüme
Diyem lāyıkun ola milletüme
1411. Anuñ-ıla ʿamelleri ziyāde
Olup her vakt getüre seni yāda
1412. Senün kurbıyyetün anlara ḥaşıl
Olup çünkim rızāña ola vāşıl
1413. Muḥammed ümmeti gibi olalar
Ki mağfūr olıban rahmet bulalar
- 72B
1414. Didi yā Mūsā bilmek ister-isen
İşit diñle sözümi gey er-isen
1415. Buyurdum Aḥmede vü ümmetine
Ki İbrāhīm Ḥalilün milletine
1416. İki rekʿat namāz kılurlar anlar
Çü gün toğmazdan öñdin pāk tenler
1417. İki rekʿat namāz fecirden öñdin
Kılurlar artmak içün anlara dīn
1418. ʿAṭā itdüm anuñ her rekʿatine
Sevāb-ı kādri ihyā ümmetine
1419. Daḥı olur ölince zimmetümde
Cihānda daḥı sinde fikretümde
1420. Daḥı yā Mūsā Aḥmed ümmeti hem
Zevālden şems ayru olduğı dem
1421. Kılurlar anda dört rekʿat namāzı
Günāhın añup iderler niyāzı
1422. Kıluram ecrin anlara tamāmet

- Mevāzīnin şakīl rūz-ı kıyāmet
1423. Dağı cennet kapuların açaram
Ki dürr-i güheri saçu saçaram
1424. Tezevvüc iderem her rekʿate bir
Ki toksan hūriye gendü ola mīr
- 73A
1425. Dağı yā Mūsā Aḥmed ümmetile
Ki dört rekʿat namāzı milletile
1426. Kılurlar her ne var şey'ün özüni
İki gendüce olıcağ bil anı
1427. Ki her bir rekʿatinde bir yıl emīn
Oruc dutmuşların virdüm şevābın
1428. Dağı yirde vü gökde her ferişde
Kim oldı her birisi her bir işde
1429. Anuñ rahmatlığın diler hemişe
Bu iş olmuş durur anlara pīşe
1430. Ferişte istiʿāneti ḥaḳāyık
Olur katumda mağfūr bellü bayık
1431. ʿAzāburdan olanı dūr iderven
Kābirleri içini nūr iderven
1432. Dağı yā Mūsā üç rekʿat namāzı
Kılup mağribde iderler niyāzı
1433. Dağı biñ biñ şevāb virsem gerekdür
Günāhların dağı yoysam gerekdür
1434. Dağı yā Mūsā Aḥmed ümmeti hem
Ki dört rekʿat namāz kıldukları dem
1435. Anuñ vaḳti tağayyübdür şafaḳda
Ki ḥumret dağı gitmekdür ufukda

73B

1436. Yazarvan ecir min şām erba‘in yıl
Namāzın daḥı kılan añlayu bil
1437. Şu yirde kim ola beyte’l-ḥarāmda
Günāh itmemiş ola ol devāmda
1438. Oruc tutan namāz kılan şevābın
Ki kırk yıl gice gündüz bellü ta‘yin
1439. Daḥı nūr-ıla talduran kulūbuñ
Daḥı envār idem cümle kubūrın
1440. Mevāziniñ daḥı ağır iderem
Daḥı yüzine nūrdan şu‘le virem
1441. Ne dilerse virem ol kuluma ben
Ki dünyā uḥrevide añla bil sen
1442. Rızāma ben yaḳın idem o kulı
Ġazabdan hem ba‘id idem o kulı
1443. Daḥı Mūsaya didi Ḥaḳ Te‘āla
İşit bunı daḥı ḳalbūñe ala
1444. Oruc tutar Muḥammed ümmet-ile
Ki bir yılda bir ayı millet-ile
1445. Anuñ her günine bir yıl şevābın
Virürem yā Mūsā bil budur āyin
1446. Daḥı beytüm tavāf itmışce añā
Yolumda çok ġazā itmışce añā

74A

1447. Daḥı ḳanṭār taşadduḳ eylemişce
Faḳirleri ziyāde toylamışca
1448. Şevābın virürem bunlaruñ el-ḥaḳ
Daḥı benden dilekleri olur ḥaḳ
1449. Didi Mūsā kim i Perverdigārım

- Benüm dünyā vü uhrevīde varum
1450. Ne dimekdür bu kaçārı diyüvir
Bileyüm ben dahı aşlı nedür dir
1451. Didi kaçār diyü yüz rıtla dirler
İşidüp Mūsā çünkim Hakkı birler
1452. Dahı yā Mūsā işit dīnlegil sen
İraç itdüm tamudan bunları ben
1453. Şu miqdār eyledüm bu^cdın bulardan
Teṭāyir eylese bir karga irden
1454. Ölince ʿömrini ol kuş selāmet
Teṭāyirde geçürse pes tamāmet
1455. Didi yā-Rabbī ʿİşī ol gürābuñ
Ne miqdār ola ʿömri digil anuñ
1456. Didi-kim dīnle işit ol amānda
Ki biñ yıl bākī olurlar cihānda
1457. Cehennem odunu biñ yıl bulardan
İraç itdüm aralarını irden

74B

1458. Dahı yā Mūsā bir tā'ife vardur
Muḥammed ümmetinden dīnle pes Tūr
1459. Olar yüz gün oruc yılda tutarlar
Şevābın her günine biñ utarlar
1460. Receb şa^cbān ramazān aylarıdur
Dahı eyyām ʿaşuruñ günleridür
1461. Derece biñ virürem her günine
Dahı biñ mağfıret anuñla yine
1462. Dahı yā Mūsā leyl-i kādri virdüm
Ramazān ayı gibi bedri virdüm
1463. Azād itdüm o gicede tamāmet

- Ki altı yüz biñ ʿāṣī selāmet
1464. Dağı her biñle yitmiş biñ ʿāṣī
Halāṣ itdüm ṭamudan bil i Mūsā
1465. Dağı bunca havāṣlar virdüm anda
ʿAmel idenler olur hāṣ bunda
1466. Dağı virdüm ṭavāf ḥacc u ʿumre
Bunuñ birle ṣevābı dağı Merve
1467. Dağı bir ṭāʿife on gün orucı
Dutarlar baña olmadın borucı
1468. Muḥarrem onıdur andağı oruc
Dutan gişilere hīç olmaya güc
- 75A
1469. Ki bir yıl tutmak orucuñ ṣevābın
Bağışladum ol ümmetlere taʿyın
1470. Dağı bir kıl azād itmiş gibidür
Benüm emrüm tamām itmiş gibidür

E'ş-şavmu lī ve enā eczābihi⁹³

1471. Oruc benüm durur yokdur riyāṣı
Günāh-kār kullaruñ oldur devāṣı
1472. Cezāṣı çün benümdür ben virürem
Oruc tutanlaruñ kaydın görürem
1473. Şu denlü nesneler itdüm müheyyā
Yaraqladum olaruñ çün ışıya
1474. Gönüllere ḥuzūr itmiş degüldür
Anı gözler dağı görmiş degüldür
1475. Kulaklar dağı hīç işitmemişdür
Ki vaşfin dağı kimse itmemişdür

1476. Eyā Mūsā femü's-şayimü 'indi
Olupdur atyebün min rih-i miski
1477. Dahı hem cennetün bir kapısı var
Aña giren gişi hiç görmeye nār
1478. Adı reyyān durur oruc tutanlar
Girürler ol kapudan arı tenler

75B

1479. Emīn olur cehennemden o kulum
'Azābumdan 'ikābumdan çü benüm
1480. Benüm katumda ol olur muḳarreb
Ferişte gibi olur hem mücerreb
1481. Eyā Mūsā Muḫammed ümmetile
Ki hac itse evümi milletile
1482. Ki her adım başına virürem ben
Yılun hac şevābın añla bil sen
1483. Yazaram hıtvasına hulle yitmiş
Dahı bir kıl şevābın 'ıtkı itmiş
1484. Kaçan tursa ol ümmetden birisi
Cemā'ate şalā itse kamusı
1485. Hayır iş kaşdına turup gideler
Varup maḳşūdların hāşıl ideler
1486. Hayır başına birin on yazaram
Hayırsuz kullarumdan ben bizerem
1487. Dahı emr iderem ben isti'ānet
İderler tā olunca pes kıyāmet
1488. Anuñ rahmathıgın diler kamusı
Feriştehler dahı bilgil i Mūsı
1489. Zekāt virse dahı ol kavm-i ümmet
Ki mālından çıkarup tuta himmet

76A

1490. Ki encüm şağışınca guşnı vardur
Huzāyı birlesün her kim ki erdür
1491. Dağı her ʔalda yitmiş biñ semer var
Anuñ ʔaʕmında yitmiş biñ hüner var
1492. Anuñ lezzetleri ʔatlu ʕasaldan
Dağı atyeb koğar misk-i Hotandan
1493. Dağı elyan durur helvā-yı terden
Buları halk idüpven dağı irden
1494. Eyā Mūsā işitgil yevm-i baʕsda
Kağan cemʕ olsalar mahlūk anda
1495. Seçile ehl-i cennet ehl-i nārdan
İrağ ola o yirde yār yārdan
1496. Dutan eyyām-ı beyz bu cihānda
Seher-hiz iden istiğfār anda
1497. Cihāndan ger biri naql ider olsa
Ki reyyān gide anda gider olsa
1498. Dağı cennetlere reyyān giriser
Benüm rahmetlerüm bir bir göriser
1499. Canı çıkmazdan öñdin meskenin ol
Ki görmeyince bulmaz cennete yol
1500. Dağı eyyām-ı beyzi heb tutanlar
Ol ola cenneti benden utanlar

76B

1501. Olar cennet develerin bineler
Bu nevʕ ile kıyāmet haşr olalar
1502. Ayuñ on dördi bigi yüzleri nūr
Olup ʔamu odından olalar dūr
1503. Yazılmış ellerinde var kitābı

- Cehennemden berîdür yok ʿikâbı
1504. Dahı eshâr istigfâr iderler
Mevâzinin şakîl göre çü anlar
1505. Şîrât üzre kâdemleri başalar
Ya yıldırım ya kuş bigi geçeler
1506. Eger olsa ʿamelleri taʿaşşub
Yazılmışsa kitâbları tağayyüb
1507. Âhırde râzî olam ben olardan
Ki tevbe hâşıl olmuşdı bulardan
1508. Zîrâ iderdi anlar her seher-gâh
Delim tevbe vü istigfâr u hem âh
1509. Eyâ Mûsâ benüm ʿizzüm hâkiçün
Günâh-kâr ʿâşîye rahmum hâkiçün
1510. Şu denlû kurretü'l-ʿaynundan el-hâk
Virem şâyimlere gey dinleyü bak
1511. Ki gözler görmemiş ola birini
Kulaklar dinlemiş degül hemini
- 77A
1512. Ki hattâ ağlaya birisi anda
Bu hasret odına yana cinânda
1513. Diye n'olaydı kim bu ʿömr-i fânî
Geçeydi şavm-ıla dünyâda kanı
1514. Nitekim görmişem bunca sevâbı
Bu eltâf-ı Huzâ ʿâlî cenâbı
1515. Benüm ʿizzüm celâlüm çün ʿazîzüm
ʿAzîm ü kibriyâm Hakk-ı ʿazîmüm
1516. Kaçan nefsinî cu^c itse bir adem
Ki şavma teşne-dil ura bir dem
1517. Bunun birle taleb itse rızâmı

- Virürem ben aña şöyle tamāmı
1518. Sūal itmezden öñdin ne dilerse
Virürem ol kûla kanda giderse
1519. Benüm ırzām-ile rāzī oluram
Belālarumı def^c idüp görürem
1520. Ne maķşūd kim diler benden alur ol
Duĥûl-ı cennete tutar kûlum yol
1521. Daĥı yā Mūsā giceler kıyāmı
İdenler ĥalkuñ olduķda niyāmı
1522. Benüm ırzām-içün kılan namāzı
Ki raĥmum umuban iden niyāzı

77B

1523. Olardan ben utanuram tamāmet
Ṭamu odından iderem selāmet
1524. Eger yirler ü göklerce günāhı
Olursa ʿafv iderem bil bu rāhı
1525. Daĥı ʿizzüm ĥaķı yā Mūsā dīñle
Severem kûllarumı yaĥşı dīñle
1526. Bular sevmez beni her dem kaçarlur
Günāh şuyını başına şaçarlur
1527. Muṭī^cem ben bularuñ her sözine
İṭā^cat itmez anlar baña yine
1528. Utanuram kûlumdan her ĥuşûşda
Olar itmez ĥayāyı ĥiç bir işde
1529. Eger ĥavf itse bular pes katumda
Ne-çün ʿişyān ideydi ĥazretümde
1530. Bular sırr-ıla itdügi fesādı
Dile gelmeyedi aşkāre adı
1531. Günāh iden anı cehr-ile itmez

- Koyup inşâf yolını gayra gitmez
1532. Kaçan kûlum benüm terk itse ʿișyân
Utanam hizmetinden cümle yiksân
1533. Dahı tecdîd tevbe eylese ol
Günâhı mahv olup toğru vara yol

78A

1534. Bu tevbe yağa anuñ her günâhın
Odun bigi kim olsa misl-i âhın
1535. Meger tâlib ola dünyâya ol er
ʿAmel-i âhiretle ola perver
1536. ʿİbâdet ide her vaqt baña cehren
Ki ʿișyân ide ʿâlem içre sırran
1537. Olur ol vaqt nifâk-ı ekber anda
Niçe kim bu cihânda ola zinde
1538. Eyâ Mūsâ yetimler atası ol
Dahı er bigi ol kalanlara tûl
1539. Dahı ğarîblere ğardaş bigi ol
Şefîk u hem refîk müşfik bigi ol
1540. Dahı miskinlere rahm eyle her dem
Dilerseñ derdüne ol ola merhem
1541. Ki ben dahı saña virem necâtı
Kıyâmet miñnetinden bir berâtı
1542. Benüm niʿmetlerüme şâkir olğıl
Kelîmsin saña lâıyķını kılğıl
1543. Kerîm ü enbiyâ vü dü-cihânsın
Kerâmetle dahı hem mürselînsin
1544. Saña ikrâm itdüm añlar-ısañ
Kerâmeti nebîlerle bilür-iseñ

78B

1545. Daḥı mürsellerün virdüm gevābın
Baña şükr eyle her vaḳt digil āmin
1546. Daḥı yā Mūsā bir müslim baḥilün
‘Azābı var kāfir ḳable’s-seḥinün

Yā mūsā inne’l-müslime’l-baḥili yeküne ‘azābuhu fi’n-nāri ḳıyle’l-kāfiru’s-
saḥı⁹⁴

1547. Bāḥil müslim seḥi kāfirden öñdin
Girür tamuya kāfir daḥı şöñdın
1548. Mu‘azzeb ola yana her birisi
İşidüp dīnle anı daḥı Mūsī
1549. Bu ma‘niden girü sen ḥişşe alḡıl
Mu‘ayyendür gey añla daḥı bilgil

Yā mūsā el-keremü ḥulūḳun min-aḥlāḳi femen taḥallāḳa bihi estehyeytü en
‘azābe bihi veleḅ kāne kāfiren⁹⁵

1550. Kerem ḥulḳdur benüm ḥulḳurmdan ancaḳ
Utanuram bu ḥulḳ idenden el-ḥaḳ
1551. Benüm nārum-ıla yaḳmayam anı
Ḥalāş ola ‘azāburmdan çü şānī
1552. Eger kāfir daḥı olursa andan
Utanuram kerem ehl-i saḥiden

Yā mūsā levli el-mesākinü yā’ḥüzüne şadaḳata’l-eḡniyā elüne⁹⁶

79A

El-mesākinū yā mūsā cālisū'l-mesākine feinne rahmeti lāyufārikuhum ʔarfata
‘aynin ve kün li-benāti'l-fukarāi muvafıkan ve li-hevāyicihim ʔadıyen ektübü
leke rıdāi' ve emālī ve mağfireti⁹⁷

1553. Eger olmasa yā Mūsā mesākīn
Ġaniler olmayaydı bunda sākīn
1554. Mesākīn kim alurlar aġniyādan
Taşadduḡ aḡçasını bī-riyādan
1555. Anuñ def‘i durur ġaniler
Helāk olup yire bataydı anlar
1556. Ġaniler ḡasf olup miskīn ḡalaydı
Bu miskīnler du‘āsı olmayaydı
1557. Eyā Mūsā otur miskīnler-ile
Ki dā’im hem-niṣīn ol anlar-ıla
1558. Benüm rahmum olardan tefriḡ olmaz
Olar hiḡ rahmetümden fark olmaz
1559. Faḡirlerüñ benātıla muvafıḡ
O olup her işlerinde yār şādıḡ
1560. Olaruñ ḡizmetinden eksük olma
Buları her bir işde kem görme
1561. Ki dā’im sen daḡı benüm rızāmı
Bulasın görmeyesin hiḡ ḡazāmı

79B

1562. Anuñcün Mūsā her ayda toḡuz ġün
Faḡirler ḡizmetinden olmadı dūn
1563. Ne ḡācet diseler cümle görürdi
Ne itseler ḡaleb anı virürdi

Fe k̄ālallāhu ta‘ālā şehidtū nefsi ‘ala nefsi ve melāiketi inni ‘an-ke rıdai veķad
ğafertu leke mā-mađā ve mā baķıye min-zūnūbike ve kezālike men fa‘ale
ba‘deke bi mişli mā fa‘alte bi'l-mesākine⁹⁸

1564. Didi Bārī-i Te‘ālā siz bilünüz
Meleklerüm benüm gey işidünüz
1565. Kelīmüm yarlıgayup rāzī oldum
Mesākīn hızm̄etinde anı gördüm
1566. Bunūñ geķmiş ya bāķī zenbini heb
Ki ‘afv itdüm didi ol Hālīķ-ı Rab
1567. Girü buncılayın her kim iderse
Mesākīn hızm̄etine kim giderse
1568. Olaruñ daķı ‘afv idem günāhın
Bu emrūñ kim dutarsa toĝru rāhın
1569. Bu sözden şonra hem Mūsā peyanber
O dīn serveri ümmetine reh-ber
1570. Yigirmi cāriye aldı tamāmet
Faķirler hızm̄etiķün ol selāmet

80A

1571. Ki maķlūk rāzī ola ol gişiden
Nice kim nefs rāzī-y-ıdı andan
1572. Didi yā Mūsā gey na‘lını ahın
Elüñe al ‘aşā tūt ‘ilm-i rāhın
1573. Ki hattā ol ‘aşā-yı şufrı elde
Uşanup āşına na‘lın ayakda
1574. Şevābı ol-ķadardur var kıyās it
Ki ‘ilm öğrenmege tırma hemīn git
1575. ‘İlim dūr oldu pes cennet delili
Ki bulmayan ķoĝıl sen ol zelili

1576. Ne ʿilm ola vü taʿlimsüz cihānda
Kirişsüz yay bigidür çünkim anda

Ve'l-ʿilmü bilā taʿlîmin ve'z-zekātü maʿa'l-ḥarāmi keddürri ve'l-yāķūti ve'l-
lül'ü fi-riķābi'l-ķıradi ve'l-ḥanāziri⁹⁹

1577. ʿİlim kim olmaya taʿlîmi anuñ
Zekātı daḥı hem māl-ı ḥarāmuñ

1578. Mişāli dürr-ile yāķūt u lülü
Riķābında ola ḥınzîruñ ulu

1579. Anuñ boynına tavķ itmiş gibidür
Riķābı dür dizilmiş şan gibidür

1580. Bile nefʿ ola ʿilmi okuyalar
Anı kim görse eyümi diyeler

80B

1581. ʿİlim taʿlîmi olmasa hebādur
Bilā-taʿlîm olan ʿilim cefādur

1582. Mişāli raʿd berķe beñzer anı
Kim olmaya tuta zulmet ḥicābı

1583. Daḥı kızb ü nemīmenüñ mişāli
Nenüñ gibi nicedür diñle ḥālî

1584. Denānir aķça-i ehl-i ķubūra
Ki saçmış bigidür anı da göre

1585. Feraḥ olamı meyyit hîç ķubūrda
Anuñ nefʿi olur mı şor gör irde

1586. Didi Mūsā ki yā-Rab ķankı ķıldur
Senüñ sevmedüğün di maķşūd oldur

1587. Didi ş'ol kimseler gaybet iderler
Dönüp ḥalka kaçıyuban giderler

1588. Girü dir Mūsā eşdaḳne diyendür
Didi vaḳt-i ğaḳab haḳ söyleyendür
1589. Ğaḳabda hem rızāda toĝru söyler
Daḫı raĝbetde ḫavfda toĝru söyler
1590. Didi Mūsā ki efḁal ḳül nedendür
Didi nār-ı ğaḳab terkin idendür
1591. Ğaḳab vaḳtinde kezḡm idüp yudandur
Ki şabr-ile velī toĝru gidendür

81A

1592. Azına irse bir ḫışmuñ ğubārı
Söyündüre olan içinde nārı
1593. Benüm efḁal ḳülum oldur cihānda
Ki ḫışmın terk idüp şabr ider anda
1594. Didi Mūsā ki ʿāciz ḳanḳı ḳüldur
ʿAmelsüz cennet uma didi oldur
1595. Daḫı rızḳın diler ol bī-duʿādur
Bilürse-kim duʿā āña devādur
1596. Didi yā-Rab baḫīl ḳanḳı ğışidür
Didi sā'ili red iden başıdur
1597. Ḥuşūşa kim güci yiter taʿāma
Ki redd-i sā'il ider ol tamāma
1598. Daḫı ebḫal olardur kim selāmı
Virüp mü'minden almaya tamāmı
1599. Didi Mūsā ki yā-Rab ḳülde efḳar
Ki ḳanḳı ḳül durur vir baña aḫbar
1600. Didi ş'ol ḳül ki her şubḫ-ı mesāda
Ḳatı ruʿb-ile dir olam fitāde
1601. Girü dir Mūsā kim saña şevāblu
Ḳatuñda ḳanḳı ḳüldur ola bellü

1602. Didi anlar ki mevtini severler
Ḥayātdan geçüben ölmek dilerler

81B

1603. Faķır sevgülüdür baña ğınādan
Zelīl sevgülüdür ʿizz ü ʿulādan

1604. Didi Mūsā girü yā-Rab diyüvir
Ḳasāvet ḳanķı dildedür buyur dir

1605. Didi ol ḳūlda kim tūl-ı emel var
Ki hırşı cemʿ māl-içün olur tar

1606. Bularda az olur ḥavf u İlāhī
Añuban ağlaya pes pādişāhı

1607. Didi Mūsā ki yā-Rab hem ḳatūnda
Kim ola ehl-i iḥsān ḥazretünde

1608. Didi iḥsān ehli ol ğişıdür
Yaramaz idene eylük işidür

1609. Yaramaz ol ğişıdür kesb-i kārı
Günāhlar ide güle anda bārī

1610. Didi Mūsā ki yā-Rab kim saʿiddür
Nenün bigi ğişı kimler şaķīdür

1611. Didi esʿad ol er durur cihānda
Baña ʿāşī olamaz bir zamānda

1612. Şaķī oldur ider dürlü şeķāvet
Utanup tevbeye gelmez tamāmet

1613. Didi yā-Rab günāhkār ḳanķı ḳūldur
Didi ʿıyş eyler dünyāda oldur

82A

1614. Delim nefsi murādında yürüye
Gice gündüz gözin ğaflet bürüye

1615. Bilimez nefʿini zarrını her dem

- Becid nefsi yolına ura ol dem
1616. Didi Mūsā sarık kankı kũlũndur
Didi bilmedũgi yirden alandur
1617. Ne yir-ise dimez aşı nedendũr
Helālmi ya hārām kesbi nedendũr
1618. Didi Mūsā ki aķbeh kũl nedendũr
Didi hāķkũn gũnāhın fāş idendũr
1619. Didi Mūsā saña kimler yakındur
Didi zālamlere ʿafv u zulemdũr
1620. Didi vaşl ol eger varsa kaķiʿũn
Ata dōstı ana yāhũd karībũn
1621. Ki yaʿnı kimseye tutma kũdũret
Sözũn kesme selām vir eyle raġbet
1622. Daķı şirk itmeye baña cihānda
Dilerse ol kũlum ola amānda
1623. Didi Mūsā ki yā-Rab saña şirki
Kim ider bileyũm anı da belki
1624. Didi kim ol gişı işler kazarur
Kim iʿtā itmesine çok uzanur

82B

1625. Murādı bu durur hāķkũn içinde
Ola fāş midķatı ʿāmuñ içinde
1626. Sever gendũ öġũlmesin cihānda
Baña şirk eylemiş bigidũr anda

Ķālallāhu ʿāzze ve celle hānini ilā hāķi ķale mūsā ve keyfe hānıke ilā-hāķike
ķālallāhu ʿāzze ve celle yā mūsā tezkurhum nuʿmāi ve keremi ve cũdi ve
mecdı hattā lā yezkurũne velā yebtũlũne illā kũllũ cemilũn ve hasenin¹⁰⁰

1627. Didi Mūsāya Bārī-i Te‘āla
Ḥanīni dir ilā ḥalk-ı celāle
1628. Didi Mūsā ki yā-Rab ne buyurduñ
Ḥanīni aşlı nedür eyle didüñ
1629. Didi yā Mūsā aṅgıl kùllaruma
Ulu ni‘metlerüm yay illerüme
1630. Keremle cūd u mecd iḥsānmıdı
Dükenmez hūnumı gufrānmıdı
1631. Beni aṇmayalar illā can-ıla
Dileye ‘ışk-ıla aḥsen vecile
1632. Ṭaleb itmeyeler illā ki benden
Dileyeler cemil gey aḥseninden
1633. Ki ben daḥı bulara her murādın
Virem hem dünya vü āḥirde zādın
- 83A
1634. Girü dir Mūsāya Allahu Ḥālık
İşit diñle anı sen bellü bayık
1635. Seversen yā Mūsā rüz-ı kıyāmet
Saña gülmeye a‘dā bī-nihāyet
1636. Didi Mūsā ‘adū kimdür buyurgıl
Didi İblisdür andan gey ḥazer kıl
1637. Çü sen daḥı namāzuñ vakt içinde
Kılup te’ḥir itme pes i bende
1638. Sen aña gülesin rüz-ı kıyāmet
Duta İblisi pes anda ḥacālet
1639. Daḥı bulmak dilersen ger āḥiret
‘Aṭaşdan kurtıla cānuñ ferāḡat
1640. Lisānuñdan giderme bu du‘āyı
Çok istigfār-ile eyle senāyı

Estağfiru el-mü'minîne ve'l-mü'minâtü el ahyāu minhum ve'l-emvātü¹⁰¹

1641. Kim okursa bunı evkāt içinde
Ala toksan toktuz rahmetüm anda
1642. Dağı yā Mūsā itme sā'ili red
Yarım ħurmā olursa it saña sed
1643. Ve hem yā Mūsā dilerseñ sevābun
Ĥalāyıkdan çü efzün ola ħayrun

83B

1644. Ġazabda hem rızāda añ adunı
Ba'ıd itme dilünde sa' d yādunı
1645. Taşadduk it dağı sırt-ıla cehren
Ĥalāyık 'aybını setr eyle sırran
1646. Severmisin seni unıtmayam ben
Ne ĥâlde olur-ısañ her sa'at sen
1647. Didi yā-Rab buyur tutam yolunı
Didi şakla bu ġāyibden dilünı
1648. Dağı yā Mūsā dilerseñ cihānda
Ki muhtāc olmayasın ħalka sen-de
1649. Tama' itme kimesne mālına ĥıç
Kim olmaya senün dağı işün piç
1650. Dağı dilermisin her bir 'amelün
Ĥatumda ĥālış ola cümle fi'lün
1651. Didi yā-Rab buyurgıl anı dağı
Didi diñle i Mūsā bunı dağı
1652. Seni ögse ĥalāyık sen de anun
Ki red it medhini ger olsa cānun
1653. Olarun gibiden şakla yüzünı

Anı sevrme ki medh ider özüñi

1654. Dahı yā Mūsā dilerseñ ki hayruñ
Sakıl olup az ola cümle şerrün

84A

1655. ‘İbādetden çü olma hālī bir dem
‘İbādetçün yaradıldı bu adem
1656. Dahı dirseñ bu ‘arşum sāyesinde
Oturasın kıyāmet hurkatında
1657. Yetimler göricek ikrām eyle
Mesākīnleri dahı bile toyla
1658. Dahı havz-ı Muhammeden dilerseñ
Şarāb içmeklige dişün bilerseñ
1659. Üçünde hıkd u kīnün terkin eyle
Karındaş mü’mine yahşıca söyle
1660. İçürmezem aña cennet şarābın
Ki hıkd u kīn-ile ol duta āyin
1661. Bu ‘arşum gölgesinden şoram anı
Kimün kalbinde varsa hıkd kīni
1662. Yā hāmmālī olursañ hıkd u kīnün
Za‘if olup az ola sende dīnün
1663. Müsülmān karadaşuñā dutma kīni
Dilerseñ haş idesin sen-de dīni
1664. Özüne ne şanursañ bir gişiye
Anı şankim gönül nūrı ışıya
1665. Bıçağı gendü tenüne urursañ
Acır olmasa sen anı görürseñ

84B

1666. Bir aher karadaşa dahı urasın
Ne hāşıl ola bu işden göresin

1667. Kimesnenün ziyānlığın dileme
Yaramaz kaçdına dişün bileme
1668. Özüne ne şanursan bellü bayık
Bir aher kardaşa gör anı lāyık
1669. Müsülmānmı diyeler ol bī-dīne
Tuta mü'minlere kibr-ile kīne
1670. Kimün kim varsa kibri Hāk katında
Cezāsın göre bārī hazretinde
1671. Eyü ol-kim eyüler haş durur haş
Yaramazlık gönül nūrın ider paş
1672. Muḥammed şer'ine eyle sülūkı
Dilersen olasın haşlar bölügi
1673. Anun şer'ile yolun olmasa nūr
Karañu milketinde kaldun uş gör
1674. Hākun dergāhına kanda iresin
Kemāl-i zātını nice göresin
1675. Huzāyā itme nevmiz biz fakīre
Esirge yanmışam işbu haķire
1676. Benüm derdüm inen çokdur ziyāde
Ahiret yolına kaldum piyāde

85A

1677. Celāl-i izzetünçün ne diyeyüm
Niçe derd ile ben gamlar yiyeyüm
1678. Yolum uzak sefer yokdur zevāde
Yüzüm kara hemān kaldum ş'ol ada
1679. Kim andan buldı her eşyā vücūdı
Hem insān u melāyik feyz-i cūdı
1680. Anun in'āmına yokdur nihāyet
Günāhlu kullara rahmı be-gāyet

1681. Nideyüm ne yüzüm var Һazretinde
Varıcağ ne diyeyüm ben Һatında
1682. Başıum açuğ yüzüm Һara tihî-dest
Umaram rahmetinden itmeye pest
1683. Fiğân u nâlem uş irdi semâya
Ki yalvarmağ işümdür ol hümâya
1684. Saña dutmışam uş her dem ümizüm
Bilürsin nicedür içümde odum
1685. Oğul derdi beni aldı cihānda
Kim aña direm ol Һaşr-ı zamānda
1686. Gidicek āhirete bî-nevāyım
Nevālem yok cihānda bende nāyim
1687. Hişārinün şonında bir Һalef yok
Ki Һayr-ıla aña az u eger çok
- 85B
1688. Hele Һağdan ümizüm her Һuşūşa
Varu sözüm benüm irer nuşūşa
1689. İlāhî rahmetünden ayru Һutma
Za‘ıfca kullaruñi red itme
1690. Tamām itdük münācāt-ı Kelîmi
Hağadan Һağ maşun itsün dilimi
1691. Cemî‘i müslimîn ü mü’mine hem
Ki rahmuñdan bulara eylegil em

Faşlun fi-beyāni mağtul idrîs ve cercîs ve yağyā ve zekeryā ‘aleyhi's-selām
hikāyeti idrîs benî ‘aleyhi's-şalātu ve's-selām*

1692. Girü dinle hikāyet bir beyāmı

* Şehit edilen İdris, Cercis, Yahya ve Zekeriya Aleyhisselam'ın hikayelerini beyan eden bölümdür. İdris Aleyhisselam'ın hikayesidir.

- Rivāyet nicedür bellü ʿayānı
1693. Ol İdrīs ü nebinün vaşf-ı hālī
Nice olup Hāḡ anı itdi ʿālī
1694. Hāḡun ol enbiyādan şādıḡıdur
Mekānı ref u hem ʿālī nebīdür

Ḳavluhu taʿālā vezkur fi'l-kitābin idrīse innehu kāne şıddıḡan nebiyyen ve
rafaʿanāhu mekānen ʿaliyyen¹⁰²

1695. O şālīḡ ḡūla Uḡnūḡ ad olupdur
Ziyāde ʿilm ānā çün yād olupdur

86A

1696. Anuñçün didiler İdrīs o ḡūla
Ki dersin çok okuyup geldi yola
1697. Şālāḡıyyet ānā çün Hāḡ virüpdür
ʿAzīm zühd-ile Allaha irüpdür
1698. Ki her günde dikerdi bir ḡamış
Yoḡ-ıdı bir yirinde hiç naḡısı
1699. Her igne başına geçdükçe dāyim
Ḥuzāy tesbīḡ ider idi ḡāyim
1700. Tamām idüp bilā-ücret dikerdi
Girü bir daḡı bir ḡayra biçerdi
1701. Virürdi anı da issine ücret
Dilemezdi daḡı tutmazdı minnet
1702. Bunūñ birle ʿibādet Ḥālīḡına
İderdi çok tazarruʿ rāzıḡına
1703. Anuñ vaşfında ʿāciz idi vāşıf
Ki zühdin ḡalk içinde itdi vāşıf
1704. Gice gündüz dimez olurdı ḡālīb

- Anı görmeklige halk oldu rāğib
1705. Ki hattā gök ehlinde melāyik
Olur müştāk āna cümle yik-ā-yik
1706. Diler ‘Azrā’il anı görmesini
Bu İdrīs şöhetine irmesini
- 86B
1707. Muşavver olur adam şūretine
Sürüp geldi çü İdrīsün katına
1708. Selām virdi oturdı anuñ-ıla
Severem ben seni dir cānum-ıla
1709. Pes İdrīs-i şāyimü’d-dehr-idi anda
Kaçan iftāra vakt olsa o bende
1710. Getürdi melek cennet ta‘āmın
Yiyüp şükr eyleyüp içerdı ābın
1711. Turup meşgūl olur haqqahu bārī
Nice-kim itdi Allah āna yārı
1712. Girü bir gice geldi ‘Azra’il ol
Ta‘ām u cenneti getürdi gey bol
1713. Yidi İdrīs sen dağı yigil
Ta‘āmdan ‘Azra’il olmadı añıl
1714. Turup İdrīs ‘ibādet eyledi çok
Katında ‘Azra’ilden gayrı hiç yok
1715. Fecir toğdı vü andan gün dağı hem
Oturdılar ikisi bile derhem
1716. Ta‘accüb itdi İdrīs didi-kim gel
Bizüm-ile siyāhat menzilin al
1717. Teferrüc idelüm bir dem gelürsen
Cihāndan ‘ibret alalum alursan

87A

1718. Țurup ‘Azrā’il-ile seyr iderler
Teferrüc eyleyü taşra giderler
1719. Nihāyet geldi bir ekin Țatına
Yitişüp sünbülü irmiş Țağına
1720. Didi ‘Azrā’il İdrise izin vir
Alayum bu senābilden birin dir
1721. Yiyeyüm var mı destūr didi-kim yok
Țarāmdur alur-ısañ az u ger Țok
1722. Benüm-ile yimedün sen helāli
NeȚün Țaşd eyledün yimek harāmı
1723. Yimeyüp gitdiler ikisi bile
Ki dört gün yürüdiler ilden ile
1724. Mesāfet Țat^c idübenin giderler
İkisi birbirile seyr iderler
1725. Görür İdris anı Țab^c ademiye
MuȚālifdür şorar dir ol gişiye
1726. Ne sırdur ne gişisin di bilelüm
Kim andan sen ü ben yoldaş olalum
1727. Didi-kim ben ferişte ‘Azrā’ilem
Senünle bile gezdüm görme elem
1728. Ki dört gündür senünle seyr iderem
ȚaȚuñ emri ile bile giderem

87B

1729. Didi ervāhı nice Țabz idersin
Bu gün dört gündür uş bile gidersin
1730. YaȚūd cān almaduñ-mı bir gişiden
Didi Țabz eyledüm Țok rūhı irden
1731. Benüm Țatumda ervāh-ı halāyık

- Ki bir şofra bigidür bellü bayık
1732. Nice-kim şofradan bir er tenāvül
İderse loğmasın az u eger bol
1733. Mişāli ol durur i cān-ı zinde
Ki hāş hazretle sensin ulu bende
1734. Didi İdrīs ki i ervāh-ı kâbız
Ec'ite zāiren minnī yā kâbız¹⁰³
1735. Didi ci'tu ziyāret eylerem ben
Hākuñ emri budur bil anlayu sen
1736. Didi İdrīs ki i ervāh emīni
Ki budur hācetüm senden hemīni
1737. Benüm cānumı kabz eyle ki Hālık
Ölüm tatını taşam bellü bayık
1738. Dağı virgil baña sonra hayātı
Ki tatmış olayum şimdi memātı
1739. Hayātdan sonra hem bākī bu 'ömrüm
Geçe Hāk hizmetinde budur emrüm

88A

1740. Ulu ulu 'aḳārib her birisi
Eşek gibi var-ıdı eñ kiçisi
1741. Dağı hayyāt u kaṭrān u caḥīmi
Zāḳūm yiyenleri iḳen ḥamīmi
1742. Temāşā eyledi her bir taraftan
Girü dönüp ikisi bile andan
1743. Didi İdrīs girü bir hācetüm var
Ki gördüm bunda uş 'azāb-ıla nār
1744. Kerem kıl cennete olgıl refīkum
Didi hōş ola emr olsa Ḥabībüm
1745. Huzādan buyruk olsa aña dağı

- İledeyim seni anda i āhī
1746. Hemān emr-i İlāhī oldu girü
Didi ‘Azrā’ile ilet tur örü
1747. Benüm cennetlerüm itsün temāşā
Müşāhede nedür görsün her işe
1748. Gelüben bāb-ı cennetde tururlar
İçinde her ne var bir bir görürler
1749. Temāşā eyler İdrīs ol na‘imi
İçinde olan milk-i ‘azīmi
1750. ‘İzām-ı hem cism ü pāk tenler
Ki cān virür anı bir gez görenler
- 88B
1751. Hūriler dürlü dürlü nāz iderler
Bu nāz u şiveden gayrı niderler
1752. Virüpdür her birin bir mü’mine Hāk
Fakīre de bulardan varmı aylak
1753. Tihī-dest yokdur elinde nevāle
Hākūn rahmetlerin ider havāle
1754. Zevāde tūşe kanda var elinde
Kātı yoksuldur āhīr milketinde
1755. Dahı enhār u eşcār u semerler
Ki her birinde vardur biñ hūnerler
1756. Dir İdrīs ‘Azrā’ile i qarındaş
Bu Hālīk halkına ahsend ü sābāş
1757. Ölüm şerbetlerin içdüm cihānda
Acısın dahı tatdum tatlu cānda
1758. Dahı gördüm tamuda her ne-kim var
‘Azāb-ıla ‘ikābın cümle i yār
1759. Dilek itsen Huzādan ben kılını

- Duḥūl-ı cennete tutam yolını
1760. Şarābın içmege kim kāyıl ola
Ölüm acısı benden zāyıl ola
1761. Daḥı efzā'ı çok gördüm caḥīmde
İçenler çoğ-ıdı anda ḥamīmde
- 89A
1762. Başum sarḥôş durur mevt acısından
Dile ayırmason Ḥaḳ cennetinden
1763. Diledi Ḥaḳ Te'ālā virdi destūr
Ki ya'ni cennet içre ola mestūr
1764. Girüp cennetde bir ağaç dibinde
Bırakdı na'lının ya'ni kim anda
1765. Unıdup taşra çıkdı ol aradan
Bunı ḥôd göreyorur Ḥaḳ yaradan
1766. Didi İdrīs eyā ḳardaş işit bil
Ne çāren̄ var-ısa baña anı kıl
1767. İki na'lınlarum ḳaldu içerü
Anuñçün girmeye uş tırdum örü
1768. Girür girü hemîn cennet içine
Kim ola çıkara anı şuçı-ne
1769. Çağırdı 'Azra'il taşra tıruban
Berü gel i ḳarındaşum diyüben
1770. Didi la uḥric min ba'di zālîk
Şükür kim eyledi cennete mālîk

Ḳālallāhu ta'ālā külli zai'ḳatu'l-mevti¹⁰⁴

1771. Buyurdi Ḥaḳ Te'ālā cümle aḥyā
Ölüm tatımı tatar ḳamu eşyā

89B

Ḳālallāhu ta‘ālā ve in minkūm illā vāriduhā¹⁰⁵

1772. Daḡı ben ʃamuya girdūm ü çıḡdum
Ne emr itdise Ḥālıḡ anı gördüm

Ḳavlehu ta‘ālā ve māhun ‘anhā muḡricīne¹⁰⁶

1773. Hem Allahuñ daḡı bir ḡavli vardır
Oḡı anı ḡaḡırma bunda dekdür
1774. Kim ola beni bundan çıḡara pes
Niḡe yıldur iderem buña heves
1775. Ḥiṡāb-ı ‘izzet irdi ‘Azra’ile
Ki terk it anı kim ne dirse ḡıla
1776. Ḳazeytü fi’l-ezel ol cenneti¹⁰⁷dür
Bunuñ eline girdi fuṡṡatıdur
1777. Ḥaber virdi resūlullah tamāmet
Oḡu bu ḡıṡṡa’i olḡıl selāmet
1778. Yazana oḡuyana rahmet eyle
Ulu cennetlerũnde bizi ʃoyla

Ṫubā li-idrīse fi’l-ferādisi ḡale’l-ferādīsü fi’d-dünyā bi-tedrīsi¹⁰⁸

Ḥikāyet-i ḡatl-i cercīs ‘aleyi’s-selām*

90A

1779. Girü diñle selefden bir ḡikāyet
Nice olup durur bunda rivāyet

* Cercis Aleyhisselam'ın ṡhit edilmesinin hikayesi

1780. İşit Cercis nebinũ hālını sen
Ki kışşa eyleyem bunda saña ben
1781. Hāk itmişdi anı ʿālī peyanber
Neler çekdi cihānda dīnle ol er
1782. Hākuñ ırzāsı yolında tamāmet
İzālar gördi kāfirden be-ğāyet
1783. Dīne daʿvet idicek ehl-i küfri
Cihānda ʿāřī kũlı ehl-i şirki
1784. İnanmayup aña dirlerdi cāzũ
Bařuña nice yazılmış bu yazu
1785. Ki nice kim saña olur cefālar
Cihānda görmedũ hergiz vefālar
1786. Bařuña ʿaqluñ hīç dirmedũmi
Bu begden dürlũ işler görmedũmi
1787. Rivāyet oldu-kim Cercisi kāfir
İder yitmiş kezın katl-ıla kāhir
1788. Dağı baʿzı rivāyet-i kütübde
Ki biñ gez katl iderler anı anda
1789. Sebeb bu-y-ıdı-kim Cercis nebinũ
Felestin ıklīminde bir beg anuñ

90B

1790. Olurdi milketinde ol bī-dīnũ
Aña laʿnet okı var-ısa dīnũ
1791. Adıdur Dādiyān kāfir begidür
şanemlere şapıcı bir Arīdür
1792. Bir eyyāmda meger ol ʿāřī bende
Ki tahtı üzre otururdi anda
1793. şanemlere koyup tezyin iderdi
Cevāhir lülũ'-i mercān dizerdi

1794. Muṭayyeb itdi misk-i kāfūr-ıla
Ṭururđı anda her eşnāmı bile
1795. Bir ulu odı yandurđı öñinde
Gelene secde idün dirdi anda
1796. Putına itmeyen secde görürdi
O ʿālī od içine yandururđı
1797. Çü Cercīs u nebīyi Haḫ Teʿāla
Viribidi diye-kim Haḫḫı birle
1798. Ki daʿvet eyleye ol iti anda
Haḫūñ buyruğına ol diye bende
1799. Gelüp Cercīs didi kul lailāhe¹⁰⁹
Seni yaradan oldur Haḫ Teʿāla
1800. Saña rızḫūñ viren oldur tamāmı
Niçe bir viresin büte selāmı
- 91A
1801. Gözi yoḫdur cānı daḫı işitmez
Ki gendüden ṭuruban bir iş itmez
1802. Adam düzdüğine niçün ṭaparsın
Varup secde kıluban yir öpersin
1803. İşidüp Cercīsın sözün o murdār
Diler kim eyleye anda anı dār
1804. Didi-kim māl u mülki niʿmeti çok
Baña virdi bu eşnām hiç ʿaded yoḫ
1805. Niçe yıldur iderem büte ḫizmet
Delim yirlerde virdi baña fırsat
1806. Senün neñ var İlāhūndan diyüvir
Yimek içmekde niʿmetde ḫaber vir
1807. Hele zāhirde hiç nesneñ daḫı yoḫ
Ki māl u mülket ü az u eger çok

1808. Didi Cercis ki bu dünyā naʿimi
Fenādur āhiretde var caḥimi
1809. Baña virür İlāhum ol beḳāda
Ne var yoğ-ısa bu dār-ı fenāda
1810. Anı birleyene cennetde vildān
Virür ol milk içinde hūr u ḡilmān
1811. Bu eḡnāda ikisi çok huşūmet
İderler birbirile bi'z-zarūret

91B

1812. Anı ḳatlı itmegün tadbirin itdi
İşit ol laʿneti kim anda nitdi
1813. Buyurdu ḥall-ile ḥardāl mahlūd
İdüp yandurdu anda bir ulu od
1814. İkinin birbirile ḳaynadurlar
Başından ḳoyup anı yandururlar
1815. Demürden bir ṭaraḳ ile anı hem
Ṭaradılar tenini anda muḥkem
1816. Şu miḳdār oldu-kim laḥmı soyuldu
Hemān ḳupḳuruca vü ʿazmi ḳaldı
1817. Girü iḥyā ider Allah Teʿāla
Ezel ḥüsni gibi celle celāle
1818. Ki aʿlā şavt-ıla dir kim i bî-dîn
İşit ḳul lāilāhe¹¹⁰ ol durur dîn
1819. Girü emr eyledi ol ʿabd-i meşyūm
Kim altı mih getürdi ol işi şūm
1820. İkinin iki eline ururlar
Ayaklarına ikisin tokurlar
1821. Birisin başına ḳaḳdılar anuñ
Birin daḥı göbegine o cānuñ

1822. Pes Allah emri ile anda h  zır
İriş  p bir ferişte oldu n  zır

92A

1823. Hil  finda t  rup Cerc  s nebin  
Didi   arz eyle şimdi ba  na d  n  

1824. M  s  lm  n oluban girdi dinine
Ki ra  met eyledi Ta  rı canına

1825. şab  h olunca Cerc  s   ı  dı evden
Bu h  d anı   atı isterdi irden

1826. Didi gel secde eyle bu b  t  me
  ab  l itmez-ise   gelme   atuma

1827. İc  bet itmedi emr itdi k  fir
Gir   h  bs itdi ş  m u f  c  r

1828. Evinde bir   ac  zu  n   orlar anı
  arın  n oldu ol teninde c  n  

1829. Didi ben  m bir o  lum var aşamdur
Da  ı a  m   v   ebkem cism-i kemd  r

1830. Yimek i  mek bulardan ol ber  d  r
Ni  e y  ldur ki ş    hatden girid  r

1831. Da  ı ol evde bir direk   urum  ş
Var-ıdı ni  e yıllardan     r  m  ş

1832. Du    k  ld   v   Cerc  s ol   am  da
Ki Ta  rı emri ile geldi y  da

1833. Yeşer  p virdi env     şim  rı
Telezz    de biri bir d  rl   b  r  

92B

1834. Gel  p bu mu  cizi g  rd         arı
M  s  lm  n oluban Ha   k  ld   y  rı

1835. Didi o  lum da  ı vardur mu  avvel

- Dile anı dahı qalmaya ahvel
1836. Gözi görüp kulakları işide
Dili söyleye bunı dahı ide
1837. İşidüp Cercis anda sayha itdi
Çağırup oğlına işit ki nitdi
1838. Turup ol bir pare et gibi mechul
Yatan oğlan cevab virdi tutup yol
1839. Didi var anda eşnāmuñ evine
Digil Cercis diler gelün katına
1840. Turup eşnām katına vardı oğlan
Haber virdi nebiden niçe çendān
1841. Meger yitmiş şanem var-ıdı anda
İşidicek dökülüp oldu bende
1842. Cemî'î başların yirden tamāmet
Götürüp Cercise itdi si'āyet
1843. Hākuñ kudreti birle anda bārī
Dutarlar yüzlerin Cercise varı
1844. İşāret itdi kim bunlara elile
Yire hasf oldılar cümle var-ıla

93A

1845. Bu mu'cizi görüp ol 'avrat-ı mîr
Ki fevķ-i kaşra çıkup şavt-ıla dir
1846. Çağırur ehl-i belde dir işidün
Esirgeñ nefsünüzi bunda bilün
1847. Müsülmān oluñ işbu Hāķ nebidür
Eger er 'avrat u yāhūd şabîdür
1848. Didi 'avratına ol beg ne-dirsın
Bu bir mu'cize gördün çağırursın
1849. Görüp olduñ müsülmān bir işine

- Ne geliser daḥı anuñ başına
1850. Ki yitmiş yıldur andan ben bilürem
Niçe mu'cizleri daḥı görürem
1851. Didi 'avrat erine sen şakışın
İnanmazsın bu ḥalkuñ ebterisin
1852. Benüm t̤ālī'üme irdi sa'âdet
Şükür kim gitdi benden ol şeqâvet
1853. İşidüp 'avratı sözüñ ol kâfir
Ki katl itdürdi anı şüm u fâcir
1854. Kim andan şonra Cercis ol peyanber
Münâcât eyleyüp didi ol server
1855. İlâhî nideyüm yitmiş yıl oldı
Ḳuluñda bu cefâlar gey bol oldı
1856. Çekerem zaḥmeti kâfir elinden
İzâsından daḥı fı'lı dilinden
- 93B
1857. Bu gün t̤âḳat gidüp çokdur emegüm
Şehâdet rûzı kıl oldur dilegüm
1858. Bulara vir 'azab-ıla elimi
Benüm söylemez eylegil dilimi
1859. Ne diyem yâ İlâhî sen bilürsin
Rızâñ içün dürüşdüm pes bilürsin
1860. Du'âsı pes Huzâyâ oldı vâşıl
Ki bir od gök yüzinden oldı ḥâşıl
1861. Görüp kâfirler ol odı kaçarlar
Kılıç ile çü Cercisi biçerler
1862. Şehîd olup çü Cercis gitdi cānı
Anuñ daḥı döküldi yire kanı
1863. Bular daḥı helâk oldı cihānda

- Nişānları dahı kalmadı anda
1864. Ḵamusın od-ıla göyündürür H̱aḱ
Kime kıldı vefā dünyā berü baḱ
1865. Hikāyet dahı uş oldu tamāmet
Sizi H̱aḱ eylesün dāyim selāmet

Hikāyet-i ḱatlı-i yahyā ‘aleyhi's-selām*

1866. İ̱şit Yahyā nebīnūñ ḱālını sen
Ki dirsem cān-ıdı ‘ālem āña ten

94A

1867. Şunūñ gibi H̱uzādan ḱorḱar-ıdı
Ki dāyim ihtiyātla aḱlar-ıdı
1868. İ̱şitse ḱanda bir ayet va‘ıdı
Teninden cānın iderdi ba‘ıdı
1869. Buñala gözlerin nālān iderdi
Yaḱup cigercügin biryān iderdi
1870. Yüzi derileri şoyulmuş-ıdı
H̱uzā ḱorḱusı āña irmiş-ıdı
1871. H̱uzūrı yoḱ-ıdı ‘ālemde anūñ
Mizācı za‘f-ıdı ol arı cānūñ
1872. Görür kāfir elinden ol cefā ḱoḱ
Bürāzer ‘ālem içre ẖiḱ vefā yoḱ
1873. Sebeb budur āña māzī zamānda
Beni İsrā’ilūñ devridi anda
1874. Var-ıdı bir melik kāfir içinde
Ki cānı küfr-ile geçmişdi tende
1875. Üyek bir ‘avrat almış-ıdı irden

* Yahya Aleyhisselam'ın şehit edilmesinin hikayesidir.

1889. Alup işbu kıızı ʿavrat iderem
Buyurmazsañ seni ben katl iderem
1890. Didi bu kıız senüñ ögey kızuñdur
Harāmdur ol saña ʿaylın özündür
1891. Kağıdı ol şakī meşşüm-ı ahter
Şarābuñ fiʿli birle ol laʿin er
1892. Buyurdı қоç gibi Yahyāyı anda
Boğuzlayup şehīd oldu o bende
1893. Şaçıldı yirlere bunun kıanı-da
Haқа pervāz idüp gider cānı-da
1894. Buña itdi semavāt-ı melāyik
Figān u nāle vahş u hem yik-ā- yik
1895. Didiler yā İlāhī Yahyā kılun
Ne suç itdi saña kim eyle kıldun
1896. Didi Allah Teʿālā itmedi suç
Katumda hīç aña olmaya güc
1897. Beni severdi ol dōstum ezelde
Sevüben dōst idindüm anı ben-de
1898. ʿİvāz budur benüm sevdük kıluma
Kimün ne hükmi var kudret bilüme
1899. Rivāyetdür nice Manşūr-ı Hallāc
Bile okuna dir kim oldum omaç

95B

1900. Anı habs itdilerdi on sekiz gün
Didi Şiblī aña kim bir berü dön
1901. Maḥabbet ne durur digil bileyüm
İşidüp ben dahı bir iş kılayum
1902. Didi Manşūr bu gün şabr eylegil sen
Bilesin yarın anda şalb ölem ben

1903. Çün ırte oldu çıkardılar anı
Ki dār dikilicek dir Şiblî kanı
1904. Çağırur Şibliye dir kim işitgil
Suvālũne cevābum budur algıl
1905. Maḥabbet evveli qatl-i fenādur
İkincisi olan ḥaḳ-ı ʿanādur
1906. Rivāyet girü Beştām ulusu
Ki şeyḫ Bāyezīd ol dīn ulusu
1907. Giderken bādiye içre o server
Görür ölmüş yatur hem erbaʿin er
1908. Şusuz hem aç yatur cümle tamāmet
Biri kırtulmamış hergiz selāmet
1909. Mūnācāt eyledi dir kim bu aşḫāb
Nice ölmüş yatur bu yār-ı aḥbāb
1910. Neçün qatl eyledün dōstlaruñı Ḥaḳ
Nazar eyle bulara bir berü baḳ

96A

1911. Gelüp bir ağacı gördi yazıda
Kim ol araya dek irdi izi-de
1912. Didi ol ağaca gizle beni uş
Bu kāfirler gözine olmayam tuş
1913. Yarılup ol ağaç aldı içine
Çü ketm olup olur yik-pāre yine
1914. Kāfirler izleyüp anı kıvarlar
Ne yire vardı diyüben şoralar
1915. Nire varduḳını hīç bilmediler
Ki ḡayīb olduḡını görmediler
1916. Görürler anda pes İblīs-i laʿīni
Ki ḡamz ider bulara ol emīni

1917. Didi uş ağaca girdi Zekeryā
İçinde gizlenür bilün anı ya
1918. Bilün kim bu ağaç aldı içine
Ki nitdi neyledi size şuçı-ne
1919. Buña bir bıçku getürün dilelüm
İki şak eyleyüp anı görelüm
1920. İki pâre olup öle içinde
Cânı gitse kaçan ten ola zinde
1921. Didügi emrin İblisün iderler
Getürüp bıçkuyı gör kim niderler

96B

1922. Ağacı yardılar koyup hızarı
İrince başına pes kıldı zārı
1923. Āh idüben Zekeryā nevḥa kıldı
Bu nevḥadan yir ü gök içi tıldı
1924. İnildüsi anuñ tutdı semāyı
Kim ola derdine ide devāyı
1925. Hiṭāb u ʿizzet oldu peyk-i Cibril
İrişüp dir Zekeryā sen anı bil
1926. Buyurdi Hāk Teʿālā eyle şabrı
Bular itsün saña bu işi cebri
1927. Eger bir dahı āh itsen aduñı
Divān-ı enbiyādan yoyar anı
1928. Tuṭaqlarını berk yumdı çün anda
Şehid oldu hemān ol ulu bende
1929. İki şak oldu ağaçla teni-de
Döküldi ʿāleme anuñ kanı-da
1930. Bu şiddetlü belāyı enbiyāya
Virüp durur Huzā hem evliyāya

1931. Hākı sevenlere budur kerāmet
Dağı mi'rac-ı kesb vech-i hālet
1932. Hikāyetdür görüñ Yahyā ma'āzı
İçinde şaklar-ıdı bunca rāzı

97A

1933. İlāhî dir seni itsem taleb ben
Meşakkatle za'if olmak gerekden
1934. Eger kaçsam beni oda yakarsın
Seni sevsem beni maqbûl idersin
1935. Saña ma'lûm benüm yokdur ferārüm
Ne sensüzün dağı vardır qarārüm
1936. Be-her-hâl sensüzün cānum dirilmez
Maḥabbetüñ bu gönölünden irilmez
1937. İlāhî cümle tālibler murādın
Virüp işkuñ dīvānında yaz adın
1938. Maḥabbet nūrıla gönöl çirāğın
Münevver eyle sür zulmet hicābın
1939. Fakîri güldür ol milk-i beḳāda
Kayırmaz ne çekerse bu fenāda

Fi-zikri maḳtel-i hābil 'aleyhi's-selām ibni ādem*

1940. Girü yād idelüm bir nev'a sözi
Beyān-ı fikri dilde cānda sūzı
1941. Semîc ol-kim bilesin ismi nedür
Bu ma'ninün yazılan resmi nedür
1942. Beyān oldı bunun nakli nedendür
Hadîs-i seb'adan dürr-i 'Adendür

* Adem oğlu Habil Aleyhisselam'ın katlini anlatır.

97B

1943. Ki māzī ol zamānda kışsa olmuş
Semi^c olan gişiye hisse olmuş
1944. Çü katli Hābilūn nice olupdur
Bu Qābil nitdi āna Hāḡ bilūpdür
1945. Buyurdi Hāḡ kelāmında daḡı hem
Delili budur yā ibn-i adem

Qavluhu ta^cālā vetkī ^caleyhim benāi benī ādem bi'l-hāḡḡi iz qaribe qurbānen
feteḡabbele min eḡadihima velem taḡbil mine'l-āḡeri el-aye¹¹¹

1946. Sebeb n'oldı ḡikāyet pes nicedür
O Havvā anamuz ḡadri yücedür
1947. Hāḡ andan rāzī olsun gey işitgil
Cihānda nice oldı ḡālī bilgil
1948. Kim ol irkek dişiden yüz yigirmi
Ṭoḡuruban yiterdi buña ^cilmi
1949. Rivāyet muḡtelif yā yüz seksen
Ya biş yüz ṭoḡurur ānla bil u sen
1950. Ki her bār ol ikizler ṭoḡururdi
Zeker ünsā gelenini bilürdi
1951. Pes evvel Qābili bir ḡız-ıla ol
Getürüp ^cāleme bulmış-ıdı yol
1952. Daḡı ırte ḡüni Hābil ile ḡız
Ṭoḡurur nicedür diñleñ sözi siz

98A

1953. Qābil uḡti ḡıza İḡlīm didiler
Hābil uḡti ḡıza Demīm didiler
1954. Qaçan yitişdi bular Hāḡ Te^cālā

- Ademe vaḥy ider cellü celāle
1955. Tezevvüc it Demîmi Kâbil ile
Bu İklîmi dahı hem Hâbil ile
1956. Çün Adem vaḥy-ı Hâlıkı işitdi
Diyüp oğlanlarına gör ki nitdi
1957. Kâbül itdi çü Hâbil Hâk sözini
Bu Kâbil red idüp döndi yüzini
1958. Didi ben olmazam kâbil bu işe
Benüm kızkardaşum hûbdur her işe
1959. Bu Hâbil ile toğan kız kötîdür
Ki bu alım virim nice şatıdur
1960. Baba senûñ sözûñ eyü degüldür
Bu işi terk idüben beni güldür
1961. Didi Adem oğul şıma bu emri
Hâkûñ buyuruğıdur terk it bu kibri
1962. Didi Kâbil Hâk emri degül ata
Seversin Hâbili қо sözi yata
1963. Çün Adem gördi Kâbil kâbil olmaz
Ki tünd olup yüzi de hîç gülmez

98B

1964. Didi varuñ Hâka kurbân idüñüz
Kâbül kankıñızuñ olur görüñüz
1965. Kimüñ kurbânı maqbül olur-ısa
Virem İklîmi aña bilür-ise
1966. İki kartaş tıruban pes varurlar
Bu kurbân yirine gelüp tıururlar
1967. O bir mevzu^c-ıdı kim Adem anı
Yapup kurbân yiri itmiş-idi ya^cnî
1968. Kimüñ hâceti olsa Hâk katında

- Gelüp kurbān ider-idi pes anda
1969. Bu Kābil dāyima ekin ekerdi
Zirā^c at haşıl idüp hem biçerdi
1970. Varup birkaç senābil buğday aldı
Oradan mevzi^c-ı kurbāna geldi
1971. Çü Hābil dahı ra^cıdı koyunun
Güderdi gör nice oldu oyunun
1972. İçinden bir koç aldı geldi turur
Bu emr-i Hāḫ ne ola anı görür
1973. İkisi bile kurbānın kodılar
Minā tağı üzerinde didiler
1974. İlāhî sen kabûl eyle kerīmā
Bu luṭfuñ kûllara boldur raḫīmā
- 99A
1975. Kabûl eyle bizüm kurbānumuz Hāḫ
Nazar idüp ^cināyetle bize bak
1976. Bir od peydā olur gök yüzinde
Yeşil kanatlu ^cankā şekli anda
1977. İnüp yandurdu Hābil kurbānını
Kābil kurbānını yakmaz gör anı
1978. Pes ^cadet oldu maḫbûl olanın
Yakardı kurbānını Tañrı anuñ
1979. İşāret ne durur bunda i kardaş
Bu sırrı her gişiye eylegil fāş
1980. Çü bārî-i Hāḫ Te^cālā ne buyurur
Za^cif kûlları kaydın nice görür
1981. Didi sāyır ümem kurbānın ben
Cemî^cin oda yandurdum işit sen
1982. Çü cāyız görmedüm dōstum Habībūñ

- Yaşam kurbânın eklidür fakîrûn
1983. Çü cāyız görmeyen kurbânı yana
Nice cāyız göre kâri'i yana
1984. Hāşā andan ki Kûr'ân okıyanı
Yağa odlara hem emrin diyeni

Nükte

1985. Yidi nesneye hâkim bil yididi
Anuñla hüküm iden yidi nebîdi

99B

1986. Pes evvel hâkimi kurbân-ı adem
Ki hüküm idüp anuñla sürdi ol dem
1987. Kimüñ kurbânı yansa hâk anuñdı
Ki yanmasa aña bātıl dinürdi
1988. İkinci kim sefine hâkim-i Nûh
Çü hükminden ferah alur-ıdı rûh
1989. Kimesne kim elin ursa gemiye
Taḥḥarük eylemese kim ne diye
1990. Bilürdi-kim anuñ her işi hâkdur
Taḥarrük itse dirdi hâkkı yokdur
1991. Üçünci Dāvuda zencîr zerden
Virüp hüküm ider-idi katı irden
1992. Kim elin uzadup zencîre irse
Dir-idi hâkdur işüñ her kim-ise
1993. Eli irmese zencîre bilürdi
O da'vî itdügin bātıl görürdi
1994. Budur dördüncü odıla Halîlûn
Var-ıdı hükmi emrile celîlûn

1995. Kim itse vaz^c elin oduñ içine
Göyünmese eli dirdi suçu ne
1996. Eger yansa eli ol bātıl idi
İşün nā-ḥaḳ durur var git dir-idi

100A

1997. Nice yırtı bularuñ perdesin Ḥaḳ
Kıyāmet günü dīnle añlayu baḳ
1998. Ḥaberde dir kaçan olsa kıyāmet
Ḥalāyık zenbine ola nedāmet
1999. Diye bārī-i Te^cālā her nebiye
Ḥisābuñuz virün ümmetle diye
2000. Diye Tañrı resūli yā İlāhī
Beni ümmet-ile görme kemāhī
2001. Bularuñ her ḥisābuñ ben göreyim
‘Azīm ‘işyānları vardur nideyim
2002. Ḳabāyiḥ fi^cli çokdur ümmetümün
Ḥisābın ben göreyim milletümün
2003. Bulara muṭṭali^c olmaya herkes
Ki ḥālin bilmeye her ḥāz u herkes
2004. Mesāvi çok bularda dürlü dürlü
Ne diyem yā İlāhī saña bellü
2005. Ḥiṭāb-ı ‘izzet ide yā Muḥammed
Murādum bu benüm sen daḥı Aḥmed
2006. Bularuñ ḥālini hiç bilmeyesin
‘Azīm rüsvāylığına ırmeyesin
2007. Ḥisābını bularuñ ben görürem
Çok ef^cāl-ı kabāyiḥin bilürem

100B

2008. Murādum bu ki benden gayrı kimse

Ki bilmeye günāhları añlsa

Reca[‘]nā ile'l-kıṣṣatı^{*}

2009. Dönelüm pes girü kıṣṣa diyelüm
Bularuñ ḥālī n'oldı pes görelüm
2010. Çü maḳbūl itdi Hābil ḳurbānın Ḥaḳ
Ḥasedle yandı Ḳābil añlayu baḳ
2011. Didi uş ben seni gör neyleyeyüm
Cihānda [‘]ömrüñ ipini keseyüm
2012. Cevāb virüp çü Hābil dir nidesin
Elüñden sen gelenin cehd idesin
2013. Benüm maḳbūl olupdur her murādum
Ki söylene bu [‘]ālem içre adum
2014. Ḳabūl olan işi bil müttakīdur
İşi maḳbūl degül ol-kim şaḳīdür

Nükte

2015. Yidi eşyā umarlar çünki Ḥaḳdan
O va[‘]de müttakīya oldı irden
2016. Pes evvel külli nās ider temennā
Kefāretin günāhlarınuñ amnā
2017. O va[‘]de müttakīçün olupdur
Daḥı ğayrılara pes ne ḳalupdur

Ḳavluhu ta[‘]ālā ve men yeteḳıllāha yükeffiru [‘]ānhu seyyi'āti el-aye¹¹²

101A

^{*} Biz kıssaya geri döndük.

2018. İkinci külli nās diler çü Hākdan
Cehennemden ḥalāş ola beşerden
2019. Velākin va^cde olan müttakīdur
Huzādan ḳorḳana cānlar fidīdür

Ḳavluhu ta^cālā ve yüneccillāhu ellezīne't-teḳav el- aye¹¹³

2020. Üçünci külli nās Hākdan dilerler
Bu ḥayr u āḳıbetē diş bilerler
2021. Velākin müttakīya oldı va^cde
Olasın müttakī cehd eyle sen-de

Ḳavluhu ta^cālā ve'l-^cāḳıbetü li'l-mutteḳıne el-aye¹¹⁴

2022. Budur dördünci her nās pes temennā
İdüp cennet evin ider tevellī
2023. O daḥı müttakīya va^cde olmış
Bizüm gibi faḳīrlər nerde ḳalmış

Ḳavluhu ta^cālā tilke'l-cennetü elletī nūrişü min-^cibādiinā taḳıyyan el-aye¹¹⁵

2024. Bişinci külli nās Hākdan umarlar
Bu fevz u nuşreti bir bir dilerler
2025. Anı da müttakīya virmiş Allah
Bize de kim diler anda billah

101B

Ḳavluhu ta^cālā innallāhe ma^cellezīne itteḳav vellezīne hum muḥsinūne el-
aye¹¹⁶

2026. Budur altıncı külli halk recāya
Yüzün dutar maḥabbet-i Huzāya
2027. Velākin vaʿdesi Allahuñ oldur
Bu ehl-i taḳvaya maḳşūdı ş'oldur

Ḳavluhu taʿālā innāllāhe yuḥibbu'l-mutteḳīne¹¹⁷

2028. Yıdinci külli nās Ḥaḳdan umarlar
Ḳabūl-ı ṭāʿatın her dem dilerler
2029. Velākin müttāḳıya vaʿdedür ol
İlāhī ehl-i taḳvāya ilet yol

Ḳavluhu taʿālā innemā yeteḳabbellāhu mine'l-müttāḳīne¹¹⁸

2030. Dimişdi Ḳābil ü Hābile anda
Leaḳtülenneke Ḳur'ān kelāmıda
2031. Ki yaʿnī öldüreyim seni bunda
Ḳomayum cānuñ tenünde zinde
2032. Didi Hābil beni gör öldüresin
Cihānda sen de bāḳī mi ḳalasın
2033. Baña ḳaşd eylesen özün bilür pes
Saña ḳaşd itmezem var sözini kes

102A

2034. Ben andan ḳorḳaram Ḥaḳ Tañrı ḥāzır
Olupdur işümuze cümle nāzır

Ḳāle hābil li-ḳavlihi taʿālā li-eyyin basaṭa ilā yedike li-taktuli mā enā bi-
bāsiṭin inni aḥaḫfullāhe rabbi'l-ʿālemīn el-aye¹¹⁹

2035. Çü zāyil oldı Kābil ol aradan
Gidüp fırsat gözedür her yañadan
2036. Ki ya'ni öldüre mazlûmı anda
Taleb iderdi pes evde yabanda
2037. Meger bir gün yaturken bir yañada
Koyun katında uyurken arada
2038. Gelüp ta'lim-i İblis-ile Kābil
Uyur buldı yaturken anda Hābil
2039. Getürüp bir ulu taş ı 'ale'l-hāl
Bırakdı Hābilün başına derhāl

Mersiye-i berāyi hābil 'aleyhi's-selām*

2040. Çü katl itdi o mazlûm ademi hem
İşidenler gözini eyledi nem
2041. O gün çünkim şelase günü idi
Akıtdı pāk zātından anuñ dem
2042. Çü cem' oldı orada kerkes ü tayr
Taḥayyürde çü Kābil oldı ebkem
2043. Didi ben buña tedbîr ideyüm
Bu derdüme benüm kim eyleye em
- 102B
2044. Nice ketm ideyüm bu zātı şimdi
Ne tedbîr eyleyü tedbîr kılam
2045. Götürüp devr ider arzı tamāmet
Dir-idi ḥāşılum oldı benüm kem
2046. Tavāf idüp cihānı tolanurdı
Geçerdi berr ü nehri olsa yayam

* Habil Alehisselam'a mersiye'dir.

2047. Ne yire ıamdısa Hābil ıanından
Çorak olup ıurıdı sebzi derhem
2048. Götürmekden ölüsin çünkü anda
Güci gidüp açamaz oldu ol fem
2049. Cihānı geşt idüp gezdi tamāmı
Yorılup bili oldu pes anuñ ħam
2050. Pes āħir Ĥālık anda bir ğurābı
Viribidi eşe tā-kim türābı
2051. Gelüp ta‘līm ide şūm u şirāre
Nice bir gezdüre ol yüzi kıara
2052. İrağdan gördi bir kıarkı oturur
Yir eşüben ayakların baturur
2053. Eşinüben türāba nesne gömer
Anı örtüp daħı bir yaña kıonar
2054. Görüp Kıābil didi kim nideyüm hay
Ğurāb ‘aqlınca fikrüm yok benüm vay

103A

2055. Bu cıfe’i niçe bir gezdüreyüm
Demidür kim yire ben de gömeyüm
2056. Çü ta‘līmi ile anda ğurābuñ
İçine gömdi kıardaşın türābuñ
2057. İşine oldu pes yavlaķ peşimān
Melül maħzūn olup kıaldı perişān

Felemmā re’āhu kıābil kıāle yā veylenā ‘acezü en eküne mişle haze’l-ğurābi
feüvāri sev’ete aħi feşbaħ mine’n-nādīmine el-aye¹²⁰

2058. Nedāmet itdügi pes ol degüldür
Bu kıatl-i kıardaşına yol degüldür

2059. Velākin bu-y-ıdı anda nedāmet

Yire gömmesine yok nezāket

2060. O karkā deñlü fikri yoğ-ıdı hıç

Ne iş işler-ise olurdu der-piç

2061. Pes ʿāciz kaldı vü ol bî-firāset

Ġurābuñ taʿlîmi oldu delālet

2062. Peşimān olsa ger katl-i ahîye

Peşimān tevbe olurdu gişiye

2063. Çü tevbesüz cihāndan gitdi kāfir

O ʿāşî bî-ümiz ü şüm u fācir

2064. Nazîre bir dahı buña münāsib

Diyeyüm bir dahı bundan ġarāyib

103B

Ġavluhu taʿālā feʿaraxūhā feşbahū nādimîne el-aye¹²¹

2065. Niçe kāfir bu şālih nākasını

Ki katl itdi bilimez nidesini

2066. Didiler nāka öldi kanı köşek

Anı da öldürürdün bunda lāşek

2067. Peşimān oldılar köşek bulunmaz

Nire varduġını kim bilimez

2068. Nedāmet katl-i nāka pes degüldi

Köşek kaçduġına maḥzūn olurdu

2069. Eger katl-i şütür mise nedāmet

Bulurlardı çü tevbeyle felāḥat

2070. Bular pes küfr-ile gitdi cihāndan

Ḥalāş olamı kimse bu zamāndan

2071. Bu Ġābil kardaşın gömdi türāba

Gelür menziline ol dil-ḥarāba

2072. Pes ol-dem Adem-i şafî gidüpdi
Ki hac u Mekkeye sefer idüpdi
2073. Yidi gün gitdi ol Mekke harāma
Bu beytullahı hac itdi tamāma
2074. Girü döndi selāmet birle andan
Çıkar karşı aña ʿavrat ya erden
- 104A
2075. Diyüp el-ğavş el-ğavş yā İlāhî
Nire vardı benüm oğlum kemāhî
2076. Firāk-ıla uyudı Adem anda
Düşinde gördi oğlını o bende
2077. Irakdan çağırur feryād idüben
Ata neylediler baña diyüben
2078. Bu feryād-ıla uyandı hāzerle
Çü korkup hüzn-ile kaldı nazarla
2079. Şu hadde ağladı-kim ʿaklı gitdi
Bunu pes Cebrāʿil görüp yitişdi
2080. Başın kaldurdı dizi üzre kodı
İfākat pes bulınca yatdı kaldı
2081. Ki vakti Adem ayıldı bakarken
Görür Cebrāʿili anda tururken
2082. Şorar aña kanı Hābil diyüben
Firāk u derd ile gamlar yiyüben
2083. Ne yire vardı oğlum diyüvirgil
Nişānından haber vir berü gelgil
2084. Didi Cebrāʿil Adem iş Hāxūndur
Eyü yavuz ne gelse hüküm anūndur
2085. Cezā-yı hayr virsin saña fağfūr
Ne maqtül oldı Hābil kabrini gör

104B

2086. Bu Kābil qatlı idüp öldürdi anı
Huza rahmetile şād ola cānı
2087. Didi Adem berī oldum ben andan
Ayırdı zīrā cānı bu bedenden
2088. Didi Cebrā'il işit Ademe bir
Huza dir ben de beriyem haber vir
2089. Bu Kābilden berī oldu İlāhī
Ki hışm itdi qatı ol pādīşāhı
2090. Pes andan tırdı Adem didi baña
İlet qabrini göster qanķı yaña
2091. Alup Cebrā'il Ademi iletđi
Açup qabrini Adem pes gözetđi
2092. Dem-ile hālť olup yatur qabirde
Ki sayha eyledi Adem haķır-de
2093. Didi ve aķserta ve üfkata āh
Veyā oğlum habībüm fūrķata vāh
2094. Çigerüm deldi derdile firāķuñ
‘Aceb n'oldı senüñ aña günāhuñ
2095. Muşibetler qodı Hābil başuma
Ne getürđi görüñ Kābil başuma
2096. Ben andan olmadı rāzī Huza hem
Dilerem ide dünyāda cüzā hem

105A

2097. Şu denlū ağladı cümle melāyik
Gök ehlinden firāķ itđi yik-ā-yik
2098. Bile ağladılar Adem şafila
Delim derd ü firāķ biñ āh-ile
2099. Didiler yā İlāhī Ademi sen

- Niçe ağılatdurursun bir za'if ten
2100. Sen anı süricek cennetden el-ḥaḳ
Cihāna bırağıcaḳ gökden i Ḥaḳ
2101. Ki üç yüz yıl fiḡān itdi tamām ol
Dumū'ı eylemişdi yüzine yol
2102. Sehel vaktidi miskīn Adem anda
Ferāḡat bulalı işbu cihānda
2103. Girü virdün āna dürlü buñayı
Hezār derd ü firāḳ-ile 'anāyı
2104. Didi meleklerine Ḥaḳ Te'āla
Bu dünyāya gelen gider belāla
2105. Bu dünyā dār-ı miḡnet hem belādur
Bunuñ işi dāyım ḳahr u fenādur
2106. Pes Adem nevḫa itdi aḡlayuban
Bu fūrḳat odına cān ṭaḡlayuban
2107. Dimişler pes 'Arabca bu kelāmı
İşit sen daḡı i mü'min imāmı

105B

Mersīye-i ādem 'aleyhi's-selām

Ta'ayyereti'l-bilādi ve men 'aleyhi
Fevechū'l-arḡi muḡayyerün ḳabihūn

Feyā esefā 'alā hābile ibnī
Ḳatīlūn ḳadtadammenetku'd-ḡarīhūn

Fe izā belāḡa vādīyen bekā bi-bekāihi
Fe izā şa'ada cebelen beketu'l-ḡicāreti bikāihi

Fe izā elkā kâbilün vakşıyyen ferret minhu
Ve kâlet leyse lehu ve fâ'un lâ yerkamu ehahu

İsm-i imre fekeyfe yerkamnā

Terceme¹²²

2108. Tağayyür oldı ʿālemde ne varsa
Dahı yir yüzi vü tağyir ü kabîhdür
2109. Veyā hasratlığuña Hâbil oğlum
Seni katl itdiler yirün zarîhdür
2110. Kaçan vâdiye irse anuñ-ıla
Bile ağlar-ıdı Adem şafıla
2111. Kaçan tağlar başına çıksa Adem
Bile ağlardı taşlar anda derhem
2112. Kaçan uğrasa Kâbil vahşî ʿavrat
Kaçup tutardı andan katı nefret
2113. Dir-idi bî-vefâsın i münâfık
Ki sensin dünyede merdûd-ı Hâlık
2114. Zîrâ kardaşuñra rahm itmedün sen
Ki sende yok durur ʿilm ü dahı fen

106A

2115. Kaçan rahm idesin gayra ya bize
Tökuna saña Hâkdan ulu nîze
2116. Benüm dahı oğullarum cihândan
Gidüp inilerem haylî zamândan
2117. Şükür kim Hâk Teʿālâ anı yazmış
Günâh-kâr kûlîdum yolından azmış
2118. Nitekim Hâk kelâmında gelür hûş
Direm innâ ileyhi âciʿün uş

2119. Çü şabr idüp aña tevfiż iderem
Murādum pes rızāsıdur niderem
2120. Umaram hūb cemālını müyesser
İdüp göstere āhir yolına ser
2121. İmānı yoldaş eyle pādişāhum
Mu‘ayyen mesned ü püşt ü penāhum
2122. ‘Azāzil yolumuz itmeye ğāret
Ola āhir evi anda ‘imāret
2123. Dağı oldur resūlinden şefā‘at
Dilerem göstere rüz-ı kıyāmet
2124. Bu niyyet üzre her kim dise āmīn
Murādın hāşıl ide Tānrı hemīn

Hikāyet-i ‘āc bin ‘unuk ve helāk-i o*

106B

2125. Hikāyet gör ki ‘Ac İbn-i ‘Unūķı
Niçelerūñ ol olmışdı konuķı
2126. Kimesne karnını toyurmazdı
Elinden nesnesin kırtarumazdı
2127. Bir arķa yüki odun getürürdi
Mısır şehrine dersü yitürürdi
2128. Dirilüp halk anuñ karnın tamāmet
Toyurmazdı idüben ri‘āyet
2129. Ne şehre kim kaçısıa varur-ıdı
Tebevvül idüben sile virürdi
2130. Bu maḥlūk ‘āciz olmışdı elinden
Anuñ bed fi‘l ü yaramaz dilinden

* Ac bin Unuk'un hikayesi ve helaki)

2131. Çü dört bîñ biş yüze varmışdı ʿömri
Ulu kâfir idi gey katı cimri
2132. Yüce tağlar başında otururdu
Denizden bâliğ alup götürürdi
2133. Güneşe dutuban biryân iderdi
Yiyüben bir yaña seyrân iderdi
2134. Kaçan tûfân-ı Nûh aldı cihânı
Şular aldı tağ u şahrâ yabanı
2135. Yüce tağlar başın örtmişdi dersü
Ki yitmiş arşundı yukaruşu

107A

2136. Anuñ dizlerini örtmedi tûfân
İşit bu hikmeti diñle sen inan
2137. Kaçan yine yazusına girdi Mūsā
Cemîʿi ʿaskerile qondı Mūsā
2138. Bu melʿûn ʿÂc anı cüst itdi anda
Ki kaçd itdi helâk ide yabanda
2139. Taşavvur itdi ʿasker konduğı yir
Ki kaç fersah durur tanıdı bir bir
2140. Ulu bir tağı qopardı götürüp
Bu ʿasker üstine qoya götürüp
2141. Helâk olup yumıla yaʿnî ʿasker
Biri qurtulmaya yüz bîñ ola ger
2142. Götürüp başı üstine gelürken
Bu kaçdı Mūsaya anda kılurken
2143. Bu hüdhüd kuşını Bārî Teʿāla
Viribidi aña celle celāle
2144. Ki bir demürden elmāsı aluban
O tağ üstine biraqur varuban

2145. Çü tağı delüben geçdi başına

Başından irdi boğazı tuşına

2146. Ki bulmadı anuñ def'ine çäre

Helāk olup o mel'un vardı nāra

107B

2147. Çü bir nev'a dağı dirler muḥakkak

Bunı da dinle ḳardaş añlayu bak

2148. Bu ḳadd-i Mūsā bil-kim ḳırḳ zirā'dı

Hem elinde 'aşāsı ḳırḳ zirā'dı

2149. Dağı şıçradı ḳırḳ zirā' yuḳaru

Ṭobuḳına çalar cānın çıkaru

2150. Düşüp yire çü 'Ac buldı tamāmı

Helāk olup gider anda ḥayātı

2151. Ḳanı ol ḳadd ü ḳāmet ḳanda vardı

Ölüm şerbetin içdi vardı ḳaldı

2152. 'Arabca pes dimişler bu sözi-de

Yiyüp toygıl eger varsa duzı-da

Beyt

El-mevtü bābün ve küllün nāsi dāḥiluhu

Ḳaliyet şî'rî ba'de'l-mevti maddāru

E'd-dāru cennetü ḥuldin in 'amilte bihā

Yardı'l-lāhe ve in ḥālefet fe'n-nāru

Huma muḥḥālāni māli'n-nāsi ḡayrihumā

Faḥter li-nefsike eyyi'd-dāri taḥtāre

El-cennetü ve'n-nār

Terceme-i o¹²³

2153. Kapu durur ölüm velî külli nâs girse gerek
N'olaydı ben bileydüm kanda yolum irse gerek

2154. Cennet evidür yirün ger eylesen bunda 'amel
Yoksa hilâfin idesin tamu seni alsa gerek

108A

2155. Ziyâde cem' idüp mâlı çokaldı
Nevâfille 'ibâdet yolda kaldı

2156. İlâhuñ hizmetin kodı yirinde
İdemez oldu mecmû'ı birinde

2157. Pes emr itdi aña Bârî Te'âla
Zekât vire o cem' itdügi mâla

2158. Hisâb idüp görür çok durur zekâtı
Anı virmek gelür gönline katı

2159. Girü koyup hazineden gidermez
Ölürse birini Hâk yola virmez

2160. Katında var-ıdı biñ kûl mülebbes
Müzehheb zeyn münakkaş hem müselles

2161. Dahı biñ câriye maḥbûbe arı
Harîr geydükleri maḥlûba yarı

2162. Beni İsrâ'ilün kavmi bölündi
Tarafeyn oluban fitne kılındı

2163. Kimi Mūsâ yolına gitmiş-idi
Kimi Kārūn tarafın tutmuş-ıdı

2164. Pes ilhâḥ eyledi Mūsâ piyanber
Zekevat emrin didi Kārūna reh-ber

2165. Didi Hâk emrine kāyil degülsün
Zekevat emri durur anuñ bilürsin

108B

2166. Çıkarup vir Haka sen olma ʿāṣī
Gider kalbuñdağı kibr-ile paşı
2167. Didi Kārūn ki irte ehl-i Mısrı
Ki cemʿ itmeklige itdüm bu fikri
2168. Çü birkaç hüccetüm vardur saña bil
Sözün var-ısa gel anda baña kıl
2169. Eger gālib olursañ anda baña
Zekātum vireyüm direm çü saña
2170. Eger ben gālib olsam ne sözün var
İrağ ol dinme baña yoluña var
2171. Var-ıdı ol zamānda fācire bir
Cemīle ʿavrat u fassāka pes dir
2172. Getürüp katına Kārūn didi uş
Saña çok māl vireyüm gör anı hōş
2173. Pes irte cemʿ keşir arasında
Kaçan bahş eyleyem gelgil sen anda
2174. Mūsā birle münāzara iderken
Şehādet it aña fışkın giderken
2175. Benüm-ile zinā itdi bilünüz
Diyüp hamlum dahı vardur görünüz
2176. Bu sözi ger dir-iseñ irte anda
Saña çok māl virem fikr eyle sen-de

109A

2177. Didi ʿavrat kabül itdüm sözünü
Çü sen de şād olup hōş gör özüñi
2178. Pes andan sonra Kārūn çok cemāʿat
Evine daʿvet ider bī-nihāyet
2179. Oğur Mūsāyı dahı itdi hāzır

- O kavm Mūsā nebīye oldu nāzır
2180. Didiler bize vaʿz eyle i server
Hakūn sensin Kelīmi hem peyanber
2181. Çü başladı Mūsā vaʿz ider-iken
Bu eṣnā-i kelāmda söz dir-iken
2182. Buyurdi māl sarḳ iden gişinūn
Elin kesmek gerek şerʿe bil anūn
2183. Daḥı ḳaṭʿ-i tarīḳ idenlere heb
Ki ḳaṭʿ-i ser durur böyle didi Rab
2184. Daḥı zinā iden ʿavrat ya erdür
Ki recm olına ol bu daḥı vardur
2185. Bunı işidicek Kārūn yirinden
Didi Mūsā bunı sen itdūn irden
2186. Nice ḥükm idersin gendü özüne
Didi itdümse şāhid bul sözüne
2187. Getür ben göreyim kimdür diyenler
Bu bühtān itmege cānın ḳoyanlar

109B

2188. Didi Kārūn getüreyim anı ben
Çağırdı ʿavrata dir gel berü sen
2189. Gelüp pes ʿavrat anda ḥāzır oldu
Ol ʿavrat ḳalbine bīn ḳorḳu tıldı
2190. Haḳ anūn dilini tebdīl ḳıldı
Bu gönli kizb-idi pes şıdḳa döndi
2191. Didi ʿavrat ki i Mūsā peyanber
Berisin sen berī bundan i server
2192. Baña bu taʿlīmi Kārūn dimişdi
Bu bühtān itmegün ḳaydın yimişdi
2193. Saña ḳoḳ māl vireyüm dir o ḥāyin

- Gelüp söyle cemā'at içre yarın
2194. Ki ben dir qorqaram i Hāq resūli
Çü sensin hāzretinde ulu kūh
2195. Kim ola iftirā ide özüne
Senün tatlu sözüne hem yüzüne
2196. İşidüp bu sözi Mūsā nebī hem
Ġāzab itdi Qārūna qaldı ebkem
2197. Didi kim yā 'adū bir dem hele tur
Ne idem saña Tañrı emrile gör
2198. Çü çıqdı ol aradan taşra hācı
Huzā dergāhına oldı çü nācī
- 110A
2199. Tazarru' eyledi secde kıluban
Niyāz itdi Hāqa pes yalvaruban
2200. Şikāyet eyledi Qārūn elinden
Anun bed fi'li hem murdār dilinden
2201. O meger itdügi telbis işlerini
Didi qahr eyle qoma hīç birini
2202. İlāhī dir qabūl eyle sözümi
Yoluña hāk itdüm uş yüzümi
2203. Hemān yitişdi andan bīn hāzret
Didi itdi selāmı Rabb-ı 'izzet
2204. Senün bu yirleri emründe qodı
Ne hüküm itsen buyurgıl çekme odı
2205. Nice dirsen yire emr eyle dutsun
Ki hasf olsun yire halk anı görsün
2206. Dönüp andan Mūsā Qārūna geldi
Serir üzre oturur anı gördi
2207. Harir altun-firāş üstine tekye

- Uruban rāḥat olmuş āna bakya
2208. ʿAşāsın yire urdı bir kez anda
İşāret eyledi yire hemānda
2209. Yire batdı hemān tahtıla derḥāl
Girüp yalvardı Kārūn anda fi'l-ḥāl

110B

2210. Didi Mūsā Huzī yā arz u muḥkem
Tutup dizlerine dek yir anı hem
2211. Tazarruʿ eyledi didi şefāʿat
Baña eyle eyā Mūsā ḥimāyet
2212. Yüzine bakmadı hīç veche bārī
Kim itmedi āna şefkatle yārı
2213. Didi yā arz Huzī bir kerre tekrār
Ki ḥasf oldu cemīʿi māl-ıla dār
2214. Hazāyin ne ki var kavm-i qarābet
Yire ḥasf oluban irdi muşibet
2215. Rivāyetdür didiler Kārūn-ıla
Binicek dört biñ er binerdi bile
2216. Duʿā kıldı Mūsā oları daḥı
Bile ḥasf itdi yire bil i āḥī
2217. Meded kıl didiler Mūsāya anda
Bizi kırtar koma ḥasfa çü sen-de
2218. Cemīʿmüz senünle bir olalum
Ne emr itse Hāḫ anı görelüm
2219. Bulara iltifāt hīç eylemedi
Yüzine bakubanın söylemedi
2220. Pes andan vahy ider Bārī Teʿāla
Didi Mūsāya nedür bu ʿalāle

111A

2221. Çü dört kerre saña feryād didiler
Çağırup yalvaruban ağladılar
2222. Eger izzüm haķı bir kerre baña
Çağırsa ben meded iderdüm aña
2223. Helāk itmez-idüm ol kavmi anda
İşit bu sözümi yā Mūsā sen-de
2224. Çü Kārūn ḥasf olup yire giricek
Didiler ol kavüm anı göricek
2225. Helāk anuñ içün Kārūn başına
Getürdi ide ḥükmi her işine
2226. Ḥazīne cümle milki bāķi kıala
Ki Mūsā bunca rızķı gendü ala
2227. Çü Mūsā bu mesāvīden kaçuban
Ki ḥasf itdürdi cümlesin geçüben
2228. Ḥazīneye memālikden ne varsa
Yire ḥasf oldu cümle kim belürse
2229. İşāret pes sebeb nedür didi Ḥay
Bu Kārūnı helāk itdürdi üç şey
2230. Biri ol-kim kıatı dünyā severdi
İkinci hem zekātın men^c iderdi
2231. Üçünci Mūsaya bühtān iderdi
Haķı kıoyup zer ü simler yığardı

111B

2232. Eyā bühtān iden ʿibret dutubil
Kārūn ḥāline bir dem nazār kııl
2233. Ki mağrūr olma bu dünyā işine
Neler gelür gör adamuñ başına
2234. Eyā māni^c olan māl u zekāta
Seni kıoya mı pes bunda ḥayāta

2235. Meşel budur saña Kārūnı görgil
Ne hāle uğradı sen anı bilgil
2236. Eyā dünyā seven fikr eyle bak gör
Bu Kārūn Tañrıdan oldu katı dūr
2237. Bunı terk eyle kim kabrūñ ola nūr
Ki gülşen ola hem yatducağūñ gör
2238. Münāsibdür bu beyti pes dimişler
‘Arabca gör ki ne şekker yimişler

Beyt

İzācāeti'd-dünyā ‘aleyke fecüd
‘Ale'n-nāsi tırran innehā tanqalibu

Felā cevdele yufennihā izenhiye
Eḳabbelte vel'e-l-buḥlu yubakḳihā izenhiye tezhebu

Terceme-i o¹²⁴

2239. Kaçan dünyā saña gelse çü cid it
Ḳabūl itme cemī‘in ḥalka red it
2240. Comardlık kanı itmez hem götürür
Ki buḥl itsen yabanlara yitürür

112A

2241. Resūlullah daḥı buyurmuş-ıdı
Bizümledür Huzā bil dimiş-idi
2242. Bizi ol ḳurtarur küffār şerinden
Olarūñ bed işi meger ü dilinden
2243. Benümle söz diyen sizi görürem
Her işlerde sizi ben ḳurtaruram

2244. Çü böyle buyıran Bārī Te‘āla
Nice kurtarmaya celle celāle
2245. Cehennem odına kaçan şokısar
Anı göyündürüp nice yakısar
2246. Dimişdür kim bu ben sizün-ileven
Cehennemden ‘azābdan kırtarurvan
2247. Şu yirde kim size rahmum irişe
Kim ola kim sizün-ile girişe
2248. ‘Azāb-ıla suvāl ü hem cevābı
Asān idem kaçan göre ‘ikābı
2249. Hikāyet kışsa-i Fir‘avna girü
Gelelüm oldı vahy yā Mūsā diyü
2250. ‘Aşānı ur bu bahre tā göresin
Benüm ‘ibretlerümü sen bilesin
2251. Pes urdı bahre ‘aşāsın görüben
Bölük bölük şu oldı yarıluban
- 112B
2252. Ulu tağlar gibi oldı bölügi
Çü yol olup ider Mūsā sülükı
2253. Geçerler şu içinde kavmile
Dağı hem ‘askeri ne varsa bile
2254. Anuñ ardınca Fir‘avn geldi ya‘nı
Geçe ol şuyı gör ne oldı ma‘nı
2255. Cemī‘i ‘askeri bile idi hem
Yumulup şu çü Fir‘avn kaldı ebkem
2256. Haķuñ emrile andan ğark olur ol
Cehennem içine gitdi tutup yol
2257. Rivāyetdür kaçan Fir‘avna ta‘yin
‘Azāb olup çü ğarkda itdi sa‘yin

2258. Müsülmān olmak istedi be-her-hāl
İrişüp geldi Cibrīl anda derhāl
2259. Bir avuç balçığı ağzına koydı
Ki feryād itdi Fir^ʿavn anı tıydu
2260. Çü yitmiş kez çağırdı Cebra'ile
Meded diyü dahı hem kavmi ile
2261. Anuñ feryādına Cibrīl āmīn pes
Meded itmedi ğark oldu hemīn pes
2262. ʿİtāb itdi Huzā dir ol emīne
İde yitmiş kez ol feryādı yine

113A

2263. Neçün eylemedün aña meded sen
Bu ʿizzüm hakkı bir Allah dise ben
2264. Halāş idüp mededine ireydüm
Ne hālī var-ısa anda göreydüm
2265. Dimişler bu sözi tertibi ile
ʿArab nazmı durur terkibi ile

Şi^ʿr

Veleve enne fir^ʿavne limā tağā ve kāle ʿalāllāhi
İfken ve zūran enābe ilallāhi müstağfīren

Lemā vecedallāhe illā ğafūren¹²⁵

2266. Egerçi dünyede Fir^ʿavn tağ-ıdı
İlāha ʿāşī kıl ol bir bağ-ıdı
2267. Bu ʿālemde veger dönmiş mise ol
Nite bulmaya idi Hakkā pes yol
2268. Çü da^ʿvā-yı ulūhiyyet iderdi

- Hakka bühtân idüp egri giderdi
2269. İnâbet itse ol rahmet bulurdi
Huza katında mağfiret bulurdl
2270. Murâdınca cihânda ʿömri sürdi
Kimesne rubʿına irdi ne gördi
2271. Çü bir gün görmedi teninde ağrı
Bu kibr-ile fenâda sürdi fahri
- 113B
2272. Bekâdan bî-naşib oldu zelîl ol
Cehennem odına gitdi tutup yol
2273. Kerîmâ kesmedün zerre naşibîn
Boğazından gidermezdi şalibîn
2274. Çü kâfir gitdi dünyâdan o melʿûn
Taraf-ı Hakka itdi himmetin dūn
2275. Pes imdi dinledün bunca hikâyet
Nice nakl oldu bu kıssa rivâyet
2276. Hadîs-i sebʿadan nazm oldu cümle
Muḥakkak söz idi yazıldı cümle
2277. Zamân-ı mâzîde her bir nebîye
Neler oldu cihânda kim ne diye
2278. Beyân-ı vâkıʿ idi pes dilüme
Gelenin derc idüp aldum elüme
2279. ʿAcâyibden ġarâyib nevʿa nevʿa
ʿAyân itdüm gelenin zihn ü fehme
2280. Hişâri derdümendi kim añarsa
Duʿâ-yı ḡayrı cânıçun dilerse
2281. Hak eylesün aña ʿavn ü ʿinâyet
Ulu lutfına irürsün be-ġâyet
2282. Fakîrdür zirâ yokdur oġlı dāyim

Añup yirinde ala şöyle āyim

114A

2283. Veledcükleri H emrine gitdi
Rızası ne ise hem eyle itdi
2284. şükür andan gelene pes tamāmdur
Bu ışsa işidenler hümāmdur
2285. řalavāt vir Hbullaha sen-de
řafālar süre dinleyenler anda
2286. İlāhī rahmet eyle amumuza
Bu avnünden irügil cānumuza
2287. Saña tutdu recā Bārī Teāla
Esirge üllerümü yā İlāhe

Hikāyet-i cerih zāhid-i rāhib*

2288. Gelün i H vaşl olan yarenler
Tevekkülle geçen arıca cānlar
2289. Huzā ināminuñ hūnı müheyyā
Olupdur cānumuza ire gūyā
2290. Bu ālem bir muşavver naş olupdur
İi nefis ü hevā arzū olupdur
2291. Niçeler aldanup nefesine uydı
Cihānuñ irkine pes anda oydı
2292. Yilüben āhiri vardı fenāya
Bırakdı öz canını bu anāya

114B

2293. Kim aldı dādını bunu vefādan
ü rāhat görmedi ayrı cefādan

* Zahid olan rahip Cerih'in hikayesi

2294. Kime bâķi alupdur bu sitem-kār
amusı ar elinden oldu evkār
2295. Mukassem olduınca pes yir ier
Naibi dukencek tizde ger
2296. Beası varmısa alaydı Amed
D kevn mihteri bunda mualled
2297. Fenādur bu fenā anma beādur
Bu m'mine 'azım renc  anādur
2298. İ miskın neye gerek bunca a söz
İledrler seni pes anda gnsz
2299. 'Amelde a ise devlet senndr
Hilāfi ise pes zillet senndr
2300. ikāyet vati degldr ikāyet
Gr āır kimden olmidur rivāyet

Tenebbeh āle'l-faīhu ebu ca'fer rametullāhi 'aleyhi bi-isnādihi 'an zeyd
bin hāb an-ebīhi āle semi't reslullāhi 'a.m. yeul levkāne cer''r-
rāhib faīhen li-'ilmin in-icābetehu li-mmetihi efdāln min 'ibādetin bihi ilā
leffi'l-adīs¹²⁶

2301. İitgil sen 'acāyib bir ikāyet
Ki kimden oldu bu nal u rivāyet

115A

2302. Faīh eydr bu Ca'fer ānādur ad
Huzā rametile olsun adı yād
2303. Bunun isnādıdur Zeyd Bin Hāb
Atasından iitmi ol daı heb
2304. Dimi kim ben iitdm bu uli
Baa virdi aber Tarı resli

2305. Egerçi kim Cerîh gey rāhib-idi
Faķih ʿālim ʿamelde rāğib-ıdı
2306. Cevāb virmedi ol gerçi anaya
Duʿāsı anı uğratdı ʿanāya
2307. Ulu bühtāna uğratdı anı Hāķ
Ki bühtānu ʿazīm dirler berü bak
2308. Var-ıdı bir gişi māzî zamānda
Hulāşa zāhid-idi bir mekānda
2309. Beni İsrāʾilün kavmi-y-idi ol
ʿİbādet içre hem varmış-ıdı yol
2310. Gice kıyım çü gündüz şāyım-idi
Hāķuñ ırzāsı nedür bilür-idi
2311. Adı Cerîh idi ol serverün hem
Zahımlı derdine olurdı merhem
2312. Ki bir şavmaʿada ol gice gündüz
Geçürmişdi delim yılları düpdüz
- 115B
2313. Namāza tırmış-ıdı bir gün anda
Cerîh ol zāhid ü devletlü bende
2314. Anası ol arada seyr iderek
Gelüp taşrada tırdı pes giderek
2315. Çağırup taşradan didi oğul gel
Açup kapuyı beni içeri al
2316. Cevāb virmedi zîrā kim namāza
Ki tırmışdı Cerîh nāz u niyāza
2317. Girü çağırdı gelmedi cevāb hiç
Cerîhün işi düşvār oldu der-piç
2318. Namāza iştiğāli muhkem idi
Kelām-ı dünyevîden ebkem idi

2319. Anası taşradan nefrinler itdi
Bir işe mübtelā ol didi gitdi
2320. Ki bu iller içinde nām bed-nām
Kazanğıl seni görsün haş-ıla ʿām
2321. Bu nefrin üzre geçdi bir niçe gün
Ana lenci gişiyi eyledür dūn
2322. Var-ıdı bir hatūn gişi ol ilde
Adı söylenür-idi cümle dilde
2323. Evinden ol araya gelmiş-idi
Cerihūn şavmaʿasın görmiş-idi

116A

2324. Bu ʿālemde anı gören erenler
Ki māyil olmaya ger görse zenler
2325. Bu hışm-ıla milk-i aʿvānına hem
Didi-kim bağlañuz tiz anı muhkem
2326. Varup gördiler ol Tañrı haşını
Ki zühd-ile yire urmuş başını
2327. Namāzına katı meşgūl olupdur
Anı bilmedi aʿvānlar gelüpdür
2328. Habersüz girüben tutdılar anı
Giriftār itdiler ol arı cānı
2329. Boğazına taķarlar ipi muhkem
Yıķarlar şavmaʿasını dağı hem
2330. Taşını bir taş üzre komadılar
Terahhum eyleyüp söz dimediler
2331. Alup melik katına getürürler
Suvāl-ile cevāb söz getürürler
2332. Didi ol beg Cerihe i utanmaz
Haķuñ hışmı senūñ ʿaynuña gelmez

2333. Kānı züh̄d ü şalāhı nitdũñ āhır
Günāh-kār oldũñ uşda şimdi fācir
2334. Niçe müddet Huzāya hiz̄met itdũñ
Elũñle h̄ürmetũñi şöyle yırtduñ

116B

2335. Revā mıdur saña bunca mesāvi
Diyeler kılasın ʿilmũñi yavı
2336. Halāyık ortasında nām bed-nām
Kazandũñ şimdi ola iş dahı tām
2337. Muķır mısın günāhuña tamāmet
Diyüvir zāhid toğrusın olma nedāmet
2338. Didi zāhid ki i beg Hāķ ʿalimdür
İdecegũñ baña cürm ü elimdür
2339. Şuçum yokdur bu işde hem günāhum
Görüyorur Huzā püşt ü penāhum
2340. Baña bühtān durur i şāh-ı aʿzam
Huzā tanuķ durur vallahu aʿlem
2341. Yemīn itdi velī inanmadılar
Bu işi aña bühtān şanmadılar
2342. Görür çünkim Cerīh kurtulmaz aldan
Bizer oldu cihān u cān u dilden
2343. Didi kim yā melik beni şalıvir
Anama varayum ol dahı ne dir
2344. Bu işler sizerem andan olupdur
Başuma bunca dürlü hāl gelüpdür
2345. Koyuvirdiler ol maʿşūme kũhı
Anasından yaña ʿazm itdi yolu

117A

2346. Gelüp dir-kim ana baķ gör Huzāyı

- Baṇa nefrīn idüp kılduṇ duʿāyı
2347. Duʿāṇ maḳbūl baṇa hem müstecābdur
Girü dile gözümden akan ābdur
2348. Görüp oğlın anası kaldı āhı
Didi i pādişāhlar pādişāhı
2349. Egerçi oğluma nefrīn itdüm
Baṇa gendü elümle gör ki nitdüm
2350. Girü senden umaram rahmı Allah
Cerīhi sen ḫalāş it i ḳavī şāh
2351. İçüm yandı ciger ḳana boyandı
Uyurdu gözlerüm şimdi uyandı
2352. Münācāt itdi Ḥaḳḳa ol faḳīre
ʿİnāyet irdi pes oğlu ḫaḳīre
2353. Melik ḳatına geldi ol aradan
Didi gelsün ḫatūn oğlan nireden
2354. Diyüvirsün size bilün şaḫīḫce
Dile gelsün ol oğlan pes faşīḫce
2355. Melik buyurdu ḫatūn geldi anda
Ki ḫāzır oldılar her ḫürr ü bende
2356. Daḫı ol çağıra oğlan kim zinādan
Ḳazanmış-ıdı ʿavrat anı irden

117B

2357. Gelüp ortada tırdı ʿavrat oğlan
Çü maḫşer günine dönmişdi dīvān
2358. Ḥatūna didiler kim oğlanı hem
Di-kim ḳandan ḳazanduṇ olma ebkem
2359. Didi-kim bu Cerīḫ-i zāhidüñdür
Kime bühtān ideyüm kim anuñdur
2360. Ḥalāyık pes taʿaccüb eylediler

- Biri birine çok söz söylediler
2361. Anı görüp Cerîh hem geldi hâzır
Dīvān ehli kâmusı oldu nâzır
2362. Elin oğlan başına kodı eydür
Anuñ Hakkı ki adı dañı Haydur
2363. Atañ kimdür Yaradan hakkı di gel
Halâyıkdan beni kırtar cevâb al
2364. Bi-izni Hâk çü nutka geldi oğlan
Ki toğru söyleyüp itmedi bühtân
2365. Fülân râî durur dir kim atam uş
İşidüp halk aña çün tıydılar güş
2366. İşitdi ol ‘acûze ‘avrat anı
Ki korkudan şanasın virdi cānı
2367. Muķır olup tamām eyledi ikrār
Halâyık ortasında çünki tekrār
- 118A
2368. İşidüp beg Cerîhe kıldı ahsend
Didi bühtân-ırmış saña i ferzend
2369. Rivāyet muhtelif bir dürlü dañı
İşidüp dinle anı da i âhî
2370. Bu ‘avrat hāmile olduğı eyyām
Didiler kanda kazanduñ digil tām
2371. Bu hamluñ saña kandan oldu hāşıl
Nireden geldi saña oldu vāşıl
2372. Didi işbu ağaç dibinde oldu
Halâyık dinleyüben anda tırdı
2373. Meger ol şavma‘a tahte’ş-şecerdi
‘Acāyib ol gün anda şūr u şerdi
2374. Didiler kim Cerîhe gel varalum

- Şecer kanda anı daḥı görelüm
2375. Aḡaç dibine geldi ḥaş-ıla ʿām
Melik hem daḥı aʿvān bir niçe nām
2376. Cerīḥ anda Huzāya itdi nālīş
Aḡaçdan şordı-kim kimden durur iş
2377. Yaradan ḥaqqı seni fikir eyle
Dile gel Ḥālīkuṇı zikir eyle
2378. Zinā iden kim idi ʿavrat-ıla
Ki bunca fitne oldı fikret-ile

118B

2379. Söze geldi aḡaç pes kudret-ile
Cemīʿi ḡuşnı bile fūrkat-ile
2380. Didi kim bir çoban-ıla bu ʿavrat
Zinā itdi buluban bunda furşat
2381. Ssaña çünkim ʿazīm bühtān-ıdı bu
Ḥalāyık dīnlediler anı dersü
2382. Anı koyup ḥatūna dir bu zāhid
Bulayum ben saña bir daḥı şāhid
2383. Berü gel diyü ʿavrat qarnına el
Kodı dir-kim bu müşkil ola uş ḥal
2384. Didi qarnı içindeki ḡulāma
Ataṇ kimdür diyüvir ḥaş u ʿāma
2385. Ana qarnında avāz itdi oḡlan
İşidür cümle mahlūk oldı fermān
2386. Didi atam çopandur çünki anam
Kazandı beni andan ḡayrılar nem
2387. Melik qaldı taḥayyür dīnler anı
Sevinüp şübheden şād oldı cānı
2388. Cerīḥe ʿözr idüp öpdı elini

Ayağına düşüp kuçdı bilini

2389. Didi ol şavma^ḥañ buyur ki yarın

Anı yapdurayım şöyle nārīn

119A

2390. Dir-iseñ zer ideyüm çār rüknin

İdesin sen içinde Hāk zıkrin

2391. Gümüſden naķş ziver ideyim

Murāduñ hāşıl olsun anda dāyim

2392. Cerīḥ eydür gerekmez i melik şād

Olasın ğuşşa-i ğamdan sen azād

2393. Vücūduñ müstedām olsun hemīſe

Özüñe ^ḥadl ü inşāf ola pīſe

2394. Buyur ol şavma^ḥa çünki yıkıldı

Ki boynuma benüm ipler daķıldı

2395. Girü toprak balçıkdan yapılsun

Gerekmez şöhret uſda Tañrı bilsün

2396. Beg emr itdi girü yapıldı muḥkem

Ağaç toprak u balçık taş-ıdı hem

2397. İçine girdi zāhid oldu meşġül

Terakķī birle buldı Hākķa ol yol

2398. Ki cümle tālībi maṭlūbına Hāk

İrürsin yüzümüz anlara toprak

2399. İlāhī bu za^ḥf ü nā-tüvānı

Esirge rahmetüñden ırma anı

2400. Cemī^ḥi kùllaruñla aña rahm it

Ki rahmet ḥiſſesinden daḥı sehm it

119B

Hikāyet-i zāhid-i diger goftem*

2401. Girü bir nev^ça sözler fikir idelüm
Yaradan Hālîkumı zîkr idelüm
2402. Anuñ ^çavn ü ^çināyeti kadîmdür
Günāh-kār kùllara luţfi delimdür
2403. Kùluñ işi dāyim sehv ü haţādur
Ki Mevlādan anā ^çafv u ^çatādur
2404. Muķırram zenbüme muhtāc-ı Hākķam
Sahāvet menba^çından pes umaram
2405. Ki hāşā rahmetünden red olam ben
Siyāh-rü müznib ü mücrim kùlam ben
2406. Muķassem rahmetün ^çāşiye dersü
Mürüvvet çeşmesinden içelüm şu
2407. Ki zād-ı ahirete yok harāset
Beni aldı çürük fikr ü firāset
2408. Be-her-hālem nideyüm kùlam faķirem
Günāh deryāsına düşmiş haķirem
2409. Beni merdūd itme yā İlāhî
Ki sensin pādişāhlar pādişāhı
2410. Temennā bu durur çünkim ne hācet
Ziyāde söz bizi aldı hacālet
2411. Ki şonra fāyide itmez nedāmet
Ki sevdā ahiret oldu hasāret
- 120A
2412. Kābül idüp çü zāhid kaldı anda
^çAceb işe tuş oldu işbu bende
2413. Girüp kırnaķ içerü didi hātün

* Diğer bir zahidın hikayesini dedim

- Bu zenbilleri gör al āhī şatun
2414. Güzel maḥbūb yigirdür saçı uş
Ki taşrada turur görseñ n'ola hōş
2415. Meger ḥātūn dahı maḥbūbe idi
Yiyüben içici zevvāke idi
2416. Didi şabr it özine ziver-i ḥaş
İdinüp komadı gendüde bir paş
2417. Başını yiyuban taradı gökcek
Ki dühn-ile saçını itdi pāk
2418. Kulaklarında vardı gūşvāre
Görenler kalur işinden avāre
2419. Ayaklarında ḥalḥāl boynı tavḳlu
Gözi sürmelü-y-idi yüzi aḳlu
2420. Eline ayağına ḥınnā urmış
Müretteb ḥāzır olup şöyle turmış
2421. İcāzet oluban zāhidi aldı
Ki kırnaḳ içerüye girdi geldi
2422. Anı görüp çü zāhid oldu ḥayrān
Bu ne işdür didi i yüce sübhān

120B

2423. Kōlayumda yürürken nāgehānī
Ki ben de düşdüm uşda bī-gümānī
2424. Yolumda ne günāh itdüm ne bilem
Ki uş başuma geldi böyle elem
2425. Huzāya sen ḥalāş it bu ʿazābdan
Vücūdum maḥv oldu külli benden
2426. Pes ʿavrat yigide dir gel berü tiz
Bırak zenbilleri zevḳ idelüm biz
2427. Benüm gibi güzel ḳanda bulasın

- Elüne girdi dermdür hōş göresin
2428. Yigit eydür murādını diyüvir
Beni getürmegünden hācetün bir
2429. Ne durur ben bu bey^cünden bizerem
Kıatı fitne işün vardır sizerem
2430. Ne hācet zenbıl almazsañ giderem
Gerekmez bu işi ben terk iderem
2431. Didi hātün ki hey er aç gözünü
Ne hācet söylemek şimdi sözünü
2432. Murādum vir baña elbette yoksa
Ne denlü bu işe gönölün tok-ısa
2433. Buyurdi cāriye bend itdi bābı
Yigidün gözlerinden aqdı ābı
- 121A
2434. Yigit eydür İlāhî ^carz-ı hālüm
Saña direm görürsin bu maqālüm
2435. Beni bende bırağdı işbu ^cavrat
Füsün-ıla bula ya^cniki fırsat
2436. Günāh itdüm katuñda yüz qarara
Bu derd ile benüm beñzüm şarara
2437. Ölürsem virmeyem buña rızā ben
Hemān ^cavn ü ^cināyet eylegil sen
2438. Çü cān u dil-ile itdi münācāt
Ziyāde söz i hācı pes ne hācet
2439. Didi yigit bu kaşır üzre çıkayum
Kazā-yı hācetüm var hem bakayum
2440. Teferrüc eyleyüp girü geleyüm
Murād-ıla senünle bir olayum
2441. Ki şöhet idelüm hiç çekme teşviş

- Çü bundan yig dahı nice ola iş
2442. Sevinüp ʿavrat anı tama şaldı
Yigidün ʿışkı anı şöyle aldı
2443. Yigit fevkına kaşruñ çünki çıkdı
Aşağa yukaru boyladı baqdı
2444. Katı yüksek idi ol kaşr-ı ʿālī
Nice olur yahşı dinle şonra hālī
- 121B
2445. Kenārına tamuñ vardı çü turdı
Ne var dört yanına baqdı gördi
2446. Özine kaşd ider kim düşe andan
Çıka başdan teni ayrıla cāndan
2447. ʿİtāb idüp didi nefsine i şūm
Beni Haḫdan ırağ idici meşyūm
2448. Ki yitmiş yıl-ıdāyım Huzāya
İderdüm hizmet olmayup cüzāya
2449. Gice kāyim çü gündüz şāyim idüm
Bu iş üzre hemīşe dāyim idüm
2450. Irağ olmaz-ıdum Perverdigārūm
Rızāsın gözler-idüm bir ü bārūn
2451. Bu gice ne bilāya uğraduñ uş
Ki ʿaḫluñ gitdi olduñ şimdi bī-hūş
2452. Atayum tamdan uşda öz başumı
Oñara Hālīkum başed işümi
2453. Ölürsem kırtılam dünyā ğamından
Ölem yigdür bu guşşalar deminden
2454. Huzāya vaşl ideyüm bākī ʿömrüm
Bu itdügüm işüme ola cürmüm
2455. Didi bıraḫdı özüni hem-ān-dem

Ki şıdkı hâk-ıla olmışdı muhkem

122A

2456. Bunı böyle haber virdi peyanber
Güzin-i enbiyâ ol yüzi enver
2457. Bu işe Hâk Teâlâ oldu nâzır
Buyurdi Cebra'ile geldi hâzır
2458. Didi lebbeyk sultânüm buyuruñ
Ne emr itdünse sübhânüm buyuruñ
2459. Didi bak ş'ol kûlumuñ hâlini gör
Diler-kim cânını tenden ide dūr
2460. Benüm hışmum bilüp ol kûl günâhdan
Kaçup geçdi veli hem baş u cāndan
2461. Kanaduñ üstine al tiz yire қо
Zarâr gelmeye çünkim şād ola ol
2462. Huzâ emri ile er kuncu aldı
Yire koyup girü işine vardı
2463. Ana oğlın götürür gibi anı
Alup yire қodı ol arı cānı
2464. Çü zenbîlçüklerin bırақdı gitdi
Güneş gāyib olınca eve yitdi
2465. Didi zāhide ʿavrat i helālüm
Kanı zenbîl bahāsı ne alalum
2466. Bu gice yimege yoқdur ğidāmuz
Kim acuz ne ile iftār idevüz

122B

2467. Didi zāhid bize zenbîl bahāsı
Gelüp ulaşmadı yoқsa yiyesi
2468. Tevekkülle bu gice şabr idelüm
Yimek olmayıcak bārī nidelüm

2469. Tır örü tenevvüre od eyle yansun
Tütüncek çıka kınşı anı görsün
2470. Bizi ac şanmasun bu kınşıcaklar
Müşevves olmasun şahb u yarenler
2471. Pes  avrat tenevvüre od yakdı gitdi
İşit bir kudreti kim  na nitdi
2472. Çıkup z hid k tına geldi derh l
G r n  l l lerin nice gel r f l
2473. Seher oldu gel ben otururlar
H z ya ş kr-i minnet get r rl r
2474. Bu  avrat kınşılardan od diley 
Gel r dir y  f l na var-mı diy 
2475. Didi-kim i er  tenevv r i inde
Yanar gir al giceden vardur anda
2476. Gir r  avrat od alma a g r r y 
  rekler bişmiş olmiş heb m heyy 
2477.    tenevv r n i i heb n nu ş f 
Ki bişmiş toptolu t rurdu ş f 
- 123A
2478. Gel r taşra didi oturma t z t r
Gir a ir tenevv re bir etmeg n g r
2479. K zarm ş n ra d nm ş h b olmiş
Ki  ig şanma anı ol yahş  bişmiş
2480. Şak n-kim yanmaya gir yanına var
Z r  ki  ok durur tenevv rda ı n r
2481. Sevin -ile     avrat girdi g rdi
Bakup etmekle tenevv r tolu g rdi
2482.  ıkarup tekneye k dı anı h b
Ta  m-  kudret-idi hubz-i merg b

2483. Kātı yumşak u pāk ü nāzūk idi
Diyeydün ele almak yazuk-ıdı
2484. Turup ʿavrat erine geldi eydür
İşün zāyiʿ degüldür uşda geydür
2485. Ne hācet dilesen Hāktan revādur
Kimün derdine irersen devādur
2486. Dile-kim Hāḫ bize çok vire niʿmet
Niçe bir çekevüz biz zıll u nıḫmet
2487. Bu bākī ʿömrümüz vüsʿatle geçe
Ne hācet kıllet u miḫnetle geçe
2488. Didi ʿābid i ḫātūn şabr idelüm
Bu ʿālem kıllet evidür nidelüm
- 123B
2489. Bu gün şabr it ki yarın anda ḫāşıl
Ola cümle murāduñ saña vāşıl
2490. Be-her-ḫāl ʿavratına uydı zāhid
Turup kıldı namāz dūn içi ʿābid
2491. Münācāt itdi Hāḫka el götürüp
Duʿālar okudı çok söz getirüp
2492. Didi yā-Rab ḫelālüm baña eydür
Bu kılletden bize vüsʿat çü geydür
2493. Diler niʿmet bağışla vir murādın
Diyü tekrār okur sübhānuñ adın
2494. Duʿā itmām olunca sakf u ḫāne
Açıldı çıkdı bir el nāgehāne
2495. Ayası içre bir yāḫūt şuʿāʿi
Ḥacil iderdi görse āfitābı
2496. Megerkim ḫātūnı anda yaturdı
Ayağın dürtüben tur imdi didi

2497. Tüt imdî istedügün al elünle
Temāşā eyle baķ bir gör gözünle
2498. Didi ʿavrat neçün ivdün uyardun
ʿAcāyib ben de gördüm sen-ki gördün
2499. Nazar itdüm baķup bir kürsiye hūb
Muraşşā ʿdürri çü her ile mergūb

124A

2500. Bizüm işümüz uş sehv-i haṭādur
Anun bize dāyim ʿafv u ʿaṭādur
2501. Görür ʿaybumuzı kesmez naşibi
Dil ü cān oldı medḥ-i ʿandelibi
2502. Şeriki yok ezeldür ebed ol
Kerim oldur muķim oldur şamed ol
2503. Huzāvendā İlāhe pādīşāhum
Muʿad u mesned ü pūşt ü penāhum
2504. Kāpuñı koyuban kime varuram
Her işde ḥazretüne yalvaruram
2505. Yüzüm-mi var ḳatunda söyleyeyüm
Bu ʿişnānün içinde neyleyeyüm
2506. Be-her-ḥāl ḳulūnam ḥōram ḥaķirem
Zelil ü ʿāşī mücrim faķirem
2507. Senün emrünle dilüm girü söyler
ʿAcāyibden ġarāyib fikr eyler
2508. Bunı tenbih içinden yazmışam uş
Ḥikāyetdür bu daḥı eyleñüz gūş

Naḳlün min telebbüh ḳāle ḥaddeşeni ebī ḳāke ḥaddeşeni ebu'l-ʿabbās bi-
isnādihi ʿan-ebī ümāmeti'l-bāhilī ʿan-ʿali ibni ebi ṭālib raḍiyallāhu ʿanhu ḳāle

lemmā eḥā resūlullāh ʿa.m. beyne'l-müslimīne eḥā beyne saʿd ibni
ʿabdurrahman

124B

ve beyne şaʿlebeti'l-enşāri feḥarece saʿidün ğaziyen maʿa resūlullāhi
sallallāhu ʿaleyhi vesselem¹²⁷

2509. Haber virür ʿAlī isnādı çokdur
Bu maʿninün yüzi zāhir açukdur
2510. ʿAliyyü Murtażā pes rāvi oldur
Şahāvet menbaʿı devletlü kıldur
2511. Meger bir gün resūl-i şāh-ı server
Ġazā niyyetin itdi ol güzin er
2512. Buyurdı sevgülü yārenlerine
Şerīʿat birle yol varanlarına
2513. İkişer dir ikişer oluñ ihvān
Ki tā rahmet ide size o sübhān
2514. Bu emr üzre oluban ḥāş-ıla ʿām
Ki Saʿd-ile olur pes Şaʿlebe nam
2515. İkisi qardaş oldı Saʿd-ı ğāzī
Ġazāya niyyet idüp bindi tāzī
2516. Resūl-ile ğazāya gitdi bārı
Ḥilāfında qalur Şaʿlebe yārı
2517. Ki Saʿduñ evine ḥizmet iderdi
Odun şu götürüp girü giderdi
2518. Ki zīrā ʿādet idi ol zamānda
İki yāruñ arasında i bende

125A

2519. Biri gitse bir işe bir dāyim

- Evinũn ẖizmetinde idi ḵāyim
2520. Bunũn űzre geçince bir niçe gũn
Gelũp űeyṯān didi ẖimmet-i dũn
2521.  Aceb-kim bunca vat ẖizmet idersin
Odun űu getũrũp girũ gidersin
2522. űu perde ardına ol āẖi nāzır
Diyũ iğvā ider ol űũm u fācir
2523. Bu sũz ũn űa lebi eyledi evkār
Gelũp perdeyi aldurdu dil-efkār
2524. Gũrũr ardında bir ẖũb u cem̱ile
Oturur bir ẖātũn yok kimse bile
2525. Baarak bir sa at anũn yũzine
Gelũp derhāl yapıűur pes űzine
2526.  Itāb idũp atı oldu peṟűān
Olur iűledũgi iűe peűimān
2527. Didi  avrat āna i ḇi-mũrũvvet
anı Sa d-ıla itdũgũn uuvvet
2528. Ki ya ṉi ẖizmetin-mi itdũn anũn
Elũnle nāra űaldun űimdi cānun
2529. Didi űa leb belāya uğradum uű
N'olaydı olmayaydı gũzlerũm uű

125B

2530. Taammũl űabrum uű yamāya virdũm
Bekũlḻi baűum̱i sevdāya virdũm
2531. Elũmle űz baűum űaldum belāya
Ulaűdum ẖāűıl olmaz bir  anāya
2532. Ne iűe mũrketib oldum İlāẖi
Nice bula canum bundan felāẖı
2533. Beni  afv eyle yā-Rab sen bilũrsin

- ‘Aceb hāle şataşdum uş görürsin
2534. Didi vü kaçdı tağdan yaña gitdi
İşit-kim işbu sevdā āña nitdi
2535. Zamān-ıla nebī geldi gazādan
İşiden karşı vardı her yañadan
2536. Buluşup her qarındaş ‘izz ü ikrām
İderler birbirile oluban rām
2537. Evine geldi Sa‘d dir ‘avratına
Ki karşı geldi ihvān birbirine
2538. Neçün gelmedi baña Sa‘lebe dir
İşün n'oldı anuñ-ıla haber vir
2539. Didi hātūn erine bir haber al
Baña yapışdı Sa‘leb böyledür hāl
2540. Canını oda atdı bilmedi hiç
Kaçup tağa gider oldu işi pîç
- 126A
2541. Ki nefsi anı bıraқdı haṭāya
İresi-midür ol ya‘nî ‘atāya
2542. İşidüp Sa‘d-ı gāzî katı gam-nāk
Perişān hātır oldu gözi nemnāk
2543. Qarındaş arayu tağa vardı
Düşüp bir yirde yatur anı gördi
2544. Yüzin qomış yire iki elinde
Başı üzre qomış miskīn bende
2545. Çağırup şavt-ı a‘lā birle dāyim
Dir i dānā tüvānā hayyu kāyim
2546. Benüm hālüm n'olur ‘işyān ucından
Zelilem qalmışam nisyān ucından
2547. Bunı dir çağırur feryād u āhı

- Felekde yaķar-dı mihr ü mähı
2548. Didi Sa‘d ıur gidelüm i ıarındaş
Neçün aķar gözünden dağı bu yaş
2549. Ne oldu ħälüñi digil baña sen
Yaķarsın fırķat-ile cān-ıla ten
2550. Didi ıurmak baña ķanda revādur
Taķarsañ boynıma bir ip sezādur
2551. Beni ķıllar gibi yidüp alasın
Süriyü aşıağa şehre varasın
- 126B
2552. Şorayum tevbe var-mıdur işüme
Ki geldi bu belālar uş başuma
2553. Didügi gibi daķdı boynına bend
Yidüp şehre getürdi çün i ferzend
2554. Kızı var-ıdı bir Ħamşāne-i nām
Atası Sa‘lebi gördi olup rām
2555. Daķılmış boynına bir yidilür
Öñince Sa‘d-ı ġāzī bile gelür
2556. ‘Ömer ıapusına vardılar el-ħaķ
Didi-kim Sa‘lebe nedür buyur Ħaķ
2557. ıarındaş Sa‘idün ‘avratına
Yapışdum uğradum uş şüretine
2558. Benüm çün var-mıdur tevbe buyurgıl
Günāhum ‘afv ola mı anı görgil
2559. Didi ‘Ömer ıatımdan git-ki nāruñ
ıatıdur beni yaķar yok-mı ‘āruñ
2560. Benüm ıatımda yokdur tevbeye yol
Ki fetvā bilmezem ben i zelıl ķıl
2561. ıurup andan Ebū Bekre varurlar

Anuñ dahı cevābını alurlar

2562. O dahı tevbeye virmedi ruḥṣat
Bulımadı aña bir zerre fırsat

127A

2563. Anı koyup ʿAliye geldi Saʿleb
Didi tevbern kabūl ide-mi ol Rab
2564. Didi kim Murtaẓā nāruñ katıdur
Beni yandurmasun kim hurkatıdur
2565. Cevābın aluban gitdiler andan
Şanasın cānları ayrıldı tenden
2566. Didi Saʿda qarındaş bize ruḥṣat
Bular virmedi fetvā oldu miḥnet
2567. Bizi nevmiz itdiler Huzādan
Dü ʿālem Hālķı ol kibriyādan
2568. Varalum Haḫ resūline bu ḫāli
Diyelüm nicedür bu kıl u kālı
2569. Ola kim bizi nevmiz itmeye ol
Ki fetvā vire başed bula bir yol
2570. Kızı da bile hem maḫzūn-ı maḡmūm
Şikeste dil resūle geldi maḫrūm
2571. Görür çünkim buları Haḫ resūli
Didi ḫālūñ nedür söyleñ uşūli
2572. Didi Saʿleb anam dahı atam da
Saña kurbān olalar cümle bende
2573. Bu ḫālüm görüben eyle ḫimāyet
Mükedderdür işüm çünkim be-ḡāyet

127B

2574. Qarındaşum evine el uzadup
Yapışdum ʿavratına çün gözedüp

2575. Nicedür hālüm uş tevbe ideyüm
Saña yalvarmadın bārī nideyüm
2576. Didi Tañrı resûli tur örü git
Katurmda turma bu arayı terk it
2577. Senün tevbeñ kabûl olmaz i fâcir
İşidür Sa'leb anı çünki acır
2578. Turup ol aranın terkinini bārī
Urup tağdan yaña oldı ferārī
2579. Didi-kim kızına n'olaydı saña
Ata olmayaydum sen de baña
2580. Kız olmayayıduñ deñ kim piyanber
Rızā virüp olaydı bize reh-ber
2581. Bizüm pes işümüz Haḳḳa ḳalupdur
Bu nefsi-şüm beni böyle ḳılupdur
2582. Çıkar tağ başına fūrḳatle feryād
İdüben Hālīḳı çünkim ider yād
2583. Çağırup şavt-ıla yā veyletā dir
Perişān hāliline yā şaḳveta dir
2584. Nedāmet birle ḳaldum uş avāre
Ḳapunda ḳalmışam pes yüzi ḳara

128A

2585. Kaçan Selmān anuñ ahuñ işitdi
Añulcāḳ turdı andan yaña gitdi
2586. Didi yā Sa'lebe tur ne yatursın
Bizi server saña şaldı görürsin
2587. Günāhuñ yarlığadı yüce sübhān
Ki Haḳdan bir melāyik geldi fermān
2588. 'Alīdür uş bilemce yār-ı şādīḳ
Nice bir olasın sen 'abdu abḳ

2589. Turup Sa'leb ider tevbe günāhın
Añup arturdı girü derd ü āhın
2590. 'İşā ahir olinca pes gelürler
Namāza turmuş eşhābı görürler
2591. Bular da şaff-ı ahirde bulur yir
Uyarlar hem namāza dinlenüz bir
2592. Okurken ol resül-i şāh-ı a'zam
Ki zamm-ı sūrede el-hāküm hem
2593. İşidüp Sa'lebe haykırdı kaldı
Şanasın gendüzünü yavı kıldı
2594. İkinci na'rada virdi canını
Cüzā kıldı çü rühından tenini
2595. Fenāyı terk idüp buldı beķāyı
İrişdi vuşlata sürdi şafāyı
- 128B
2596. Namāzdan fāriğ oldu şahb u yārān
Didiler yarlıgadı bunu ğufrān
2597. Buyurdi Hāk resūli turdi Selmān
Görür Hākdan irişmiş āna fermān
2598. Kaçan-ısa canını teslim itmiş
Fenā milki bırakmış anda gitmiş
2599. Kızı Hamşāne hātūn gördi anı
Firāk odına çünkim yandı cānı
2600. Didi-kim yā ata derd ü ğamuñuñ
İçümi yaķdı harri harķatuñuñ
2601. Diyüp gözden dökerdi dürr-i gevher
Görüp Tañrı resūli şāh-ı enver
2602. Ki rahm idüp didi-kim ol ben
Bu günden atañam gey diñlegil sen

2603. Kızum Fâtıma'ı kızkardaşuñ bil
Ferah ol gönlüñi ğamdan emîn kıl
2604. Belî dir kız resûle hâk didüñüz
Güzel sözdür bu kim şekker yidüñüz
2605. Buyurdi Sa'lebi techîz ü tekfîn
İderler nice-kim resmîdi âyîn
2606. Namâzın kıluban kabrine anı
İledüp defn iderler arı cânı

129A

2607. Dönicek pes suvâl oldı resûle
Hâkuñ döstü velî ol ulu kûla
2608. Didiler kim giderken kabre varıp
Yürüdüñüz bize geldi ğarâyıb
2609. Mübârek ayağuñ gelmezdi yire
Ne sır vardı keremden eydivire
2610. Didi yârenlere kim çok melekler
Gelüp cümle namâzın kıldı anlar
2611. Olaruñ keşretinden yol görünmez
Ayak başmağa hâlî yir bulunmaz
2612. Melekler izdihâmından tamâmet
Görünmez oldı yirler bî-nihâyet
2613. Anuñçün barmağum üzre yürüdüm
Bulardan hâlî olmaz yol görürdüm
2614. İşitdiler bunı pes yâr aḥbâb
Nebîle hâzır olan cümle aşḥâb
2615. Didiler Tañrı buña rahmet itsün
Maḳâm-ı menzîlini cennet itsün
2616. Çü bunda söz tamâm oldı hikâyet
Ki böyle oldı bu naḳl u rivâyet

2617. Huzā itsün sizi her dem selāmet
İki ʿālemde görmeñ hiç nedāmet

129B

2618. Cemīʿi şah ḥadīṣ Muṣṭafādan
Nebiler serveri kân-ı şafādan

2619. Çıkarup Türkçe nazma getürdüm
Okıyan mü'mine tuhfe getürdüm

2620. Velākin beyt-i kemdür sözi mergūb
Beni ʿayb itme zinhār i yüzi ḥūb

2621. Bahānedür bu söz gendü yazumı
Günāhum aḡlaram añup özümü

2622. Karalara boyamışam yüzümi
Bu kanlu yaş-ıla yazdum sözümü

2623. Cemīʿi ehl-i dīne fāyidedür
Buña raḡbet idene cān fidādur

2624. Kimin naḡl eyledüm tenbih içinden
Müfiddür cümlesi hem şerʿ-i dīnden

2625. Kimi menḡul durur işbu sebebeden
Okına vird ola baʿzı kütübden

2626. Meşābihden durur ekser ḥadīṣi
Gider ḡalbuñdaḡı buḡz u ḡabīṣi

2627. Kimin cemʿ-i leṭāyifden çıkardum
Dīnüne fāyide var çünki gördüm

2628. Ḥadīṣ-i sebʿadan baʿzı kelāmı
Çıkupdur it ʿamel mü'min imāmı

130A

2629. Buña cān u gönülden ehl-i ʿibret
Sezādur ger dutarsa şükr ü minnet

2630. Çü ʿaḡd oldı şadef içinde dürden

Yazılup nazma geldi cümle irden

2631. Ki üç bîñ üç yüz dahı biş oldı
‘Adedde beyti dürden pes biş oldı
2632. Hişārî derdümendi hayrla ol
Revādur kim añarsa luṭf-ıla bol
2633. Oḡuyup dinleyenler olalar şād
Du‘ā’i hayr-ıla itse beni yād
2634. Murādın Haḡ Te‘ālā ide ḡaşıl
Ki dünyā uḡrevide ola vāşıl
2635. Ki zirā Haḡḡa vaşl oldı oḡullar
Ḳurutdı bilcügezüm ol tıfillar
2636. Za‘îf olup yüregüm yakdı ḡasret
Göyündürdi içümi nār-ı fūrḡat
2637. Şonumda kim añar cānum bilürem
Anuñçün āh idüben yaḡıluram
2638. Umaram Allahuñ ‘avni irişe
Ki raḡmına anuñ cānum girişe
2639. Rızā virdüm Haḡuñdur emr-i fermān
Şükür andan gelene derde dermān

130B

2640. İde dār-ı beḡāda lā-şekk Allah
Diyelüm cān-ıla el-ḡamdülilah
2641. Yazıldı tārīḡi işbu kitābuñ
Toḡuz yüz altısında Muştafānuñ
2642. Şefer ayınuñ ‘aşr-ı evveli hem
Tamām oldı bu söz vallahu a‘lem
2643. Müfā‘ilün müfā‘ilün fa‘ülün
Gerek ‘āşık reh-i ‘ışḡda ḡamūluñ
2644. Ki her kim yazana kıla du‘ā’i

- Şefâ'atçi bula şâh enbiyâyı
2645. Murâdın hâşıl ide Hâk tebârek
Ne işe el şuna ola mübârek
2646. Fakîr üftâdedür muhtâc du'âyâ
Kamu kûla ire Hâkdan 'inâye

Ketebehü'l-fakîr
Elhakîrû mahm.....

Temmetü'l-kitâb
Bi 'avn-i Allah-ı Te'âlâ

¹ 2a/15 Allahu aḥad: Allah birdir,eşi benzeri yoktur.

² 2a/17 vallahü's-samed: Hiçbir şeye ihtiyacı olmayan, her şeyin ona muhtaç olduğunu anlatan Allah'ın doksan dokuz isminden biri.

³ 2b/25 bî-ḥuṭūr ḥayrun ye ḍalle: Ey yoldan çıkmış, O, düşünmeksizin hayır işleyendir.

⁴ 3a/34 lâ taḳneṭü: "Ümidinizi kesmeyin" Ayetin bir bölümü.

⁵ 5a/81 eben 'an-ced-i selâṭin-i âl-i 'Osmân: Osmanogullarının sultanların dedelerinden bir babadır.

⁶ 5b/87 el-bākīyātü's-şālihāt: Ayetten bölüm, cennette ebedi kalacak salih kadınları müjdeleyen bir ayettir. Yazar burada gönlünü tenkit ederek gönlünün terbiyeye ihtiyacı olmadığını, cennetle müjdelenmiş gibi alıp başını gittiğini söylemek istiyor. (2) Cennette müminlere verilecek olan hurileri anlatır.

⁷ 6b/104 ḳale'n-nebiyyü 'aleyhi's-selām iza en yeküne kesbuhu tayyiben fe-aleyhi en-yehfeza hamsete eşyâin: Bir insanın kazancının güzel olabilmesi için beş şeyi muhazafa etmesi gerekir.

⁸ 7a/120 rüviye ʿani'n-nebiy (a.s) men iktesebe malen min ismin fetaşaddaka bihi ev-enfeḳahu fi-sebīlillahi: Hz.Peygamberden şöyle rivayet edilir: Kim ki günah yoluyla bir kazanç elde etmişse, onu Allah yolunda harcasın. (bu kısım ayet-hadis değil şiir gibi yazılmış)
teʿalā zalike kulli (mā) elḳāhu'llahu teʿalā fi'n-nāri cemʿu'l-latā'if: Allah'ın ateşe attığı şeyler güzellikler mecmuasıdır (bütünüdür).

⁹ 7b/126 ḳīle el-ḥalḳu ʿala ʿaşereti eczāin, tisʿatu minhā eş-şeyāṭīnu ve'l insu şümme cuʿile el-insū mietü ve ḥamsete ve ʿişrine şınfen felmietü minha yeʿcüc ve meʿcüc ile āhir'il-ḥadişi cemʿu'l-latā'if: Mahlūkat (yaratılanlar)ın on çeşit olduğu söylenir. Onun dokuzu şeytanlar ve insanlardır. İnsanlar da yüz yirmi beş çeşide ayrılmışlardır. O yüz yirmi beşten yüzü yecüc ve mecüc'tür. (Bu hadis cemü letayif'ten alınmıştır.)

¹⁰ 8a/140 zikrullah: Allah'ı daima anmak.

¹¹ 8a/140 el-ḥamdülilah: Her türlü şükür ve hamd Allah'a mahsustur.

¹² 8b/145 ve ḳīle cāet cemāʿetün mine'l-yehūdī ʿinde-resūlillahi (a.s) fe ḳālū yā muḥammed aḥbirnā ʿan ḥazīhi's-şalati'l-ḥamsi efrādallahu teʿalā ala-ümmetike: Nakledillir ki Yahudilerden bir grup Resulullah'ın yanına geldiler ve şöyle dediler: Ya Muhammed, Allah'ın senin ümmetine farz kıldığı şu beş vakit namazdan bize bahset.

¹³ 9a sonu-9b başı 161 ḳale'n-nebiyyü (a.s) men şalla şalate'zuhri ḥarremallahu teʿalā ʿaleyhi-ʿazabe cehenneme yevme'l-ḳiyameti ve men şalla şalate'l-ʿaşri ḥarace min zünübihî ve şāre ke-yevmi veledethü ümmühü ve men şalle şalate'l-mağribi lem yeselillahu teʿalā ʿaşere şeyen ve men şalle şalate'l-ʿişāi ḥarremallahu teʿalā ʿaleyhi-zulmete'l-ḳabri ve zulmete'l-ḳiyameti ve'n-nāri ve yūʿtillahu teʿalā nuran ve yücāviz bihi-ʿale's-şıraṭi ve men şalla şalate'l-fecri fi'l-cemāʿati erbāine yevmen eʿṭahullahu teʿalā berāteyni beratün mine'n-nāri ve berātün mine'n-nifāḳi fe ḳālū şadaḳte ya muḥammed: Kim ki öğlen namazını kılsa Allah kıyamet günü ona cehennem azabını haram kılar. Kim ki ikinci namazını kılsa annesinden doğduğu gün gibi günahlarından arınır. Kim akşam namazını kılsa Allah ondan on türlü hesabı sormaz. Kim ki yatsı namazını kılsa Allah kabir ve kıyamet karanlığından onu azad eder ve ona bir nur verir. Sırat köprüsünden geçmelerini sağlar. Kim sabah namazını kırk gün cemaatle kılsa Allah ona iki kurtuluş berati verir. Birisi cehennem ateşinden kurtuluş, diğeri ise nifaktan kurtuluş berati. (O yahudi cemaati) doğru söyledin ya Muhammed dediler.

¹⁴ 10a/177 farzu İlāhī: Allahın farzı

¹⁵ 10a/179 şadaḳte: Doğru söyledin

¹⁶ 10b/190 rūviye ʿani'n-nebiyyi (a.s) ennehū ḳāle innallahe teʿālā ḫalaḳa meleken ḳā'imen taḥte'l-ʿarşı velehu erbeʿün: Peygamberimizden rivayet olunur ki Allah kıyamet günü arşın altında ayakta duran bir melek yarattı. Onun kırk (vardır.) 10b/190

¹⁷ 11a/194 el-ḫamdülillah: Allah'a hamdolsun

¹⁸ 11a/194 illahuvallah: Ancak Allah vardır.

¹⁹ 11a/194 subḫānallahi ve'l-ḫamdulillahi vela ilāhe illālahu vallahu ekber: Allah'ı her türlü noksan sıfatlardan tenzih ederim. Her türlü hamd Allah'a lâyıktır. Ondan başka İlāh yoktur ve o her şeyden yücedir.

²⁰ 11b/208 rūviye ʿani'n-nebiyyi (a.s) fi-yevmin yeclisune el-ḫşābu maʿa'n-nebiyyi (a.s) cā'e'l-ʿarabiyyü ilā babeil-mescidi ve hüve yebki fe ḳāle resūlullah (a.s) yā ʿarabiyyü ma yūbkike? ḳāle'l-ʿarabiyyü yā resūllallahi ḳad mate ebī ve leyse lī kefenün vela ḡassālün sūmme iltefete resūlullahi ilā- Ebī Bekrin ve ʿÖmerin (r.a) ilā ahiri'l-ḫadīs: Peygamberimizden rivayet olunur ki, bir gün Peygamberimiz sahabeleri ile otururken bedevinin birisi ağlayarak mescidin kapısına geldi. Peygamberimiz bedeviye niçin ağladığını sordu. Bedevi şöyle cevap verdi: Ya Resulallah babam öldü. Benim de babamı kefenleyecek ve yıkayacak imkânım yok. Peygamberimiz Hz. Ebu Bekir ve Ömer'e döndü (Hadisin devamı var.)

²¹ 14a/256 münācāt mūsā (a.s) ḳale li-rabbihi teʿālā ya rab
men evvellü maḫlūḳın ḫalaḳtahu ḳāle teʿālā rūh

Muḫammed (a.s) sūmme ḫalaḳtu dūrreten beyḍā' tūluhu
ḫamse mi'ete senetin ve ʿarḍuhā kezalik sūmme baʿde

dūrretin ḫalaḳtu sebʿine elfe medinetin fi'l-hevā'
baʿḍuhā fevḳa baʿḍın ʿarḍuhā küllü medinetin mişlü kezalik (ʿarḍuhā: İmla hatası
ʿarḍu şeklinde yazılmalıydı.)

ed-dünyā seb'ine merreten ve ḥalaḫtu fī-küllī medīnetin
seb'ine elfe ricālin lā mine'l-cinni ve lā mine'l-insi

vela mine'l-melāiketi ḳultū ḳünū ve kânū ve ya'budūnenī
küllü vāḥidin minhūm seb'ine elfe āmin sūmme reculin vāḥidin minhūm

‘aşānī fe-ḍarabtu tilke'l-medayine küllehā ba‘ḍuhā ba‘ḍan
fec‘altuhā dekken dekkā ilā ahiri'l-ḥadīs cem‘u'l-latā'if

Musa peygamber, rabbine şöyle nidada bulundu: Yâ rabb, mahlûkatından ilk önce kimi yarattın? Allah ilk önce Hz. Muhammed'in canını yarattım. Sonra da dürre-i beyza dediğimiz nuru yarattım. Onun uzunluğu ve genişliği beş yüzyıllık mesafedir. Sonra havada biribiri üzerinde yetmiş bin şehir yarattım. Bu şehirlerin her birinin genişliği dünya kadardır ve onun yetmiş kat büyüklüğündedir. Her bir şehirde de insana, cinne ve meleklerle benzemeyen yetmiş bin şahıs yarattım. Ben onlara 'ol' dedim, onlar da oldular ve bana ibadet ediyorlardı. Ve bu şahıslardan her birini yetmiş bin sene bu şehirlerde yaşattım. Bu şahıslardan biri bana isyan etti. Bu şehirlerin hepsini birbirine çarpmak suretiyle yok ettim. Hadisin devamı var, Cem‘u'l-latā'if

²² 17a/317 (Bakara / 35, Araf / 19)

vela taḳrabā ḥazīhi's-şecerete fetekunā mine'z-zālimīn: (Allah, Adem ile Havva'ya) : Şu ağaca yaklaşmayın, eğer yaklaşırsanız zalimlerden olursunuz, dedi.

²³ 17b/328 ve ḳīle ḥalaḳalluhu te‘ālā nura Muḥammedin ve emerallahu te‘ālā
en yescüde fescēd ve baḳīye fī sūcūdihi mī'ete senetin

sūmme ḳassemallahu te‘ālā nūra Muḥammedin (a.s) ‘ala-‘aşareti eczā'in
fe ḥalaḳa mine'l-evveli el-‘arṣa ve mine's-sāni el-ḳaleme

ve mine's-salīsi el-levḥa ve mine'l-rabi‘i eş-şemse ve
mine'l-ḥamisi el-ḳamere ve mine's-sadisi el-kevakibe

ve mine'l-sābi‘i el-melāikete ve mine's-sāmini el-kürsiyye ve mine't-tāsi‘i
nure'l-mü'mīne ve mine'l-‘aşiri Muḥammede (a.s) ilā ahiri'l-ḥadīs

Denilir ki Allah ilk önce Hz. Muhammed'in nurunu yarattı. Ve Allah onun nuruna kendine secde etmesini emretti. Peygamberimizin ruhu secde etti ve yüz yıl secdede kaldı. Sonra Allah onun nurunu on parçaya taksim etti. İlk parçasından arşı, ikincisinden kalemi, üçüncüsünden levhi, dördüncüsünden

güneşi, beşincisinden ayı, altıncısından yıldızları, yedincisinden melekleri, sekizinsinden kürsiyi, dokuzuncusundan müminlerin nurunu, onuncusundan da Hz. Muhammed'i yarattı.

²⁴ 18b/345 **ķāle ba'ḍu'l-ḥükemā'i men eznebe ḏāḥiken**
fevallahi deḥale fi'n-nāri bākiyen

ve men eṭā'e ve huve yebki fevallahi deḥale
el-cennete ḏāḥiken ilā ahiri'l-ḥadīs

Bazı filozoflar şöyle demişlerdir: Kim ki gülerek günah işlerse Allah'a yemin olsun ki ağlayarak cehenneme girecektir. Kim ki ağlayarak Allah'a ibadet ederse Allah'a yemin olsun ki gülerek cennete girecektir.

²⁵ 19b/362 **rüviye 'an-Faṭıma (r.a) 'an resūlillah 'aleyhhi's-selām:** Hz. Fatıma'dan
Peygamberimizin şöyle söylediği rivayet edilir.

²⁶ 20a başı 369 **subbūhun ḡuddūsun rabbuna ve rabbū'l-melāiketi ve'r-rūḥi:** Meleklerin ve ruhların
Rabbi olan Rabbimiz, çok tesbih edilmeye ve takdis edilmeye lâyıktır.

²⁷ 20b/385 **ķāle resūlullah (a.s) īzā deḡaltüm riyāḏe'l-cenneti fe'rta'ha**
ķīle ya resūlallah ve mā riyāḏu'l-cenneti, ķale el-mesācidü ķīle ve mā er-ret'u fiḡā ķāle en yeķülū
subḡanallahi ve'l-ḡamdulillahi ve lā ilāḡe illallāḡ va'lluhu ekber ve lā ḡavla vela ḡuvvete illā billāḡi'l-
'aliyyi'l-'azīm

Hz. Peygamber şöyle buyurdu: Cennet bahçesine girdiğiniz zaman onun nimetlerinden yararlanın. Denildi ki ya Resulallah cennetin bahçesi nedir? Peygamberimiz dedi ki o cennet bahçesi mescitlerdir. Denildi ki onun nimetlerinden yararlanmak nedir? Peygamberimiz buyurdu ki Allah'ı her türlü noksan sıfatlarından tenzih ederim. Her türlü hamd Allah'a lâyıktır. Ondan başka İlah yoktur ve her türlü güç kuvvet, kudret yüce olan Allah'a aittir

²⁸ 21a/396 **subḡanallahi ve'l-ḡamdulillahi ve lā ilāḡe illallāḡ ḡuva'lluhu ekber vela ḡavla vela**
ḡuvvete illā billāḡi'l-'aliyyi'l-'azīm

Allah'ı her türlü noksan sıfatlarından tenzih ederim. Her türlü hamd Allah'a lâyıktır. Ondan başka İlah yoktur ve her türlü güç kuvvet, kudret yüce olan Allah'a aittir.

²⁹ 21b/402 **li-küllü şey'in taḡiyyetün ve taḡiyyetü'l-mescidi rek'atāni**

Her şeyin bir hürmeti vardır. Ve mescide hürmet de her girişte iki rek'at namaz kılmaktır.

³⁰ 24a başı / 451-452 rüviye 'an ebābekr şıddık radiyallāhu 'anhu 'ani'n-nebiyyi 'a.m. ennehu kale men kāne lehu şalatū fevātun keşiretin yenbeği lehu ba'e's-şalāti'l-cum'ati kable şalāti'l-'aşı in yuşalli erba'a rek'atin bi-niyeti'l-fāyiteti yakra'u fi-küllü rek'atin surete'l-fatihati merreten ve ayete'l-kürsi 'aşere merrātin ve innā 'āteynā hamse 'aşere merrātin ve kulyā selāse merrātin ve kulhūvallāhu eḥad selāse merrātin kale ebubekr radiyallāhu 'anhu kale resulallāh 'a.m. ilā āhirihi Hz. Ebu Bekir (r.a.)'den rivayet olunmuştur ki: O da Peygamberimizin (s.a.v.) şöyle buyurduğunu rivayet eder. Kimin ki namazı fazla kazaya kalırsa onun cuma namazından sonra ve ikinci namazından önce kaza namazı niyetiyle dört rekat namaz kılması gerekir. Her bir rekatta bir defa Fatiha, on defa Ayetelkursi, beş defa Kevser suresi, üç defa Kāfirun suresi, üç defa İhlās suresi okuması gerekir. Hz. Ebu Bekir (r.a.) ve Peygamberimiz (s.a.v.) buyurdu. Devam var.

³¹ 26a/494 ve fi'l haber-i ennehū 'Abdullah bin Sellām etā ilā-Resūlillahi (a.s) ve kale: yā Muhammedu min eyyi şey'in ḥalaḳallahū tebāreke ve te'ālā el-arḍa kale min zebedi'l-bahri kale şadaḳte ilā-āhiri'l-ḥadīsi (Rivayet olunmuş ki Abdullah bin Selam Peygamberimize gelerek şöyle dedi: Ya Muhammed, Allah (tebareke ve tealā) yer yüzünü neden yarattı? Peygamberimiz buyurdu ki: Denizin köpüğünden yarattı. (Abdullah bin Selam) "Doğru söyledin" dedi) 26a/494

³² Bu ibare metnin içinde yer almıyor. Aradaki boşluğa yazılmış.

³³ 26a/497 (Talak /12)

ḳavluhu te'ālā: ḥalaḳa seb'a semāvātin ve mine'l-arḍi mişluḥünne (el-āye) Allah (c.c) buyurdu: Allah yedi kat sema yarattı, yer yüzünde de bunun aynısını yarattı.

³⁴ 27b ve rüviye 'an-Ḳatāde gūrāmi ḥālid (r.a.) eddünyā erba'a 'aşere ālāfin (fehsh) (KAYNAK) Katade Gurami Halid (r.a.)'den rivayet edilmiş ki: Dünya on dört bin derecedir.

³⁵ 27b/531 (Lokman / 27)

ḳavluhu te'ālā: ve'l-baḥru yemudduhu min ba'dihi seb'ate ebhurin (el-āye) Allah (c.c.) şöyle buyuruyor: Deniz uzar gider ondan sonra yedi deniz daha vardır.

³⁶ 28a/536 (Nahl / 14), İkinci kısım (Furkan / 53)

kale te'ālā: ve huvellezi saḥḥara lekum el-baḥre (el-āye) ve ḳalallahu te'ālā 'azze ve celle: (ve hüve'llezi merece'l-bahreyni hāzā azbun furātun ve hāzā milhun ucācun ve ce'ala beynehumā berzehan ve hicren mahcūren Furkan/53 -

(Bu ayet aslında böyle yazılmalıydı. Alttaki kısım ayet değil.)

cema'utu fi'l-baħri mā beyne muħtelifeyni ħazā 'azbun furātin sā'yigun şarabuhu ve ħazā milħun ucācin ve ce'altū beynehuma berzeħan lāyaħtaliṭu eħaduħuma bi'lāħeri

O Allah (c.c.) öyle bir Allah'tır ki denizi sizin emrinize verdi. Yine Allah (c.c.) şöyle buyurdu:

Denizde iki farklı suyu bir araya getirdim; birinin suyu ve özellikleri içme suyu gibidir; diğer kısmı da tuzlu ve acıdır. Bunların arasında bir engel kıldık; biri diğerine karışmaz.

³⁷ 28b/541 (İnşikak 19)

ķavluhu te'ālā: leterkebenne ṭabakan 'antabakin tefekker yā ibne ādem ħalaṭtuke veşavvartuke 'alā-seb'ati ā'zāin ve sebi'ne mefāşıl

Allah (c.c.) buyurmuştur: Hālden hāle geçersiniz (ayet). (Bu kısımdan sonrası ayet değil! Olsa olsa Hadis-i Kudsi'dir.) Ey insnaoğlu düşün! Seni yedi uzuv ve yetmiş eklem olarak yarattım ve şekilendirdim.

³⁸ 29a/549 (Fussilet /53))

ķalallahu te'ālā: senūriyehūm āyātunā fi'l-āfaķi ve enfūsihim (el-aye) Allah (c.c.) şöyle buyurdu: Ayetlerimizi gelecek zamanlarda ve nefislerinde göstereceğiz.

³⁹ 29a/554 (Tin / 4)

ķavluhu te'ālā: fi-aħseni taķvīmın (el-aye) Allah (c.c.) buyurmuştur: (İnsanoğlumu) en güzel şekilde yarattık.

⁴⁰ 29b/560 (Yunus / 5)

ķavluhu te'ālā: ve ce'ale'ş-şemse dıyāen ve'l-ķamere nūran (el-aye)

Allah (c.c.) buyurmuştur: Güneşi biz ısı ve ışık kaynağı, ayı da bir nur olarak yarattık.

⁴¹ 30b/580 ve in kāne fi's-semā'i-el 'arşe fe-himmetu'l-mü'mini a'lā ve ā'zām Semada her ne kadar Allah'ın arşı var ise de mü'min ehemmiyet açısından daha büyük ve daha yücedir. 30b/580

⁴² 30b/584 ķalallahu te'ālā: lā-yese'ani arđi velā semā'i velākin yese'ani ķalbu'l-mü'mini Allah şöyle buyurdu: Yer yüzüm ve semavatım beni kuşatamaz; ancak beni mü'minin kalbi ihata eder.

⁴³ 31a/590 (Zariyat 21)

ķavluhu te'ālā: ve fi-enfūsikūm efelā tubşirūn (el-āye)

tefekker yā ibni ādem ħalaṭtuke veşavvartuke 'alā-seb'ati ā'zāin ve sebi'ne mefāşıl: Allah (c.c.) buyumuştur: Nefsinize bakmaz mısınız? Ey insnaoğlu düşün! Ey insnaoğlu düşün! Seni yedi uzuv ve yetmiş eklem olarak yarattım ve şekilendirdim.

⁴⁴ 32a başı 609 ve rüviye 'ani'n-nebiyyi (a.s.) ennehu kâle: 'âlâmetü şakâvetin erba'atün, nisyânü'z-züübü'l-mâdiyeti vehiye 'indellahi mahfûzetün ve zikru'l-ḥasenâti'l-mâdiyeti ve hüve lâyedri e-kubilet 'indallahi te'âlâ emrudet ve'n-naẓaru ilâ men hüve fevḳahu fi'd-dünyâ ve'n-naẓaru ilâ e-kubilet men hüve dünehu fi'd-dîni (şadaḳa resûluhu)

Peygamberimizden rivayet olunmuş ki isyanın alâmeti dördtür: (Birincisi) geçmişte işlediği günahları unutulmasıdır; hâlbuki onlar Allah'ın (c.c.) indinde muhafaza edilmektedir. (İkincisi), yine geçmişte işlemiş olduğu sevapları hatırlamasıdır; hâlbuki onların Allah'ın katında kabul edilip edilmediğini bilmemektedir. Dinde kendisinden aşağıda olana bakmasıdır.

⁴⁵ 33a/638 ve ruviye 'ani'n-nebiyyi (a.s.) ennehu kâle izâ kâle'l-'abdu Bismillahirrahmanirrahîm ketebellâhu te'âlâ 'ibâdeti seb'ami'eti 'âmin liennellâhe te'âlâ lemmâ ḥalâḳa'l-ḳaleme naẓarallâhu te'âlâ ileyhi bi'l-heybeti fenşakḳka'l-ḳalemü feḳâle yâ ḳalemu uktub feḳâle yâ ḥâlîḳi bimâ huve ektubu feḳâle 'izze ve celle uktub bimâ hüve kâinun ilâ-yevmi'l-ḳiyâmeti şümme ḳâle'l-ḳalemu yâ rab bieyyi şey'in ibtidâu ḳalallahu te'âlâ Bismillahirrahmanirrahîm fektebe'l-ḳalemu bi-müddeti seb'ami'eti senetin min-sinîne'd-dünyâ fe ḳalellâhu te'âlâ bi-'izzeti ve celâlî eyyu 'abdin min-ümme'ti Muḥammedin (a.s.) yaḳrau Bismillahirrahmanirrahîm ektubu lehu sevâbe seb'âm'ite senetin (ilâ ahiri'l-ḥadîs)

Hiz. Peygamber'den şöyle söylediği rivayet olunur: Bir kul bismillahi dediği zaman Allah (c.c.) ona yedi yüz senelik ibadet sevabı yazar. Çünkü Allah (c.c.) kalemi yarattığı zaman ona heybetle baktı ve kalem parçalandı. Allah (c.c.) kaleme şöyle dedi: Ey kalem yaz. Kalem "Neyi yazayım, ya Rabbi?" dedi. Allah (c.c.) buyurdu ki "İzzet ve celâlimi yaz ki sanki kıyamet gününe kadar olacakları yaz.." Sonra Kalem dedi ki "Ya Rab, yazmaya neyle başlayayım? Allah (c.c.) şöyle buyurdu: "Besmeleyle başla." Kalem, dünya yılıyla yedi yüz sene yazdı. Allah (c.c.) şöyle buyurdu: "İzzetim ve celâlim üzerine yemin ederim ki ümmet-i Muhammed'den kim besmele-i şerîfi okursa onun için yedi yüz yıllık sevap yazarım." Hadisin devamı var.

⁴⁶ 34b/659 ḳale'n-nebiyyi (a.s.) men-ḍaḥake fi- erba'ati mevaḍie ḥabiṭe 'ameluhu ḥamse ve 'işrine senetün ḥalfe'l-cenâzeti ve fil-ḳubûri ve fil-mescidi ve 'inde ḳıra'ati'l-ḳur'âni ve 'inde zâlike'l-'ilmi (ilâ letâyifi'l-ḥadîsve letâyif)

Hiz. Peygamber buyurdu ki: "Dört yerde gülen kişinin yirmi beş yıllık ameli zayi olur. Birincisi cenazenin arkasından gülen, ikincisi kabirde gülen, üçüncüsü mescitte gülen ve Kur'an okunurken gülen, dördüncüsü ilim müzakere ederken gülen.) (Kaynak letâyifi'l-ḥadîs ve letâyif)

⁴⁷ 35a başı 665 şalleytü leke ve sumtu ve taşadduḳtu ve ḳalallahu te'âlâ li-Musâ emma's-salātu feleke ḥucce'tu burhânin ve emme's-şavmu feleke cennetun ve emma's-şadaḳatu feleke zıllun ve'z-

zıkrı nûrun fe-eyyin amelte li ve kâle ilahi fedlleni 'alâ 'ameli'l-lezi huveleke fe kâle yâ mūsâ hel velleyte li-veliiyyen ve hel 'adevte li-'aduvven fe 'arefe Mūsâ (s.a.) enne efdâle'l-'emâli el-ḥubbu fi'llâhi ve'l-buğdın fi'llâhi (Cem'ü letâyif)

Ya Rab senin için namaz "kıldım ve oruç tuttum ve sadaka verdim" dedi. Allah (c.c) Musa Aleyhisselam'a şöyle dedi: "Namaz senin için ahirette bir kurtuluş delilidir. Oruç sana cenneti kazandırır. Sadaka ise sana ahirette gölgelik olur. Zikir ise senin için bir nurdur. Sen benim için ne amel işledin? Onu söyle." Musa Aleyhisselam dedi ki "İlahi, senin için gerçek manada amel etme yolunu bana öğret." Allah (c.c.) şöyle buyurdu "Ya Musa, bir kişiyi benim için dost edindin mi? Bir kişiye de benim için düşman oldun mu?" Musa (a.s.) o zaman anladı ki amellerin en üstünü Allah (c.c.) için sevmek ve buğzetmektir. Kaynak: Cemü Letayif)

⁴⁸ 36a/691 ve rüviye 'an-'Aliyyi İbni Ebi Tâlib (keremallâhu vechehu) ennehu kâle tûbâ limen kâne 'ıyşuhu ke-'ıyşî'l-kelbi li-enne fi-'ıyşî'l-kelbi 'aşeretü ḥıṣalın yecibu küllühü 'ale'l-mü'minine evvelehu leyse mālün ve's-şâni leyselehu qadrün beyne'l-ḥalkı ve's-şalisü el-arḍu külluhâ bisâtun ve'r-râbi'ü ekşeru evkâtihı yekûnu câi'en ve'l-ḥâmisu in ḍarabeḥu şāḥibuhu lâ-yetrükü babehu ve's-sadisü ye'ḥuzu'l-'aduvve ve yetrükü eş-şadıka ve's-sabi'ü yehfazu şāḥibehu fi'l-leyli ilâ āhiri (el ḥadıṣ cemü' letâyif)

Ali İbni Ebi Talib -Allah onun yüzünü aydınlık eylesin- şöyle demiştir: Yaşantısı köpeğin yaşantısı gibi olana müjdeler olsun. Çünkü köpeğin yaşantısında on haslet vardır. Bu hasletlerinin tümünün müminlerde bulunması gerekir. Birincisi, dünya malına sahip değildir; ikincisi, insanlar arasında değeri yoktur; üçüncüsü, bir yerde karar kılmaz, sürekli gezer; dördüncüsü, çoğu vakitler aç yaşar; beşincisi, sahibi dövse bile kapısını terk etmez; altıncısı, düşmanını yakalar, dosta ilişmez; yedincisi, gece sahibini korur. (Kaynak Cemü Letayif)

⁴⁹ 39a/746 kâle'n-nebiyyü ('a.s) izâ kâle'l-'abdu bi-niyyetihi ḥālīseten lâ ilāhe illallah Muḥammedün resûlullah ḥalaḳallahu tebareke ve te'ālâ min-femihi tayrân aḥḍarun lehu cenāḥāni ebyedāni mükellelāni bi'd-dürri ve'l-yâḳuti fe izâ enşerehuma belāğa'l-meşriḳa ve'l-mağriba feyusma'ü lehu devi ke'd-devi'n-nahli taḥte'l-'arşi

Bir kul halis bir niyetle "lâ ilahe illallah Muhammed Allah'ın resulüdür." derse Allah (c.c.) onun ağzından inci ve yakutla süslü iki beyaz kanatlı yeşil bir kuş yaratır. Kuş uçuğunda sesi doğudan batıya yerin altındaki nahlin sesi gibi yayılır.

⁵⁰ 40a sonu(773)-40b başı kâle'n-nebiyyi ('a.s.) inne'l-ḥulku'l-ḥaseni zimāmün min-raḥmetillahi te'ālâ fi-enfi şāḥibihi ve'z-zimāmu bi-yedi melekin

ve'l-melekü tecürrihu ile'l-hayri ve'l-hayru yecürrihu ile'l-cenneti ve inne'l-halka's-şey'i zimāmün min-ʿazābillahi teʿālā fi-enfi şahibihi ve'z-zimāmu biyedi's-şeytāni yecürrihu ile's-şerri ve's-şerrü yecürrihu ile'n-nāri (şadağa resulullah): Hz. Peygamber demiştir ki hayırlı bir insanın burnunda Allah (c.c.)'ın rahmetinden meydana gelen bir yular vardır. Bu yular bir meleğin elindedir. Melek, o insanı hayra sürükler; o hayırda insanı cennete ulaştırır. Şer sahibi bir insanın da burnunda azaptan bir yular vardır. O yular da şeytanın elindedir. Onu şerre sürükler; şerr de neticede insanı cehenneme atar. (Peygamberimiz doğru söyledi.)

⁵¹ 41a başı/782 kâle'n-nebiyyi (ʿa.m) izā mâte veledu ibni âdem yeķülüllahu teʿālā li-melâiketihî kabađtum rūha veledi ʿabdi yeķülüne neʿam kabađtum semereti fuâdihi ve kırette ʿaynihi kâlū neʿam kâlallahu teʿālā māzā şanaʿa ʿabdi yeķülüne hamede ke ve şabere ve fi-rivâyetin hamede ke vesterceʿa yeķülüllahu teʿālā ebnū beyten fi'l-cenneti ve semmuhu beyte'l-hamdı

Hiz. Peygamber buyumuştur ki : İnsanoğlunun çocuğı öldüğü zaman Allah (c.c.) meleklerine şöyle der: "Kulumun çocuğunun ruhunu aldım." Onlar da "Evet ya Rabbi, kulumun kalbinin semeresi ve gözünün nuru olan çocuğunu aldım." Allah (c.c) şöyle der: "Peki, kulum ne yaptı?" Melekler: "Sana hamd ve sabır etti." Başka bir rivayete göre "Sana hamd etti ve sana iltica etti." Allah (c.c.) o zaman şöyle buyurur: "Kulum için cennette bir ev yapın, ismini de 'hamd evi' koyun."

⁵² 41b/797 kâle'n-nebiyyü ʿa.m. et-ʿaʿunu zecrün ürsile ʿālā ʿaʿifetin min beni isra'ile ev ʿālā men kâne kableküm fe izā semiʿtüm bihi bi-arđın felā taķdimu ʿaleyhi ve izā veķaabi bi-arđın ve entüm bihā felā tahricü kararen minhu meşābih

Peygamberimiz şöyle buyurmuştur: Taun bir eziyettir, İsrailoğullarından bir kabileye gönderilmiştir. Yahut sizlerden önce bir kabileye gönderilmiştir. Onu duyduğunuz zaman oraya yaklaşmayın. Sizin bulundunuz yerde olursa oradan çıkmayın. Kaynak: Mesabih

⁵³ 42b/813 kâle istimāʿül melāhî haramun ke'd-đarbi'l-kaşbi ve'd-defi ve'l--mezmāri ve ğayri zalike kâle ʿaleyhi's-selāti ve's-selām istimāʿu şavti melamî haramun maʿsiyetün ve'l-cülüsü ʿaleyhā fışķun ve't-telezzüzü bihā mine'l-küfri ve'l-hadışü herece yahrucu et-teşdidü ve't-taflidu'z-zenbi feinsemiʿahu bağteten yekünü maʿzurun ve ecibu in tecehhede en yesmeʿahu bimā rüviye ʿan resülillāhi şallallahu ʿaleyhi vesellem dahele eşbaʿayni fi-üzüneyhi li-ellā yesmaʿa şavtahu ihtiyāren

Denildi ki, eğlenceyi dinlemek haramdır. Bu eğlence, neylerle, deflerle çalınan müzik gibi şeylerdir. Peygamberimiz buyurmuştur ki: Eğlence dinlemek haramdır, gūnahtır; eğlencenin olduğı mecliste oturmak fasıklıktır. Ondan zevk almak küfürden sayılır. (Bu hadis, zorlanarak hükme bağlanmıştır.) Aynı zamanda bu tür günahlardan uzak durmak gerekir. Birisi bu müziğı ansızın işitirse mazur sayılır. Ben de derim ki: Eğer dinlemeye gayret ederse? Peygamberimizin buna karşılık şu uygulaması vardır. Bir eğlence duyduğunda onu işitmek için iki parmağını kulaklarına tutmuştur.

⁵⁴ 43b/831 kâle'n-nebiyyü ʿaleyhi's-sleātu vesselām menlebise'l-harire fi'd-dünyā velemyel bishu fi'l-āhireti:

Peygamberimiz şöyle buyurmuştur: Kim ki dünyada ipek giyerse ahirette giyemez.

⁵⁵ 43b/832 kâle'n-nebiyyü ʿa.m. men şeribe'l-hamre velem yeşrib fi'l-cenneti

Peygamberimiz buyurdu ki: Kim ki dünyada içki içerse ahirette cennet içkilerinden içemez.

⁵⁶ 43b/833 k̄āle'n-nebiyyū 'a.m. nevmuşşıyami 'ibādetün ve nefesühü tesbîhün ve du'āhu müstecābün ve zenbuhu ma'fūrun ve 'amelehu mudā'afu meşabihin şadağa resulullahi

Peygamberimiz buyurdu ki: Oruçlunun uykusu ibadettir, nefesi tesbihtir ve duası kabul olunur; günahları da bağışlanır, amelleri de sayısız lambalar gibi kat kattır. Resulullah doğru söyledi.

⁵⁷ 44a/839 'an ebu hureyre raḍiyallāhu 'anhū k̄āle k̄āle resūlullāhi 'a.m. kullu 'ameli ibni ādemin yudā'ifu'l-ḥasenete bi-'aşri emsālihā ilā-seb'a mi'eti ḍā'fin ḳalallāhu te'ālā elā e's-şavmu fe innehu li ve enā ecriye bihi yede'u ta'āmeḥu ve şehveteḥu min eclī's-şıyāmi feraḥtāne ferḥaten 'an-iftārihi ferḥaten 'inde likā'ī rabbihi ve ḥulufu femi's-şıyāmi eṭyabu 'indellāhi min rayhi'l-miski e's-şavmu cūnnetün mine'n-nāri şadağa

Ebu Hureyre (r.a.)den, o da Peygamberimiz (s.a.v.)den buyurmuştur: İnsanoğlunun işlemiş olduğu her amel ondan yedi yüze kadar Allah(c.c.) tarafından artırılarak mükafatlandırılır. Allah (c.c.) şöyle buyurmuştur (hadis-i kudsi): Dikkat edin! Oruç benim içindir ve onun mükafatını da ben vereceğim. Çünkü kul, oruç sebebiyle yemeden, içmeden ve şehvetten uzak durur. Kişi oruca karşılık iki hediyeyle hediyeleştirilir. Birinci hediyesi iftar ettiğinde ona verilir. İkincisi de vefat edip Allah (c.c.)'ına kavuştuğunda ona müjdelenir. Oruçlu müminin ağız kokusu Allah (c.c.)'ın indinde misk kokusundan daha güzeldir. Oruç, insanı cehennemden kurtaran bir ibadettir. Resulallah doğru söyledi.

⁵⁸ 45a başı / 854 evḥāl-lāhu te'ālā ilā-dāvude 'a.m. feḳāle yā dāvud ekrim ḍayfi ve ḍayfūke ve k̄āle dāvud yā rab ma ḍayfi ve ma ḍayfūke ḳāle'l-lāhu te'ālā ḍa'avte fehūve ḍayfūke ve innezele fe hūve ḍayfi in ekremte ḍayfeke feleke'l--cennetü ve in ekremtū ḍayfi feleke er-rū'yetü şadağa

Allah söyledi demesine rağmen ayet değil.) (Allah (c.c.) Davud Aleyhisselama şöyle rivayet etti: Benim misafirime ikramda bulun. Davut (a.s.m) da "Ya Rab, benim misafirim ve senin misafirin nasıl olur? Allahu Teala şöyle buyurdu: Dua (davet) ettiğinde bu senin misafirin olur ve vahiy nazil olduğunda bu benim ziyefetim olur (duan kabul olduğunda). Kendi misafirime ikramda bulunursan sen cenneti elde etmiş olursun. Benim kendi misafirime ikram etmem de, senin beni ahirette görmendir. Allah doğru söyledi.

⁵⁹ 45b/867 revā ebi hūreyre raḍiyallāhu 'an-hu 'anin nebiyyi 'a.m. ennehū k̄āle men ta'alleme'l-'ilme li-eclil keşreti feḳad māte cāhilen ve men ta'alleme'l-'ilme li-eclil münāzarati ve'l-cedel feḳad māte münāfıkan ve men ta'alleme'l-'ilme li-eclit-tekebbürü feḳad māte zındıkan ve men ta'alleme'l-'ilme li-eclil 'ameli feḳad māte mü'minen şadağa

Ebu Hureyre (r.a) şöyle buyurmuştur: Resulullah (s.a.v) şöyle buyurdu: Kim ki dünya malı biriktirmek için ilim talim ederse cahil olarak ölür. Kim ki münazara ve tartışma için ilim tahsil ederse münafık olarak ölür. Kim de böbürlenmek için ilim tahsil ederse zındık olarak ölür. Kim ki amel etmek için ilim tahsil ederse mümin olarak ölür. Doğrudur.

⁶⁰ 46a/877 k̄āle'n-nebiyyi 'a.m. men ṭalebe'l-'ilme kāne keffāretün li-mā meḍā k̄āle men sū'ile 'an 'ilmin şümme keteme ülcime yevme'l-ḳıyāmeti bi-licāmin mine'n-nāri

Peygamberimiz buyurdu ki: Kim ki ilim tahsil ederse, tahsil etmiş olduğu o ilim, geçmiş günahlarına kefarete olur. Yine buyurdu ki: Bir âlimden bir mesel sorulduğunda cevap vermezse kıyamet günü o alimin ağzına ateşten bir dizgin vurulacak.

⁶¹ 46b/888 kavluhu 'a.m. men şalla şalâte'l-vitri ekeremallāhu te'ālā bişelāse hışālin evveluhu yetummu bi'r-rek'ati'l-ūlā taqşīri şalātin yevme külliha ve bi's-şānī yaḥfuḫu 'alā el islāmi ve yaḥrucuḫu mine'd-dünyā müslimātin ve bi's-şāliseti yeskīlu'l-lāhu te'ālā mizānehu yevme'l-kıyāmeti ve yerzukuḫu şefā'ate bi-nebiyyihi muḥammedin 'a.m. 'aleyhi's-selām şadaka resulullāhi

Peygamberimiz (s.a.v.)'in hadisinde şöyle buyurulmuştur: Kim ki vitir namazını kılarsa Allahu Teala ona üç haslet ikram eder. Birincisi, birinci rekatte kılmış olduğu bütün namazlardaki eksiklikleri giderir. İkincisi, onun İslām üzere kalmasını sağlar, dünyadan mümin olarak ayrılmayı nasip eder. Üçüncü olarak, kıyamet günü mizan terazisindeki amellerinin ağır gelmesini sağlar ve Peygamberimiz (s.a.v.)'in şefaatiyle şefaatlendirir.

⁶² 47a başı / 888 rüviye fi'l-aḥbāri 'ani'n-nebiyyi'l-muḥtari ennehu kāle resūlullāhi 'a.m. ve'n-nāsu beyne ḥamse'ukūbāti li-ebdānin yerāhā

Hiz. Peygamberin (s.a.v.) hadislerinden rivayet olunmuştur: Peygamberimiz şöyle buyurmuş: "İnsanlar, bedenleri sebebiyle görecekları beş azap arasında bulunurlar.

⁶³ 47b/904 rüviye 'an 'osmānūbnū 'afvān 'ani'n-nebiyyi 'a.m. enneḫū kāle men kesere ṭanbūran fekeennemā işterā sittine rakābetin bi-rıdāi'llāhi te'ālā ve kāne ḫayren leḫu 'aşarete ālāfi dirhemini yeteşaddaḫu lil-fuḫarā'i

Osman İbn-i Afvan'dan Peygamberimim (s.a.v.) şöyle dediği rivayet olunmuştur: Kim ki bir müzik aletini parçalasa Allah rızası için altmış köle azad etmiş gibi sevap kazanır. Onun için, fakirlere on bin dirhem sadaka olarak vermiş gibi sevap yazılır.

⁶⁴ 48b/918 izā ḫāle'l-'abdu bismillāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm 'aṭāhullāhu te'ālā erba'a hışālin evveluhu yencū mine'l-'azābi'l-ḫabri

Kul bismillahirrahmanirrahim dediği zaman Allahu Teala ona ona dört haslet verir. Birincisi kabir azabından kurtarır.

⁶⁵ 48b/925 kāle'n-nebiyyū 'a.m. menselleme şāribe'l-ḫamri evşāfeḫu ev'āneḫahu aḥbet allāhu 'amelehu erba'ine senetin

Peygamberimiz (s.a.v.) buyurdu ki: Kim içki içen birine selām verirse, yahut onunla tokalaşırsa veyahut onunla sarmaş dolaş muhabbet ederse Allahu Teala onun işlemiş olduğu kırk yıllık amelini iptal eder.

⁶⁶ 49a/932 kāle'n-nebiyyū 'a.m. menselleme şāribe'l-ḫamri evşāfeḫu ev'āneḫahu aḥbet allāhu 'amelehu erba'ine senetin

Peygamberimiz (s.a.v.) buyurdu ki: Kim içki içen birine selām verirse, yahut onunla tokalaşırsa veyahut onunla sarmaş dolaş muhabbet ederse Allahu Teala onun işlemiş olduğu kırk yıllık amelini iptal eder.

⁶⁷ 49b/942 k̄āle 'a.m. izāateytūm el-mecālise fesellemū 'ale'l-ḳavmi fe izāreca'tum fesellemū 'ale'l-ḳavmi

Peygamberimiz (s.a.v.) buyurmuştur ki: Sizden biriniz bir meclise geldizi zaman mecliste bulunan topluluğa selām versin. Oradan ayrıldığı zaman da yine onlara selam vererek ayrılınsın.

⁶⁸ 50a/955 lā ilāhe illallāhu vaḥdehu lā şerīkelehu lehū'l-mülkü ve lehū'l-ḥamdū yuḥyi ve yümītū ve hüve ḥayyūn lā yemūtū biyedihi'l-ḥayri ve hüve 'alā-küllü şey'in ḳadīrun

Allah'tan başka ilah yoktur. O tektir. Onun benzeri yoktur. Mülk onundur. Hamd ona aittir. Hayat veren ve öldüren odur. O diridir, ölmez. Hayır onun elindedir. O her şeyde kadirdir.

⁶⁹ 50b/960 allāhümme rabbihazihi'l-ecsādi'l-bāliyeti ve'l-'ḳāmi'n-neḥireti elletī ḥaracet min'd-dünyā vehiye biki mü'mineten ürsile 'aleyhā ruḥan minke selāmen minnā

Ey, bozulmaya yüz tutan cesetlerin ve çürüyen kemiklerin Rabbi, o çürüyenler senin huzuruna dünyadan çıkıp mümin olarak geldiler ve sen onlara senden selāmette olarak ruhlarını iade eyle(eylersin).

⁷⁰ 51b/979 allāhümme innī es'elūke bi-ḥaḳḳı muḥammedin 'aleyhi allāhümme ve āli muḥammedin 'aleyhi allāhümme lātū'azzib hazā'l-memāti

Ey Allah'ım, ben senin resulün Hz. Muhammed (s.a.v) hürmetine ve onun ehl-i beyti hürmetine şu kabirde yatan insanlara azap etmemeni istiyorum.

⁷¹ 53a/1009 velem yüşrik bi-lī billāhi şey'en neveytū ve diye ferdā ya'ni şavmen
Bana şirk koşmasınlar. Allah'a herhangi bir şeyi şerik tutmasınlar. Ben oruç tutmaya niyet ettim.

⁷² 54a/1030 k̄āle'n-nebiyyū 'a.m. yā 'ālī li-ḳavli cebrā'il 'a.m. şum min-küllü şehrin selāse eyyāmin

Peygamberimiz (s.a.v.) buyurmuştur: Ya Ali, Cebrail Aleyhisselam'ın sözüne binaen her bir ayda üç gün oruç tut.

⁷³ 55b/1065 enne ḥalike taḥlīş dünyā be-nivişte būd

(Ahlakını güzelleştirir,dünya şöyle yoğrulmuştur)

k̄āle'n-nebiyyū 'a.m. e'd-dünyā dārun men-lādāreleh ve mālūn men-lāmālelehu velelā yecma'u men-lā'aklelehu ve 'aleyhā yucādi men-lā'ılmeleh ve 'aleyhā yehsedu men-lāfıkhaleh ve 'aleyhā yes'ā men-lāyakinelehu

Peygamberimiz (s.a.v.) buyurmuştur ki: Dünya öyle bir evdir ki kimseye kalmaz ve dünya malı kimseye fayda vermez. Kim ki bu dünya malını biriktirmeye çalışırsa onun aklı yoktur. Buna gönül verenin de ilmi yoktur. Kim ki dünya haset ederse onun fikhî bilgisi yoktur. Kim ki sadece dünya menfaati için çalışırsa onun Allah'a inanma hususunda yakını bir bilgisi yoktur.

⁷⁴ 56b/1080 k̄āle'n-nebiyyi 'a.m. men ḳare'e ḳul yā eyyuhe'l-ḳāfirūn ve ḳulhūvallāhu eḥad fi-fāridatihi min-ferāidi'l-lāhi te'ālā ḡafarallāhu lehu ve li-vālideyhi ve mā vildāni ve in kāne şaḳıyya

maḥa ismuḥu min dūyūlizi'l-eşkıya'i ve ketebeḥu fi-divāni's-sū'edāi ve eḥya'allāhu sa'iden ve emateḥu sa'iden ve ba'aṣehullāhu te'ālā şehiden

Peygamberimiz (s.a.v.) buyurmuştur: Kim ki Kāfirun ve İhlās suresini farz namazlarında okur ise Allah onu bağışlar; onun annesini, babasını ve evlatlarını affeder. Eğer çocukları isyankâr olursa onların şekavetini ortadan kaldırır ve onları ıslah eder. Ve çocuklarıyla ilgili hükmünü itaatkar olarak (said olarak) değiştirir (çocuklarını saidler defterine yazar) ve onları said olarak yaşatır ve yine said olarak öldürür; mahşerde onları şehit olarak diriltir.

⁷⁵ 57a sonu / 1095 kâle'n-nebiyyi 'a.m. menḥara'a yāsīn külle yevmin feleḥu ṣemānune rahmeten 'işrūne fi-ḥayātihi ve 'işrūne 'inde mevtihi ve 'işrūne fi-ḫabrihi ve ṭuvikḫu bi-ṭuvikḫu min nūrīn ve biḥe bi tāci'l-vekāri ve yemurru 'alā-şırātīn fi-evveli zümretin kelberḫi'l-lāmi'i ve'l-ḥatīfi feyekūnu fi'l-cenneti min-rüfekāi muḥammedin 'a.m. ilā leffi'l-ḥadīs

Peygamberimiz (s.a.v.) buyurmuştur: Kim ki her gün Yasin suresini okursa Allah ona seksen rahmet ihsan eder. Yirmisini hayatında, yirmisini öldüğünde, yirmisini kabrinde, yirmisini de yeniden dirildiğinde. Kıyamet koptuğu zaman onun boynuna nurdan bir gerdanlık takarım. Başına da yine bir övünç tacı koyarım. O kişi, parlayan bir yıldırım gibi sıratı ilk geçenlerle beraber geçer. Cennette Hz. Muhammed (s.a.v.) ile refik olur.

⁷⁶ 60a/1154 e'uzubillāhi's-semi'u'l-'alīmun mine's-şeytāni'r-racīmi

Taşlanan şeytandan, âlim ve işitici olan Allah'a sığınırım.

⁷⁷ 60a/1155 hüvallahüllezī lāilāheillāhu 'ālimu'l-ḡaybi ve's-şehādeti hüve'r-raḥmānu'r-raḥīmi

O Allah ki kendinden başka ilah olmayan Allah'tır. Görünen alemleri ve gaybı bilen Allah'tır ve çok rahman ve rahimdir.

⁷⁸ 61b/1189 el-ḥamdülillah Allah'a hamdolsun.

⁷⁹ 61b/1189 eṣ-şükrülillah Şükür Allah'ımdır.

⁸⁰ 61b/1190 el-mülküllillah Mülk Allah'ındır.

⁸¹ 61b/1190 el-'izzülillah İzzet, üstünlük Allah'ındır.

⁸² 61b/1191 eṣ-şabrulillah Allah adına sabrederim.

⁸³ 61b/1191 estağfirullah Allahtan mağfiret dileyelim.

⁸⁴ 62a/1192 faḫlun min Allah Her türlü üstünlük Allah'tandır.

⁸⁵ 62a/1192 ḫul huvallah De ki: Allah (birdir)

⁸⁶ 62a/1193 naṣrun min Allah Her türlü yardım Allah'tandır.

⁸⁷ 62a/1194 ḫul lemmā belāḡa mūsā bin 'imrān 'a.m. erba'ine senetīn evḥāallāhu te'ālā ile'r-rūḫi emīni cibri'l 'a.m.

De ki: Musa Aleyhisselam'ın ömrü, kırk yaşına eriştiğinde, Cenab-ı Hak Cebrail Aleyhisselam'ın ruhuna vahyetti (Musa Aleyhisselam'a vahiy gelmeye başladı.) /

⁸⁸ 64a/1240 (Araf 144)

ķavlulu te'ālā: fehūzmā āteytūke ve kūn mine'ş-şākīrīn

Allahu Teala şöyle buyurdu: Sana verdiğim emanete sahip çık, onun ol. Şükredenlerden ol.

⁸⁹ 65b/1270 ķālallahu te'ālā: lekerāmeti ūmmeti muħammedin 'a.m. vele 'aşere hışālin

Allahu Teala buyurdu: Hz. Peygamber (s.a.v.)in ūmmetinin kerametleri vardır. Ve o ūmmette de on tane haslet vardır.

⁹⁰ 67b/1315 lāilāheillāllah muħammed resūlullah

Allah birdir ve Muhammed onun resulüdür. NOT: Aslında (lāilāheillāllah muħammedü'r-resūlullah) şeklinde yazılması gerekirdi. Sanki; yazar, yarı Türkçe yarı Arapça yazmış.

⁹¹ 68a/1320 şerīkūn lā vezīrūn lā ve sa'cdeyk 68a/1320 (Haccda şöyle telbiye dediler: Allah'ım huzuruna geldim, emret, bağışla. Senin ortağın, vezirin, benzerin ve yardımcın yoktur.) (NOT: Arapça ibareyi Türkçe gibi yazmış. Aslında (lā şerīke leke lebbeyk inne'l-ħamde ve'n-ni'cmete leke ve'l-mŭlk) şeklinde yazmalıydı.

⁹² 71b/1399 ķale mūsā 'a.m. yā rab femā emerte bihi ūmmete muħammedin 'a.m. ya'cme'lŭne ħattā a'amele bimīşli 'amelihim ve āmiru benī isra'ile ħattā ya'lemŭne bi 'amelihim

Musa Aleyhisselam dedi ki: Ya Rab Hz. Muhammed (s.a.v.)'in ūmmetine yerine getirmeleri için neyi emrettiysen bunu ben de yapayım ve İsrailoğlularına amel etmeleri için emredebim ki onlar Hz. Muhammed (s.a.v.)'in ūmmetinin yerine getirmiş oldukları ibadeti öğrensinler.

⁹³ 75a/1470 e'ş-şavmu lī ve enā eczābihi

Oruç benim içindir, onun mŭkāfatını bizzat ben vereceğim.

⁹⁴ 78b/1546 yā mūsā inne'l-mŭslime'l-baħīli yekŭne 'azābuhu fi'n-nāri kıyle'l-kāfiru's-saħ

Ya Musa, cimri olan müslüman, cehennemde azabı kafirlerden daha şiddetli görecektir.

⁹⁵ 78b/1549 yā mūsā el-keremŭ ħuluķun min-aħlākī femēn taħallāķa bihi esteħyeytŭ en 'azābe bihi vele v kāne kāfiren

Ya Musa, cömertlik benim ahlākımdan bir ahlaktır. Kim ki benim ahlākımdan ahlāklanırsa ben ona azap etmekten utanırım, o kulum kafir bile olsa.

⁹⁶ 78b/1552 yā mūsā levli el-mesākīnŭ yā'ħŭzŭne şadākata'l-eğniyā elŭne

Ya Musa, eğer fakirler zenginlerin sadakalarını almasalar idi yeryüzünde zengin diye bir şey olmazdı (Zenginler zelil duruma düşerdi.)

⁹⁷ 79a başı /1552 el-mesākīnŭ yā mūsā cālīsŭ'l-mesākīne feinne raħmeti lāyufāriķuhum ħarfata 'aynin ve kūn li-benātī'l-fukarāi muvafīķan ve li-ħevāyicihim ķadıyen ektŭbŭ leke rıdāi' ve emālī ve mağfireti

Ya Musa, fakirlerle beraber otur. Çünkü benim rahmetim fasılasız olarak onlarla beraberdir. Fakirlerin çoluk çocuğuyla uygun şekilde beraber ol. Onların her türlü ihtiyaçlarını gider. Bunun sonucunda ben seni rızama, rahmet ve mağfiretime mazhar kılarım.

⁹⁸ 79b/1563 fe ḵālallāhu te‘ālā şchidtū nefsi ‘ala nefsi ve melāiketi inni ‘an-ke rıdai veķad ğafertu leke mā-mađā ve mā baķıye min-zünūbike ve kezālike men fa‘ale ba‘deke bi misli mā fa‘alte bi'l-mesākine

Nefsimi ve melekleri nefsimе şahit tuttum ki; Musa, senden ben razı oldum. Senin gelmiş, geçmiş ve gelecekteki günahlarını bağışladım. Aynen senin gibi fakirlere yardım etme yolunu tutan insanların da günahlarını bağışladım ve onlardan razı oldum.

⁹⁹ 80a/1576 ve'l-‘ilmü bilā ta‘līmın ve'z-zekātü ma‘a'l-harāmi keddürri ve'l-yākūti ve'l-lü'lüi fi-riķābi'l-kıradi ve'l-ħanāziri

Faydasız ilim ve haramdan kazanılarak verilen zekāt, maymun ve domuzun boynuna inci, mercan ve yakuttan yapılmış bir gerdanlık takmak gibidir.

¹⁰⁰ 82b/1626 ḵālallāhu ‘āzze ve celle ħanīni ilā ħalkı ķale mūsā ve keyfe ħanīke ilā-ħaķike ḵālallāhu ‘azze ve celle yā mūsā tezkurhum nu‘māi ve keremī ve cūdī ve mecdī ħattā lā yezkurūne velā yebtūlūne illā küllü cemilūn ve ħasenin

Allah (c.c.) dedi ki: Ya Musa, benim mağfiretimi, haninimi mahlkatına yay. Musa Aleyhisselam dedi ki: Ya Rab, haninden kasdettiğin nedir ki ben onu mahlūkatına yayayım? Aziz ve celil olan Allah buyurdu ki: Ya Musa, onlara nimetimi, keremimi, cömertliğimi, şan ve şerefimi anlat, zikret. Onlar beni ancak güzel şekilde zikrettiklerinde ben onların bütün ihtiyaçlarını bağışlarım.

¹⁰¹ 83a/1640 estağfiru el-mü'minīne ve'l-mü'minātü el ahyāu minhum ve'l-emvātü

Ben, mümin kadın erkekler için ve onların dirileri ve ölüleri için mağfiret dilerim.

¹⁰² 85b/1694 (Meryem 56)

ķavluhu te‘ālā: vezkur fi'l-kitābin idrīse innehu kâne şıddıķan nebiyyen ve rafa‘anāhu meķānen ‘aliyyen

Allahu Teala buyurmuştur: Ya Muhammed, İdris Aleyhisselam'ı da kitabında zikret. Muhakkak o çok sadık bir nebi idi ve biz onu çok yüksek bir makama yükselttik.

¹⁰³ 87b/1734 ec'ite zāiren minnī yā ķābız Ey Azrail, beni ziyaret etmek için mi geldin?

¹⁰⁴ 89a/1770 (Al-i İmran 185)

ḵālallāhu te‘ālā: külli zai'ķatū'l-mevti

(Aslında küllü nefsin zai'ķatū'l-mevti yazılmalıydı.)

Allahu Teala şöyle buyurmuşdu: Her nefis ölümü tadacaktır.

¹⁰⁵ 89başı / 1771 (Meryem 71)

ḳālallāhu te‘ālā: ve in minkūm illā vāriduhā

Allahu Teala şöyle buyurdu: Sizlerden biriniz o cehennemde mutlaka uğrayacaktır.

¹⁰⁶ 89b/1772 (Hicr 48)

ḳavlehu te‘ālā: ve mā-hum ‘anhā muḥricīne

(Allahu Teala şöyle buyurdu: Onlar oradan çıkıcı değildirler.

¹⁰⁷ 89b/1776 ḳaẓeytū fi’l-ezel ol cennetīdür Ben onu ezelde cennetlik kıldım.

¹⁰⁸ 89b/1778 tūbā li-idrīse fi’l-ferādisi ḳale’l-ferādīsū fi’d-dünyā bi-tedrīsi

Cennetlerde bulunan İdris'e müjdeler olsun. Cennetler şöyle dedi: Dünyada talim vardır.

¹⁰⁹ 90b/1799 ḳul lailāhe De ki: Allah'tan başka ilah yoktur.

¹¹⁰ 91b/1818 ḳul lailāhe De ki: Allah'tan başka ilah yoktur

¹¹¹ 97b/1945 (Maide 27)

ḳavluhu te‘ālā: vetkī ‘aleyhim benāi benī ādem bi’l-ḥaḳḳi iz ḳarrebē ḳurbānen fetuḳubbile min eḥadihima velem taḳbil mine’l-āḥeri el-aye

Allahu Teala şöyle buyurdu: Adem oğullarının hak olan hikâyesini oku. Bir kurban ile Allah (c.c.)'a yaklaştıklarında onlardan birisinin kurbanını kabul etti, diğerininkini kabul etmedi.

¹¹² 100b/2017 (Talak 5)

ḳavluhu te‘ālā: ve men yeteḳillāha yükeffiru ‘ānhu seyyi’āti el-aye

Allah (c.c.) buyurmuştur: Kim ki Allah'tan korkarsa Allah onun günahlarını bağışlar. Ayet

¹¹³ 101a/2019 (Zümer 61)

ḳavluhu te‘ālā: ve yüneccillāhu ellezīne’t-teḳav el- aye

Allahu Teala buyurmuştur: Allah takva sahiplerini cehennemden kurtarır. Ayet

¹¹⁴ 101a/2021 (Araf 128, Kasa 83)

ḳavluhu te‘ālā: ve’l-‘aḳıbetū li’l-mutteḳīne el-aye

Allahu Teala buyurmuştur: Akıbet Allah'tan korkanlarındır. Ayet

¹¹⁵ 101a/2023 (Meryem 63)

ḳavluhu te‘ālā: tilke’l-cennetū elletī nūriḡū min-‘ibādiinā taḳıyyan el-aye

Allahu Teala buyurmuştur: Şu cennet takva sahibi olan kullarımıza bizim bir mirasımızdır. Ayet

¹¹⁶ 101b başı / 2025 (Nahl 128)

ḳavluhu te‘ālā: innallāhe ma‘ellezīne itteḳav vellezīne hum muḥsinūne el-aye

Allahu Teala buyurmuştur: Allah takva sahipleriyle beraberdir. Onlar ihsan olunanlardır. Ayet

¹¹⁷ 101b/2027 kavluhu te‘ālā: innāllāhe yuḥibbu'l-muttekīne

Allahu Teala buyurmuştur: Muhakkak ki Allah takva sahiplerini sever. Ayet

¹¹⁸ 101b/2029 (Maide 27)

kavluhu te‘ālā: innemā yetekābbelallāhu mine'l-müttākīne

Allahu Teala buyurmuştur: Allah takva sahiplerinin işlediğini kabul eder. Ayet)

¹¹⁹ 102a/2034 (Maide 28)

kāle hābil li-kavlihi te‘ālā: li-eyyin basaṭa ilā yedike li-taktuli mā enā bi-bāsiṭin inni aḥaḥfullāhe rabbi'l-‘ālemīn el-aye

Allahu Teala'nın kavlinde Habil'in şöyle dediği buyurulmuştur.

¹²⁰ 103a/2057 (Maide 31)

felemmā re'āhu kābil kāle yā veylenā ‘acezū en ekūne mişle hāze'l-gurābi feūvāri sev'ete aḥi feşbah mine'n-nādimine el-aye

Kabil kardeşini öldürdüğünü görünce dedi ki: Bana yazıklar olsun. Şu karga gibi ne yapacağımı bilmez hale geldim. Kardeşini öldürme günahından dolayı tevbekar oldu. Ayet.

¹²¹ 103b başı / 2064 (Şuara 157)

kavluhu te‘ālā: fe‘arākūhā feşbahū nādimīne el-aye

Allahu Teala buyurmuştur: Allah onları Kızıldeniz'de boğdu. Onlar da sonuçta pişman oldular.

¹²² 105b başı / 2107 mersīye-i ādem ‘aleyhi's-selām

ta‘ayyereti'l-bilādi ve men ‘aleyhi
fevechū'l-arḍi muḡayyerūn kabīhūn

fe yā esefā ‘alā hābile ibnī
katīlūn kaḥdaḥdammenetku'd-ḥarīhūn

fe izā belāḡa vādīyen bekā bi-bekāihi
fe izā şa‘ada cebelen beketu'l-ḥicāreti bikāihi

fe izā elkā kabīlūn vaḡşīyyen ferret minhu
ve kalet leyse lehu ve fā‘ūn lā yerḡamu ḥahu

ism-i imre fekeyfe yerkamnā

terceme

Adem Aleyhisselam'ın Ağdı

Beldeler ve üzerindekiiler değışti

Yeryüzü değışti

Benim oğlum Habil'e yazılar oldu

Onu öldürenin cezaya uğraması vacip oldu

Kabil bir vadiye ulaştığı zaman ağlayıp duruyordu

Bir dağa çıktığı zaman onun ağlamasından taşlar bile ağlıyordu

Kabil bir Vahşi'ye rastladığında ondan

O Vahşi diyordu ki o Kabil'de bir vefa yoktur, kardeşine merhamet etmemiştir

Biz nasıl ona merhamet edelim.

¹²³ 107b/2152 beyt

el-mevtū bābūn ve küllūn nāsi dāhiluhu

ķaliyet şi'ri ba'de'l-mevti maddāru

e'd-dāru cennetū huldin in 'amilte bihā

yardı'l-lāhe ve in hālefet fe'n-nāru

huma muḥḥālāni māli'n-nāsi ğayrihumā

faḥter li-nefsike eyyi'd-dāri taḥtāre

el-cennetū ve'n-nār

terceme-i o

Ölüm bir kapıdır bütün insanlar oradan girecektir

Ölümden sonra dünya ahiretin keyfiyetini ifadeye benim şiirim yetmedi

Eğer amel-i salih olursan o dünya senin için bezenmiş bir cennettir

Ve Allah'ı razı edersen. Eğer buna muhalif hareket edersen gideceğin yer ateştir

Bu iki dünya iki ayrı ve süslü bir âlemdir, insanlar için bunların dışından tercih yoktur
Nefsin için hangisini istiyorsan onu tercih et.

¹²⁴ 111b/2238 beyt

izācāeti'd-dünyā 'aleyke fecūd
'ale'n-nāsi turran innehā tanḳalibu

felā cevdete yufennihā izenhiye
ekābbelte vel'e-l-buḥlu yubakkihā izenhiye tezhebu

terceme-i o

Eğer dünya sana nimetleriyle gelirse insanlara cömertlikte bulun
İnsanlara her bakımdan ihsanda bulun, çünkü o gelen dünya değişir

Yapılan cömertlik hiçbir zaman zayi olmaz
Sen eğer cimriliği tercih edersen baki kalmaz yok olup gider

onun tercümesi

¹²⁵ 113a/2265 şi'r

velev enne fir'avne limā ṭaḡā ve kāle 'alāllāhi
ifken ve zūran enābe ilallāhi müstaḡfīren
lemā vecedallāhe illā ḡafūren

Vakta ki Firavun Allah'a baş kaldırdı, iftirada bulundu
Ve yakışsız sözler isnat etti. Sonunda Allah'a istiğfar ederek yöneldi.
Şu kadar var ki Allah'ı ancak bağışlayıcı olarak buldu.

¹²⁶ 114b/2300 tenebbeh kāle'l-fakīhu ebu ca'fer raḥmetullāhi 'aleyhi bi-isnādihi 'an zeyd bin hūṣāb
an-ebīhi kāle semi'tu resūlullāhi 'a.m. yeḳulū levkāne cer'hū'r-rāhib fakīhen li-'ilmin in-icābetehu li-
ümmetihi efdālūn min 'ibādetin bihi ilā leffi'l-ḥadīs

Ebu Cafer (r.a.) Zeyd bin Huşeb'e dayanarak ve onun babasından naklederek demiştir ki: Ben
Peygamberimiz'den şöyle işittim: Cerih adında bir rahip vardı. Âlim ve derin bir fıkha sahipti. Eğer
bana icabet etseydi, ümmetimin en faziletliilerinden biri olurdu. Leffü'l-hadis'ten

‘abbās bi-isnādihi ‘an-ebī ūmāmeti'l-bāhili ‘an-‘ali ibni ebi ṭālib raḍiyallāhu ‘anhu ḳāle lemmā eḥā resūlullāh ‘a.m. beyne'l-müslimīne eḥā beyne sa‘d ibni ‘abdurrahman ve beyne sa‘lebeti'l-enṣāri feḥarece sa‘idūn ḡaziyen ma‘a resūlullāhi sallallāhu ‘aleyhi vesselem

Telebbūh'ten nakledilmiştir: O şöyle dedi: Babam Ebu Abbas ve Ebu Emame'den o da Hz. Ali ibni Ebi Talib (r.a.)'den rivayet ederek şöyle dedi: Hz. Peygamber (s.a.v.) sahabelerini kardeş edinmeye niyet ettiğinde Sa‘d İbni Abdurrahman ile Sa‘lebu'l-Ensari'yi öncelikle biribirinin kardeşi yaptı. Sonra bunlarla beraber gazaya çıktı.

SÖZLÜK BÖLÜMÜNÜN OLUŞTURULMASINDA TUTULAN YOL

1. Metinde geçen bütün kelimeler sözlüğe alındı.
2. Sözlükte madde başı olarak alınan kelimeler küçük harfle yazıldı.
3. Yabancı kaynaklı kelimelerin hangi dile ait olduğu gösterildi.
4. Kelimenin geçtiği yer, varak ve beyit numarasıyla gösterildi.
5. Deyimler, birleşik fiiller, tamlamalar hangi kelime ile başlıyorsa o kelimenin altına anlamlarıyla verilmiştir. Bu deyim ve birleşik fiiller, içlerinde bulunan fiillerin altında da gösterilmiştir.

EK-1: SÖZLÜK

āb	: (f.) 1. Su 28a/538, 58b/1124 2. Göz yaşı 120b/2433
āb-ı hayāt	: İçene ebedî hayat sağlayan efsanevi su 5b/84
āb u kil	: (su ve kil) Dünya, fani vücut
‘abā	: (a.) Yünden yapılmış kaba kumaş, aba 3b/44
‘abd	: (a.) Kul, köle 5b/89, 15b/279, 41b/792, 91b/1819
abdest	: (f.) Abdest
	abdest al- Dini vecibeleri yerine getirmek için temizlenmek 24b/459
‘abdu abk	: (a.) Allah'ın kulu, kölesi 128a/2588
‘ābid	: (a.) İbadet eden, kulluk eden, tapınan 626, 686, 2488
ac	: Bkz. aç 10a/174, 36a/699, 122b/2470
‘acāyib	: (a.) Çok tuhaf şey, anlaşılmaz 14b/257, 27a/520, 113b/2279
‘aceb	: (a.) Acaba, hayret, şaşılacak şey 59b/1141, 104b/2095, 119b/1412
‘acem	: (a.) İranlılara verilen ad, İranlı 4b/70
acı	: Ağrı 88b/1757, 88b/1760
acı	: Tatlı olmayan, acı 28a/540, 31a/588
acı-	: Üzülmek, acımak 84a/1665, 127b/2577
‘āciz	: (a.) 1. Beceriksiz, kaabiliyetsiz 594, 2061 2. zayıf, güçsüz 703, 2130
‘acūz , ‘acūze	: (a.) Kocakarı 92a/1828, 117b/2366
‘acz	: (a.) Beceriksizlik, düşkünlük 5b/88, 34a/647, 35b/679
aç-	: Kapalı olan bir şeyi açık duruma getirmek 18b/343, 39a/752, 43a/822, 72b/1423, 104b/2091
aç	: 1. Yemek yeme ihtiyacında olan, aç 95b/1908, 122a/2466 2. Aç gözlü 4b/63
açıl-	: 1. Açık hale gelmek 123b/2494 2. (Çiçek) yapraklanmak 5b/90, 6a/94, 6a/99
açuk	: Kapalı olmayan, açık 85a/1682, 124b/2509
ad	: İsim, ad 27a/519, 117b/2362
	ad vir- Adlandırmak, isim vermek 17a/313
	ad ol- Adlandırılmak, isimlendirilmek 28a/534, 85b/1695

ad it-	Adlandırmak 28a/535
ad ur-	Adlandırmak 7b/128
a ^c dā	: (a.) Pek zalim, pek gaddar 83a/1635
adam	: (a.) İnsan, kişi 12b/224, 55b/1062
‘adāvet	: (a.) Düşmanlık, yağılık 36a/685, 36a/690, 38a/733
‘ad(d)	: (a.) Saygı göstermek, itibar etme 49b/940
‘aded	: (a.) Sayı 15b/279, 48a/915, 91a/1805
ādem, adem	: (a.) Dünyada ilk yaratılan insan ve ilk peygamber 29a/549
ādem, adem	: (a.) İnsan, insanoğlu 6b/106, 20b/387, 28b/541
	adem oğlu İnsanoğlu, insanlık 30a/568, 31a/591,
ādemī	: (a.) İnsanoğlu 29a/553, 59b/1149
‘ādet	: (a.) Görenek, usul, töre 165, 2518
adım	: Adım 75b/1482
‘adl	: (a.) Doğruluk, adalet 119a/2393
adlu	: Bir adı olan, isimli, namlı 67a/1303
‘adū	: (a.) Düşman, yağı 5b/85, 36b/701, 109b/2197
āfitāb	: (f.) Güneş 123b/2495
‘afv	: (a.) Suçunu bağışlama, affetme 3a/35, 13a/238, 37b/717
‘afv eyle-	Bağışlamak, mazur gör- 39b/756, 45a/880, 69b/1359
‘afv it-	Bağışlamak, affetmek 52b/999, 77b/1524
‘afv ol-	Bağışlanmak, affedilmek 126b/2558
ağ	: Krş. ak 63b/1231
ağaç	: 1. Ağaç 3b/50, 63a/1213 2. Buğday sapı 9a/153, 10a/176, 17a/318
agāh	: (f.) Bilgili, haberli
	agāh ol- Uyanık ve haberli olmak 19b/364
ağar-	: Beyazlaşmak, benzi atmak 3a/31
ağır	: Hafifi olmayan, ağır, yüklü 63b/1227, 73b/1440
ağız	: Ağız 16a/299, 44b/851, 112b/2259
ağla-	: Göz yaşı dökmek, ağlamak 12a/213, 19a/349, 81b/1606

ağlat-	: Birine göz yaşı döktürmek, ağlatmak 105a/2099
ağniyā	: (a.) Zenginler 79a/1554
ağrı	: Ağrı, acı, sancı 113a/2271
ağrı-	: Ağrıtmak, acı vermek 7a/116
ağvā	: (a.) Delalete en çok sapan, doğru yoldan çıkan 27a/511
āh, ah	: (f.) İnleme, yanıp yakılma 56b/1087, 76b/1508
āh it-	İnlemek, feryad etmek 96b/1927, 130a/2637, 128a/2585
aḥad	1. Bir 1b/3, 2. Allah 7a/118
aḥbāb	: (a.) Sevilen dostlar 95b/1909, 129a/2614
aḥbār, aḥbar	: (a.) Haberler 26a/495, 27b/526, 47a/889, 81a/1599
aḥer	: (a.) Başka, diğer, gayrı 84b/1666, 84b/1668
āḥī	: (a.) "Erkek kardeşim" anlamında seslenme edatı 41b/791, 88a/1745, 118a/2369, 103a/2062
āḥir, aḥir	: (a.) Son, nihayet 21b/403, 47a/892, 25b/485
āḥir zamān	Dünyanın son günleri 68/b1336 2. Ahiret 82b/1633
āḥire	: (a.) Son 58a/1115
āḥiret	: (a.) Öbür dünya, ahiret 61a/1178, 85a/1686
aḥmer	: (a.) Kırmızı, kızıl 27a/519, 64a/1237
aḥsen	: (a.) Pek, çok, en güzel 7a/115, 30a/568, 82b/1632
aḥsend	: (a.) Pek iyi, ala 88b/1756, 118a/2368
aḥşam	: Akşam, akşam vakti 9a/154, 60a/1157
aḥter	: (f.) Yıldız 95a/1891
āḥū	: (f.) Ceylan 3b/47
aḥvel	: (a.) Şaşı 92b/1835
aḥyā	: (a.) Canlılar, diriler 89a/1771
aḥyār	: (a.) İyi ve faziletli olanlar 18b/346, 47a/889
aḥ-	: Akmak, yere dökülmek 31a/590, 117a/2347, 120b/2433
aḥ	: Beyaz 15a/274
ʿaḥārib	: (a.) Zehirli ve tehlikeli hayvancıklar 27a/513, 88a/1740

aķarşular	: Akarsu 5b/92, 66a/1286
aķbeh	: (a.) En kabih, çok veya en yakışksız, pek çirkin 82a/1618
aķa	: Para 23b/443, 79a/1554, 80b/1584
�aķd	: (a.) Kurma, düzme 130a/2630
�aķibet	: (a.) Son, nihayet 17b/322, 101a/2020
aķıt-	: Akıtmak 3b/49, 41a/786, 102a/2041
�aķl	: (a.) Düşünme, anlama ve kavrama gücü, us 37a/709, 42a/807
�aķlını başına dir-	42a/807, 90a/1786
�aķlı git-	104a/2079, 121b/2451
aķlu	: Makyajlı, boyalı 120a/2419
aķreb	: (a.)(daha,pek,en) Yakın 63b/1231, 63b/1233, 65a/1262
aķs�m	: (a.) Kısımlar, bölümler 29b/564
�l	: (a.) Sülale, aile 25b/485
�l-i �oşm�n	Osmanlı sülalesi 5a/81
al	: Aldatma, tuzak, hile 116b/2342
al it-	Kandırmak 17a/321,
al-	: 1. Elde etmek, temin etmek, almak 16a/295 2. Kabul etmek 3b/46 3. Sonuç çıkarmak 6a/101, 86b/1717 4. Satın almak 7a/117, 79b/1570, 120a/2413 5. Ele geçirmek, etkisinde bırakmak 8a/134, 37b/724, 106b/2134 6. Sürükleyip götürmek 21b/407 7. �cret olarak istemek 23b/443 8. Götürmek 39b/760, 104b/2091 9. �ld�rmek, canını almak 61b/1185 10. almak, izinsiz almak 82a/1616, 87a/1721 11. B�r�mek, sarmak, kaplamak 85a/1685 12. Yol katetmek, yol almak 86b/1716 13. Evlenmek 94a/1877, 94b/1885 14. (�eri) kabul etmek 115b/2315 15. Beraberinde götürmek 116a/2331 16. Koklamak 4a/60
a�l�	: (a.) (daha, pek, en) Yüksek 91b/1818, 126a/2545
�al�le	: (a.)�st�nl�k 110b/2220
�al�met	: (a.) Belirti, işaret, iz 32a/611, 32a/636
�al�yim	: (a.) Belirtiler, izler 37a/707

aldan-	: Bir hileye bir yalana kanmak 114a/2291
‘ale	: (a.) Üst, üzere
‘ale’l-ḥaḳ	Doğrulukla, doğru bir şekilde 17b/326
‘ale’l-ḥāl	Bu hal üzerine 102a/2039
‘ale’l-ḳabr	Kabir üzerine 51b/981
‘ale’l-ḳavm	Kavim üzerine 49b/945
ale’t-tertīb	Sırasıyla, bir düzen üzere 24b/463
‘ālem	: (a.) Dünya, cihan 2b/27, 6a/95, 15a/268, 41b/798, 105b/2108
‘ālem-penāḥ	: (a.) Alemin sığınacağı yer 5a/başlık
a‘lem	: (a.) En çok bilen, bilgin 65a/1263
‘alevī	: (a.) Hz. Ali’ye intisabı olan kimse 23a/434
‘aleyhi’l-la‘ne	: (a.) “Lanet onun üzerine olsun” anlamında şeytandan bahs ederken kullanılan bir söz 17a/320
alıcı	: Mirasçı 38b/742
alım virim	: Alışveriş 98a/1959
‘ālī	: (a.) Yüce, ulu 71a/1388, 77a/ 1514, 90b/1796
‘alīm, ‘ālim	: (a.) Çok okumuş, çok bilen 18a/335, 34b/664, 66a/1284, 116b/2338
Allah	: (a.) Allah, Rab 5b/93, 29b/581, 48a/915
alt	: Alt taraf, alt 27a/521, 31b/600
altı	: Altı 24b/468, 53b/1018
altıncı	: Altıncı 28a/535, 36b/701
altmış	: Altmış 20a/376, 31a/593
altun-firāş	: (f.) Altından yapılmış şilte, yaygı, yatak 110a/2207
‘ām	: (a.) Sene, yıl 53b/1027
‘ām(m)	: (a.) Umuma, herkese ait 82b/1625, 115b/2320, 118b/2384
a‘mā	: (a.) Gözleri görmeyen, kör 92a/1829
‘amāl	: (a.) İşler 66b/1292 (Yazımı yanlış, a’ mal şeklinde yazılması gerekirdi)
a‘māl	: (a.) işler 35b/677, 44a/842, 49a/929

amān	: (a.) 1. Eminlik, korkusuzluk 37a/713, 82a/1622 2. Bağışlama 2b/21, 20a/378
ʿamel	: (a.) Hareket, davranış 37a/703, 46a/875, 59a/1135
amel it-	İşlemek, yapmak 11b/205, 24a/455
ʿamelsüz	: Dini vecibelerini yerine getirmeksizin 81a/1594
ʿamīk	: (a.) Derin 71b/1395
ʿāmil	: (a.) İşleyen, yapan 46a/877
āmīn	: (a.) "Öyle olsun", "Rabbim dualarımı kabul et" 62a/1196, 78b/1545
ammā	: (a.) Ama, ancak 50a/949, 100b/2016
ʿamūd	: (a.) Direk, sütun 92a/1832
ān-	: 1. Hatırlamak 14a/253, 32a/615 2. Sözüünü etmek, zikretmek 83b/1644, 4b/68, 32a/615
ʿanā	: (a.) Güçlük, zahmet, meşakkat 4a/56, 56a/1076, 114a/2292
ānā	: Ona (Ol işaret zamirinin yönelme hali) 2a/10, 8b/152, 60b/1163
ana	: Anne 21a/392, 25a/472, 48a/913, 57a/1088, 18b/2386
	anadan toğma ol-, it- Anadan yeni doğmuş gibi günahsız olmak 9b/164, 39b/757, 52b/1001
ʿanber-güşā	: (f.) Güzel kokular yayan 3b/43
ancaḳ	: Yalnız, sadece 8a/137, 2. Ama, yalnız, lakin gibi uyarma anlatır 78b/1550
anda	: O zamiri ile bulunma hali ekini kaynaşmış şeklidir, onda 14b/264, 21a/394, 68b/1336
andan	: O zamiri ile ayrılma hali ekinin kaynaşmış şekli, ondan 10a/185, 17a/319, 83a/1636
ʿandelīb	: (a.) Bülbül 124a/2501
anı	: Onu 1b/2, 12a/216, 32b/620
ānıl-	: Sözü edilmek, zikredilmek 4b/68, 100b/2008
ānıl	: Yavaş, yumuşak, nazik 86b/1713
ʿankā	: (a.) İsmi olup cismi olmayan bir masal kuşu, zümrüdü anka 99a/1977

anla	: Anlamak, öğrenmek 7b/129, 39b/761, 44b/845, 56a/1073 2. Farkına varmak 78a/1544
anlar	: O zamiri ile lAr çokluk ekinin birleşmesinden oluşmuştur, onlar 49b/941, 72a/1412
anulcāk	: Yavaşça 128a/2585
anun	: Onun 1b/6, 4b/65, 14a/255
anunçün	: Onun için 1b/6, 12a/217
ār	: (a.) Utanma 126b/2559
ara-	: Aramak 126a/2543
ara	: 1. İki iş arasındaki zaman boşluğu 16b/305, 62a/1200 2. Orta, meydan 37a/710, 115b/2323, 62b/1211 3. İki şeyi birbirinden ayıran uzaklık, ara 5b/288, 74a/1457, 89a/1765, 109b/2198, 127b/2576 4. Ortam 32b/624, 50b/959
arab	: (a.) Arap kavminden olanlar 4b/70, 12a/212, 12a/218 arab ili Arab kavminin yaşadığı yer 27b/530
arabca	: Arap dili 105a/2107, 107b/2152
aralık	: Ara, aralık 48b/924
ard	: Arka, geri 4a/58, 22b/427, 125a/2522
ardınca	: Arkasından 15a/274, 16b/302, 112b/2254
arefe	: (a.) Dini bayramlardan bir önceki gün, arefe 53b/1027
arı	: Temiz, saf 24b/459, 65b/1267, 75a/1478, 116a/2328
arıca	: Temiz, pak 114a/2288
Arī	: (a.) Dili Hint-Avrupa dil ailesinden olan kimse, Ari ırk 90b/1791
arķa	: Sırt 106b/2127
arş	: (a.) 1. Gök, arş 16b/308, 65a/1260 2. dokuzuncu gök 68a/1328
arşun	: Metrenin aşağı yukarı üçte ikisine eşit uzunluk ölçüsü 106b/2135
art-	: Artmak, fazlalaşmak 16a/297, 72b/1417
artur-	: Arttırmak, fazlalaştırmak 1b/1, 46a/876, 128a/2589
arż	: (a.) En, genişlik 15a/274
arż	: (a.) Sunma arz etme

‘arz eyle-	Söylemek, sunmak 64a/1243, 92a/1823
‘arz it-	Sunmak 94b/1884
‘arz-ı hāl	Ne halde olduğunu bildirme 121a/2434
arż	: (a.) Dünya 30b/587
arżū	: (f.) İstek, arzu 114a/2290
‘aşā	: (a.) Değnek, sopa 80a/1573, 107b/2148
‘aşab	: (a.) Sinir, damar 28b/546
‘asal(e)	: (a.) Bal 76a/1492
aşam(m)	: (a.s.) Sağır, işitmez 92a/1829
asān	: (f.) Kolay 48a/918, 51b/983
asān it	Kolaylaştırmak 112a/2248
aşfiyā	: (a.) Samimi, saf, içi temiz 9a/155
aşfiyā	: (a.) Tuttuğu yol doğru olan, içi temiz kimseler 69a/1343, 69a/1345
aşhāb	: (a.) Peygamberimizi görmek ve sohbetine ermek şerefini kazanmış kimseler 95b/1909, 129a/2614
aşıl, aşı	: (a.) 1. Esas, temel, kural 8b/148, 19a/352, 74a/1450 2. Soy, nesil 65b/1268, 71b/1390 3. (Bir şeyin) Geldiği yer 82a/1617 4. Gerçek, hakikat 58b/1125
‘aşır	: (a.) İkinci vakti 24b/459
‘āşī	: (a.) 1. Karşı gelen, isyan eden 281, 319, 2166 2. Günahkar 4, 13, 119, 45, 189
‘asker	: (a.) Er, asker 107a/2137, 17a/2139, 112b/2255
‘aşr	: (a.) 1. Yüzyıl 22b/429 2. İkinci vakti 9b/163
aş-	: Çok olmak, (bir haddi) geçmek 5b/86
aşağa	: Alt taraf, aşağı 27a/516, 126a/2551
aşağa yukarı	Yaklaşık olarak 121a/2443
‘āşık	: (a.) Birine bir şeye tutkun olan, sevdalı 2643
āşinā	: (f.) Tanıdık, bildik 18a/335, 80a/1573
aşkäre	: (f.) Belli, açık, meydanda, aşikar 77b/1530
‘aşr	: (a.) On sayıdan birini alma, dokuza bir ilave ile on etme 130b/2642

ʿaşur ʿāşure	: (a.) Muharrem'in onuncu günü pişirilen buğday tatlısı 1275, 74b/1460
at-	: Atmak, yüksek bir yerden aşağı bırakmak 121b/2452, 17b/324 2. Bir kenara bırakmak, görmezden gelmek 22b/427 3. Fırlatmak 64a/1235
ʿatā	: (a.) Bağışlama, bağış 4a/57, 9b/169
aʿtā	: (a.) Bağışlama 59b/1145 (Kelimenin yazımı yanlıştır. ʿatā şeklinde yazılmalıydı)
ata	: Baba 19b/366, 48a/912, 104a/2077, 117b/2363
ʿataş	: (a.) Susama, susuzluk, hararet 83a/1639
ateş	: (f.) Ateş 69b/1360
atlās	: (a.) Üstü ipek altı pamuk olan bir çeşit kumaş 3b/44
atyeḅ	: (a.) Daha güzel kokulu, lezzetli 44b/852, 76a/1492
aʿvān	: (a.) Yardım edenler, yardımcıları 116a/2325, 116a/2327, 118a/2375
avāre	: (f.) İşsiz, boş gezen 120a/2418, 127b/2583
avāz	: (f.) Ses, seda 6a/95, 50b/965
avāz it-	Seslenmek 118b/2385
avın-	: Avunmak, oyalanmak 94a/1876
ʿavn	: (a.) Yardım 2b/22, 2b/28, 37b/716
ʿavrat	: (a.) Kadın 19b/365, 109a/2177 2. Eş, zevce 93a/1848
ʿavrar al-	Evlenmek 94a/1875, 94a/1877
avuç	: Avuç 112b/2259
ay	: 1. Otuz günlük zaman dilimi, ay 11b/204, 24a/457, 56a/1077 2. Dünyanın uydusu, ay 76b/1502, 29b/560
aya	: Avuç içi 123b/2495
ayak	: Ayak 28b/541, 80a/1573, 120a/2420
ʿayān	: (a.) Belli, açık, meydanda 63b/1233, 85b/1692
ʿayān it	Açıklamak 113b/2279
ayāt	: (a.) Ayetler, Kur'an'ın cümleleri 48a/913
ʿayb	: (a.) Utanılacak şey, noksanlık, ayıp 2a/11, 83b/1645

ʿayb it-	Kusurlu say-, ayıplı gör- 129b/2620
āyet	: (a.) Kur'an-ı Kerim surelerini meydana getiren cümlelerden her biri 52a/988, 60a/1155 āyete'l-kürsī Kuran-ı Kerimdeki ayetlerden biri 20a/370, 24b/461, 55a/1051
ayıl-	: Baygınlıktan kurtulmak, kendine gelmek 104a/2081
ayır-	: Ayırmak, uzaklaştırmak 13a/237, 41a/786, 89a/1762
āyīn, āyin	: (f.) Tören, merasim 10a/188, 73b/1445, 128b/2605
ʿayl	: (a.) Evlenilmesi haram olan akraba 95a/1890
aylak	: Boş, boşta gezen 88b/1752
ʿayn	: (a.) 1. Göz 43a/827 2. Kaynak 3a/38
ʿayneyn	: (a.) İki göz nur-ı ayneyn İki gözün nuru 46a/879 kurretü'l-ayn Göz nuru 76b/1510
ayrıl-	: Uzaklaşmak, ayrılmak 8b/151, 20b/384, 127a/2564
ayru	: Ayrı, başka 35a/671 2. Uzak 72b/1420, 85b/1689
ayruk	: Başka 31b/605
az	: Çok olmayan, az 16a/296, 25a/470, 81b/1606 az u çok 37a/704, 49a/930
az-	: Doğru yoldan çıkmak 9a/158, 106a/2117
aʿzā	: (a.) Organlar 28b/541, 28b/545
ʿazāb	: (a.) Ceza, işkence 19a/349, 19a/353, 66a/1283 ʿazāb-ı kabir Kabir azabı 25a/475
azād, azād	: (f.) Kurtulmuş, serbest olan 19a/349, 119a/2392 azād it- Serbest bırakmak 53b/1022, 74b/1463, 48a/908
aʿzam	: (a.) (daha, pek, en, çok) Büyük 7a/121, 20b/387
ʿazāzīl	: (a.) Şeytan'ın melek bulunduğu sıradaki adı 9a/156, 37a/712
ʿazb	: (a.) Tatlılık 28a/538
azdur-	: Doğru yoldan çıkarmak 17a/321

- azık : Yolculuk için hazırlanmış olan yiyecek 23a/440
- ‘azīm : (a.) Büyük, ulu, iri 2a/11, 4a/61, 58a/1111, 100a/2006
- ‘aziz : (a.) İleri gelen, şerefli kimse, muhterem 4a/55, 23a/430
- ‘azl : (a.) işinden çıkarma, yol verme 58a/1115
- ‘azm : (a.) Kemik 28b/546, 31a/592
- ‘azm : (a.) Kasıt, niyet, karar
- ‘azm it Kararlı bir şekilde gitmek 116b/2345
- ‘azrā’il, ‘azra’il : (a.) Ölüm meleği 58a/1116, 86a/1706
- bāb : (f.) 1. Kapı 34a/656, 88b/1748, 120b/2433 2. Konu 1b/5, 49b/946
- baba : Baba 98a/1960
- bād : (f.) Yel, rüzgar 71a/1387
- bād-ı şabā Doğudan esen hafif rüzgar
- ba‘dehu : (a.) Ondan sonra 20a/373
- bādiye : (a.) Çöl, kır 95b/1907
- bağ : (f.) Ağaç ve çiçek dikili yer, bahçe 5b/91, 13b/246, 26b/504
- bağır : Göğüs 14a/254
- bağışla- : 1. Vermek, bağışlamak 11b/202, 52a/993 2. Affetmek 37b/721, 66b/1294, 70a/1367
- bağla- : Bağlamak 116a/2325
- maḥabbet bağla Sevgi duymak 33a/633
- bağlu : Kapalı, bağlı 18b/343, 70b/1381
- bahā : (f.) Bedel, eder 122a/2465, 122b/2467
- bahāne : (f.) Sebeb, vesile 129b/2620
- bahār : (f.) Bahar 64b/1247
- bāḥīl, baḥīl : (a.) Cimri 78b/1547, 78b/1546, 81a/1596
- baḥr : (a.) Deniz 5a/83, 26b/500, 112a/2250
- baḥr-i rum Akdeniz 28a/535
- baḥr-i ‘ummān Arap yarımadası ile İran’ın güneyi arasında kalan deniz 28a/534

baħr-i �ulzum	Kızıl deniz 28a/534
baħr-i Hindist�n	Hint yarımadasının doğusunda kalan deniz.28a/535
baħs	: (a.) Konuşulacak şey, konu
baħs eyle-	Bir konu hakkında konuşmak 108b/2173
baħ����	: (f.) Bağış olarak verilen şey 67b/1311
baħt	: (f.) Talih, kader, kısmet 25b/487
baħtiy�r	: (f.) Mutlu 1b/6
baħtlu	: Bahtlı, talihli 5a/81, 9b/163
ba��d	: (a.) Uzak, ırak 4a/60, 94a/1868
ba��d it-	Uzaklaştırmak 73b/1442, 83b/1644
ba�-	: 1. Bakmak 4a/58, 13b/248, 38a/731 2. İbret almak 19a/351, 43a/824, 100a/1997
Başar	: (a.) Kur'an-ı Kerim'in ikinci suresi Bakara suresi 40a/766
b����	: (a.) Artık, artan, geri kalan 79b/1566, 87b/1739, 123a/2487
b���� �al-	1. �lmemek, fena bulmamak 101b/2032 2.artakalmak, geriye kalmak 64a/1239, 111a/2226
b���� ol-	�lmemek, fena bulmamak 74a/1456
bal����	: Çamur 112b/2259, 119a/2395, 119a/2396
b��li�	: (f.) Boynuzdan yapılmış içki kadehi 106b/2132
ba��a	: Bana (ben zamiri ile yönelme halinin kaynaşmış şekli) 2a/18, 59a/1131, 66a/1279
ba��a	: Yüksek ses, ezan
ba��a it-	Yüksek sesle bağırmak 47a/895
b�r	: (f.) 1. Hepsi, Bütün 6a/102, 29a/557, 121b/2450, 124b/2516
her b�r	her defa 97b/1950
B�r� Te����	: (a.) Yüce yaratıcı, Allah 2b/27, 26a/497, 107a/2143
b�r�	: (f.) Hiç olmazsa 11b/203, 39b/761, 122b/2468
barm��	: Parmak 3b/49, 129a/2612
bar��	: (f.) Vücutta beyaz alaca lekeler 43a/827

ba ^ç s	: (a.) Yeniden dirilme 57b/1104, 76a/1494
ba ^ç it-	Diriltmek 57a/1092
baş-	: Ayak basmak 4a/52, 76b/1505, 129a/2610 2. Alt etmek, yenmek 55a/1057
başar	: (a.) Göz 30a/571
başiret	: (a.) Sezme, seziş 1b/5
baş	: 1. Baş, kafa 20a/370, 122a/2460 2. Başkan, yöneten 33a/631, 81a/1596 3. Bir şeyin en yukarısı, tepe 106b/2135 4. Tane, adet 49a/937, 75b/1482
başına kaç-	Yapılan bir iyiliği yüzüne vurmak 2a/12
başına gel-, getür-	Kötü bir durumla karşılaşmak 104b/2095, 120b/2424
başını ağrı-	Can sıkmak 7a/116
başını alup git-	Uzaklara gitmek 60b/1168
başını ur-	başını yere koymak 116a/2326
başını sevdāya vir-	Aşık ol- 125b/2530
başed	: (f.) "Olur, ola ki" anlamında ünlem 121b/2452, 127a/2569
başar-	: Yapabilmek, başarmak 18a/338
başla-	: 1. Bir işe girişmek, başlamak 34a/648, 109a/2181 2. İlk olarak yapmak 34b/658, 43a/825
başlu	: Yaralı 12a/213, 12a/214
bat-	: Yere gömülmek 79a/1555, 110a/2209
bāṭıl	: (a.) Doğru olmayan, yalan 37b/724, 99b/1887
bāṭinī	: (a.) İçeride, görünmeyen 29a/551
batn	: (a.) Karın 43a/827
batur-	: Batırmak, gömmek 102b/2052
ba ^ç ūd	: (a.) Uzun, uzaklık 48b/925
bay	: Zengin 37b/716, 71a/1392
bayık	: Açık, belli, kuşkusuz 7b/127, 23b/444, 67b/1317
bayram	: Bayram 54a/1029

ba ^c z	: (a.) Bir şeyin küçük kısmı 36a/690
bāzār	: (f.) Pazar yeri 50a/954
ba ^c zı	: (a.) Biraz, bir kısmı, kimi 18b/346, 55a/1054, 71b/1402
becid	: (f.) Cidden, gerçekten 82a/1615
bed	: (f.) Kötü, çirkin 38b/735, 55b/1063, 112a/2242
bed ^c at	: (a.) Peygamber zamanından sonra dinde ortaya çıkan şey 23a/431, 23a/434
beden	: (a.) Gövde, beden 43a/828, 104b/2087
bedir	: (a.) Hz. Muhammed'in de katıldığı Mekke ile Medine arasında bir yerde yapılan savaş 52a/989
bed-nām	: (f.) Adı kötüye çıkmış, kötü şöhretli 115b/2320, 116b/2336
bedr	: (a.) Ayın on dördüncü gecesi, dolunay 74b/1462
beg	: 1. İleri gelen nüfuzlu kimse 22b/426, 38b/744 2. Başkan, bir beyliği yöneten kimse 90a/1789, 90b/1790, 116b/2338
be-ğāyet	: (f.) Pek çok, son derece 8a/134, 21a/397, 44a/843
behāyim	: (a.) Dört ayaklı hayvanlar 37a/707, 37b/723
be-her-ḥāl	: (a.) Her durumda, mutlaka 112b/2258, 119b/2408, 123b/2490
behişt	: (f.) Cennet 13b/248, 40b/777
behre	: (f.) Hisse, pay 50b/960
beḳā	: (a.) Yok olmama, bulunduğu halde kalma 1b/8, 14a/255, 60a/1158
bekle-	: Korumak 36b/702
be-küllī	: (f.) Bütünüyle, tamamen 125b/2531
belā	: (a.) Bela, keder, ceza, musibet 13a/233, 77a/1519, 96b/1930, 125a/2529
belde	: (a.) Şehir, kasaba 93a/1846
belī	: (f.) Onaylama ünlemi, evet 43a/821, 67b/1313, 128b/2603
belki	: Olabilir, belki 30b/584, 82a/1623
bellū	: Belli, açık 73b/1438, 81a/1601
bellū bayık	: Kesinlikle, apaçık 7b/127, 72a/1410
belür-	: Belirmek, ortaya çıkmak 4a/52, 111a/2228

ben	: Ben birinci teklik şahıs zamiri 3b/48, 17b/324, 26a/496, 34a/648, 45b/863
benām	: (a.) Parmak ucu 71a/1391
benāt	: (a.) 1. Kızlar, kız çocukları 42a/807, 79a/1559 2. Bu kelime metnimizde bir şeyin oluşma yeri, kaynağı anlamıyla da geçmiştir. eşyā-i benāt Eşyanın kaynağı 58a/1110
bend	: (f.) Bağ, yular 126b/2552 bend it- kapatmak, bağlamak 120b/2433
bende	: (f.) Kul, köle 23b/446, 29a/552, 53b/1025
benefşe	: (f.) Menekşe 6a/99, 13b/250
beni	: (a.) Oğullar Beni İsrā'il İsrail oğulları 41b/799, 108a/2162, 115a/2309
beniz	: Yüz 35b/678, 121a/2436
benze-	: Benzemek 39b/753, 80b/1582
berāt	: (a.) Temiz alın yazısı, kurtuluş belgesi 10a/171, 78a/1541
berāy	: (f.) İçin, maksadıyla 71a/1391
ber-güzin	: (f.) Seçkin, seçilmiş
berī	: (a.) Kurtulmuş, korunmuş 4b/65, 49b/941, 76b/1503 berī ol- Korunmak, uzak durmak 67a/1303, 104b/2087
berķ	: (a.) Şimşek 30a/574, 80b/1582
berk	: Sıkı, sağlam 96b/1928
berr	: (a.) Kara, toprak 102b/2046
berü	: 1. Buraya, bu yana 54b/1046, 89a/1769, 95b/1900 2. (Ayrılma hali eki almış kelimelerden sonra getirilerek biri işin başlangıcını gösterir 50b/962
berzah	: (a.) İki şey arasındaki aralık 28a/539
besmele	: (a.) Arapça 'Bismillahi'r-Rahmani'r-Rahim' cümlesinin adı 34b/658
beşāret	: (a.) Müjde, müjdeli haber 28b/548, 33b/639, 36b/694
beşer	: (a.) İnsan 65b/1268, 101a/2018
beşir	: (a.) Müjde getiren, müjdecisi 26b/502

bey ^c	: (a.) Satma, satın alma 120b/2429
beyān	: (a.) Anlatma, açık söyleme, bildirme 47a/898, 62a/1192, 85b/1692
beyān ol-	Açıklanmak, bildirilmek 17b/326, 97a/1942
beyān it-	Bildirmek, açıklamak 27b/524
beyt	: (a.) 1. İki mısradan meydana gelen nazım, beyit 111b/2238, 130a/2630 2. Ev, oda 30b/584, 73b/1446 beyte'l-ḥarāmKabe 48a/916, 73b/1437 beytullah Kabe 103b/2073
beyzā	: (a.) Daha beyaz 39a/751
bezmī-gāh	: (f.) Eğlence yeri 6a/103, 13b/245
bıçak	: Bıçak 84a/1665
bıçku	: Testerenin büyüğü, bıçkı 96a/1919, 96a/1921
bıdā ^c at	: (a.) Bilgi 23a/435
bırak-	: 1. Koymak, salmak 2b/21, 56a/1076 2. Atmak 17b/323, 64a/1236, 102a/2039, 105a/2100 3. Boşvermek 120b/2426
bıyık	: Bıyık 49a/934
bi'z-zarūret	: (a.) Mecburen, zaruri olarak 91a/1811
bī-cān	: (f.) Cansız 4a/54
bicer-	: Becermek, kandırmak 22b/419, 22b/422, 22b/426
biç-	: 1. (Ekin) biçmek 98b/1969 2. Makasla kesmek 86a/1700 2. Yarmak, bölmek 93b/1861
bid ^c at	: (a.) Peygamber zamanından sonra dinde meydana gelen şey 8a/135
bī-dīn	: (f.) dinsiz 84b/1669, 90b/1790, 91b/1818
bī-du ^c ā	: (f.) duasız, dua etmeyen 81a/1595
bī-firāset	: (f.) Namert, yiğit olmayan 103a/2061
bigi	: Gibi 25b/481, 36b/695, 61a/1171
bī-gümānī	: (f.) Şüphesiz, şüphe etmeyerek 120b/2423
biḥār	: (a.) Denizler 26a/499, 31b/598
bī-himāyet	: (f.) Himaye etmeyen, korumayan 38a/733

bī-hūṣ	: (f.) Akılsız, fikirsiz 121b/2451
bī-ḥuṭūr	: (a.) Düşünmeksizin, akla gelmeyen 2b/25
bi-izni ḥaḵ	: (a.) Allah'ın izniyle 117b/2364
bī-ḵaḥr	: (f.) Dipsiz, nihayetsiz 1b/9
bī-ḵıyās	: (f.) Ölçüsüz 50a/956
bīl	: (a.) Gübre sepeti 12b/224
bil	: Bel 32b/627, 67b/1318, 118b/2388
bil-	: 1. anlamak, farkına varmak 27a/519, 46b/881, 73b/1441 2. Sorumlu tutmak 7a/118 3. öğrenmek, haberdar olmak 12a/218, 40b/774, 87a/1726, 95b/1901 4. Öyle kabul etmek, zannetmek 7a/117, 38b/744, 56a/1069 5. Tanımak 47a/898, 82a/1616
bilā	: (a.) Bela, kötülük 121b/2451
bilā-taʿlīm	: (f.) talimsiz, öğretimsiz 80b/1581
bilā-ücret	: (f.) Ücretsiz, parasız 86a/1700
bilcügez	: Bel 130a/263
bildür-	: 1. Söylemek, anlatmak 34a/647 2. Öğretmek 14b/263 3. Vahyetmek 63a/1223
bile-	: Keskinleştirmek 84b/1667, 101a/2020
bile	: 1. Birlikte, yanında 84a/1657, 87a/1727, 98b/1973 3. İle 31a/597
bilemce	Yanımda, beraberimde 128a/2587
bilin-	: Anlaşılacak, öğrenilmek 18b/332, 71b/1402
billah	: (a.) Allah için 26b/500, 53a/1009, 101a/2025
bilū	: Bilgi, irfan, idrak 41b/796, 95a/1898
bī-mürüvvet	: (f.) Namert, insaniyetsizlik eden 125a/2527
bin-	: Binmek 76b/1501, 110b/2215, 124b/2515
biñ	: Bin (1000 sayısı) 15a/276, 16a/291, 30a/572
biñ biñ	Binlerce 50a/952, 50b/957
bin	: (a.) Oğul 50b/964, 62b/1209, 115a/2303
binā	: (f.) Gören, görücü 65a/1260
binā	: (a.) Yapma, kurma 66a/1277

bī-namāz	: (f.) namaz kılmayan, beynamaz 20b/380
bī-naşīb	: (f.) nasipsiz, talihsiz 41b/796, 113b/2272
bī-naẓīr	: (f.) eşsiz, eşi bulunmayan 2b/30
bī-nevā	: (f.) nasipsiz, çaresiz 69b/1355, 71a/1388, 85a/1686
bī-nihāyet	: (f.) sayısız, tükenmez 6a/99, 39a/746, 56b/1086
bir	: 1. Bir(Sayı sıfatı) 15b/284, 49a/937, 59a/1138 2. Bir, herhangi bir (Belirsizlik sıfatı) 8b/147, 12a/212, 86b/1712 3. Tek, eşi ve benzeri olmayan 8a/139, 10a/185, 31b/601 4. Yalnız, tek 19a/359, 113a/2263 5. Bir defa, bir kez 10a/179, 11b/204 6. Birinci 28b/545
bir bölük	Bir kısım, bir kaç 8a/137
birkaç	Birkaç, bir miktar 8b/147, 98b/1970
bir dem	Bir an, çok kısa bir zaman 8b/151, 37a/708
bir bir	Birer birer 76a/1498, 88a/1748, 107a/2139
bir niçe	Bir çok 103a/2055, 115b/2321
bir ol-	1. Yanında yer almak 110b/2218 2. Birlikte olmak, yatmak 121a/2440
birbiri	: 1. Arka arkaya, ardı sıra 16a/286 2. İki bir, ikisi bir arada 68b/1333, 87a/1724 3. Karşılıklı olarak 15b/283, 125b/2536
bī-red	: (f.) kabul etme, geri çevirmeme 71a/1393
birer	: Her birine bir 10b/181
biri	: 1. Herhangi biri 24a/456, 39a/752, 67b/1315 2. Diğeri, öteki 39a/752
bī-riyā	: (f.) Yalansız, mert 5b/89, 44b/848, 79a/1554
birle-	: Birliğini kabul etmek, şirk koşturmak 5b/93, 74a/1451, 91a/1810
birle	: İle (Son çekim edatı) 33b/641, 46a/876, 64b/1255
biryān	: (f.) Kebap 69b/1360
biryān ol-	Kebap olmak, yanmak 42a/809, 70a/1371
biryān it-	Kebap et-, yakmak 94a/1870, 106b/2133
bisāt	: (a.) Minder, yaygı 36b/698
bismillahi	: (a.) Besmele, 'Bismillahi'r-Rahmani'r-Rahim' cümlesinin adı 33b/641, 48b/919, 51b/982

biş-	: Pişmek 122b/2476, 123a/2479
bîş	: (f.) Artık, ziyade 1b/8
biş	: Beş 6b/109, 8b/149, 47a/890
bişi	: Çörek 55a/1055
bişinci	: Beşinci 27a/512, 65b/1274
bit-	: Yetişmek, yerden çıkmak 30a/578, 63a/1213
biti	: Amel defteri 58b/1119
bitür-	: Bitirmek, sona erdirmek 54b/1048
bî-ümiz	: (f.) umutsuz 103a/2063
bî-vāsita	: (f.) aracı olmaksızın, vasıtasız 62a/1201
bî-vefā	: (f.) acımasız, vefasız 56a/1072, 105b/2113
biyā	: (f.) "Gel" anlamında Farsça ünlem 71a/1388
biz-	: Bezmek, usanmak 38b/735, 38b/739, 75b/1486
bizer ol-	Usanmak, bıkmak 116b/2342
biz	: Biz (Birinci çokluk şahıs zamiri) 1b/4, 13b/247, 69b/1363, 84b/1675, 106a/2115
boğaz	: Boğaz 107a/2145, 116a/2329
boğul-	: Boğulmak 70b/1377
boğuzla-	: Boğazını keserek öldürmek, boğazlamak 95a/1892
bol	: Çok, bol 48a/918, 86b/1712
bol ol-	Çok olmak, çok bulunmak 93a/1855
borç	: Ödenmesi gereken para veya başka şey 24a/457, 25a/471, 25a/473
boruc	: Bkz. 24b/469, 74b/1467
boya-	: Boyamak 129b/2621
boyan-	: Boya sürülerek renk verilmek, boyanmak 12b/222, 117a/2351
boyla-	: Mesafeyi tahmin etmek 121a/2443
boyun	: Boyun 49a/932, 80a/1579, 119a/2394
boz-	: Bozmak, yıkmak 23a/433
bozıl-	: Yıkılmak 57b/1100

bölik, bölük	: Topluluk, kısım 8a/137, 8a/143
bölük bölük	Parça parça 112a/2251
bölün-	: Parçalara ayrılmak 108a/2162
böyle	: Bunun gibi, bu şekilde 24b/463, 112a/2244, 120b/2424
böylece	: Bu şekilde, böylece 24b/465
bu	: 1. Bu (İşaret sıfatı) 1b/5, 9a/159, 28b/548 2. Bu (İşaret zamiri) 21a/394, 50b/963, 89b/1774, 95b/1904, 111b/2237
bu ara	Bura, burası 127b/2575
bura	Bu ara 16b/309
bunun bigi	Böyle , bu şekilde 18b/341, 34b/665
bunun gibi	Böyle, bu şekilde 20a/379, 39b/762
bu ^c d	: (a.) Uzaklık 74a/1453
buğday	: Buğday 10a/176, 16a/292, 98b/1970
buğz	: (a.) Kin, nefret 20b/386, 32b/628, 129b/2625
buhl	: (a.) Cimrilik, pntilik
buhl it-	Cimrilik etmek 111b/2240
bul-	: 1. Arayarak veya tesadüfen bir şeyi elde etmek 20a/379, 109a/2186 2. Ermek, elde etmek, almak 10a/171, 14b/264, 51a/967, 120b/2427
furşat bul-	121a/2435
tamām bul-	107b/2150
felāh bul-	125b/2532
ifākat bul-	104a/2080
rahmet bul-	72a/1413
nihāyet bul-	27a/518
ferāgat bul-	105a/2102
çāre bul-	107a/2146
terbiyet bul-	5b/86
felāhat bul-	103b/2069
necāt bul-	70b/1379
mağfiret bul-	113a/2269
bular	: Bunlar 8b/152, 21a/395, 65a/1265
bulış-	: Sözleşip bir araya gelmek 125b/2535
buña	: Sıkıntı, keder 94a/1869, 105a/2103
bunca	: Bu denli, bir çok, bu kadar çok 8a/142, 56b/1087, 118a/2378
buncılayın	: Bunun gibi,böyle 31a/597, 79b/1567

bunda	: 1. Burada 13b/243, 129a/2615 2. Bu konuda 59a/1129, 94a/1877
bunlar	: Bunlar 20b/384, 68b/1339
buyır-	: Bkz. buyur- 112a/2244
buyruk	: Emir, buyruk 6b/112, 88a/1745
buyur-	: 1. Emretmek, buyurmak 117a/2355, 120b/2433 2. Söylemek, anlatmak 6b/107, 19b/366, 40b/782
buyuruk	: Bkz. buyruk 98a/1962
bühtân	: (a.) Birine yalandan suç yükleme, iftira 115a/2307, 116b/2340
bühtân it-	İftira etmek 109a/2188, 111a/2231
bülbül	: (f.) Güzel ötüşüyle meşhur kuş, bülbül 6a/100, 13b/249
bürâzer	: (f.) Dost 21b/400, 40a/770
bürhân	: (a.) Tanık, delil 35a/673
bürü-	: Örtmek, sarmak 82a/1614
büt	: (f.) Put 90b/1800, 92a/1826
büzil-	: Büzülmek, azalmak 44a/838
cabbâr	: (a.) Zor kullanan, zora başvuran 31b/601
câfî	: (a.) Eziyet eden 1b/4, 63a/1215
câhil	: (a.) Bilgisiz 46a/871
cahîm	: (a.) Cehennem 9b/168, 19a/350, 40b/781, 88b/1761
câmi ^c	: (a.) İçinde namaz kılınan ibadet yeri 71a/1384
cân	: (f.) Ruh, can 14b/266, 15b/285
cân al-	Öldürmek 87b/1730
cân birle dile al-	İçten söylemek 33b/642
cân vir-	Ölmek 37a/705, 56a/1071
cândan sev-	Karşılık beklemeden sevmek 12a/216
cânı ayrıl-	Ölmek 127a/2564
cânı çık-	Ölmek 76a/1499
cânı git-	Ölmek 61a/1173, 93b/1862
cânını kabz eyle-	Öldürmek 87b/1737

cānını çıkar-	Öldürmek 107b/2149
cānını oda at-	günah işlemek 125b/2539
cānını teslim it	Ölmek 128b/2598
cānlar cānı	En sevilen 25b/484
can	: (f.) Bkz. Can(cān)
cānavar	: (f.) Yırtıcı, vahşi hayvan 27a/514
cennāt	: (a.) Cennetler 15a/270
cārī	: (a.) Akan, cereyan eden 30a/577
cāriye	: (a.) Para ile satın alınan hizmetçi kız 79b/1570, 108b/2161
cāyī-gāh	: (f.) yer, mevki 7b/131, 8a/136
cāyiz	: (a.) Yapılmasında bir sakınca bulunmayan
cāyiz gör-	Uygun karşılamak 99a/1982, 99a/1983
cāzū	: (f.) Büyücü 90a/1784
cebel	: (a.) Dağ 65a/1261
	kāf-ı cebel, cebel-i kāf Kaf dağı 26b/506, 26b/507
cebr	: (a.) Zorlama 19b/360
Cebrā'il, cebra'il	: (a.) Peygamberlere vahiy getirmekle görevli melek 47a/896, 104a/2079, 122a/2457
cebren	: (a.) Zorla 55a/1057
cebrī	: (a.) Zorla 96b/1926
cefā	: (a.) Eziyet 4a/61, 21b/399
cehālet	: (a.) Cahillik, bilmezlik 36a/689
cehd	: (a.) Çalışma, çabalama
cehd it-	Çalışmak, çabalamak 23a/439, 100b/2012
cehd eyle-	Çabalamak 101a/2021
cehennem	: (a.) Cehennem 8a/136, 44b/854, 74a/1457
cehr	: (a.) Yüksek sesle söyleme 77b/1531
cehren	: (a.) Yüksek sesle, açıktan 78a/1536, 83b/1645
celāl	: (a.) Büyüklük, ululuk 68a/1326, 85a/1677

	zū'l-celāl	Celal sahibi, Allah 1b/1
celīl	:	(a.) Büyük, ulu 99b/1994
celle	:	(a.) “Yüce ve aziz olun” anlamında bir dua sözü 26a/497, 107a/2143, 112a/2244
cem ^c	:	(a.) Toplama, yığma 108b/2173
cem ^c it-		Bir araya getirmek 28a/537, 108b/2167
cem ^c ol-		Toplanmak 76a/1494, 102a/2042
cemā ^c at	:	(a.) Topluluk, bölük 109a/2178, 109b/2194 2. İmamın arkasında namaz kılanlar 10a/170, 22a/416
cemāl	:	(a.) Yüz güzelliği 29a/554, 44b/850, 106a/2120
cemī ^c	:	(a.) Bütün, hep, hepsi 2a/14, 10a/180, 110b/2218
cemīl	:	(a.) Güzel 82b/1632
cemīle	:	(a.) Güzel kadın 108b/2171, 125a/2524
cenāb	:	(a.) “Şeref, onur, büyüklük” terimi olarak kullanılan bir söz 71a/1393, 77a/1515
cenābet	:	(a.) Boy abdesti almayı gerektiren durum 66a/1277
cenne	:	(a.) Cennet 35b/674
cennet	:	(a.) Cennet 8a/143, 39b/760, 68a/1329
cennetī	:	(a.) Cennetle ilgili, cennetlik 89b/1775
cesr	:	(a.) Köprü 47b/903
	cesr-i şirāt	Sırat köprüsü 48a/917
cevāb	:	(a.) Karşılık, cevap 14b/259, 47b/901
cevāb it-		Cevap vermek 9b/166
cevāb vır-		Cevaplamak 10a/173, 54a/1036
cevāb bul-		Sorusuna karşılık almak 14b/264
cevāb al-		Sorusuna karşılık almak 117b/2363, 126b/2560
cevāhir	:	(a.) Cevherler, kıymetli taşlar 90b/1793
cevārīh	:	(a.) İnsanın el, ayak gibi uzuvları 62a/1199
cevf	:	(a.) İç 10a/176

cevr	: (a.) Eziyet, zulüm 69b/1355
cezā	: (a.) Ceza 75a/1472
cezā vir-	Cezalandırmak 104a/2085
cezāsın gör-	İyi veya kötü olarak karşılık vermek 84b/1670
cibrīl	: (a.) Bkz. Cebrā'il 25a/474, 62b/1202
cid(d)	: (a.) Çalışma, çabalama
cid it-	Çabalamak 111b/2239
cidāle	: (a.) Zorlu, hararetli konuşma 46a/872
cife	: (a.) Leş 103a/2055
ciger	: (f.) Ciğer, bağır 42a/809, 69b/1358, 94a/1869
ciger kana boyan-	Çok üzülme 117a/2351
cigercük	: Ciğer kelimesinin küçültme ekiyle genişletilmiş şekli olup acıma anlamı katmaktadır. 94a/1869
cihād	: (a.) Din uğrunda savaşmak
cihāda var-	Din uğrunda savaşma gitmek 59b/1145
cihān	: (f.) Dünya, yeryüzü 2a/19, 12a/216, 82a/1622
cihet	: (a.) İlgi 4b/65
cimri	: (f.) Cimri, elisıkı 106b/2131
cin(n)	: (a.) Gözle görülmeyen yaratık 3b/42, 7b/128, 15b/280
cinān	: (a.) Cennetler 5b/93, 17a/317, 77a/1512
cinnī	: (a.) Cine mensup 27a/513
cism	: (a.) Beden, gövde 49a/935, 92a/1829
ci'tu	: (a.) "Geldim" anlamında Arapça kelime 87b/1735
comardlık	: (f.) Eli açık, cömert 111b/2240
cu ^c	: (a.) Açlık
cu ^c it-	Aç bırakmak 77a/1516
cūd	: (a.) Cömertlik 2b/27, 69a/1347
cum ^c a	: (a.) 1. Perşembeden sonra gelen gün 24a/458, 59b/1148 2. Cum'a günü cemaatla kılınan namaz 65b/1274

cümle	: (a.) Bütün, hep, tamamen 12b/222, 31b/607, 118b/2385
cünne	: (a.) Eski savaş silahlarından biri, kalkan 44b/853
cünūn	: (a.) Delirme, delilik 43a/827
cürm	: (a.) Suç, günah 13a/238, 41b/797
cüst	: (f.) Arama, araştırma
cüst it-	Aramak 107a/2138
cüz'	: (a.) Kısım, bölüm
cüz' eyle-	Kısımlara ayırmak 67a/1309
cüzā	: (f.) Ayrı, ayrı düşmüş 104b/2096, 121b/2448
cüzā kıl-	Ayırmak 128a/2593
cüzām	: (a.) Bulaşıcı bir deri hastalığı, cüzam, lepra 43a/826
cüzāyi	: (f.) Ayrılık 40b/779
çağ	: Zaman, mevsim 87a/1719
çağır-	: 1. Bağırarak, haykırmak 16a/300, 66b/1293, 104a/2077 2. Seslenmek, birisinin gelmesini yüksek sesle söylemek 66b/1294, 89a/1769, 92b/1837
çağla-	: Çağlamak, gürültüyle akmak 66a/1286
çāk	: (f.) Yırtık
çāk it-	Yırtmak 13b/251
çaķır-	: Bkz. çağır 49b/939
çal-	: 1. Vurmak, çarpmak 107b/2149 2. Bir müzik aletini kullanmak, çalmak 42b/815
çalap	: Tanrı 53b/1022
çār	: (f.) Dört 119a/2390
çar	: Nara, çağırma
çar it-	22b/421 Nara atmak, ilan etmek 22b/421
çāre	: (f.) Yardım, çözüm yolu 89a/1766
çāre bul-	Çözüm yolu bulmak 107a/2146
çarḥ	: (f.) Felek, dünya 5a/78, 37a/713, 114b/2294

çehre	: (f.) Yüz, surat 38b/735
çek-	: 1. Sürmek 34a/652 2. Bir duyguyu içinde yaşatmak ve bundan dolayı acı duymak 4a/62, 31b/606, 42a/806 3. Göndermek 40b/777, 40b/781
el çek-	10a/180, 16a/295
ʿazāb çek-	19a/353
zahmet çek-	19b/363, 55a/1053
emek çek-	61b/1181
teşvīş çek-	70a/1372
çemen	: (f.) Çayır, çimen 5b/91, 21a/393
çendān	: (f.) O kadar 92b/1840
çerāğ	: (f.) Bkz. çirāğ 41b/798
çeşm	: (f.) Göz 25b/489
çevür-	: Döndermek 4a/55
yüz çevür-	53a/1016
çık-	: 1. Dışarı çıkmak 9a/156, 21b/399, 52a/991 2. Yukarı doğru çıkmak, yükselmek 23b/445, 62b/1207, 93a/1845 3. Duyulmak 39a/750
	4. Karşısına gelmek 103b/2074, 122b/2472
çıkar-	: 1. Dışarı çıkarmak 41b/796, 89a/1768 2. Bulunduğu yerden ayırmak, almak 123a/2482 3. Bir eser meydana getirmek 129b/2618 4. Bir eserden almak 129b/2626 5. Ayırmak, vermek 75b/1489, 108b/2166, kulağından çıkarma-44b/844
çirāğ	: (f.) Işık veren şey, kandil 4b/73, 18a/333, 97a/1938
çiğ	: Pişmemiş, çiğ 123a/2479
çigdem	: Mahmur çiçeği, çiğdem 6a/100, 13b/250
çiger	: Bkz. Ciger 12a/213, 104b/2094
çirk	: (f.) Kir, pas, pislik 114a/2291
çoban	: (f.) Çoban 118b/2380
çok	: 1. (Sıfat) Az olmayan, çok 22a/417, 34a/656 2. (Zarf) Az olmayan, çok 7a/116, 18b/347, 86a/1696
çok çok	Bol bol 64b/1252

çoğal-	: Çoğalmak, fazlalaşmak 6b/114, 107b/2155
çopan	: Bkz. Çoban 118b/2386
çorak	: Verimli olmayan, verimsiz 102b/2047
çörek	: Değirmi ekmek 122b/2476
çü	: (f.) Çünkü, mademki 3b/41, 27b/523, 70b/1377
çün	: 1. Çünkü, mademki 12a/209, 127b/2573 2. dığı zaman(zaman bildirir) 16b/305
çünki	: (f.) 1. Mademki, çünkü, nitekim 30b/582, 100b/2015, 119a/2394 2. ...dığı zaman (zaman bildirir) 121a/2443
çünkim	: (f.) Çünkü, mademki 37a/713, 102a/2041, 116b/2342
çürü-	: Bitki ve hayvanlarda bozulmak, deforme olmak 92a/1831
çürük	: Dayanaksız, bir temele dayanmayan 119b/2407
da	: Dahi, dA bağlacı 43b/833, 103b/2066
dā ^c	: (a.) Hastalık 43a/826, 47a/898
dād	: (f.) Adalet, doğruluk 114b/2293
dağı	: 1. Dahi, de 13b/247, 18b/341 2. Daha ziyade, daha çok 32b/623, 73a/1433, 78b/1549 3. Bile 10b/192, 38b/740, 75a/1474, 78b/1547 4. Ve 2a/11, 9b/168, 11a/196, 130a/2630 5. Ayrıca, bundan başka 10a/180, 27b/524
dā'ī	: (a.) Devamlı, sürekli 79a/1557, 79a/1561
dağ-	: Takmak 126b/2552
dağ(k)	: (a.) Çalgı çalma 42b/815
dağāyık	: (a.) İnce ve anlaşılması güç şeyler 13b/249
dağıl-	: Takılmak 126b/2554, 119a/2394
dānā	: (f.) Bilen, alim 2a/16, 126a/2544
dāne	: (f.) Tane 15a/274, 16a/299
dār	: (f.) Dar ağacı 95b/1903
dār eyle-	Dar ağacına asarak idam etmek 91a/1803
dār	: (f.) Yer, mekan 41b/793, 105a/2105
dār- fenā	Dünya 91a/1809

	dār-ı beḳā	Ahret 130b/2639
da ^ṣ vā	:	(a.) İddia 113a/2268
da ^ṣ vet	:	(a.) Çağırma, davet
	da ^ṣ vet it-	Çağırma, davet etmek 45a/860, 90a/1783
	da ^ṣ vet eyle-	Çağırma, davet etmek 90b/1798
da ^ṣ vī	:	(a.) Bkz. da ^ṣ vā
	da ^ṣ vī it-	İddia etmek 99b/1993
dāyim	:	(a.) Sürekli, her zaman 2a/10, 37b/717, 121b/2448
dāyima	:	(a.) Sürekli, devamlı 18b/344, 98b/1969
dāyire	:	(a.) Çember 71b/1394
de	:	Dahi, dA bağlacı 12a/213, 28b/544
def ^ṣ	:	(a.) Savma, bertaraf etme 79a/1555, 107a/2146
	def ^ṣ eyle-	Savmak, önlemek 13a/234
	def ^ṣ ol-	Uzaklaşmak, çekilip gitmek 63b/1224,
	def ^ṣ it-	Kovmak, uzaklaştırmak 77a/1519
defn	:	(a.) Gömmek, gömülme
	defn ol-	Toprağa girmek, gömülmek 61a/1179
	defn it-	Gömmek, mezara koymak 128b/2605
defter	:	(a.) Defter 67a/1300
degin	:	Kadar, değin 34a/646, 39b/759
degme	:	Her
	degme gez	Her zaman, her dafa 34b/661
degül	:	1. Değil 17a/314, 43a/824 2. Çekimli fiillerden sonra gelerek cümleye olumsuz anlam katar 75a/1474, 76b/1511
dehān	:	(f.) Ağız 13b/244, 39a/750, 63b/1231
dehr	:	(a.) Dünya 15a/276
dek	:	Benzer, eşit 89b/1773
dek	:	Kadar 39a/745, 52a/992, 110b/2210
del-	:	Yarmak, delmek 14a/254, 107a/2145

delālet	: (a.) İşaret, gösterme 32a/611, 68a/1322
delīl	: (a.) Kanıt, delil 43b/831, 80a/1575
delim	: Çok, bir çok, fazla 30a/576, 91a/1805, 119b/2402
delü	: Deli 22b/421, 23a/438
dem	: (a.) Kan 28b/547, 102a/2041, 104b/2092
dem	: 1. Zaman 4a/61, 8b/151, 73a/1434 2. Nefes, bir nefeslik zaman 86b/1717, 109b/2197
dem ur-	Nefes almak 37a/708, 66a/1284
demür	: Demir 91b/1815, 107a/2144
denānir	: (a.) Altınlar, altın paralar 80b/1584
dendān	: (f.) Diş 43a/827
denī	: (a.) Alçak, rezil, soysuz 38a/733
deñiz	: Deniz 11b/201, 26a/498, 106b/2132
deñlü	: Kadar, denli 16a/296, 27b/526, 103a/2060
der	: (f.) İçinde, -de 25b/485
derāhim	: (a.) Dirhemler, paralar 48a/909
derc	: (a.) Sokma, arasına sıkıştırma
derc it-	Biriktirmek 113b/2278
derd	: (f.) Keder, kaygı, sıkıntı 12a/213, 31b/608, 102a/2043
derdümend	: (f.) Dert sahibi, kederli 113b/2280, 130a/2631
derece	: (a.) Mertebe, rütbe 51a/969, 52b/1006
dergāh	: (f.) Kat, yer 57a/1095, 109b/2198
dergāh-ı hāḳḳ	Allah'ın yanı 22a/417
der-hāḳīkat	: (f.) Gerçek olarak 42b/814
derhāl	: (f.) Hemen, o anda 102a/2039, 110a/2209, 112b/2259
der-hāst	: (f.) İstek, dilek 71a/1393
derhem	: (f.) Karışık, karmakarışık 54a/1035, 86b/1715
deri	: Deri, cilt 28b/547, 94a/1870
dermān	: (f.) 1. İlâç 69b/1353, 130a/2638 2. Kuvvet, güç 69a/1351

der-piç	: (f.) Karışıklık içinde 61b/119-83, 103a/2060
ders	: (a.) Ders, ödev 86a/1696
dersü	: Baştan başa, hepsi 106b/2127, 118b/2381
dertlü	: Kederli, dertli 12a/214, 71b/1396
dervîş	: (f.) Allah rızası için yoksulluğu kabullenen kimse, derviş 32b/619
deryā	: (f.) Deniz 37b/724, 70b/1377
dest-gîr	: (f.) Elinden tutan, yardımcı 5b/89
dest-res	: (f.) İstedigini ele geçiren, başaran 33a/630
destūr	: (f.) İzin 59a/1129, 87a/1721
destūr vir-	İzin vermek 89a/1763
devā	: (a.) 1. Çare 4b/73, 34b/661, 69b/1354 2. İlaç 43a/826, 47b/899
devā it-	Çare bulmak 71b/1396
devām	: (a.) Sürme, bir halde bulunma 52a/988, 52a/995, 73b/1437
deve	: Deve 76b/1501
devir	: (a.) Bkz. Devr 5a/82
devlet	: (a.) 1. Devlet, ülke 69a/1345 2. Zenginlik 114b/2299
devletlü	: Makam vre mevki sahibi, talihli 25b/484, 50b/958
devr	: (a.) 1. Dönme 2. Zaman, çağ 72a/1405, 94a/1873
devr it-	dönmek, dolaşmak 15a/272, 102b/2045
deyn	: (a.) Borç 24a/457
dırāz	: (f.) Uzun 71b/1394
di-	: Demek, söylemek, anlatmak 11a/198, 26b/502, 47a/891, 87a/1726
didür-	: Söyletmek 2a/14
dik-	: İğne ve iplikle tutturmak, dikmek 86a/1698
dikil-	: Dik hale getirilmek 95b/1903
dikḳat	: (a.) İnce eleme, ehemmiyet verme 29a/556, 39b/567
dil	: (f.) Bkz. dîl 1b/1, 34b/658, 81b/1604
dîl	: (f.) Gönül 7b/129
dil	: 1. Konuşmaya yarayan organ, dil 5a/77

dile al-	Söylemek 33b/641
dile getir-	Söylemek 38b/740, 39a/749
dilüne gel-	Söylemek 62a/1194
dil-	: Yarmak, dilmek 96a/1919
dil-āzer	: (f.)Gönül inciten, kalp kıran 42a/805
dil-dār	: (f.) Sevgili 26a/496
dile-	: 1. İstemek, talep etmek 21b/404, 32a/614 2. İstemek, arzu etmek 52b/1004, 83b/1650
dil-efgār	: (f.) Gönlü yaralı 70a/1366
dilek	: İstek 37a/711, 74a/1448
dil-ḥarāb	: (f.) Gönlü yıkılmış, kırılmış 103b/2071
dimāğ	: (a.) 1. Beyin 28b/545 2. Akıl18a/333
dīn	: (a.) Din 3a/37, 55b/1066, 90b/1790
dīn	: Bkz. dīn 47b/905
din-	: Söylenmek 28a/534, 63a/1221, 108b/2170
dīnār	: (a.) Altın para 13a/236, 51b/986
dindār	: (f.) Allah'a inanmış ve bağlanmış olan kimse 32b/626, 33a/635
dīnle-	: Dinlemek 12a/209, 29a/553, 55b/1066
dip	: 1. Dip 27b/522 2. Alt 89a/1764, 118a/2372
dir-	: Toplamak, derlemek 5b/90, 32b/623, 90a/1786
direk	: 1. Düz ve uzun ağaç, direk 92a/1831 2. En önemli kimse25b/485
diril-	: 1. Canlanmak 18a/332, 18b/340, 97a/1936 2. Toplanmak, bir araya gelmek 106b/2128
diş	: Diş 30a/571
diş bile-	İştahlanmak, arzu etmek 52b/1004, 84a/1658, 101a/2021
dişi	: Kadın 97b/1948
div	: (f.) Şeytan 61a/1176
dīvān	: (a.) Büyük meclis 50a/950, 97a/1937

divān	: Bkz. Dīvān 33b/642, 34a/655
diz	: Diz 28b/541, 28b/544
diz-	: Sıralamak, dizmek 90b/1793
dizil-	: Sıralanmak 80a/1579
dôst	: (f.) Sevilen kimse, dost 18a/334, 82a/1620
dôst idin-	Arkadaş olmak 95a/1897
dôst dut-	Arkadaş olmak 35b/681
dôstlık	: Dostluk 64b/1250
dög-	: Vurmak, dövmek 36b/699, 36b/700
dök-	: Akıtmak, dökmek 3b/43, 12a/215
dökül-	: Dökülmek 92b/1841, 93b/1862
dön-	: 1. Bir şey etrafında dönmek 57b/1099 2. Geri dönmek, arkasını dönmek 39b/758, 80b/1587 2. Benzemek, ... haline gelmek 3a/31, 6a/101, 23a/434
dönder-	: Çevirmek 5b/87
dördünci	: Dördüncü 27a/512, 101a/2022
dört	: Dört 32a/612, 111a/2221
döşen-	: Yere yaymak, sermek 3b/44
du ^c ā	: (a.) Allah'a yakarış, dua 9b/165, 130b/2645
du ^c ā dile-	Dua etmek 10b/181, 81a/1595
du ^c ā kıl-	dua etmek 92a/1832, 110b/2216
duḥā	: (a.) Kuşluk vakti, gün, gündüz 25b/488
duḥān	: (a.) Kuran'ın 44. suresi 59b/1146
duḥter	: (f.) Kız 94b/1884
duḥūl	: (a.) İçeri girme, içine girme 28a/540, 77a/1520
dumū ^c	: (a.) Göz yaşları 105a/2101
dūn	: (a.) 1. Aşağı, aşağılık 115b/2321 2. Altta, aşağıda 59b/1144
dūr	: (f.) Uzak 76b/1502, 111b/2236
dūr it-	Uzak tutmak, uzaklaştırmak 73a/1431

dur-	: 1. Durmak, beklemek 46b/887
durur	: Yardımcı fiil olarak kullanılır, -dır (bildirme ifade eder) 3a/34, 26b/510, 99b/1996
dut-	: 1. Yapmak, amel etmek 33a/629, 34b/665 2. Elde etmek 26b/504 3. Sabit kılmak 26b/506 4. Yönelmek 106b/2133
dôst dut-	35b/681
oruc dut-	73a/1427
ḥacālet dut-	83a/1638
recā dut-	23b/451
ʿibret dut-	31b/604
ümîz dut-	70a/1369
ḳarār dut-	26b/503
yüz dut-	101b/2026
kîn dut-	84a/1662
duz	: Tuz 107b/2152
dūzah	: (f.) Cehennem 19a/353
dū	: (f.) İki
dū-cihān	İki cihan(dünya ve ahiret) 61b/1190,
dū-ʿālem	İki cihan(dünya ve ahiret) 12b/229
dū-kevn	İki alem (dünya ve ahiret) 71a/1390
düğün	: Düğün 94b/1885
dūhn	: (a.) Vücuda sürülen yağ 120a/2417
dūken-	: Bitmek, tükenmek 16a/294, 23b/451, 56a/1077
dūket-	: Bitirmek, tüketmek 16a/298, 56a/1078
dūn	: Gece 1b/9, 70a/1373
dūnyā	: (a.) Dünya 1b/7, 37a/708
dūnyāca	: Dünya gibi, dünya kadar 15a/278, 15b/288
dūnye	: (a.) Bkz. Dūnyā 11b/205
dūnyeden el çek-	Dünya nimetlerini bir kenara bırakmak 10a/180
dūnyevî	: (a.) Dünya ile ilgili 115b/2318
dūpdüz	: Baştan başa, tamamiyle 37a/711, 115a/2312
dūr	: (f.) Bkz. Dūrr 80a/1579, 26a/498, 130a/2629
dūr-	: Toplamak 56b/1086

dürer-bār	: (f.) İnci taneleri yüklü 3b/43, 40b/782
dürlü	: 1. Çeşit 88b/1751, 100a/2004 2. Çeşitli, türlü 9b/168
dürr	: (f.) İnci 13b/249, 39a/751, 40b/782 dürr-i ʿAden Aden incisi 97a/1942
dürt-	: Dürtmek 123b/2496
dürüş-	: Çalışmak, çabalamak 93b/1859
düş-	: 1. Yere düşmek 107b/2150, 118b/2389 2. İçine düşmek 38b/736, 57a/1096 yola düş- 41b/798 ʿanāya düş- 61a/1171
düş	: Rüya 104a/2076
düşmen	: (f.) Düşman 35b/683
düşvār	: (f.) Güç, zor düşvār ol- Zor duruma düşmek 115b/2317
düz-	1. Yapma, meydana getirmek 91a/1802 2. Hazırlamak 94b/1883 3. Süslemek 94b/1884
düzd	: (f.) Hırsız 49a/929
ebed	: (a.) Sonu olmayan, sonsuz 2a/16, 124a/2502
ebḥal	: (a.) Pek cimri, en hasis 81a/1598
ebkem	: (a.) Söz söylemeye muktedir olmayan, dilsiz 92a/1829 ebkem ol- Konuşamamak, söylememek 5a/77 ebkem eyle- Konuşturmamak, susturmak 43a/821 ebkem kal- Konuşmamak 112b/2255
ebter	: (f.) Hayırsız adam 93a/1851
ecel	: (a.) Hayatın sonu, ölme vakti 71b/1394
ecl	: (a.) Sebep 44b/848 , 50a/954
ecnebi	: (a.) Yabancı 23a/430
ecr	: (a.) Karşılık, ücret 44b/845, 53a/1015
ecsām	: (a.) Bedenler 31b/602

edā	: (a.) Yerine getirme 4b/71
edā it-	Yerine getirmek, yapmak 21b/401
ednā	: (a.) Pek aşağı, en bayağı 25b/488
edvār	: (a.) devirler, zamanlar 15a/272, 57b/1099
ef ^c āl	: (a.) İşler, ameller 100a/2007
efāzıl	: (a.) Çok bilgililer 18b/346
efdal	: (a.) 1. Daha (en, pek) faziletli 72a/1406, 80b/1590 2. En üstün 35b/684
efdalü'l-kār	İşlerin en faziletlisi 35/684
ef ^c i	: (a.) Engerek yılanı 63b/1224
efkar	: (a.) Daha (pek, en) fakir ve muhtaç 1b/4, 81a/1599
eflāk	: (a.) Gökler 69a/1348
efzā ^c	: (a.) Korku ile bağırıp çağrılar 88b/1761
efzūn	: (f.) Daha çok, yukarı 83a/1643
eger	: (f.) Şayet, eğer 19b/360, 63a/1218, 108b/2169,
egerçi	: (f.) Gerçi, ...ise de 113a/2266, 117a/2349
egin	: Sırt, arka 3b/44
eglen-	: Oyalanmak, vakit geçirmek 58b/1126
egri	: Kötü, doğru olmayan
egri git-	Kötü yoda olmak, kötülük etmek 113a/2268
ehl	: (a.) 1. Sahip, malik 81b/1608 2. Bir yerde oturan 25b/490, 117b/2361, 108b/2167 3. Karı kocadan her bir 6b/114 3. Topluluk, insanlar 10a/187, 33a/636
ek-	: Bir bitkiyi yetiştirmek için toprağa tohum atmak, ekmek 3a/36, 98b/1969
ekber	: (a.) (daha, pek, en) Büyük 78a/1537
ekin	: Ekin, buğday 87a/1719, 98b/1969
ekl	: (a.) Yemek, yemek yeme 99a/1982
ekşer	: (a.) Daha çok, daha ziyade 36b/699, 65b/1273
eksük	: Eksik, az 32b/622, 79a/1560

eksüklü	: Eksiği bulunan, kusurlu 70b/1377
el	: El 28b/541, 123b/2494
el götür-	El kardırmak, el açmak 123b/2491
el şun-	Almaya kalkışmak, el uzatmak 130b/2644
el ur-	Dokunmak 9a/153, 99b/1989
el uzat-	Almaya kalkışmak 99b/1992, 127b/2573
elden kıma-	Bırakmamak, vazgeçmemek 9b/164, 34b/658
eli ir-	Yapabilmek, gücü yetmek 99b/1993
elinden gel-	Yapabilmek, gücü yetmek 100b/2012
eline gir-	Elde etmek, tutmak 53a/1010, 120b/2427
elbet, elbette	: (a.) Mutlaka, şüphesiz 25b/483, 52a/996, 120b/2432
elem	: (a.) Acı, dert 87a/1727, 120b/2425
el-ğavs	: (a.) "Meded", "İmdat" anlamlı bir seslenme edatı 104a/2075
el-hak	: (a.) Hakikaten, dosdoğru 9b/162, 33b/642, 105a/2100
elhān	: (a.) Nağmeler, ezgiler 13b/248
elīm	: (a.) Çok acı veren, acıklı 19a/349, 116b/2338
elmās	: (Yun.) Elmas 107a/2144
elṭāf	: (a.) İyilikler 77a/1514
elvān	: (a.) Renkler, çeşitler 62b/1210
elyan	: (a.) Daha, pek yumuşak 76a/1493
em	: İlaç, çare 59a/1137, 68b/1339
em eyle-	Çare olmak, çare bulmak 85b/1691, 102a/2043
emānet	: (a.) Birine bir süreliğine bırakılan şey, emanet 6b/109, 25a/473
emek	: Çalışma, emek 93b/1857
emek çek-	Zahmet çekmek 61b/1181
emel	: (a.) Ümit, arzu 61a/1177, 81b/1605
emīn	: (a.) Emniyet içinde, korkusuz, kendisine güvenilen 25a/477
emīn kıl-	Korkusuz ve güven içinde eylemek 13a/233
emīn ol-	Güvenmek, rahat olmak 67b/1315

emîrû'l-mü'minîn :	(a.) Hz. Muhammed'in halifesi 36b/692
emr	: (a.) İş buyurma, buyruk 6b/110, 35a/667
emr eyle-	Buyurmak 49b/943, 91b/1819
emr it-	Buyurmak 45a/859, 75b/1487
emr ol-	Buyurulmak, emredilmek 8a/141
emri şı-	Emir dinlememek, karşı gelmek 21b/406, 98a/1961
emri tut-	Buyruğu yerine getirmek 22a/414
emrāz	: (a.) Hastalıklar 43a/826
eñ	: Başına geldiği sıfatlara en üstünlük derecesi verir 88a/1740
enāniyyet	: (a.) Kendini beğenme, bencillik 19a/356
enbiyā	: (a.) Peygamberler 3b/41, 51a/970, 130b/2643
encüm	: (a.) Yıldızlar 15a/272, 64b/1248
endîşe	: (f.) Düşünce, vesvese 55b/1063
enf	: (f.) Burun 31a/590
enhār	: (a.) Nehirler, ırmaklar 30a/577, 88b/1755
envā ^c	: (a.) Çeşitler, türler 30a/578, 62a/1201
envār	: (a.) Işıklar, aydınlıklar
envār it-	Işıklı hale getirmek, aydınlatmak 73b/1439
enver	: (a.) Daha (pek, en) nurlu, çok güzel 24a/454, 128b/2600
er	: 1. Erkek kişi, adam 38a/729, 49b/947, 120b/2431 2. Koca, eş 94a/1876, 123a/2484
erbāb	: (a.) Sahipler 32b/621
erba ^c ın	: (a.) Kırk 73b/1436, 95b/1907
erdebil	: (a.) Ebhariye tarikatının kollarından biri 22a/413
eren	: Kimse, kişi 116a/2324
ervāh	: (a.) Canlar, ruhlar 3b/42, 87b/1729
es ^c ad	: (a.) Çok hayırlı 81b/1611
esenlik	: Selamet, rahat 58b/1127
esfel	: (a.) Aşağı taraf 27b/525, 62b/1206

eşhāb	: (a.) Peygamberimizi görmüş ve sohbetine katılmış kimseler, sahabeler 128a/2589
eşhār	: (a.) Saballar, sabah vakitleri 76b/1504
esirge-	: Korumak, şefkat göstermek 42a/808, 84b/1675, 119a/2399
ešnā	: (a.) Ara, aralık, vakit 28a/537, 109a/2181
esnād	: (a.) Senetler 62a/1194
ešnām	: (a.) Putlar, sanemler 90b/1794, 92b/1840
estağfirullah	: (a.) “Allah’tan afv dilerim” anlamında kullanılan bir söz 61b/1191
esved	: (a.) Kara, siyah 12b/224
eş-	: Kazmak, eşmek 102b/2050, 103a/2052
eşcār	: (a.) Ağaçlar 30a/578, 88b/1755
eşek	: Eşek 88a/1740
eşin-	: Kazmak, eşmek 102b/2053
eşkere	: (f.) Bkz. Aşkāre 3b/49
eşkıyā	: (a.) Haydutlar, dağ hırsızları 57a/1090
eşribe	: (a.) İçilecek şeyler, içkiler 94b/1883
eşyā	: (a.) Mevcut olan şeyler, nesneler 2a/14, 71a/1394
eşyāh	: (a.) İhtiyarlar, yaşlılar 3b/42
et	: Et 4a/54, 49a/936, 92b/1838
etek	: Etek 23b/441
etmek	: Ekmek 123a/2478, 123a/2481
ev	: Ev 40a/765, 92a/1825, 127b/2573
ev	: (a.) Yahut, veya 25b/488
evkār	: (a.) Kuş yuvaları gibi darmadağın 5a/78, 125a/2523
evkāt	: (a.) Zamanlar, çağlar 4b/72, 83a/1641
evlā	: (a.) Daha uygun, daha layık 48a/910
evlād	: (a.) Çocuklar 6b/114, 10a/177
evliyā	: (a.) Keramet sahibi olanlar, veliler 64b/1248, 96b/1930
evrād	: (a.) Okunması adet olunan dini dualar 60a/1159

evvel	: (a.) Önce 9a/153, 20a/373, 56b/1084
evvelî	: (a.) Birinci, ilk 28a/533
eyā	: (f.) “Ey!, hey!” anlamında bir nida 2b/29, 58b/1128, 111b/2232
eyit-	: Söylemek, demek 35a/667, 59b/1149, 129a/2608
eyle-	: 1. Yapmak, işlemek 13b/250, 24a/458, 24b/464, 31a/593 2.

Yardımcı fiil, etmek

ad eyle- 23a/440	havāle eyle- 49a/931
ʿafv eyle- 39b/756	hayırlar eyle- 32b/618
ʿamel eyle- 107b/2154	hidāyet eyle- 18b/344
ʿāmil eyle- 46a/877	hīle eyle- 94b/1882
ʿarz eyle- 64a/1243	himāyet eyle- 69b/1362
baḥş eyle- 108b/2173	hizmet eyle- 54b/1046
cehd eyle- 101a/2021	ʿıyş eyle- 81b/1613
cüz' eyle- 67a/1309	ʿibādet eyle- 15b/280
dār eyle- 91a/1803	ikrām eyle- 45a/856
daʿvet eyle- 90b/1798	ikrār eyle- 64b/1255
defʿ eyle- 13a/234	ilhāḥ eyle- 107b/2164
devā eyle- 69b/1354	iltifāt eyle- 110b/2219
dür eyle- 44b/845	ʿināyet eyle- 22a/415
düşmen eyle- 35b/683	inkār eyle- 66b/1295
ebkem eyle- 43a/821	iş eyle- 1b/8
em eyle- 62b/1204	ʿişāret eyle- 110a/2208
emr eyle- 49b/943	ķabūl eyle- 98b/1974
evkār eyle- 125a/2523	ķabz eyle- 87b/1730
fāş eyle- 99a/1979	ķahr eyle- 110a/2201
fıkr eyle- 108b/2176	ķaşd eyle- 87a/1722
ğark eyle- 13a/239	ķatl eyle- 95b/1910
ğusl eyle- 62b/1204	kem eyle- 16b/302
gūş eyle- 124a/2508	kerem eyle- 69b/1363

kışşa eyle- 90a/1780	şayha eyle- 104b/2092
luşf eyle- 69b/1363	secde eyle- 92a/1826
mālik eyle- 89a/1770	selāmet eyle 18b/342
meded eyle- 113a/2263	senā eyle- 83a/1640
mesken eyle- 18b/343	setr eyle- 83b/1645
musallaş eyle- 42a/801	sitr eyle-12b/229
mūnācāt eyle- 12b/228	sūlūk eyle- 84b/1672
mūnevver eyle-13b/245	řād eyle- 10a/190
mūstağraķ eyle-13a/239	řaķ eyle- 3b/48
mūsūlmān eyle- 8a/142	řāz eyle- 50a/953
mūvekkel eyle60a/1156	řefā ^c at eyle- 69b/1361
naķl eyle- 129b/2623	řikāyet eyle- 110a/2200
nār eyle- 7b/131	şirk eyle- 52a/995
naşar eyle- 30b/581	řūkr eyle- 78b/1545
nem eyle- 102a/2040	ta ^c accūb eyle- 117b/2360
nevmīz eyle- 60b/1166	tahħarūk eyle- 99b/1990
niyāz eyle- 21b/404	ta ^c līm eyle- 8b/150
nūř eyle- 5b/84	tamām eyle- 117b/2367
od eyle- 122b/2469	tařadduķ eyle- 48a/909
pend eyle- 18b/346	tavāzzū ^c eyle- 49a/928
pūr nūr eyle- 18b/345	tažarru ^c eyle- 35a/670
rağbet eyle- 53a/1010	tedbir eyle- 102b/2044
raħm eyle- 78a/1540	teferrūc eyle- 5b/90
raħmet eyle- 31b/607	tekfīn eyle- 12a/217
ref ^c eyle- 13a/234	temāřā eyle- 88a/1742
ri ^c āyet eyle- 11a/199	terahħum eyle- 65a/1256
rivāyet eyle- 47b/905	terk eyle- 21b/405
şabr eyle- 95b/1902	teřāyir eyle- 74a/1453
sāķin eyle- 69b/1357	tevbe eyle- 19a/352

teveccüh eyle-62b/1205	yüzünü hāk eyle- 5b/87
ümmet eyle- 13b/242	zikir eyle- 118a/2377
va ^c z eyle- 109a/2180	ziyāde eyle- 23b/448
vird eyle- 43a/823	ziyāfet eyle- 45a/861
yol eyle- 105a/2101	ziyāret eyle- 87b/1735
yoldaş eyle- 106a/2121	

eyle	: Öylece, o şekilde 12b/226, 41a/788, 51a/974
eylük	: İyilik 81b/1608
eyü	: 1. İyi 61a/1171, 104a/2084 2. Güzel, hoş 45a/856, 98a/1960 3. Doğru, hayırlı, iyi 84b/1671
eyyām	: (a.) Günler 74b/1460, 90b/1792 eyyām-ı beyz Her Arabi ayının on ikinci, on üçüncü, on dördüncü ve on beşinci günleri 54b/1039, 76a/1496
e ^z ā	: (a.) Eziyet, can yakma 4a/58, 21b/398
e ^z āf	: (a.) Daha zayıf, dermansız 5b/88
ezel	: (a.) Başlangıcı olmayan 2a/16, 95a/1897, 124a/2502
ezhār	: (a.) Çiçekler 6a/94
fācir, fācire	: (a.) Kötü huylu, günahkâr 92a/1827, 108b/2171, 127b/2576
fağfūr	: (f.) Rab, Tanrı 57a/1089, 104a/2085
fāhîr	: (a.) Uygun, özellikleri uyan 46a/872
fāhr	: (a.) 1. Övünme, şeref 3a/38, 4b/70 2. Büyüklenme 113a/2271
faķîh	: (a.) Fıkıh ilmi ile uğraşan kimse 115a/2302, 115a/2305
faķîr	: (a.) 1. Yoksul, fakir 4b/63, 7a/123, 74a/1447 2. Zavallı, biçare 13a/236, 42a/808 3. Alçak gönüllülük göstererek “ben” manasına gelir 11b/208, 33a/637
faķr	: (a.) Yoksulluk, muhtaçlık 4b/63, 33a/634 faķr tut- Yoksul bırakmak, muhtaç etmek 37a/707
fāl	: (a.) Uğur, talih 3a/34, 122b/2472
fānî	: (a.) Ölümlü 38b/744, 77a/1513

fāriğ	: (a.) Vaz geçmiş, çekilmiş
fāriğ ol-	Uzak kalmak, uzaklaşmak 10b/193, 128b/2595
farīza	: (a.) Allah'ın emri
farīza ol-	Bkz. Farz ol- 56b/1083
fark	: (a.) Ayrılık, başkalık 79a/1558
fark it-	Ayrırmak, seçmek 23b/451
Fārs	: (a.) İran 27b/530
farz	: (a.) Farz 6b/110, 8a/135
farz it-	Farz kılmak, yapılması emretmek 8b/149
farz ol-	Emredilmek 9a/160
faşāhat	: (a.) Güzel ve açık konuşma 31b/602
fāsık	: (a.) Günah işleyen, fesatçı 2a/13
fāsīd	: (a.) Kötü, fena, yanlış 12a/209
faşih	: (a.) Açık, belli 44a/841, 117a/2354
faşihat	: (a.) Açık, belli 37b/723
faşl	: (a.) Bir kitabın başlıca bölümlerinde her biri 2a/17
fassāka	: (a.) Ahlaksız, kötü kadın 108b/2171
fāş	: (f.) Meydana çıkma, duyulma
fāş eyle-	Meydana çıkarmak, ortaya dökmek 2a/12
fāş it-	Ortaya çıkarmak, açıklamak 82a/1618
fāş ol-	Duyulmak, belli olmak 22a/411, 45b/870
fātiha	: (a.) Kuran-ı Kerim'in birinci suresi 10b/192, 25a/479, 56b/1084
fāyda	: (a.) Bkz. Fāyide 46b/881
fāyide	: (a.) 1. Kazanç, fayda 129b/2626 2. Ümit, hayır 38b/738
fāyide it-	İşe yaramak 119b/2411
fazilet	: (a.) Erdem, iyi huy 25b/490
fażl	: (a.) İyilik, lutuf 5a/80, 10a/178, 63b/1234
fecir	: (a.) Güneş doğmadan önce tan yerinin ağarması 72b/1417, 86b/1715
fehmi	: (a.) Anlama, anlayış 39b/761, 56a/1071, 113b/2279

felāḥ	: (a.) Kurtuluş, selamet 125b/2532
felāḥat	: (a.) Kurtuluş, selamet 103b/2069
felek	: (a.) Gökyüzü, sema 5a/82, 14b/262, 30a/570
fem	: (a.) Ağız 75a/1476, 102b/2048
fen	: (a.) Hüner, marifet 105b/2114
fenā	: (a.) 1. Yokluk, geçip gitme 1b/8, 14a/255 2. Kötü, iyi olmayan 105a/2105 fenā ol- Yok olmak, geçip gitmek 56a/1078
fer	: (f.) Parlaklık, aydınlık 16b/306
ferāḡat	: (a.) Vaz geçme ferāḡat bul- Dinlemeye fırsat bulmak 105a/2102
ferāḥ	: (f.) Bol, geniş, açık 15a/278, 27a/517
ferah	: (a.) Gönül açıklığı, sevinç ferah al- Sevinmek 99b/1989 ferāḥ kıl- Sevindirmek 13b/246, ferah ol- Sevinç içinde olmak, mutlu olmak 80b/1585, 128b/2602
ferār	: (a.) Kaçma, izinsiz olarak ortadan kaybolma 26b/503, 42a/803, 97a/1935
ferārī	: (a.) Kaçak 127b/2577
ferāyız	: (a.) Allah'ın emrettikleri, farzlar 4b/72, 55a/1056
ferḥatān	: (f.) Sevinçler, neşeler 44b/849
ferīḡat	: (a.) İnsan topluluğu 55a/1054
feriṣde	: (f.) Bkz. Ferište 73a/1428
ferište	: (f.) Melek 37a/709, 59b/1146, 87a/1727
ferišteḥ	: (f.) Bkz. Ferište 15a/269, 75b/1488
fermān	: (f.) Buyruk, emir 52a/994, 128b/2596 fermān ol- Buyurulmak, emredilmek 118b/2385
fersaḥ	: (a.) Bir uzunluk ölçü birimi 27b/528, 107a/2139
ferṣ	: (a.) Yeryüzü 16b/308, 31a/597

feryād	: (f.) Yardım istemek için bağıрма 104a/2078, 112b/2261
feryād it-	Bağırarak yardım istemek 104a/2077
feryād kı1-	Bağırarak yardım istemek 16a/299
ferzend	: (f.) Oğul, çocuk 118a/2368, 126b/2552
fesād	: (a.) Bozukluk 77b/1530
feth	: (a.) Açma, açılma
feth-i bāb	Kapının açılması 34a/656
fetvā	: (a.) Kadı tarafından verilen hüküm 126b/2559
fetvā vir-	Şer'i kanunlara göre bir konuda hüküm vermek 127a/2565
fevāyid	: (a.) Faydalar, kazançlar 24b/464
fevk	: (a.) Üst, üst taraf, yukarı 93a/1845, 121a/2443
fevt	: (a.) Bir daha ele geçmemek üzere kaybetme, kaçırma
fevt it-	Elden kaçırmak, kaybetmek 6b/111
fevt ol-	Kaybolmak, gitmek 14a/254
fevz	: (a.) Üstünlük, kurtuluş 101a/2024
feyz	: (a.) Verimlilik, bereket 18b/340, 85a/1679
fıkh	: (a.) Bir şeyi gereği gibi anlayıp bilme 56a/1070
fısk	: (a.) 1. Allah'a karşı isyan etme 36a/688 2. Ahlaksızlık 108b/2174
fı'āl	: (a.) İşler, ameller 22a/408
fidā	: (a.) Uğruna verme, kurban 4a/60, 129b/2622
fidī	: (a.) Bkz. Fidā 101a/2019
fiğān	: (f.) Acıyla bağıрма, inleme 85a/1683, 95a/1894
fiğān it-	Acıyla bağırp çağırarak, inlemek 105a/2101
fikir	: (a.) Düşünme, fikir 33a/630, 102b/2054
fikir it-	Düşünmek 21a/397, 69b/1358
fikir eyle-	Düşünmek 118a/2377
fikr	: (a.) Bkz. Fikir 37a/709
fikret	: (a.) Bkz. Fikir 118a/2378

fi'1	: (a.) İş, amel 22a/418, 83b/1650, 100a/2002
fi'l-cümle	: (a.) Sonunda 54a/1035
fi'l-hāl	: (a.) O anda, hemen 110a/2209
firāk	: (a.) 1. Ayrılma, ayrılık acısı 60b/1168, 104a/2076 2. Keder, üzüntü 105a/2098
firāk it-	Kederlendirmek 105a/2097
firāset	: (a.) Seziş, kavrayış 103a/2060
firāset it-	Sezmek, kavramak 30a/578
firāş	: (a.) Yatak, yaygı 3b/44
firdevs	: (a.) Cennet 13b/246
fırkat	: (a.) Ayrılık 126a/2548
fitāde	: (f.) Düşkün 81a/1600
fitne	: (a.) Karışıklık, fesat 52a/987, 120b/2429
fitne ol-	Fitne çıkarılmak, karışıklık çıkarılmak 118a/2378
fitne kıl-	Karışıklık çıkarmak 108a/2162
Furkân	: (a.) Kur'an-ı Kerim 15a/270, 70b/1383
furşat	: (a.) Uygun zaman, elden kaçırılmayacak vakit 20a/379
furşat bul-	Uygun zamanı yakalamak 118b/2380
furşat gözet-	Uygun zamanı kollamak 102a/2035
furşat vir-	Uygun zaman vermek 91a/1805
fülân	: (a.) Herhangi bir şahıs, herhangi bir şey 32b/618, 117b/2365
fürāt	: (a.) Tatlı su 28a/538
fırkat	: (a.) Ayrılık 18b/348, 104b/2093, 105a/2106
füsün	: (f.) Büyü 121a/2435
ğaffār	: (a.) Kullarının günahlarını affeden, Allah 2a/11
ğaflet	: (a.) Habersizlik, gaflet 1b/5, 82a/1614
-gāh	: (f.) Yer bildiren edat 64b/1249
bezmi-gāh	Toplantı yeri 13b/245
cāyı-gāh	Yer 7b/131

ġālib	: (a.) Üstün gelen
ġālib ol-	Yenmek, üstün gelmek 108b/2169, 108b/2170
ġam	: (a.) Tasa, kaygı, keder 3a/40, 70b/1379
ġam yi-	Üzülmek, kaygılanmak 37a/712, 85a/1677
ġamām	: (a.) Bulut 4a/57
ġam-gīn	: (f.) Kederli, tasalı 42a/809
ġam-nāk	: (f.) Gamlı, tasalı, kaygılı 126a/2541
ġamz	: (a.) Münafıklık etme
ġamz it-	Birinin yaptığı işi söylemek, koğulamak 96a/1916
ġanī	: (a.) Zengin, varlıklı 79a/1553, 79a/1556
ġarāyib	: (a.) Tuhaf, acayip 12b/223, 27a/520, 103a/2064
ġarb	: (a.) Batı 39a/752, 48b/924
ġāret	: (a.) Yağma, çapul
ġāret it-	Yağmalamak 106a/2122
ġarīb	: (a.) Kimsesiz, zavallı 78a/1539
ġarḳ	: (a.) Boğulma, batma 37b/724
ġarḳ eyle-	Batırmak 13a/239
ġarḳ it-	Batırmak 23b/451
ġarḳ ol-	Boğulmak, batmak 112b/2261
ġasl	: (a.) Ölüyü yıkama, temizleme 58b/1120
ġavġa	: (f.) Kavga, döğüş
ġavġa ḳopar-	kavga çıkarmak 17a/320
ġaybet	: (a.) Dedikodu
ġaybet it-	Dedikodu yapmak, çekiştirmek 80b/1587
ġāyet	: (a.) Nihayet, son 8a/134
ġayīb	: (a.) Kayıp
ġayīb ol-	Kaybolmak 96a/1915
ġāyīb	: (a.) Görünmeyen 83b/1647
ġāyīb ol-	Görünmez olmak, batmak 122a/2464

ğayr	: (a.) Başka, diğer 1b/3, 77b/1531
ğayrı	: (a.) Bkz. ğayr 31a/595, 55a/1054
ğazā	: (a.) Din uğruna savaş 4a/57, 124b/2511
ğazā it-	Din uğruna savaşmak 73b/1446
ğazab	: (a.) Öfke, hiddet 15b/283, 67b/1314
ğazab it-	Kızmak, öfkelenmek 15b/282, 109b/2197
ğāzī	: (a.) Savaşa gidip sağ dönen 124b/2515, 126a/2541, 126b/2554
geç-	: 1. Yaşamak, geçmek 16b/306, 56a/1074 2. Vaz geçmek 44b/847, 81a/1602 3. Üzerinden yürümek, aşmak 47a/894, 47b/904 4. Uğramak, yanından geçmek 50b/964 5. Bir iş yapmaya başlamak, bir iş başına geçmek 86a/1699 6. Ulaşmak 107a/2145 7. Üzerinden bir süre zaman geçmek 125a/2520
geçmiş	: Zaman bakımından geride kalmış 20a/375, 46a/880
geçür-	: 1. Elden kaçırmak, geçiştirmek 20a/379 2. (Bir süre) Yaşamak, oturmak 74a/1454, 115a/2312
gedā	: (f.) Dilenci 4b/65, 71a/1392
gel-	: 1. Gelmek 5b/90, 8b/147 2. Çıkmak 64a/1236 3. Değmek, temas etmek 129a/2608 3. Doğmak 97b/1950 4. Dönmek, avdet etmek 12b/220, 71b/1400 5. Gibi görünmek 108a/2158, 129a/2607 6. Huzuruna çıkmak 70b/1381 7. Kabul etmek 29b/566 8. Nazil olmak, söylenmek 14b/258, 26a/495 9. Sadır olmak, ortaya çıkmak 118a/2371, 122b/2472 10. Ulaşmak, erişmek 3a/32, 61b/1184, 87a/1719 11. Yaşamak 72a/1405, 72a/1407
ağır gel-	63b/1227
hoş gel-	106a/2118
‘aynuña gel-	116a/2332
karşu gel-	125b/2536
başına gel-	93a/1849
kir gel-	38b/741
diline gel-	62a/1194
nazma gel-	5a/80
elünden gel-	100b/2012
nuṭka gel-	117b/2364
hāb gel-	58b/1124
söze gel-	118b/2379
hakuñdan gel-	94b/1881
tevbeye gel-	81b/1612

	uṣūle gel- 66b/1295	yola gel- 86a/1696
	vücūda gel- 15a/268	zarār gel- 122a/2461
gelecek	: Gelecek olan, gelecekteki 20a/375	
gemi	: Gemi 99b/1989	
gendü	: Kendi, kendisi 12b/226, 60b/1169, 120a/2416	
gendüzi	: Kendisi 128a/2592	
geñez	: Kolay 19b/365	
geñsüz	: İstemeyerek, istemeye istemeye 114b/2298	
ger	: (f.) Eğer, şayet 30a/571, 66a/1286, 108b/2176	
gerçi	: (f.) Her ne kadar, ise de 115a/2306	
gerek	: Gerek, lazım 6b/107, 28b/542	
gerek-	: Lazım olmak, uygun olmak 119a/2392, 120b/2430	
gereklü	: Lazım, gerekli 7b/126, 51b/979	
geşt	: (f.) Gezme, dolaşma	
	geşt it-	Gezmek, dolaşmak 102b/2049
getür-	: 1. Alıp getirmek 86b/1710, 91b/1819 2. Göndermek 68b/1336, 68b/1341 3. Taşımak 106b/2127 4. Ortaya koymak 23b/44	
	başına getür-	104b/2095
	nutka getür-	3b/51
	dile getür-	38b/740
	öğine getür-	32a/614
	hayāta getür-	4a/54
	söz getür-	123b/2491
	īmān getür-	66b/1289
	vücūda getür-	14b/266
	minnet getür-	122b/2473
	yāda getür-	72a/1411
	nażma getür-	129b/2618
gevhher	: (f.) Mücevher, elmas 128b/2600	
gey-	: Giymek 3b/44, 43b/831, 108a/2161	
gey	: 1. Çok, pek, fazla 6b/107, 15b/287, 42b/814 2. İyi, doğru 24a/453, 36a/686, 23a/2484 3. İyice, hakkıyla 7b/126, 128b/2601	
geysü	: (Aslı gīsū'dur) Omuza dökülen saç, uzun saç 4b/67	
gez	: Defa, kere 16a/297, 90a/1788	

gez-	: Gezmek, dolaşmak 49a/933, 87a/1727
gezdür-	: Gezdirmek, dolaştırmak 102b/2051, 103a/2055
ğıdā	: (a.) Besin, gıda, yiyecek 3b/45, 122a/2466
ğıdā it-	Beslemek, beslenmek 16a/290, 16a/298
ğıll	: (a.) Kin, düşmanlık
ğıll u ğış:	Kin ve hile 3a/37, 19a/355, 24b/459
ğılmān	: (a.) Cennet uşakları 15a/270, 91a/1810
ğınā	: (a.) Zenginlik, bolluk 4b/63, 81b/1603
ğış(ş)	: (a.) Hile
ğıll u ğış	Kin ve hile 3a/37, 19a/355, 24b/459
gibi	: 1. Gibi, benzer 12b/226, 48a/917, 126a/2550 2. kadar 20a/379, 53b/1028
gice	: Gece vakti, gece 10a/178, 86b/1712
gice gündüz	Devamlı, durmadan 37a/711, 60b/1163
gider-	: Ortadan kaldırmak, yok etmek 1b/7, 20b/386, 83a/1640
gir-	: 1. Girmek 89b/1772 2. Dahil olmak, girmek 21a/388, 50b/959
	3. Katılmak, girmek 92a/1824 4. İçine girmek, ortasına dalmak 96a/1917 5. İçine düşmek 110a/2209, 111a/2224 6. Başlamak, girmek 5b/90 7. Ele geçirmek, ele geçirmek 7a/123, 53a/1010
girçek	: Doğru, yalan olmayan 26a/498, 27a/515
girelden	: Girdikten sonra 56a/1075
giri	: Uzak, ayrı 49b/941, 92a/1830
giriŧār	: (f.) Esir
giriŧār it-	Esir etmek 116a/2329
giriş-	: 1. Müdahale etmek, karışmak 112a/2247 2. Birbirine girmek, karışmak 130a/2637
girü	: 1. Yine, tekrar 8a/133, 10a/196, 115b/2317 2. Sonra 12b/220, 17a/312
girü	: Geri, daha önce 71b/1402
girü koy-	Arkada bırakmak, vaz geçmek 108a/2159

- giryān : (f.) Ağlayan, ağlayıcı 69b/1360
- gişi : Kişi, kimse, insan 6a/101, 15b/284, 81a/1596
- git- : 1. Gitmek, uzaklaşmak 8a/143, 12a/216, 60b/1168, 94b/1881 2. Ölmek 19a/352, 51a/968 3. Kaybolmak, boşa gitmek 93b/1857, 102b/2048
- giy- : Bkz. geymek 22b/423, 43b/830
- gizle- : Saklamak, gizlemek 96a/1912
- gizlen- : Saklanmak, gizlenmek 96a/1917
- gonce : (f.) Açılmamış gül, gonca 13b/251
- göbek : Göbek 91b/1821
- göç- : Ölmek 114b/2295
- gök : Gök yüzü, sema 29b/552, 63b/1227
- gökcek : Güzel, hoş 120a/2417
- gölge : Gölge 84a/1661
- göm- : Gömmek 102b/2053, 103a/2059
- gönder- : Göndermek, nazil etmek 59b/1146
- gönül : Gönül, kalp 24a/455, 30b/586, 42a/809
- gönül vir- İstemek, arzu etmek 56a/1069
- gör- : 1. Görmek 2a/12, 12b/225 2. Anlamak, farkına varmak 9a/161, 10a/173 3. Etkilenmek, çekmek, maruz kalmak 38a/726, 44b/854, 59a/1134 4. Saymak, diye düşünmek 79a/1560 5. Rastlamak, tesadüf etmek 84a/1657 5. Kurallı birleşik fiil yapar (süreklilik fiili) 45b/863
- cāyız gör- 99a/1982 nedāmet gör- 129a/2616
- cefā gör- 94a/1872 rāhat gör- 114b/2293
- hisāb gör- 100a/2001 zaḥmet gör- 52a/996
- ḥôş gör- 70b/1380 zulmet gör- 9b/168
- izālar gör- 90a/1782
- görün- : Görünmek 129a/2611
- göster- : 1. Göstermek, işaret etmek 104b/2090, 106a/2120 2. Maruz bırakmak 9b/162, 57b/1102

götür-	: 1. Taşımak, yüklenmek 102b/2045, 106b/2133 2. Kaldırmak 11a/197, 123b/2491 3. Yok etmek, ortadan kaldırmak 23a/433
gövde	: Beden, gövde 41a/789
göyün-	: Yanmak 12a/218, 99b/1995
göyündür-	: Yakmak 93b/1864, 112a/2245
göz	: Göz 12a/213, 29b/566, 117a/2347
gözünü aç-	Uyanık olmak, dikkatli olmak 120b/2431
göze	: Pınar 4a/53
gözet-	: 1. Bakmak 104b/2092 2. Gözetlemek 127b/2573 3. Beklemek, ummak 58a/1112, 102a/2035 4. Uymak 49a/934
gözle-	: Ummak, beklemek 121b/2450
ğubār	: (a.) Toz 4a/52, 71b/1398
ğufrān	: (a.) Affetme, merhamet gösterme 31b/607, 39b/755
ğulām	: (a.) Bebek 118b/2384
ğurāb	: (a.) Karga 74a/1455, 103a/2056
ğusl	: (a.) Din gereğince yıkanma 62b/1204
ğuşn	: (a.) Ağaç dalı, budak 76a/1490, 118b/2379
ğuşşa	: (a.) Tasa, kaygı, keder 119a/2392, 121b/2453
gūş	: (f.) Kulak 117b/2365
gūş eyle-	Dinlemek, duymak 124a/2508
gūşvāre	: (f.) Küpe 120a/2418
gūyā	: (f.) Diyelim ki, sanki 114a/2289
gūc	: Kuvvet, güç
gūci git-	Güçsüz kalmak 102b/2048
gūci yit-	Yapabilmek, elinden gelmek 11b/203, 81a/1597
gūc	: Zor
gūc ol-	Zor gelmek 74b/1468, 95a/1896
gūher	: (f.) Elmas 72b/1423
gūl	: (f.) Gül 5b/90

göl-	: 1. Gülmek 18b/347, 18b/348 2. Sevinmek, neşelenmek 63a/1218
göldür-	: Sevindirmek 63a/1223, 65a/1264, 97a/1939
göl-istān	: (f.) Gül bahçesi 6a/95, 21a/397
gölşen	: (f.) Gül bahçesi 21a/389, 111b/2237
göl-zār	: (f.) Gül bahçesi 5b/90
gümān	: (f.) Şüphe, zan 12a/210
gümiş	: Gümüş 119a/2391
gün	: Gün 8b/147, 54a/1038, 86a/1698, 102a/2041
gün	: Güneş 9a/156, 72b/1416
günā-gün	: (f.) Renk renk, rengarenk 6a/94
günāh	: (f.) Günah, suç, hata 4b/73, 9b/164
günāh işle-	Hata yapmak, suç işlemek 19a/350
günāh it-	Hata yapmak, suç işlemek 73b/1437, 121a/2436,
günāhdan kaç-	Suç işlemekten çekinmek 122a/2460
günāh-kār	: (f.) Günah işleyen, günahlı 57a/1094, 81b/1613
günāhlu	: Günah işlemiş, günahkar 85a/1680
gündüz	: Gündüz, gündüz vakti 10a/178, 20a/377
güneh	: (f.) Bkz. Günāh
güneş	: Güneş 8b/151, 106b/2133
gürūh	: (f.) Bölük, cemaat 7b/130, 7b/131
güt-	: Hayvanı ve hayvan sürüsünü otlatarak sürmek 98b/1971
güzel	: Güzel 120a/2414, 128b/2603
güzeşte	: (f.) Geçmiş 42a/800
güzīde	: (f.) Seçkin, seçilmiş 72a/1407
güzīn	: (f.) Seçkin, seçilmiş 3a/39, 20b/387, 124b/2511
hāb	: (f.) Uyku 58b/1124, 58b/1126
haber	: (a.) Bilgi, haber 5b/93
haber al-	Bilgi almak, bilgilenmek 125b/2538
haber vir-	Bildirmek 8b/148, 12a/210

ḥabersüz	: Haber vermeden, izin almadan 116a/2328
ḥabīb	: (a.) 1. Sevgili, sevilen 65a/1257, 99a/1982 2. Hz. Muhammet 19b/361, 43a/829, 63b/1232
ḥabībullah	(Allah'ın sevgilisi) Hz. Muhammet 43b/833, 114a/2285
ḥabīs	: (a.) Kötü, alçak 20b/386, 33b/640, 129b/2625
ḥabs	: (a.) Bir yere kapama, hapis
ḥabs it-	Bir yere kapatmak, hapsetmek 92a/1827
ḥabs ol-	Bir yere kapatılmak, hapsedilmek 63a/1217
ḥac	: (a.) İslamın beş şartından biri olan belli zamanda Kabe'yi tavaf etme, hac 48a/911, 75b/1482
ḥac it-	Hacca gitmek 53a/1017, 75b/1481
ḥacālet	: (a.) Utanma, utançtan kızarma 83a/1638
ḥācāt	: (a.) İstekler, dilekler 65a/1261
ḥacc	: (a.) Krş. Hac 68a/1321
ḥacer-veş	: (a.) Taş gibi 18a/330
ḥācet	: (a.) İhtiyaç, gereklilik 87b/1736, 120b/2428
ḥācī	: (a.) Kabe'yi ziyaret eden, hacı 24b/469, 31a/588
ḥacīl	: (a.) Utançtan yüzü kızarmış
ḥacīl it-	Utandırıp yüzünü kızartmak 123b/2495
ḥadd	: (a.) Yanak 29b/565
ḥadd	: (a.) Sınır 42b/813, 104a/2079
ḥadden aş-	Aşırı gitmek, artmak, fazlalaşmak 5b/86
ḥadīd	: (a.) Demir 49a/932
ḥadīs	: (a.) Peygamberimizin mübarek sözleri, hadis 11b/202, 26a/495, 129b/2617
ḥafā	: (a.) Gizli olma, gizlilik 3a/36, 3b/49
hafta	: (f.) Hafta, yedi günlük zaman dilimi 11b/203
ḥāk	: (f.) Toprak 68b/1337, 68b/1338
ḥakāyık	: (a.) Gerçekler, hakikatler 6a/100, 13b/249, 73a/1430

ḥaḳīḳat	: (a.) Gerçek, hakikat 6b/105, 13b/245, 55a/1054
ḥākim	: (a.) Bir şeye hükmeden 99a/1985, 99b/1986
ḥaḳīr	: (a.) Değersiz, itibarsız, bayağı 3a/31, 10b/189, 119b/2408
ḥaḳ(ḳ)	: (a.) 1. Allah, Tanrı 1b/6, 7a/123, 71a/1391 2. Doğru 10a/172, 35b/683, 80b/1588, 128b/2604 3. Bir konuda gerçeğe uygunluk, doğruluk 37b/723, 99b/1990 4. Yapılması lüzumlu olan, gerekli 4b/71 5. Bir kimseye verilen şey, pay, sıra 99b/1987, 99b/1990 ḥaḳūndan gel-Birisiyle mücadele edip kazanmak 94b/1881
ḥāl	: (a.) 1. İş, oluş, durum 2a/19, 41a/789, 83b/1646, 116b/2344 2. Şekil, suret 12b/222
ḥal	: (a.) Krş. ḥāl 18b/2383
ḥalāş	: (a.) Kurtulma, kurtuluş ḥalāş bul- Kurtulmak 48b/920 ḥalāş it- Kurtarmak 25a/476, 74b/1464 ḥalāş ol- Kurtulmak 19b/367, 101a/2018
ḥālāt	: (a.) Görünüşler 60a/1159 ḥālāt-ı nez ^c Can çekişme halleri 58a/1115
ḥalāvet	: (a.) Tatlılık, iyilik 25b/489
ḥalāyık	: (a.) İnsanlar, yaratılmışlar 55b/1061, 87b/1731
ḥalef	: (a.) Babadan sonra kalan oğul 61b/1182, 85a/1687
ḥālet	: (a.) Görünüş, suret 58a/1117
ḥalḥāl	: (a.) Ayak bileğine takılan bilezik, ayak bileziği 120a/2419
ḥālīḳ	: (a.) Yaratan, Allah 2a/15, 31b/601, 121b/2452
ḥālī	: (a.) Sahipsiz, boş, تنها 55b/1068, 129a/2610
ḥalīfe	: (a.) Birinin yerine geçen kimse 23b/443
hālīk	: (a.) Helak olan, miskinlik içinde ölen 14a/256
ḥalīl	: (a.) Samimi (dost) 64b/1253, 72b/1415
ḥālīş	: (a.) Hilesiz, temiz, saf 20b/385, 39a/748 ḥālīş ol- Temiz olmak, makbul olmak 83b/1650
ḥalk	: (a.) 1. Yaratma, yaratılma

ḥalk it-	Yaratmak, yaratılmak 6a/103, 14b/261
2. Ahali, insanlar, halk	22a/410, 80b/1587
ḥall	: (a.) Sirke 91b/1813
ḥall	: (a.) Çözme, çözülme, karışık bir meselenin içinden çıkma 5a/83
ḥallāk	: (a.) Yaratıcı, yaratıcı 65a/1259
ḥalt	: (a.) Karıştırma
ḥalt ol-	Karışmak 28a/539, 104b/2092
ḥam	: (a.) Eğri, bükülmüş
ḥam it-	Eğrileştirmek 32b/628
ḥam ol-	Eğrilmek 102b/2049
ḥāmd	: (a.) Allah'a olan şükran duygularını bildirme 41b/793
ḥamd	: (a.) Allah'a olan şükran duygularını bildirme, hamd 2a/10, 62b/1207
ḥamd it-	Allah'a olan şükran duygularını bildirmek 41a/790
ḥāmīle	: (a.) Gebe, hamile 118a/2370
ḥāmīm	: (a.) Hamim suresi 59b/1146
ḥamīm	: (a.) Pek sıcak şey 40b/781, 88a/1741
ḥāmis	: (a.) Beşinci 28b/546
ḥaml	: (a.) Gebelik 108b/2175, 118a/2371
ḥammāl	: (a.) Yük taşıyan, taşıyıcı 84a/1662
ḥamr	: (a.) Şarap 43b/832, 49a/930
ḥamrā	: (a.) (daha, pek, çok, en) Kırmızı 39a/751
ḥams	: (a.) Beş 4b/72, 65b/1272
ḥamūl	: (a.) Mechullük, adsızlık, isimsizlik 130b/2642
ḥān	: (f.) Hakan, hükümdar 5a/79
ḥāne	: (f.) Ev 123b/2494
ḥanīn	: (a.) İstek, arzu 82b/1627, 82a/1628
ḥannās	: (a.) Vesvese veren ve aldatan şeytan 1b/4
ḥār	: (f.) Hor, hakir, aşağı 13b/251
ḥarāb	: (a.) Yıkık, viran

ḥarāb it-	Yıkmak, tahrip etmek 49a/928
ḥarāb ol-	Yıkılmak, tahrip olmak 18b/345
ḥarāba var-	Yıkılmak, tahrip olmak 7a/122
ḥarābī	: (a.) Haraplık, viranlık 94b/1883
ḥarām	: (a.) Yapılması veya kullanılması dinen yasak olan, haram 42b/815, 82a/1617
ḥarām ol-	Yasaklanmak, haram kılınmak 7a/122, 43a/821
ḥarāset	: (a.) Ekincilik, çiftçilik 119b/2407
ḥardal	: (a.) İştah açmak için kullanılan macunumsu bir madde, hardal 15b/289, 16a/299
ḥāre	: (f.) Sert taş 56b/1087
ḥarf	: (a.) Alfabeyi meydana getiren işaretlerden her biri, harf 51a/971, 58a/1117
ḥarīr	: (a.) İpek 43b/830, 108a/2161
ḥark	: (a.) Yırtılma 95b/1905
ḥarkat	: (a.) Sıcaklık 128b/2599
ḥarr	: (a.) Sıcaklık, hararet 128b/2599
ḥāṣ	: (a.) Özel, hususi 2. Halis, hilesiz, iyi 21a/396
ḥāṣ it-	Saflaştırmak, halis hale getirmek 84a/1663
ḥāṣ ol-	Halis olmak, iyi olmak 56b/1085, 74b/1465
ḥāṣ ile ʿām	Herkes 115b/2320, 124b/2514
ḥaṣ	: (a.) Bkz. ḥāṣ
ḥasāret	: (a.) Zarar, ziyan 119b/2411
ḥased	: (a.) Kıskançlık, kıskanma 4a/61, 100b/2010
ḥased it-	Kıskanmak 56a/1070
ḥasen	: (a.) Güzel , güzellik 40b/775, 50a/951
ḥasenāt	: (a.) İyilikler 5b/88
ḥasene	: (a.) İyilik, hayırlı iş 59b/1141
ḥasf	: (a.) Yere batma 110b/2217

ḥasf it-	Yere batırmak, gömmek 110b/2216
ḥasf ol-	Yere batırılmak, gömülmek 63a/1219, 110b/2213
ḥāşıl	: (a.) Meydana gelen, olan, yapılan 102b/2045
ḥāşıl it-	Ortaya çıkarmak, meydana getirmek 31a/594, 75b/1485
ḥāşıl ol-	Meydana gelmek, ortaya çıkmak 2a/18, 50a/955, 63b/1230
ḥaşm	: (a.) Düşman 39b/757, 39b/758
ḥasratlık	: (a.) Özleme, hasret 05b/2109
ḥasret	: (a.) Özleme, hasret 77a/1512, 105b/2108, 130a/2635
ḥāşşa	: (a.) Özellik, durum 48b/919, 65b/1270
ḥāşşa	: (a.) Özellik, hal, durum 60a/1159
ḥasta-dil	: (f.) Gönlü yaralı, kalbi kırık 69a/1347
ḥasūd	: (a.) Kıskanç 5b/84
ḥāşā	: (a.) "Asla!", "Allah göstermesin!" 70b/1377, 99a/1984, 119b/2405
ḥaşr	: (a.) 1. Toplanma 67a/1301 2. Kıyamet 10b/183
ḥaşr ol-	Toplanmak, bir araya gelmek 48b/922
sūre-i ḥaşr	Kuran'ın 59. suresi 60a/1155
ḥaşr-ı zamān	Kıyamet 69a/1352, 85a/1685
ḥaṭā	: (a.) 1. Günah 13a/238, 126a/2540 2. Yanlış, yanlışlık 27b/525, 119b/2403
ḥātem	: (a.) Üstü mühürlü yüzük 69a/1343
ḥātır	: (a.) Fikir 126a/2541
ḥatm	: (a.) Kuran'ı baştan sona kadar okuma 58a/1114, 60a/1151
ḥatm ol-	Kuran'ı baştan sona kadar okumak 52a/994
ḥattā	: (a.) Bundan başka, ayrıca, hem de 16a/296, 77a/1512
ḥātūn, ḥatūn	: (f.) Kadın 120a/2413, 120b/2431, 125a/2524
ḥaṭve	: (a.) Adım 54b/1048, 54b/1049
havā	: (a.) Boşluk, hava 6a/94, 29b/561, 71a/1387
havāle	: (a.) Bir işi birine bırakma, ısmarlama

havāle eyle-	Birine ısmarlamak, göndermek 49a/931
havāle it-	Göndermek, ısmarlamak 88b/1753
havāli	: (a.) Çevre, etraf, yöre 26b/510
havāş	: (a.) Özellikler, hassalar 74b/1465
havf	: (a.) Korku, korkma 3a/33, 14a/254
havfit-	Korkmak 77b/1529
havrā	: (a.) Ahu gözlü kadın 15a/271
havz	: (a.) Havuz 52a/993, 84a/1658
hāy	: (f.) Vah, eyvah 102b/2054
hay	: (a.) Allah, Rab 68a/1327, 111b/2229, 117b/2362
hayā	: (a.) Utanma, sıkılma 4a/62, 77b/1528
hayāl	: (a.) İnsanın kafasında tasarlayıp canlandırdığı şey, hayal 5b/86
hayāt	: (a.) Yaşayış, ömür, hayat 14a/253, 31a/596, 81A/1602
hayāta getür-	Can vermek, canlandırmak 4a/54
hayır	: (a.) Bkz. hayr 75b/1485
hayır eyle-	32b/618
hayırsuz	: Yaramaz, hayırsız 75b/1486
hāyil	: (a.) İki şey arasında perde olan, engel 28a/539, 37a/710
hāyin	: (a.) Hıyanet eden, hain 109b/2193
haykır-	: Bağırarak, haykırmak 128a/2592
haylī	: (f.) Çok, epeyce 106a/2116
hayr	: (a.) Sevap kazanmak için yapılan iyilik, hayır 1b/8, 51a/970
hayr ol-	İyiliği dokunmak 32b/625
hayr it-	İyilikte bulunmak, hayretmek 34b/662, 67a/1305
hayra ir-	İyilik kazanmak 54b/1040
hayru'l-ümem	Müslümanlar 68b/1339
hayrān	: (a.) Tutkun, şaşkın
hayrān ol-	Tutkun olmak, çok beğenmek 120a/2422
hayrāt	: (a.) Sevap kazanmak için yapılan iyilikler, hayırlar 53b/1028

ḥayvān	: (a.) Hayvan 14b/262
ḥayy	: (a.) Allahın isimlerinden olup "Diri, hayat sahibi" anlamındadır. 8b/152, 20a/371, 126a/2544
ḥayyāt	: (a.) Yılan 27a/512, 88a/1741
ḥāz	: (f.) Kir, pas 100a/2003
ḥazāyin	: (a.) Hazine 110b/2214
ḥazer	: (a.) Sakınma, kaçınma, çekinme 37a/703, 104a/2078
ḥazer it-	Sakınmak, çekinmek 42a/803
ḥazer kıl-	Korunmak, sakınmak 83a/1636
ḥāzır	: (a.) 1. Meydanda, gözönünde bulunan 22b/429, 91b/1822 2. Bir iş yapmaya hazır olma 91b/1822
ḥāzır it-	Hazır hale getirmek, hazırlamak 109a/2179
ḥāzır ol-	Bir iş yapmaya hazır olmak, bir araya toplanmak 94b/1888, 117a/2355
ḥazīne	: (a.) Para konan ve saklanan yer 108a/2159, 111a/2228
ḥazlet	: (a.) Arkadaşlarını tehlikede koyup kaçan alçak kimse 37b/723
ḥazret	: (a.) Bir saygı ifadesi olarak büyüklere verilen ünvan 12b/226 2. Allah 61b/1184 3. Ön, huzur 13a/241, 69b/1361
heb	: Bkz. hep 9b/165, 15b/284
hebā	: (a.) Yok yere, boş, boş yere 3a/39, 44b/848
hebā ol-	Boşa gitmek, yarar sağlamamak 66b/1292
hedāye	: (a.) Hediye, armağan 44b/852
hediyye	: (a.) Hediye, armağan 3b/46
hedye	: (a.) Armağan, hediye 53b/1021
heft	: (f.) Yedi 15a/272
helāk	: (a.) Mahvolma, ölme, yok olma 111a/2225
helāk it-	Öldürmek, yok etmek 10b/182, 107a/2138
helāk ol-	Yok olmak, ölmek 63a/1216, 79a/1555
helāl	: (a.) Dinen yasak olmayan şeyler 82a/1617, 122a/2465
hele	: Madem, mademki 85b/1688, 91a/1807, 109b/2197

helvā	: (a.) Bir tatlı, helva 76a/1493
hem	: (f.) Ayrıca, üstelik 3b/51, 9a/160, 94a/1876
hemān	: (f.) Hemen, derhal, o anda 46b/887, 96b/1928, 121a/2437
hem-ān-dem	: (f.) hemen, çabucak, o anda 121b/2455
hem-cünān	: (f.) Böylece 4a/60
hem-çü	: (f.) (Onun) gibi 9b/163
hem-dem	: (f.) Sıkı fıkı, arkadaş, dost 17a/316
hemīn	: (f.) Tıbkı bu şekilde 13a/233, 87b/1736 2. Hemen, derhal 80a/1574, 89a/1768
hemīşe	: (f.) Daima, her zaman 73a/1429, 119a/2393
hem-niṣīn	: (f.) Yediği içtiği ayrı gitmeyen dost 79a/1557
henüz	: (f.) Daha, hâlâ, henüz 15a/276, 17a/314
hep	: Bütün, bütünüyle, daima 6a/98, 8a/138, 44a/837
her	: (f.) Bütün, hep, her 2a/12, 75b/1482, 100a/1999
her dem	Daima, her zaman 4a/61, 19a/355, 19a/357, 45a/858
hergiz	: (f.) Asla, hiçbir zaman 38a/730, 59b/1148, 90a/1785
herkes	: (f.) Herkes 23b/444, 100a/2003
heşt	: (f.) Sekiz sayısı 16b/310
hevā	: (f.) Arzu, istek, heves 21b/407, 23b/446
hevāyī	: (f.) Nefsine düşkün 69b/1354
heves	: (f.) Arzu, istek 89b/1774
hey	: Seslenme ünlemi, hey 120b/2431
heybet	: (a.) Büyüklük, azamet 33b/644
hezār	: (f.) Bin, bin sayısı 105a/2103
hezārān	: (f.) Binlerce 37b/715
hıfz	: (a.) Saklama, koruma 20a/378, 59a/1136
hıfz it-	Saklamak, korumak 6b/107, 6b/109
hıfz ol-	Saklanmak 32a/616
hıkd	: (a.) Kin tutma, öç almak için fırsat kollama 84a/1659, 84a/1662

hılķ	: (a.) Yaradılış 26b/507
hinnā	: (a.) Kına
	hinnā ur- Kına yakmak 120a/2420
hınṭa	: (a.) Buğday 3b/45
hinzīr	: (a.) Domuz 80a/1578
hırķa	: (a.) Dervişlerin giydiği kalın kumaştan yapılmış ceket uzunluğunda bir giyecek 22a/414
hirmen	: (f.) Harman 71b/1399
hırş	: (a.) Sonu gelmeyen arzu ve istekler 81b/1605
hişāl	: (a.) Huylar, ahlaklar 63b/1228, 65b/1269, 65b/1271
hişm	: (a.) Kızgınlık, öfke 67b/1316
	hişm it- Öfkelenmek 104b/2089
hiṭva	: (a.) Adım 75b/1483
hiyānet	: (a.) İhanet, vefasızlık
	hiyānet it- Hainlik etmek, vefasızlık etmek 56b/1082
hiyāz	: (a.) Havuzlar 58b/1128
hiyel	: (a.) Oyunlar, aldatmalar, hileler 38a/725
hızār	: (a.) Ağaç kesmeye yarayan alet, hızar 96b/1922
hızır-veş	: (f.) Hızır gibi 5b/84
hicāb	: (a.) Perde, engel 1b/5, 80b/1582
	hicāb ol- Utanmak, sıkılmak 44b/853
hicāz	: (a.) Türk müziğinde bir makam adı 6a/96
hiç	: (f.) 1. (Sıfat) Başka, hiç 5a/74, 77b/1529 2. (Zarf) Hiç, asla 7b/125, 59a/1134
hidāyet	: (a.) Doğru yol, Hak yolu 13a/231
	hidāyet eyle- Doğru yolu göstermek 18b/344
hiķāyet	: (a.) 1. Anlatma 8b/146 2. Mesel, kıssa 14b/257, 85b/1692, 97b/1946
	hiķāyet ol- Anlatılmak, hikaye edilmek 7b/127
hiķmet	: (a.) Hakikate ait söz veya iş, hikmet 8a/133, 28a/532, 107a/2136

ẖilāf	: (a.) Karşı, zıt 92a/1823, 114b/2299
ẖilāl	: (a.) Yeni ay 3a/31
ẖile	: (a.) Oyun, aldatma, hile ẖile eyle- Aldatmak, hile yapmak 94b/1882
ẖilkat	: (a.) Yaratılma, yaradılış 29b/563
ẖill	: (a.) Helal, dinen yapılmasına izin verilmiş 7b/124
ẖilm	: (a.) İnsanın yaradılışında olan yavaşlık, yumuşaklık 4a/62, 46a/879
ẖimāyet	: (a.) Koruma, muhafaza etme 5b/87, 38a/727 ẖimāyet eyle-Korumak 69b/1362, 110b/2211
ẖimmet	: (a.) İyilik, lutuf 30b/580, 61b/1187, 113b/2274
ẖimmet	: (a.) İyilik, manevi yardım 125a/2520
ẖisāb	: (a.) Hesaplama, hesap 48a/918, 63b/1227 ẖisāb it- Hesaplamak 11a/200, 24a/457 ẖisāb vir- Yaptıklarının nedenini açıklamak, hesap vermek 100a/1999 ẖisābını gör- Birinin yaptıklarını hesaplamak, hesap çıkarmak 100a/2007
ẖişse	: (a.) Pay, nasip 7a/120, 38a/728, 78b/1549 ẖişse ol- Nasip olmak 97b/1943
ẖitāb	: (a.) Konuşma, söz söyleme ẖitāb it- Konuşmak, söylemek 33b/645, 35b/681 ẖitāb ol- Hitap edilmek, bildirilmek 14b/264
ẖizmet	: (a.) 1. Birinin işini görme, hizmet 79a/1560, 79b/1570 2. Kulluk 8b/152, 28b/544, 61a/1174 ẖizmet it- 1. Birinin işini yapmak, hizmet etmek 124b/2517 2. 116a/2334
ẖôca	: (f.) Hoca, efendi 32b/624
ẖôd	: (f.) Kendi, bizzat 11b/204, 89a/1765
ẖôr	: (f.) Hakir, alçak 13a/240, 124a/2506 ẖôr it- Alçaklaştırmak, kötü duruma düşürmek 33a/633

ẖôş	: (f.) Güzel, iyi, tatlı 5b/93, 17a/313
ẖôş gel-	İyi görünmek, güzel görünmek 106a/2118
ẖôş gör-	Yaptığı hatayı mazur görmek, iyi görünmek 70b/1380
ẖôş ol-	İyi olmak, makbul olmak 61b/1184
ẖôşnūd	: (f.) Memnun
ẖôşnūd ol-	Memnun olmak 25b/486, 33a/629
ẖūb	: (f.) Güzel, hoş, iyi 20b/387
ẖūb ol-	Güzel olmak, hoş olmak 60a/1155, 123a/2479
ẖūb-rū	: (f.) Güzel yüzlü 5b/92
hubz	: (a.) Ekmek 3b/45, 123a/2482
ẖūk	: (f.) Domuz 12b/223, 12b/227
ẖulāşa	: (a.) Bir şeyin özü, özetle 3a/39, 115a/2308
ẖulķ	: (a.) Huy, ahlak 40b/778, 78b/1550
ẖulķ it-	Huy etmek, ahlak haline getirmek 78b/1550
ẖulķum	: (a.) Boğaz 63b/1231
ẖulle	: (a.) Cennet elbisesi 75b/1483
humret	: (a.) Kırmızılık, kızılık 73a/1435
ẖūn	: (f.) Kan 10b/190, 54a/1032, 82b/1630
ẖūr	: (f.) Yiyecek, yiyinti 13b/244
ẖūr	: (a.) Cennet kızları, huriler 16b/310, 29b/559, 91a/1810
ẖūrī, ẖūrī	: (a.) Cennet kızı, huri 52b/1004, 52b/1006, 72b/1424, 88b/1751
hurķat	: (a.) Ateş, yanma, yanık 35b/675, 84a/1656, 127a/2563
hurmā	: (f.) Hurma 3b/50, 83a/1642
huşūmet	: (a.) Düşmanlık
huşūmet it-	Düşmanlık etmek 91a/1811
huşūş	: (a.) Konu, iş 77b/1528, 85b/1688
huşūşā, huşūşa	: (a.) Ayrıca, üstelik 32a/616, 40a/766, 55b/1062, 81a/1597
huzā, huzī	: (f.) Tanrı, Allah 2a/17, 10b/188, 110b/2210, 110b/2213
huzāvendā, huzāvendi	: (f.) Allah, rab 57b/1097, 124a/2503

- ḥuzāyā, ḥuzāya : (f.) 'Ey Allahım' anlamında seslenme sözü 3a/31, 31b/607, 37b/716
- ḥuzūr : (a.) 1. Yan, nezd, huzur 12b/221 2. Rahatlık, huzur 94a/1871
- ḥuzūr it- Rahatlık vermek 75a/1474
- ḥüccet : (a.) Delil 108b/2168
- ḥüccet ol- Günahlara karşı senet olarak kullanılmak, delil olmak 35a/673
- hüdhüd : (a.) Bir kuş adı, ibibik 107a/2143
- ḥüküm : (a.) Emir, irade, hüküm 57b/1099, 95a/1898, 104a/2084
- ḥüküm it- Emretmek, hükmetmek 99a/1985
- hümā : (f.) Allah 85a/1683
- hümām : (a.) Himmetli, azimli 114a/2284
- hüner : (f.) Marifet, bilme 75b/1491, 88b/1755
- ḥürmet : (a.) Saygı, itibar 116a/2334
- ḥür : (a.) Esir olmayan, hür 117a/2355
- ḥüseynī : (a.) Meşhur bir çeşit lale 6a/96
- ḥüsn : (a.) Güzel, güzellik 29b/562, 91b/1817
- ḥüzn : (a.) Sıkıntı, keder 104a/2078
- ıklīm : (a.) Ülke, memleket 90a/1789
- ır- : Ayırmak 13a/237, 119a/2399
- ırağ : Uzak, ayrı düşmüş
- ırağ it- Ayrı düşürmek, uzaklaştırmak 121b/2447
- ırağ ol- Uzak olmak, Ayrı kalmak 42b/818, 108b/2170
- ‘Irāk : (a.) Dicle nehrinden aşağı Basra'ya kadar Şat Suyu'nun iki tarafı 60b/1168
- ırak : Bkz. İrağ 4a/59, 74a/1452, 76a/1495
- ırza : (a.) Rıza, rıza gösterme 37a/709, 47b/906, 77a/1519, 115a/2310
- ‘ışā : (a.) Akşam ezanından yatsı ezanına kadar geçen zaman 9a/155, 47b/903, 128a/2589

ış1-	: 1. Işık vermek, parıldamak 34a/654, 60b/1161 2. Aydınlanmak 38b/737
ışık	: (a.) Aşk, candan sevgi 3b/42, 60b/1167, 121a/2442
ıtkı	: (a.) Köle azat etme
ıtkı it-	Köle azat etmek 75b/1483
ış	: (a.) Yiyip içme, eğlenme 17a/313, 36b/695
ış eyle-	Yiyip içmek, eğlenmek 81b/1613
ış it-	Yiyip içmek, eğlenmek 17a/317
i	: Ey (hitap edatı) 6b/109, 91b/1818, 125a/2527
ibādāt	: (a.) İbadetler, tapmalar 28b/542, 28b/543
ibādet	: (a.) Allah'a karşı kulluk görevini yerine getirme, tapma 33b/642, 115a/2309
ibādet eyle-	Allah'a karşı kulluk görevini yerine getirmek, tapmak 15b/280, 53b/1026
ibādet it-	Allah'a karşı kulluk görevini yerine getirmek, tapmak 78a/1536, 86a/1702
iblis	: (a.) Şeytan 27a/511, 96a/1921
ibn	: (a.) Oğul
ibn-i adem	Adem oğlu, insan oğlu 97b/1945
ibret	: (a.) Olaylardan alınan ders, ibret 30b/581, 112a/2250
ibret al-	Ders çıkarmak 86b/1717
ibret dut-	İbret almak, ders çıkarmak 31b/604
ibtidā	: (a.) Başlangıç 34a/648
icābet	: (a.) Kabul etme, uygun karşılama 68a/1322
icābet it-	Kabul etmek, uygun karşılamak 92a/1827
icābet ol-	Kabul edilmek 9b/165
icāzet	: (a.) İzin, ruhsat
icāzet ol-	İzin verilmek 120a/2421
icmāc	: (a.) Toplama, bir araya getirme 10a/170

iç	: 1. İçeri, iç 1b/9, 15b/289, 21a/397, 50b/965 2. Belli bir zaman aralığı 27b/528 3. Ara 21b/398, 36b/697
iç-	: İçmek 107b/2151, 88b/1757, 119b/2407
içerü	: İçeri 89a/1767, 120a/2421
içici	: İçici, içen 120a/2415
içre	: Arasında, içinde 1b/8, 17a/316, 115a/2309
içün	: Sebep ve amaç bildiren edat 44b/849, 47b/906, 93b/1859
içür-	: İçirmek 4a/53, 49a/932, 84a/1660
idhāl	: (a.) Dahil etme, içeri sokma
idhāl it-	Dahil etmek, içeri almak 51a/967
idin-	: Edinmek, temin etmek 22b/423, 33a/630, 120a/2416
dôst idin-	95a/1898
idrāk	: (a.) Anlayış, akıl erdirmeye 53b/1024
ifākāt	: (a.) Hastalıktan kurtulma, iyileşme
ifākāt bul-	İyileşmek 104a/2080
iftār	: (a.) Oruç bozma, oruç açma 86b/1709
iftār it-	Oruç açmak 53a/1012, 122a/2466
iftirā	: (a.) Birine aslı olmayan suç yükleme
iftirā it-	Birine aslı olmayan suç yüklemek 109b/2195
igne	: İğne
igne başına geç-	Dikiş dikmeye başlamak 86a/1699
iğvā	: (a.) Azdırma
iğvā it-	Yoldan çıkarmak, azdırmak 17a/320, 125a/2522
iḥlāş	: (a.) Doğru, temiz sevgi, samimiyet 1b/2 2. İhlas Suresi 24b/463, 51a/976
iḥsān	: (a.) Yardım etme, iyi davranma, lutuf 81b/1607, 82b/1630
iḥsān it-	İyilik davranmak, yardım etmek 32b/618
iḥtisāb	: (a.) Hesap sorma, sorumlu tutulma 53a/1009
iḥtiyāc	: (a.) Gereklilik, ihtiyaç 58b/1128

iẖtiyār	: (a.) Seçme, seçim 1b/6, 33a/634
iẖtiyāt	: (a.) İleride olacakları hesaba katma, tedbir 94a/1867
iẖvān	: (a.) Samimi, candan dostlar 124b/2513, 125b/2536
iẖvat	: (a.) Kardeşler 67a/1303
iẖyā	: (a.) Güçlendirme 72b/1418
iẖyā it-	Canlandırma, diriltme 91b/1817
ʿikāb	: (a.) Ceza, eziyet 25b/482, 59a/1134, 112a/2248
iki	: İki sayısı 10a/171, 91b/1820, 124b/2515
ikinci	: İkinci 6b/112, 65b/1272
ikindü	: İkinci 9a/153
ikişer	: İkişer 28b/541, 124b/2513
ikiz	: İkiz 97b/1950
ikrām	: (a.) Saygı ve hürmet
ikrām eyle-	Saygı ve sevgi göstermek 45a/856
ikrām it-	İkram etmek, sunmak 78a/1544
ikrār	: (a.) Kabul etme, tasdik etme
ikrār eyle-	Kabul etmek, söyleneni onaylamak 64b/1255, 117b/2367
il	: Memleket, yer 27b/530, 69b/1358, 87a/1723
ilā	: (a.) ...ye, ...ye kadar, ...dek 34a/646, 50a/953
ilāh	: (a.) Allah, Tanrı 5a/80, 32a/615, 113a/2266
ilāhe	: (a.) Rabbim, Ey Allah'ım 2b/30, 114a/2287
ilāhī	: (a.) Allah'a mensup, Tanrı ile ilgili 9b/169, 88a/1746 2. Rabbim, Ey Rabbimiz 45a/857, 19b/362, 85b/1689
iʿlām	: (a.) Bildirme
iʿlām it-	Bildirmek, anlatmak 12b/225
ile	: 1. İle 97b/1952 2. Birlikte, beraber 7b/124, 3. Vasıtasıyla, sayesinde, yüzünden 22a/410, 32a/617, 70a/1370
ilerü	: Önce, evvel 68a/1327, 68a/1329
ilet-	: Götürmek, ulaştırmak 19b/360, 40b/777, 104b/2090

ilhāḥ	: (a.) Israr etme, zorlama ilhāḥ eyle- Israr etmek, zorlamak 108a/2164
il	: Elalem, başkaları 22A/409
‘ilim	: (a.) Bkz. ‘İlm 18b/341, 80a/1575
illā	: (a.) 1. Yalnızca, sadece 10b/185, 82b/1631 2. Mutlaka 50b/961, 61a/1172
‘ilm	: (a.) Bilgi, hüner, ilim 18a/333, 45b/868, 63a/1223
iltifāt	: (a.) Dikkate alma, kulak asma iltifāt eyle- Kulak asmak, ilgi göstermek 110b/2219
ilzām	: (a.) Birini cevap veremez hale getirme, susturma ilzām it- Susturmak 1b/4
imām	: (a.) Namaz kıldırın kimse, imam 22a/416, 105a/2107
‘imāme	: (a.) Önder 22a/412
īmān	: (a.) İnanma, kutsal inanç 2b/20, 40a/773, 106a/2121 īmān getür- İnanmak, iman etmek 66b/1289
īmānen	: (a.) İman ile 53a/1009
‘imāret	: (a.) Onarma ‘imāret ol- Onarılmak, imar edilmek 106a/2122
imdi	: Şimdi, artık 8a/139, 56b/1083, 113b/2275
in-	: 1. İnme 18a/337, 99a/1977 2. Eğilmek 11a/196
in	: En, genişlik 15a/275
inābet	: (a.) Tövbe etme inābet it- Tövbe etmek 113a/2269
in‘ām	: (a.) İyilik etme, nimet verme 10b/190, 85a/1680, 114a/2289
inan-	: 1. İman etmek, inanmak 93a/1851 2. İnanmak, güvenmek 90a/1784, 116b/2341
‘ināye	: (a.) Bkz. ‘İnāyet 130b/2645
‘ināyet	: (a.) Yardım, iyilik, ihsan 5a/80, 119b/2402 ‘ināyet eyle- Yardım etmek 22a/415, 69b/1362

‘ināyet it-	Yardım etmek 19a/357, 55b/1065
‘ināyet kıl-	Yardım etmek 7a/119, 31b/609
‘ināyet ol-	Yardım görmek, ihsanda bulunulmak 13a/231
ince	: İnce 7b/126, 23a/438
incit-	: Eziyet etmek, incitmek 6b/112, 13b/251
‘inde’r-rücū	: (a.) Dönüş yerinde, dönüşte 49b/945
inēn	: Pek, daha çok 19b/365, 84b/1676
infī‘āl	: (a.) Gücenme, darılma 2b/21, 31b/606
infiṣāl	: (a.) Ayrılma, yerini bırakıp gitme 2b/28, 31b/605
iñildū	: İnilti, inleme 61a/1178, 96b/1924
iñile-	: İnlemek, sızlanmak 106a/2116
inkār	: (a.) Kabul etmeme, reddetme
inkār eyle-	Reddetmek, kabul etmemek 66b/1295
ins	: (a.) İnsan 3b/42, 27a/514
inṣāf	: (a.) Adaletle davranma, ölçülü davranma 77b/1531, 119a/2393
inṣāf vir-	Adaletle davranmak 23b/449, 38b/737
insān	: (a.) İnsan 7b/128, 37b/722
inṣā	: (a.) Yapma, meydana getirme
inṣā it-	Yapmak, meydana getirmek 34a/650
intikām	: (a.) Öc alma, intikam
intikām al-	Öc almak 38a/734
intizār	: (a.) Bekleme, gözleme 5b/86
ip	: İp 40b/776, 100b/2011, 119a/2394
ir-	: 1. Erişmek, ulaşmak 9b/167, 64a/1240, 130b/2645 2. İsabet etmek, dokunmak 96b/1922 3. Olgunlaşmak, ermek 87a/1719
irde	: İrdemek, incelemek 80b/1585
irden	: Erkenden, önceden 16b/303, 94a/1875, 117a/2356
iril-	: Erişilmek 97a/1936
iriş-	: 1. Ulaşmak, erişmek, varmak 5a/80, 62a/1195, 130a/2637

2. Yetişmek, gelmek 91b/1822

irkek	: Erkek, adam 97b/1948
irte	: Ertesi sabah, yarın 95b/1903 2. Sonraki, ertesi 97b/1952
irür-	: Ulaştırmak, eriştirmek 2b/29, 113b/2281
is	: Sahip, malik 36b/701, 51b/983, 86a/1701
isim	: (a.) Ad, isim 49b/939, 33b/641
isim vir-	Ad vermek, isimlendirmek 29b/558
islām	: (a.) Müslümanlık, İslamiyet 7b/132, 33a/636
ism	: (a.) Krş. isim 4b/68, 34b/657
ismā ^c	: (a.) "Dinle" anlamında Arapça kelime 62b/1209
‘işnā	: (a.) İş, hile 124a/2505
isnād	: (a.) Hadislerin sırasıyla kimler tarafından söylendiğini bildirme 115a/2303, 124b/2509
iste-	: Dilemek, arzu etmek 14a/256, 50a/953, 112a/2258
isti ^c ānet	: (a.) Yardım isteme 39a/745, 60a/1157
isti ^c ānet it-	Yardım istemek 75b/1487
istiğfār	: (a.) Bağışlanmasını dileme 76b/1508, 83a/1640
istiğfār it-	Bağışlanmasını dilemek 76a/1496, 76b/1504
istiḥzā	: (a.) Alay, alaya alma 40a/772
istircā ^c	: (a.) Geri dönme
istircā ^c it-	Bir cenaze görüldüğü zaman "Şüphe yok ki biz, Allah'ın kuluyuz, yine şüphe yok ki ona dönücüleriz" ayetini okumak 41b/792
istiskā	: (a.) Su isteme, yağmur duasına çıkma
istiskā it-	Su istemek, susamak 4a/55
‘işyān	: (a.) Emre boyun eğmeme, itaatsizlik 7a/121, 71b/1386
‘işyān it-	İtaatsizlik etmek, isyan etmek 32a/614, 77b/1529
iş	: 1. Meşgale, iş 73a/1428, 98a/1958 2. Hareket, davranış, iş 21b/402
iş bitür-	İş yapmak 54b/1048
iş işle-	İş yapmak, davranmak 35b/680, 103a/2060

iş it-	Harekette bulunmak 22a/414, 47b/906
iş kı1-	Harekette bulunmak, davranmak 95b/1901
işāret	: (a.) İşaret, nişan, belirti 28b/548, 36b/694
işāret eyle-	İşaret vermek 110a/2208
işāret it-	Göstermek 92b/1844
işbu	: Bu, şu, işte bu 9a/161, 27a/515, 118a/2372
işit-	: 1. Duymak, işitmek 4a/59, 64a/1235, 92b/1836 2. Dinlemek 7a/121, 45b/868, 79b/1564
işle-	: Yapmak 6b/110, 19a/350, 35a/668
‘işret	: (a.) İçki, içki içme 18b/348
iştigāl	: (a.) Bir şeyle uğraşma, meşgul olma 115b/2318
iştiyāk	: (a.) Şevklenme, yapmayı isteme 18a/329
it	: Köpek (mecazi anlamda kullanılmıştır) 90b/1798
it-	: Yapmak, etmek 8a/143, 33a/636 2. Yardımcı fiil
ad it-	28a/535
‘atā it-	72b/1418
‘adāvet it-	38a/733
avāz it-	118b/2385
‘afv it-	52b/999
‘avrat it-	95a/1889
ağır it-	73b/1440
‘ayān it-	113b/2279
āh it-	96b/1923
azād it-	74b/1463
al it-	17a/321
‘azm it-	116b/2345
‘ālī it-	85b/1693
ba‘īd it-	73b/1442
a‘māl it-	44a/842
baña it-	47a/895
‘amel it-	11b/205
ba‘ṣ it-	57a/1092
anadan toğma it-	
bend it-	120b/2433
39b/757	
beyān it-	27b/524
arı it-	33a/634
biryān it-	106b/2133
‘arz it-	94b/1884
buhl it-	111b/2240
asān it-	112a/2248
bühtān it-	111a/2231
āşinā it-	18a/335
cefā it-	66b/1297

cehd it- 23a/439

fevt it- 6b/111

cem^c it- 108a/2155

figān it- 105a/2101

cevāb it- 9b/166

fıkr it- 70a/1373

cu^c it- 77a/1516

fırāk it- 105a/2097

cüst it- 107a/2138

fırāsāt it- 30a/578

cüzā it- 104b/2096

ğamz it- 96a/1916

çāk it- 13b/251

ğāret it- 106a/2122

çar it- 22b/421

ğark it- 23b/451

da^cvet it- 109a/2178

ğaybet it- 80b/1587

defn it- 128b/2605

ğazā it- 73b/1446

delālet it- 32a/611

ğazab it- 15b/282

derc it- 113b/2278

geşt it- 102b/2049

der-ḥāst it- 71a/1393

ğıdā it- 16a/290

dermān it- 69b/1353

giriftār it- 116a/2328

devā it- 71b/1396

günāh it- 77b/1531

devr it- 15a/272

ḥabs it- 92a/1827

dilek it- 88b/1759

ḥac it- 53a/1017

dōst it- 18a/334

ḥacāt it- 65a/1261

duḥūl it- 28a/540

ḥacıl it- 123b/2495

dūr it- 73a/1431

ḥalāş it- 113a/2264

düşman it- 35b/683

ḥalk it- 51a/971

edā it- 21b/401

ḥam it- 32b/627

emr it- 75b/1487

ḥamd it- 41a/790

envār it- 73b/1439

ḥarāb it- 49a/928

farḵ it- 23b/451

ḥaş it- 84a/1663

farz it- 8b/149

ḥased it- 56a/1070

fāş it- 82a/1618

ḥasf it- 110b/2216

feryād it- 104a/2077

ḥāşıl it- 106a/2124

fesād it- 77b/1530

ḥavf it- 77b/1529

hāzır it- 94b/1878

ilzām it- 1b/4

helāk it- 107a/2138

inābet it- 113a/2269

heves it- 89b/1774

ināyet it- 19a/357

hıfz it- 6b/107

istiānet it- 75b/1487

hısm it- 104b/2089

istiğfār it- 76b/1504

hiyānet it- 56b/1082

istircā it- 41b/792

hisāb it- 108a/2158

istiskā it- 4a/55

hiṭāb it- 35b/681

işyān it- 77b/1529

hizmet it- 91a/1805

iş it- 23a/434

hōr it- 33a/633

işāret it- 92b/1844

hōş it- 35b/679

iṣṭā it- 51a/970

hulk it- 78b/1550

iṭāat it- 4a/56

huşūmet it- 91a/1811

iṭāb it- 121b/2447

huzūr it- 75a/1474

iṣtibār it- 37a/708

hük m it- 99a/1985

iz it- 4a/52

ırak it- 74a/1452

iizz ü ikrām it- 125b/2535

iṭkī it- 75b/1483

iizzet it- 45b/863

iş it- 17a/317

ķabūl it- 127a/2562

iḥbādet it- 78a/1536

ķabz it- 87b/1729

icābet it- 92a/1827

ķahr it- 19a/356

idhāl it- 51a/967

ķanāat it- 37a/704

idrāk it- 53b/1024

ķaşd it- 121b/2446

iftār it- 53a/1012

ķat it- 87a/1724

iftirā it- 109b/2195

ķatl it- 90a/1788

iğvā it- 125a/2522

kelām it- 40a/772

iḥsān it- 32b/618

kesb it- 7a/121

iḥyā it- 91b/1817

ketm it- 46b/882

ikrām it- 78a/1544

kezm it- 80b/1591

iṣlām it- 12b/225

ķısm it- 29a/555

kıyām it- 77a/1521

kıyās it- 26b/510

kurbān it- 98b/1968

kut it- 16a/294

luṭf it- 71b/1395

ma^ʿāsī it- 25a/476

mağfūr it- 20a/375

maḥcūr it- 66b/1298

maḥlūd it- 91b/1813

maḥrem it- 17a/316

maḥv it- 50a/952

maḥbūl it- 100b/2010

maḥūn it- 38a/725

māyil it- 37a/710

meded it- 111a/2222

medḥ it- 83b/1653

mefāṣil it- 31a/592

men^c it- 111a/2230

merdūd it- 119b/2409

mesāfet it- 27a/518

mesrūr it- 44a/837

mirās it- 37a/706

mu^cāvenet it- 54b/1044

muhkem it- 18a/329

mukassem it- 2b/24

muṣafiḥe it- 48b/927

mutayyeb it- 90b/1794

mübeddel it- 67a/1299

mübtelā it- 38b/736

müheyyā it- 75a/1473

münācāt it- 117a/2352

münāzara it- 108b/2174

münevver it- 2b/20

müyesser it- 106a/2120

naql it- 76a/1497

nālān it- 94a/1869

nāliṣ it- 118a/2376

nār it- 88b/1751

naẓar it- 99a/1975

nedāmet it- 103a/2058

nefrīn it- 117a/2346

nem it- 44b/854

nevḥa it- 105a/2106

nevmiz it- 127a/2566

nikāḥ it- 94b/1885

nīm it- 69a/1350

nişyān it- 49b/947

niyāz it- 39b/753

niyyet it- 25a/478

nūr it- 73a/1431

özr it- 118b/2388

pāk it- 120a/2417

paş it- 84b/1671

pervāz it- 95a/1893

pest it- 85a/1682

peydā it- 34a/650

pişe i it- 55b/1064

rağbet it- 129b/2622

rahm it- 2a/19

sülük it- 23a/439

rahmet it- 51a/974

sürür it- 22b/423

rām it- 24a/455

şefā^cat it- 10b/183

redd it- 70b/1376

şehādet it- 108b/2174

ref^c it- 50a/952

şekāvet it- 81b/1612

revā it- 54b/1041

şerr it- 32b/625

rıhlet it- 60a/1158

şirk it- 82a/1622

ri^cāyet it- 106b/2128

şükr it- 66a/1282

rücū^c it- 50a/949

ta^caccüb it- 86b/1716

şabr it- 81a/1593

tābi^c it- 22b/421

şalā it- 75b/1484

taḥarrük itdür- 4b/67

sark it- 109a/2182

taḥassür it- 56a/1071

sa^cy it- 56a/1070

taḥayyür it- 35b/678

şayḥa it- 92b/1837

taḥiyyat it- 21b/402

se^cāyet it- 92b/1842

taksīm it- 29a/557

sefer it- 103b/2072

ṭaleb it- 46a/879

selām it- 47a/897

ta^clim it- 102b/2051

selāmet it- 77b/1523

ṭama^c it- 83b/1649

şevāb it- 19b/365

tamām it- 20a/373

seyr it- 5b/91

taşadduk it- 35a/671

seyrān it- 106b/2133

taşavvur it- 107a/2139

sezā it- 8a/138

ṭavāf it- 102b/2046

şinf it- 7b/127

ṭavāf it- 73b/1446

şoḥbet it- 121a/2441

ṭavḳ it- 80a/1579

sū'āl it- 25a/475

tażarru^c it- 11a/191

şuḡ it- 95a/1895

tebevül it- 106b/2129

şu^cūd it- 48b/925

tecāvüz it- 17a/312

sücūd it- 9a/157

tecelli it- 3a/37

sükūt it- 37a/703

tecessüs it- 12b/225

tedbîr it- 102a/2043

var it- 64b/1250

teferrûc it- 86b/1717

vâşîf it- 86a/1703

te'hîr it- 83a/1637

vâsi^c i it- 51a/968

tekfîn it- 128b/2604

vaşl it- 121b/2454

tekrâr it- 26a/494

va^cz it- 109a/2181

temâşâ it- 21a/389

vird it- 59a/1135

temennâ it- 100b/2016

yâd it- 97a/1940

tenâvül it- 87b/1732

yaqîn it- 73b/1442

terennüm it- 13b/249

yâr it- 64b/1250

terk it- 8a/135

yarı it- 110b/2212

tesbîh it- 8b/152

yemîn it- 116b/2341

teslîm it- 128b/2597

yüzünü hâk it- 110a/2202

tevbe it- 127b/2574

zam it- 56b/1084

tevellî it- 101a/2022

zan it- 40a/771

tevfîz it- 106a/2119

zevķ it- 120b/2426

tezevvüç it- 72b/1424

zîkr it- 35b/676

tezyîn it- 90b/1793

zîkrillah it- 8a/140

tolu it- 16a/289

zinâ it- 109a/2184

vahy it- 98a/1954

ziyâret it- 51a/973

vaķâr u ^cucb it- 49a/934

i^ctâ

: (a.) Verme, ödeme

i^ctâ it- Vermek, ödemek 51a/970, 82a/1624

i^ctâ ol- Verilmek 51b/977

iṭâ^cat

: (a.) Uyuma, dinleme, alınan emre göre davranma 23a/435

iṭâ^cat it- Uymak, dinlemek 4a/56, 77b/1527

^citâb

: (a.) Azarlama, paylama, tersleme 64b/1254

^citâb it- Azarlamak, terslemek 112b/2262, 121b/2447

i^ctibār

: (a.) Önem verme

i^ctibār it- Önem vermek 37a/708

itmām	: (a.) Tamamlama
itmām ol-	Tamamlanmak, bitirilmek 123b/2494
ittişāl	: (a.) Kavuşma, birleşme 2a/17
iv-	: Acele etmek 123b/2498
‘ivāz, ‘ivāz :	(a.) Bedel, karşılık olarak verilen şey 19a/353, 61a/1180, 61b/1186
iz	: Ayak izi, iz 4a/52, 96a/1911
izā	: (a.) Eziyet verme 93a/1856
izā gör-	Eziyet görmek, eziyet edilmek 90a/1782
‘izām	: (a.) Büyükler, ulular 88a/1750
izāzülzil	: (a.) Sure adı, sure-i zilzal 25b/480, 55a/1052, 60a/1151
izdihām	: (a.) Kalabalık, bir yere çok kimsenin birikmesi 129a/2611
izin	: (a.) Müsade, izin
izin vir-	İzin vermek, müsade etmek 87a/1720
izle-	: Takip etmek, izlemek 23a/437, 96a/1914
izn	: (a.) Bkz. izin 4a/54
‘izz	: (a.) Büyüklük, ululuk 34a/649, 113a/2263 2. Değer, itibar 45a/858, 125b/2535
‘izzet	: (a.) Yücelik, büyüklük 39b/756, 64a/1240
‘izzet it-	Değer vermek, itibar etmek 45a/860
jāle	: (f.) Kırağı, çiğ 18a/331
ķabā	: (a.) Üste giyilen elbise, kaftan 13b/250
ķabāyih	: (a.) Yakışksız, çirkin şeyler 100a/2002, 100a/2007
ķābe ķavseyn :	(a.) Miraç gecesinde Hz. Muhammet’in Cenab-ı Hakka olan yakınlık derecesi 39a/747,65a/1262
ķābız	: (a.) Alan, tutan 87b/1734
ķābızı’r-rūh	Ruhları alan, Azrail 58b/1123
ķabih	: (a.) Çirkin, yakışksız,kötü 105b/2108
ķābil	: (a.) Kabul gören, benimsenen
ķābil ol-	Kabul etmek 98a/1958, 98a/1963

ķabīle	: (a.) Boy, kabile 57a/1088
ķabir	: (a.) Mezar 25b/482, 51a/975, 73a/1431, 128b/2605
ķabl	: (a.) Önceki, evvelki, önce
	ķable's-sehī Eli açıktan önce, cömertten önce 78b/1546
ķabr	: (a.) Bkz. ķabir 9b/168, 51b/983
ķabūl	: (a.) Alma, kabul 101b/2028
ķabūl eyle-	Kabul etmek, razı gelmek 98b/1974, 110a/2202
ķabūl it-	1. Benimsemek, razı gelmek 92a/1827, 127a/2562
	2. Saymak, gibi görmek 3b/46
ķabūl ol-	Sayılmak, kabul edilmek 12b/230, 98b/1964
ķabẓ	: (a.) Alma, tutma
ķabẓ it-	Almak, canını almak 41a/785, 58b/1123
ķabẓ eyle-	Almak, canını almak 87b/1730, 87b/1737
ķaç-	: Kaçmak 23b/442, 40a/765, 66a/1283, 125b/2533, 125b/2539
ķaç	: (soru sıfatı) Ne kadar, kaç 107a/2140
ķaçan	: Ne zaman, ne vakit, nasıl 3b/43, 24a/456, 49b/944, 111b/2239
ķaçur-	: Kaçırmaq 38b/735
ķadd	: (a.) Boy 107b/2148
ķa'ḍe	: (a.) Oturma, oturuş 28b/544
ķadem	: (a.) Ayak 71b/1398, 76b/1505
ķadīm	: (a.) Önceki, eski 119b/2402
ķadr	: (a.) Değer, itibar 36b/697, 97b/1946
	ķadre ir- Rütbece yükselmek, itibar kazanmak 9b/167
ķāf	: (a.) Kaf dağı 26b/506, 26b/508
kāf	: (f.) Yaran, yarıcı 15a/268
ķafā	: (a.) Baş, kafa 5b/87
kāfir	: (a.) Allah'ın varlığına, birliğine inanmayan, kafir 2a/13, 90a/1782, 106b/2131

kāfir git-	Allah'ın varlığına, birliğine inanmadan ölmek
103a/2063	
kāfūr	: (a.) Uzak Doğu'da yetişen kokusu yoğun bir madde 90b/1794
kaḥhār	: (a.) Kahreden, yok eden 31b/601
kaḥir	: (a.) Kahreden, ortadan kaldıran 90a/1787
kaḥr	: (a.) 1. Zorlama, zorla iş gördürme 61b/1191 2. Helak etme, batırma 15b/282
kaḥr eyle-	Helak etmek, batırmak 110a/2201
kaḥr it-	Helak itmek, batırmak 15b/285
kā'ināt	: (a.) Yaratılmış olan her şey, evren 58a/1110
kaḥ-	: Çakmak, saplamak 91b/1821
kaḥı-	: Öfkelenmek, kızmak 80b/1587, 94b/1881, 106b/2129
kāl	: (a.) Söz, laf
kıl u kāl	Dedikodu 127a/2567
kal-	: 1. Bir yerde bulunmak, yaşamak 8a/136 2. Ebedi olmak, dünyada yaşamaya devam etmek 114b/2296 3. Geride kalmak, bulunmak 61b/1182, 79a/1556, 19a/359, 23b/445 4. Miras olarak kalmak 6b/114 5. Olduğu yerde kalmak 8a/137 6. Artıp kalmak 7b/130
ʿāciz kal-	103a/2061
mübhem kalma-	27b/524
aḥvel kal-	92b/1835
müfekker kal-	64a/1237
avāre kal-	120a/2418
nātüvān kal-	42a/808
az kal-	16a/296
piyāde kal-	61a/1176
bākī kal-	101b/2032
sağ kal-	20a/378
dil-āzer kal-	42a/805
taḥayyür kal-	118b/2387
ebkem kal-	109b/2196
tefekürde kal-	61a/1170
günāhı kal-	9b/164
yolda kal-	2b/23
maḥrūm kal-	11b/205
zaʿif kal-	37b/714
kalb	: (a.) Gönül, kalp 3b/42, 20b/386, 129b/2625
kaldur-	Yukarı kaldırmak 11a/196, 20a/370, 104a/2080
kalem	: (a.) Kalem 16b/307, 34a/646

kām	: (f.) Damak 46b/883
ķamer	: (a.) Ay 3b/48, 30a/570
ķāmet	: (a.) Boy 4a/62, 107b/2151
ķamīş	: (a.) Gōmlek 86a/1698
ķamu	: 1. Bütün, hep 5a/78, 18a/336, 57a/1098, 89a/1771, 130b/2645
ķan-	: Bir şey içerek susuzluğunu gidermek 19a/353, 58b/1124
ķan	: Kan 95a/1893, 102b/2047, 117a/2351
kān	: (f.) Bir şeyin kaynağı 3b/50, 26a/494, 129b/2617
ķanā ^c at	: (a.) Bir kismete razı olma
	ķanā ^c at it- Bir kismete razı olma 37a/704
ķanat	: Kanat 39a/751, 122a/2461
ķanatlu	: Kanatlı 99a/1976
ķanda	: Nerede 20a/379, 118a/2370, 120b/2427
ķandan	: Nereden 117b/2358, 118a/2371
ķandīl	: (a.) Kandil 14b/267
ķandur-	: Bir şey içirip susuzluğunu gidermek 4a/53
ķanı	: Hani, nerede 1b/2, 22a/417, 103b/2066, 122a/2465
ķāni ^c	: (a.) Kanaatkar, yeter bulup fazlasını istemeyen
	ķāni ^c ol- Yeter bulup fazlasını istememek 3a/32, 61b/1188
ķankı	: Hangi 34a/652, 52b/1004, 81a/1601
ķanlı	: Kanlı 129b/2621
ķantār	: (a.) Kantar 74a/1447, 74a/1451
ķantarā	: (a.) Büyük taş köprü 56a/1074
ķapķara	: Kapkara 12b/222
ķapu	: Kapı 12a/212, 22b/426, 36b/700, 52b/1003
kār	: (f.) İş, güç 1b/7, 35b/684
	kesb-i kār Geçim yolu, ticaret 6b/108
	kār-ı gāh İş yeri 64b/1249
ķara	: 1. Kara, siyah 29b/566, 63b/1231 2. Ayıp 60b/1169

ķara yir	Toprak, zemin 18b/340
ķara yűzlű	Ayıplı, gűnah sahibi 20b/383
ķarabaŗ	: Akılsız 22a/413
ķarābet	: (a.) Yakınlık, akrabalık 25a/473, 110b/2214
ķarala-	: Karalamak 3a/37
ķarañu	: Karanlık 84b/1673
ķarār	: (a.) 1. Durma, karar kılma 26b/503, 30a/576 2. Karar, bir konuda karar verme 97a/1935
ķarār it-	Durmak, yerinde kalmak 42a/803
ķarar-	: Karalaŗmak, kararmak 121a/2436
ķardaŗ	: 1. Anne veya babası aynı, kardeŗ 78a/1539, 103a/2057, 105b/2114 2. Arkadaŗ, dost 25a/475, 40a/773
ķarġa	: Karga 74a/1453
ķarı	: Kadın 92a/1828, 92b/1834
ķarın	: Karın 106b/2126, 118b/2383
ķarınca	: Karınca 2b/26
ķarındaŗ	: Bkz. ķardaŗ 24a/452, 88b/1756, 125b/2535
ķāri', ķāri	: (a.) Okuyan, okuyucu 51a/970, 52a/991, 99a/1983
ķarīb	: (a.) Yakın, yakın olan 82a/ 1620
ķarīb ol-	Yakın olmak 17a/319
ķarīn	: (a.) Yakın, soyca yakın 25a/472
ķarka	: Bkz. ķarġa 102b/2052, 103a/2060
ķarŗu	: 1. -A doġru, karŗı 6a/100 2. Karŗılık olarak, mukabilinde 14a/253, 16a/297
ķarŗu ık-	Karŗılamak 103b/2074
ķarŗu gel-	Karŗılamak 125b/2536
ķarŗu var-	Karŗılamak 125b/2534
ķartaŗ	: Bkz. ķardaŗ 98b/1966
ķaŗab	: (a.) Saz, baġlama 42b/815

kaşavet	: (a.) Tasa, gam, keder 71b/1397, 81b/1604
kaşd	: (a.) 1. Niyet, istek 4a/58, 75b/1485
kaşd eyle-	1. Niyetlenmek 87a/1722 2. Öldürmeye kalkışmak 101b/2033
kaşd it-	1. Niyet etmek, niyetlenmek 2b/22 2. Öldürmeye kalkışmak 101b/2033
kaşr	: (a.) Köşk, saray, kasır 48b/923, 93a/1845, 121a/2439
kat	: 1. Yan, huzur, nezd, ön 8b/147, 36b/702, 86b/1708, 121a/2436 2. Kat, katman 27a/516
kaṭ ^c	: (a.) Kesme
kaṭ ^c -i ser	Başı kesme, idam 109a/2183
kaṭ ^c -i ṭarīk	Yol kesicilik 109a/2183
kaṭ ^c	: (a.) Bitirme, yol alma
kaṭ ^c it-	Yol almak 87a/1724
kaṭī ^c	: (a.) Kopuk, arası açık 82a/1620
katı	: Çok, fazla, sıkı, iyice 12a/213, 42b/813, 67b/1314
katl	: (a.) Öldürme, öldürülme 97b/1944, 103a/2058
katl eyle-	Öldürmek 95b/1910
katl it-	Öldürmek, katletmek 90a/1788
katl itdür-	Öldürtmek 93a/1853
kaṭrān	: (a.) Katran 88a/1741
kaṭre	: (a.) Damla 30a/573, 63a/1217
kaṭāyid	: (a.) Kurallar, usuller 24a/456
kaṭī	: (a.) Kuvvetli, güçlü 117a/2350
kaṭl	: (a.) Söz, laf 5a/74, 89b/1773
kaṭl ü fi ^c l	Söz ve iş 22a/418
kaṭm	: (a.) 1. İnsan topluluğu 48a/912, 111a/2223 2. Bir peyagamberin gönderildiği topluluk 49b/940
kaṭseyn	: (a.) İki kavis

	Ḳābe ḳavseynMiraç gecesinde Hz. Muhammet'in Cenab-ı Hakka olan yakınlık derecesi 39a/747
ḳavüm	: (a.) Bkz. ḳavm 111a/2224
ḳayd	: (a.) Düşünce, endişe, kaygı 57b/1097, 75a/1472
	ḳaydını yi- Kaygısını çekmek, endişe etmek 20a/372, 109b/2192
ḳāyıd	: (a.) Bağlayan 40b/780
ḳayır-	: Tasalanmak, kaygılanmak 97a/1939
ḳāyıl	: (a.) Razi, boyun eğmiş 88b/1760, 108a/2165
ḳāyim	: (a.) 1. Sürekli, dayıma 85b/1699, 125a/2519 2. Namaz kılan 44b/849
	ḳāyim ol- 1. Namaz kılmak 9a/160, 54b/1043
	2. Durmak, bir yerde yaşamak 19a/358
	3. Sürekli olmak 43a/829
kāyināt	: (a.) Bkz. kā'ināt 4b/69
ḳaynat-	: Kaynatmak 91b/1814
ḳayur-	: Bkz. ḳayır- 31b/606
ḳāyyum	: (a.) Herşeyin varlığını ayakta tutan Allah 126a/2545
ḳazā	: (a.) İstemeden yapılan kötü iş, zararlı iş 79a/1561
	ḳazā-yı ḥācetTuvalette gitmek, aptest bozmak 121a/2439
ḳazan-	: 1. Yapılan bir iş veya satılan bir mal karşılığında para elde etmek, kazanç sağlamak 6b/113 2. Edinmek, elde etmek 1b/8, 115b/2320, 117a/2356
kefāret	: (a.) Karşılık, kefareti 46a/879, 100b/2016
kelām	: (a.) 1. Söz, kelam13b/243, 31b/603, 71b/1400 2. Kur'an 101b/2030
kemāl	: (a.) İnsanın bilgi ve ahlak güzelliği bakımından olgunluğu bakımından mükemmel olma, olgunluk, eksiksizlik 1b/1, 44b/850, 84b/1674
kelāmullah	: (a.) Kur'an-ı Kerim 48a/913, 58a/1111
kelb	: (a.) Köpek 36b/695, 696
kem	: (f.) Bozuk, kötü 5a/74, 66b/1291 2. Eksik, az 64a/1240
	kem eyle- Fena hale getirmek 16b/302

kem ol-	Kötülük gelmek, fena olmak 23b/449
kemāhī	: (a.) Olduğu gibi 45a/857, 100a/2000, 104a/2075
kemālāt	: (a.) İnsanın bilgi ve ahlak güzelliği bakımından olgunluğu 26a/491
kenār	: (f.) 1. Kıyı, sahil 5a/83 2. Kenar, köşe 121b/2445
kerāmet	: (a.) 1. Bağış, kerem 57a/1092 2. Peygamberlerin ve velilerin gösterdikleri olağanüstü hal 67a/1308, 78a/154
şāhib-i kerāmet	Keramet sahibi 6b/109
kerem	: (a.) Cömertlik, lutuf, ihsan 82b/1630, 129a/2608
kerem kı1-	İhsan etmek, cömertlik göstermek 38a/727, 60b/1166
kerīm	: (a.) 1. Yüce, ulu 78a/1543 2. Sonsuz kerem sahibi Allah 38a/727, 124a/2502
kerīmā	: (a.) Yüce Rabbim 98b/1974, 113b/2273
kerkes	: Bir kuş adı, akbaba 102a/2042
kerre	: (a.) Defa, kez, kere 11a/196, 51a/976, 111a/2221
kes	: (f.) Kişi, kimse 29a/549, 36b/699, 50b/959
kes-	: 1. Kesmek 109a/2182, 113b/2273 2. Uzaklaştırmak, unutmak 33a/630
‘ömrün ipini kes-	100b/2012
sözini kes-	82a/1621, 101b/2033
kesb	: (a.) Çalışıp kazanma, kazanç 7a/117
kesb it-	Çalışıp kazanmak, ticaret yapmak 7a/121
kesb-i kār	Geçim yolu, ticaret 6b/108, 81b/1609
keşir	: (a.) Çok, çok fazla 108b/2173
keşret	: (a.) Çokluk, bolluk, fazlalık 45b/870, 129a/2610
keteb	: (a.) Kutsal kitap 59b/1143
ketm	: (a.) Gizleme, saklama
ketm it-	Gizlemek, saklamak 46b/882
ketm ol-	Saklanmak, gizlenmek 96a/1913
kevākib	: (a.) Yıldızlar 30a/571

kevn	: (a.) Dünya 2b/27, 18a/339, 71a/1390
kevneyn	: (a.) Dünya ve ahiret 30a/568, 46a/878
kevser	: (a.) 1. Kevser suresi 24b/462 2. Cennet'te bir havuzun adı 25b/489, 52a/993
kez	: Defa, kere, kez 11a/196, 110a/2208
kezin	: Bkz. kez 90a/1787
kezm	: (a.) Öfkesini yenme
	kezm it- Öfkesini yenmek 80b/1591
kıl	: (a.) Söz
	kıl u kāl Dedikodu 127a/2567
kıl-	: 1. Yapmak, etmek, yerine getirmek 7b/126, 24b/469, 41a/788
	2. Yaratmak, yapmak 7b/128, 7b/129, 7b/130 3. Yardımcı fiil
	aḥsend kıl- 118a/2368 nevḥa kıl- 96b/1923
	cüzā kıl- 128a/2593 pāk kıl- 24b/459
	der-pīç kıl- 61b/1183 secde kıl- 67b/1316
	duṣā kıl- 92a/1832 takrīr kıl- 18b/341
	emīn kıl- 13a/233 tamām kıl- 43a/825
	ferāḥ kıl- 13b/246 tamāmet kıl- 18b/342
	feryād kıl- 16a/299 tebdīl kıl- 109b/2190
	ḥazer kıl- 42a/803 tedbīr kıl- 102b/2044
	ḥizmet kıl- 63a/1214 teḡayyūr kıl- 35b/678
	ḥināyet kıl- 7a/119 teraḥḥum kıl- 60b/1162
	kerem kıl- 38a/727 tevbe kıl- 9a/154
	maḥabbet kıl- 36a/685 vaḥiy kıl- 47a/896
	meded kıl- 71a/1385 vefā kıl- 5a/78
	muhkem kıl- 15b/287 yārī kıl- 92b/1834
	namāz kıl- 11a/191 yavī kıl- 116b/2335
	naẓar kıl- 111b/2232 zārī kıl- 96b/1922
kıl	: Vücuttaki tüyler, kıl 48a/915, 50a/950

ķılavuz	: Yol gösteren 17a/312
ķılıç	: Kılıç 93b/1861
ķılın-	: Edilmek, kılınmak (Yardımcı fiil)
namaz ķılın-	11b/203, 22a/416, 54a/1029
iķsān ķılın-	67b/1306
fitne ķılın-	108a/2162
ķillet	: (a.) Kıtık 123a/2487, 123b/2492
ķına-	: Cezalandırmak 17b/324
ķır-	: Öldürmek, katletmek 63a/1215
ķırā'at	: (a.) Okuma 11a/193
ķırķ	: Kırk 43a/824, 107b/2149
ķırnaķ	: Cariye, cilveli kadın 120a/2413, 120a/2421
ķıruķ	: Bozuk, düzgün olmayan 23a/430
ķısm	: (a.) Parça, bölük, kısım 29b/558
ķısm it-	Sınıflandırmak, parçalara ayırmak 29a/555
ķısmet	: (a.) Nasip, kader 61b/1183
ķısmet ol-	Nasip olmak 29b/561
ķışķa	: (a.) Hikāye 89b/1777, 112a/2249
ķışķa eyle-	Hikāye etmek, anlatmak 90a/1780
ķış	: Kış 64b/1247
ķıyām	: (a.) Ayakta durma, namaz kılma 77a/1521
ķıyāmet	: (a.) Kıyamet 9b/168, 48b/922
ķıyāmet günü	Dünyanın sonu, bütün ölülerin toplanacakları zaman 39b/759
ķıyās	: (a.) Karşılaştırma
ķıyās it-	Karşılaştırmak 80a/1574
ķız	: Kız, kız çocuķu 19b/364, 94a/1875, 127a/2569
ķızķardaş	Kız kardeş 98a/1958
ķızar-	: İyice pişmek, kızarmak 123a/2479

ki	: (f.) Ki (Bağlama edatı) 1b/5, 25a/479, 55a/1050, 82a/1618, 129a/2615
kibr	: (a.) Büyüklük taslama, kibirlenme 8a/134, 84b/1669, 98a/1961
kibriyā	: (a.) Büyüklük, ululuk 77a/1515, 127a/2566
kiçi	: Küçük 88a/1740
kifāf	: (a.) Yaşayacak kadar rızık 6b/113
kim	: 1. Ki (Bağlama edatı) 2a/15, 20b/387, 93a/1852, 128b/2601 2. Kim (Soru zamiri) 60a/1154, 102a/2043, 109a/2187, 117b/2359
kimesne	: Kimse, kişi 6b/112, 47b/906, 99b/1989
kimi	: Kimi, kimisi (Belgisiz zamir) 8a/135, 108a/2163, 129b/2624
kimse	: Kişi, fert, kimse 11a/191, 53b/1025, 125a/2524
kimsene	: Bkz. kimesne 49a/934, 53a/1008
kīn	: (f.) Gizli düşmanlık, kin 8a/137, 84a/1659
kīn dut-	Birine düşmanlık beslemek, düşman olmak 84a/1663
kīne	: (f.) Gönülden gizlenen düşmanlık 84b/1669
kir	: Leke, kir, pislik 38b/741
kirişsüz	: Yayın iki ucu arasındaki esnek bağısız, kirişsiz 80a/1576
kisvet	: (a.) Elbise, özel kıyafet 23b/444
kişver	: (f.) Ülke, memleket 5a/79
kitāb	: (a.) 1. Kitap 5a/76, 61a/1170 2. Kur'an-ı Kerim 76b/1503
kizb	: (a.) Yalan 80b/1583, 109b/2190
ko-	: 1. Bırakmak, terk etmek 9b/164 2. Bırakmak, yerinde bırakmak, koymak 1b/5, 101b/2032, 110a/2201 3. Ad vermek, adlandırmak 22a/410 4. Bir şeyi belli bir yere bırakmak, koymak 122a/2461 5. Bırakmak, müsaade etmek 36b/702 6. Birini, bir şeyi belli bir yere yerleştirmek 7b/132, 110b/2217
baş koy-	Başını bir yere dayamak 12a/215, 19b/371
elden koma-	Bırakmamak, terk etmemek 34b/658, 53a/1013
koç	: Koç 95a/1892, 98b/1972
koķ-	: Kokmak 31a/588, 76a/1492

koğu	: Koku 4a/60, 44b/851
kol	: Bir şeyin ayrıldığı bölümlerden her biri, kısım 23a/436
kolay	: Rastgele, gelişigüzel 120b/2423
kon-	: 1. Konaklamak, misafir olmak 45a/862 2. (Kuş için) Yere inmek, konmak 102a/2053
konşı	: Komşu 25a/473, 122b/2469
konşıcağ	: Komşu 122b/2470
konuk	: Konuk, misafir 106b/2125
kop-	: 1. Ayrılmak 63b/1233 2. Meydana gelmek 39b/760
kopar-	: 1. Sökmek, ayırmak 15b/283, 2. Diriltmek, haşretmek 68a/1324 ğavğa kopar- 17a/320
korğ-	: 1. Korkmak, çekinmek 94a/1867, 101a/2019
korğu	: Korku, endişe 16a/294, 109b/2189
kov-	: 1. Yanından uzaklaştırmak 22b/426 2. Birinin peşine düşmek, kovalamak 96a/1914 3. Bir işin peşine düşmek 22b/426
koy-	: Bkz. ko- 14b/267, 36b/700, 124a/2504
koyun	: Koyun 98b/1971, 102a/2037
köpük	: Köpük 26a/498, 26a/499
körlik	: Biribirinin inadına hareket etme 47b/907
köşek	: Deve yavrusu 103b/2066, 103b/2068
köşk	: (f.) Süslü ev, köşk 13b/247
köti	: Beğenilmeyen, makbul olmayan, kötü 98a/1959
ğubür	: (a.) Kabirler 73b/1439, 80b/1584
ğuc-	: Kuçaklamak 22b/424, 118b/2388
ğudret	: (a.) 1. Allah'ın gücünün her şeye yetmesi, kudret 27a/520, 118b/2379
ğuds	: (a.) Temizlik, arılık 5b/90
ğül	: (a.) 1. Tanrı'ya göre insan, yaratılmış 2a/12, 8b/158, 44b/846, 130b/2645 2. Köle, hizmetçi 23a/432, 48a/908
ğul	: (a.) Bkz. ğül 37b/717, 70a/1366, 77b/1528, 93a/1855

kulak	: Duyma organı, kulak 75a/1475, 120a/2418
kulak ur-	Kulak vermek, dinlemek 66a/1285
kuġaġında tut-	Aklından çıkarmamak, aklında tutmak 7a/115
kuġaġından çıkarma-	Aklında tutmak, unutmamak 44b/844
kuġaġından gider-	Aklından çıkarmamak, unutmamak 46b/884
kuġub	: (a.) Kalpler, gönüller 73b/1439
kuġyā	: (a.) İhlas suresinin halk arasındaki adı 24b/462, 56b/1084
kum	: Kum 11b/201
kumrı	: (f.) Bir kuş adı 6a/98, 13b/249
kuṅc	: (f.) Kanadın dibi, bir kimsenin kolunun altı, koltuk 122a/2462
kupkuṛuca	: Sadece 91b/1816
kuṛ'ān	: (a.) Hz. Muhammet'e indirilen kutsal kitap, Kur'an-ı Kerim 34b/663, 70b/1383, 101b/2030
kuṛb	: (a.) Yakın olma, yakınlık 4a/60, 63b/1228
kuṛbān	: (a.) Allah rızasını kazanmak için adanan şey 99a/1977, 99b/1987
kuṛbān it-	Allah rızasını kazanmak için bir şey adamak 98b/1964
kuṛbān ol-	Bir amaç uğrunda kendini feda etmek, kurban edilmek 127a/2571
kuṛbiyyet	: (a.) Yakınlık 72a/1412
kuṛı-	: Bkz. kuṛu- 18a/330, 102b/2047
kuṛı	: Bkz. kuṛu 19a/359, 41a/786
kuṛre	: (a.) Işık, parlaklık
	kuṛretü'l-ṣayn Göz nuru, nur 76b/1510
kuṛş	: (a.) Yuvarlak ekmek, çörek 3b/45
kuṛtar-	: Kurtarmak 106b/2126, 110b/2217, 117b/2363
kuṛtıl-	: Bkz. kuṛtul- 11a/195, 83a/1639
kuṛtul-	: Tehlikeli veya kötü bir durumu atlatmak, kurtulmak 95b/1908, 107a/2141, 116b/2342
kuṛu-	: (Bitki için) Canlılığını yitirmek 18a/338

ķuru	: 1. (Bitki için) Canlılığını kaybetmiş, 3b/50 2. Kara toprak, yer 22b/420 3. Yalnız, boş 23a/440, 92a/1831
ķurut-	: 1. (Bitki için) Canlılığını yitirmesine sebep olmak 18a/336 2. Cılız duruma getirmek, zayıflatmak 130a/2634
ķuřũr	: (a.) Kõřkiler, kasırlar 13b/247
ķuř	: Kuş 6a/95, 39a/750, 74a/1454
ķut	: (a.) Yaşamak iin yenilen şey, yiyecek 6b/113, 16a/298
ķut it-	Yemek olarak kullanmak, yemek 16a/292, 16a/294
ķutlu	: Uğurlu, mũbarek, hayırlı 21a/392
ķuzu	: Koyun yavrusu, kuzu 3b/48
kũbrũ	: (a.) En bũyũk 29a/553, 29b/563
kũdũret	: (a.) Gam, tasa, kayđı 82a/1621
kũffũr	: (a.) Hak dinini inkar edenler, kafirler 7b/131, 112a/2242
kũfr	: (a.) Allah'a inanmama, dinsizlik 90a/1783, 94a/1874, 103b/2070
kũfrũn	: (a.) İyilik bilmeme 63a/1216
kũfũr	: (a.) Bkz. kũfr 42b/818
kũlli	: (a.) Hepsĩ, bũtũn, tamam 66b/1293, 100b/2016, 120b/2426
kũn	: (a.) "Ol", "Olsun" anlamında Arapça sũz 57b/1099
kũrsĩ, kũrsi	: (a.) 1. Arşın altındaki gũk tabakası 16b/308, 68b/1331 2. Oturulacak yũkseke yer 123b/2499
kũtũb	: (a.) Kitaplar 90a/1788, 129b/2624
lũ-bũd(d)	: (a.) Gerek, gerekli 47a/890, 68a/1322
lafz	: (a.) Sũz, sũz sũyleme 22a/408
lahũm	: (a.) Et 28b/546, 91b/1816
la'ĩn	: (a.) Lanetlenmiş, lanetli 27a/511, 95a/1891
lũjiverd	: (f.) Koyu mavi, lacivert 13b/250
lũle	: (f.) Lale 6a/99, 14a/252
la'net	: (a.) Allah'ın affetmesinden mahrum olan 91b/1812
la'net okı-	Beddua etmek 90b/1790

lā-šek(k)	: (f.) Şüphesiz, elbette 103b/2066, 130b/2639
latîf	: (a.) Hoş, güzel 13b/248, 58b/1124
lâyık	: (a.) Yakışan, yaraşan, uygun 35a/668, 61a/1172
lâyık ol-	Yakışmak, uygun olmak 23b/442, 32a/612
leb	: (f.) Dudak 56b/1082
lebbeyk	: (a.) "Buyurunuz, emir sizindir" anlamında kullanılan Arapça bir kelime 68a/1320, 122a/2458
lem ^{ca}	: (a.) Parıltı, parlayış 30a/574
lemha	: (a.) Parıltı, parlama 30a/574
lenc	: (f.) Beddua, lanet etme, ilenç 115b/2321
lerze	: (a.) Titreme, titreyiş 30a/575
leşker	: (f.) Asker 4a/53
letâfet	: (a.) Hoşluk, güzellik 29b/559, 31b/602
letâyif	: (a.) Hikayeler 129b/2626
levh	: (a.) Üzerinde yazı yazılan düz tahta, yazı tahtası 64a/1235, 64a/1238
	2. Her şeyin aslının yazılı bulunduğu yer 16b/307, 34a/650
levlāk	: (a.) "Sen olmasaydın" anlamına gelen Arapça kelime 69a/1348
levn	: (a.) Renk 18a/339, 27a/519
leyāl	: (a.) Geceler 54b/1043
leyl	: (a.) 1. Gece 64b/1247, 74b/1462 2. Kara, gece gibi kara 25b/488
lezzet	: (a.) Tat, lezzet 76a/1492
	lezzet vir- Hoşa gitmek, tat almak 18a/335
libās	: (a.) Elbise 3b/44, 13b/250
licām	: (a.) Hayvanın ağzına vurulan gem 46b/883
likā'	: (a.) Yüz, çehre 44b/850
lisān	: (a.) Konuşma, söz 22a/408, 43a/819, 83a/1640
loḵma	: (a.) Lokma 49a/930, 87b/1732
luṭf	: (a.) İyilik, iyi muamele 62a/1192, 98b/1974
	luṭf it- İyi davranmak 71b/1395

lülü	: (a.) İnci 15a/274, 80a/1578, 90b/1793
mā'	: (a.) Su 29b/560, 49a/932
ma ^c āšī	: (a.) İsyanlar, asilikler, günahlar 25a/476, 62a/1199
ma ^c āz	: (a.) Sığınacak yer 96b/1932
mācerā	: (a.) Geçen, olup geçen şey 4a/59
mağbūn	: (a.) Alışverişte aldanmış olan, şaşkın 17b/322
mağfīret	: (a.) Allah'ın kullarının günahlarını bağışlaması, affetme 50a/953, 58b/1118
	mağfīret bul- Affedilmek 113a/2269
mağfūr	: (a.) Günahlarının affedilmesi için dua edilen kimse, affedilmiş 51a/974, 73a/1430
	mağfūr it- Birinin günahlarının affedilmesi için dua etmek 20a/375
	mağfūr ol- Günahlarından kurtulmak, günahları affedilmek 48a/912, 59b/1147
mağmūm	: (a.) Üzüntülü, kederli 127a/2569
mağrib	: (a.) Batı 73a/1432
mağrūr	: (a.) Kendini beğenmiş
	mağrūr ol- Gururlanmak, kendini beğenmek 38a/729, 111b/2233
māh	: (f.) Ay 15a/271, 54a/1038
maḥabbet	: (a.) Sevmek, sevgi 3a/36, 97a/1936
	maḥabbet bağla- Sevmek 33a/633
	maḥabbet kıl- Sevmek 36a/685
maḥall	: (a.) Yer 30b/583
maḥbūb	: (a.) Sevilen, sevgili 58a/1108, 120a/2414
maḥbūbe	: (a.) Sevilen, sevgili 108a/2161, 120a/2415
maḥcūb	: (a.) Utanan
	maḥcūb ol- Utanmak 44b/853
māhī	: (f.) Balık 27a/521
maḥlūd	: (a.) Karışmış

	maḥlūd it- Karıştırmak 91b/1813
maḥlūk	: (a.) Yaratılmış, yoktan var edilmiş 7b/127, 14b/263, 76a/1494
maḥlūkāt	: (a.) Yaratılmış şeyler, canlılar 2b/24
maḥrem	: (a.) Şeriatta kadının kendisinden kaçmadığı erkek
	maḥrem it- Evlendirmek 17a/316
maḥrūm	: (a.) İstedigini elde edememiş, nasipsiz
	maḥrūm kal- Bir şeyden yoksun kalmak, bir şeyi elde edememek 11b/205, 18b/347
	maḥrūm ko- İyilik ve ihsan uzak tutmak 71a/1393
maḥşer	: (a.) Kıyamet günü ölülerin toplanacakları yer 71a/1388
	maḥşer günine dön- Çok kalabalık olmak 117b/2357
maḥv	: (a.) Yok etme.
	maḥv it- Yok etmek, ortadan kaldırmak 50a/952
	maḥv ol- Ortadan kaldırılmak, yok edilmek 50b/957, 77b/1533
maḥzūn	: (a.) Üzüntülü, kaygılı 127a/2569
	maḥzūn ol- Üzülmek, tasalanmak 103a/2057
maḥābir	: (a.) Mezarlar 40a/764, 50b/959
maḥāl	: (a.) Söz, laf 121a/2434
maḥām	: (a.) Durulan yer, makam 25b/486, 40a/769
maḥbūl	: (a.) Uygun, uygun görülen, karşı çıkılmayan 43a/824, 117a/2347
	maḥbūl it- Uygun görmek 97a/1934, 100b/2010
	maḥbūl ol- Uygun görülmek 98b/1965, 100b/2013
maḥşūd	: (a.) İstek, istenilen, niyet edilen 9b/166, 38a/726
maḥtūl	: (a.) Öldürülmüş, katledilmiş 104a/2085
māl	: (a.) Varlık, servet, mal, mülk 6b/114, 32b/621, 108b/2172
mālīk	: (a.) Sahip, mülk sahibi 14a/256, 62b/1210
maʿlūm	: (a.) Belli olan, bilinen 97a/1935
	maʿlūm ol- Billinmek, belli olmak 8b/150
maʿmūr	: (a.) Bayındır, şenlikli

	ma ^c mūr eyle-Bayındır ve şenlikli etmek 18b/345
māni ^c	: (a.) Engel
	māni ^c ol- Engellemek, geri bırakmak 61b/1188, 111b/2234
ma ^c nī	: (a.) Anlam, mana 20b/394, 124b/2509
mār	: (f.) Yılan 55b/1068
maraz	: (a.) Hastalık 43a/827
ma ^c rifet	: (a.) Bilgi, ilim, hüner 1b/2, 30b/583
ma ^c şiyet	: (a.) Asilik, isyan 1b/9
ma ^c şūm	: (a.) Suçsuz, günahsız 52a/987, 116b/2345
maşūn	: (a.) Korunan
	maşūn it- Korumak, saklamak 38a/725, 85b/1690
māt	: (f.) Yenilme
	māt ol- Yenilmek 47a/890
matlūb	: (a.) İstenilen, aranılan şey 108a/2161, 119a/2398
māyil	: (a.) 1. İstekli 2. Eğik
	māyil it- Eğmek, çevirmek 37a/710
	māyil ol- Beğenmek, düşkün olmak 116a/2324
mazāḡe'l-başar	: (a.) Gözün ulaşabildiği yer, görüş alanı 25b/489
māzī, māzi	: (a.) Geçmiş zaman 2a/16, 32a/613, 115a/2308
mazlūm	: (a.) Sakin, sessiz 102a/2036, 102a/2040
mā-zülāl	: (a.) Soğuk, güzel, tatlı su 3b/49
me'āl	: (a.) 1. Anlam, mana, kavram 21a/395 2. Netice, sonuç 31b/606,3a/33
meb ^c ūs	: (a.) Gönderilmiş 71a/1391
mecd	: (a.) Büyüklük, şan ve şeref 82b/1630
mechūl	: (a.) Bilinmeyen 92b/1838
mecīd	: (a.) Büyük, ulu, şan ve şeref sahibi 52a/989
meclis	: (a.) Toplanma, sohbet toplantısı 49b/944, 66a/1284
mecmū ^c	: (a.) Toplanmış, bir araya getirilmiş şey 16a/296, 108a/2156
me'cūc	: (a.) Bkz. ye'cūc 7b/130

meddāh	: (a.) (daha, en, çok) Medheden, öven 6a/98
meded	: (a.) Yardım, imdat 71a/1389, 112b/2260
meded eyle-	Yardım etmek 113a/2263
meded it-	Yardım etmek 111a/2222
meded kıl-	Yardım etmek 71a/1385, 110b/2217
medenī	: (a.) Medineli 71a/1390
medh	: (a.) Bir kimsenin iyiliklerini söyleme, övme 83b/1652
medh it-	Övmek 83b/1653
medīne	: (a.) Şehir 15b/286, 48a/914
mefāşıl	: (a.) Eklemler 31a/592
meftūh	: (a.) Ele geçirilme
meftūh ol-	Açık bırakılmak, ele geçirilmesine izin verilmek 58b/1123
meger	: (f.) Ancak, yoksa, meğer 8b/147, 56a&1074, 102a/2037
megerkim	: (f.) Bkz. meger 123b/2496
mekān	: (a.) Yer, oturulacak yer 27a/511, 115a/2308
mekke	: (a.) Mekke şehri 65b/1274, 103b/2072
mekkī	: (a.) Mekkeli 71a/1390
melā	: (a.) Dolu 3b/42
melāḥat	: (a.) Güzellik, yüz güzelliği 29a/555, 29b/565
melāhī	: (a.) Oyunlar, eğlenceler 42b/815, 42b/817
melāyik	: (a.) Melekler 31b/598, 86a/1705, 128a/2586
melek	: (a.) Melek 14b/262, 79b/1564
melik	: (a.) Hükümdar, melik 118a/2375
melik	: (a.) Padişah, hakan, hükümdar 94a/1874, 116a/2331
melūl	: (a.) Üzgün, kederli 103a/2057
mel'ūn	: (a.) Lanetli, lanetlenmiş 49b/939, 107a/2138
memālik	: (a.) Bir ülkenin toprağı 111a/2228
memāt	: (a.) Ölüm 14a/253, 57b/1103
memāt it-	Öldürmek 5b/86

	memāt tat- Ölme 87b/1738
men ^c	: (a.) Yasak etme, yasaklama 46b/886
	men ^c it- Bırakmamak 111a/2230
menāzil	: (a.) Konak yerleri, menziller 60b/1160
menba ^c	: (a.) Kaynak, pınar 69b/1363, 119b/2404
menhī	: (a.) Haram olunmuş, yasaklanmış 43a/819
	menhī ol- Yasaklanmak, haram kılınmak 43a/822
menhiyyāt	: (a.) Dinin yasak ettiği şeyler 43a/823
menķūl	: (a.) Nakledilmiş, rivayet edilmiş 24a/453, 129b/2624
menne	: (a.) Karşılık 35b/674
menzil	: (a.) 1. Ev 39a/747 2. Mesafe 86b/1716
merātib	: (a.) Rütbeler, dereceler 60b/1160
mercān	: (a.) Mercan 90b/1793
merdūd	: (a.) Reddolumuş, kovulmuş 105b/2113
	merdūd it- Geri çevirmek 119b/2409
merġūb	: (a.) Beġenilmiş, raġbet edilmiş 123a/2482, 129b/2619
merħamet	: (a.) Şefkat gösterme, acıma 58b/1119
merhem	: (a.) İlaç, çare, merhem
	merhem ol- çare olmak 78a/1540, 115a/2311
merħūm	: (a.) Allah'ın rahmetine kavuşmuş
	merħūm ol- Allah'ın rahmetine kavuşmak 11b/205, 66a/1287
merkeb	: (a.) Eşek 22b/425
merrāt	: (a.) Defalar, bir çok defalar 51a/973
mertebe	: (a.) Derece, makam 72a/1404
Merve	: (a.) Mekke'de bir daġın adı 74b/1466
mervī	: (a.) Birinden işiterek söylenen, nakle ve rivayete dayanan 6b/105, 32a/610
mesā	: (a.) Akşam 5b/84, 81a/1600
meşābih	: (a.) Din aydınlatanlar, aydınlatıcı 24a/453, 40a/769, 129b/2625

mesācid	: (a.) Mescitler 21a/394, 43a/820
mesāfet	: (a.) Uzaklık, ara 54b/1044
mesāfet it-	Yol almak 27a/518, 87a/1724
mesākīn	: (a.) Fakir olanlar, miskinler 79a/1553, 84a/1657
meşālih	: (a.) İşler 50a/954
mesāvi	: (a.) Kötülükler 100a/2004, 116b/2335
mescid	: (a.) Küçük cami, mescit 12a/211, 34b/663
meşel	: (a.) Hikâye, masal 111b/2235
mesken	: (a.) Oturulacak yer, oturulan ev 18b/343, 58a/1108
mesned	: (a.) Dayanak, dayanılan şey 106a/2121, 124a/2503
mesrūr	: (a.) Sevinçli, memnun
mesrūr it-	Sevindirmek, memnun etmek 44a/837
mest	: (f.) Sarhoş 94b/1883
mestūr	: (a.) Kapalı, gizli 59a/1129
mestūr ol-	Kapalı tutulmak, gizlenmek 89a/1763
meşakkat	: (a.) Güçlük, sıkıntı, zahmet 97a/1933
meşgūl	: (a.) Bir iş ile uğraşan
meşgūl ol-	Uğraşmak, ilgilenmek 2b/26, 55a/1057
meşyūm	: (a.) Yüzünde ben olan, benli 91b/1819, 121b/2447
metā ^c	: (a.) Mal, elde bulunan varlık 5b/91
mevāzi ^c	: (a.) Yerler, mevziler 34b/665
mevāzīn	: (a.) Teraziler, ölçü aletleri 72b/1422, 73b/1440
mevc	: (a.) Dalga 13a/239, 26a/499, 37b/724
mevfik	: (a.) Mahşer 66b/1297
mev ^c iẓa	: (a.) Öğüt, nasihat 49b/942
mevlā	: (a.) Allah 2a/19, 37b/717, 61b/1184
mevt	: (a.) Ölüm 47b/900, 81a/1602, 89a/1762
mevtā	: (a.) Ölüler, ölmüşler 51a/976
mevzi ^c	: (a.) Bir şey konulacak yer 98b/1970

mevzu ^c	: (a.) Konulmuş 98b/1967
meyl	: (a.) Rağbet, arzu 3b/41
meyšūm	: (a.) Zalim, kınanmış 95a/1891
meyyit	: (a.) Ölmüş, ölü 12b/221, 34b/663, 80b/1585
mezellet	: (a.) Zelillik, alçaklık, itibarsızlık 61a/1170
mezkūr	: (a.) Adı geçmiş, zikredilmiş 60a/1159
mezmūm	: (a.) Beğenilmemiş, kötülenmiş 17b/322
mıḥ	: (f.) Çivi 91b/1819
murdār	: (f.) Kirli, pis 20b/382
midḥat	: (a.) Övme, övülme 5b/89, 82b/1625
mihmān	: (f.) Konuk, misafir 45a/856, 45b/865
mihmān-ḥāne	: (f.) Misafirhane 56a/1073
miḥnet	: (a.) Zahmet, eziyet 78a/1541, 105a/2105, 123a/2487
mihr	: (f.) Güneş 15a/271, 126a/2546
mihter	: (f.) Daha büyük 40a/767, 69a/1344, 114b/2296
miḫdār	: (a.) Ölçü, miktar, kadar 24a/457, 74a/1453, 91b/1816
milḥ	: (a.) Tuz, tuzlu 28a/538, 43a/825
milk	: (a.) 1. Mülk, varlık 14a/256, 111a/2226 2. Ülke, yöre 1b/8, 91a/1810
milket	: (a.) Memleket, ülke 21b/403, 27b/529, 84b/1673
millet	: (a.) Millet, ulus 9a/161, 67a/1304, 72b/1415
minā	: (a.) Mekke'de bir dağın adı, Mina dağı 98b/1973
minnet	: (a.) Yapılan bir iyiliğe karşı teşekkür etme, şükür 29b/561
minnet tut-	İyiliği başa kakmak 86a/1701
mīr	: (f.) Bey 72b/1424, 93a/1845
mi'ṛāc	: (a.) Göğe çıkma 96b/1931
mi'ṛācī	: (a.) Mirac ile ilgili 4b/66
mirās	: (a.) Miras 37a/706, 38b/742
mişāl	: (a.) Benzer, gibi, örnek 21a/395, 85a/1578, 87b/1733

- misk : (a.) Bir cins ceylandan çıkarılan güzel koku, misk 44b/851, 76a/1492, 90b/1794
- miskîn : (a.) Düşkün, zavallı, miskin 59a/1137, 79a/1556
- miskînlîk : Düşkünlük, zavallılık 37a/708
- mişl : (a.) Denk, benzer, eş 56b/1087, 78a/1534
- mizâc : (a.) Sağlık durumu 94a/1871
- mîzân : (a.) Terazi, tartı 47a/893
- mizân : (a.) Tartı, terazi, ölçü aleti 47b/902
- mizmâr : (a.) Kaval, düdük 42b/815
- mu^çad(d) : (a.) Hazırlanmış 124a/2503
- mu^çak^çab : (a.) Takip olunmuş, ardına düşülmüş
mu^çak^çab ol- Takip olunmak 25b/482, 59a/1134
- mu^çallağ : (a.) Havada, boşta bulunan 15a/277
- mu^çanber : (a.) Amberlenmiş, güzel kokulu 4b/67
- mu^ça^çtar : (a.) Güzel kokulu, ıtırılı 18a/339
- mu^çâvenet : (a.) Yardım, yardım etme
mu^çâvenet it- Yardım etmek 54b/1044
- mu^çâvin, mu^çâvîn : (a.) Yardımcı, yardımda bulunan 59a/1131
mu^çâvin ol- Yardımcı olmak 10b/188
- mu^çavvel : (a.) Dayanak, dayanılan şey 92b/1834
- mu^çayyen : (a.) Belirlenmiş, belli 25b/490, 78b/1549
- mu^çazze^çb : (a.) Eziyet çeken, çok sıkıntı çeken 78b/1548
- mu^çaz^çzam : (a.) Büyük, ulu 15a/269, 34b/657
- mucib : (a.) Gereken, icabeden 11b/202
- mu^çciz : (a.) Bkz. Mu^çcize 4a/61, 69a/1350, 93a/1845
- mu^çcize : (a.) Peygamberler tarafından yapılan olaganüstü haller, hareketler
93a/1848
- mağrib : (a.) Batı 28a/536
- muḥakkak : (a.) Doğru, doğru bir şekilde, muhakkak 35a/666, 44a/840

- muḥālif : (a.) Karşı, uymama, zıt 87a/1725
- muḥalled : (a.) Devamlı olan, sürekli olarak kalan 114b/2296
- Muḥammed : (a.) Tekrar tekrar övülmüş anlamına gelen bu kelime Peygamberimizin adıdır ve kendisinde önce bu adı almış kimse yoktur. 4b/68, 64a/1235, 100a/2005
- muḥarrem : (a.) Ay takviminin birinci ayı, aşure ayı 65b/1275, 74b/1468
- muḥaṣṣal : (a.) Elde edilmiş
muḥaṣṣal ol- Elde edilmek, tedarik edilmek 38/726
- muḥkem : (a.) Sağlam, dayanaklı 36a/689, 115b/2318, 119a/2396
muḥkem it- Sağlamlaştırmak 5a/75
muḥkem kı1- Sağlamlaştırmak 15b/287
muḥkem ol- Sağlamlaşmak 121b/2455
- muḥriḳ : (a.) Yakan, yakıcı 4a/57
- muḥtāc : (a.) Bir şeye ihtiyacı olan 119b/2404, 130b/2645
muḥtāc ol- İhtiyacı olmak 69a/1346, 83b/1648
- muḥtelif : (a.) Çeşitli, muhtelif 28b/545, 97b/1949
- muḥin : (a.) Yardımcı 69a/1345
- muḥaddem : (a.) Önce, önce gelen 14b/265, 15a/273
- muḥallid : (a.) Taklitçi, taklit eden 1b/3, 55b/1061
- muḥarreb : (a.) Yakın tutulmuş, dost 67a/1308
muḥarreb ol- Yakın tutulmak, dost sayılmak 75b/1480
- muḥassem : (a.) Bölünmüş, taksim edilmiş 119b/2406
muḥassem it- Bölmek, bölüştürmek 2b/24
muḥassem ol- Bölüştürülmek, taksim edilmek 29b/567, 114b/2295
- muḥayyed : (a.) Kayıtlı, kaydolunmuş 23b/447
- muḥır(r) : (a.) Doğruyu söyleyen, ikrar eden 116b/2337, 119b/2404
muḥır ol- Kabul etmek, ikrar etmek 64b/1251, 117b/2367
- muḥim : (a.) Bir yerde oturan 124a/2502
- murabba^c : (a.) Dörtlü, dört köşeli 22b/423

murād	: (a.) İstek, dilek 22b/419, 37a/711, 100b/2013
murād-baḥş	: (f.) Dilekleri yerine getiren 2b/30
muraşşa ^c	: (a.) Kıymetli taşlarla bezenmiş 123b/2499
murdār	: (a.) Kirli, pis 91a/1803, 110a/2200
mūri-veş	: (f.) Karınca gibi 5b/85
muşaffā	: (a.) Yabancı maddelerden ayrılmış, saflaştırılmış 26b/509, 71b/1398
muşafiḥe	: (a.) El sıkışma muşafiḥe it- El sıkışmak 48b/927
muşallā	: (a.) Namaz kılmağa mahsus açık yer 54a/1029
musallat	: (a.) Devamlı gözeten, rahat bırakmayan musallat eyle-Rahat bırakmamak, sataşmak 42a/801, 63a/1222
muşavver	: (a.) 1. Tasvirli, resimli, süslü 114a/2290 2. Tasarlanmış, düşünülmüş 15a/271, 37b/722 muşavver ol- Tasarlanmak, şekline girmek 86b/1707
muşibet	: (a.) Sıkıntı, bela 104b/2095, 110b/2214
muṭabbak	: (a.) Uygun hale getirilmiş, uydurulmuş 15a/277, 25a/477
muṭahhar	: (a.) Temiz, temizlenmiş 57b/1096
muṭayyeb	: (a.) Güzel kokular sürünmüş olan muṭayyeb it- Güzel kokular sürünmek 90b/1794
mu ^c teber	: (a.) İnanılır, güvenilir 5b/85
mu ^c tedil	: (a.) Ne az ne çok, orta halde bulunan 4a/62
muṭi ^c	: (a.) Boyun eğen, itaat eden 77b/1527
muṭlak	: (a.) Kesin olarak, mutlaka 17b/326, 26a/495
muṭṭali ^c	: (a.) Bilgi sahibi olan muṭṭali ^c ol- Haberdar olmak 100a/2003
muvāfık	: (a.) Uygun, münasib muvāfık ol- Uygun olmak, uymak 35b/682, 79a/1559
muvahḥid	: (a.) Allah'ın birliğine inanan 1b/3, 10b/187, 55b/1061
mübārek	: (a.) Bereketli, feyizli 62a/1196, 129a/2608

	mübārek ol- Bereketli olmak 130b/2644
mübeddel	: (a.) Değişmiş, değirtirilmiş
	mübeddel it- Değiştirmek 67a/1299
mübhem	: (a.) Belirsiz, kapalı 27b/524
mübtelā	: (a.) Kötü şeylere düşkün 115b/2319
	mübtelā it- Kötü şeylere alırtırmak 38b/736
mücāvir	: (a.) İbadet etmek için yurdunu terk edip Mekke'de yaşayan 48a/916
mücellā	: (a.) Parlatılmış, parlak 26b/509
mücerreb	: (a.) Denenmiş, sınanmış 75b/1480
	mücerreb ol- Denenmek, tecrübe edilmek 67a/1308
mücrīm	: (a.) Suçlu, günahkar 7a/119, 36a/691, 124a/2506
mücrimān	: (a.) Suçlular, cürüm işlemiş olanlar 71a/1389
müctebā	: (a.) Seçilmiş, seçkin 4a/52, 26a/492, 36b/693
müddet	: (a.) Zaman, vakit, müddet 17a/315, 116a/2334
müfehhem	: (a.) Vakıf olmak, anlamak 29b/567
müfekker	: (a.) Düşünceli 64a/1237
müfid	: (a.) Faydalı 129b/2623
müfsid	: (a.) Bozan, bozguncu 8a/135
müheyyā	: (a.) Hazır, amade 6a/102
	müheyyā it- Hazırlamak 75a/1473
	müheyyā ol- Hazır olmak 114a/2289, 122b/2477
mühlet	: (a.) Bir işin yapılması için verilen zaman
	mühlet vir- Bir işin yapılması için zaman tanımak 63a/1215
mükedder	: (a.) Kederli, üzüntülü 127a/2572
	mükedder ol- Tasalanmak, üzüntü vermek 37b/722
mükellel	: (a.) Taç 39a/751
mükerrem	: (a.) Saygı kazanmış, saygı değer 15a/273, 56b/1081
	mükerrem ol-Saygı kazanmak 34b/657
mülebbes	: (a.) Giyinmiş 108a/2160

mülevves	: (a.) Kirli, pis 20b/382
mülk	: (a.) Birinin sahip olduğu mal 4a/64, 62b/1210, 91a/1804
mülket	: (a.) Ülke 91a/1807
mü'min	: (a.) İman etmiş olan, Müslüman 2a/13, 28b/548, 51a/968, 129b/2618
mü'mināt	: (a.) Müslüman (kızlar, kadınlar) 3a/35
münācāt	: (a.) Allah'a dua etme, yalvarma 2b/26, 62a/1201
münācāt eyle-	Yalvarmak, dua etmek 12b/228, 93a/1854
münācāt it-	Dua etmek, yalvarmak 21b/404, 117a/2352
münāfık	: (a.) İki yüzlü 38b/737, 46a/873, 105b/2113
münakkaş	: (a.) Nakışlı, işlemeli 108a/2160
münāsib	: (a.) Uygun 103a/2064, 111b/2238
münāzara	: (a.) Karşılıklı konuşma 46a/872
münāzara it-	Karşılıklı seviyeli bir biçimde tartışmak 108b/2174
münevver	: (a.) Aydınlatılmış, ışıklı
münevver eyle-	Aydınlatmak, nurlandırmak 13b/245, 97a/1938
münevver it-	Aydınlatmak, nurlandırmak 2b/20
münevver ol-	Aydınlanmak, ışıklı olmak 15a/271
mün'ım	: (a.) Nimet veren, yedirip içiren 32b/623
Münkir	: (a.) Mezarda ölüleri sorguya çekecek olan iki melekten biri 47a/893, 47b/901
müntehā	: (a.) Bir şeyin varabildiği en uzak yer, son uç 4b/66
mürāyılık	: (a.) İki yüzlülük 22a/410, 55b/1063
mürde	: (f.) Ölü, ölmüş 18a/330
mürekkeb	: (a.) Oluşmuş, oluşturulmuş 22b/425
müretteb	: (a.) Tertip olunmuş, hazırlanmış 120a/2420
mürğ	: (a.) Kuş 13b/248
mürīd	: (a.) Bir şeyhe bağlı olan kimse 22a/412, 22b/429
mürsel	: (a.) Peygamber 72a/1405, 78b/1545
mürselin	: (a.) Peygamberler 78a/1543

- mürketib : (a.) Kötü, yakışksız iş yapma
mürketib ol- Günah işlemek 125b/2532
- mürüvvet : (a.) Cömertlik, iyilikseverlik 119b/2406
- müselles : (a.) Üçlü 108a/2160
- müskir : (a.) Sarhoş eden, sarhoşluk veren 94b/1883
- Müslim : (a.) İslam dinine mensup olan 50a/949, 54b/1048
- Müslimîn : (a.) Müslümanlar 3a/35, 85b/1691
- müstağrak : (a.) Batırılmış, daldırılmış
müstağrak eyle- Gark eylemek, batırmak 13a/239
- müstağbel : (a.) Gelecek, gelecek zaman 2a/16
- müstağim : (a.) Doğru, düz, dik
şirât-ı müstağim Hakk yol 5a/75
- müstecâb : (a.) Kabul olunmuş 117a/2347
müstecâb ol- Kabul olmak 49b/938
- müstedâm : (a.) Devamlı, sürekli
müstedâm ol-Devamlı olmak, baki kalmak 119a/2393
- müsteğâb : (a.) Sevilen, beğenilen 51a/973
- müsülmân : (a.) İslam dininde olan, Müslüman 20a/380, 58b/1122
müsülmân eyle- Birine İslamiyeti benimsetmek 8a/142
müsülmân ol-İslam dinine girmek 92a/1824, 112b/2258
- müşâhede : (a.) İç ve dış gözü ile görme 44b/850, 88a/1748
- müşevveş : (a.) Karışık, dağınık
müşevveş ol- Bir konuda endişeli olmak 122b/2470
- müşfik : (a.) Şefkatli, merhametli 25b/487
- müşkil, müşkil : (a.) Zorluk, engel 34a/647
müşkil ol- İçinden çıkılmaz durumda bulunmak 118b/2383
- müşkilât : (a.) Güçlükler, zorluklar 5a/83
- müştağ : (a.) Göreceği gelen, özleyen
müştağ ol- Görmek istemek, arzulamak 86a/1705

müttakī, müttakı	: (a.) Allah'dan korkan, çekinen 100b/2013, 100b/2015, 101b/2029
müvekkel	: (a.) Biri tarafından vekil edilmiş
müvekkel eyle-	Vekil tayin etmek 60a/1156
müyesser	: (a.) Nasip olmuş
müyesser it-	Nasip etmek 29b/558, 106a/2120
müyesser ol-	Nasip olmak 11a/193
müzd	: (a.) Karşılık, ücret 33b/642, 49a/929, 54b/1042
müzeħheb	: (a.) Yıldızlanmış, yıldızlı 108a/2160
müzeyyen	: (a.) Süslü 5b/92, 30b/582
müzeyyen ol-	Süslenmek 29b/562
müzhir	: (a.) Görünüşte, zahirde 54a/1038
müznib	: (a.) Günah işleyen, suçlu 119b/2405
nācī	: (a.) Selamete kavuşan, kurtulan
nācī ol-	Kurtulmak 109b/2198
nāfe	: (f.) Bir çeşit güzel koku, misk 3b/43
na-gāh	: (f.) Ansızın 94a/1877
nā-geħāne, nā-geħānī	: (f.) Ansızın 120b/2423, 123b/2495
nağme	: (a.) Güzel ses, ezgi 6a/95
nā-ħaḳ	: (f.) Haksız 99b/1996
naħl	: (a.) Arı, bal arısı 39b/753
na'īm	: (a.) 1. Bollukta yaşayış 91a/1808 2. Cennetin bir bölümü 88a/1749
nāḳa	: (a.) Dişi deve 103b/2065, 103b/2068
naḳış	: (a.) Noksan, eksik 86a/1698
nāḳışāt	: (a.) Eksiği olanlar 5b/85
naḳl	: (a.) Bir şeyi ağızdan ağıza veya kitap aracılığıyla aktarma 37a/709, 44a/839, 114b/2301
naḳl eyle-	Anlatmak, hikaye etmek 129b/2623
naḳl it-	Anlatmak, hikaye etmek 76a/1497
naḳl ol-	Anlatılmak, hikaye edilmek 39b/761

naķş	: (a.) Süsleme sanatı, süsleme 119a/2391
naķş ol-	Süslenmek 114a/2290
nālān	: (a.) İnleyen
nālān it-	İnlemek 94a/1869
nāle	: (f.) İnleme, inilti 85a/1683, 95a/1894
na ^c lın	: (a.) Ayakkabı, papuē 80a/1573, 89a/1767
nālīş	: (f.) İnleme, inilti
nālīş it-	İnlemek, yalvarmak 32a/615, 118a/2376
nām	: (f.) 1. İsim, ad 17a/313, 19a/359, 126B/2553 2. n, şöhret 115b/2320
namāz	: (f.) Namaz 9a/159, 22a/417, 116a/2327
namāz kıl-	Namaz kılmak 11b/204, 77a/1522
namāza tr-	Namaz kılmaya başlamak 115b/2313, 128a/2589
nams	: (a.) Ar, edeb, haya 36b/701, 44b/851
nān	: (f.) Ekmek 122b/2477
nān-ı hınıa	Buēday ekmeēi 3b/45
nār	: (f.) 1. Ateş, od 1b/7, 16b/311, 123a/2479 2. Cehennem, cehennem
ateşi	6a/102, 57b/1102
nār eyle-	Cehenneme gndermek 7b/131
nāra şal-	Cehenneme gndermek 125a/2528
ehl-i nār	Cehennemlik olan 76a/1495
na ^c ra	: (a.) Yüksek sesle baēırma, nara 128a/2593
nārīn	: (f.) Zarif, ince 118b/2389
nās	: (a.) İnsanlar, halk 1b/4, 47a/890, 101a/2022
nāřır	: (a.) Yardıncı, yardım eden 69a/1345
nařīb	: (a.) 1. Pay, hisse 43b/832, 113b/2273 2. Allah'ın kısımet ettiēi şey
	124a/2501
nařīb ol-	Nasip olmak 70b/1376
naşr	: (a.) Yardım 62a/1193
Nařrānī	: (a.) Hristiyan 49b/940

naşş	: (a.) Anlamı açık olan Kur'an ayetinin delil gösterilmesi 3a/34
nātüvân	: (f.) Zayıf, kuvvetsiz 5b/88, 42a/808, 119a/2399
nāyim	: (a.) Uyuyan, uykuda bulunan nāyim ol- Uyumak 65b/1273,
nāz	: (f.) 1. Cilve, naz 88b/1751 2. Yalvarma, rica 58b/1120, 115b/2316 nāz it- Cilve yapmak, nazlanmak 88b/1751
nazar	: (a.) Bakış, bakma 104a/2079 nazar eyle- Bakmak, dikkat etmek 8a/133, 33b/644 nazar it- Bakmak, dikkat etmek 28a/532 nazar kıl- Bakmak 111b/2232
nāzır	: (a.) Bakan, nazar eden 125a/2522 nāzır ol- Bakmak, meydana çıkmak 22b/429, 91b/1822
nāzil	: (a.) Tepeden aşağı inme nāzil ol- 1. İnme, vahyolunmak 14b/264, 47a/896 2. Gelmek 45a/862
naẓīre	: (a.) Örnek, karşılık 102b/2064
naẓm	: (a.) Şiir 113a/2265 naẓm ol- Şiir olarak söylenmek 24a/455, 113b/2276 naẓma gel- Şiir olarak söylenmek 5a/80, 46b/888
nāzūk	: (f.)İnce, zarif 123a/2483
ne	: 1. Ne, hangi şey (soru zamiri) 2b/22, 7a/121, 39b/754, 91a/1806 2. Hangi (soru sıfatı) 13a/241, 21a/390, 24a/457, 60b/1165 ne...ne (bağlama edatı) 14b/262, 64b/1247 3. Niçin (soru zarfı) 128a/2585 ne denlū Ne kadar 46a/880 neyle- Ne eylemek, ne yapmak 20b/381, 96a/1918 neyse Ne ise, hangi şekilde ise 7b/126
nebāt	: (a.) Bitki 18a/338
nebātāt	: (a.) Bitkiler, otlar 30a/578
nebī	: (a.) Peygamber 3a/39, 59b/1149, 125b/2534

necāt	: (a.) Kurtuluş necāt bul- Kurtulmak 10a/171, 41a/783, 70b/1379 necāt vir- Kurtarmak 78a/1541
necis	: (a.) Pis 49b/939
neçün	: Niçin, neden (soru zarfı) 10a/174, 95b/1910, 123b/2498
nedāmet	: (a.) Pişmanlık 9b/168, 103b/2068 nedāmet gör- Pişmanlık duyarak üzülmek 129a/2616 nedāmet it- Pişmanlık duymak, üzülmek 103a/2058, 119b/2411 nedāmet ol- Pişman olmak, pişmanlık duymak 116b/2337
neden	: 1. Niçin, neden (soru zarfı) 8b/150, 9a/160 2. Hangi şeyden, neyden (Soru zamiri) 23a/437, 82a/1617
nedīm	: (a.) Sohpet arkadaşı 61a/1173
nef ^c	: (a.) Menfaat, fayda, çıkar 82a/1615 nef ^c ol- Fayda sağlamak 80a/1580
nefer	: (a.) Asker, er 59b/1145
nefes	: (a.) Nefes, soluk 43b/836
nefh	: (a.) Üfleme nefh-i şūr İsrail adlı meleğin kıyameti başlatmak için çalacağı boruyu üflemesi, kıyametin kopması 51b/980
nefise	: (a.) En güzel, en beğenilen 22b/424
nefret	: (a.) İğrenme, tikslenme 105b/2112
nefrīn	: (a.) Beddua, lanet okuma 115b/2321 nefrīn it- Beddua etmek, lanet okumak 115b/2319, 117a/2346
nefs	: (a.) İnsanın yeme içme gibi biyolojik ihtiyaçları 1b/6, 6b/113, 114a/2291 2. Ruh, can, hayat 7a/115 3. Kendi, şahıs 26a/493
nefsi	: (a.) Nefisle ilgili, fizyolojik ihtiyaçlarla ilgili 22b/419
nehār	: (a.) Gündüz 54b/1043 leyl ü nehār Gece ve gündüz 64b/1247
nehr	: (a.) Irmak, nehir 102b/2046

nehy	: (a.) Yasak etme 8a/141, 33a/629
nekîr	: (a.) Mezarda ölüleri sorguya çekecek olan meleklerden biri 47a/893, 47b/901
nem	: (f.) Hafif ıslaklık, az yaşlık 44b/854 nem eyle- Islatmak, hafif yaşartmak 102a/2040
nem-gîn	: (f.) Nemli, yaşlı 42a/809
nemîme	: (a.) Dedikoduculuk 80b/1583
nem-nāk	: (f.) Nemli, yaşlı 126a/2541
nerm	: (a.) Yumuşak nerm ol- Yumuşamak 18a/332
nesne	: 1. Nesne, şey, bir şey 6b/109, 29a/555, 102b/2053 2. Hiçbir şey 37a/705
nesrîn	: (f.) Yaban gülü 6a/99
neşr	: (a.) Kıyamette bütün insanların dirilmesi 60a/1155
nev ^c	: (a.) Türlü, çeşit 31a/593, 54b/1049 nev ^c a nev ^c a Türlü türlü 113b/2279
nevāde	: (a.) Torun 61a/1178
nevāfil	: (a.) Nafile ibadetler, farz dışında yapılan ibadetler 108a/2155
nevāle	: (a.) Yiyecek, içecek 2a/18, 85a/1686
nevḥa	: (a.) Ölü için sesli bir şekilde ağlama 96b/1923 nevḥa it- Ölen biri için sesli bir şekilde ağlamak 105a/2106 nevḥa kı1- Bağırarak ağlamak 96b/1923
nevm	: (a.) Uyku 43b/835
nevmîz	: (f.) Ümidini yitirmiş, ümitsiz nevmîz eyle- Ümitsizliğe düşürmek 60b/1167 nevmîz it- Ümitsizliğe düşürmek 13a/232, 127a/2566
nez ^c	: (a.) Can çekişme ḥālāt-ı nez ^c Can çekişme hali 58a/1115
nezāket	: (a.) Ehemmiyet, önem 103a/2059

nezīr	: (a.) Hz. Muhammet'in adlarından biri 26b/502
nıķmet	: (a.) İntikam, birine acı vererek cezalandırma 123a/2486
nışf	: (a.) Yarı, yarım 60a/1151
nice	: Nasıl 4a/59, 25a/475, 39b/755
niķe	: Bir çok, hayli, pek çok 8a/136, 14a/254, 56a/1077
niķün	: Niķin, neden 91a/1802
nidā	: (a.) Çaķırma, seslenme 3a/40
nifāķ	: (a.) İki yüzölölük, ara bozuculuk 78a/1537
nihāyet	: (a.) Son, sonunda 87a/1719
	nihāyet bul- Sona ermek, son bulmak 27a/518
nīķ	: (f.) İyi, hoş, güzel 25b/487
nikāķ	: (a.) Evlenme töreni, nikāķ
	nikāķ it- Nikāķlamak, evlenmek 94b/1885
nīm	: (f.) Yarı, buķuk
	nīm it- İkiye bölmek 69a/1349
ni'met	: (a.) 1. İyilik, ihsan, lütuf 8a/141 2. Azık, yiyecek 2a/14, 123a/2486
	3. Servet 32b/622, 91a/1804
nire	: Nere, nereye 96a/1915, 104a/2075
nişyān	: (a.) Unutma
	nişyān it- Unutmak 49b/947, 126a/2545
nişān	: (f.) Belirti, iz 93b/1863, 104a/2083
nit-	: Ne etmek, ne yapmak 16a/294, 41a/784, 117a/2349
nite	: Nasıl 113a/2267
nitekim	: Gerçekten, nasıl ki 18a/336, 42b/816, 106a/2118
niyām	: (a.) Uyuyanlar, uyku vaktinde olanlar 77a/1521
niyāz	: (f.) Dua 9a/159, 22a/417
	niyāz eyle- Dua etmek, yalvarmak 21b/404
	niyāz it- Dua etmek, yalvarmak 72b/1421, 110a/2199
niye	: Neden, niķin 68a/1321

niyyet	: (a.) Bir şeyi yapmayı önceden tasarlama, niyet 46a/873, 106a/2124
niyyet it-	Bir şey yapmayı tasarlamak, niyetlenmek 25a/478, 124b/2511
niẓām	: (a.) Düzen, tertip 26b/504
nīze	: (f.) Mızrak, süngü 106a/2115
n'ol-	: Ne olmak 22a/418, 100b/2009
n'ola	Ne olur, ne çıkar 94a/1877, 120a/2414
n'olaydı	Ne olurdu, keşke 107b/2153, 125a/2529
nūr	: (a.) Işık, ziya, nur 2b/20, 19b/366, 29b/560
nūr it-	Aydınlatmak 73a/1431
nūr ol-	Nurlanmak, aydınlanmak 35b/676, 111b/2237
nuşret	: (a.) Yardım, Allah'ın yardımı 101a/2024
nuşūş	: (a.) Anlamı açık olan ve Kur'an ayetlerini delil olarak gösteren şeyler 85b/1688
nūş	: (f.) İçen
nūş eyle-	İçmek 5b/84
nuṭḡ	: (a.) Konuşma
nuṭḡa gel-	Konuşmak 117b/2364
nuṭḡa getür-	Konuşmak, konuşturmak 3b/51
nübüvvet	: (a.) Peygamberlik 19b/363, 69a/1342
o	: İşaret sıfatı 25b/489, 59a/1132, 102a/2040
od	: Ateş 35b/674, 90b/1795
od eyle-	Ateşlemek, yakmak 122b/2469
oda yandur-	Ateşe vermek, yakmak 64b/1253, 99a/1981
odun	: Yakacak, odun 106b/2127, 124b/2518
oğlan	: 1. Erkek çocuk 92b/1839, 117b/2358 2. Erkek evlat 98a/1956
oğul	: Erkek evlat 92a/1829, 85a/1685, 104a/2076
ok	: Yayla atılan silah, ok 38b/738

oķı-	: 1. Çağırmak, davet etmek 94b/1887, 94b/1888 2. Bkz. oķu- 5a/75, 56b/1086
la ^c net oķı-	0b/1790
oķu-	: 1. Okumak, kıraat 34b/663, 52a/991, 130a/2632 2. Ezgi ile söylemek, dile getirmek 6a/100, 13b/249 3. Ezberinde olan bir duayı seslendirmek, okumak 20a/370 4. Bir alanda eğitim almak 45b/868 5. Dersine çalışmak, okumak 86a/1696
ol-	: Olmak 1b/6, 8a/135, 20a/377 2. Bulunmak, mevcut olmak 11a/199, 11b/201, 22b/429, 29a/551 3. Yaratılmak, meydana gelmek, olmak 15a/268, 15a/270 4. Gerekleşmek, meydana gelmek 3b/47 5. Büyümek, yetişmek 21a/390 6. Kalmak 10a/174 7. Benzemek, ...gibi olmak 12b/230, 43b/836 8. Gelmek, yaklaşmak 8b/151 9. Yapmak 28b/543 10. İsimle birlikte kullanılan yardımcı fiil
ad ol-	28a/534
beyān ol-	17b/326
‘ādet ol-	99a/1978
bī-hūř ol-	121b/2451
‘afv ol-	126b/2557
bir ol-	121a/2440
agāh ol-	19b/364
biryān ol-	70a/1371
‘akd ol-	130a/2629
bisāṭ ol-	36b/698
akreb ol-	63b/1233
buyruk ol-	88a/1745
anadan toğma ol-	9b/163
cāfī ol-	67b/1313
‘āřī ol-	15b/281
cem ^c ol-	76a/1494
‘atā ol-	9b/169
cüzāyī ol-	40b/779
‘azāb ol-	112b/2257
orak ol-	102a/2047
azād ol-	119a/2392
def ^c ol-	63b/1224
bād ol-	71a/1387
defn ol-	61a/1179
bākī ol-	74a/1456
delālet ol-	103a/2061
be-hāyim ol-	37a/707
dōst ol-	36a/687
bende ol-	23b/446
dūr ol-	76b/1502
berī ol-	104b/2089
ebkem ol-	5a/77
beřāret ol-	28b/548
efzūn ol-	83a/1643

eksük ol- 79a/1560	halt ol- 28a/539
emîn ol- 67b/1315	ham ol- 102a/2049
emr ol- 8a/141	hāmīle ol- 118a/2370
endişe ol- 55b/1063	harāb ol- 18b/345
evkār ol- 114b/2294	harābī ol- 94b/1883
eẓ ^ʿ āf ol- 5b/88	harām ol- 7a/122
fāriğ ol- 11a/193	hāş ol- 56b/1085
farīza ol- 56b/1083	hasāret ol- 119b/2411
farķ ol- 79a/1558	hasf ol- 63a/1219
farz ol- 9a/160	hāşıl ol- 2a/18
fāş ol- 22a/411	haşr ol- 10b/183
fenā ol- 16a/293	hayāl ol- 5b/86
ferah ol- 128b/2602	hāyil ol- 37a/710
ferārī ol- 127b/2577	hayrān ol- 120a/2422
fermān ol- 118b/2385	hebā ol- 66b/1292
feşāhat ol- 31b/602	helāk ol- 63a/1216
fevt ol- 14a/253	hıfz ol- 32a/616
fitne ol- 118a/2378	hidāyet ol- 58a/1113
ğālib ol- 108b/2169	hikāyet ol- 7b/127
gam-gīn ol- 42a/809	hişse ol- 97b/1943
ğark ol- 112b/2256	hiṭāb ol- 14b/264
ğayıb ol- 96a/1915	hōş ol- 61b/1184
giryān ol- 70a/1371	hōşnūd ol- 25b/486
günāhkār ol- 116a/2333	hūb ol- 123a/2479
habs ol- 63a/1217	hüccet ol- 35a/673
halāş ol- 19b/367	ırağ ol- 42b/818
hālī ol- 84a/1655	ıraķ ol- 76a/1495
hālik ol- 14a/256	icābet ol- 9b/165
hāliş ol- 83b/1650	iḥvān ol- 124b/2513

‘imāret ol- 106a/2122	meftūh ol- 58b/1123
‘ināyet ol- 13a/231	merhem ol- 115a/2311
itmām ol- 123b/2494	merhūm ol- 11b/205
ķābil ol- 98a/1958	mestūr ol- 89a/1763
ķabūl ol- 12b/230	meşgūl ol- 2b/26
ķāni ^c ol- 3a/32	mihnet ol- 127a/2565
ķardeş ol- 124b/2515	mīr ol- 72b/1424
ķarīb ol- 17a/319	miskīn ol- 69b/1357
ķāyil ol- 88b/1760	mu‘aķķab ol- 25b/482
ķāyim ol- 9a/160	mu‘aţţar ol- 18a/339
kem ol- 5a/77	mu‘āvin ol- 10b/188
ketm ol- 96a/1913	muḥaşşal ol- 38a/726
ķismet ol- 29b/561	muḥkem ol- 121a/2455
ķışsa ol- 97b/1943	muḥtāc ol- 69a/1346
ķūl ol- 23a/432	muḥallid ol- 1b/3
ķurbān ol- 127a/2571	muḥarreb ol- 75b/1480
lāyik ol- 23b/442	muḥassem ol- 114b/2295
letāfet ol- 31b/602	muķır ol- 117b/2367
maġfūr ol- 48a/912	muşavver ol- 15a/271
maġrūr ol- 38a/729	muttali ^c ol- 100a/2003
maḥbūb ol- 58a/1108	muvāfiķ ol- 35b/682
maḥzūn ol- 103a/2057	muvahḥid ol- 10b/187
maķtūl ol- 104a/2085	mu‘aẓẓeb ol- 78b/1548
mālik ol- 14a/256	mübārek ol- 130b/2644
ma‘lūm ol- 8b/150	mücellā ol- 26b/509
māni ^c ol- 111b/2234	mücerreb ol- 67a/1308
ma‘şūm ol- 52a/987	müfehhem ol- 29b/567
māt ol- 47a/890	müheyyā ol- 114a/2289
māyil ol- 116a/2324	mükedder ol- 37b/722

mükerrem ol- 34b/657	peşimān ol- 125a/2526
münācāt ol- 65a/1260	peydā ol- 99a/1976
münevver ol- 15a/271	pîç ol- 83b/1649
mürketib ol- 125b/2532	pîr ol- 5b/88
müstecāb ol- 49b/938	pîşe ol- 55b/12063
müstedām ol- 119a/2393	piyāde ol- 63b/1234
müsülmān ol- 92a/1824	rāgīb ol- 22a/409
müşevveş ol- 122b/2470	rāhat ol- 110a/2207
müşkil ol- 118b/2383	rām ol- 125b/2535
müştāk ol- 86a/1705	rāzı ol- 24b/465
müyesser ol- 11a/193	red ol- 119b/2405
müzeyyen ol- 29b/562	ref ^c ol- 51b/983
nācī ol- 109b/2198	refik ol- 58a/1108
naql ol- 113b/2275	rehber ol- 9a/158
naķş ol- 114a/2290	reh-bīn ol- 70b/1375
naşib ol- 70b/1376	rencūr ol- 3a/38
nāyim ol- 65b/1273	rivāyet ol- 45b/869
nāzır ol- 22b/429	sācid ol- 21b/400
nāzil ol- 14b/264	sa ^c id ol- 20a/378
naẓm ol- 24a/455	şākīl ol- 83b/1654
nedāmet ol- 37a/704	sākin ol- 39b/754
nef ^c ol- 80a/1580	sāye ol- 35b/675
nem-gīn ol- 42a/809	şāyim ol- 10a/178
nerm ol- 18a/332	selāmet ol- 28a/536
nūr ol- 76b/1502	semi ^c ol- 49a/933
pāk ol- 6b/111	sirişte ol- 13b/248
parākende ol- 57b/1100	sū'āl ol- 129a/2606
perişān ol- 125a/2526	süst ol- 18a/334
perver ol- 78a/1535	şād ol- 60a/1154

şak ol- 33b/644	ümme ol- 4b/71
şākir ol- 78a/1542	vācib ol- 8a/139
şe ^c āyir ol- 68a/1321	va ^c de ol- 101a/2019
şeffi ^c ol- 69a/1349	vaḥy ol- 112a/2249
şehīd ol- 60a/1158	var ol- 15a/269
ta ^c aşşub ol- 76b/1506	vaşf ol- 6a/99
ṭā ^c at ol- 19a/355	vāşıl ol- 11b/207
tab ^c ol- 37a/709	vaşl ol- 114a/2288
ṭālib ol- 78a/1535	vird ol- 129b/2624
tamām ol- 17b/326	yād ol- 85b/1695
ṭarafeyn ol- 108a/2162	yār ol- 21b/403
ṭāri ol- 64a/1238	yok ol- 66b/1292
tebs ol- 12b/227	yoldaş ol- 24a/452
tefrīḳ ol- 79a/1558	za ^c īf ol- 84a/1662
teğāyyūr ol- 105b/2108	zamāyir ol- 68a/1321
tehdīd ol- 63a/1221	zāyil ol- 88b/1760
teḳarrüb ol- 65a/1263	zelīl ol- 12b/227
tevfīḳ ol- 60b/1161	zīkr ol- 15a/275
tezeyyin ol- 29b/564	zinde ol- 59a/1136
ṭuş ol- 96a/1912	ziyāde ol- 67a/1307
tünd ol- 98a/1963	

ol : 1. Teklik üçüncü kişi zamiri 2a/16, 80b/1586 2. İşaret sıfatı 1b/1, 26a/491

oldur- : 1. Yaratmak, var etmek 18a/336 2. Bir şey haline getirmek, yapmak 46a/873

olın- : Olunmak, edilmek

ad olın- 49b/940

i^cṭā olın- 51b/977

maḥv ol- 50b/957

recm olun-	109a/2185
sū'āl olun-	46b/885
olun-	: Bkz. olun- 6a/99, 71b/1402
omaç	: Başı yerde, ayağı havada olma
omaç ol-	Başı yerde, ayağı havada olmak; tepe taklak olmak 95a/1899
on	: 1. On 7b/127, 51a/976 2. Musa Peygambere gelen on emir 14b/258, 62b/1208
oñar-	: Rast getirmek, yoluna koymak 62a/1194, 121b/2452
oñat	: Layıkıyla, uygun 33b/640
onıncı, onuncı	: Onuncu 37a/705, 66a/1277
ora	: O yer, ora 98b/1970, 102a/2042
orta	: 1. Ara 28a/539, 116b/2336, 117b/2357
oruc	: (f.) Oruç 44b/846, 75a/1471
oruc tut-, oruc dut-	Oruç tutmak 73a/1427, 73b/1444
ot	: Bitki, ot 21a/389, 21a/396
otla-	: Ot yemek 21a/389, 21a/391
otur-	: 1. Oturmak 12a/211, 123a/2478 2. Yaşamak, oturmak 6a/97, 62b/1206 3. Biriyle sohbet etmek 34b/664, 79a/1557
otuz	: Otuz 10a/174, 54a/1034
oyun	: Hile 98b/1971
öden-	: Ödenmek, verilmek 24b/467, 25a/473
ög	: Akıl, us
ögine getir-	Aklına gelmek, hatırlamak 32a/614
ögünde tut-	Aklında tutmak, unutmamak 28a/536, 51b/979
ög-	: Övmek 83b/1652
ögey	: Kan bağıyla akraba olmayan, öz olmayan, üvey 94a/1877, 95a/1890
ögren-	: Öğrenmek 10b/188, 80a/1574
öğret-	: Öğretmek 63a/1223

ögül-	: Övülmek 82b/1626
öküş	: Çok, fazla 31b/608, 41b/797
öküz	: Öküz 27a/519
öl-	: Ölmek 12b/223, 20a/377, 60a/1158
öldür-	: Öldürmek 101b/2031, 104b/2086
ölü	: Ölü, ölmüş olan 22b/421, 102b/2048
ölüm	: Ölüm 38b/740, 87b/1737, 107b/2152
‘ömr	: (a.) Bkz. ‘ömür 71b/1399, 77a/1513
‘ömür	: (a.) Yaşama, hayat, ömür 56a/1078, 61a/1171, 71b/1394
	‘ömrün ipini kes- Öldürmek 100b/2012
ön	: 1. Ön, ön taraf 4a/58, 90b/1795, 126b/2554 2. Önce, daha evvel 14b/263, 24b/459
öndin	: Önce, daha önce, ilk önce 72b/1416, 78b/1547
öp-	: Öpmek 91a/1802, 118b/2388
ört-	: 1. Kapamak, örtmek 102b/2053 2. Kaplamak, bürümek 106b/2135
örü	: Ayakta, dik
	örü tur- Ayakta durmak, ayakta olmak 88a/1746, 127b/2575
öt-	: Ötmek 6a/98
öte	: Öte, ileri 6b/110
öz	: Kendi, benlik 1b/7, 38b/743, 121b/2452
	özi göyün- İçi yanmak, çok acı duymak 12b/228
‘ö _z r	: (a.) Bir suçun bağışlanmasını veya hoş görülmesini gerektiren sebep
	‘ö _z r it- Bağışlanmasını istemek, özür dilemek 118b/2388
pādişāh	: (f.) Rab, Allah 12b/229, 117a/2349
pāk	: (f.) Temiz, arınmış 59b/1150, 102a/2041
	pāk it- Temizlemek, arındırmak 62a/1198
	pāk kıl- Temizlemek, arındırmak 24b/459
	pāk ol- Temizlenmek, arınmak 6b/111, 65b/1271
pāre	: (f.) Parça, bölüm 4a/54, 15b/286, 96a/1920

paş	: (f.) İç sıkıntısı, gönül üzüntüsü, keder 108b/2166, 120a/2417
paş it-	Kederlenmek 84b/1671
paşa	: Bey, paşa 38b/743
peleng	: (f.) Panter 14a/254
penāh	: (f.) Sığınak, sığınacak kişi veya yer 14b/263, 37b/714
pend	: (f.) Öğüt, nasihat
pend eyle-	Öğüt vermek, nasihat etmek 18b/346
perākende	: (f.) Dağınık, darmadağın
parākende ol-	Darmadağın olmak, parçalanmak 57b/1100
perde	: (f.) 1. Örtü, perde 1b/5, 125a/2522 2. Bir müzik parçasını oluşturan seslerden her biri 6a/96
perişān	: (f.) 1. Dağınık, karışık 1272582 2. Üzgün, kederli 64a/1242, 103a/2057
perişān ol-	Üzülmek, kederlenmek 125a/2526
pervāz	: (f.) Uçma, uçuş
pervāz it-	Uçmak 95a/1893
perver	: (f.) Besleyen, besleyici
perver ol-	Beslenmek 78a/1535
perverdigār	: (f.) Besleyen, rızıklandıran Allah 2b/23, 74a/1449, 121b/2450
pes	: (f.) 1. Bunun için, bundan dolayı 24a/455, 32b/625, 45b/869 2. Şimdi, öyle ise, o halde 4b/68, 56b/1080 3. Sonra, ondan sonra 35a/673, 56a/1075 4. Sonunda, nihayet 8a/137
pest	: (f.) Aşığı
pest it-	Uzak tutmak 85a/1682
peşimān	: (f.) Pişman
peşimān ol-	Pişman olmak 32a/615, 103a/2057
peyām	: (f.) Haber, bilgi 47a/897
peyām eyle-	Haber vermek, bilgi vermek 62a/1197
peyanber	: (f.) Peygamber 9a/158, 20b/387, 93a/1854
peydā	: (f.) Meydanda, açıkta 34a/650

peydā ol-	Ortaya çıkmak, görünmek 99a/1976
peygām	: (f.) Haber 6a/104, 24a/455
peygāmbēr	: (f.) Nebi, peygamber 62a/1195
peyk	: (f.) Haber getirip götüren, haberci 96b/1925
pīç	: (f.) Karışık, dolaşık
pīç ol-	Karışık olmak, kötü olmak 83b/1649, 125b/2539
pīr	: (f.) Yaşlı, ihtiyar
pīr ol-	Yaşlanmak, ihtiyar olmak 5b/88
pīşe	: (f.) Alışkanlık, huy 73a/1429
pīşe it-	Alışkanlık haline getirmek 55b/1064
pīşe ol-	Huyu olmak, alışkanlık yapmak 55b/1063, 119a/2393
piyāde	: (f.) Yaya
piyāde ol-	Yaya olmak, ortada olmak 63b/1234
piyāde kal-	Yaya kalmak, ortada kalmak 37b/715, 53b/1020
piyāde ko-	Yaya bırakmak, ortada bırakmak 59a/1130
piyanber	: (f.) Bkz. peyanber 10b/181, 24a/454
post	: (f.) Kürk
post-ı semūr	Samur kürkü 22b/423
put	: (f.) Put, sanem 90b/1796
pūr	: (f.) Dolu, çok 38a/732
pūr-nūr	: (f.) Nur ile dolu, nurlu
pūr-nūr eyle-	Nurla doldurmak 18b/345, 46a/876
pūşt	: (f.) arka, sırt
pūşt ü penah	Yardımcı olan, sığınacak ve yardım görülecek kimse 23b/450, 106a/2121, 124a/2503
rab(b)	: (a.) Tanrı, Allah 2b/21, 8a/138, 65a/1264
rābi ^c	: (a.) Dördüncü 28b/546
ra ^c d	: (a.) Gök gürültüsü 80b/1582
rağbet	: (a.) İstekle karşılama, itibar etme 80b/1589

	rağbet eyle-	İtibar etmek, rağbet etmek 53a/1010, 82a/1621
	rağbet it-	İstekle karşılamak, itibar etmek 129b/2622
rāğīb	:	(a.) İstekli 115a/2305
	rāğīb ol-	İstekli olmak, arzulu olmak 22a/409, 86a/1704
rāh	:	(f.) Yol 9b/164, 53a/1013
rāḥat	:	(a.) Sıkıntısızlık, dinçlik
	rāḥat ol-	Rahat içinde olmak, rahat olmak 110a/2207
	rāḥat görme-	Huzur içinde olmamak, huzura kavuşamamak 114b/2293
rāhib	:	(a.) Evlenmeyen papaz, rahip 115a/2305
raḥīm	:	(a.) İmanlı kullarına ahirette acıyan, esirgeyen (Allah) 98b/1974
raḥm	:	(a.) Acıma, esirgeme, koruma 21b/404, 77a/1522, 117a/2350
	raḥm eyle-	Acımak, korumak, esirgemek 78a/1540
	raḥm it-	Acımak, esirgemek 2a/19, 17b/328
raḥmatlık	:	Rahmet içinde olma 73a/1429, 75b/1488
raḥmet	:	(a.) Acıma, esirgeme, rahmet 2a/10, 76a/1498
	raḥmet bul-	Acınmak, rahmet edilmek 72a/1413, 113a/2269
	raḥmet eyle-	Acımak, merhamet etmek 31b/607, 114a/2286
	raḥmet it-	Acımak, merhamet etmek 51a/974, 124b/2513
	raḥmet ol-	Merhamet edilmek, esirgenmek 11b/207
rāʿī, raʿī	:	(a.) Çoban 98b/1971, 117b/2365
raḳabe	:	(a.) Kul, köle, cariye 53b/1022
raḳīb	:	(a.) Rakip 43b/832
rām	:	(f.) Boyun eğen, itaat eden, köle
	rām it-	Boyun eğdirmek, köle yapmak 24a/455
	rām ol-	Köle olmak, itaat etmek 125b/2535, 126b/2553
ramazān	:	(a.) Arabî aylardan biri ve oruç ayı 53a/1008, 65b/1273
rāvī	:	(a.) Rivayet eden, söyleyen, hikâye eden 27b/527, 45b/869
ravza	:	(a.) Bahçe 21a/397

rāyigāne	: (f.) Bedava, parasız 71a/1387
rāz	: (f.) Sır, gizlenilen şey 11b/204, 96b/1932
rāzī	: (a.) Kabul eden, rıza gösreten 80a/1571
rāzī ol-, rażī ol-	Kabul etmek, rıza göstermek 50b/963, 76b/1507, 50b/959
rāzık	: (a.) Rızık veren, rızıklandırıan 86a/1702
recā	: (a.) Umma, ümit 71b/1399, 101b/2026
recā dut-, recā tut-	Ummak, ümit etmek 3a/33, 23b/451, 114a/2287
receb	: (a.) Arabî aylarının yedincisi ve kutsal sayılan üç aylardan biri 52b/998, 74b/1460
recm	: (a.) Zina yapan kimseye uygulanan ceza
recm ol-	Taşılayarak zina yapan kimseyi öldürmek 109a/2184
red	: (a.) Kabul etmeme, geri döndürme
red it-	Kabul etmemek, geri çevirmek, reddetmek 32b/620, 81a/1596, 70b/1376
red ol-	Geri çevrilmek, kabul edilmemek, reddolunmak 119b/2405
redd	: (a.) Bkz. red 70b/1376, 81a/1597
ref ^c	: (a.) 1. Kaldırma, hükümsüz kılmak 5a/83 2. yükselme
ref ^c eyle-	Uzak tutmak, hükümsüz kılmak 13a/234
ref ^c it-	1. Yüceltmek, yükselmek 50a/952 2. Uzak tutmak 51b/980
ref ^c ol-	Uzak tutulmak, kaldırılmak 51b/983
refīk	: (a.) Arkadaş, yoldaş 26a/496, 69a/1347
refīk ol-	Arkadaş olmak, arkadaşlık etmek 58a/1108, 88a/1744
reh	: (f.) Bkz. rah 130b/2641
rehā	: (f.) Kurtulma, kurtuluş 4b/69
rehā bul-	Kurtulmak 71b/1394
reh-ber	: (f.) Yol gösterici, kılavuz 79b/1569
rehber ol-	Kılavuzluk etmek, yol göstermek 9a/158, 127b/2579
reh-bīn	: (f.) Kılavuz, rehber 70b/1375

reh-nümā	: (f.) Yol gösteren, kılavuz 71a/1390
rek ^ç at	: (a.) Namazın bölümlerine verilen isim, rekat 11a/199, 72b/1416
renc	: (f.) Eziyet, sıkıntı 4a/56, 21b/405, 114b/2297
rencūr	: (f.) Sıkıntılı, dertli
rencūr ol-	Sıkıntı içinde olmak, dertli olmak 3a/38
res	: (f.) Erişen, ulaşan 33a/630
resm	: (a.) 1. Şekil, tarz, durum 5a/76, 26b/507 2. İşaret, iz 97a/1941 3. Tören, merasim 128b/2604 4. Yazma, çizme 34a/651
resūl)	: (a.) Peygamber, resul 3a/38, 10b/186, 33b/639, 127a/2567
resūlullah	Hiz. Muhammet 8b/147, 44a/841
revā	: (f.) Yakışır, uygun, yerinde 14a/255, 116b/2335
revā it-	Yerine getirme 54b/1041
revān	: (f.) Akan, akıp giden 3b/49
revnağ	: (a.) Güzellik, parlaklık 5a/81, 18b/340
reyāhin	: (a.) Reyhanlar, fesleğenler 5b/92
reyyān	: (a.) Suyu kanmış 58b/1127, 75a/1478, 76a/1498
rihlet	: (a.) Göçme, göç
rihlet it-	Göç etmek (ölmek) 60a/1158
riṭl	: (a.) Bir litreye yakın sıvı ölçüğü 74b/1451
riṣā	: (a.) 1. Hoşnutluk, memnunluk 55a/1060, 77a/1517 2. Rız olma, peki deme 121a/2437
rızḳ	: (a.) Allah'ın kullarına bahşettiğı nimet, rızık 2a/13, 48a/918, 111a/2226
ri ^ç āyet	: (a.) Gözetme, koruma
ri ^ç āyet eyle-	Gözetmek, korumak 11a/199
ri ^ç āyet it-	Gözetmek, korumak 106b/2128
ribā	: (a.) Faiz 3b/46
ricleyn	: (a.) Her iki ayak 28b/543
ridā	: (a.) Hırka 4a/55

rikāb	: (a.) Boyun, ense kökü 80a/1578, 80a/1579
rikḳat	: (a.) Acıma, merhamet 29a/556, 29b/567
rişk	: (f.) Kıskanma, hasetlik 32b/625
rivāyet	: (a.) 1. Bir haber, söz veya olayın aktarılması 28b/545 2. Hikāye edilen bir haber, söz veya olay 6b/105 rivāyet eyle- Aktarmak, nakletmek 47b/905 rivāyet ol- Anlatılmak, nakledilmek 90a/1787
riyā	: (a.) İki yüzlülük, riya 33a/635, 55b/1064, 75a/1471
riyāz	: (a.) Bahçeler, çimenlik yerler 66a/1280 riyāzi'l-cennet Cennet bahçeleri 65b/1276
riyāzet	: (a.) Dünya nimetlerinde uzak yaşama, nefisle savaşıma 19a/356, 22b/425, 62a/1200
rū	: (f.) Yüz, çehre 19b/369 rū-yı zemīn Yeryüzü, dünya 18a/337
rub ^c	: (a.) Dörtte bir, çeyrek 60a/1152, 113a/2270
rūḥ	: (a.) Can, ruh 14b/261, 29b/565, 87b/1730
ruḥṣat	: (a.) İzin, müsaade ruḥṣat vir- İzin vermek 126b/2561
Rum	: (a.) 1. Romalı 27b/529 2. Bir deniz adı 28a/535
rūṣen	: (f.) Aydınlık, parlak, ışıklı 17b/326
rūz	: (f.) Gündüz, gün 13a/236 rūz-ı kıyāmetKıyamet günü 57a/1092, 106a/2123
rūkn	: (a.) Kolon, direk 118b/2389
rūkū ^c	: (a.) Namazda dizden tutarak eğilme 11a/196
rūsvāylik	: Rezillik, itibarsızlık 100a/2006
rūtbet	: (a.) Derece, sıra 15a/273, 58a/1109
rū'yet	: (a.) Bakma, görme 45b/865
sa ^c adet	: (a.) Mutluluk, talih 25b/487, 67a/1299, 93a/1852
sā ^c at, sa ^c at	: (a.) Vakit, zaman 9a/154, 83b/1646, 125a/2525

şabā	: (f.) Gün doğusundan esen hafif rüzgâr 4b/67
şabāh	: (a.) Sabah vakti, sabah 59b/1147, 92a/1825
sābāş	: (f.) Pek iyi, pek ala. (Kelime yanlışlıkla sabaş yazılmıştır. Aslı şabaş'tır.) 88b/1756
şabī	: (a.) Henüz memeden kesilmemiş çocuk 31b/598, 93a/1847
şabī-veş	: (f.) Çocuk gibi 9b/164
şabr	: (a.) Sabır, azim 80b/1591, 125b/2530
şabr eyle-	Beklemek, sabretmek
şabr it-	Dayanmak, katlanmak 41a/790, 106a/2119, 122b/2468
sācid	: (a.) Secde eden, alnını yere koyan
sācid ol-	Secde etmek 21b/400
şaç-	: Serpmek, saçmak 72b/1423, 80b/1584
şaç, saç	: Baş tüyleri, saç 4b/67, 25b/488, 29b/566, 120a/2417
şaçıl-	: Dağılmak, yayılmak 6a/94, 56b/1082
şaçu	: Düğün ve şenliklerde ortaya saçılması gelenek olan para, şeker, tahıl gibi şeyler
şaçu şaç-	Düğün ve şenliklerde yere para, şeker, tahıl gibi şeyler saçmak 72b/1423
sa ^c d	: (a.) 1. Uğurlu, kutlu 83b/1644 2. Erkek adı 124b/2514, 125b/2536
şadā	: (a.) Ses 4b/70, 47a/895
şadaḳte	: (a.) "İnandık, doğru söyledin" anlamında Arapça kelime 9a/158, 10a/179
şaddaḳ	: (a.) "İnandık" anlamında Arapça kelime 10a/172, 40b/782
şadef	: (a.) İnci kabuğu 40b/782, 130a/2629
şādīḳ	: (a.) İçten bağlılığı olan, sadık 35b/682, 48b/922, 53a/1015
şadīd	: (a.) Yaradan akan sarı su, irin 49a/932
şafā	: (a.) 1. Berraklık, saflık 26a/491 2. Kedersizlik 3b/50
şafā sür-	Kedersiz şekilde yaşamak 114a/2285, 128a/2594
şaff	: (a.) Sıra, dizi 128a/2590
şāfī	: (a.) Arınmış, halis, saf 58b/1118, 122b/2477 2. Sıra, sıra 122b/2477

şafî	: (a.) Bkz. şāfî 22a/413, 50b/962, 103b/2072
şag	: Diri, canlı, hayatta
şag kal-	Yaşamak, sağ kalmak 20a/378
şag	: Sağ, sağ taraf 20a/373, 48b/921
şagış	: Sayı, miktar 11b/201, 49a/935, 59b/1144
şagîr	: (a.) Küçük 55b/1064
şah	: (a.) Gerçek, doğru 39b/762, 46b/884
şah hadîs	Doğru ve adaletli bir raviye dayanan hadis, sağlam hadis 129b/2617
şahā	: (a.) Cömertlik, eli açıklık 2b/29
şahābe	: (a.) Mz. Muhammet'i görmüş ve onun sohbetinde bulunmuş kimse 22b/428
şahābî	: (a.) Bkz. şahābe 12a/211, 25b/485
şahāvet	: (a.) Cömertlik, el açıklığı 119b/2404, 124b/2510
şahb	: (a.) Yakın dostlar 122b/2470, 128b/2595
şāhib	: (a.) Bir şeyi elinde bulunduran, malik 6b/109, 52a/993
şāhib-günāh	Günah sahibi, günahkâr 47b/902
şāhîh	: (a.) Gerçek, doğru 44a/841, 65a/1263
şahn	: (a.) Orta, meydan 5b/91, 13b/248
şahrā	: (a.) Kır, ova, çöl 106b/2134
şahre	: (a.) Kaya 27a/521
saʿîd	: (a.) 1. Mutlu, uğurlu 57a/1091 2. Ahiretini hazırlamış kimse 81b/1610 3. Erkek adı 126b/2556
saʿîd ol-	Mutlu olmak 20a/378
sā'ig	: (a.) Kolay yutulan (yiyecek ve içecek)
sā'il	: (a.) 1. Soru soran, sual eden 46b/881 2. Dilenci 71a/1393, 81a/1596
şakal	: Sakal 23a/430
sakf	: (a.) Tavan, çatı, dam 123b/2494

- şakın-, şakın- : 1. Kaçınmak, sakınmak 17a/318, 33a/635, 42a/803 2. Dikkat etmek 123a/2480
- şakıl, şakıl : (a.) Ağır 47b/902
- şakıl ol- Ağır olmak, çok gelmek 76b/1504, 83b/1654
- sākīn : (a.) Oturan, bir yerde ikâmet eden
- sākīn eyle- Oturtmak, bir yerde ikamet ettirmek 69b/1357
- sākīn ol- Oturmak, ikâmet etmek 79a/1553
- şakla- : 1. Korumak, muhafaza etmek 14b/267, 36b/701, 96b/1932 2. Korumak, gözetmek 55b/1064 3. Korumak, uzak tutmak 83b/1652
- şal- : 1. Koymak, atmak 22b/420, 42a/807, 125a/2528 2. Göndermek 121a/2442, 128a/2585
- şalā : (a.) Namaza çağırmak için okunan salavat 4b/72
- şalā it- Namaza çağırmak 75b/1484
- şalāh : (a.) 1. Rahatlık 54b/1045 2. Dine olan bağlılık 116a/2333
- şalāhiyyet : (a.) Yetki 86a/1697
- sālār : (f.) Baş, kumandan 30a/572
- şalāt : (a.) Namaz 8b/148
- şalāt-ı hams Beş vakit namaz 23a/432
- şalāt-ı ıṣā Akşam namazı 47b/903
- şalāt-ı şubḥ Sabah namazı 47b/900
- şalāt-ı şām Akşam namazı 9b/165
- şalāt-ı ʿaṣr İkinci namazı 47b/901
- şalāti'l-fecr Sabah namazı 10a/170
- şalāt-ı zuhr Öğle namazı 47b/900
- şalavāt : (a.) Hz. Muhammet'e edilen dualar 65b/1272
- şalavāt getür-Hz. Muhammet'e dua etmek 66b/1289
- şalavāt vir- Hz. Muhammet'e dua etmek 4b/68, 43a/829, 114a/2285
- şalavāt virbi-Hz. Muhammet'e dua etmek, salavat göndermek 52b/1007
- şalavat : (a.) Bkz. şalavāt 41a/783

şalb	: (a.) Darağacına asarak öldürme 95b/1902
şalıvir-	: Serbest bırakmak 116b/2343
şalīb	: (a.) Haç 113b/2273
şālih	: (a.) İyi iş ve harekette bulunan kimse 48b/922, 63a/1220, 85b/1695
şāliš	: (a.) Üçüncü 28b/546
şamed	: (a.) Kimseye ve hiçbir şeye muhtaç olmayan Allah 124a/2502
şan-	: Zannetmek, sanmak 3a/43, 4b/63, 38b/743, 114b/2297
şāna	: Sana ("Sen" zamirinin yönelme hali eki almış şekli) 4b/71, 8b/149, 30b/586
şanem	: (a.) Put 90b/1791, 92b/1841
şānī, şāni	: (a.) İkinci 49b/946, 56b/1085
şanī ^c at	: (a.) Yapılan iş, uğraş 4a/62
şāninci	: (a.) İkinci 28b/546
şanki, şankim	: Sanki 67b/1319, 84a/1664
şarar-	: Sararmak 121a/2436
sarḥôş	: (f.) Sarhoş 89a/1762
sarıķ	: (a.) Hırsız 82a/1616
sark	: (a.) Çalma, hırsızlık yapma
sark it-	Çalmak 109a/2182
şat-	: 1. Söylemek, anlatmak 22a/410, 32b/619 2. Kendinde olmayan bir şeyi var gibi göstermek, taslamak 22b/427
şataş-	: Hoşlanılmayan bir şeyle karşılaşmak 125b/2533
şatı	: Satış 98a/1959
şatun	: şatun al- Fiyatını ödeyerek bir şey almak 120a/2413
şavm	: (a.) Oruç 8b/148, 23a/435, 52b/998
şavma ^c a	: (a.) Tek başına ibadet edilen yer 115a/2312, 118a/2373, 119a/2394
şavt	: (a.) Ses, bağırma 91b/1818, 126a/2544, 127b/2582
sa ^c y	: (a.) Çalışma, gayret, çalışma 54a/1034, 112b/2257
sa ^c y it-	yret etmek, çalışmak 56a/1070

sāye	: (f.) Gölge 35b/675, 84a/1656
şayha	: (a.) Bağırma
şayha eyle-	Bağırmak 104b/2092
şayha it-	Bağırmak 92b/1837
şāyim	: (a.) Oruç tutan, oruçlu 43b/835, 121b/2449
şāyim ol-	Oruçlu olmak 10a/178, 53a/1014
sāyır	: (a.) Başka, diğer 99a/1981
şayru	: Hasta 47a/899
sāz	: (f.) Çalgı aleti, saz 6a/95
seb ^c	: (a.) Yedi 28b/542
seb ^c a	: (a.) Yedi 31b/603, 51a/973, 129b/2627
sebağ	: (a.) Ders, çıkarım 6a/101
seb ^c amiye	: (f.) Yedi yüz 5b/88
sebeb	: (a.) Neden, sebep 2b/23, 15b/284, 72a/1408
sebīlullah	: (a.) Allah yolunda 46a/879
sebz	: (f.) Yeşillik 21a/393, 102b/2047
sebze	: (f.) Yeşillik, çimen 21a/389
sebze-pūş	: (f.) Yeşil örtülü, yeşil elbiseli 5b/92
secde	: (a.) Yere kapanma, secde 19b/368
secde eyle-	Secde etmek, yere kapanmak 92a/1826
secde it-	Secde etmek, yere kapanmak 90b/1795
secde kııl-	Secde etmek, yere kapanmak 67b/1316
secdeye var-	Secde etmek 11a/197
seçil-	: Ayrılmak, seçilmek 76a/1495
sed	: (a.) Kapama, engel
sed it-	Engel olmak, kapamak 83a/1642
şefer	: (a.) Arabî ayların ikincisi, Sefer ayı 130b/2641
sefer	: (a.) Yolculuk 85a/1678
sefer it-	Yolculuğa çıkmak 103b/2073

sefine	: (a.) Gemi 37b/724, 99b/1988
sehel	: (a.) Kolay, az 105a/2102
seher	: (a.) Tan yerinin ağarmasından az önceki zaman 122b/2473
seher-gāh	: (f.) Sabahın erken saati, sabah vakti 76b/1508
seher-hiz	: (f.) Erkenci, erken kalkan 76a/1496
sehī	: (a.) Cömert, eli açık 78b/1547, 78b/1552
sehm	: (a.) Ok
sehm it-	Pay vermek, hisse vermek 7a/120, 17b/328, 60b/1164
sehv	: (a.) Yanılma, yanlış 37b/717, 119b/2403
sekiz	: Sekiz 24b/469, 31a/592
sekizinci	: Sekizinci 37a/703, 65b/1276
sekr	: (a.) Can çekişirken gelen baygınlık 47a/892
sekrāt	: (a.) Can çekişirken gelen baygınlık 58b/1122
seksen	: Seksen 16b/303, 57b/1102, 97b/1949
selām	: (a.) Selām 50a/948
selām vir-	Selamlamak 48b/927, 81a/1598
selāmet	: (a.) Kurtuluş, eminlik 11a/195
selāmet eyle-	Kurtarmak, rahata kavuşturmak 18b/342
selāmet ol-	Endişeden uzak olmak 28a/536
selāmet it-	Kurtarmak 77b/1523
selase	: (a.) Üç, üçüncü 102a/2040
selātin	: (a.) Sultanlar 5a/81
selef	: (a.) Bir işte başka birinden önce bulunmuş olan 8b/146, 27b/527, 41b/799
semā	: (a.) Gökyüzü 30b/582, 70a/1370, 85a/1683
semā ^c	: (a.) Mevlevîlerin ayakta dönmesi, sema 42b/815
semavāt	: (a.) Gökler 64b/1246, 95a/1894
semek	: (a.) Balık 31b/599
şemer	: (a.) Meyva, yemiş 76a/1491, 88b/1755

semī ^c	: (a.) İşitme, dinleme
semī ^c ol-	İşitmek, dinlemek 72a/1404, 97b/1943
semūr	: (a.) Samur 22b/423
sen	: Sen (Teklik ikinci kişi zamiri) 10b/186, 35a/669, 95a/1889
senā	: (a.) Övme, övüş 2a/10, 62b/1207
senā eyle-	Övmek 83a/1640
senābil	: (a.) Başak 87a/1720, 98b/1970
seng	: (f.) Taş 56b/1087
seng-rīz	: (f.) Taş döken 3b/51
sensüz	: Sensiz 97a/1935, 97a/1936
ser	: (f.) Baş, kafa 43a/827, 62b/1212, 106a/2120
serā	: (a.) Toprak 31b/600
serāb	: (a.) Hayal, serap 58b/1126
serāba dön-	Hayal olmak 53a/1011, 61a/1179
ser-çeşme	: (f.) Baş, pir 69a/1343
serīr	: (a.) Taht 5b/85, 110a/2206
sermāye	: (f.) Asıl, anamal 71a/1387
server	: (f.) Baş, başkan, ulu 12a/218, 79b/1569, 115a/2311
setr	: (a.) Örtme, kapama
setr eyle-	Gizlemek, örtmek 83b/1645
settār	: (a.) Günahları, kusurları örten Allah 2a/11
sev-	: 1. Sevmek 1b/2, 66b/1291, 69a/11342 2. İstemek, arzu etmek 81a/1602, 82b/1626
sevāb	: (a.) İyi davranışlar için Allah tarafından verilen ödül, sevap 9a/159, 20a/379, 48a/916
sevāblu	: Sevap sahibi, sevaplı 81a/1601
sevb	: (a.) Elbise, giyecek 62b/1204
sevdā	: (a.) İstek, arzu 119b/2411, 125b/2530
sevgü	: Sevgi 13a/237, 62a/1198

sevgülü	: Sevilen, sevgili 26a/496, 65a/1265, 124b/2512
sevin-	: Sevinç duymak, sevinmek 60a/1154, 118b/2387, 121a/2442
sevinç	: Sevinç 123a/2481
sevr	: (a.) Öğüz, boğa 27a/516, 27a/517
sevündür-	: Sevinmesini sağlamak, sevindirmek 69b/1355
seyr	: (a.) 1. Yürüme 31a/596 2. Yolculuk 4b/66
seyr it-	Gezmek, gezinmek 5b/91, 70a/1370, 87a/1728
seyrān	: (a.) Bakıp seyretme
seyrān it-	Bakıp seyretmek 106b/2133
seyyid	: (a.) Baş, reis 3b/41, 25b/490
sezā	: (f.) Layık, uygun 11b/206, 126a/2549
sezā it-	Münasip görmek, uygun bulmak 8a/138
ş1-	: Reddetmek
emr ş1-	Emre uymammak, emri reddetmek 21b/406, 98a/1961
şıçra-	: Sıçramak 107b/2149
şıdķ	: (a.) 1. Doğruluk 109b/2190 2. Yürek temizliği, halis kalp 8a/140
şığa-	: Sıvazlamak, okşamak 39b/757
şıgın-	: Sığınmak 2b/23, 69b/1356
şıhhat	: (a.) Salık, sağlamlık 92a/1830
şinf	: (a.) Sınıf, bölüm 7b/127, 7b/129
şinuķlu	: Kırık, kırılmış, mahzun 69a/1351
sır(r)	: (a.) Gizli, tutulan, söylenmeyen şey, giz, sır 29b/567, 51b/984
şirāţ	: (a.) Cennete gitmek için Cehennem'in üzerine kurulacak olan köprü, Sırat köprüsü 9b/169, 47b/903, 76b/1505
sırran	: (a.) Gizlice, gizli olarak 55a/1057, 78a/1536
si'āyet	: (a.) Dedikodu
si'āyet it-	Dedikodu yapmak 92b/1842
sil	: Sel 21b/407, 106b/2129
şim	: (f.) Gümüş 111a/2231

şimār	: (a.) Meyvalar, yemişler 92a/1833
şīn	: (a.) Çin 27b/531
sin	: Mezar 72b/1419
sīnā, sinā	: (a.) Bir dağ adı, Sina Dağı 62b/1207, 65a/1260
sirişte	: (f.) Karıştırılmış
sirişte ol-	Karıştırılmak 13b/248
sitem-kār	: (f.) Zulüm ve haksızlık eden 5a/78, 114b/2294
sitr	: (a.) Örtü
sitr eyle-	Örtmek, kapamak 12b/229
siyāb	: (a.) Giyecekler 62a/1199
siyāh	: (f.) Kara 12b/223
siyāhat	: (a.) Dolaşıp gezme, seyahat 86b/1716
siyāh-rū	: (f.) Ayıblı olan, yüzü kara 13a/240, 119b/2405
siz	: İkinci çokluk kişi zamiri 6b/108, 93b/1865, 124b/2513
siz-	: Sezmek, hissetmek 116b/2344, 120b/2429
şofra	: (a.) Yemek yenilen yer, sofras 87b/1731, 87b/1732
şohbet	: (a.) Görüşüp konuşma, sohbet 18a/331, 66a/1284
şohbet it-	Görüşüp konuşmak, sohbet etmek 121a/2441
şok-	: İçine girmesini sağlamak, batırmak 40b/777, 56a/1078 2. (Zehirli hayvanlar için) İğnesini batırmak veya ısırarak 49a/936
şol	: Sol, sol taraf 20a/373
şoldur-	: Soldurmak 18a/336
şon	: 1. Son, nihayet 19b/367, 68b/1337, 85a/1687 2. Sonra 24a/458, 32a/613 3. Öldükten sonra 61a/1182, 130a/2636
şonđın	: Sonra, daha sonra 78b/1547
şonra	: Sonra 15a/273, 17a/319, 87b/1738
şor-	: Emmek 49a/936
şor-	: Sormak 10a/173, 87a/1725, 104a/2082
şoyul-	: Soyulmak, sıyrılmak 91b/1816, 94a/1870

söyle-	: 1. Demek, söylemek 7a/117, 10a/172 2. Anlatmak 5a/77, 127a/2570 3. Konuşmak 93b/1858
söylen-	: Söylenmek, anlatılmak 100b/2013, 115b/2322
söyündür-	: Söndürmek 81a/1592
söz	: 1. Söz, anlatılan şey 8b/146, 17b/326 2. Konuşma 21a/392, 71b/1400
söz di-	Konuşmak 109a/2181, 116a/2330
söze gel-	Konuşmak 118b/2379
sözini kes-	Konuşmasına engel olmak, konuşmayı bitirmek 82a/1621, 101b/2033
şu	: Su 31a/588, 106b/2134, 124b/2517
su	: (a.) Kötülük, fenalık
su it-	Kötü yaklaşmak, yanlış anlamak 49b/942
zann-ile su	Kötü sanma (Aslı 'su-i zann' dır.) 31b/603
su'âl	: (a.) Sorma, sorgu 47a/893
su'âl it-	Sormak 46b/881
su'âl olun-	Sorulmak 46b/885
şubh	: (a.) Sabah 5b/84, 81a/1600
şuç, suç	: Kusur, günah, suç 8b/144, 17b/324, 64a/1238, 116b/2339
şuç it-	Günah işlemek 95a/1895
suçlu	: Suçlu, günahkâr 8b/144
şufilik	: Tasavvuf yolunda olma, sofuluk 22b/425, 23a/440
şūfī	: (a.) Tasavvuf ehli, sofu 22a/410, 22a/413
şufr	: (a.) Bakır, pirinç, tunç 80a/1573
şufūf	: (a.) Sıralar, diziler, saflar 58b/1118
şuğrā	: (a.) Daha küçük, en küçük 29a/553, 29b/562
sultān	: (a.) Padişah 5a/79, 122a/2458
şun-	: Uzatmak 130b/2645
şun ^c	: (a.) Yapma, yaratma 6a/103
şūr	: (a.) Kıyamet günü İsrail'in üfleyeceği boru 51b/980

sūre	: (a.) Kur'an-ı Kerim'in ayrıldığı yüz on dört bölümden her biri, sure 11a/192, 40a/766, 58a/1117
şūret	: (a.) Şekil, biçim, beden 86b/1707, 126b/2556
şusen	: (a.) Susam çiçeği 5a/77, 14a/252
sūsmār	: (f.) Kertenkele 3b/51
şusuz	: Suyu olmayan, su olmaksızın, kuru 19a/353, 95b/1908
şu ^c ūd	: (a.) Yükselme, yukarı çıkma 48b/925 şu ^c ūd it- Yukarı çıkmak, tırmanmak 62b/1207
suvāl	: (a.) Bkz. su'āl 59a/1131, 116a/2332, 2606
sūzı	: (f.) Yanma, ateş 97a/1940
sūbhān	: (a.) Allah 35a/673, 120a/2422
sūcūd	: (a.) Yere kapanma, secde etme 20a/371, 62b/1212 sūcūd it- Secde etmek 9a/157, 11a/198
sūkūt	: (a.) Susma sūkūt it- Susmak 37a/703
sūlūk	: (a.) 1. Bir yola girme, bir yolda yürüme 4b/66, 112b/2252 2. Katılma, intisap etme 84b/1672 sūlūk it- Bir yola girmek 23a/438
sūlūş	: (a.) Üçte bir 59a/1138
sūnbül	: (f.) Başak 87a/1719
sūnen	: (a.) Sünnetler 4b/72
sūnnet	: (a.) Hz. Muhammet'in söz ve hareketleri 4b/71, 9a/160
sūnūk	: Kemik 49a/936
sūr-	: 1. Kovmak, uzaklaştırmak 3a/37, 8a/137, 70b/1381 2. Önüne katıp götürmek, göndermek 7b/124, 8b/144 3. Devam etmek, sürmek 17a/313, 113a/2270 şafā sūr- 128a/2594
şūreyyā	: (a.) Ülker yıldızı 31b/600
sūri-	: Yerde sürüklemek 126a/2550
sūrmelū	: Gözüne kalem çekmiş olan, sürmeli 120a/2419

sürür	: (a.) Sevinç 22b/423, 51a/967
süst	: (f.) Tembel 18a/334
şac̣bān	: (a.) Arabî aylarının sekizincisi, Şaban ayı 52b/1000, 74b/1460
şād	: (f.) Sevinçli, mutlu 19a/349
şād eyle-	Sevindirmek, mutlu etmek 10b/190
şād ol-	Sevinmek, mutlu olmak 60a/1154, 118b/2387
şādān	: (f.) Sevinçli, mutlu 19a/351
şafaḳ	: (a.) Güneşin batmasından sonraki alaca karanlık 73a/1435
şāḥ	: (f.) Dal, budak 6a/97
şāḥ	: (f.) Padişah, sultan 4b/70, 23a/433, 117a/2350
şāhid	: (a.) Tanık, şahit 109a/2186, 118b/2382
şak	: (a.) Çatlama, yarıma
şak eyle-	Bölmek, ayırmak 3b/48, 96a/1919
şak ol-	Yarılmak, bölünmek 33b/644, 96b/1929
şakāyık	: (a.) Gelincik 6a/100
şakī	: (a.) Kötü, fena 81b/1610, 93a/1851, 100b/2014
şākir	: (a.) Şükreden, gördüğü iyiliğe karşı dua eden 78a/1542
şāl	: (f.) Şal 3b/44
şām	: (f.) Akşam 9b/165
şac̣ir	: (a.) Arpa 3b/45
şarāb	: (a.) İçecek şey, şarap 28a/538, 43b/832, 84a/1658
şārib	: (a.) İçen, içici 49a/930
şark	: (a.) Doğu 39a/752, 48b/925
şayḥlık	: Şeyhlik, şeyh olma işi 22b/427
şāz	: (f.) Bkz. şād
şāz eyle-	50a/953, 57b/1106
şāzumān	: (f.) Sevinçli 37a/713
şec̣āyir	: (a.) Törenler, âdetler 68a/1321
şeb	: (f.) Gece 59b/1146

şecer	: (a.) Ağaç 6a/94, 118a/2374
şefâ ^c at	: (a.) Bir suçun bağışlanması için aracılık 3a/40, 71a/1392 şefâ ^c at eyle- Bir suçun bağışlanması için aracılık etmek 69b/1361 şefâ ^c at it- Bir suçun bağışlanması için aracılık etmek 10b/183
şefâ ^c atçı	: Aracı, şefaathçi 130b/2643
şefî ^c	: (a.) Bir suçun bağışlanması için aracılık eden, şefaath eden 3a/40, 69a/1352
şefîk	: (a.) Şefkatli, merhametli, esirgeyici 78a/1539
şefkat	: (a.) Acıma, merhamet 67a/1309, 110b/2212
şeh	: (f.) Bkz. şāh 71a/1393
şehâdet	: (a.) Bir şeyin doğruluğuna inanma 64b/1255 şehâdet it- İnanmak 10b/185
şehîd	: (a.) Din uğruna savaşta ölen kimse 52a/989, 57a/1092 şehîd ol- Savaşta ölmek, şehit olmak 60a/1158, 95a/1892
şehir	: (f.) Kent, il, şehir 15b/279, 16b/301, 106b/2127
şehr	: (a.) Ay, otuz günlük zaman 53a/1008
şehvet	: (a.) Aşırı istek, arzu 30b/583, 44b/847
şekâvet	: (a.) Bahtsızlık, kötülük 32a/611, 33a/631, 67a/1300
şeker	: (f.) Tatlı, şeker 22b/424
şekil	: (a.) Biçim, kılık, şekil 12b/224, 99a/1976
şekker	: (f.) Bkz. şeker 6a/97, 45b/867
şeksüz	: Şüphesiz tereddütsüz 19a/354
şakveta	: (a.) "Şikayetleri dinleyen Allah'ım" anlamını verir. 127b/2582
şems	: (a.) Güneş 29b/560, 64b/1247
şer(r)	: (a.) Kötülük, fenalık 1b/8, 13a/234, 61a/1174, 83b/1655
şer ^c	: (a.) Din hükümleri, şariat 38a/725, 45b/866, 84b/1672
şerbet	: (a.) Tatlı içecek, şerbet 22b/424, 88b/1757, 107b/2151
şeref	: (a.) Büyüklük, yücelik, ululuk 64a/1244
şerf	: (a.) Bkz. şeref 53b/1019

şerī ^c at	: (a.) Allah tarafından konulan hükümler, din 124b/2511
şerīf	: (a.) Şerefli, ulu, yüce 71b/1398
şerīk	: (a.) Eş, ortak 68a/1320, 124a/2502
şevk	: (a.) Neşe, sevinç, arzu 53b/1019, 61b/1189
şevvāl	: (a.) Arabî aylarının onuncusu 53b/1018
şey, şey'	: (a.) Nesne, şey 8b/151, 68a/1327, 73a/1426
şeyātīn	: (a.) Şeytanlar 2b/22, 7b/128
şeyh	: (a.) Bir tekke veya zaviyede başkanlık yapan kimse, şeyh 22a/412, 22b/422, 23b/441
şeytān	: (a.) Şeytan, iblis 17a/320, 40b/780, 61a/1176
şıh	: (a.) Şeyh 23a/434
şiddetlū	: Şiddetli 96b/1930
şifā	: (a.) Deva, şifa 3a/38, 43a/826, 47b/899
şikāyet	: (a.) Hoşnut olmadığımı bildirme, şikayet 38b/738, 114b/2300 şikāyet eyle- Hoşnutsuzluğunu bildirmek, şikayet etmek 110a/2200
şikeste	: (f.) Kırık, kırılmış 127a/2569
şimdi	: Şu anda, şimdi 38b/744, 87b/1738, 116a/2333
şir	: (f.) Arslan 14a/254
şirāre	: (a.) Şer işleyen, kötü 102b/2051
şirīn	: (f.) Tatlı 5a/74, 31b/604
şirk	: (a.) Tanrı'ya ortak koşma, şirk 55b/1064 şirk eyle- Tanrı'ya ortak koşmak 52a/995 şirk it- Tanrı'ya ortak koşmak 82a/1622
şive	: (f.) Naz 88b/1751
ş'ol	: (Şu ve ol) 1. Şu, o (işaret zamiri) 8a/139, 24b/466 2. Şu, o (İşaret sıfatı) 40a/765, 80b/1587
şöhret	: (a.) Ün, ad yapma 119a/2395
şöyle	: (Şu ve öyle) Böyle, öyle 15a/274, 35a/672, 77a/1517
şu	: 1. (İşaret zamiri) 54b/1047 2. (İşaret sıfatı) 17a/318, 73b/1437

şu ^c ā ^c	: (a.) Işın, ıfık 123b/2495
şuğl	: (a.) İş, gaile, düşünce 44a/842, 55a/1056
şu ^c le	: (a.) Ateş, alev 73b/1440
şūm	: (f.) Uğursuz, kötü 70a/1373, 91b/1819, 121b/2447
şūr	: (f.) Gürültü, şamata 118a/2373
şu ^c ūr	: (a.) Anlama, kavrama 30b/579
şübhe	: (a.) Kuşku, şüphe 118b/2387
şükr	: (a.) Görülen bir iyiliğe karşı gösterilen memnunluk, minnettarlık, şükür 8a/141, 41a/790
şükr eyle-	78b/1545
şükr it-	Teşekkür etmek, şükretmek 64a/1241
şükrān	: (a.) Teşekkür etme, iyilik bilme 63a/1216
şükūr	: (a.) Bkz. şükr 3a/32, 61b/1185, 106a/2117
şürū ^c	: (a.) Başlama
şürū ^c eyle-	Başlamak 24b/464
şütūr	: (f.) Deve 3b/47, 103b/2069
tā	: (f.) 1. -a kadar, ...-incaya kadar 31b/599, 39a/746 2. Nihayet 8a/143, 58b/1119
tā kim	İçin, diye 102b/2050
ta ^c accüb	: (a.) Hayret, şaşkınlık
ta ^c accüb eyle-	Şaşırmak, hayret etmek 117b/2360
ta ^c accüb it-	Şaşırmak, hayret etmek 86b/1716
ta ^c ām	: (a.) Yemek 44b/847, 81a/1597
ta ^c aşşub	: (a.) Kendi dinini çok üstün tutarak bakşa dinden olanlara düşman olma 22b/420, 76b/1506
tā ^c at	: (a.) Allah'ın emirlerini yerine getirme, ibadet 19a/355
tab ^c	: (a.) Yaradılış, huy 37a/709, 87a/1725
tābi ^c	: (a.) Ardı sıra gidici
tābi ^c it-	Birini emri altına sokmak 22b/421

ṭabīb	: (a.) Doktor, hekim 69a/1347
tābiʿin	: (a.) Hz. Muhammet'i görmüş olanları görüp kendilerinden hadis dinlemiş olanlar tebaʿ-i tābiʿin Tabiin'den birinden, yani ikinci dereceden hadis nakletmiş olan 22b/428
tāc	: (a.) Taç 3b/41, 23a/430, 57b/1106
ṭağ	: Dağ 6a/96, 62b/1206, 106b/2132
tağayyüb	: (a.) Kaybolma, gözden uzaklaşma 73a/1435, 76b/1506
tağayyür	: (a.) Başkalaşma, değişme tağayyür kıl- Rengi değiştirmek, benzi soldurmak 35b/678 tağayyür ol- Değişmek, bozulmak 105b/2108
ṭağıl-	: Dağılmak 57b/1100
ṭağla-	: Acısı yüreğine işlemek, dağlamak, 105a/2106
tağyir	: (a.) Başkalaştırma, değiştirme, bozma 105b/2108
taḥammül	: (a.) Dayanma, katlanma 125b/2530
taḥarrük	: (a.) Hareket etme, oynama, kımıldam taḥarrük it- Hareket etmek, kımıldamak 99b/1990 taḥarrük itdür-Hareket ettirmek, oynatmak 4b/67, 31a/596
taḥassür	: (a.) Hasret çekme taḥassür it- Hasret çekmek, üzülme 56a/1071
taḥayyür	: (a.) Şaşkınlık, şaşırtma 102a/2042 taḥayyür it- Şaşırtmak, hayrete düşürmek 35b/678
taḥiyyāt, taḥiyyat	: (a.) Selamlar, hayırlı dualar 20a/372, 21b/402
taḥmid	: (a.) Şükretme, hamdetme 52a/992
taḥt	: (f.) Taht 90b/1792, 110a/2209
taḥt	: (a.) Alt, aşağı 68b/1337 taḥte's-serā Toprak altı, toprağın altı 27b/525, 56b/1080 taḥte's-şecer Ağaç altı, ağacın altı 118a/2373
ṭā'ife	: (a.) Bölük, takım 74b/1458, 74b/1467

ṭak-	: Takmak, geçirmek 49a/932, 116a/2329, 126a/2549
taḵarrüb	: (a.) Yaklaşma, yanaşma 2a/18
taḵarrüb bul-	Yakınlık bulmak 63b/1230
taḵarrüb ol-	Yakın olmak, yakınlık duyulmak 65a/1263
taḵarrür	: (a.) Yerleşme, karar kılma
taḵarrür bul-	Karar kılmak, yerleşmek 26b/504
tākāt	: (a.) Güç, kuveet
tākāti git-	Gücsüz kalmak 93b/1857
takrîr	: (a.) İfade etme, anlatma
takrîr kıl-	Anlatmak 18b/341
taḵsîm	: (a.) Bölme, ayırma
taḵsîm it-	Bölmek, paylaşmak 29a/557
taḵvā, taḵva	: (a.) Allah'tan korkma, sakınma 23a/435, 101b/2027
ṭal	: Dal, budak 76a/1491
ṭal-	: Dalmak 1b/9
ṭala-	: Isırmak, yaralamak 36b/701
ṭaleb	: (a.) İsteme, istek
ṭaleb it-	İstemek 46a/879, 77a/1517, 102a/2036
tālîc	: (a.) Kader, talih, baht 93a/1852, 122b/2472
tālîb, tālîb	: (a.) İstekli, isteyen 23b/448, 97a/1937
tālîb ol-	İstemek 78a/1535, 86a/1704
taʿlîm	: (a.) Öğretme, ders verme 80a/1577, 102a/2038
taʿlîm eyle-	Öğretmek, ders vermek 8b/150
taʿlîm it-	Öğretmek 102b/2051
taʿlîmsüz	: Öğretimsiz, öğretilmemiş 80a/1576
ṭaʿm	: (a.) Yeme 76a/1491
ṭam-	: Damlamak 102b/2047
ṭam	: Evin üst bölümü, dam 121a/2442, 121b/2452
tām	: (a.) Eksiksiz, bütün 19a/359, 118a/2370

ṭama ^c	: (a.) Doymazlık, çok istemek
ṭama ^c it-	Çok istemek, arzu etmek 83b/1649
ṭama ^c -kār	: (f.) Aç gözlü, cimri 38a/733
tamām	: (a.) Bütün, eksiksiz, tam 40a/768, 62a/1195
tamām eyle-	Tamamlamak, bitirmek 55a/1056
tamām it-	Tamamlamak, bitirmek 24b/464
tamām ol-	Tamamlanmak, bitmek 17b/326
tamām kıl-	Tamamlamak, bitirmek 43a/825
tamāmet	: (a.) Tam olarak, büsbütün, tamamiyle 21a/397, 54b/1039
tamāmet ol-	Tamamlanmak, bitmek 93b/1865
ṭamar	: Damar 30a/577, 31a/593
ṭamu	: Cehennem 16b/311, 31a/597, 107b/2154
ṭañ-	: Şaşırmak, hayrete düşmek 52b/1006
ṭanbūr	: (a.) Müzik aleti, tambur 47b/906
ṭanı-	: Bilmek, anlamak 107a/2139
ṭanıṣ-	: Danışmak, sormak 94b/1886
ṭāñla-	: Hayret etmek, şaşırmak 48a/910
Taṇrı	: Tanrı, Allah, Rab 10b/185, 34b/662, 106a/2124
ṭanuk	: Tanık, şahit 116b/2340
ṭap-	: Tapmak, ibadet etmek 91a/1802
ṭapıcı	: Tapan, ibadet eden 90b/1791
ṭapu	: Huzur, yan, kat 12a/212, 70b/1381
ṭar	: 1. Geniş olmayan, dar 13b/251, 48b/924 2. Sıkıntılı
ṭar ol-	Daralmak, sıkıntı içinde olmak 81b/1605
ṭara-	: Tarak ile taramak 91b/1815, 120a/2417
ṭaraf	: (a.) 1. Yön, cihet 88a/1742 2. Yer 6a/101
ṭaraf ṭut-	Birinin yanında yer almak 108a/2163
ṭarafeyn	: (a.) İki taraf 108a/2162
ṭarak	: Tarak 91b/1815

ṭārī	: (a.) Ansızın, aniden
ṭārī ol-	Ansızın uçmak, uçup gitmek 64a/1237
ṭārīḥ	: (a.) Gün, zaman, tarih 130b/2640
ṭarīḵ	: (a.) Yol, usul 10b/187, 109a/2183
ṭarrāc	: (a.) Bir kuş adı 6a/98
taṣadduḵ	: (a.) Sadaka olarak verme, sadaka 3b/46, 79a/1554
taṣadduḵ eyle-	Sadaka vermek 7a/123
taṣadduḵ it-	Sadaka vermek 35a/671
taṣavvur	: (a.) Zihinde tasarlama
taṣavvur it-	(Zihinde) Göz önüne getirmek 107a/2139
taṣdīḵ	: (a.) Doğrulama, gerçek olduğunu söyleme 33b/640
taṣ	: Taş 4a/52, 56a/1073, 102a/2039
taṣ taṣ üzre ḵoma-	Yerle bir etmek, yıkmak, 116a/2330
taṣra	: Dışarı 17b/323, 89a/1765, 115b/2315
taṭ-	: Tadına bakmak, tatmak 62b/1203, 87b/1737, 88b/1757
taṭ	: Tat, lezzet 89a/1771
taṭlu	: 1. Acı olmayan, tatlı 28a/540, 76a/1492 2. Güzel, hoş giden 21a/392, 88b/1757
taṭur-	: Tatmak, tadına bakmak 49a/930
ṭāṣūn	: (a.) Veba 41b/799, 42a/806
ṭavāf	: (a.) Kabe'yi ziyaret edip etrafında dönme 74b/1466
ṭavāf it-	1. Kabe'yi ziyaret edip etrafında dönmek 73b/1446
	2. Etrafı dolaşmak 102b/2046
ṭavḵ	: (a.) Halka, gerdanlık 57b/1105
ṭavḵ it-	Boynuna takmak, boyna geçirmek 80a/1579
ṭavḵlu	: Gerdanlıklı 120a/2419
taṣyīn, taṣyīn	: (a.) Ayırma, gösterme, belirtme 2a/13, 17a/315, 32a/617, 34b/662
ṭayr	: (a.) Kuş 102a/2042
taẓarrūṣ	: (a.) Yalvarma

tażarru ^c eyle-	Yalvarmak 35a/670
tażarru ^c it-	Yalvarmak 11a/191
tāze	: (f.) Taze
tāze it-	Taze tutmak, daima ilk günkü gibi tutmak 3a/36
ṭāzī	: (f.) Binek hayvanı 124b/2515
te ^c ālā, te ^c āla	: (a.) "Yüksek olsun" anlamına gelen ve Allah'ın adlarından sonra söylenen saygı sözü 73b/1443, 95a/1896, 108a/2157
teba ^c	: (a.) Tabi olma, uyma 22b/428
tebārek	: (a.) "Mübarek etsin" anlamında bir dua sözü 62a/1196, 130b/2644
tebdīl	: (a.) Değiştirme
tebdīl kıl-	Değiştirmek 109b/2190
tebevvül	: (a.) İdrar yapma, işeme
tebevvül it-	İdrar yapmak, işemek 106b/2129
tebs	: Yatışma, sükunet bulma
tebs ol-	Yatışmak, sükunet bulmak 12b/227
tecāvüz	: (a.) Geçme, atlama 47a/894
tecāvüz it-	Geçmek, geçip gitme 17a/312
tecdīd	: (a.) Yenileme, yeniden 77b/1533
tecellī	: (a.) Görünme
tecellī it-	Görünmek, ortaya çıkmak 3a/37
tecessūs	: (a.) Araştırma
tecessūs it-	Araştırmak, soruşturmak 12b/225
techīz	: (a.) Ölüyü yıkayıp hazırlama
techīz ü tekfīn eyle-	Ölüyü yıkayıp hazırlamak 12a/217
techīz ü tekfīn it-	Ölüyü yıkayıp hazırlamak 128b/2605
tedbīr	: (a.) Bir şeyi temin edecek veya önleyecek yol, çare 94b/1879
tedbīr eyle-	Önlem almak, çare bulmak 102b/2044
tedbīr it-	Önlem almak, çare bulmak 61b/1183, 102a/2043
tedbīr kıl-	Önlem almak, çare bulmak 102b/2044

tefāhūr	: (a.) Övünme 22a/417, 26a/492
tefekkkūr	: (a.) Düşünme
	tefekkkūrde kal- Düşüncelere dalmak, düşünmek 61a/1170
teferrüc	: (a.) Gezme, dolaşma
	teferrüc eyle-Gezmek, dolaşmak 5b/91, 6a/103
	teferrüc it- Gezmek, dolaşmak 86b/1717
tefrīk	: (a.) Ayırma, seçme
	tefrīk ol- Ayır olmak, seçilmek 79a/1558
tehdīd	: (a.) Birini korkutma, göz dağı verme
	tehdīd ol- Göz dağı verilmek, tehdid edilmek 63a/1221
tehī	: (f.) Boş 61a/1173
te'hīr	: (a.) Erteleme
	te'hīr it- Ertelemek, geçiktirmek 83a/1637
tehlīl	: (a.) "La ilahe illallah" sözünü tekrarlama 52a/992
tekebbürlük	: Gurur, kibir 22b/420
tekfīn	: (a.) Ölüyü kefenleme
	tekfīn eyle- Ölüyü kefenlemek 12a/217
	tekfīn it- Ölüyü kefenlemek 128b/2604
te'kīd	: (a.) Kuvvetlendirme, sağlamlaştırma 25b/483
tekne	: Hamur yapmak için yapılmış olan ağaçtan kap, tekne 123a/2482
tekrār	: (a.) Tekrar 110b/2213, 117b/2367
	tekrār it- Tekrarlamak, yeniden yapmak veya söylemek 5b/89, 26a/494
tekye	: (a.) Dayanma
	tekye ur- Dayanmak 110a/2207
telbis	: (a.) Ayıbını gizleme, hile yapma 110a/2201
telbiye	: (a.) Hac sırasında hacıların "Lebbeyk Allahümme lebbeyk" demesi 68a/1323
telezzüz	: (a.) Lezzet, tat alma, hoşlanma 42b/818, 92a/1833

telh	: (f.) Acı 28a/537
temāṣā	: (f.) Seyretme, gezme
	temāṣā eyle- Seyretmek 88a/1742, 88a/1749
	temāṣā it- Gezme 21a/389
temennā	: (a.) Dilek, istek, isteme 13a/233, 119b/2410
	temennā it- İstemek, dilemek 100b/2016
temṣīl	: (a.) Benzetme, örnek söz 18b/342
ten	: (f.) Beden, gövde, vücut 15b/285, 29a/555, 84a/1665
tenāvül	: (a.) Alıp yeme
	tenāvül it- Alıp yemek 87b/1732
tenbih	: (a.) Uyarma, hatırlatma 124a/2508, 129b/2624
tenevvür	: (a.) Ateş, ışık 122b/2469, 123a/2478
ter	: (f.) Taze 76a/1493
terahḥum	: (a.) Merhamet etme
	terahḥum eyle- Merhamet etmek, acımak 65a/1256, 116a/2330
	terahḥum kıl- Merhamet etmek, acımak 60b/1162
terakḳī	: (a.) İlerleme 119a/2397
terbiyet	: (a.) Besleyip büyütme, yetiştirme, eğitme
	terbiyet bul- Öğrenmek 5b/86
tercümān	: (a.) Tercüman, iki kişi arasında çeviri yapan 62b/1211
tercümansuz	: Araya birini koymadan, tercümansız 62a/1201
terennüm	: (a.) Yavaş ve güzel bir sesle şarkı söyleme 13b/249
terk	: (a.) Bırakma, terk etme 14a/255, 127b/2577
	terk eyle- Terk etmek, bırakmak 21b/405
	terk it- Bırakmak, terk etmek, vazgeçmek 3a/33, 6b/112
terkīb	: (a.) Bir kaç şeyi karıştırıp meydana getirme 31b/602, 113a/2265
tertīb	: (a.) Düzenleme, sıralama 113a/2265
terviye	: (a.) Derin derin düşünme

	terviye günü Hacıların suyu olmayan 'Mina'ya gittikleri gün olup gündüz derin derin düşündükleri için bu ad verilmiştir. 53b/1025
tesbîh	: (a.) Allah'ı noksan sıfatlardan tenzih etme 19b/369, 43a/822
	tesbîh it- Allah'ı noksan sıfatlarından tenzih etmek 8b/152, 39b/759
teslîm	: (a.) Bir emaneti geri verme
	cânını teslim it- Ölmek 128b/2598
teşne-dil	: (f.) Canı gönülden istekli 77a/1516
teşvîş	: (f.) Endişe, sıkıntı
	teşvîş çek- Endişe etmek, sıkıntı duymak 121a/2441
teṭavvu ^c	: (a.) Farz olmayan ibadetleri yapma 11a/191, 11b/206, 35a/670
teṭâyir	: (a.) Uçma, uçuş 74a/1454
	teṭâyir eyle- Uçmak 74a/1453
tetimme	: (a.) Bir şeyin tamam olması için gerekli şey 72a/1403
tevāẓẓu ^c	: (a.) Alçak gönüllülük
	tevāẓẓu ^c eyle-Alçak gönüllü davranmak 49a/928
tevbe	: (a.) İşlenen bir günahın bir daha işlenmeyeceğine son verme, tövbe 78a/1534, 127b/2576
	tevbe it- İşlenen bir günahın bir daha işlenmeyeceğine son verm, tövbe etmek 22a/408
	tevbe kııl- İşlenen bir günahın bir daha işlenmeyeceğine son vermek, tövbe etmek 9a/154
	tevbe eyle- İşlenen bir günahın bir daha işlenmeyeceğine son vermek, tövbe etmek 19a/352
tevbesüz	: İşlenen bir günahın bir daha işlenmeyeceğine son vermeden, tövbesiz 19a/352, 103a/2063
teveccüh	: (a.) Doğrulma, yönelme 28b/542
	teveccüh eyle- Yönelmek 62b/1205
tevekkül	: (a.) Allah'a teslim olma, işi Allah'a bırakma 114a/2289, 122b/2468
tevellî	: (a.) Birine yanaşma
	tevellî it- Yanaşmak 101a/2023

tevfik	: (a.) Allah'ın yardımına kavuşma, yardım
tevfik vir-	Allah'ın yardımına kavuşmak 46a/873
tevfik ol-	Allah'ın yardımına kavuşmak 60b/1160
tevfiz	: (a.) Yönelme
tevfiz it-	Yönelmek ve feyz almak) 38a/734, 57a/1095, 106a/2119
tevhid	: (a.) Allah'ın birliğine, tek olduğunu anlatan "La ilahe illallah" sözünü tekrarlama 39a/748, 40a/768, 63b/1227
tevirit	: (a.) Hz. Musa'ya gönderilen kutsal kitap, Tevrat 64a/1236
tezevvüc	: (a.) tezevvüc it-(tezevvüc it-) Evlendirmek 72b/1424, 98a/1955
tezeyyin	: (a.) Süslenme
tezeyyin ol-	Süslenmek 29b/564
tezyin	: (a.) Süsleme
tezyin it-	Süslemek, bezemek 90b/1793, 94b/1884
tıfıl	: (a.) Küçük çocuk 130a/2634
tihi-dest	: (f.) Eli boş 85a/1682, 88b/1753
tiz, tiz	: (f.) Tez, çabuk, hemen 12b/220, 116a/2325, 114b/2295
tobuk	: Ayağın yuvarlakça olan alt bölümü, topuk 107b/2149
toğ-	: 1. Doğmak, dünyaya gelmek 98a/1959 2. Çıkmak, ufukta yükselmek 9a/156, 72b/1416, 86b/1715
toğrı	: Bkz. toğru 67a/1305
toğru	: Hak, gerçek doğru 8a/139, 80b/1589, 116b/2337
toğur-	: Doğurmak, dünyaya getirmek 97b/1948, 97b/1952
tohm	: (f.) Tohum 3a/36
tok	: Tok 120b/2432
tok ol-	Doymuş olmak 68b/1334
toksan	: Doksan 67b/1310, 72b/1424
toku-	: Çakmak 91b/1820
tokun-	: Dokunmak, temas etmek 106a/2115

toğuz	: Dokuz 7b/128, 79b/1562
toğuzıncı, toğuzuncı	: Dokuzuncu 37a/704, 66a/1277
tol-	: 1. Dolmak, kaplamak 6a/96, 71b/1397 2. Yayılmak 6a/95
tolan-	: Dolaşmak 102b/2046
toldur-	: Doldurmak 73b/1439
tolu	: Dolu, dolmuş 16b/301, 123a/2481
tolu it-	Doldurmak 16a/291
toprak	: toprak 119a/2395, 119a/2398
toptolu	: Tamamen dolmuş olan, dopdolu 122b/2477
toptolu it-	Tamamen doldurmak 15b/289
toy-	: Doymak, kanmak 114a/2291
toyla-	: Yedirip içirmek, ağırlamak 10b/190, 53b/1026, 69b/1363
toyur-	: Yedirip içirmek, doyurmak 106b/2126, 106b/2128
tūfān	: (a.) Hz. Nuh zamanında yer yeri suyun kaplaması, tufan 106b/2134, 107a/2136
tuğrā	: (f.) Tuğra 29b/562
tuhfe	: (a.) Hediye, armağan 129b/2618
tuhfetü'l-mümin	(Müminin hediyesi) Hisari'nin eseri 5a/76
tül	: (a.) Uzunluk 15a/274,
tül-ı emel	Hırs, tükenmez arzu, istek 71b/1394, 81b/1605
tūr	: (a.) Dağ 62a/1200, 62b/1209
tur-	: 1. Durmak, kalmak 27a/513 2. Ayağa kalmak 12a/220, 49b/947, 126a/2547 3. Ayakta durmak 92a/1823 4. Beklemek 109b/2197 5. Yürümeyi bırakmak, durmak 121b/2445
turak	: Yerleşilen yer 41b/798
tuş	: Taraf, yön, yol 107a/2145
tuş ol-	Rast gelmek, karşılaşmak 96a/1912, 120a/2412
tūşe	: (a.) Ölmeyecek kadar yenecek şey, azık 88b/1754

ıtut-	: 1. Yapmak, yerine getirmek 6b/110, 22a/414, 59a/1137 2. Kaplamak 1b/5, 6a/96, 18b/340, 96b/1924 3. Saklamak, muhafaza etmek 7a/115 4. Yakalamak, zabdetmek 23b/441, 110b/2210, 116a/2328 5. Tutmak 39b/760 6. Elde etmek 58a/1108 7. Yönelmek 77a/1520 8. Saymak, addetmek 85b/1689 9. Bir tarafı tutmak, benimsemek 108a/2163
ögünde ıtut-	28a/536
oruc ıtut-	35a/671
ümüz ıtut-	37b/718
recā ıtut-	114a/2287
ıtutak	: Dudak 96b/1928
ıtutı	: (f.) Papagan 6a/97, 13b/244
ıtutıyā	: (a.) Kalayı andıran ve sürme yapımında kullanılan bir maden 71b/1398
ıtuy-	: Duymak, işitmek 112b/2259, 117b/2365
ıtuz	: Tuz 46b/887
ıtuzlu	: Tuzlu 31a/588, 31a/590
tü	: Kıl, tüy 49a/937, 50a/951
tünc	: (a.) Kurtuluş 59a/1133
tünd	: (f.) Sert, haşın
tünd ol-	Sinirlenmek, haşın olmak 98a/1963
türāb	: (f.) Toprak 61a/1179, 102b/2050
türāba gir-	Ölmek, gömülmek 53a/1011
türāba var-	Ölmek, gömülmek 38b/739
Türk	: Türk 4b/70, 27b/531
Türkçe	: Türkçe 129b/2618
tüt-	: Tutmek 122b/2469
tüvānā	: (f.) Güçlü, kuvvetli 2a/16, 126a/2544
u	: (f.) 1. Ve (Bağlaç) 1b/8, 10b/187, 43a/826 2. Tamlama yapar 65a/1260, 86b/1712
ucb	: (a.) Kendini beğenmişlik 49a/934

uç	: Sebep
ucından	Sebebiyle, sebebinden 126a/2545
uç	: Uç, son 56a/1075
uç-	: Uçmak 47b/904, 64a/1238
ufuk	: (a.) Ufuk 73a/1435
uğra-	: 1. Karşılaşmak, rastlaşmak 105b/2112 2. Birden saldırmak 126b/2556
bilāya uğra-	121b/2451
uğrat-	: Sebep olmak, maruz kılmak 115a/2306, 115a/2306
uḥrā	: (a.) Ahiret 43b/830
uḥrevī	: (a.) Ahiret 60b/1167, 74a/1449
uḥt	: (a.) Kızkardeş 98a/1953
uḥuvvet	: (a.) Kardeşlik 125a/2527
ʿukbā	: (a.) Ahiret, öbür dünya 11b/205
ʿukḍe	: (a.) Düğüm 5a/83
ʿukūbāt	: (a.) Ceza, eziyet 47a/890
ʿulā	: 1. Şan ve şeref sahibi 3a/38, 81b/1603 2. Yüce, büyük 26b/510
ʿulālīk	: Büyüklük, yücelik 30a/569
ulaş-	: Erişmek, ulaşmak 122b/2467, 125b/2531
ulu	: 1. Büyük 15a/274, 30b/586, 90b/1795 2. Yüce, şerefli, kıymetli, değerli 25b/487, 95b/1906
ulūhiyyet	: (a.) Allahlık sıfatı, Tanrılık vasfı 113a/2268
um-	: Umut etmek, beklemek, ummak 2a/17, 37b/716
ʿumḵ	: (a.) Derinlik 27b/522
ʿumre	: (a.) Hac mevsimi dışında Mekke'yi ziyaret etme 74b/1466
umu	: Ümit, arzu, beklenti 53a/1011, 61a/1179
umūr	: (a.) İşler, hususlar 53b/1018
unıt-	: Unutmak, aklına gelmemek 32a/613, 83b/1646, 89a/1765
ur-	: 1. Vurmak, çarpmak 15b/283, 84a/1665 2. Giydirmek, takmak 23a/430, 46b/883 3. Çakmak 91b/1820 4. Dokunmak 99b/1989

ad ur-	7b/128
dem ur-	66a/1284
hinnā ur-	120a/2420
kulak ur-	66a/1285
yüz ur-	12a/212
urın-	: Giyinmek 6a/100
urūk	: (a.) Damarlar 28b/546
uşlu	: Akıllı, uslu 23a/438
uşul	: (a.) Yöntem, metot, düzen 13b/247, 40b/774
uş	: İşte 1b/7, 22a/417, 89a/1767
uşan-	: Parçalanmak, kopmak 80a/1573
uşat-	: Parçalamak 47b/906
uşda	: İşte 8a/139, 38b/744, 119a/2395
ut-	: Kazanmak 52b/1000, 76a/1550
utan-	: Utanmak 77b/1523, 116a/2332
uy-	: Peşinden gitmek, bağlanmak, uymak 21b/407, 37a/712, 128a/2590
uyan-	: Uyanmak 104a/2078, 117a/2351
uyar-	: Harekete geçirmek, yakmak 3a/37
uyu-	: Uyumak 36b/702, 59b/1150
uz	: 1. Dikkatlice 47a/894 2. Uygun, münasip 62a/1194
uzak	: Uzun, uzak 85a/1678
uzan-	: Uzun sürmek, uzamak 82a/1624
uzat-	: Uzatmak 14a/252, 49a/934, 99b/1992
uzun	: Kısa olmayan, uzun 4a/62, 15a/275
uzv	: (a.) Organ 29a/550
ü	: (f.) 1. Ve (Bağlaç) 1b/1, 4a/62, 12b/220, 62b/1212 2. Tamlama yapar 4b/68, 67b/1316, 116b/2338
ücāc	: (f.) Acı su, tuzlu su 28a/538
ücret	: (a.) Hizmet karşılığı verilen para, ücret 86a/1701

üç	: Üç 24b/463, 52b/1003, 111a/2229
üçüncü	: Üçüncü 6b/113, 47a/893, 101a/2020
üftāde	: (f.) Düşkün, biçare 69b/1357, 130b/2645
ügeyik	: Bir kuş adı, üveyik 6a/98
ümem	: (a.) Ümmetler 68b/1339, 71a/1391
ümiz	: (f.) Ümit 13a/241, 85b/1688
	ümiz dut-, ümiz tut-Ümit duymak, ümitlenmek 60b/1166, 70a/1369
ümme	: (a.) Bir peygamberin dininden olan kimselerin topluluğu, cemaat 34a/652, 65a/1265, 100a/2002
ün	: Ses 39b/753
ünşā	: (a.) Kız 97b/1950
üst	: Üst, üzeri 15b/286, 107a/2140
	üstüne bir ʿavrat al-Bir kadınla evliyken bir başka kadınla evlenmek, kuma getirmek 94a/1877
üzeri	: Üst, üzeri 66b/1296, 98b/1973
üzre	: Üzerine, üzerinde, üzerinden 4a/52, 9b/169, 104a/2080, 115b/2321
vācib	: (a.) Gerekli, lüzumlu 33a/632
	vācib ol- Gerekmek, lüzümlü olmak 8a/139, 40a/769
vaʿde	: (a.) Gelecekte bir şey yapmaya veya vermeye söz verme 101b/2027
	vaʿde ol- Söz verilmek 100b/2014, 101a/2019
vādi	: (a.) İki dağ arasındaki uzun çukur, vadi 105b/2110
vāh	: (a.) Vah, eyvah, yazık 104b/2094
vāhid	: (a.) Bir, tek 16b/304, 31a/596
vaḥş	: (a.) Yabanî, insandan kaçan (hayvan) 95a/1894
vaḥşī	: (a.) Üzüntüsünden dolayı insandan kaçan 105b/2112
vaḥy	: (a.) Vahiy, bir fikrin veya bir emrin Allah tarafından bir peygambere bildirilmesi 25a/477, 47a/896, 62b/1202
	vaḥy it- Vahyetmek 45a/855, 110b/2220
	vaḥy ol- Vahyedilmek, vahiy gelmek 112a/2249

va ^ʿ id	: (a.) Bir kişiyi iyiliğe sevk etmek için korkutma, kötülükten yıldırma 94a/186
vaḳār	: (a.) Ağırbaşlılık 30a/577, 49a/934
vāḳi ^c	: (a.) Gerçek, olmuş, olan 113b/2278
vakt	: (a.) 1. Zaman, vakit 32b/618, 78a/1536, 114b/2300 2. Günün belli zamanı, namaz kılma zamanı 8b/149, 9a/153
var-	: 1. Gitmek, yürümek 10a/170, 96a/1915 2. Geçmek, mazi olmak 107b/2151 3. Yok olmak 7a/122 4. Bir şekilden başka bir şekle girmek 12b/222 5. Ulaşmak, erişmek 13a/238, 106b/2131 secdeye var- 11a/197 ziyāna var- 71a/1387
var	: Var, mevcut 3a/34, 12a/216, 37a/709
var it-	Yaratmak, var etmek 26a/499
var ol-	Var olmak, meydana gelmek, yaratılmak 15a/269
varmısa	: Olsaydı, olsa, bulunsa 114b/2296
vaşf	: (a.) Özellik, nitelik 26b/508
vaşf olun-	Övülmek, anlatılmak 6a/99
vāşıf	: (a.) Bildiren, öven 2b/29, 86a/1703
vāşıl	: (a.) Erişen, ulaşan, kavuşan
vāşıl ol-	Kavuşmak, ulaşmak 11b/207, 58b/1125, 130a/2633
vās ^c i	: (a.) Geniş 30b/587
vāsi ^c it-	Geniş yapmak 51a/968
vaşıyyet	: (a.) Bir kimsenin öldükten sonra yapılmasını istediği şey 50a/948
vaşl	: (a.) Ulaşma, birleşme, ulaştırma
vaşl it-	Kavuşturmak, ulaştırmak 121b/2454
vaşl ol-	Kavuşmak 114a/2288, 130a/2634
vaṭan	: (a.) Yurt, vatan 19a/358, 58b/1125
vay	: Eyvah, vay 102b/2054
va ^c z	: (a.) Öğüt, nasihat
va ^c z eyle-	Öğüt vermek, nasihat etmek 109a/2180

inşāf vir-	23b/449	şalavāt vir-	4b/68	
ivāz vir-	61a/1180	selām vir-	13b/243	
izin vir-	87a/1720	sile vir-	106b/2129	
mühlet vir-	63a/1215	tevfīk vir-	46a/873	
	rızā vir-	127b/2579	yile vir-	71b/1399
	ruḥṣat vir-	126b/2561	zekāt vir-	108a/2157
virbi-	: Bkz. viribi 41a/783, 52b/1007			
vird	: (a.) Belli zamanlarda okunması âdet olan Kur'an cüzleri, duaları			
vird eyle-	Kur'an okumak 43a/823			
vird it-	Kuran okumak 59a/1135			
vird ol-	Okunmak 129b/2624			
viribi-	: Göndermek 42a/800, 90b/1797, 102b/2050			
viril-	: Verilmek 29b/565, 64a/1241			
virim	: Veriş, verme			
	alım virim	alış veriş	98a/1959	
vişāl	: (a.) Bitme, kavuşma, ulaşma 31b/605, 71b/1401			
	vişāle ir-	Bitmek, ulaşmak 2a/17		
vitṛ	: (a.) Yatsı namazından sonra kılınan üç rekatlık namaz 19b/367			
vuḥūṣ	: (a.) Yabanî (hayvanlar) 27a/514			
vuṣlat	: (a.) Kavuşma, ulaşma			
	vuṣlata iriş-	Kavuşmak, ulaşmak 128a/2594		
vużū	: (a.) Abdest alma 62b/1204			
vużūsuz	: Abdestsiz 21b/398			
vü	: (f.) Ve (Bağlaç) 1b/4, 10b/189, 92a/1829, 125b/2533			
vücūd	: (a.) Beden, ten, vücut 12b/222, 69a/1347			
	vücūda gel-	Yaratılmak, var olmak 15a/268		
	vücūda getür-	Yaratmak, var etmek 14b/266		
vüs ^c at	: (a.) Bolluk 123a/2487, 123b/2492			

yā	: (a.) Ey 2b/30, 26b/502, 83a/1635
yā, ya	: (f.) Veya, yahut 20a/377, 32B/620, 82a/1617
ya...ya	76b/1505
yaban	: 1. İnsan yaşamayan ıssız yer 49a/933, 102a/2036 2. Dışarı, başka yer 45b/864
yabana at-	Dikkate almamak, değer vermemek 64a/1235
yād	: (f.) Anma, hatırlama 5a/82
yād it-	Hatırlamak, anmak 97a/1940, 127b/2581
yād ol-	Hatırlanmak, anılmak 115a/2302
yāda gel-	Anılmak, hatırlanmak 92a/1832
yāda getür-	Hatırlamak, anmak 72a/1411
yādigār	: (f.) Bir kimseyi veya nesneyi hatırlatacak şey, yadigâr 41b/795, 70a/1368
yağ-	: Yağmak 63a/1213
yağmā	: (f.) Zorla mal kapma, yağma
	yağmāya vir- Yağma ettirmek 125b/2530
yağmur	: Yağmur 18a/337, 63a/1213
yaḥṣı	: İyi, güzel 26b/508, 123a/2479
yāḥū	: (f.) Veya, ya da, yahut 65a/1257
yā-hū	: (f.) Ey Allah'ım 38a/734, 46a/871
yāḥūd, yaḥūd	: (f.) Veya, ya da, yahut 31b/598, 57a/1088, 87b/1730
yahūdī	: (a.) Musevi, Yahudi 8b/147, 10a/172, 49b/940
yak-	: Yakmak, ateşe vermek 1b/7, 63a/1222, 122a/2245
yakıl-	: Son derece üzgün olmak 130a/2636
yakın	: 1. Uzak olmayan, yakın 4a/59 2. Akraba, tanıdık 17a/318
	yakın it- Yaklaştırmak 73b/1442
	yakın ol- Yaklaşmak 63b/1232
yākūt	: (a.) Değerli bir süs taşı, yakut 39a/751, 80a/1578, 123b/2495
yalan	: Doğru olmayan şey, yalan 7a/117

yalvar-	: Yalvarmak 71a/1386, 110a/2209, 124a/2504
yan	: Taraf, yan 18b/344, 48b/921, 121b/2445
yan-	: Yanmak 69b/1360, 99b/1987, 122b/2475
yaña	: 1. Taraf, yan 33b/644, 102a/2037, 102b/2053 2. -e doğru, tarafına 125b/2533
yandur-	: Yakmak 64b/1253, 90b/1795
ya'ni	: (a.) Sözü'n kısası, doğrusu, yani 37b/722, 98b/1967, 125a/2528
yap-	: İnşaa etmek, yapmak 48b/923, 98b/1967
yapdur-	: İnşaa ettirmek, yaptırmak 118b/2389
yapıl-	: İnşaa edilmek, yapılmak 119a/2395, 119a/2396
yapış-	: 1. Bırakmamak üzere sıkıca tutmak 71a/1393 2. Saldırmak, hücum etmek 36b/701 3. Dokunmak, tecavüz etmek 125a/2525, 125b/2538
yapraq	: Yaprak 11b/201
yār	: (f.) Arkadaş, dost 12b/221, 76a/1495
yār ol-	Dost olmak, arkadaş olmak 21b/403
yār it-	Dost kılmak 64b/1250
yar-	: Ortadan ikiye bölmek, kesmek 96b/1922
yārab, yārabbī	: (a.) Ey Rabb'im 14b/261, 35b/679, 66a/1278
yaradan	: Allah, yaratıcı 89a/1765, 117b/2363, 118a/2377
yaradıl-	: Yaratılmak, yoktan var edilmek 84a/1655
yaraqla-	: Hazırlamak 75a/1473
yaramaz	: Yaramaz, kötü, uygunsuz 40b/778, 81b/1609
yaramazlık	: Kötülük, fenalık 40b/779, 84b/1671
yārān	: (f.) Dostlar 128b/2595
yarat-	: Yaratmak, yoktan var etmek 8b/152, 39a/750, 68a/1329
yāren, yaren	: (f.) Bkz. yārān 114a/2288, 129a/2609
yarıcı	: Yardımcı, şefaatçi 38b/742
yarıl-	: İkiye ayrılmak, bölünmek 33b/644, 96a/1913, 112a/2251
yarım	: Yarım 83a/1642

yarın	: 1. Bu günden sonraki gün, yarın 95b/1902, 118b/2389 2. Ahiret günü 1b/8, 68a/1324
yarlığa-	: Bağışlamak, affetmek 39b/757, 53a/1013, 128a/2586
yarlığan-	: Bağışlanmak, affedilmek 40a/771
yāsīn	: (a.) Kur'an'da bir sure, Yasin süresi 57b/1101, 58a/1116
yaş	: Göz yaşı 41a/785, 126a/2547, 129b/2621
yaş dök-	Göz yaşı dökmek, ağlamak 12a/215
yaşa-	: Yaşamak 25a/471
yaşlu	: Nemli 12a/213, 12a/214
yat	: Yaban, haric (Bugün yad şeklinde kullanılıyor. "Yat" şeklinde kullanışı Kutadgu Bilig'de de var) 98a/1962
yat-	: Yatmak, uzanmak 4a/54, 68b/1337, 92b/1838
yavı	: Kayıp, yitik
yavı kıl-	Kaybetmek, yitirmek 116b/2335, 128a/2592
yavlağ	: Pek, çok, gayet 64a/1242, 103a/2057
yavuz	: Kötü, fena 38b/739, 104a/2084
yay-	: Dağıtmak, yaamak 82b/1629
yay	: Ok atmaya yarayan alet , yay 80a/1576
yayam	: Yaya, yürüyerek ("yayan" yaya+n (ins.) kelimesi vezin zorlamasıyla "yayam" yazılmış olmalı) 102b/2046
yaz-	: Kaydetmek, yazmak 33b/642, 89b/1778
yazı	: Ova, sahra 6a/96, 49a/933
yazıl-	: Kaydedilmek, yazılmak 44a/838, 76b/1506
yazu	: Kader, alın yazısı 90a/1784, 129b/2620
yazuk	: Günah, suç 123a/2483
yazuklu	: Günahkâr, suçlu 70b/1378
ye'cūc ile me'cūc	: (a.) Kıyamet'e yakın ortaya çıkacak olan bir kavim 7b/130
yed	: (a.) El 64a/1239
yedeyn	: (a.) İki el 28b/543

yeķūmūne	: (a.) "Ayakta durarak" anlamında Arapça kelime 58a/1117
yem(m)	: (a.) Deniz 1b/9, 13a/239
yemīn	: (a.) Yemin, ant
yemīn it-	Yemin etmek 116b/2341
yer	: Bkz. yir 31a/589
yeşer-	: Yeşermek, canlanmak 18a/338, 92a/1833
yeşert-	: Yeşertmek, canlandırmak 3b/50
yeşil	: Yeşil 39a/750, 99a/1976
yeşilce	: Yeşilce, yeşil renge yakın 16a/290
yetīm	: (a.) Babası veya ana-babası ölmüş 78a/1538, 84a/1657
yetişdür-	: Ulaştırmak, eriştirmek 31b/607
yetür-	: Ulaştırmak 59a/1129
yevm	: (a.) Gün, gündüz 5b/89, 54a/1040
yevmi'l-ķiyām	Kıyamet günü 50a/953
yevm-i baṣṣ	Yeniden dirilme günü, kıyamet 76a/1494
yığ-	: Toplamak, bir araya getirmek 111a/2231
yıǵıl-	: Toplanmak, yığılmak 6b/114
yık-	: Yıkmaq, yerle bir etmek 63a/1221, 116a/2329
yıkıcı	: Kıran, yıkan, yıkıcı 38a/732
yıkıl-	: Yerle bir olmak, yıkılmak 119a/2394
yıl	: Sene, yıl 14b/267, 23b/441, 34b/662
yılan	: Yılan 49a/935
yıldırım	: Yıldırım 48a/917, 76b/1505
yıllık	: 1. ... yılda varılabilen, aşılabilen 15a/275 2. Bir yılda yapılması gereken, yıllık 24b/467, 49a/929
yırt-	: Yırtmak, parçalamak 100a/1997, 116a/2334
yi-	: 1. Yemek 9a/153, 37a/704, 86b/1713, 128b/2603 2. Harcamak 38b/741
ğamlar yi-	85a/1677, 104a/2082

ıaydı yi-	25b/480
yid-	: ekmek, yedekte götürmek 40b/776, 126a/2550
yidi	: Yedi 16b/312, 68a/1328, 103b/2073
yidil-	: ekilmek, birinin yedeğinde götürülmek 126b/2554
yidinci	: Yedinci 36b/702, 65b/1276, 101b/2028
yidr-	: Yedirmek 2a/14, 45b/867
yig	: İyi, makbul (şey veya kimse) 20b/383, 20b/385, 121a/2441
yigirek	: Daha iyi, daha hayırlı, en iyi 6b/107, 36a/685
yigirmi	: Yirmi 7b/131, 57b/1103, 79b/1570
yigit	: Genç 120b/2426, 121a/2439, 121a/2442
yigrek	: Bkz. yigirek 25b/485
yik-ā-yik	: (f.) Bir bir, birer birer 6a/98, 86a/1705, 95a/1894
yik-pāre	: (f.) Tek parça, bütün 96a/1913
yiksān	: (f.) Bir, beraber 5a/79, 32b/618, 66b/1293
yil-	: Acele ve telaşla koşurturup durmak 61a/1180
yil-	: Koşmak, arkasından koşmak 21b/407, 56a/1075, 61a/1171
yil	: Yel, rzgār 27b/523, 56a/1077
yimek	: Yemek için hazırlanmış yiyecek, yemek 122a/2466, 122b/2468
yimiş	: Meyve, yemiş 3b/50
yine	: Tekrar, yeniden 1b/1, 44a/840, 112b/2262
yir	: 1. Mekan, mahal, yer 4a/59, 7b/132, 42a/804 2. Yer yüzü 15b/288, 30a/575 3. Toprak, arazi, yer 92b/1844, 102b/2047
yire şal-	Canını almak, öldürmek 42a/807
yir yüzi	Yer yüzü 18a/339, 105b/2108
yirl yirince	Yerli yerinde, yerinde 6b/111
yit-	: Erişmek, ulaşmak, vasıl olmak 122a/2464
yit-	: Yetmek, kafi gelmek 37a/712, 97b/1948
güci yit-	11b/203

yitiş	: 1. Ulaşmak, yetişmek 39a/752, 104a/2080 2. Büyümek 62a/1195, 98a/1954
yitmiş	: Yetmiş 8a/143, 16a/300, 92b/1841
yitür-	: Eriştirmek, ulaştırmak 106b/2127, 111b/2240
yiyesi	: Yiyecek şey, yemek 122b/2467
yoğ	: Bkz. yok 15a/276, 86a/1698
yoğısa	: Bkz. yoksa 39b/761, 91a/1809
yok	: 1. Varın zıddı, yok, mevcut değil 1b/3, 10b/185, 32b/622 2. "Hayır" anlamında cevap edatı olarak kullanılır. 87a/1721
yok ol-	Yok olmak, kaybomak 66b/1292
yoksa	: Yoksa 54a/1036, 120b/2432
yoksul	: Fakir, ihtiyaç sahibi, yoksul 37b/716, 88b/1754
yokuş	: Yükselerek devam eden yol 23b/445
yol	: 1. Yol 15a/275, 129a/2610 2. Şariat, hak yol 19a/354, 73b/1446 3. Usul, tarz, yöntem 22a/414, 23b/446, 108a/2163 4. Yolculuk 61a/1178
yol bul-	Fırsat bulmak, çare bulmak 49b/938
yolına düş-	Arkasından gitmek, bir şeyin peşine takılmak 61a/1175
yol eyle-	Yol yapmak 105a/2101
yola gel-	Uslanmak, düzelmek 86a/1696
yola git-	Örf ce âdete göre hareket etmek 94b/1886
yol tut-	Yola girmek, bir usulde yaşamak 77a/1520, 83b/1647
yoluna var-	Kendi işiyle ilgilenmek 108b/2170
yoldaş	: Arkadaş, yol arkadaşı 4b/57
yoldaş eyle-	Arkadaş etmek 13a/235
yoldaş ol-	Arkadaş olmak 24a/452, 87a/1726
yorıl-	: Yorulmak 102b/2049
yoy-	: Silmek, bozmak 47b/902, 57a/1090, 67a/1300
yoyıl-	: Silinmek, bozulmak 12b/224, 49a/929
yön	: Taraf, yön 53a/1016

yöre	: Etraf, çevre 15b/288, 66b/1298
yukarı	: Üst, üst taraf, yukarı 106b/2136, 107b/2149, 121a/2443
yular	: Yular 40b/775, 40b/780
yum-	: Kapanmak 96b/1928
yumıl-	: Kapanmak, üstüne düşmek 107a/2141
yumşak	: Yumuşak 123a/2483
yumul-	: Bkz. yumıl- 112b/2255
yun-	: Yıkanmak 65b/1271, 66a/1277
yurt	: Oturulan yer, memleket 56b/1080
yut-	: Dışarı vurmamak, içinde bırakmak 80b/1591
yuy-	: Yıkamak 12a/217, 62b/1204
yüce	: 1. Yüksek, ulu 106b/2132 2. Yüce, üstün 2b/23, 45a/858, 120a/2422
yücelik	: Yükseklik 15b/288
yük	: Birinin taşıdığı şey, yük 106b/2127
yüksek	: Yüksek 121a/2444
yülük	: Tıraşlı, tüysüz 23a/430
yürek	: Kalp, yürek 12a/214, 130a/2635
yüri-	: Bkz. yürü 17b/322
yürü-	: 1. Yürümek 4a/52, 87a/1723, 129a/2612 2. Gezmek, dolaşmak 19b/360
yüz	: 1. Yüz, çehre 12b/224, 29b/566 2. Yüzey, satıh 63a/1217 3. Görünen taraf 124b/2509
yüz ur-	Başvurmak, müracaat etmek 12a/212
yüz yire koy-	Secde etmek, yere kapanmak 19b/368,
yüzi şuyı	Birinin hatırına değer verildiği için 70a/1367
yüzü kara	Utanç içinde olan, günâhkâr 60b/1165
yüzüne kir gel-	Utanacak bir duruma gelmek, yüzü kara olmak 38b/741
yüzini hâk eyle-	Secde etmek, yere kapanmak 5b/87

yüzini hāk it-	Secde etmek, yere kapanmak 110a/2202
yüzini qaralara boya-	Çok utanmak 129b/2621
yüz	: Yüz (sayı) 7b/129, 44a/843, 74a/1451
zād	: (a.) Saygı değer 32b/624
zād	: (a.) Azık, yiyinti 16a/299, 82b/1633, 119b/2407
zaʿf	: (a.) Kuvvetsizlik, zayıflık 44a/843, 94a/1871
zahımlu	: Yaralı 115a/2311
zāhid	: (a.) Dindar, sofı, ibadetine baēlı 32b/626, 115b/2313, 122a/2465
zāhir	: (a.) 1. Görünen, belli, meydanda 29a/551, 91a/1807 2. Elbette, şüphesiz 124b/2509
zaḥm	: (a.) Yara 60a/1153
zaḥmet	: (a.) Güçlük, sıkıntı, meşakket 40b/778
	zaḥmet çek- Sıkıntı çekmek, eziyet görmek 19b/363
	zaḥmet gör- Acı çekmek, eziyet görmek 52a/996
zahr	: (a.) Arka, sırt 27a/516
zaʿif	: (a.) Güçsüz, zayıf 2b/23, 42a/808
	zaʿif ol- Gücünü kaybetmek 84a/1662, 130a/2635
zaḫūm	: (a.) Cehennemliklerin yiyecei 88a/1741
zālim	: (a.) Zulmeden, zalim 38b/738, 63a/1220, 82a/1619
zam, zamm	: (a.) Ekleme 128a/2591
	zam it- Ekleme 56b/1084
zamān	: (a.) 1. Vakit, çok veya çok genel olarak vakit 106a/2116, 125b/2534
	2. Devir, çağ, zaman 5a/79, 50b/962
zamāne	: (a.) Devir 33a/633
zamāyir	: (a.) Bir işin iç yüzü 68a/1321
zan, zann	: (a.) Sanma, sezme, zannetme
	zan it- Zannetmek, sanmak 40a/771
zār	: (a.) Ağlayan, inleyen 8a/136, 69b/1360
zarār	: (a.) Eksiklik, kayıp, zarar

zarār gel-	Kötülük gelmek, kötülüğe uğramak 122a/2461
zarīḥ	: (a.) Mezar 105b/2109
zarr	: (a.) Zarar 82a/1615
zāt	: (a.) Şahıs, beden 30b/579, 102a/2041
zayf	: (a.) Konuk, misafir 45b/863
zāyī ^c	: (a.) Boşa giden, boşuna 123a/2484
zāyid	: (a.) Artan, arttıran 40b/780
zāyil	: (a.) Yok olan
zāyil ol-	Yok olmak, geçip gitmiş olmak 88b/1760, 102a/2035
zecr	: (a.) Eziyet, sıkıntı 9b/162
zehir-nāk	: (f.) Zehirli 3b/48
zehri	: (f.) Zehirli 38b/735
zekāt	: (a.) İslamın beş şartından biri olan malının kırtta birinin sadaka olarak verilmesi, zekat 8b/148, 108a/2158
zekāt vir-	Zekat virmek 75b/1489
zeker	: (a.) Erkek 97b/1950
zekevat	: (a.) Zekat 108a/2164, 108a/2165
zelel	: (a.) Eksiklik 38a/725, 62a/1199
zelil	: (a.) Hor, hakir, alçak 2a/19, 57a/1093, 126a/2545
zelil ol-	Hor görülmek, aşağılanmak 12b/227
zelzele	: (a.) Deprem, zelzele 30a/575
zemīm	: (a.) Kötü, beğenilmeyen durum 2a/11
zemīn	: (a.) Yer, toprak 14b/262, 64b/1246, 68b/1338
zen	: (f.) Kadın 116a/2324
zenb	: (a.) Günâh, suç 3a/35, 66a/1286, 119b/2404
zenbīl	: (a.) Hasırdan yapılmış torba, zembil 120a/2413, 120b/2430
zenbīlçük	: Zembil 122a/2464
zencir	: (f.) Zincir 99b/1991, 99b/1993
zer	: (f.) 1. Sarı 6a/100, 13b/250 2. Altın 99b/1991, 111a/2231

zerk	: (a.) Hile, ikiyüzlülük, riya 22a/410, 32b/619
zerre	: (a.) Çok küçük parça, toz, zerre 11b/202, 113b/2273
zevāde	: (f.) Azık, yol yiyeceği 61a/1178, 88b/1754
zevāl	: (a.) 1. Sona erme, ayrılıp gitme 2b/20 2. Güneşin öğle vaktinde bulunduğu yer 8b/151, 72b/1420
zevk	: (a.) Eğlenme
zevk it-	Eğlenmek, hoşça vakit geçirmek 120b/2426
zevvāke	: (a.) İşi gücü eğlence olan, akli eğlencede olan 120a/2415
zeyn	: (a.) Süs, bezek 30b/582, 108a/2160
zıll	: (a.) Gölge 4a/57
zıll	: (a.) alçaklık, horluk 123a/2486
zındık	: (a.) Ahiret'e inanmayan, zındık 46a/874
zihn	: (a.) Anlama, kavrama, zihin 56a/1071, 113b/2279
zikir	: (a.) Bkz. zıkr 43a/822, 118a/2377
zıkr	: (a.) Anma, zikretme 35a/671
zıkr it-	Anmak, zikretmek 1b/1
zıkr ol-	Anılmak, zikrolunmak 15a/275
zıkrillah	Allah'ı anma, zikretme 8a/140
zi'l-hicce	: (a.) Arabî aylarının on ikincisi olup Kurban bayramı bu ayda yapılır. 53a/1016
zillet	: (a.) Alçaklık, aşağılık, hakirlik 114b/2299
zimmet	: (a.) Koruma, sahip çıkma 63b/1229, 72b/1419
zinā	: (a.) Gayri meşru olarak cinsel ilişkide bulunma, zina 117a/2356
zinā it-	Zina etmek 108b/2175, 118a/2380
zinde	: (f.) Dinç, sağlam, güçlü 11a/199, 63a/1217, 101b/2031
zinde ol-	Dinç olmak, güçlü olmak 78a/1537
zinhār	: (f.) Sakın!, aman! 25b/483, 53a/1013, 129b/2619
zirā ^c	: (a.) 75-90 santim arasında değişen bir uzunluk ölçüsü 107b/2148
zirā	: (f.) Çünkü, zira 2a/11, 44b/847, 115b/2316

zirā ^c at	: (a.) Ekincilik, çiftçilik, tarım 98b/1969
zirķ	: (a.) Tasavvufta himayesine almak, aba giydirmek 32b/619
zişt	: (f.) Ćirkin 1b/7
ziver	: (f.) Sūs, bezek 120a/2416
ziver it-	Sūslemek 119a/2391
ziyā	: (a.) Işık, aydınlık 29a/556, 29b/566
ziyād	: (a.) Bkz. ziyāde 48a/911, 53b/1024
ziyāde	: (a.) Fazla, Ćok ařır, Ćok Ćok 32b/621, 63b/1234
ziyāde eyle-	Arttırmak, fazlalaştırmak 23b/448
ziyāde ol-	Artmak, fazlalaşmak 67a/1307
ziyāfet	: (a.) şölen, ziyafet 29b/565
ziyāfet eyle-	Yedirip ićirmek, ağırlamak 45a/861
ziyān	: (a.) Zarar, kayıp 71a/1387
ziyānlık	: Zarara uğrama, ziyan olma 84b/1667
ziyāret	: (a.) Görmeye girme, ziyaret 51a/973, 51b/978
ziyāret eyle-	Birini görmeye gitmek, ziyaret etmek 87b/1735
zuhr	: (a.) Ögle, ögle vakti 8b/151
zuhrī	: (a.) Ögleye ait, ögle ile ilgili
řalāt-ı zuhrī	Ögle namazı 47b/900
zuhūr	: (a.) Ortaya Ćıkma, görünme 30b/579
zulem	: (a.) Karanlık 82a/1619
zulm	: (a.) Zulüm, haksızlık, eziyet 2a/13, 13b/251
zulmet	: (a.) Karanlık 1b/5, 9b/168, 69a/1350
zulūmet	: (a.) Karanlık 26b/501
zu ^c m	: (a.) Haksız yere zan, sanı 22a/413
zübāb	: (a.) Üzüm veya yılanın ağızından Ćıkan zehir 14a/252
zübān	: (f.) Dil 63b/1233
zühd	: (a.) Dünya zevklerine karşı koyarak kendini ibadete verme 23a/435, 86a/1697, 116a/2326

zülāl	: (a.) Hafif soğuk ve tatlı su 28a/537
zū'l-celāl	: (a.) Ululuk sahibi olan Allah 1b/1
zümre	: (a.) Bölük, takım, topluluk 7b/132, 8a/143
zümürüd	: (a.) Zümrüt 26b/509
zünüb	: (a.) Günahlar, suçlar 38a/725

METİNDE GEÇEN ANCAK SÖZLÜKTE YER ALMAYAN KELİMELER

Metinde geçen bazı kelimelere sözlüklerde rastlayamadım. Metinde verdiği anlamı göz önüne alarak anlamlandırmaya çalıştım.

bişe	Çörek, ekmek anlamında olabilir 55a/1055
devāle	3a/35, 25b/486, 39a/750, 50a/951
devlen	Bu minval üzerine anlamı veriyor 16b/310
huka	57b/1101
ivme	iv- fiili "acele et-" anlamındadır. Burada olumsuz kullanımı var. acele etme 26a/492
nā hu	Ne de anlamında 64b/1246
üyek	Dul veya yaşlı anlamında olabilir 57b/1101 94a/1875
ze'n-nūn	: (a.) 23a/436

ÖZEL ADLAR DİZİNİ

‘Abdullah	Ferqatan
‘Ac İbn-i ‘Unūk	Fir‘avn
Ādem	Furqān
‘Aden	Hābil
Aḥad	Ḥaḵ
Aḥmed	Ḥālīḵ
‘Alī	Ḥalīl
‘Aliyyü Murtażā	Ḥamşāne
Āzer	Hārūn
‘Azrā’il	Ḥasan Başri
Bestām	Ḥāşim
Bukirmān	Ḥavā
Cābir	Ḥayy
Ca‘fer	Ḥızır
Cercīs	Hindistān
Cerīḥ	Ḥişārī
Cibrīl	Ḥotan
Dādiyān	Ḥūd
Dānyāl	Ḥuzā
Dāvud	İqlīm
Demīm	İbrāhīm
Ebābekre	İdrīs
Ebu Bekir	İlāh
Ebu Cehl	‘İmrān
Ebu Hureyre	İskender
Enes	Ḳābil
Fāṭıma	Ḳārūn
Felestīn	Ḳatade

Kelīm

Ḳulzum

Libnān

Maḥmūd

Manṣūr-ı Hallāc

Mekke

Mevlā

Mıṣır

Minā

Muḥammed

Murtaẓā

Mūsā

Muṣṭafā

Nemrūd

Nūḥ

‘Oṣmān

‘Ömer

Rab

Sa‘d

Ṣa‘leb

Selmān

Şin

Süleymān

Ṭaberistan

Taṯrī

Tevrīt

‘Ummān

Uḥnūḥ

Yahyā Bin Zekeryā

Ye’cūcile Me’cūc

Zekeryā

Zeyd Bin Huṣab

SÖZLÜK BÖLÜMÜNÜN DEĞERLENDİRİLMESİ

1. Metinde geçen bütün kelimeler tarandı ve 3120 kelimedenden oluşan bir sözlük oluşturuldu.
2. Kelimelerin hangi dilden alıntı oldukları tespit edildi. Buna göre kelimelerin %54'ü (1695 kelime)) Arapça, %32'si Türkçe (984 kelime), %14'ü Farsça (437 kelime)dir. Böyle bir kelime dağılımının ortaya çıkması, metinde ayet ve hadislerin açıklanmış olmasına bağlanabilir. Ayrıca, benzer eserlerdeki kelime dağılımı da bu oranlara uygunluk göstermektedir.

SONUÇ

Doktora çalışmamızda Hisarî ve Tuhfetü'l-Mü'min'i ele aldık. Eserden hareketle Hisarî'yi tanıttık. Öğretici bir eser kaleme aldığı için Hisarî'nin didaktik yönüne özellikle değindik. Halka dinî bilgileri verirken korku değil sevapla müjdeleyen Hisarî, bize eğitim sistemi hakkında da bir farklı bir yön göstermektedir.

Dil incelemesi ile ilgili yorum ve değerlendirmelerimizi ilgili bölümlerin sonunda verdik. Burada özetle vermek gerekirse;

İmlâ bölümünde eser incelendi ve Eski Anadolu Türkçesi imlâsına uygun olduğu görüldü. Arap yazı geleneğiyle yazılan eser yer yer Uygur yazı geleneğinin örneklerinin taşımaktaydı. Kelime içinde 'e' ünlüsünün elif ile gösterilmesi gibi.

Ses Bilgisi bölümünde ses değişimleri özellikle de Eski Anadolu Türkçesinin karakteristik özelliği olan kelime başındaki bazı sert ünsüzlerin sedalılışması hadisesine geniş yer verdik. Ayrıca, halk ağzı özelliklerinden olan ve yazı dilinde pek rastlamadığımız başta ünlü türemesi rıza > ırza örneğini vurgulamak isterim. Bu ses hadisesinin yer alması, eserin halk diliyle yazıldığını gösteren en önemli delillerden biridir.

Şekil Bilgisi bölümünde eklerin farklı kullanımlarını tespit ettik. Özellikle de hâl eklerinin birbirinin yerine kullanıldığını gösteren örnekler bulduk.

Sözlük bölümünde 3120 kelimeyi madde başı olarak inceledik. Bu kelimelerin hangi dile ait olduklarını gösterdik. Metinde geçen kelimelerin %54'ünün Arapça, %32'sinin Türkçe ve %14'ünün Farsça kaynaklı olduğunu tespit ettik.

Sonuç olarak; Hisari ve Tuhfetü'l-Mü'min'i XV. yüzyıldan günümüze taşıyarak Eski Anadolu Türkçesi devresinin dil özelliklerinin ve kelime hazinesinin belirlenmesine yardımcı olduk.

BİBLİYOGRAFYA

- AKYÜZ, Yahya :1985 **Türk Eğitim Tarihi**, Ankara, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayını.
- ARAT, Reşit Rahmeti : 1979 **Kutadgu Bilig III İndeks**, İstanbul, Türk Kültürü Araştırmaları Enstitüsü
- ATALAY, Besim : 1985 **Divânü Lügat-it-Türk I, II, III, IV**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları
- BAYRAKLI, Bayraktar : 1980 **İslam'da Eğitim**, İstanbul, y.y.
- BLOOM, Benjamin :1977 **İnsan Nitelikleri ve Okulda Öğrenme**, Çev: Durmuş Ali Özçelik, İstanbul, y.y.
- BURNS, ROE, ROSS, : 1988 **Teaching Reading in Today's Elementary Schools**, Boston USA, Houghton Mifflin Company.
- Büyük Larousse Ansiklopedisi : 1986 **"Erdebil maddesi"** İstanbul , Milliyet Yayınları, C. 7
- CLAUSON, Sir Gerard: 1972 **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, Oxford at the Clarendon Press
- DEVELLİOĞLU, Ferit : 1988 **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat**, Ankara, Aydın Kitabevi
- DİLÇİN, Cem : 1983 **Yeni Tarama Sözlüğü**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları
- : 1991 **Süheyl ü Nev-bahâr**, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yayını
- DUMAN, Musa : 1995 **17. yüzyılda Ses Değişimleri**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları
- ERGİN, Akif : 1998 **Öğretim Teknolojisi-İletişim**, Ankara, Anı Yayıncılık.
- ERGÜN, Mustafa : 1981 **"Örgün Eğitimin Kurulmasında Medreselerin Rolü"**, Ankara, Türkiye I. Din Eğitimi Semineri.

- GABAIN, Annemarie von : 1988 **Eski Türkçenin Grameri**, (çev. Mehmet Akalın), Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları
- GENÇ, Reşat :1981 **Karahanlılar Devlet Teşkilatı**, İstanbul, y.y.,
- GHAFFAR, Abdul : 1983 **Mirkâtü'l-Luga**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Basılmamış Doktora Tezi
- GÜLSEVİN, Güler :1997 **Eski Anadolu Türkçesinde Ekler**, Ankara, Türk Dil Kurumu
- GÜNEŞ, Güneş :1997 **Okuma Yazma Öğretimi ve Beyin Teknolojisi**, Ankara, Ocak Yayınları.
- HINRICHS, Fritz : 2003 **Motivation in Education**
http://chnm.gmu.edu/courses/westernciv/writing/types_of_writing/research.html, 29 Tem 2003
<http://english.ttu.edu/kairos/3.1/news/paradigm/organize.htm>, 03 Aug 2003.
<http://www.gbt.org/text/motivation.html>, 02.08.2003.
<http://www.propagandacritic.com>, 08. 04. 2003.
- HÜSEYİN RAGİB :1890 **İptidailerde Türkçenin Usul-i Tedrisi**, Dersaadet, Matbaa-i Amire.
- LEVEND, Agah Sırrı : 1988 **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ankara, Türk Tarih Kurumu yayınları.
- NASHABE, Hisham :1989 **Muslim Educational Institutions: A General Survey Followed By A Monographic Study of All Madrasah Al-Mustansiriyah in Baghdad**, Beyrut, y.y.
- ÖYMEN, Hıfzırrahman Raşit, ERKMEN, N. : 1941 **Umumi Öğretim Usulleri**, Ankara, Maarif Vekaleti Yayını.
- ÖZKAN, Mustafa : 1990 **Cinânî Cilâü'l-Kulûb (Giriş - İnceleme - Metin - Sözlük)**, İstanbul, Edebiyat Fakültesi Basımevi
- ÖZKAN, Mustafa : 1993 **(Mahmud b. Kâdî-i Manyâs) Gülistan Tercümesi**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

- ÖZKAN, Mustafa : 1995 **Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi**, İstanbul, Filiz Kitabevi.
- ÖZMEN, Rüya Güzel : 2001 **Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu**, Ankara, Nobel Yayınevi.
- ÖZÖN, Mustafa Nihat : 1965 **Osmanlıca-Türkçe Sözlük**, İstanbul, İnkılâp ve Aka Kitabevleri
- SÖNMEZ, Selami :1992 **Anadolu'daki Seçuklu ve Beylikler Dönemi Medreseleri**, Erzurum, Basılmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- SÖNMEZ, Veysel : 1994 **Program Geliştirmede Öğretmen El Kitabı**, 5. bs., Ankara, Anı Yayıncılık.
- ŞEMSETTİN SAMİ : 1987 **Kâmûs-ı Türkî**, İstanbul, Çağrı yayınları
- ŞÜKÜN, Ziya :1984 **Farsça-Türkçe Lûgat (Gencine-i Güftar, Ferhengi Ziya)**, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi (3 cilt)
- TDK : 1988 **Türkçe Sözlük**, Ankara, c.I-II
- TİMURTAŞ, Faruk Kadri : 1994 **Eski Türkiye Türkçesi**, İstanbul, Enderun Kitabevi
- TURAL, Sadık : 1991 **Zamanın Elinden Tutmak**, Ankara, Ecdad Yayınları.
- UNAT, Faik Reşit :1943 **Hicri Tarihleri Miladi Tarihe Çevirme Kılavuzu**, Ankara, Maarif Matbası.
- YELTEN, Muhammet :1993 **Şirvanlı Mahmud Kemâliyye (Giriş - İnceleme - Cümle Bilgisi - Metin - Sözlük)**, İstanbul, Edebiyat Fakültesi Basımevi
- YELTEN, Muhammet :1998 **(Şirvanlı Mahmud) Târih-i İbn-i Kesîr Tercümesi**, Ankara, Türk Dil Kurumu.
- YELTEN, Muhammet :1999 **Nev'izâde Atâyî Sohbetü'l- Ebkâr**, İstanbul, Edebiyat Fakültesi Basımevi

ÖZGEÇMİŞ

1973'te Kahramanmaraş'ta doğdum. İlkokulu Ağlıca Köyü İlkokulu'nda okudum. Daha sonra Elbistan Gazi Mustafa Kemal Ortaokulu'nu bitirdim. Lise eğitimimi yine Elbistan'da tamamladım ve Mükremin Halil Lisesi'nden 1989 yılında mezun oldum.

1989 yılında İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bölümünü kazandım. 1993 yılında bölüm ikincisi olarak üniversiteyi bitirdim. Aynı yıl Afyon Kocatepe Üniversitesi Uşak Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bölümünde araştırma görevlisi olarak çalışmaya başladım.

1994 yılında Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeni Türk Dili Eğitimi alanında yüksek lisansa başladım. 1997 yılında "Hatiboğlu ve Bahrü'l-Hakayık (Dil incelemesi-Metin-Sözlük)" adlı tezimi başarıyla vererek mezun oldum. Aynı yıl İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeni Türk Dili ana bilim dalında doktora başladım.

Evli ve bir çocuk annesiyim.